

CATALOGUE

OF THE

SANSKRIT MANUSCRIPTS

IN THE

LIBRARY OF THE INDIA OFFICE.

PART VI.

Sanskrit Literature :

B. POETICAL LITERATURE.

I. EPIC LITERATURE, II. PAURANIK LITERATURE.

EDITED BY

JULIUS EGGELING, PH.D.

PROFESSOR OF SANSKRIT AND COMPARATIVE PHILOLOGY IN THE UNIVERSITY OF EDINBURGH.

London :

PRINTED BY ORDER OF THE SECRETARY OF STATE FOR INDIA IN COUNCIL.

1899.

LONDON:
PRINTED BY GILBERT AND RIVINGTON, LIMITED,
ST. JOHN'S HOUSE, CLERKENWELL.

CONTENTS OF PART VI.

SANSKRIT LITERATURE :—

B. *Poetical Literature* :—

I. Epic Poetry :	PAGE
1. Mahābhārata :	
<i>a. The complete work, and commentaries thereon</i> .	1151
<i>b. Various Sections</i>	1158
2. Rāmāyaṇa	1179
II. Paurāṇik Literature :	
<i>a. Mahāpurāṇas and Upapurāṇas ; and works professing</i> <i>to form part, or treating, of such</i>	1184
<i>b. Miscellaneous Paurāṇik Tracts</i>	1390

B. POETICAL LITERATURE.

I. Epic Poetry.

1. MAHĀBHĀRATA.

a. The complete work, and commentaries thereon.

3169-3178.

1907-1916. Size 15½ in. by 6½ in.; good Devanāgarī writing of 1765 A.D. ; 10-14 lines in a page.

Mahābhārata, with different commentaries on different sections of the work.

The contents of the ten volumes are as follows :—

I. 1907 ; foll. 531. a. *Ādiparvan*, with *Arjuna Miśra's* commentary, called *Bhāratārthadīpikā* (foll. 416, numbered 1, 1-415). The latter begins :

यस्यैकरेणुपरमाणुरपि क्षणेन

धानुर्देधाति विपुलं शमभीक्ष्णितेषु ।

तन्नो हरेर्हेरतु पादपयोजयुग्मं

प्रारिप्सितप्रतिहतीरभितश्चिराय ॥ १ ॥

वेदव्यासवैशंपायनदेवबोधधिमलबोधसर्वज्ञनारायणभट्टशोडि-
त्यमाधवपितृपादेभ्यो नमः ॥

श्रीदेवबोधपादादिमतमालोक्य यत्नतः ।

क्रियते उज्जैनमिश्रेण भारतार्थप्रदीपिका ॥

Colophon (fol. 413a): श्रीभारताचार्याजुनमिश्रकृती
भारतसंग्रहदीपिकायामादिपर्वणि ॥ Cf. Weber, Berl.
Cat., no. 392.

b. *Sabhāparvan*, with *Devabodha Bhaṭṭāraka's* commentary, called *Jñānadīpikā* (foll. 115).

It begins :

चैतन्यप्रभया साक्षात्कर्तुमातरपुत्र्यं (? ० मंतरपुत्र्यं) ।

क्रियते देवबोधेन सभाया ज्ञानदीपिका ॥ १ ॥

Colophon : इति परमहंसपरिव्रजकाचार्यभट्टारकश्री-
देवबोधकृती महाभारततात्पर्यटीकायां ज्ञानदीपिकायां सभापर्व
समाप्ते ॥

II. 1908 ; foll. 502. *Vanaparvan*, with *Caturbhūja Miśra's* commentary, *Vākyadīpikā*.

It begins :

दृष्यदुर्मददानवीथिविहितं भावं (? १. भारं) भुवो दुधेरं

दृष्टान्येन दुरुद्धरं स्वयमगाह्यो मानुषत्वं भुवि ।

तस्मै देवनिकायमौलिपिकसम्पाणिस्वरोचिष्कटा-

संरज्यत्पदपंकजाय हरये देवाय नित्यं नमः ॥

श्रीचतुर्भुजमिश्राणामारख्ये वाक्यदीपिका ।

संप्रकाशयतादेवा दुरुहपदपङ्क्ति ॥

It ends :

इयं सहस्रद्वितयी रचिता सत्त्वनुभूता ।

श्रीचतुर्भुजमिश्रेण टीकायां वनपर्वणः ॥

इति वनपर्वटीका समाप्ता ॥ Cf. Berl. Cat., no. 393.

III. 1909 ; foll. 401. a. *Virāṭaparvan*, with *Caturbhūja Miśra's* commentary (foll. 91).

It begins :

क्षपगुणो ऽपि रजः समुपाश्रितः

सृजति सख्यमयो ऽप्यलिलं जगत् ।

तम उपेत्य नयत्यपि संख्यं

तमहमह्वयमीश्वरमाश्रये ॥

विराटपर्वतात्पर्यप्रकाशनपटीयसी ।

अचतुर्भुजमिच्छामि जयति भारती ॥

इदानीं क्रमप्राप्तमज्ञातावासवृत्तीतावच्छिन्नं चतुर्थं पर्वोपक्रमते ॥
Cf. Berl. Cat., no. 394.

Date: संवत् १८२२ ना वरपे(वर्षे) कारतकमासे(कार्तिक^०)
शुक्लपक्षे एकादशीबुधवासरे जसोगोवदराम(? अगोविंदराम)
लख्खु ॥

b. *Udyogaparvan*, with *Nārāyaṇa Sarvajña's*
commentary, called *Bhāratārthaprakāśa* (fol.
310).

It begins :

नारायणस्य विशदाः सर्वज्ञस्यात्र भारतव्याख्याः ।

आकलयन्नस्तु जनो भारततत्त्वार्थसर्वज्ञः ॥

गुरुपदेशसंशुद्धपाठव्याख्यानसारतः ।

भारतार्थप्रकाशो ऽयमुद्योगे ऽस्मिन्निरूप्यते ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 14.

IV. 1910; foll. 303. *Bhīṣmaparvan*, with
Arjuna Miśra's Bhāratārthadīpikā.

It begins :

अकृष्णचरणी नन्वा कृष्णद्वैपायनं ततः ।

संतोषाय सतां भीष्मपर्व व्याख्यायते मया ॥

Colophon: इति श्रीमदर्जुनमिश्रकृतौ भारतार्थदीपिकायां
भीष्मपर्वविवरणं समाप्तं ॥

The *Bhagavadgītā* (foll. 34-151) is accom-
panied by *Śrīdharaśvāmīn's Subodhinī* instead.
Cf. Berl. Cat., no. 395; Cat. Bodl., no. 15.

V. 1911; foll. 452. a. *Droṇaparvan* (foll.
267), with a *Tikā*, the author of which (? *Catur-
bhujā Miśra*) is not mentioned, beginning: अथ
द्रोणपर्वटीका ॥ नारायणमिति ॥ देवव्रतं भीष्मं । शान्तिं शर्म
धैर्यं च । अग्निं रात्रिदिवसं । आतुरः व्यथितः । ०

The commentary is, however, discontinued
after fol. 100 (Calc. ed., v. 3034). The same
commentary is contained in MS. 3135 (no. 3211)
where it is ascribed (apparently wrongly) to
Nilakaṇṭha.

b. *Kaṇṇaparvan*, with *Tikā*, beginning: ननु
कोऽयं भावो नाननतावद्गुह्यं । कर्णद्रोणभीष्मादीनामेकेनैवाश्चेन

वहनात् । नापि पिह्यत्वं । तेषां परमशिष्टतया यागदानहोमादि-
मुख्यसाधनपरत्वात् । नापि महावीर्यत्वं श्रीरामादिभिर्विभि-
चारात् । ०

Colophon: इति कर्णपर्वटीका समाप्ता ॥

VI. 1912; foll. 398. a. *Śalyaparvan* (foll.
46), without *Tikā*; corresponding to *adhy.* 1-30
of the Calc. edition; the remaining two *adh-
yāyas* being added to—

b. *Gadāparvan* (foll. 70), with *Tikā*.

c. *Aishikaparvan* (foll. 11), with *Tikā*. The
first part of the *Saṃptikaparvan* (*adhy.* 1-9) is
bound up with vol. viii.

d. *Viśokaparvan* (foll. 9), with *Tikā*; cor-
responding to *adhy.* 1-8 of the *Strīparvan* of
the Calc. edition.

e. *Strīparvan* (foll. 21), with *Tikā*. The
latter has the following colophon: इति अचतुर्भुज-
विरचिता शल्यादिपंचपर्वटीका समाप्ता ॥ The com-
mentary on the *Śalyaparvan*, however, is not
given at all; and those on the *Viśoka-* and
Strī-parvan are identical with those contained
in MS. 3136 (no. 3212), where they are (ap-
parently wrongly) ascribed to *Nilakaṇṭha*.

f. *Rājadharmā* of the *Śāntiparvan*, with *Tikā*
(foll. 179).

g. *Āpaddharma* of the *Śāntiparvan*, with
(? *Caturbhujā Miśra's*) *Tikā*, the same as the
one ascribed, in MS. 3137, to *Nilakaṇṭha*.

VII. 1913; foll. 432 (no. 340 omitted in
the pagination). *Mokṣadharmā* of the *Śānti-
parvan*, with *Arjuna Miśra's* commentary.

Colophon: इति श्रीभारताचार्यपाठकराजश्रीमदीशान-
तनयस्य श्रीसत्यज्ञानश्रीमानदत्ताश्रयस्य श्रीभारताचार्यश्रीमद-
र्जुनमिश्रकृतौ (७. अर्जुनमिश्रकृतौ) महाभारतार्थदीपिकायां
टीकायां शान्तिपर्वणि मोक्षधर्मैर्द्वयव्याख्यानां समाप्तं ॥ for
some further remarks regarding the MS. see
no. 3194 (MS. 511).

VIII. 1914; foll. 545. *a. Dānadharmā*, or *Ānuśāsanaparvan* (foll. 329), with (? *Nīlakaṇṭha*'s) commentary, beginning : राजपर्वे श्रवणतत्पालनानुपदमात्यंतिकी दुःखनिवृत्तिनित्यमुखाभिव्यक्तिर्वा युक्तिरित्युभयतयमुक्तिसाधनापेक्षे^० cf. Berlin Cat., no. 399.

b. Āsvamedhikaparvan (foll. 129, besides duplicate leaves of 41 and 46). The commentary begins : इहाद्यमेधिके पर्वणि सद्यमेधनिष्पादनमनुगतो मुखो वाक्यार्थः ॥ cf. Berl. Cat., no. 399.

c, d. Mausalyaparvan (foll. 9), and *Āśramavāsikaparvan* (foll. 38), with a few glosses only; those on the *Āśramavāsikaparvan* (as well as on the *Saṃptikaparvan*) being the same as in MS. 3136 (no. 3212), where they are ascribed to *Nīlakaṇṭha*.

e. Saṃptikaparvan, adhy. 1-9, with *Ṭikā* (foll. 21), wrongly bound in this volume, instead of vol. vi.

f. Mahāprasthānikaparvan (foll. 5), with a few glosses.

g. Svargārohaṇikaparvan (foll. 12), with *Sarvajña Nārāyaṇa*'s commentary. Cf. Berl. Cat., no. 399.

IX., X. 1915, 1916; foll. 629, numbered continuously. *Harivaṃśa*, with (*Rāmānanda*'s) commentary (*ṭikā*), entitled *Harivaṃśenducandrikā*. It begins : नत्वाश्वयेपर्वे इतस्य हरिवंशस्य भारते संगतिरस्ति वा न वा ।^० see Berlin Cat., no. 400. Text and commentary reach as far as v. 16355.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3179-3197.

496-514. Size 11 in. by 5½ in.; fairly good Devanāgarī writing of A.D. 1745-52; on an average fourteen lines in a page.

Mahābhārata, with the same commentaries as contained in the preceding set; being either derived from the same original, or the source from which that set was derived.

The *Droṇaparvan*, as well as the *Harivaṃśa*, is wanting in this copy.

I., II. 496, 497; foll. 415, numbered continuously 1-411; foll. 153 (vv. 2850-79) being wanting, and nos. 248-50 being passed over. *Adīparvan*, with *Arjuna Miśra*'s *Bhāratārthadīpikā*. Dated Saṃvat 1804.

III. 498; foll. 115. *Sabhāparvan*, with *Devabodha*'s *Jñānadīpikā*.

IV., V. 499, 500; foll. 508 (of which foll. 128-156, corresponding to vv. 3070-8416, are wanting). *Vanaparvan*, with *Caturbhūja Miśra*'s *Vākyaadīpikā*. Dated Saṃvat 1809.

VI. 501; foll. 89. *Virāṭaparvan*, with *Caturbhūja Miśra*'s commentary.

VII., VIII. 502, 503; foll. 323, numbered continuously (fol. 235 bound after 245). *Udyogaparvan*, with *Nārāyaṇa Sarvajña*'s *Bhāratārthapraśāsa*. Dated Saṃvat 1803.

IX., X. 504, 505; foll. 311, numbered continuously. *Bhīṣmaparvan*, with *Arjuna Miśra*'s commentary, and *Śrīdhara-svāmin*'s *Subodhinī*, as far as the *Bhagavadgītā* is concerned.

XI. 506; foll. 150. *Karṇaparvan*, with *Ṭikā*. Dated Saṃvat 1804.

XII. 507; foll. 167. *a. Śalyaparvan* (foll. 47), without *Ṭikā*.

b. Gadāparvan (foll. 70), with *Ṭikā*.

c. Saṃptikaparvan (foll. 17), without *Ṭikā*.

d. Aishikaparvan (foll. 8), without *Ṭikā*.

e. Viśokaparvan (foll. 8), without *Ṭikā*.

f. Strīparvan (foll. 17), without *Ṭikā*.

XIII. 508; foll. 178. *Rājadharmā*, with *Ṭikā*.

XIV. 509; foll. 62. *Āpaddharmā*, with commentary.

XV., XVI. 510, 511; foll. 432 (no. 340 is passed over, and fol. 250, comprising vv. 10146-75, is wanting). *Mokshadharmā*, with *Arjuna Miśra's* commentary. After the colophon given above under no. 3175 (MS. 1913), there are the following *śloka*s, likewise copied in that MS.:

प्रागुपायस्य संशुद्धिर्मेयाकारि ययामति ।
 मोक्षधर्मार्थविवृतौ कः समयो ऽस्ति संप्रति ॥
 पितुः सदुपदेशेन विद्वद्रतानुरोधतः ।
 प्राङ्निबंधस्य संशुद्धौ [यत्नः] कृतो ऽधुना मया ॥
 अल्पाधीतिलिपियस्तशुद्धाक्षरसमुच्चयः ।
 विदुषा हेलया प्राच्यग्रंथो नाशमुपेयिवान् ॥
 बुधैर्विमृश्य तैरेव क्षंतव्यं मम चापलं ।
 मूलग्रंथो ऽपि सोपायो लिपिदूषणभागतः ॥
 गौडेन्द्रमहर्षिचिन्मिन्द्रिन्द्रासरायतः ।
 लभानुज्ञेन लिखिता मोक्षधर्मार्थदीपिका ॥

XVII. 512; foll. 289. *Ānuśāsanaparvan*, with commentary, which, however, begins only on fol. 28, and stops on fol. 214, at exactly the same place as in MS. 1914, viz. v. 4650 of the Calc. edition. The text terminates at v. 7290.

XVIII. 513; foll. 129. *Āsvamedhikaparvan*, with commentary. Dated Śaka 1675.

XIX. 514; foll. 69. a. *Āśramavāsikaparvan* (foll. 41), without commentary. Dated Samvat 1809, Śaka 1675.

b. *Mausalaparvan* (foll. 12), with a few glosses. Dated Samvat 1804.

c. *Mahāprasthānikaparvan* (foll. 5), with a few glosses.

d. *Svargārohanikaparvan* (foll. 11) as far as v. 302, with *Sarvajña Nārāyaṇa's* commentary. Dated Samvat 1804.

[H. T. COLEBROOKE.]

3198-3205.

2744-2751. Size 15½ in. by 6½ in.; excellent Devanāgarī writing of 1779-80 A.D.; on an average 13 or 14 lines in a page.

Mahābhārata, for the most part with *Nilakanṭha's* commentary, called *Bhāratabhāvadīpa*.

The whole work, with the commentary, was published at Bombay in 1862 and again in 1863. The present volumes were copied, by *Travāḍi Lakshṁīdhara* (as stated at the end of the second *parvan*), for Warren Hastings, and presented by him to the E. I. Company. The distribution of the text over the eight volumes is as follows:

I. 2744; foll. 535. a. *Ādīparvan* (foll. 402).

b. *Sabhāparvan* (foll. 133). In the latter section, foll. 52 and 53 (containing vv. 940-93 of the Calc. ed.) are wanting.

II. 2745; foll. 485. *Vanaparvan* (or *Āraṇyakaparvan*). Foll. 2-4, 8-14, 16, 17, 22, 23, supplied by another hand (? *Lālā Mahtāb Rāya's*), give only the text without the commentary.

III. 2746; foll. 420. a. *Virāṭaparvan* (foll. 144).

b. *Udyogaparvan* (foll. 306).

IV. 2747; *Bhīshmaparvan*, originally in 301 foll., of which the *Bhagavadgītā* occupied foll. 39-181. This episode, however, is now supplied by another MS. in 112 foll., containing the text with *Śrīdhara's Subodhinī*, dated Samvat 1830 (A.D. 1773). After v. 1846 of the Calc. ed. the commentary is discontinued to the end of the *parvan*.

V. 2748; foll. 440. a. *Droṇaparvan* (foll. 248), without commentary.

b. *Karṇaparvan* (foll. 192), with *Nilakanṭha's* commentary.

VI. 2749; foll. 414. *a. b. Śalyaparvan* (foll. 46) and *Gadāparvan* (foll. 52), both without commentary.

c. Sauptikaparvan (foll. 28), with commentary.

d. Strīparvan (foll. 27), with commentary (with the exception of the first *adhyāya*, or *Viśokaparvan*, foll. 1-7).

e. Śāntīparvan, with commentary, the first two sections, viz. *Rājadharmā* (195 foll.), and *Apaddharma* (66 foll.).

VII. 2750; foll. 461. *Mokṣadharmā*, the third section of the *Śāntīparvan*, with *Nilakaṇṭha's* commentary.

VIII. 2751; foll. 474. *a. Anuśāsanaparvan* (or *Dānadharma*, foll. 303).

b. Āśvamedhikaparvan (foll. 108).

c. Āśramavāsikaparvan (foll. 35).

d. Mauśalaparvan (foll. 11).

e. Mahāprasthānikaparvan (foll. 6).

f. Svargārohaṇaparvan (or *Sarvaparvānukīrtana*, fol. 11);—all of them with *Nilakaṇṭha's* commentary.

[WARREN HASTINGS.]

3206-3215.

3130-3139. Size 15½ in. by 6½ in.; good, modern Devanāgarī writing; 10-14 lines in a page.

Mahābhārata, for the most part with *Nilakaṇṭha's Bhāratabhāvadāpa*.

The commentary is distinctly ascribed to *Nilakaṇṭha*, son of *Govinda Sūri*, at the end of the *parvans*, whilst in the colophons of the *adhyāyas* of each *parvan* it is merely called *Ṭikā*. In some of the *parvans* this *Ṭikā* dwindles down to sparse glosses, the authorship of which might seem doubtful when compared

with other MSS.,—for instance MS. 1912, where a commentary identically the same as in vols. vii. and viii. of this copy is ascribed to *Caturbhujā*.

The contents of the 10 vols. are as follows:

I. 3130; foll. 448. *Ādīparvan*.

II. 3131; foll. 451. *a. Sabhāparvan* (foll. 173).

b. Vanaparvan, part i. (foll. 278), reaching as far as v. 10925.

III. 3132; foll. 469. *a. Vanaparvan*, part ii. (foll. 279-628).

b. Virāṭaparvan (foll. 119).

IV. 3133; foll. 341. *Udyogaparvan*.

V. 3134; foll. 324. *Bhīṣmaparvan*. The commentary on the *Bhagavadgītā*, here, is likewise that of *Nilakaṇṭha*, founded on *Śrīdhara-svāmīn's Subodhinī* and other authorities, as is stated in the beginning.

VI. 3135; foll. 305. *Droṇaparvan*. *Nilakaṇṭha's* commentary, as given here, and assigned to that author in the colophon, is different from the one in the Bombay edition. For the same commentary (? by *Caturbhujā Miśra*), see above no. 3173 (MS. 1911).

VII. 3136; foll. 383. *a. Karna-parvan* (foll. 217).

b. Śalyaparvan (foll. 49, Calc. ed., vv. 1-3672).

c. Gadāparvan (foll. 65; Calc. ed. from v. 3673 to the end of the *Śalyaparvan*).

d, e. Sauptikaparvan (foll. 21) and *Aishikaparvan* (foll. 12), forming one *parvan* in the Calc. edition.

f. Viśokaparvan (foll. 10), forming the first eight *adhyāyas* of the *Strīparvan* in the Calc. ed.

g. *Strīparvan* (foll. 21). For the commentary on the last four sections (? *Caturbhūja Miśra's*), cf. above no. 3174 (MS. 1912).

VIII. 3137; foll. 446. a. *Rājadharmā* (foll. 244).

b. *Āpaddharma* (foll. 58).

c. *Mokshadharmā*, part I. (foll. 144).

IX. 3138; foll. 145-502. *Mokshadharmā*, part II.

X. 3139; foll. 487. a. *Dānadharmā* (foll. 265, written by different hands). The commentary on this section is discontinued after fol. 123 (*adhy.* 48).

b. *Āsvamedhikaparvan* (foll. 147).

c. *Āśramavāsikaparvan* (foll. 41).

d. *Mausalaparvan* (foll. 14).

e. *Mahāprasthānikaparvan* (foll. 6).

f. *Svargārohaṇikaparvan* (foll. 14).

[?]

3216-3223.

1771-1778. Size folio, 10½ in. by 17 in.; fairly written in Devanāgarī, in European fashion, towards the end of last century; generally 22-24 lines in a page; European paper. The copyist was *Bābū Rāma*, a Brāhman of Mirzapore, doubtless the same as the one under whose superintendence a number of Sanskrit texts were printed at Calcutta in the beginning of this century.

Mahābhārata, mostly with *Nīlakaṇṭha's* commentary, *Bhāratabhāvadīpa*.

I. 1771; foll. 365. a. *Ādīparvan* (foll. 267).

b. *Sabhāparvan* (foll. 98).

II. 1772; foll. 521. a. *Āraṇyaparvan* (foll. 430).

b. *Virāṭaparvan* (foll. 91). Dated 1797 A.D.

III. 1773; foll. 440. a. *Udyogaparvan* (foll. 275).

b. *Bhīṣmaparvan* (foll. 165; up to 40 lines in a page in this section). The commentary on the *Bhagavadgītā* also is that of *Nīlakaṇṭha*.

IV. 1774; foll. 216 (19 or 20 lines in a page). *Droṇaparvan*, without commentary.

V. 1775; foll. 207 (up to 40 lines in a page). a. *Karṇaparvan* (foll. 104), with the commentary.

b. *Śālyaparvan* (foll. 30), and—

c. *Gadāparvan* (foll. 39), corresponding to *adhy.* 1-30, and 31-66 of the Calc. edition. The few glosses added to the text do not bear *Nīlakaṇṭha's* name.

d. *Sauptikaparvan* (foll. 16), with *Nīlakaṇṭha's* commentary.

e. *Strīparvan* (foll. 12), *adhy.* 9-27 of the Calc. edition, and—

f. *Viśokaparvan* (foll. 6), *adhy.* 1-8 of the *Strīparvan* in the Calc. ed., both with *Nīlakaṇṭha's* commentary.

VI. 1776; foll. 253. a. *Rājadharmā* (foll. 189).

b. *Āpaddharma* (foll. 64).

VII. 1777; foll. 393 (no. 385 occurring twice). *Mokshadharmā*, with the commentary. Two leaves of an *Anukramavikā* to the *Vana-parvan*, in the Bengali character, are appended to the MS.

VIII. 1778; foll. 331 (up to 40 lines in a page). a. *Ānūsāsanikaparvan* (foll. 211).

b. *Āsvamedhikaparvan* (foll. 79).

c. *Āśramavāsikaparvan* (foll. 21), without commentary.

d. *Mausalaparvan* (foll. 7).

e. *Mahāprasthānikaparvan* (foll. 3).

f. *Svargārohanaparvan* (foll. 5).

g. An index to this volume (foll. 5).

Till recently the volumes of this set were scattered under the nos. 468, 378, 3155, 546, 3156, 465, 547, 548.

[H. T. COLEBROOKE.]

3224.

470a. Foll. 57; size 16 in. by 5½ in.; fair Bengali handwriting of 1806 A.D.; eight lines in a page.

Vyākhyāpradīpa, a commentary on the *Mahābhārata*, professing to deal with difficult passages.

The author does not give his name, but the title added (in Devanāgarī) at the end of the MS. by Colebrooke's *Paṇḍit* calls it the *Mahābhāratasamkṣhepaṭīkā*, by *Rāmānuja*,—perhaps the same Telugu Brāhman and grammarian who compiled a *Rāmāyaṇasamgraha*, and a Sanskrit-Telugu vocabulary and grammar.

It begins :

जगदसौ जगद्वन्द्या जगत्स्थित्यन्तकारिणी ।

प्रणमामि महादेवीं वाङ्मयौ वाग्विभूतये ॥

आनन्दमूर्तिं ब्रजमुन्दरीणां नेत्रोत्सवं नन्दकिशोरमनः ।

विधाय गूढार्थपदानि पद्यान्वशेषतः कश्चिदभिव्यनक्ति ॥

तत्र देवस्वामिमते पञ्च नमस्कारा न सन्त्येव । अध्ययनाङ्गं तु नमस्कारत्रयमेव विधानात्तन्मात्रस्यैव बोधनात् । तत्र किमादि-भारतमित्यत्र विचारः । विमलबोधमते सौ नमो भगवते वामुदेवाय इत्यादिकमेव तेन पञ्चनतिव्याख्यानात् । मन्वादि-भारतमित्यादिना मन्दतया । सौ नमो भगवते वामुदेवायैतस्य व्याख्यानात् तन्मते प्रथमतो नमस्कारत्रयं तदनु पञ्च नमस्काराः । तदनु नारायणमिति श्लोक इति ॥ चतुर्भुजमिधमते प्रथमतो विमलबोधि तदध्ययनाङ्गं नमस्कारत्रयं तदनु नारायणमिति श्लोकः । मन्वादिभारतमित्यत्र अनुपादेन नारायणमिति श्लोकस्य उक्तत्वात् तदनु पञ्च नमस्कारा इति तदनन्तरं पञ्चनतिव्याख्यानात् । °

The glosses, as might be expected from the small compass of the work, are comparatively few in number. They are distributed in the following manner: *Ādi*, ending fol. 19b; *Sabhā*, fol. 21a; *Vana*, fol. 26a; *Virāṭa*, fol. 27b; *Udyoga*, fol. 30a; *Bhishma*, fol. 31b; *Droṇa*, fol. 36b; *Karṇa*, fol. 42b; *Śalya*, fol. 49a; *Rājadharmā*, fol. 53a; *Harivaṃśa*, fol. 57a.

It ends : येन येन शरीरेण सत्त्वावस्थेन रजोवस्थेन तमोवस्थेन वा यद्यत् कर्म करोत्यात्मा तेन शरीरेण तत्फल-मुपभुङ्क्ते इत्यर्थः । न च गर्भेश्यागतस्य नासूपभोग इति वाक्यं । गर्भेश्यामुपादाय भुञ्जते पौर्वदेहिकमिति विमलबोधटीका ॥ इति संक्षेपः ॥ अपरं यत्र कुत्रापि वचनं लिख्यते ।

संग्रहाद्वत्सरं यावत् शुद्धिः स्यादिभ्यवर्हिषा ।

ततः परं न गृह्णीयाज्जपादी युद्धकर्मणि ॥

गोपीजनवल्लभाय नमः ॥ लिखितं श्रीगदाधरशर्मणा पुस्तकमिदं ॥ [रामानुजीयेयं टीका suppl.] शकाब्दाः ११२६ चैत्रस्य सप्तविंशते दिने ॥ After which in Devanāgarī : रामानुजकृतश्रीमहाभारतसंक्षेपटीका पत्र ५७ श्लो २१५० ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3225.

1411a. Foll. 81; size 12½ in. by 4½ in.; modern Bengali handwriting; six lines in a page.

Mahābhāratiya-vishamaślokaṭīkā, contributions to the interpretation of the *Mahābhārata*, by *Rāmakīṃkara Nyāyālaṅkāra*.

It begins : अथ श्रीममहाभारतपर्वगतविषमार्थश्लोकस्य सर्वस्य मतव्याख्यानं लिख्यते संदेहदृष्टं (!) । उपित्वा सायणवप्रस्ये सुखावासं जनार्दनः (II. 22) । सुखावासं सुखाश्रयं यथा स्यादित्यर्थः । °

Sabhā ends fol. 3b; *Vana*, fol. 13a; *Virāṭa*, fol. 16b; *Udyoga*, fol. 21b; *Bhishma*, fol. 24a; *Droṇa*, fol. 34b; *Karṇa*, fol. 47b; *athāśvamedhikaparvavyākhyā*, ib., apparently ending fol. 74, where another hand has altered the colophon into *Harivaṃśīya*; after which the *Dānudharma*.

It ends :

उपाध्यायान्दशाचार्यः आचार्याणां ज्ञानं पिता ।

सहस्रं तु पितृन्माता गौरवेणातिरिच्यते ॥

इति श्रीमहाभारतीयविषयसङ्कोकटीकालेखि श्रीरामकिंकर-
न्यायालंकारेण समाम्निदं पुस्तकमिति ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

b. Various sections.

3226.

2137. Foll. 417; size 16½ in. by 9 in.; fair Devanāgarī writing of 1782 A.D.; generally 33 lines in a page.

Four sections of the *Mahābhārata*, written by *Gopāla* of Lakshmīpura, viz.:

I. *Ādiparvan* (foll. 169). The pages from fol. 41b to 46a are left blank, corresponding to vv. 2035–2211. One *adhyāya* is added at the end which is not contained in the Calc. edition.

II. *Virāṭaparvan* (foll. 48).

III. *Bhīṣmaparvan* (foll. 122). Dated Samvat 1839.

IV. *Dānadharmā* (foll. 78), from the beginning as far as v. 3917. It commences with the following statement regarding the MS.: मोक्षधर्मादनु दानधर्मं लिख्यामो ऽयम् । . . .

लक्ष्मीमठे निवासो ऽहं गोपालाख्यो द्विजोत्तमः ।

श्रीकृष्णं तु नमस्कृत्य लिख्यामि (? लिख्यामं or लिखामि)

[मुक्तिकाम्यया ॥

This statement, as well as the indications after each section of what is to follow, make it probable that the MS. originally comprised the whole of the *Mahābhārata*.

[?]

3227.

3239. Foll. 172; size quarto, 10½ in. by 8 in.; well written (apparently by *Lālā Mahtāb Rāya*), in Devanāgarī; European paper; sixteen lines in a page.

Ādiparvan, from the beginning to v. 2314; written in half-*śloka* lines, with occasional pencil notes by Wilkins.

[SIR CH. WILKINS.]

3228.

2768. Foll. 270; size 12½ in. by 8½ in.; modern Bengali handwriting; 22–29 lines in a page.

Vanaparvan, from the beginning to v. 10841, or *adhyāyas* 1–139.

[COLL. OF FORT WILLIAM.]

3229.

2569. Foll. 32; size 13 in. by 6½ in.; careless, modern Devanāgarī writing; 10–13 lines in a page.

Tirthayātrā of the *Vana* (or *Āraṇyaka*)-*parvan*—III., *adhy.* 81 seq.—with *Nīlakaṇṭha's* glosses. Incomplete.

The MS. contains about a third part of the *tirthayātrā* section, viz. from *adhy.* 81, v. 19 to the end of *adhy.* 95, or III. 4038–8539.

[MACK. COLL.]

3230.

2767. Pages 266; size 12½ in. by 8½ in.; modern Bengali handwriting; 28 or 29 lines in a page.

Udyogaparvan of the *Mahābhārata*. Intended to be followed by the *Bhīṣmaparvan*.

[COLL. OF FORT WILLIAM.]

3231, 3232.

2452, 2453. Foll. 204 and 188; size 12½ in. by 9½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

Mokshadharma and *Dānadharma* of the *Mahābhārata*. Intended to be followed by the *Āśvamedhikaparvan*.

[?]

3233.

771. Foll. 283; size 11 in. by 4½ in.; fairly written in Devanāgarī, about 1635 A.D.; nine lines in a page.

Āśvamedhikaparvan of the *Mahābhārata*, in the version ascribed to *Jaimini*.

The work consists of 64 *adhyāyas*, here numbered 66; nos. 21 and 22 being passed over.

Published at Bombay in 1863. Cf. Berlin Cat., i., pp. 111–118; Cat. Bodl., p. 4. No allusion is made in this MS. to its being different from the ordinary version.

Date: संवत् १६९ वर्षे . . . श्रीवाराणसीवास्तवभट्ट-
मेदपाठज्ञातियचंद्रश्रीहरिराम अन्नस्यार्थे(!) लिखितं ॥ आ-
चार्यवेणुसुतवासुदेवेन लिखितमिदं शुभं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3234.

1000. Foll. 208; size 12½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1793 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Āśvamedhikaparvan, in the same version, *Jaiminiya Āśvamedhika*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3235.

2254. Foll. 168; size 7¼ in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing of 1808 A.D.; eight lines in a page.

Pañcaratna, a collection of five popular episodes forming a text-book and object of worship (esp. to *Vaiṣṇavas*), viz.: the *Bhagavadgītā* with the *Mālāmantra* (foll. 93), the *Anuśmṛiti* (foll. 12), the *Bhīṣmastavarāja* or *Vishṇustavarāja* (foll. 15), the *Gajendramoksha* (foll. 19), and the *Vishṇusahasranāma* (foll. 22). The collection has been repeatedly printed in India.

The present copy has inserted in it (in the third place) a section of the *Bhāgavatapurāṇa* (VI. 8), the *Nārāyaṇakavaca* (foll. 7), also commonly used for purposes of worship, and repeatedly published in a separate form.

Cf. Lassen, *Bhagavadgītā*, pp. 154, 290; Wilson, Mackenzie Collection, i., 58; 2nd ed., p. 127. [GAIKAWAR.]

3236.

2243. Foll. 322; size 4½ in. by 3 in.; fair, modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Pañcaratna, containing the *Gītā* on 188 leaves; and the *Vishṇusahasranāma*, *Bhīṣmastavarāja*, *Anuśmṛiti*, and *Gajendramoksha* on 134 leaves.

[R. JOHNSON.]

3237.

3236. Foll. 353; size 6¼ in. by 3½ in.; good Devanāgarī writing of 1812 A.D.; five lines in a page.

Pañcaratna. A finely illuminated copy, with gilt and flowered edges, vignettes and several full-page pictures of deities.

Bhagavadgītā, foll. 204; *Vishṇusahasranāma*, foll. 47; *Bhīṣmastavarāja*, foll. 1–35; *Anuśmṛiti*, foll. 36–55; *Gajendramoksha*, foll. 56–102.

The fly-leaf at the end contains the note :—
“To Chas. Wilkins, Esqre., from his friend
Major-General Chas. Stuart.”

[SIR CH. WILKINS.]

3238.

2942. Foll. 221; size 6½ in. by 4½ in.;
clear Devanāgarī writing of 1812 A.D.; seven
lines in a page.

Pañcaratna, with the *Pāṇḍavagītā* appended
to it.

The *Gītā* ends fol. 122a; *Vishṇusahasra-
nāma*, fol. 150b; *Bhīṣmavaraṇa*, fol. 171b;
Anuṣṛīti, fol. 181a; *Gajendramoksha*, fol. 201a.

The *Pāṇḍavagītā*, consisting of 94 verses,
begins: *ब्रह्माद उवाच । ब्रह्मादनारदपराशरपुंडरीक०* cf.
Weber, Berl. Cat., no. 1318. Printed in the
Bṛīhatstotraratnākara, p. 78, under the title
Prapannagītā (Cat. Cat.). [MACK. COLL.]

3239.

2693. Foll. 81; size 10 in. by 4½ in.;
good Devanāgarī writing; seven lines in a
page.

Bhagavadgītā with the *Mālāmantra*. Good,
old manuscript from the collection of “Nar-
rain Row” (*Nārāyaṇa Rāya*).

The title is twice added to it in Telugu.

Of editions of the work may be mentioned
those by *Bābū Rāma*, Calcutta 1808; by A.
W. Schlegel (with Latin transl.) 1823, 2nd ed.
by Lassen 1846; by J. C. Thomson 1855.
English translations have been published by
Wilkins 1785; Thomson 1855; K. T. Telang
1875, and again in *Sacred Books of the East*,
vol. viii. Of French translations may be
mentioned those by E. Buruouf (1861) and
Barthélemy St. Hilaire; of German ones those
by Lorinser 1869, and Boxberger 1870; in
Italian that by S. Gatti (1859). [?]

3240.

1943. Foll. 65; size 10 in. by 6½ in.;
fair Devanāgarī writing of 1803 A.D.; seven-
teen lines in a page.

Bhagavadgītā with the *Mālāmantra*.

Dated: *संवत् १८६० मागणपुदी १ वार मंगल ॥*

[DR. JOHN TAYLOR.]

3241.

2244. Foll. 138; size 4½ in. by 3½ in.;
clear, modern Devanāgarī writing; seven lines
in a page.

Bhagavadgītā with the *Mālāmantra*, in a
portable form intended more for an object of
worship than for a correct copy of the text.

Marked on the last page by a Persian hand:

پوتہی گیتا از مہابہارت در فن بیدانت یعنی تصوف

[R. JOHNSON.]

3242.

2248. Foll. 138; size and writing as in
preceding MS.

Another copy of the work, written by the
same hand.

[R. JOHNSON.]

3243.

2250. Foll. 79; size 4½ in. by 3 in.; fair,
modern Devanāgarī writing; eight lines in
a page.

Bhagavadgītā with the *Mālāmantra*, copied
by *Devala Bhaṭṭa*(?).

It ends: *सरससंख्ये नभोमासे सप्तम्या भृगुवासरे कैव-
ल्यार्थं देहभटेन(!) पाठोऽयं लिखितो मया ॥*

[?]

3244.

2400. Foll. 87; size 7½ in. by 4 in.; De-
vanāgarī writing (Nepal type) of 1768 A.D.;
seven lines in a page.

Bhagavadgītā with the *Mālīmantra*. Copied at Kāntipura, in the Nepal country, by *Sarasvatī Girigupta*(?); with vignettes representing various deities between the text.

Dated : श्रीशाके संवत् १६१० चापाटवदि ७ बुधवारे श्रीपञ्चपतिसमीपे श्रीमन्नेपालदेशे श्रीकोतिपुरमहानगरे श्रीश्री-वाग्मतीसमीपे श्रीसरस्वतीगिरिसुसाहिकापुस्तकं लिखितं संपूर्णं ॥

[R. JOHNSON.]

3245.

2073. Foll. 206; size 11½ in. by 6½ in.; clear Devanāgarī writing of 1626 A.D.; eleven lines in a page.

Bhagavadgītā-bhāṣya, or *Gītābhāṣya*, a commentary on the *Bhagavadgītā*, by *Śaṅkarācārya*.

Printed repeatedly in India, both with and without *Anandagiri's Tīkā*. The present MS. is not as correct as one might desire. The text of the *Gītā* (from II., 11) is likewise contained in it, being sufficiently marked by the number affixed to each verse.

Cf. Lassen, preface to the *Bhagavadgītā*, p. xi. seq.; Cat. Bodl., p. 3.

Date : संवत् १६६३ वर्षे शाके १५४८ प्रवर्तमाने शरदृतौ महामांगल्यप्रदे आश्विनमासे श्वरपक्षे दशम्यां तिथौ बुधवासरे अष्टमे सरस्वतीस्तव्यमोतालाज्ञातेयनरयोतकल्याणमहीधरकेण (!) लिखितमिदं ॥

[GAIKAWAR.]

3246.

2127. Foll. 249; size 10 in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing of 1646 A.D.; eight lines in a page.

Gītābhāṣya, with the text of the *Bhagavadgītā*. Generally very correct.

Towards the end (on fol. 248b) an omission occurs, extending from towards the end of the text of v. 72 to near the end of the comment on v. 73. In the middle of v. 77 the original hand breaks off abruptly, and another hand has hurriedly brought the whole to an end.

The colophon reads thus : संवत् १९०३ वर्षे माहा शुदि १२ शनी वास्तव्यं राजनगर (blank for surname of owner) उपाध्याकीहोनुसामुतगोपीनाथेन आत्मपठनार्थं लिखापितं ॥

According to the original pagination there were only 246 leaves, but several other gaps having been filled up by additional leaves written by a third hand of more modern date, they were increased to the number of 249.

[?]

3247.

278. Foll. 166; size 11½ in. by 8½ in.; fair Devanāgarī writing of 1707 A.D.(?); ten lines in a page.

Śaṅkara's Gītābhāṣya, with the text of the *Gītā* marked with red dye.

Copyist's signature : संवत् १७९९[६४?] सर्वजीतनाम-संवत्सरे पीपमासे शुक्लपक्षे प्रतिपदि शनिवासरे लिखितं काश्यां श्रीमुकुटेश्वरसमीपे बालकृष्णपुरि समामिमगमत् ॥

आत्मा मुकुटे कुंडे च दृष्टा च मुकुटेश्वर ।

यात्रया सर्वलिङ्गानां यत्कलं तदवाप्यते ॥

[?]

3248.

3261. Foll. 237; size 10½ in. by 4½ in.; fairly written in Devanāgarī, about 1600 A.D.; 9 or ten lines in a page; foll. 219-236 have suffered from damp; the last leaf supplied by a modern hand.

Gītābhāṣya, with the text of the *Gītā*.

[?]

3249.

1329. Foll. 290; size 12 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing; 10-12 lines in a full page.

Gītābhāṣya, with the text of the *Gītā*, written in shorter lines in the middle of the pages.

A modern copy, but carefully prepared, with corrections on the margin added afterwards. [H. T. COLEBROOKE.]

3250.

1802. Foll. 197; size 14½ in. by 5½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 9–11 lines in a page.

Gītābhāṣya, with the text of the *Gītā* in the middle of the page. On the whole correct.

[?]

3251.

214. Foll. 228; size 11 in. by 3½ in.; fair Devanāgarī writing; 9–12 lines in a page.

Bhagavadgītābhāṣyaṭīkā, a commentary on *Śaṅkara's Gītābhāṣya*, by *Anandagiri*.

It begins:

दृष्टिं नयि विशिष्टार्थी कृपायीयूषवर्दिणी ।
हेरं देहि प्रत्यहस्वेऽप्युहनिवारिणी ॥ १ ॥

It ends:

प्राचामाचार्यपादानां षड्वीमनुगच्छती ।
गीताभाष्ये कृता टीका टीकता पुरुषोत्तम ॥

इति श्रीसदानंदगिरिश्रीचरणविरचितायां भगवत्कृपाचार्य-
कृतभगवद्गीताभाष्यटीकायामष्टादशोऽध्यायः समाप्तः ॥

It closely follows the original text, except that, from fol. 7a, l. 1 infra to fol. 15a, l. 4, it comments on the original text of the *Gītā* I. 1—II. 11, which *Śaṅkara* only surveys very rapidly; after which it resumes the text of *Śaṅkara* where it left off before.

The colophons of the different *adhyāyas* occur as follows: i., fol. 13a; ii., 54a; iii., 70a; iv., 89a; v., 101a; vi., 112a; vii., 118b; viii., 126b; ix., 132b; x., 137a; xi., 142b; xii., 146a; xiii., 168b; xiv., 174a; xv., 178b; xvi., 181b; xvii., 185a; xviii., 223a. *Śaṅkara's* commentary is not given.

Fol. 223 was originally intended for fol. 178, but after being filled on one side, it was replaced by another leaf, and the empty side of it used for the last page of the MS.

Cf. Lassen, Pref. to the *Bhagavadgītā*, p. xii.

[H. T. COLEBROOKE.]

3252.

376. Foll. 217; size 10½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

The same work, without *Śaṅkara's Bhāṣya*.

The *adhyāyas* end as follows: i., fol. 12a; ii., 45b; iii., 61a; iv., 81a; v., 93b; vi., 106a; vii., 113a; viii., 122a; ix., 129a; x., 134b; xi., 140a; xii., 143b; xiii., 168a; xiv., 174a; xv., 179a; xvi., 182a; xvii., 185b; xviii., 217a. This is the MS. mentioned by Lassen, Pref., p. xiii., note.

[H. T. COLEBROOKE.]

3253.

2803. Foll. 222; size 9 in. by 7 in.; excellent Devanāgarī writing; fifteen lines in a page.

Bhagavadgītā (foll. 54), followed by *Śrīdhara-svāmī's Subodhinī* (foll. 168).

The MS. was copied, by *Lālā Mahtāb Rāy*, for Wilkins, by whom frequent pencil notes were added throughout the MS., thus showing this to have been the text used by him in preparing his translation of the *Gītā*. For the names of the chapters, which are always put at the head in the European fashion, as well as for the lines of interpunction in the commentary, red ink was used.

The *Subodhinī* being the favourite commentary of Hindu students, the work has been frequently printed in India.

The original pagination, most of which was cut away by the binder, counts only 50 leaves, and 158 for the commentary, owing to the repetition of nos. 45-48 in the first, and of nos. 30-39 in the second part.

Copyist's signature: इति मासोत्तममासे पौषे कृष्ण-पक्षे तृतीयायां तिथौ सोमवासरे श्रीमन्माकाश्यां पुण्यक्षेत्रे श्रीमद्भगवद्गीतायां सुबोधिनी टीका श्रीधरस्वामिना कृता श्रीमच्चार्ल्स विल्किन्स साहिब आज्ञया लालामहतावरारयेण विचित्रिता शुभा भूयात् ॥

[SIR CHARLES WILKINS.]

3254.

286. Foll. 110; size 10½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing; 11-13 lines in a page.

The same works.

[H. T. COLEBROOKE.]

3255.

2070. Foll. 210; size 12 in. by 7 in.; fair Devanāgarī writing; 5-11 lines in a page.

The same works.

Convenient for reference is the marking of the *adhyāya* on each leaf.

At the end, after the colophon of the last chapter, the following statement occurs as to the number of verses spoken by the several interlocutors:

श्लोकैर्कं धृतराष्ट्रस्य नव दुर्योधनस्य च ।

द्वात्रिंशत्संजयस्योक्ता वेदाष्टावर्जुनस्य (84) च ॥ १ ॥

ज्ञानावबोधो वेदाभिर्पञ्चकेशवनिर्मिताः (574) ।

गीताग्रंथप्रमाणं स्यादेवं समश्नतानि च ॥ २ ॥

[GAIKAWAR.]

3256.

549. Foll. 128; size 10½ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1710 A.D.; up to sixteen lines in a page.

The same works.

At the end the same two verses are found as in the preceding MS.

Copyist's signature: संवत् १९६९ वर्षे मागणमासे शुक्लपक्षे पंचम्यां रविवसरे ० ॥

[J. R. BALLANTYNE.]

3257.

2387. Foll. 108; size 9½ in. by 5½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; fifteen lines to a full page.

The same works.

Fol. 1 has the following note: پوتی کیٹا معہ شرح سری دھر در فن بیدانت یعنی تصرف

[R. JOHNSON.]

3258.

2147. Foll. 113; size 13½ in. by 7½ in.; fair Devanāgarī writing of 1687 A.D.; 12-15 lines in a page.

The same works.

[GAIKAWAR.]

3259.

2764a. Foll. 82; size 13½ in. by 4½ in.; good, modern Devanāgarī writing; thirteen lines to a full page.

Bhagavadgītā, with Śrīdhara-svāmī's *Subodhinī* written above and below it.

[COLL. OF FORT WILLIAM.]

3260.

1577A. Foll. 25; size 10 in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 15-17 lines in a page.

A fragment of the same works. Text and commentary extend as far as IV. 25.

[J. R. BALLANTYNE.]

3261.

846b. Foll. 31; size 10½ in. by 6½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; seventeen lines in a page.

Bhagavadgītā (complete), with the *Subodhinī* as far as III. 18. [H. T. COLEBROOKE.]

3262.

3259. Foll. 133; size 15 in. by 7 in.; good Devanāgarī writing of about 1780 A.D.; 8-13 lines in a page.

Bhagavadgītā, with *Rāmānuja's Gītābhāṣya*.

It begins:

यत्पादोषुरुहध्वानानंदनिर्वृतचेतसः ।

मुक्तिमप्यवजानन्ति तं वंदे पुरुषोत्तमं ॥ १ ॥

अथ निरवधिकान्तिशयकल्याणैकतानानंतज्ञानानंदिकस्वरूपः । ०

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 141.

[JOHN MUIR.]

3263.

3260. Foll. 149; size 10½ in. by 5½ in.; legible, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

The same works.

[JOHN MUIR.]

3264.

2350. Foll. 455; size 11½ in. by 6 in.; excellent Devanāgarī writing of 1680 A.D.; nine lines in a page.

Bhagavadgītā, with a commentary entitled *Gītā-Gūḍhārthadīpikā*, by *Madhusūdana Sarasvatī*, pupil of *Rāma, Viśveśvara Sarasvatī* and *Mādhava (Sarasvatī)*.

It begins:

भगवत्पादभाष्यार्थमालोच्यातिप्रयत्नतः ।

प्रायः प्रतिपदं कुर्वे गीतागूढार्थदीपिकां ॥ १ ॥

Cf. Burnell, Tanjore MSS., p. 185b; Rāj. Mitra, Notices, iv., pp. 5, 70. The nature of

the commentary is explained by Lassen, in his preface to the *Bhagavadgītā*. This MS. is a very beautiful one, and on the whole correct.

It ends:

श्रीगोविन्दमुखारविन्दमधुना मिष्टं महाभारते

गीताख्यं परमं रहस्यमृषिणा व्यासेन विख्यापितं ।

व्याख्यानं भगवत्पदैः प्रतिपदं श्रीशंकराख्यैः पुनर्

विस्मयं मधुसूदनेन मुनिना स्वज्ञानशुद्धौ कृतं ॥

इह यो ऽस्ति विमोहयन्मनः परमानन्दधनः [सनातनः] ।

गुणदोषभूदेष एव नस्तृणतुल्यो यदयं स्वयं जनः ॥

श्रीरामविश्वेश्वरमाधवानां प्रसादमासाद्य मया गुरुणा ।

व्याख्यानमेतद्विहितं सुबोधं समर्पितं तच्चरणाशुजेषु ॥

इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीविश्वेश्वरसरस्वतीपूज्य-
पादशिष्यश्रीमधुसूदनसरस्वतीविरचितायां श्रीभगवद्गीतागूढार्थ-
दीपिकायां अष्टादशोऽध्यायः ॥ ० संवत् १७३७ वर्षे मार्ग-
शीर्षे यदि १ भागवत्वासरे लिखितं ० ॥

[GAIKAWAR.]

3265.

2024. Foll. 205; size 16½ in. by 9 in.; good Devanāgarī writing of 1659 A.D.; 12-15 lines in a page.

The same works. A fine MS., originally copied, it seems, for a certain *Vyāsasukhā-nandēśvara*.

It breaks off with v. 63 of the 18th *adhyāya*, and had originally five more leaves, as appears from a statement on an additional leaf in different handwritings: संवत् १७१६ वर्षे वैश्राख्यशुदि १० रविवसरे इदं पुस्तकं व्यासमुपानंदस्य जातं ॥ ग्रंथसंख्या ८८७१ । व्यासमुपानदादीश्वरस्यैवेदं (!) पुस्तकं । गीतापोथी पत्र २१० ॥

Judging from the want of distinction between the letters च and ज, as well as from the peculiar shape of the letter र, and the occasional occurrence of purely Bengali letters, the MS. must have originated in the north-eastern part of India. [GAIKAWAR.]

3266.

2763. Foll. 109; size 14½ in. by 8½ in.; Devanāgarī writing of 1726 A.D., by two different hands, the first of which leaves off at fol. 27b; 18-26 lines in a page.

The same works.

Dated: संवत् १७८३ समयनाम चैत्रदि समावास्यां पुण्यतिथौ पुस्तकमिदं जैयस अवस्थिता लिखितं ० ॥

[COLL. OF FORT WILLIAM.]

3267.

142. Foll. 314; size 14½ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of the early part of last century; generally ten lines in a page.

Another copy of the *Bhagavadgītā*, with *Madhusūdana Sarasvatī's Gūḍhārthadīpikā*.

Each *adhyāya* is paged separately.

Dated at the end: संवत् १७९४ समय भाद्रपदमासे कृष्णपक्षे द्वितीया रविवसरे पुस्तकं संपूर्णं । continuing in the margin: शंवत् १००३ मितौ भादौ वदी १४ पुस्तकं संपूर्णं लिखा लालाचांद की. A line is drawn through the first संवत्, as if to cancel it. At the end of the 15th *adhyāya* we further read: संवत् १७६४ वर्षे ज्येष्ठ कृष्णपक्षे ६ रविवसरे लिखितं ॥ which seems the most likely date.

[H. T. COLEBROOKE.]

3268.

444b. Foll. 45; size 10 in. by 4½ in.; small, clear Devanāgarī writing of about 1790 A.D.; 14 or 15 lines in a page.

[*Padabodhinī*], a commentary on the *Bhagavadgītā*, the author of which is not mentioned. Without the text.

It begins:

श्रीनिकेतपदाभोजसच्चिदानंदविरहम् ।

आये सीतापतिं रामं प्रपन्नार्तिहरं विभुं ॥ १ ॥

नारदव्यासप्रह्लादभीष्माकूरोद्भवार्जुनान् ।

विभीषणाजनेयादीन् वंदे कृष्णप्रियास्तुदा ॥ २ ॥

इह परमकारुणिकः श्रीवासुदेवः स्वभक्तं मोहात् शोकार्थ-
वनमग्नं निजधर्मयत्तुकाममर्जुनं धर्मज्ञानरहस्योपदेशेन मोहशो-
कार्थं वातुहधार । तमेव भगवदुपदिष्टमर्थं भगवान्देवव्यासः सप्तभिः
द्योक्तज्ञैः उपनिषत् ॥ तत्र तावत् धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे इत्यादिना
निपीदन्निदमब्रवीत् इत्यनेन ग्रंथेन कृष्णार्जुनसंवादप्रस्तावाय
कथा निरूप्यते । ततः परं चा समाप्तेस्तयोर्धर्मज्ञानार्थं संवादः ।
तत्र धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे इत्यनेन द्योकेन धृतराष्ट्रः स्वसारथिं
हस्तिनपुरस्थितं समीपस्थं संजयं प्रति कुरुक्षेत्रवृत्तान्तं पप्रच्छ ।
धृतं ० धर्मं ० ॥ १ ॥ हे संजय । मामकाः दुर्योधनादयः पांडवाश्च
युयुत्सवः योद्धुकाः । धर्मक्षेत्रे धर्मप्रसवभूमी कुरुक्षेत्रे समवेताः
मिलिताः संतः किं अकुर्वत किं विदधुः । संजयस्तु हस्तिनपुर-
स्थितो ऽपि व्यासप्रसादात् लब्धदिव्यचक्षुः कुरुक्षेत्रवृत्तान्तं साक्षात्
पश्यन् धृतराष्ट्राय निवेदयामास । संज ० दृष्ट्वा ० ॥ २ ॥ अनेक-
वीरसमुदाये लब्धदीप्तिः । दुःक्षेन योधयितुमशक्यः सः । आ-
चार्यं धनुर्वेदोपदेष्टारं द्रोणं उपसंगम्य ०

It ends: तत्र तस्मिन् पांडवानां परा श्रीः राज्यलक्ष्मीः ।
तत्रैव विजयः विशिष्टो जयः । तत्रैव भूतिः श्रियो विशेषः
उत्तरोत्तरा वृद्धिः । तत्रैव भुवा अव्यभिचारिणी नीतिः सर्व-
जगद्भयकरी इति मे मतिः निश्चयः ॥

इति तत्सत्श्रीभगवद्गीतासू ० अष्टादशाध्यायविवरणमिति ।
रामग्रंथसंख्या २१०० ॥

Another hand has added the title पदवोधीनी
गीता की टीका ॥ This title, whether correct or
not, certainly fits the work as being a mere
verbal commentary, or a paraphrase following
the text almost word for word.

No other work or commentator seems to be
referred to by the author.

[H. T. COLEBROOKE.]

3269.

2052. Foll. 182, of which foll. 1, 45-47,
102-125 are wanting; size 12 in. by 5 in.;
fair Devanāgarī writing; 4-12 lines in a page.

Bhagavadgītā, with the same commentary,

here simply called *Gītābhāṣya*, and apparently ascribed to *Keśavārka*,* written above and below the text.

Fol. 2 begins with the first verse of the text, with the following comment thereon :
धृतराष्ट्र उवाच । हे संजय मामकाः दुर्योधनादयः च पुनः
पांडवाः योद्धुकाः धर्मक्षेत्रे धर्मप्रसवभूमौ कुरुक्षेत्रे समवेताः
मिलिताः संतः किमकुर्वत किं व्यदधुः ॥ १ ॥ दृष्ट्वेति । तु पुनः
तदा तेषु मिलितेषु सत्सु राजा दुर्योधनः अनेकवीरसमुदायेन
लब्धदीप्तिः दुःखेन योधयितुमशक्यः आचार्यं धनुर्धरोपदेशं
द्रोणं उपसंगम्य ०

The MS. was written by three different hands, and at different periods. The oldest portion, foll. 170-182, was written by *Viśrāma*, A.D. 1555; whilst *Nānaji*, son of *Vyāsaganeśa*, and grandson of *Udayākara*, supplied the first six *adhyāyas* (foll. 1-77), in A.D. 1628; and the remainder (foll. 78-169) was written, at a later time, by *Dharaṇīdhara*, son of *Bhūdhara*.

On the margin of the leaves, where it has not been worn away, the MS. is marked गी० भा०. The different signatures run as follows:

Fol. 77b: संवत् १६८५ वर्षे आसोवद(!) ५ भीमे स्तंभ-
तीर्थवास्तव्यश्रीगीताज्ञातिमालवीव्यासश्री ५ उद्याकरात्मज-
व्यासगणेशसुतनीनजीकेन लीखितं ॥

Fol. 181b (the leaf being reversed) end of commentary: तत्र पांडवानां पक्षे विजयः । तत्र श्रीर्वि-
भूतिः राजलक्ष्मीस्तत्रैव विजयः भूतिः । श्रियो विशेषः । उत्तरो-
त्तरा वृद्धिः । ध्रुवा सव्यभिचारिणी नीतिर्नयः । इति मे मतिः ॥
समामोयं गीता सटीकः ॥ केशवार्कभाष्यगीता समाप्तः ॥

Fol. 182a (after the text of vv. 79-81 of the text and the colophon of the 18th *adhyāya*):
समामोयं यंयः सटीकः ॥ गीता परिपूर्णं जातं ॥ संवत् १६९३
वर्षे वैशाखमासे शुक्लपक्षे ८ भीमे सद्येह माहमचंदरे(!) स्तंभ-

* A commentary called *Gītātattvapraśāṣikā* was composed by *Keśava Bhaṭṭa*, a Kashmirian of the sect of *Nimbārka*; son of *S'rīmaṅgala*, and disciple of *S'rīnivāsa*. See Hall, Index, p. 118; Aufrecht, Cat. Cat., p. 392a.

तीर्थनिवासं विभ्रामेण लिखितं ॥ and after benedictions a later hand has added the note: पूर्वार्धं तु भूपर-
सुतधरणीधरेण लिखितं प्रायेण मुसंति लेखितार इति वाक्यात् ० ॥

[GAIKAWAR.]

3270.

184. Foll. 220; size 13 in. by 5 in.; no date; fair, modern Devanāgarī writing; up to thirteen lines in a page.

Bhagavadgītā, with a metrical commentary, entitled *Bhagavadgītā-Bhāvaprakāśa* or simply *Gītābhāvaprakāśa*, by *Sadānanda-vidvat* (or *vid*), composed in 1780 A.D.

Cf. Hall, Index, p. 120.

Sadānanda's work is half paraphrase, half sermon on the text of the *Gītā*—e.g. when he explains *Bh.* iii. 41 by 71, and *Bh.* xiii. 2 by 330 verses of his own—and the studied clearness of its composition, mostly in ordinary *ślokas*, makes it a very good introduction to *Vedānta* philosophy.

It begins: ओं नमः सरस्वत्यै । ओं नमः शिवाय
सपरिवाराय । ओं नमो ब्रह्मणे ब्रह्मादिभ्यो ब्रह्मविद्यासंप्रदाय-
कर्तृभ्यो नमो वंशर्षिभ्यो गुरुभ्य आचार्येभ्यो नमः ॥

सत्यं ज्ञानं विशुद्धं परमसुखवर्णित्यमुक्तस्वभावं
स्वाध्यास्ताज्ञानशक्तौ प्रविशति कलया ब्रह्म यद्वेदेवेष्टं ।
अंतर्योगीति गीते शतपथवचनैस्तन्महो ज्ञानमोक्षं
श्रीमत्कृष्णाभिधानं निखिलभयहरं संश्रये ऽहं हृदिस्थं
[१]

कृष्णाकृष्टा सभायां सपदि कुरुपतेयं शरण्यं श्रितासीन्
मुक्ता दुःखाद्भजेद्रो जलचरविवशो यं स्मरन्त्याशुमुक्तः ।
कारागारे निरुद्धाः शरणमुपगता यं नृपा मुक्तबंधा
आसंस्तं श्रीमुकुंदं सततमहमजं नीमि मुक्तेर्निधानं ॥ २ ॥
अद्वैतबोधाज्जसहस्ररश्मिशीतेलतायाः किल कल्पवृक्षः ।
संसारसंतापविनाशचंद्रः कृष्णः सदाह्लादकरो ममास्तु ॥ ३ ॥

नत्वा श्रीभाष्यकारं श्रुतिकमलरविं तन्मते संप्रविष्टान्
ब्रह्माद्वैतात्मनिष्ठां कलशुभगुणान्धोगुरुं प्रणम्य ।
व्यासं कृष्णावतारं विमलगुणयुतं भूरिभावेन नत्वा
गीताभावप्रकाशं स्फुटविमलपदं कृष्णमाराध्य कुर्वे ॥ ४ ॥

The author then recapitulates the history of creation from *Nārāyaṇa*, the waters, the *Prajāpatis*, *Dharma* and its dispenser *Vishṇu*, the son of *Devakī* and *Vasudeva*. In order to disengage himself and the whole of mankind from the fetters of this world of delusion, *Hari* originates the *Gītāsāstra* (v. 30); i.e. *Vyāsa*, for that purpose, collects about 700 *ślokas*—known under the name of the *Bhagavadgītā*, and revealed by *Govinda*—and blended together by adding a few verses of his own (v. 32). This composition then represents the knowledge of the *Veda* in all its parts. To explain the meaning of it is the object of the present commentary :

तन्मत्तं सम्यगालोच्य तथा तदनुयायिनी ।
भृशमुत्सहते चेत्तो व्याख्यातुं तन्ममाधुना ॥ ३६ ॥
गद्यैरेव पुराचार्यैर्व्याख्यातं गूढभावतः ।
स्पष्टं (r. स्पष्टं) पद्यैरहं कुर्वे यथामति यथाश्रुतं ॥ ३७ ॥
समस्तं कुर्वते यद्यत्कल्पितं मूढबुद्धिभिः ।
श्रुतिस्मृतिनयैस्तत्र निरस्तं भगवत्पदैः ॥ ३८ ॥
तन्निरासाय मे नास्ति प्रवृत्तिरधुना किल ।
भाष्यकारोयसारांशं समादायैव केवलं ॥ ३९ ॥
यथ्यस्यार्जवभावेन व्याख्यानार्थमहं यते ।
स्वबुद्धिशुद्धये कृष्णपादप्रमेकयन्त्रितः ॥ ४० ॥
एतद्भावप्रकाशाख्यं व्याख्यानं सुगमं परं ।
मुमुक्षूणामुपादेयं स्वयमेव भविष्यति ॥ ४१ ॥ ० ८७ ॥

The commentary on the first *adhyāya* begins :

धर्मस्योत्पादके क्षेत्रे धर्मवृद्धेककारणे ।
श्रुतिस्मृतिप्रसिद्धे स्मिन्मुखेत्रे रणेष्ववः ॥ १ ॥
दुर्योधनादयोऽप्यस्य मम पुत्रास्तथापरे ।
युधिष्ठिरादयः पांडोः पुत्रा राज्यफलेष्ववः ॥ २ ॥

It ends :

गीताशास्त्रमगाधमच्छद्दयं श्रीमन्मुकुन्दानना-
भोजान्निःसृतमात्मतत्त्वमतिभिर्व्याख्यातमयादरात् ।
गद्यैस्तद्द्वयं विलोमं सुगमैः पद्यैः सदानंदविष्णु-
चक्रे तद्विवृतिं स्वर्गलकृते भावप्रकाशाभिधौ ॥ २४ ॥

गीताभावप्रकाशः श्रीसदानंदनिर्मितः ।

श्रीमत्कृष्णपदाभोजसेवामुद्दिश्य केवलं ॥ २५ ॥

दीनबंधुः कृपासिंधुः सुसाराध्यो जगत्पतिः ।

प्रीयतां तेन भगवान् श्रीकृष्णो भक्तवत्सलः ॥ २६ ॥

मुनिगुणवसुचंद्रे विक्रमादित्यराज्यात्

शुभफलवति वर्षे माघमासे ऋषिर्ज्येष्ठे ।

पशुपतितितिथिसंधौ चंद्रवारे सुलग्ने

विवृत इति निबंधः सिद्ध ईशप्रसादात् ॥ २७ ॥ ६७२ ॥ ७८ ॥

इति श्रीमद्भगवद्गीताभावप्रकाशे सारस्वतवंशावतंसश्रीसदानंदविदुषा विरचिते गीतार्थनिष्ठात्रयोपसंहारवर्णेन नामाष्टादशोऽध्यायः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3271.

66b. Foll. 178; size 11 in. by 6 in.; good (Kāśmīr) Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; thirteen lines in a page.

Sarvatobhadra, a commentary on the *Bhagavadgītā*, by *Rājānaka Rāmakāṇṭha*, son of *Nārāyaṇakāṇṭha*, and younger brother of *Muk-tākaṇa*.

The commentator, being also the author of the *Spandavivṛiti* (see no. 2525), interprets his text in accordance with the tenets of *Śaiva* philosophy.

It begins :

स्वज्योतिर्द्योतितानंतनामरूपाय ते नमः ।
अनामरूपचिन्मात्रवपुषे परमात्मने ॥ १ ॥
प्रमातृणामुद्यद्विविधरुचिभेदाच्चुरणया (?)
विविचित्राभासत्वं स्फटिकतटवत्संश्रयति यत् ।
स्वरूपं सर्वेषां विगलितविकल्पाधपटल-
प्रसवे हृद्भोसि स्फुरत् (r. ० ति) जगतां तत्स्वपुषा ॥ २ ॥

यस्माद्भोस इवाग्रमेयविमलाभोगाज्जगद्भक्तयो
नानादर्शनवादविस्तरगिरः स्यातुं बहिर्न क्षमाः ।
तद्भवेव परं पराशरसुतस्यैव महर्षेर्नैत
संतः संततसंनिवेशितधियो ध्यायंतु बंधच्छेदे ॥ ३ ॥ ०५ ॥

प्रसन्नत्वादस्मिन्नुगम इति सर्वः प्रविशति
 प्रविष्टो गीतार्थोऽनधिगतगोधो ऽत्र तपति ।
 तदेवं गीतार्थोऽनधिगतगोधोऽत्र तपति जनं
 विधास्ये वाक्यार्थान्वयमिपमिं पोतमभयं ॥ ६ ॥
 नित्यान्योन्यविरुद्धदर्शनकषाक्षेपादिना कः क्षमः
 संमुग्धप्रतिकूलदुर्मदधियां प्रौढो ऽपि संबोधने ।
 तत्सिद्धांततयैव भक्त्यतिशयव्यक्तेष्वरानुग्रह-
 ग्रस्तप्रायसमस्तसंशयमलः को ऽप्यत्र बोधो जनः ॥ ७ ॥

इह खलु निखिलवेदवेदांतसिद्धांतस्मृतोतिहासपुराणादिवि-
 विधशास्त्रविस्तारविप्रकीर्णं चतुर्वर्गोपदेशं कालापचितप्रज्ञाद्यु-
 पदेश्यपुरुषप्रतिपत्तिरसौकर्याय सारतः संक्षिप्य महाभारतमिति-
 हासं भगवान्कृष्णद्वैपायनो यदि वा तन्मूर्तिमाविष्टः परमेश्वर
 एव साक्षान्निबन्ध । ०

After a general introduction to the whole of the *Gītā*, in which the author selects what, in his opinion, are the most characteristic verses, he comes to the opening chapter on fol. 6a. Of this, however, he only gives a cursory view, the real comments beginning with the second chapter on fol. 6b. After this the text is given verse for verse, or nearly so, mixed up with the commentary itself.

The text here given presents, however, a good many readings different from those of the ordinary version apparently universally current all over India. The following specimens gathered from the second *adhyāya* may serve as an illustration :

Verses 1 and 10, सीदमान् ; 3, मा ज्ञैव्यं गच्छ कौनोय ; 5, नन्वर्थकामस्तु गुरुनिहत्य ; 6, ते नः स्थिताः ; 11, प्राज्ञ-
 वज्राभिभाषसे ; 26, अथ चैनं ; 41, एकैव ; 47, कर्मण्यस्त्व-
 धिकारस् ; after v. 48 the following verse is in-
 serted (fol. 20a):

यस्य सर्वे समारंभा निराशीर्बन्धनास्त्विह ।

त्यागे यस्य हुतं सर्वं स त्यागो स च बुद्धिमान् ॥

58, [इन्द्रियार्थेभ्यः] स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ; 60, यत्तस्यापि हि
 [कौंतेय] ; 61, तानि संयम्य मनसा ; vv. 66, 67 are not
 given, nor even referred to as were vv. 31-37, which are passed over with the following
 remark : स्वधर्मपत्नीत्यादिश्लोकसप्तकमेतन्निगदव्याख्यातं ॥

It concludes with seven stanzas, the first and last two of which run as follows :

अध्यायाश्च नगेंदवः कविवरस्यास्मिन् प्रयोगे नवे
 निर्व्यूढः फलितं विभर्ति सुजनो यस्मिन्वरच्युद्धर्म ।
 अद्वा भक्तिसखीं समर्पितवान् कल्पक्रियोद्भासिनो
 सर्वैश्वर्यसमागमाभ्युदयदामासाद्य संविद्वधूं ॥ [१] ॥

यो नारायण इत्यभूच्छ्रुतनिधिः श्रीकन्यकुञ्जे द्विजस्य
 तदंशे स्वगुणप्रकर्षेऽखचिते मुक्ताकणाख्यो ऽभवत् ।
 तस्यैषा सदृशानुजेन रचिता रामेण धिद्वज्जन-
 घ्राघ्यत्वात्सफलश्रमेण भगवद्गीतापदार्थप्रथा ॥ [६] ॥

ये सत्य(?) सत्ये?) पौंदुतारानिकरमणिशिक्षादीपकादिप्र-
 [काशे]

संतो [६] प्यसंतसौक्ष्म्यात् क्वच[न] विनिवृता योति
 [नाशं निशायो ।

तद्व्यक्कारप्रगल्भस्वगुणविलसितेनाशु विद्योतयंस्तान्
 सर्वान् सम्यक् पदार्थाञ्जयति दिनपतेर्ज्योतिरिच्छुर्जितं
 [तत् ॥ [७] ॥

इति श्रीराजानकरामविरचिते वाक्यार्थान्वयमात्रे भगवद्गीता-
 विवरणे षष्ठादशो अध्यायः ॥ संपूर्णं सर्वतोभद्राभिधानं गीता-
 विवरणं ॥

No names of authors or works have been met with.

[H. T. COLEBROOKE.]

3272.

678. Foll. 134; size 10½ in. by 5½ in.;
 Devanāgarī writing of 1780 A.D.; ten lines in
 a page.

Bhagavadgītā with *Vāmana's* metrical para-
 phrase in Marāṭhī, called *Samaśloki* (viz. *ṭikā*).

Regarding the Marāṭhī poet *Vāmana*, cf.
 what J. Wilson says of him in the preface to
 the second edition of Molesworth's Dictionary,
 pp. 26, 28. In the colophons of the different
adhyāyas he is surnamed *Pārthasārathi* and
Manorathin : इति टीका समष्टोकी . . . श्रीपार्थसारथी
 कर्त्ता वामन जो मनोरथी ॥

The final colophon runs thus : संवत् १८३६ वर्षे
 शाके १७[०]२ प्रवर्तमाने चैत्रशुक्ल प्रतिपदा लिखितं ॥

Lassen notices this work in the preface to the *Bhagavadgītā*, p. xiii. It has been printed since at Bombay in 1861, together with the original text and two other paraphrases in Marāṭhī and Hindī, the one by *Muktesvar*, the other by *Tulsī Dās*; the whole bearing the title of *Gītārthabodhinī*. According to the lists of publications in the Bombay Presidency, it has also been published separately in 1862 as the *Samaślokī*. [H. T. COLEBROOKE.]

3273.

3020. Foll. 134; size 9½ in. by 5¼ in.; Devanāgarī character; 11 or 12 lines in a page.

Bhagavadgītā, with an analysis of each word in Marāṭhī after each verse of the text. The interpretation of the first verse runs as follows:

हे संजय । जगा सजया । धर्मेक्षेत्रे । धर्मरु[रु]पक्षेत्र
ऐसे । कुरुक्षेत्रे । कुरुक्षेत्रा चा ठाई । समवेताः । मिठाले
ऐसे । युयुत्सवः । युद्ध इच्छावत ऐसे । मामकाः । आम चे
दुर्योधनादिक जे ते । पांडवाश्चैव । पांडव जे ते ही । किम-
कुर्वत । काय करिते जाले ॥

In this way of parsing the Sanskrit text the poem is treated throughout. There is no introduction nor colophon to it. The work seems comparatively modern, but every now and then peculiar dialectic forms are found in the Marāṭhī commentary, such as the suffix of the above-mentioned locative कुरुक्षेत्रा चा ठाई, which in Stevenson's and modern native grammars is only given as a form peculiar to the personal pronoun.

[?]

3274, 3275.

111, 112. Foll. 476; size 10 in. by 4 in.; Devanāgarī character; date 1638 A.D.(?); ten lines in a page.

Bhagavadgītā, with the *Sarvagītārthasamgraha*, a metrical paraphrase in Marāṭhī by *Jñāneśvara*, generally called from its author, the *Jñāneśvarī* (cf. Wilson's preface to Molesworth's Dictionary, p. 26). In v. 24 of the paraphrase the author calls himself *Jñānadeva*.

How free the translation is may be concluded from its extent, which is more than twelve times that of the original; our MS. stating the respective numbers to be 700 and 9008.

The two volumes have a continuous pagination, the second beginning with fol. 241 in the middle of an *adhyāya*. Rather peculiar in this MS. is its punctuation, the Sanskrit *visarga* being used in the Marāṭhī text as a sort of comma to separate different parts of a sentence.

It ends : शकें चाराशतें चारोत्तरि (Śaka 1212) तें
टिका (r. टीका) केलि ज्ञानेश्वरें • सच्चिदानंदुवाचा [सु?]दरें •
लेखकु जाला ॥ ४ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां
योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे सर्वगीतार्थसंग्रहो नाम व्या-
ख्यानमिदं सष्टादशो ध्यायः ॥ १८ ॥

[श]के पंधरा शतें सावोत्तरि (r. साठो) ॥ तारणना-
[म]संवत्सरि • एकाजनादेनि सत्यादरि • गीता [ज्ञ]ानेश्वरि
प्रतिशुद्ध केलि ॥ १ ॥ ग्रंथपूर्विं च सतिशुद्ध • परिपाठांतरि
शुद्धावद्ध तें शो [ध]नियां रचविध • प्रतिशुद्धसिद्ध • ज्ञाने-
श्वरि ॥ २ ॥ नमो ज्ञानेश्वरा निष्कलंका • ज्या चे गीते विवा-
चिती टिका • गीताज्ञान होये लोका • सतिभाषिकां ग्रंथा-
र्थियां ॥ ३ ॥ बहुकालपर्वणि गोमटि • भाद्रपदमास कपि-
लापटि • प्रतिष्ठानि गोदातरटि • लेखन कामाटि • संपूर्ण
केलि ॥ ४ ॥

The gist of this statement would seem to be this. The *Jñāneśvarī* was composed in the Śaka year 1212 (A.D. 1290), and written down (in the author's life-time) by *Saccidānand Bābāsundar*. In the Śaka year 1560 (A.D. 1638) one *Janārdan Atyādar* subjected the whole poem to a new revision, especially the first part of it, which he is said to have completely

purified from all mistakes, while he removed only the grossest blunders from the second part. Whereupon a *Śūdra* of the *Kāmāṭhī* caste copied it, in the month *Bhādrapada* in the conjunction called *Kapilāshashṭī*, in the town of *Pratishṭhāna*, on the banks of the river *Godāvarī*.

Now, although in our manuscript corrections are made by another hand throughout the whole poem, this colophon was probably copied from the manuscript of which this is a transcript. To judge from its general appearance our manuscript is not older than the end of the last century.

On the first leaf the title is given as भगवतीता सटीका भागिरथी, a correction from भगवतीतासटीक टीका ज्ञानेश्वरी, which it was originally. On the last leaf this correction is repeated thus: भगवतीतासटीक भागिरथीकृत. Why this alteration was made it is difficult to see.

Editions of this commentary, with the text, were published at Bombay 1874; Poona 1877.

[H. T. COLEBROOKE.]

3276.

2964. Foll. 359; size 11½ in. by 7 in.; Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; 14, sometimes 15, lines in a page.

Bhagavadgītā, with the *Jñāneśvarī*, here also called *Jñānadevī* in the beginning.

The colophon here reads thus: शके चाराशते चारोत्तरे तै टिका केलि ज्ञानेश्वरे । सच्चिदानंद बाबा सदरे [sic] । लेखक जाला ॥ ज्ञानदेवि पाटि । जो चोवि [i.e. *ovī*] करिल महीटि [i.e. *marāṭhī*] तेणे सुवर्णो चे साठि नरोटि जाण ठेवलि ॥ इति ज्ञानेश्वरी सहादशो ध्यायः समाप्तः ॥

Each *adhyāya* has its separate pagination; the distribution of the leaves being as follows:

I., foll. 13; II., foll. 18; III., foll. 12; IV., foll. 11; V., foll. 8; VI., foll. 21; VII., foll. 9;

VIII., foll. 12; IX., foll. 23; X., foll. 15; XI., foll. 31; XII., foll. 10; XIII., foll. 41; XIV., foll. 15; XV., foll. 23 (numbered 24); XVI., foll. 17; XVII., foll. 16; XVIII., foll. 64.

Through the binder's mistake the order of leaves in the first four *adhyāyas* is as follows: I., foll. 1-10; II., foll. 11-18; III., foll. 1-12; II., foll. 1-10; I., foll. 11-13.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3277.

1185b. Foll. 46; size 13½ in. by 7 in.; fair, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Bhagavadgītātātṭparyanirṇaya, by *Ānanda-tīrtha*; a philosophical exposition of the *Vaiṣṇava* creed, the illustrations of which are mainly taken from the *Bhagavadgītā*.

Although the author has divided his work into eighteen *adhyāyas*, as in the *Gītā*, he does not follow the order of ideas observed in the original, but quotes the verses as it suits his purpose. Besides the different *Purāṇas* and the *Mahābhārata*, quotations are found from the following authorities: *Ātharvaṇī śruti* (some *upanishad* ?), fol. 13a; *Kṛishṇasamhitā*, fol. 16a; *Paramayoga*, fol. 22a; *Barkuśruti*, fol. 15b; *Brahmatarka*, foll. 11b, 14b (*brahma-tarkas tarkaśāstram vishṇunā yat samīritam*, fol. 12a); *Yaugī śruti*, fol. 14a; *Śabdānirṇaya*, foll. 5a, 46a; *Śabdārṇava*, fol. 12a; *Sauparṇa-śākhā*, fol. 11a.

It begins :

समस्तगुणसंपूर्णं सर्वदोषविचर्जितं ।

नारायणं नमस्कृत्य गीतातात्पर्यमुच्यते ॥

शास्त्रेषु भारतं सारस्तत्र नामसहस्रकं ।

वैष्णवं कृष्णगीता च तज्ज्ञानानुच्यतेऽञ्जना ॥

न भारतसमं शास्त्रं कुत एवानयोः स्मं ।

भारतं सर्ववेदाश्च तुलामारोपिताः पुरा ॥

देवैर्ब्रह्मादिभिः सर्वैर्क्षेत्रिभिश्च समन्वितैः ।
 व्यासस्यैवाज्ञया तत्र व्यत्यरिच्यत भारतम् ॥
 महत्साङ्गारवस्त्राच्च महाभारतमुच्यते ।
 निरुक्तमस्य यो वेद सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
 स्वयं नारायणो देवो ब्रह्मरुद्रेन्द्रपूर्वकैः ।
 क्षयितो व्यासतां प्राप्य केवलं तत्त्वनिर्णय ॥
 चकार पंचमं वेदं महाभारतसंज्ञितम् ॥

इत्यादि ब्रह्मांडे ॥ तत्र साक्षादिद्रावतारमुत्तमाधिकारिण-
 मात्मनः प्रियतममर्जुनं क्षत्रियाणां विशेषतो ऽपि परमाधर्मे
 नारायणद्विदत्तदनुबंधिनिग्रहं बंधुस्नेहादधर्मत्वेनाशङ्क्य ततो
 निवृत्तप्रायं स्वविहितवृत्त्या भक्त्या भगवदाराधनमेव परमधर्म-
 स्तद्विरुद्धः सर्वो ऽप्यधर्मो भगवदधीनत्वात्सर्वस्येति बोधयति
 भगवान्नारायणः । ०

It ends :

नमस्ते वासुदेवाय प्रेयसी मे प्रियोऽहम् ।
 समस्तगुणसंपूर्णे निर्दोषानन्ददायिने ॥
 निःशेषदोषरहित कल्याणाखिलसङ्गुण ।
 भूतिस्वयंभूषणैर्वादिबंधं त्वं नौमि मे प्रियम् ॥
 यस्य त्रींशुदितानि वेदवचने रूपाणि दिव्यामलं
 चट् तद्दर्शनमित्यमेव निहितं देवस्य भगो महत् ।
 वायो रामवचो नयं प्रथमकं पृच्छाद्वितीयं वपु[र्]
 मध्वो यन्नु तृतीयमेतदमुना यथः कृतः केशवे ॥

इति श्रीश्रीमदानन्दतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचिते श्रीमद्भग-
 वद्गीतातात्पर्यनिर्णये ऽष्टादशोऽध्यायः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3278.

2897e. Foll. 3; size 9½ in. by 4 in.;
 clear, modern Devanāgarī writing; ten lines
 in a page.

Mahāpurushastava, being the 340th *adhyāya*
 of the *Śāntiparvan* of the *Mahābhārata* (Calc.
 ed., vol. iii., pp. 818, 819).

[DR. JOHN TAYLOR.]

3279.

2234. Foll. 29; size 7½ in. by 4½ in.;

fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; six lines
 in a page.

Vishṇusahasranāma, being the 149th *adhyāya*
 of the *Anuśāsanaparvan* of the *Mahābhārata*
 (Calc. ed., vol. iv., pp. 142-147). Copied by
Misra Prabhākara.

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., p. 4a.

[?]

3280.

2245. Foll. 83; size 4 in. by 3 in.; fair
 Devanāgarī writing of 1777 A.D.; four lines
 in a page.

Vishṇusahasranāma. Likewise copied by
Misra Prabhākara.

[?]

3281.

1988c. Foll. 15; size 7½ in. by 4 in.;
 fairly good Devanāgarī writing of 1765 A.D.;
 eight lines in a page.

The same work. Copied by *Jyotirvid Ma-
 hādeva*.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3282.

1064. Foll. 106 (numbered 107, no. 47
 being passed over); size 6½ in. by 4 in.; fair,
 modern Devanāgarī writing; nine lines in
 a page.

Vishṇusahasranāma, with *Śaṅkarācārya's*
 commentary, called *Vishṇusahasranāmabhāṣya*,
 written above and below the text.

The commentary begins :

सच्चिदानन्दरूपाय कृष्णायार्जुनकारिणे ।
 नमो वेदांतवेद्याय गुरवे बुद्धिसाक्षिणे ॥

Cf. Hall, Index, p. 127; Cat. Bodl., no. 30.

A printed edition of it was published at
 Benares about 1865. [H. T. COLEBROOKE.]

3283.

33b. Foll. 59; size 9½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1788 A.D.; fourteen lines to a full page.

Vishṇusahasranāma, with *Śaṅkara's* commentary. Foll. 49 and 50 are wrongly inserted between foll. 37 and 38. [H. T. COLEBROOKE.]

3284.

1157. Foll. 105; size 9½ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Vishṇunāmasahasravākyā, or *Nāmasahasragā*, a commentary on the *Vishṇusahasranāma*, composed, in Samvat 1819 (A.D. 1762), by *Gaṅgādharma Mahāḍakara*, son of *Sadāśiva Sūri*, grandson of *Vīreśvara Agnihotrin*, and disciple of *Advaitānanda Yati*.

After v. 13 the text is no longer given in a connected form, but each epithet taken by itself and commented upon.

It begins:

ओं नमो वासुदेवाय अद्वैतानन्दसद्गुरोः ।
पादाभ्यां व्यासमुनये भाष्यकृच्छंकराय च ॥ १ ॥
सहस्रमूर्तेः पुरुषोत्तमस्य सहस्रनेत्राननपादबाहोः ।
सहस्रनामस्तवनं प्रशस्तं विवेचितं शंकरभाष्यकारैः ॥ २ ॥
तत्सर्वपापक्षयकारि रम्यं
श्रुत्वा गुरुणा मुखतः प्रभक्त्या ।
श्रीविष्णुपादांबुजमानसेन
विविच्यते जन्मजरादिशालैः ॥ ३ ॥
बहवो यद्यपि व्याख्यां चकुर्नानामहस्रगां ।
कायवाक्स्तातसंशुद्धौ श्लोकैः कुर्वे तथाप्यहं ॥ ४ ॥
वीरेश्वराख्यविप्रस्य सुहृदः श्रोत्रियस्य च ।
पुत्रः सदाशिवो नाम वेदवेदांगपारगः ॥ ५ ॥
वीरेश्वरस्य भक्तो भूत्वाऽपि हि सह भार्यया ।
वीरेश्वरप्रसादाच्च तस्य पुत्रोऽभवन्महान् ॥ ६ ॥
गंगाधरेश्वरे भक्तः सोऽहं गंगाधरः कविः ।
अद्वैतानन्दपादाञ्जलभवेदातिसयदः ॥ ७ ॥

अधीत्य वेदं वेदांतानालोच्य च पुनः पुनः ।

विश्वेशभजनं सारं निश्चित्य ममतां बहिः ॥ ८ ॥

अनित्ये विषये हित्वा देवदेवं हरिं हृदि ।

धृत्वा नामसहस्रं हि विविचिन्मि स्फुटं हरेः ॥ ९ ॥

It ends:

कृत्वारामं सर्वभूतमुखदं काशिकापुरे ।

गंगाधरेश्वरं लिङ्गं तत्र संस्थाप्य यत्नतः ॥ ५ ॥

देवद्विजगुरुप्राज्ञाः पूजिता विधिवन्मुदा ।

अथापि तृप्तिर्मे नासीद्विष्णोर्नाम्नां सुकीर्तने ॥ ६ ॥

अवश्ये स्मरणे चापि तस्मान्नामसहस्रगा ।

श्रुतिस्मृतिन्यायमूला व्याख्या विद्वत्सुखावहा ॥ ७ ॥

यहभूवसुभूमाने वस्तरे विजयाभिधे ।

पौर्णमास्यां भाद्रपदे स्वर्णिता विष्णुपादयोः ॥ ८ ॥

इति श्रीमद्विद्वन्मुकुटमाणिक्छवीरेश्वराग्निहोत्रिसूनुसदाशिव-
सूरिसूनुना श्रीमदद्वैतानन्दयतिवरातेवासिना महाङ्करोपनाम-
केन भगवद्भक्तिर्करेण गंगाधरेण विरचिता श्रीविष्णुनाम-
सहस्रव्याख्या संपूर्णा ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3285.

2825b. Foll. 15; size 7½ in. by 9 in.; good Devanāgarī writing; fifteen lines in a page.

A fragment of the *Nalopākhyāna-parvan*, corresponding to *Mah. Bh.*, iii., vv. 2013-2224, thus comprising about one-fifth part of the section.

The MS. was copied, for Wilkins, by *Lālā Mahtāb Rāy*.

[SIR CHARLES WILKINS.]

3286.

846a. Foll. 16; size 9½ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Śatarudrīya, being the final section of the *Dronapāraṇa* of the *Mahābhārata* (vii., vv.

9446-9645), describing *Vishnu-Nārāyaṇa* as worshipping *Śiva-Rudra*, who is represented as the source of power to gods and men.

Colophon: इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्वणि शतरुद्रीयं ॥
लिखितं केदारेभ्यः समीपे ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3287.

3181. Foll. 88; large 8°, size 9½ in. by 6 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 18-20 lines in a page.

Draupadisvayamvara, here including the whole of *adhyāyas* 157-197 (vv. 6103-7329) of the *Adīparvan*; written out in half-śloka lines, with occasional pencil notes.

Sad havoc has been made by the binder of the order of leaves, which should have been bound as follows: foll. 1, 70-76, 63-69, 60-62, 59, 58, 57, 56, 55, 52, 51, 45-50, 39-44, 35-38, 31-34, 27-30, 23-26, 19-22, 15-18, 11-14, 5-10, 2-4, 81-84, 79, 80. Fol. 53 is left blank, and fol. 54 contains a passage of 10 verses (i., 6475-6484) omitted on fol. 55a.

[SIR CHARLES WILKINS.]

3288.

2600. Foll. 11; size 12½ in. by 6½ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; 10-19 lines in a page.

Jarāsandhabadha, consisting of *adhyāyas* 18-25, here numbered 19-26 (vv. 741-1007), of the *Sabhāparvan*; with marginal glosses.

[MACK. COLL.]

3289.

694. Foll. 65; size 10 in. by 4½ in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Sanatsujātiya, consisting of *adhyāyas* 41-43 and 45 of the *Udyogaparvan*, with *Śaṅkarācārya's* commentary, *Sanatsujātavivaraṇam*.

It begins: अथ सनत्सुजातं सभायं लिख्यते श्रीविष्णवे नमः ॥

नमः पुंसे पुराणाय पूर्यानंदाय विष्णवे ।

निरस्तनिखिलध्वाततेजसे विष्णुहेतवे ॥

नमः आचार्येभ्यो ब्रह्मविद्भ्यः ॥ सनत्सुजातविवरणं संक्षेपतो ब्रह्मजिज्ञासूनां मुखावबोधायारभ्यते तत्सदा ऽद्वितीयब्रह्मात्मस्वरूपो ऽप्यात्मा । स्वाश्रयया अविद्यया स्वानुभवगम्यया स्वाभासया स्वाभावि कश्चिदानंदाद्वितीयब्रह्मात्मस्वभावात् प्रच्युतो ० मुखदुःखातिगो मुक्तो भवेत् (cf. v. 1575) । तस्मै धृतराष्ट्राय वक्तुमर्हसि इत्युक्तवान् । तत एतद्वाक्यसमनंतरं । ततो राजा धृतराष्ट्रो मनीषी ०

Adhy. I., 41 verses—vv. 1577-1620; omitting 1590a, 1596, 1601, 1603, 1610c; and v. 1608 being inserted after 1612—ends fol. 29b.

II., 48 verses—vv. 1621-1683; omitting 1638, 1642, 1647, 1648a, 1649-51, 1652a, 1655b. 1664, 1666, 1667, 1668a, 1669a, 1670, 1672, 1677b, 1678a, 1681; and v. 1656 being inserted after 1646a—ends fol. 46a.

III., 23 verses—vv. 1684-1714; omitting 1686, 1692b, 1693b, 1695 (1698 different), 1701, 1702, 1706, 1708, 1713—ends fol. 53b.

IV., 31 verses—vv. 1737-1791; omitting 1749, 1757b, 1758, 1780, 1782, 1789 (also the refrain योगिनस्ते ० except the first line), and altering the order a good deal—ends with the following verses (not explained) and colophon:

एवं सनत्सुजातेन ० (v. 1791) ॥ २६ ॥

सप्रमादी भवेत्युक्ता विदुरं दर्शनेन च ।

जगाम ब्रह्मतनयो ब्रह्मलोकं सनातनं ॥ २७ ॥

एतद्यः सम्यगाकर्ण्य मननैकपरो भवेत् ।

सो ऽप्यप्रमादी भवति ब्रह्मणो वचनं यथा ॥ ३० ॥

परब्रह्मैव सोपानं परमानंददायिनं (? ० दायकं) ।

श्रुतं कीर्तितमेतच्च भवतीह न संशयः ॥ ३१ ॥

इत्युद्योगपर्वणि सनत्सुजातोये शंकराचार्यकृतभाष्यसहिते
चतुर्थोऽध्यायः ॥ समाप्तश्चायं सनत्सुजातः ॥ स्वस्ति संवत् ११०३
वर्षे फाल्गुनशुद्धि ३ शनी चद्ये राजनगरवास्तव्यं आभ्यन्तर-
नागरज्ञातोयं । त्यागपाभाइमुतनरसिंह लिखितं ॥

Śaṅkara's text offers numerous variations
from that of the Calc. ed. Thus, vv. 1643-
1645 run here as follows :

दमो षट्दशदोषः स्यात् प्रातिकूल्यं कृते भवेत् ।
पैशुन्यममृतं नृणां प्रातिकूल्यं तमो ऽस्तिः ॥ २१ ॥
लोके द्वेयो ऽभिमानं च विवादः प्राणिपीडनं ।
परिवादो ऽपिवादः स्यात् परितापो [५] क्षमा ऽभृतिः ॥
[२२ ॥

असिद्धिः पापकृत्यं च हिंसा वेति प्रकीर्तिताः ।
एतेदौर्वैविष्युक्तौ यः स दमः सद्भिर्ब्रूयते ॥ २३ ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., no. 407.

[H. T. COLEBROOKE.]

3290.

1639c. Foll. 9; size 10½ in. by 4½ in.;
clear Devanāgarī writing of 1661 A.D.; nine
lines in a page.

Āśvīneyastutivṛtyākṛiti, a commentary, by
Mahādeva, on those 'vedic' verses in *M. Bh.*,
i., 722-732, by which *Upamanyu* invokes the
Āśvins when, struck by sudden blindness, he
falls into a pit.

The author, in whose own handwriting the
MS. is written, is probably the *Mahādeva*, son
of *Kāhvajit*, whose *Muhūrtadīpaka* was com-
posed in the very same year (Śaka 1583, A.D.
1661), as stated in the Oxford MS. (Cat. Bodl.,
no. 790). For the present commentary he
acknowledges to have used the glossaries of
Janamejayācārya and *Devasvāmīn*.

It begins : उपमन्युर्गुरुणा सर्वभक्ष्येषु प्रतिषिद्धो अर्क-
पक्षानि भक्षयित्वा संधीभूतः कूपे पतितो गुरुणाभिहितो
अश्विनौ स्तुहि त्वां देवभिषजौ चक्षुष्यं कर्तारविति (i. 721) ।
तत्राश्विनौ शब्देन चंद्रादित्यवुच्येते । अथा रथवोढारो ऽनयोः
संति । दिव्यक्रोडायुक्तौ वा दिव्याकाशे विहरणाविति देव-

भिषजाविति आराध्यमानौ रोगप्रशमनहेतू । एवमुक्त उपमन्यु-
रस्तीषीत् । अग्निर्वाग्भिरिति अग्नयुक्ताभिर्वाग्भिरित्यर्थः ।
एषामेकादशस्रोक्तानामर्थो विवसानुवाके (? दिवसा०) दृश्यते ।
अनेन च लिंगेनाश्विनौ चंद्रादित्यौ उच्येते ॥ प्र पूर्वगी
पूर्वजौ ० १ ॥ प्रशब्दः शंसतिना संबध्यते । छंदसि परे ऽपि ।
अवहिताश्चेति सूत्रात् । प्रशंसामि स्तौमि । पूर्वगी जगति
कर्मण्यप्रवृत्ते प्रध्वस्ते च प्रथमं तयोः प्रवृत्तेः । ०

It ends : अत्र वैदिकशब्दनिरुक्तोपसंख्यानबलेनार्थनिर्णयो
भावः ॥ एतत्तत्तयमज्ञानवद्भिः पाठान्यत्वं बहुतरं कल्पितं ॥ मयात्र
भट्टजनमेजयाचार्यदेवस्वामिदेवनिर्घटध्वानुवाकाभ्यां पर्यालोच-
नायायमर्थो व्याख्यातः । शेषं कृष्णद्वैपायनो वेद ॥ इत्यादिपर्वणि
आश्विनेयस्तुतिव्याकृतिः समाप्ता ॥ ... शके १५८३ अश्वसंवत्सरे
दक्षिणायने मार्गशीर्षे मासि शुक्लपक्षे रविवासरे त्रयोदश्यां
शारदानंदनवंशोद्भवेन महादेवेनालेखि स्वार्थं परार्थं च ॥

The first page has the title, written by
some modern hand : टिका असौनिकुमारसं १५० पुराण
(? *ṭikā asvīnikumārasaṃhitāyām skandapurāṇe*).

[H. T. COLEBROOKE.]

3291.

2031. Foll. 573 (counted 574 by mistake);
size 13½ in. by 7½ in.; fair Devanāgarī writing
of 1617 A.D.; nine lines in a page.

Harivamśa, copied, for *Viṣvanātha yajvan*,
by *Bālakṛishṇa*.

This MS., which omits the last 20 verses
of the Calc. edition, offers many good different
readings from that text.

Colophon : संवत् १६७४

पुस्तकं हरिवंशस्य विष्णुनाथेन यज्जना ।
वेदविष्णुचंद्राके गते काले लिखापितं ॥
विष्णुनाथप्रयुक्तेन बालकृष्णेन धीमता ।
अंका दत्ताः प्रयत्नेन हरिवंशस्य पुस्तके ॥
[?]

3292, 3293.

174, 414. Foll. 751 (1-371, 372-751); size
12½ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing; 11-
13 lines in a page.

Harivaṃśa, with *Nilakaṇṭha's Bhāratabhāva-dīpa*. See above, nos. 3198-3223.

Vol. i. brings it down as far as v. 7956 of the Calc. edition; vol. ii. completing the work.

[H. T. COLEBROOKE.]

3294, 3295.

2027, 2028. Foll. 831 (1-416, 417-831); size 15½ in. by 9¾ in.; fair Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

The same works. Volume i. breaks off at v. 8284.

The MS. is written in two different hands, the second beginning at fol. 562.

[?]

3296, 3297.

2761, 2762. Foll. 610 (1-300, 301-610); size 14¾ in. by 6½ in.; good Devanāgarī writing of 1778 A.D.; 9-14 lines in a page.

Harivaṃśa, with *Nilakaṇṭha's* commentary.

Dated: संवत् १८३८ (r. ५) सखायेंदुशके १९०० मिति आपादकृष्णपक्षे लिखित वैजय्यायेन (!) ॥

[?]

3298.

250. Foll. 176; size 12¾ in. by 4¾ in.; fair Bengali writing of 1651 A.D.; six lines in a page.

Āścaryaparvatīkā, a commentary on the *Harivaṃśa*, by *Arjuna Miśra*.

It begins: सयात्राश्रयेपर्वणः कथं भारते संगतिः संपद्यता । सङ्गदशपर्वमितस्य भारतस्य स्वर्गारोहानेनैव समाप्रत्वात् । तदुक्तं स्वामिना । उक्तानि वेदविदुषा पर्वतस्यष्टादशैव त्विति भविष्ये परिगणितमेव । आदिः सभा वनविराट्प्रोद्यमभीष्मद्रोणकर्ण-मद्रूपसौमिकं (!) च ॥ स्त्रीपर्वे शान्तिरनुशा[स]नमश्वमेधा (!)

यासाञ्चमी मुपलयानदिवावरोहाः ॥ इत्थं प्रकरणसंगतिर्नास्त्येव न चाप्युपोद्घातसंगतिः । ०

Fol. 2a: अस्य शतसाहस्रसंहिताभारतस्य मत्तोलोके मुनिनोक्तत्वात् ० cf. no. 3177 (MS. 1915).

The commentary reaches as far as v. 16242 and ends thus: इयमाश्रयेपर्वणि श्रीमद्भुवनमिश्रविरचिता शुभा सतामास्ता मुदे सदा ॥ श्रीदेवबोधविमलबोधशास्त्रित्य-माधवाः । पिता च परित नारायणः परितः पिता च गुरवो मम ॥ इति श्रीमद्भुवनमिश्रविरचिताश्रयेपर्वटीका समाप्ता ॥ १५७३ तेरीख १७ फाल्गुण शन १०५७ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3299.

33a. Foll. 73; size 9½ in. by 4¾ in.; good, clear, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Mokshadharmasāroddhāra, a selection of didactic poetry apparently extracted entirely from the 12th *Parvan* of the *Mahābhārata*; with comments on the more important passages, by the compiler of the work, *Sadānanda Vidvat*.

The matter is distributed into four chapters: I. (83 vv.), *svadharmāvākyakartavyatopadeśa-prakaraṇa* (fol. 9b); II. (237 vv.), *vairāgya-prakaraṇa* (fol. 26b); III. (106 vv.), *uparatyā-disāadhanopadeśaprakaraṇa* (fol. 38b); IV. (186 vv.), *tvampadārthanirūpaṇapradhānaprakaraṇa* (fol. 73a). The first two chapters treat of *ācāra* and practical ethics, while the last two enter on the more abstruse topics of metaphysics and logic.

In comparing this work with the *Moksha-dharma (Śāntiparvan, v. 6457 to the end)*, one readily identifies whole passages of the original, e.g. i., 1, 2=6457, 6458; i., 36-68=7033-65; iii., 39-51 and 52-104=7714-26 and 7734-92; iv., 26-45 and 90-94=7421-40 and 7416-20.

The text begins with the introductory verse :

धर्मे मतिर्भवतु यः सततोत्थितानां
स ह्येक एव परलोकगतस्य बंधुः ।
अर्थाः स्त्रियश्च निपुणैरपि सेव्यमाना
नैवाप्रभावमुपयाति न च स्थिरत्वं ॥

युधिष्ठिर उवाच ।

धर्माः पितामहेनोक्ता ० ॥ १ ॥ (xii. 6457).

It ends :

स्नातकानामिदं शास्त्रं वाच्यं पुत्रानुशासनं ।
नासूयकायानृजवे न वानिर्दिष्टकारिणे ॥ ८४ ॥
न तर्कशास्त्रदग्धाय तथैव पिप्पुनाय च ।
एतन्नः श्रेयसकरं ज्ञानं ते परमं मया ।
कथितं तत्स्वतस्तात् श्रुत्वा देवर्षितो नृप ॥ ८५ ॥
एतदुक्तं परं ब्रह्म यस्मान्नावर्तते पुनः ।
पुनर्नैवृत्तिमाप्नोति परं ज्ञानमवाप्य च ॥ ८६ ॥

इति श्रीमन्मुकुन्दपदारविंदमकरंदरसाभिलाषिसदानंदविद्वत्कृते
मोक्षधर्मसारोद्धारं त्वंपदार्थनिरूपणप्रधानं चतुर्थं प्रकरणं ४ ॥

The commentary begins :

नत्वा गोविंदपादाज्युगं तद्विक्रिभये ।
मोक्षधर्मसुधीभोधिसारोद्धारं करोम्यहं ॥ १ ॥
वासुदेवाश्रयो योगी सुधीर्भागवतप्रियः ।
तत्प्रेमप्रेरितो मोक्षसारोद्धारकृते यते ॥ २ ॥
निष्कामधर्मतो भक्तिर्वैराग्यं ज्ञानमेव च ।
सिद्ध्यैतस्माद्द्वारो भक्तिहेतुर्धर्म इहोच्यते ॥ ३ ॥
येनैवाराध्यते विष्णुर्भगवान् देवकीसुतः ।
स धर्मो ऽत्र प्रशस्यः स्यात्तमाह भगवान्मुनिः ॥ ४ ॥
आशिषं चोपदेशं च भगवान्वादरायणः ।
भारतादौ जगादैवं हितायैव नृजन्मनां ॥ ५ ॥ ० ॥ ६ ॥

तत्र नानाविधान् दुरनुष्ठेयान् क्षुद्रफलान् राजधर्मान् आप-
द्धमैश्च श्रुत्वा सत्यतमुद्विग्नः सर्वोपनिवारणं चार्थान्तिकश्रेयोहेतुं
धर्मं जिज्ञासमानो युधिष्ठिर उवाच । धर्मा इति । पितामहेनेति
श्रेष्ठं वात्सल्यं च सूचितं राजधर्माश्रिताः राजधर्मागत्वेनोपस्थिताः
धर्मा आपद्धमा उक्ताः । ०

It ends : ८३ ॥ शास्त्रार्थं परिसमाप्य संप्रदायविधिमाह
स्नातकानामिति ८४ । ८५ । ८६ ॥

No other commentator seems to be referred to by *Sadānanda* in the course of his glosses.

[H. T. COLEBROOKE.]

3300.

470b. Foll. 68; size 16 in. by 5½ in.; modern Bengali handwriting; eight lines in a page.

Ādiparvakathā(-saṃketa), an abstract, in prose, of the *Ādiparvan* of the *Mahābhārata*, by *Caturbhujā Miśra Aupamanyava*.

It begins :

नत्वा नारायणनरावपि वाग्वादरायणौ ।
आदिपर्वकथेदानीं संकेतेन निबध्यते ॥

महापातकप्रायश्चित्सरूपतया चतुर्वर्गसाधकतया च महाभारतपाठादिषु प्रवृत्तिः । इह खलु धर्मार्थकाममोक्षाः प्रतिनियताधिकाराश्चत्वारः पुरुषार्थाः श्रद्धावता तेषां चार्थकामौ हेयौ धर्मे उपेयो मोक्षश्चोपेयः । ०

Colophon : इत्यौपमन्यवश्रीचतुर्भुजमिश्ररचिता आदिपर्वकथा समाप्ता ॥ तस्मिन्पाठ्यमाने पाठकाय पायसे पिष्टकानि दद्यात् ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3301.

471a. Foll. 22; size 16 in. by 5½ in.; fair, modern Bengali handwriting; nine lines in a page.

Sabhāparvakathāsaṃketa, a prose abstract of the *Sabhāparvan*, by *Caturbhujā Miśra Aupamanyava*. It begins :

नत्वा नारायणनरावपि वाग्वादरायणौ ।
सभापर्वकथेदानीं संकेतेन निबध्यते ॥

Colophon : इत्यौपमन्यव[?]श्रीचतुर्भुजमिश्ररचितायां कथाकौमुद्यां सभापर्वकथासंकेतः समाप्तः ॥

The whole series of *Caturbhujā's* abstracts would thus seem to bear the title of [*Mahābhārata*]-*Kathākaumudī* (cf. next MS.).

[H. T. COLEBROOKE.]

3302.

815. Foll. 97; size 15½ in. by 5 in.; clear, modern Bengali handwriting; nine lines in a page.

Abstracts of three sections of the *Mahā-bhārata*, composed, in prose interspersed with verses extracted from the poem, by *Catur-bhuja Mīśra*.

I. *Virāṭaparakathāsamketa*, foll. 25, begins:

नत्वा नारायणनरावपि चाग्वादायणी ।

विराटपर्वकथेदानो संकेतेन विरच्यते ॥

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।

देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥ (M. Bh.,
जनमेजय उवाच ॥ [iv., 1.]

कथं विराटनगरे मम पूर्वपितामहाः ।

सज्ञातवासमुचिता दुर्योधनभयादिताः ॥ (iv., 2.)

वैशंपायन उवाच ॥ एवं धर्मोद्भवरो युधिष्ठिरः साध्वं
गत्वा ब्राह्मणेभ्यः सर्वे कथयित्वा शरणीसहिते मन्यं तस्मै ब्राह्मणाय
दत्त्वा सर्वान् विप्रान् सन्निवर्त्तं भ्रातृन् उवाच ॥ द्वादश वर्षा
गताः त्रयोदशो ज्येष्ठप्राज्ञः कृष्णः (र. कृष्णात्) परमदुर्वैशः वासं
न रोषये यन्मेमा बसतोः सर्वे वत्स्यामो विदिताः परैः ॥ सन्नुन
उवाच ॥ धर्मस्य वरदानं न चिन्तये(?) । किंतु राष्ट्राणि ऋणु

सन्ति रम्या जनपदा बहुव्रताः परितः कुरुन् ।

पञ्चालचेदिमत्स्य(!) शूरसेनपटञ्जर(!) ॥ (iv., 11.)

It ends: दृष्टपुष्टजनाकीर्णं विराटनगरं शुभं । शुभे
भरतर्षभ ॥ इत्यौपत्यव-श्रीचतुर्भुजमिश्रविरचितायां कथा-
कौमुद्यां विराटपर्वकथासंकेतः समाप्तः ॥

II. *Bhīshmaparakathāsamketa*, foll. 37, be-
gins: जन उ० ।

कथं युयुधिरे वीराः कुरुपाण्डवसोमकाः ।

पाथिवाः सुमहात्मानो नानादेशसमागताः ॥

अन्ये च ॥ वै उ० ॥ यथा युयुधिरे कुरुक्षेत्रे तत् ऋणु । ०

It ends: सं उ० । ततः कर्णस्तमभवाच्य रथमारुह्य
दुर्योधनं ययौ ॥ इत्यौपत्यव-श्रीचतुर्भुजमिश्रविरचितायां कथा-
कौमुद्यां भीष्मपर्वकथासंकेतः समाप्तः ॥

III. *Mokshadharmakathāsamgraha* (*Śānti-
parvan*, *adhya.* 174 seq.), foll. 35, beg.: अथ

मोक्षधर्मकथा ॥ अनुमोक्षधर्मान् कथयितुमुपचक्रमे । मुधिः
पितामहं उ० । हे पितामह ब्रह्मचर्योद्याधर्मवतां क चाश्रमः
श्रेयान् तत् कथय । ०

It ends: एतच्छ्रुत्वा इन्द्रो विस्मितः ॥ इत्युच्छ्वस्युपाख्यानं ॥
इत्यौपत्यव-श्रीचतुर्भुजमिश्रविरचितायां कथाकौमुद्यां मोक्षधर्म-
कथासंग्रहः समाप्तः ॥

The whole work is not worth the paper it
is written on.

[H. T. COLEBROOKE.]

3303.

471b. Foll. 101; size 16 in. by 5½ in.;
fair, modern Bengali handwriting (different
from that of last MS.); nine lines in a page.

Vanaparvakathāsamgraha, perhaps by the
same author(?).

Without further introduction, it begins its
tale at once with the words of the first verse
of the *Vanaparvan*.

Colophon: इति वनपर्वकथासंग्रहः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3304.

472b. Foll. 72; size and writing as in
last MS.

Harivaṃśakathā, a prose paraphrase of the
Harivaṃśa, with verses of the original inter-
persed.

It begins: नारायणं नमस्कृत्य नरमित्यादि । जयति
पराशरमूर्तिरिति ।

जज्ञे बहुशं परमत्पुदारं यं द्वीपमध्ये सुतमात्मयोगात् ।

पराशरात्मवती महर्षिं तस्मै नमो ज्ञानतमोनुदाय ॥

द्वैपायनौष्ठपुटनिःसृतमप्रमेयं ० (H. 1) ॥ यो गोशतमिति
(3) ॥ ०

Colophon: इति हरिवंशकथा समाप्ता ॥ समाप्ते चेदं
महाभारतमिति ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

7 N 2

3305.

348. Foll. 111; size 11½ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 10-12 lines in a page.

Itihāsasamuccaya, a collection of short episodes from the *Mahābhārata*. [A.]

It begins :

जयति पराशरमुनुः सत्यवतीहृदयनन्दनो व्यासः ।
यस्यास्यकमलगलितं वाङ्मयममृतं जगत्प्रवर्ति ॥ १ ॥
पाराशर्यैवचःसरोजममलं गीतार्थैर्गंधोक्तं
नानास्थानककेसरं हरिकपासंबोधनावोदितं ।
लोके सज्जनपट्टपदैरहरहः पेपीयमानं मुदा
भूयाद्भारतपंकजं कलिलमलप्रध्वंसिनः श्रेयसे ॥ २ ॥

जितमजितेन भगवता ° ॥ cf. Cat. Bodl., p. 5b.

Whilst, in vv. 27-38 of the introduction, the 32 episodes (and the additional 31st) are given in the same order, and with the titles, in which they are enumerated by Aufrecht, the present MS. has altogether 35 episodes, which are, however, wrongly numbered 33, two sections being numbered 32, and a second chapter being inserted after 30. The order of the episodes is likewise somewhat different here and in the other MSS. from that of the Oxford MS.; and there is in this MS. a short additional one, the *suvarṇadānam* (29), besides the two, *brahmahatyā* and *śṛīgālavānarasaṁvāda* (no. 27 of Bodl. MS.) being counted separately (also in C.), and the *samsārakūpavarṇana* at the end being likewise counted. The first four episodes are called in these MSS. : 1. *yudhishṭhiraśokāpanoda* (or *-apanayana*); 2. *gauṭamīubdhakasaṁvāda*; 3. *mudgalopākhyānam*; 4. *śyenakapotīyam*.

A Greek translation by Galanos, with an introduction and analysis of the work by Tybaldos, was published at Athens in 1851. There are also several Indian editions of the text.

Colophon : इति श्रीमहाभारते इतिहाससमुच्चये संसार-
कूपवर्णेनो नाम त्रिचिंशत्तितमोऽध्यायः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3306.

1327. Foll. 82; size 12 in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of about 1780 A.D.; eleven lines in a page.

Itihāsasamuccaya, in 33 sections. [B.]

Instead of the first verse of MS. A, this copy has six verses, beginning :

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् ॥ १* ॥

पाराशर्यैगिरं सुधा ° ॥ २ ॥ नमो व्यासाय ° ॥ ३ ॥ उदितो
भारतरतिव्यास ° ॥ ४ ॥ गंगामंभो यपालोक्त ° ॥ ५ ॥ जयति
भगवान् कविचूषभः ° ॥ ६ ॥

The MS. differs considerably in details from A. [H. T. COLEBROOKE.]

3307.

1873. Foll. 106; size 12 in. by 5½ in.; good, clear, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Itihāsasamuccaya. [C.]

This MS. has 34 sections; section 22 of A (*vaṭubhikṣhusaṁvāda*) being here subdivided into two—*annadānamahimā*, and *annadāna-vaṭubhikṣhusaṁvāda*; whilst the *suvarṇadāna* of A is omitted.

It begins :

मुनिं स्निग्धोयुदाभासं वेदव्यासमकल्मषं ।
वेदव्यासं सरस्वत्या व्यासं व्यासं नमाम्यहं ॥ १ ॥

जयति भगवान् कविचूषभः सत्यवतीहृदयनन्दनो व्यासः ।
यस्यास्यकमलगलितं वाङ्मयममृतं सकलं जगत्प्रवर्ति ॥ २ ॥

पाराशर्यैवचः °

* This verse stands at the head of the *parvans* in the Calc. edition of the *Mahābhārata*.

The additional *saṃsārakūpavarṇana* is here transposed before the two preceding sections of the other MSS.

[DR. JOHN TAYLOR.]

2. RĀMĀYAṆA.

3308.

2855. Foll. 478; size 14 in. by 6½ in.; fair Devanāgarī writing of the latter half of last century; 10–14 lines in a page.

Rāmāyaṇa, in the Benares recension, *Kāṇḍas* I.–VI.

It corresponds to the text of *Rāmaśarman's* commentary (MSS. 426–432), the occasional variations only consisting in single words and being often merely incorrect readings.

I. *Bālakāṇḍa*, foll. 68, the first of which is wanting. In the original numbering of the *sargas* a mistake has crept in by one number being omitted after *sarga* 25, and two after *sarga* 58. Thus the nominal 74 *sargas* of the MS. really amount to 77.

II. *Ayodhyākāṇḍa*, foll. 115.

III. *Āraṇyakāṇḍa*, foll. 61.

IV. *Kishkindhakāṇḍa*, foll. 66 (numbered 65 foll., two leaves being numbered 34). The *sargas* amount to 66 only, owing to *sargas* 50 and 51 being here contracted into one.

V. *Sundarakāṇḍa* (foll. 110 (size 12 in. by 6½ in.). The last leaf only repeats vv. 12–24 of the first *sarga*. This *kāṇḍa* was written, in 1715 A.D., by *Rāya Manīshin*, son of *Venkaṭa Rāmārya*, in a different hand from the others. It ends : हयग्रीवपदीभोजपूनासक्रमनीपिणा लिखितं राय-
नाक्षदे रामायणमतिप्रियं ॥ . . . साषाढस्यासिते पक्षे दशम्यां
मंदवासरे लिखितं मन्मथे वर्षे कांडं सुंदरसंज्ञिकं . . . वैकुण्ठा-
चार्यपुत्रेण रायनाक्षा मनीषिणा ॥

VI. *Yuddhakāṇḍa*, foll. 59 (counted 60), goes only as far as v. 27 of the 61st *sarga*; the rest of the *Rāmāyaṇa* being entirely wanting.

Of the northern recension, *Kāṇḍas* I. and II., *sargas* 1–20, were edited by A. W. von Schlegel (1829–38); and a complete poetical translation, based on that edition, and, for the rest, on the Bombay edition, was published by R. T. H. Griffith (5 vols., 1870–74); whilst the Bengal recension has been edited, with an Italian translation, by G. Gorresio (12 vols., 1843–70).

[DR. LEYDEN.]

3309.

2771. Foll. 140; size 8½ in. by 12¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; up to twenty lines in a page.

Uttarakāṇḍa, preceded by the first *sarga* (*saṃkṣhepa*) of the *Bālakāṇḍa*.

See Gorresio, in his Preface to vol. i., p. cxi. (and p. lxxxix.); and the discussion of the variations of the two recensions of the *Uttarakāṇḍa*, in the preface to vol. xi.

[COLL. OF FORT WILLIAM.]

3310.

2883b. Foll. 93; size 10½ in. by 5½ in.; small, clear Telugu handwriting; 24–38 lines in a page; European paper.

Two *Kāṇḍas* of the *Rāmāyaṇa* :—

a. *Bālakāṇḍa*, in 71 *sargas*, ends fol. 43b.

b. *Ayodhyākāṇḍa*, in 113 *sargas*.

[MACK. COLL.]

3311.

2718. Foll. 58; size 8 in. by 5½ in.; modern Devanāgarī writing; 14–16 lines in a page.

Fragments of the *Uttarakāṇḍa*, extending from *adhyāya* 13 to 106, with different gaps.

[MACK. COLL.]

3312-3318.

426-432. Size 12½ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1794-1798 A.D.; number of lines varying.

Rāmāyaṇa, in the northern version, with a commentary, called *Rāmāyaṇatīlaka*, by *Rāmaśarman* (or *Rāmavarman*).

See Schlegel, pref., p. xxxvi. ff. (where the author is, however, called *Raghunātha Vācaspati*; whilst a Calcutta edition, with a Bengali translation, 1868-72, calls him *Rāmānuja*); and Prof. Weber's review of the Bombay edition (1859) in the *Zeitsch. d. D. M. G.*, xvii. 771 seqq. There is also a Calcutta edition of 1859.

The distribution in the different volumes is as follows:

I. *Bālakāṇḍa*, in 77 *sargas* (foll. 197), Samvat 1853.

II. *Ayodhyākāṇḍa*, in 119 *sargas* (foll. 333).

III. *Āraṇyakāṇḍa*, in 75 *sargas* (foll. 175), Samvat 1854.

IV. *Kishkindhākāṇḍa*, in 67 *sargas* (foll. 154), Samvat 1851.

V. *Sundarakāṇḍa*, in 68 *sargas* (foll. 180), Samvat 1854.

VI. *Yuddhakāṇḍa*, in 130 *sargas* (foll. 364, but no. 147 being used twice); Samvat 1855. By the binder's mistake the leaves succeed each other in the following order: 1-135, 239-267, 197-238, 136-196, 268-364.

VII. *Uttarakāṇḍa*, in 111 *sargas* (foll. 212). Samvat 1854.

[H. T. COLEBROOKE.]

3319-3322.

1789-1792. Size 14½ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; number of lines varying.

Rāmāyaṇa, with *Rāmaśarman's* *Rāmāyaṇatīlaka*. *Kāṇḍas* V.-VII., the last two incomplete.

The four volumes contain the following sections:

I. *Sundarakāṇḍa*, complete, foll. 255.

II., III. *Yuddhakāṇḍa*, foll. 494, numbered continuously; nos. 305 and 306 being used twice, while no. 477 is omitted. A few leaves are wanting at the end, the MS. breaking off at *sarga* 128, v. 48.

IV. *Uttarakāṇḍa*, foll. 168, terminating at *sarga* 71, v. 12. [DR. JOHN TAYLOR.]

3323.

816. Foll. 207; size 15½ in. by 5 in.; fair, modern Bengali writing, by two or three different hands; 8-12 lines in a page.

Manoharā, a commentary on the Bengali recension of the *Rāmāyaṇa*, by *Lokanātha*. *Kāṇḍas* V.-VI. Cf. Schlegel, pref., p. xxxiii.

a. *Sundarakāṇḍa*, foll. 68, begins:

नन्वा रघूत्तममयं परमं महत्तल
लक्ष्मेशच्युनिचयान्धतमोऽनुनोदं ।
श्रीलोकनाथबुध एष मनोहराख्या
रामायणस्य विदुषां प्रमुदे तनोति ॥

b. *Laṅkā* (i.e. *Yuddha*)-*kāṇḍa*, foll. 84, begins:
ससैन्ये सागरं तीर्थं इत्याकारपाठः इति सर्वज्ञः । ०

c. *Uttarakāṇḍa*, foll. 47, begins as the fifth *kāṇḍa*.

Colophon: श्रीलोकनाथचक्रवर्तिकृतायामुत्तरकाण्डमनो-
हरायै स्वर्णारोहणं समामं ॥

लिखनपरिश्रमवेत्ता भवति हि विद्वज्जनो नान्यः ।

सागरलङ्घनखेदं हनुमानेकः परं घेद ॥

An index of the chapters of the *Sundarakāṇḍa*, on two leaves, is inserted at the beginning; and indexes to the other two *Kāṇḍas* (reversed), on three leaves each, before the *Laṅkākaṇḍa*. *Vimalabodha* and (*Nārāyaṇa*) *Sarvajña* are frequently referred to in the first two *Kāṇḍas*, but apparently not in the last one, where, however, as in the former *Kāṇḍas*, numerous various readings are recorded ('*iti vā pāṭhah*'). The other references are all of them to vocabularies, such as *Viśvakosha* (quoted under the name of *Kosha* or *Viśva*), *Bhūripṛayoga*, *Medinī*, *Amarakosha*, and *Nirghaṇṭa*.

For MSS. of this commentary on the first four *Kāṇḍas* see Rāj. Mitra, Notices, iii., pp. 259-261. [H. T. COLEBROOKE.]

3324.

897. Foll. 65; size 15 in. by 5 in.; clear, modern Bengali handwriting; seven lines in a page.

A commentary (? *Vyākhyāhārāvalī*) on the *Sundarakāṇḍa*, by an unknown author.

It begins:

आशा विचित्र विहताशहरीन् विलोक्य
सीतापतेस्तरणिमृनुदिशि प्रियायाः ।
वाज्ञासमुद्गरणयातकपीश्वराणां
सङ्गानुसङ्गमनसो नयने जयेतां ॥
वातात्मजेन प्रवर्तयथेरेरभ्य सेनाभिनिवेशशेषं ।
तीरे तदीये स्नलवेदसंस्थसर्गैरिदं सुन्दरनामकाख्यं ॥

The title, added by Colebrooke's *Pandit* on the last page, makes it the *Manoramā*, which, if intended for *Lokanātha's Manoharā* (cf. Schlegel, p. xxxii., where this MS. is referred to as no. 140), is a mistake. A comparison of the notes to 32, vv. 11-13 (Gorresio's ed.) on fol. 30 of this MS. with the corresponding passage in the *Manoharā* (MS. 816, fol. 296-30a)

would rather seem to point to this being *Nārāyaṇa Sarvajña's* commentary. In the *Manoharā* the differences of opinion between *Vimalabodha* and *Sarvajña* are given at some length; in our MS., on the other hand, *Vimala* is only mentioned twice in this connection, while *Sarvajña's* opinions will all be found here literally without any authority given for them. No copy of *Nārāyaṇa Sarvajña's* commentary is as yet known; but a *Vulvanmanoramā* is mentioned in Oppert's Lists, ii., 7746.

The *sargas* are not numbered in this MS., but only their names given.

It ends:

आख्याहारावलं (र. ० ली) रम्या काम्या सद्गुणभूषणैः ।
श्रीमत्सुन्दरकाण्डस्य राजतां गुणभूषिता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3325, 3326.

2148, 2149. Foll. 362 & 386; size 16½ in. by 9½ in.; fair, clear Devanāgarī writing of 1781 A.D.; 6-20 lines in a page.

Rāmāyaṇa, with a commentary called *Rāmāyaṇa-Tattvadīpikā*, by *Maheśvara Tīrtha* (also calling himself *Maheśatīrtha* and *Maheśapati*), pupil of *Nārāyaṇa Tīrtha*. Cf. Schlegel, pp. xxxi. and xxxv.

It begins:

कारुण्यामृतनीरमाश्रितजनश्रीचातकानन्दं
शाङ्गासंडलचापमंभुजभवोपेद्रादिवहीष्टं ।
चारुस्मेरमुखोज्जसज्जनकजासौदामिनीशोभितं
श्रीरामाबुदमाश्रये स्खिलजगत्संसारतापापहं ॥ १ ॥
प्रथम्य नारायणतीर्थदेशिकान्
भवानलार्त्तामृतपूरनीरदान् ।
करोति रामायणतत्त्वदीपिका
महेशतीर्थोपाख्ययतिर्यथामति ॥ २ ॥
अवलोकनसौकर्यमालोच्यैकत्र सारतः ।
नानाटीकास्थवाक्यानि लिख्यते स्त्र यथामति ॥ ३ ॥

सर्वेषां ग्रंथकर्तृणां लेखकोऽहं न कल्पकः ।
 लिखितान्यत्र तैर्येन लिख्यते तान्यतो मया ॥ ३ ॥
 ग्रंथबाहुल्यभीत्यात्र क्वचिच्छब्दसुशोधनं ।
 निर्यंतुकथनं चार्थपदानां लिख्यते ऽधुना ॥ ५ ॥
 सीतारामौ समुद्दिश्य विराधखररावणैः ।
 उक्तानां पुरुषोक्तीनां (पुरु० B) वास्तवार्थोऽत्र वर्ण्यते
 [॥ ६ ॥

ब्रह्मलोकप्रसिद्धं शतकोटिप्रविस्तरं रामचरितं भूलोकवर्तिनां
 चतुर्वर्णानां तापत्रयविमोचनाय संक्षिप्य रचयितुमुद्युक्तः परम-
 कारुणिको ब्रह्मा वात्सल्यकिरूपेण भूमौ स्थापितः समभवत् ।
 तथा च स्तोत्रे पार्वतीं प्रति शिववचनं । ०

- I. a. *Bālakāṇḍa*, foll. 1-97, Samvat, 1838.
 b. *Ayodhyākāṇḍa*, foll. 98-201.
 c. *Āraṇyakāṇḍa*, foll. 1-87.
 d. *Kishkindhakāṇḍa*, foll. 1-74.

- II. a. *Sundarakāṇḍa*, foll. 1-84.
 b. *Yuddhakāṇḍa*, foll. 1-170; in 131
sargas, owing to *sarga* 103 of the
 other MSS. being divided into two.
 Samvat 1840. The copyist here calls
 himself *Paṇḍita Gaṅgārāma*.
 c. *Uttarakāṇḍa*, foll. 1-132; in 110
sargas, the last two *sargas* being con-
 tracted into one, Samvat 1859 (meant
 for 1839?).

The colophon of several *Kāṇḍas* runs
 thus : इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीनारायणतीर्थ-
 स्वामिशिष्यमहेश्वरतीर्थविरचितरामायणतत्त्वदीपिकायां कांडे
 सगैः ॥

In the *Rāmāyaṇatilaka* to i. 1, 3 the author
 of this commentary is quoted in the shortened
 form *Tirtha* only.

This commentary was published in 1856 at
 Madras, along with the text and another com-
 mentary by *Govindarāja*. But after a short piece
 of the introduction it there runs into *Govinda's*
 commentary, and is not resumed independently

until the 25th verse of the 32nd *sarga* of the
Ayodhyākāṇḍa, after which it is continued
 separate with slight abbreviations to the end
 of the *Uttarakāṇḍa*. For another edition of
k. i.-iii., Madras 1883, see India Off. Cat. of
 Sansk. Books, p. 151. [R. JOHNSON.]

3327, 3328.

1275, 1276. Foll. 300 & 233; size 13½ in.
 by 6½ in.; fair, modern Devanāgarī writing;
 11-20 lines in a page.

Rāmāyaṇa, with *Maheśvara Tirtha's Rāmā-
 yaṇatattvadīpikā. Kāṇḍas I.-V.*

- I. a. *Bālakāṇḍa* (foll. 98); numbered 97,
 owing to fol. 57 being counted twice.
 b. *Ayodhyākāṇḍa* (foll. 202).

- II. a. *Āraṇyakāṇḍa* (foll. 87).
 b. *Kishkindhakāṇḍa* (foll. 64).
 c. *Sundarakāṇḍa* (foll. 82).

A note on the fly-leaf of the first vol. shows
 that there was originally a third volume,
 comprising the *Yuddhakāṇḍa* in 162 foll., and
 the *Uttarakāṇḍa* in 138 foll.; but this was
 already lost in Schlegel's time. See pref.,
 p. xxxvi. [H. T. COLEBROOKE.]

3329.

1381. Foll. 81; size 16½ in. by 7 in.; fair
 Devanāgarī writing of 1796 A.D.; number of
 lines varying.

Bālakāṇḍa of the *Rāmāyaṇa*, with *Maheśvara
 Tirtha's* commentary, copied by *Bābū Rāma* of
 Mirzapore (frequently mentioned in Gilde-
 meister's Bibl. Sanskr.).

Colophon: लिखितं बाबूरामब्राह्मणग्राममीरजापुरतिलो-
 चणपाठः सूत्रमस्तुः (!) ॥ शंभुत १८५३ । ०

This is Cod. B mentioned in Schlegel's
 pref., p. xxxv. [H. T. COLEBROOKE.]

3330.

1788. Foll. 120; size 14½ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; number of lines varying.

Fragments of the *Rāmāyaṇa*, with *Maheśvara Tīrtha's Tattvadīpikā*; viz.:—

- a. *Bālakāṇḍa*, from *sarga* 5, v. 6 to the end; the leaves being numbered 20–99.
- b. *Āraṇyakāṇḍa* (foll. 4), *sargas* 1–3.
- c. *Sundarakāṇḍa* (foll. 35), as far as *sarga* 24, v. 18.
- d. *Uttarakāṇḍa* (fol. 1), the first 12 verses.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3331.

1236. Foll. 95; size 10½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Adbhutottarakāṇḍa, an eighth *Kāṇḍa* to the *Rāmāyaṇa*, professing to have been composed by *Vālmīki*, but doubtless of much more modern origin. It recapitulates the story of the poem, adapting it to later sectarian notions.

Cf. Weber, Berl. Cat., no. 446. [A.]

The MS. was copied, in 1804 A.D., by *Śiva-prasāda* of Benares. [H. T. COLEBROOKE.]

3332.

1588a. Foll. 87; (counted 89, nos. 33, 34, 35, 36 having only two leaves assigned to them); size 9½ in. by 4½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Adbhutottarakāṇḍa. [B.]

It begins:

नमस्तस्मै मुनीन्द्राय श्रीयुताय तपस्विने ।

शंताय सुविनीताय वाल्मीकिमुनये नमः ॥ १ ॥

जयति रघुवंशतिलकः ०

[H. T. COLEBROOKE.]

3333.

450a. Foll. 89; size 9½ in. by 3½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

The same work. [C.]

On fol. 67b there is a gap in the text, extending from *sarga* 21, v. 18 to 23, v. 4 in A. At the end the last twelve verses are also omitted. [H. T. COLEBROOKE.]

3334.

1088. Foll. 199; size 13½ in. by 4½ in.; fair, modern Bengali handwriting; 9 or 10 lines in a page.

Rāmāyaṇakathā, an abstract of *Vālmīki's Rāmāyaṇa*, partly in prose, partly in the verse of the original.

It begins: सद्य रामायणकथा ॥ एकदा तपःस्नाध्याय-
निरतं नारदं वाल्मीकिः पप्रच्छ । अस्मिन्नोक्ते कः सर्वगुणैः
प्रयितः धनैः धृतिमान् त्रैलोक्यस्यापि रक्षणे कः समर्थः कः
प्रजानुग्रहरतः । गुणसंपदो निधिः कः ०

In comparing some of these verses with both recensions, it seems that the Bengali recension is followed in preference in this compilation. When he begins the *Ayodhyā-kāṇḍa* with *Dāśaratha's* thanks to his nobles for their election of his son *Rāma* as co-regent, the compiler, however, follows a course differing from both recensions alike.

Kāṇḍa i., 26 foll.; ii., 28 foll.; iii., 25 foll.; iv., 19 foll.; v., 25 foll.; vi., 45 foll.; vii., 31 foll.

It ends: हिरण्यं रजतं वस्त्रं गाः कुम्भं (r. कुम्भं) तरंगं
(? तमरं) स्थिति(?) । एते क्रमात् काण्डेषु अद्धान्वितो (r. ० ताय)
देयाः ॥ इत्युत्तरकाण्डकथा समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

II. Paurāṇik Literature.

a. *Mahāpurāṇas and Upapurāṇas*; and works professing to form part, or treating, of such.

3335.

856c. Foll. 118 (besides a second leaf numbered 76); size 12½ in. by 5 in.; clear, but not very correct, Devanāgarī writing of 1799 A.D.; eleven lines in a page.

Ādipurāṇa, describing, in 52 *adhyaṃyas*, the heroic and amorous feats of *Krishṇa*, as communicated to *Śaunaka* by *Nārada*. [A.]

This work is in some of the lists placed among the *Upapurāṇas*, as distinguished from the *Brahmapurāṇa* which is also frequently called *Ādipurāṇa*, and as such usually heads the list of the *Mahāpurāṇas*. The title is, however, assumed as an epithet by almost every work of this class which claims to be considered as one of the original *Purāṇas* revealed by *Vyāsa*.

It begins with two introductory verses, accompanied by a commentary thereon: श्री-
राधावल्लभो जयति ॥

जयति यशोदासूनुर्यो हि समस्ताश्रयः साक्षी ।

भवभयनिचयनिवृत्तौ शरणागतानो (thus A, B;

[r. ० गत] वाहकश्चेति ॥ १ ॥

यशोदासूनुर्ययति । यशः दायति शोधयति यशोदा भक्तिः सा सूनोः तन्निमगती यस्मात् स यशोदासूनुर्ययति श्रीमद्बृदावने सर्वोत्कर्षेण वर्तते यतः श्रीकृष्णकृपालेशत एव भक्तिरुत्पद्यते नान्यथा । तथा च । स्वधर्माचरणं येन पूर्वजन्मनि साधितं । तस्मिन् हरेः कृपातः स्याद्भक्तिः संसारमोचनी ॥ यो भगवान् भवभयनिचयनिवृत्तौ समस्ताश्रयः समस्तानां ज्ञानियोगिकर्मिणामाश्रयः सेव्यः । यस्त्वेव विना ज्ञानं योगः कर्म च वृथा । अतस्तत्साफल्यकांक्षिभिर्हरिरेव सेव्यः । यद्वा समस्तानां ब्रह्मादीनां लोकपालानामाश्रयः । यदाज्ञावशवर्तिनो लोकेषु लोकाः स्वाधिकारं कुर्वन्ति तमेवाश्रयति इति हेतोः शरणागतानां स्वभक्तानां साक्षी दृष्टा वाहकश्च स्वसामीप्यप्रापकः । भक्तिं

विना शुद्धं यशो न भवति । भक्तिश्च कृष्णानुग्रहं विना न । अनुग्रहश्च तदाश्रयं विना न । अतो भवभयसमूहनिवृत्तये स एवाश्रयः ॥ १ ॥ एवं ग्रंथारम्भे स्नेहदेवतास्मरणरूपं मङ्गलं विधाय तस्य सर्वश्रेष्ठमाह ।

न खलु बलविलासस्यान्तमापुर्विदग्धाः

कमलजभवमुख्यास्ते ज्ञयायत्तचिन्ताः ।

स्वयमपि निजवर्त्तन् प्रब्रुवन्नेति नूनं

स जयति निजभक्तप्रेमवापीमरालः ॥ २ ॥

निजभक्तप्रेमवापीमरालः स कृष्णो जयति निजभक्तप्रेमवापां मराल इव हंस इव शुद्धगुणातीतपरमात्मत्वात् । स कः । यस्य बलविलासस्यान्तं नापुः न समर्था बभूवुः । बलस्य पुरुष-शक्तेर्विलासस्य विस्तारस्य । यद्वा वनविलासस्य वृंदावनक्रीडायाः यतो वृंदावने प्रलये ऽपि तिष्ठति । यद्वा वरविलासस्य अतिशयितसृष्ट्यादिकर्मणः अन्तं कमलजभवमुख्याः कमलजभवं ब्रह्माख्यं तस्मिन्मुख्याः ब्रह्मविष्णुमहेशाः न ज्ञापुः ० । पुनस्ते ज्ञया मायया ज्ञायत्तचिन्ता वशीकृतमनसः ० । स्वयमपि विष्णुस्वरूपो ऽपि निजवर्त्तन् प्रब्रुवन् अन्तं नैति न प्राप्नोति यतो विष्णुः सत्त्वगुणप्रधानसर्वगुणातीतः एवंभूतोऽपि निजशक्त्या राधया निजभक्तप्रेमवापां वृंदावने हंसपुग्ममिव क्रीडति ॥ २ ॥ इदं पुराणं परमादिभूतं यतो न किञ्चित्परमस्ति पूर्वं श्रीनारदे-नाभिहितं तु नैमिषे अडालवे भार्गवशौनकाय ॥

एकदा नारदो लोकान् पर्यटञ्च यदृच्छया ।

शौनकादीनयो द्रष्टुं नैमिषारण्यमागमत् ॥

दृष्ट्वा तमागतं दूरान्मुनयो दीर्घसन्निभः ।

प्रत्युत्थायासनाद्यैस्तं पूजयामासुरादरात् ॥

समर्चयित्वा ते प्रोचुर्मुने भाग्योदयो महान् ।

तव संदर्शनं लभ्यं नष्टं नो हृत्ततं तमः ॥

अथ नो जन्मसाफल्यं तपसश्च परं फलं ।

जातं यद्दर्शनं ते ऽथ दुर्लभं प्राणिनामिह ॥

माया बलवती विष्णोर्यथा संमोहते जगत् ।

यथा तस्यास्तिरस्कारो भवेद्ब्रह्म महामुने ॥

अजया नियतं बद्धा मुनयः कोटिशो वने ।

योगिनो मोहिताश्चान्ये वंचिताः सन्निभसृताः ॥

आसक्ता देहगेहादौ बंधमायानि चेतसः ।

केचिद्योगरता मूढा दयादानपराः पुनः ।

अज्ञाः कर्मपराः केचित् त्रयो विधिनिषेवकाः ॥

तदिदं त्रिनिर्णयितं त्रयो भजनं विशदं हरेः ।

कर्णं संसारसंसारस्तेषां ब्रूहि तपोधन ॥

नारद उवाच ।

विष्णोर्नायास्वरूपं तु दुर्ज्ञेयं ब्रह्मवादिभिः ।

तत्त्वतः कथितुं को हि क्षमः स्यान्मुनिसत्तमाः ॥ ०

The colophons of the several chapters occur as follows: 1. (fol. 4a); 2. (fol. 5b) *prāśnaviśeṣa*; 3. (fol. 8a) *nārada-kanyātva*; 4. (fol. 9b) *bhṛīṅgādhīpakīrasaṃvāde vṛīṇḍāvanakṛīḍārambha*; 5. (fol. 11a) *bhṛīṅgādhīpakīrasaṃvāde sakhīnām nāmakathanam*; 6. (fol. 13a) *rādhā-kṛīṣṇakulakathanam*; 7. (fol. 16b) *rādhā-kṛīṣṇadarśanam*; 8. (fol. 19a) *rahasyalīlādarśanam*; 9. (fol. 20b) *vrajalīlāpraśna*; 10. (fol. 22b) *janmotsavakathanam*; 11. (fol. 25b) *nanda-svapnadarśanam*; 12. (fol. 28a); 13. (fol. 31a) *vasudevanandasamāgama*; 14. (fol. 33a) *janmotsava*; 15. (fol. 35b) *śakaṭasamparivartanam*; 16. (fol. 38b) *trīṇāvartotpatti*; 17. (fol. 41a) *bālalīlākathanam*; 18. (fol. 43b) *gopikopalam-bhanam*; 19. (fol. 46a) *bālalīlā*; 20. (fol. 48b) *gopīgrihalīlāvarṇanam*; 21. (fol. 50b) *bālakṛīḍā-varṇanam*; 22. (fol. 52b); 23. (fol. 54a) *mṛīḍ-bhakṣaṇe svarūpadarśanam*; 24. (fol. 56a) *dāmabandhanam*; 25. (fol. 57b) *yamalārjuna-bhaṅga*; 26. (fol. 60a) *vatsāsūravadhā*; 27. (fol. 62a) *vakāsūravadhā*; 28. (fol. 63b) *aghāsūravadhā*; 29. (fol. 64a) *vatsabālaharaṇam*; 30. (fol. 66b) *brahmaṇo māyādarśanam*; 31. (fol. 68a) *aghāsūravadhābrahmastuti*; 32. (fol. 70b) *dhenukapūrvajanmakathanam*; 33. (fol. 73b) *kālīyadamanam*; 34. (fol. 75b) *pralambavād-hāgnīnīvāraṇam*; 35. (fol. 77a) *vrajāṅganā-mahīmāvarṇanam*; 36. (fol. 78b) *vīraharaṇam*; 37. (fol. 80b) *yājñāpat-nyanugraha*; 38. (fol. 83a) *govardhanoddha-araṇam*; 39. (fol. 86b) *rāsakṛīḍāvilāsa*; 40. (fol. 89a) *vasantagrīṣhmavarṇanam*; 41. (fol. 91a) *śaraddhemantavarṇanam*; 42. (fol. 93a) *nāyaka-bhedavarṇanam*; 43. (fol. 95b) *nāyikā-varṇane svakīyabhedavarṇanam*; 44. (fol. 102a) *vividhanāyikāvarṇanam*; 45. (fol. 103b) *nāma-*

māhātmyam; 46. (fol. 105a) *ariṣṭavadhak-kaṃsamāntraṇam*; 47. (fol. 106b) *keśivyomā-suravadhā*; 48. (fol. 108a) *akṛūrāyāna*; 49. (fol. 111a) *mathurāpraveśa-dhanurbhaṅga*; 50. (fol. 113a) *kaṃsotpatti*; 51. (fol. 115b) *malla-yuddhavarṇanam*; 52. (fol. 118b) *kaṃsavadhā*.

It ends:

इति ते कथितं विष्णोः (विष्णु) श्रीकृष्णक्रीडितं महत् ।

गोकुले मथुरायां च यत्कृतं कीर्तितं वर्धनम् ॥

य इदमनुशृणोति श्रद्धया नित्यमेव

मधुमयनचरित्रं [कर्ण] पेयं विचित्रम् ।

कलिकलुषविनाशे चातिशक्तं पवित्रं

स इह सकलभोगानाप्य कृष्णं समेति ॥

इति श्रीसादिपुराणे नारदशौनकादिसंवादे कंसवधो नामै-
कपञ्चाशत्तमो (1) अध्यायः समाप्तः ॥

For a MS. of *adhyāyas* 1-25 see Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 18.

[H. T. COLEBROOKE.]

3336.

1235. Foll. 197; size 12½ in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing of 1804 A.D.; eight lines in a page.

Another copy of the *Ādipurāṇa*, being evidently a reproduction of the preceding MS. with all its mistakes, and an additional supply of its own. [B.]

Thus in the second *pāda* of the last *śloka*, where the first two syllables of कर्णपेयं have become obliterated in MS. A, but so that the *akṣare* खै may still be distinguished, the present MS. makes it कर्णपेयं ।

[H. T. COLEBROOKE.]

3337.

2086. Foll. 160 (numbered 1-29, 33-163); size 9½ in. by 5½ in.; legibly written in De-
vanāgarī, the oldest part (foll. 33-59) about

1550 A.D.; foll. 61-152 about 1600 A.D.; fol. 60 about 1750 A.D.; the rest by a somewhat later hand; 14-16 lines in a page.

Ādityapurāṇa, also called *Saurapurāṇa* or *Sūryapurāṇa*, consisting of *Śaiva* legends and observances, in 64 *adhyaṃyas*, and professing to have been originally revealed by *Sūrya* to his son *Manu Vaivasvata*.

It begins: ओं नमो भगवते श्रीवासुदेवाय ॥

यस्याज्ञया जगत्पृष्ठा विरचिः[.] पालको हरिः ।

संहर्ता कालरुद्राख्यो नमस्तस्मै पिनाकिने ॥ १ ॥

तीर्थानामुत्तमं तीर्थं क्षेत्राणां क्षेत्रमुत्तमं ।

मुनीनामाश्रयो नित्यं नैमिषारण्यमुत्तमं ॥ २ ॥

शौनकाद्या महाभक्ता महात्मानो महौनसः ।

दीर्घसत्तं प्रकुर्वन्तस्तत्रेशानस्य तुष्टये ॥ ३ ॥

तस्मिन्सत्ते महाभागो मुनीनां भाग्यगौरवात् ।

आजगाम मुनीन्द्रष्टुं सूतः पौराणिकोत्तमः ॥ ४ ॥

तं दृष्ट्वा ते महात्मानो नैमिषारण्यवासिनः ।

प्रदृष्टाः प्रष्टुमुद्युक्ताः पप्रजू रोमहर्षिण ॥ ५ ॥

अथ जयः ॥

कथं भगवता पूर्वमादित्येनात्मरूपिणा ।

पुराणं कथितं सूत तत्रो वक्तुमिहाहंसि ॥ ६ ॥

कृष्णद्वैपायनात्साक्षात् सर्वं हि विदितं त्वया ।

त्वत्तो नाख्यपरो वक्ता पुराणानां महामते ॥ ७ ॥

संतप्ये बहवः शिष्या अपि तस्य महात्मनः ।

तथापि शिष्यवात्सल्यात् त्वं पुराणे नियोजिता (१०तः)

यान्यन्यानि पुराणानि त्वयोक्तानि महामते । ॥ ८ ॥

अलं तैः पार्वतीकांतभक्त (०भक्तौ ed.) भक्तिपुत्रं त्विदं ॥ ९ ॥

न यज्ञैर्न तपोभिर्वा न दानैर्न व्रतैस्तथा ।

शिवभक्तिमृते यस्मान्भुक्तिर्नास्तीति श्रुश्रुम ॥ १० ॥

देवो ऽयं भगवान्भानुरंतधीमो सनातनः ।

यद् ब्रूते सर्ववस्तूनां तत्त्वं ज्ञात्वैव नान्यथा ॥ ११ ॥

अतः अद्वा हि महती श्रोतुं त्वद्वचनामृतं ।

अस्माकं वर्तते सूत लोमहर्षेण सुव्रत ॥ १२ ॥

सूत उवाच ॥

नत्वा सूर्यं परं धाम अग्न्यनुःसामरूपिणं ।

त्रिसत्यं त्रिजगद्योनिं त्रिमार्गं च त्रितत्त्वम् ॥ १३ ॥

पुराणं संप्रवक्ष्यामि शैवं (सौरं ed.) शिवकथाश्रयं ।

यच्छ्रुत्वा मनुजः शीघ्रं पापकंचुकमुत्सृजेत् ॥ १४ ॥

श्लोकद्वयं पठेद्यस्तु श्लोकमेकमपि वा ।

अद्वायुक्तः पदः पादं पादार्थं वा चतुष्पदं ॥ १५ ॥

पौराण्यं वृत्तिमास्थाय ये पठन्ति समाहिताः ।

आवयन्ति च मद्भक्तान् मत्सामुज्यं व्रजन्ति ते ॥ १६ ॥

वक्ता यत्र रविः साक्षाच्छ्रोता वैवस्वतो मनुः ।

माहात्म्यं कथ्यते शंभोर्नाख्यस्मादधिकं द्विजाः ॥ १७ ॥

इदं पुराणं वक्तव्यं धार्मिकायानमूयवे ।

द्विजाय अद्धानाय शिवैर्कार्पितबुद्धये ॥ १८ ॥

आसीन्मनुः सूर्यसुतो वर्तते यो महातपाः ।

स कदाचिन्महाभागः कामिकाख्यं वनं ययौ ॥ १९ ॥

प्रतर्दनस्य नृपतेर्वर्तमाने महाध्वरे ।

तत्त्वं विचारयामासुर्मिथो यत्र महर्षयः ॥ २० ॥

अशक्तास्ते महाभागा भृग्वाद्या सूत्रनिर्णये ।

एवं स्थितेषु विप्रेषु मायया मोहितात्मसु ॥ २१ ॥

संज्ञयाविष्टचित्तेषु बागभूदशरीरिणी ।

तपः कुरुध्वं विप्रैर्द्रास्तयो ज्ञाननिबर्हणं ॥ २२ ॥

तपसा प्राप्यते सर्वमिति ते श्रुश्रुवुर्गिरं ।

श्रुत्वा तु मुनयः सर्वे भृग्वाद्या दग्धकिष्किषाः ॥ २३ ॥

मनुं पुरस्कृत्य ययुः क्षेत्रं वै द्वादशात्मनः ।

विश्रुतं द्वादशादित्यमिति लोकेषु तद्भिजाः ॥ २४ ॥

यत्र संनिहितो नित्यं भानुस्त्रिदशपूजितः ।

तेषुस्तत्र तयो धोरं तत्त्वदर्शनकाक्षिणः ॥ २५ ॥

गते वर्षसहस्रे तु सूर्यः प्रत्यक्षतामगात् ।

किमर्थं तप्यते वत्स सर्वे चैते महर्षयः ॥ २६ ॥

तुष्टो ऽहं तव दास्यामि यज्ञे मनसि रोचते ।

एते सर्वे च मुनयस्तपसा दग्धकिष्किषाः ।

पश्यंतु मां परं देवं विश्रान्तयोमिणं विभुं ॥ २७ ॥

सूत उवाच ॥

इति दृष्ट्वा रविं साक्षात् प्रत्यक्षं पुरतः स्थितं ।

मेने कृतायेमात्मानं मनुर्वैवस्वतस्तदा ॥ २८ ॥

आत्मन्यात्मानमाधाय सर्वभावेन संयमी ।

स्तुतिं चकार स मनुर्मुनिभिः सह सुव्रतः ॥ २९ ॥

मनुरुवाच ॥

नमो नमो वरेण्याय वरदायौशुमालिने ।

ज्योतिर्मेय नमस्तुभ्यमर्नतायाजितात्मने ॥ ३० ॥

त्रिलोकचक्षुषे तुभ्यं त्रिगुणायामृताय वै ।

नमो हंसाय धर्माय जगज्जननहेतवे ॥ ३१ ॥

नरनारीशरीराय नमो मीदुष्टमाय ते ।
 प्रज्ञानायाखिलेशाय सप्ताश्रय त्रिमूर्तये ॥ ३२ ॥
 नमो व्यादृतिरूपाय त्रिलक्षायाऽगुगामिने ।
 हर्यश्रय नमस्तुभ्यं नमो हरितबाहवे ॥ ३३ ॥
 एकलक्षत्रिलक्षाय बहुलक्षाय दंडिने ।
 एकसंस्थं^(०) द्विसंस्थाय बहुसंस्थाय ते नमः ॥ ३४ ॥
 शक्तित्रयाय शुक्लाय रघये परमेश्विने ।
 त्वं शिवस्त्वं हरिर्देव त्वं ब्रह्मा त्वं दिव्यमृतिः ॥ ३५ ॥
 त्वमोकारो वषट्कारः स्वधा स्वाहा त्वमेव हि ।
 त्वामृते परमात्मानं न तत्पश्यामि दैवतं ॥ ३६ ॥
 एवं स्तुत्वा मनुः प्राह भगवंतं चयीमयं ।
 मुनिभिः सह धर्मात्मा सम्यग्दर्शनकाक्षिभिः ॥ ३७ ॥

मनुरुवाच ॥

किं तच्छ्रेयस्करं तत्त्वं वेदांतेषु प्रतिष्ठितं ।
 कस्माद्विश्मिदं जातं कस्मिन्ना लयमेष्यति ॥ ३८ ॥
 कस्य ब्रह्मादयो देवा वशे तिष्ठन्ति सर्वदा ।
 तदेकमपवानेकमुभयं वा वद प्रभो ॥ ३९ ॥
 केन वा ज्ञायते सम्यगयमर्थे इतीति षट् ।
 ज्ञाते तस्मिन्तु किं रूपं तस्य ज्ञानं किमात्मकं ॥ ४० ॥
 चरितं तस्य किं तात किं तीर्थं तदधिष्ठितं ।
 केयामनुग्रहस्तस्य तीर्थे निवसतो प्रभो ॥ ४१ ॥
 लक्षणं च पुराणानां व्रतानां च क्रमो यथा ।
 वर्णानामाश्रमाणां च सदाचारविधिः कथं ॥ ४२ ॥
 आहुं कथं वा क्रियते प्रायश्चित्तविधिः कथं ।
 एतत्सर्वं हि भगवन् पृष्ठं वक्तुमिहार्हसि ॥ ४३ ॥
 एवं मनोर्वचः श्रुत्वा भगवान्भास्करो द्विजाः ।
 पतृष्टं तदशेषेण वक्तुं समुपचक्रमे ॥ ४४ ॥

इत्यादित्यपुराणे प्रथमो अध्यायः ॥

It ends: श्रीदेव्युवाच ॥

आश्चर्यमिव मे भाति भूमव्यापमिदं जगत् ।
 धूमस्य कारणं ब्रूहि देवदेव महेश्वर ॥

ईश्वर उवाच ॥

यत्र दारुवनं पुण्यं ममैवातीव वल्लभं ।
 तत्र तिष्ठन्ति मुनयस्तपोनिष्ठा जितेंद्रियाः ॥
 अविदितैव मां देवि शरीरज्ज्ञेशकारीणी^(०) रिणि ।
 तेषां मूर्ध्नि स्थितो धूमो व्याप्नोति सचराचरं ॥
 कर्माणि यानि लोकेषु पुष्कलानि बहूनि च ।
 सर्वानि निष्कलान्येव मामज्ञात्वैव पार्वति ॥

एवं देवस्य वचनं श्रुत्वा मध्वमथाब्रवीत्^(१) ।
 देव्युवाच ॥

देवदेव महादेव मुनीनां भावितात्मनां ॥
 अज्ञानस्य यथा व्याप्तिस्तामहं द्रष्टुमुत्सहे ।
 एवं देव्या वचः श्रुत्वा भगवान्नीललोहितः ॥
 धिक्त्वेषमथास्याय ययौ दारुवनं प्रति ।
 स्त्रीरूपधारी विष्णुश्च शंकरेण समागतः ॥
 विष्णुना सह विश्वेशो देवदारुवनौकसः ।
 मोहयन्मायया शंभुर्विचचार वने तदा ॥
 मुनिस्त्रियः शिवं दृष्ट्वा मदनानलदीपिताः ।
 तत्कलञ्जा विवस्ताश्च ययुस्ता अनुशंकरं ॥
 स्त्रीरूपधारिणं विष्णुं सर्वे मुनिकुमारकाः ।
 अन्यगच्छन्त देवर्षे कामबाणप्रपीडिताः ॥
 तद्भुजं तदा ज्ञात्वा कुपिता मुनयस्तदा ।
 लिंगहीनं हरं कृत्वा गोपवेषधरं हरिं ॥
 तदाप्रभृति विम्रेद्र शिवा मेखलसंज्ञिता ।
 उभयोश्चैव संयोगः सर्वपापहरः शिवः ॥
 इति श्रुत्वा तु देवर्षिर्ब्रह्मणो वचनं तदा ।
 जगाम कर्तुं तीर्थानि शिवभक्तिपुरस्कृतः ॥
 एतत्सौरं पुराणं ते यथावत्समुदीरितं ।
 यच्छ्रुत्वा मनुजः सम्यग्गोसहस्रं फलं लभेत् ॥
 किं तीर्थेन्तु प्रयागाद्यैः किं यक्षैर्भूरिदक्षिणैः ।
 यदि श्रुतं ब्रह्मधनैः पुराणमिदमुत्तमं ॥
 यत्र देवाधिदेवस्य माहात्म्यं कथ्यते विभोः ।
 गिरीशस्य तु योगीन्द्राः किं तेन सदृशं भवेत् ॥
 ब्रह्मधनः शिवे भक्तो नियतः शृणुयादिदं ।
 ब्राह्मणाभिश्वभक्ताश्च पुरस्कृत्य समाहितः ॥
 समाप्य सकलं वेदे^(१) पृजयेद्वाचकं नरः ।
 कनकेन मुशुद्धेन तथा चंदनखंडकैः ॥
 विश्वेश्वरो महादेवः प्रीयतामिति भावतः ।
 दद्यात्स्वर्गं यथाशक्ति वाचकाय सचंदनं ॥
 यद्येकाशीरमात्रापि दत्ता भूमिः शिवायिना ।
 सा तारयति दातुर्हि सर्वजात्सकलानपि^(पूर्व० ed.) ॥
 श्रुत्वा यथमिमं सम्यग्दद्याद्दानानि शक्तिनः ।
 तान्यक्षयफलान्याहुर्मुनयो वेदवादिनः ॥

इति सौरपुराणे शिवतीर्थकथनं मुनिपत्तिमोहननामा चतुः-
 षष्टितमो अध्यायः ॥ सौरपुराणं संपूर्णं ॥

In the colophons the name *Ādityapurāṇa*

occurs 13 times, *Saurapurāṇa* 43 times, and *Sūryapurāṇa* 7 times; whilst one gives no name at all. In the present MS. only some ten colophons give the titles of the chapters, descriptive of their contents.

The work has been published, by Paṇḍit Kāśinātha Śāstri Lele, in the *Ānandāśrama Sanskrit Series* (Poona, 1889). It there, however, consists of 69 *adhyāyas*, four of which (viz. 38-40, 68)—marked by the editor himself as not contained in some MSS.—are wanting here, whilst two of them (67 and 69) make up the last *adhyāya* of this MS. As regards the remaining chapters of the edition, our MS. has them in the following order:—1-10, 14, 16, 15, 43, 11-13, 17-37, 41 (vv. 1-141), 41 (vv. 142-162), and *adhy.* 42 (making up *adhy.* 40 of MS. with an introductory *śloka*: शिवः शिवप्रदो नित्यं हरो हरतु किल्बिषं । भवो भवार्तिनाशाय शंकरः शंकरो ऽस्तु वः ॥ सूत उवाच । जिज्ञासार्थं हरेर्भक्त्या °), 44-66, 67 and 69.

Rāj. Mitra, Cat. of Bikaner MSS., p. 182, describes a MS. of the *Ādityapurāṇa*, consisting of 65 *adhyāyas*; and states that it is different from the *Saurapurāṇa*. In the enumeration of 18 *Upapurāṇas*, in the *Devī-bhāgavata* (see Wilson's Works, *Vishṇupurāṇa*, i., p. lxxxvii.), indeed, both an *Āditya* and a *Saura Purāṇa* occur; whilst the list given in the *Revākhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa* includes only the *Saurapurāṇa*. The title '*Saurapurāṇa*' is also sometimes applied to the *Brahma* or *Ādipurāṇa* (Wilson, ib., p. xxvii.), which, however, is one of the great *Purāṇas*. Hence the Poona editor, in the colophons, calls this work '*śrī-Brahmapurāṇopapurāṇa śrī-Saura*.'

The fragment of a *śrāddha* ritual, in connection with this *Purāṇa*, contained in the Berlin MS. (Cat., no. 1127), does not seem to occur in this MS.

[GAIKAWAR.]

3338.

650. Foll. 80; size 13½ in. by 4½ in.; modern Bengali handwriting; eight lines in a page.

Kalkipurāṇa, in 35 *adhyāyas*, describing the deeds of *Vishṇu* to be performed in the coming tenth *avatāra*, at the end of the *Kali-yuga*, when he will be born as the son of *Vishṇu* and *Sumati* at *Śambhalagrāma*.

In the colophons the work is constantly called '*Kalkipurāṇa amubhāgavata bhavishya*,' as if it were intended as a continuation of the *Bhāgavata-purāṇa* referring to future events.

It begins:

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।

देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥

सेन्द्रा देवगणा मुनीश्वरजना लोकाः सपालाः सदा

स्वं स्वं कर्म सुसिद्धये प्रतिदिनं भक्त्या भजन्त्युत्तमाः ।

तं विम्लेशमननमच्युतमजं सर्वज्ञसर्वाश्रयं

वन्दे वैदिकतान्त्रिकादिविविधैः शास्त्रैः पुरो वन्दितं ॥

यद्दोर्देष्टुं करालसर्पकवलञ्चालाञ्चलद्विग्रहा

नेष्टुः (नेष्टुः ed.) सत्करवालदन्तदलितः (दृष्टदलितः

[ed.] भूपाः क्षितिस्त्रोभकाः ।

शश्वत्सैन्यववाहनो द्विजजनिः कल्किः परात्मा हरिः

पायात्सत्ययुगादिकृत्स भगवान्भैषवृत्तिप्रियः ॥

इति सूतवचः श्रुत्वा नैमिषारण्यवासिनः ।

शौनकाद्या महाभागाः पप्रच्छुस्तं कथामिमां ॥

हे सूत सर्वधर्मज्ञ लोमहर्षणपुत्रक ।

त्रिकालज्ञ पुराणज्ञ वद भागवतीं कथां ॥

कः कल्किः कुत्र वा जातो जगतामोश्वरः प्रभुः ।

कथं वा नित्यधर्मस्य विनाशः कलिना कृतः ॥

इति तेषां वचः श्रुत्वा सूतो ध्यात्वा हरिं प्रभुं ।

स हर्षपुलकोद्भिन्नसर्वाङ्गः प्राह तान्मुनीन् ॥

सूत उवाच ।

शृणुध्वमिदमाख्यानं भविष्यं परमाद्भुतं ।

कथितं ब्रह्मणा पूर्वं नारदाय विपृच्छते ॥

नारदः प्राह मुनये व्यासायामिततेजसा ।

स व्यासो निजपुत्राय ब्रह्मराताय धीमते ॥

स चाभिमन्युपुत्राय विष्णुराताय संसदि ।

प्राह भागवतान्धर्मेनष्टादशसहस्रकान् ॥ °

The story begins with the prophecy of *Vishṇu's* birth as *Kalki* ('*kalkavināśārtham*'), and accompanies the hero, through his youth and marriage with *Padmā*, on to his achievements in his struggles with *mlecchas* and demons. 1. *kalivivaraṇam*, fol. 4a; 2. *kalki-janmopanayanam*, fol. 6b; 3. *kalkivaralābha*, fol. 8b; 4. *haravarapradānam*, fol. 11a; 5. *padmāsavayamvare bhūpānām stritvakathanam*, fol. 13a; 6. *śukapadmāsavādā*, fol. 15a; 7. *haribhaktivivaraṇam*, fol. 17a; 8. *kalky-āga-manavarṇanam*, fol. 19b; 9. *padmākalki-sūk-shātsamvādah*, fol. 22a; 10. *nṛipānām stavah*, fol. 24a; 11. *anantamāyādarśanam*, fol. 27a; 12. *anantamāyānirasaṇam*, fol. 29b; 13. *buddhanigrahe kīkaṭapuragamanam*, fol. 32a; 14. *bauddhayuddham*, fol. 34b; 15. *mlecchanidhanam*, fol. 36b; 16. *kuthodarivadhānantaramunidarśanam*, fol. 39b; 17. *sūryavaṃśānuvarṇane śrī-rāmācaritaṃ*, fol. 44a; 18. *candravaṃśānukīrtanam*, fol. 46b; 19. *kṛitayugāgamanam*, fol. 47b; 20. *kalkisenāsaṃgrāmah*, fol. 50a; 21. *kokavikokādīnām vadhaḥ*, fol. 52b; 22. *śaśidhvajakalkisenayor yuddham*, fol. 55a; 23. *kalkikṛitānām ānayaḥ*, fol. 56a; 24. *kalkinā ramāvivāhaḥ*, fol. 58b; 25. *nṛipagaṇaśaśidhvajasamvāde jāti-smaratvakathanam*, fol. 61a; 26. *haribhakta-māhātmyam*, fol. 62b; 27. *śaśidhvajeritacakra-maraṇākhyānam*, fol. 75b; 28. *vishakanyāmoksha-kṛitadharmapravṛttikathanam*, fol. 67a; 29. *māyāstavah*, fol. 68a; 30. *vishṇuyaśaso moksho rāmadarśanaṃ ca*, fol. 71a; 31. *rukmiṇīvratam*, fol. 73a; 32. *kalkivarṇanam*, fol. 75a; 33. *kalkiniryānam*, fol. 77a; 34. *gaṅgāstavah*, fol. 78a; 35. (*śukamārkaṇḍeyasamvāde 'dharma-vaṃśakathanam kaleś ca vivaraṇam*) ends:

- जालोक्य सर्वशास्त्राणि विचार्य च पुनः पुनः ।
इदमेव मुनिपुत्रं ध्येयो नारायणः सदा ॥
वेदे रामायणे चैव पुराणे भारते तथा ।
आदावने च मध्ये च हरिः सर्वत्र गीयते ॥

सजलजलदेहो वातवेगैर्विराह(०वेगैकवाहः ed.)-

प्रमथितकरवालः सर्वलोकैकपालः ।

कलिकुलवलहना सत्यधर्मप्रणेता

कलयतु कुशलं यः कल्किरूपः स भूयः ॥

Two editions of the work have been published by *Jaganmohana Tarkālaṃkāra* (Calc. 1870, 1873). The work is there divided into three *aṃśa* of 7, 7, and 21 *adhyāyas* respectively. [H. T. COLEBROOKE.]

3339.

2943. Foll. 308; size 19½ in. by 4½ in.; good, modern Bengali handwriting; eight lines in a page.

Kālikāpurāṇa [A], a semi-tantric work, recounting the life and exploits of the *Devī*, and inculcating devotion to her in one or the other of her numerous forms; and classed as one of the *Upapurāṇas*. See H. H. Wilson, *Vishṇupurāṇa*, (in Works) i., pp. lxxxvii., lxxxix.

It begins :

यद्योगिभिर्भवभयार्तिविनाशयोग्यम्

आसाद्य वन्दितमतीव विविक्तचित्तैः ।

तद्वः पुनानु हरिपादसरोजपुष्पम्

आविर्भवत्कमविलङ्घितभूयैवः स्वः ॥ १ ॥*

सा पातु यः सकलयोगिजनस्य चित्ते

अविद्यातमिस्रतरणिर्मेतिमुक्तिहेतुः (०येति० ed.) ।

या वाग्यजन्तुनिवहस्य विमोहनोति

माया विधोर्ज्ञेनुषि(विभो० ed.) शुद्धमुबुद्धिहन्त्री ॥ २ ॥

ईश्वरं जगतामाद्यं प्रणम्य पुरुषोत्तमम् ।

नित्यज्ञानमयं वक्ष्ये पुराणं कालिकाह्वयम् ॥

मार्कण्डेयं मुनिश्रेष्ठं स्थितं हिमधरान्तिके ।

मुनयः परिपप्रच्छुः प्रणम्य कमठादयः ॥

भगवन् सम्यगाख्यातं सर्वशास्त्राणि तत्त्वतः ।

वेदान्तवीक्ष्य साङ्गान्सारभूतं प्रमथ्य च ॥

* This is also the first verse of the *Mārkaṇḍeya-purāṇa*.

सर्वेवेदेषु शास्त्रेषु यो यो नः संशयो भवत् ।
 स स च्छिन्नस्त्वया ब्रह्मन् सवित्रेव तमश्नुयः ॥
 जैवातृकाग्न्य भवतः प्रसादाद् द्विजसत्तम ।
 निःसंशया वयं जाता वेदे शास्त्रे च सर्वैशः ॥
 कृतकृत्या वयं ब्रह्मंस्त्वतो ऽधीत्य समन्ततः ।
 सरहस्यं धर्मशास्त्रं यदगादि स्वयंभुवा ॥
 भूयस्तच्छ्रोतुमिच्छामो हरं काली पुरा कथं ।
 मोहयामास यतिनं सतीरुपेण चेश्वरं ॥
 सर्वदा ध्याननिहत्यं यमिनं यतिनां वरं ।
 कथं संक्षोभयामास संसारविमुखं हरं ॥
 सती वा कथमुत्पन्ना हरदारा सुशोभना(दक्षदारा°
 [B C D ; दक्षदारेषु शोभना ed.] ।
 कथं मनो हरश्चक्रे दारग्रहणकर्मणि ॥
 कथं वा दक्षकोपेन त्यक्तेहा सती पुरा ।
 हिमवत्तनया जाता भूयो वा कथमागता ॥
 कथमर्थशरीरं साहरत्स्मररिपोः पुनः ।
 एतत्सर्वं समाचक्ष्व विस्तरेण द्विजोत्तम ॥
 नात्यो ऽस्ति संशयच्छेत्ता त्वत्समो न भविष्यति ।
 यथा जानीम विप्रेन्द्र तत्कुर्व्ध्वैतदात्मवित् (ed., A
 [B C ; °ष्व सदर्थवित् D] ॥
 मार्कण्डेय उवाच ।
 शृण्वन्तु मुनयः सर्वे गुह्याहुस्तर् परं(शृणुध्वं° मम
 पुण्यं शुभकरं सम्यग्ज्ञानदं कामदं परं ॥° [ed.] ।

Whilst Wilson, *Vishṇup.*, p. lvii., counts 98 chapters, the present MS. (which presents, on the whole, the most correct text) consists of 90 chapters, numbered throughout in figures, and in many cases also in words. But, the number 56 occurring twice in successive colophons (foll. 176a and 179a), there would thus actually be 91 chapters.

1. *Kāmaprādurbbhāva*, fol. 3b ; 2-50. without special title (exc. 16. *satidehatyāga*, fol. 40b ; 46. *ardhanārīcaritam*, fol. 143a) ; 51. *iti kālīkāpurāṇe* 51 (50 marg. B ; *kāl. pañcāśo 'dhyāyāḥ*, C, D), fol. 160b ; 52. *kāl. 52* (51 marg. B ; *kāl. pañcāśo 'dhyāyāḥ*, C, D), fol. 168a ; 53.

iti kālīkāpurāṇe mahāmāyāmantrakalpe aṣṭādaśapaṭaloddhāre 53 (*°paṭale dvātriṃśo 'dhyāyāḥ*, B, C, D), fol. 169b ; 54. *kālīkāpurāṇe māyākalpe* 54 (*kālīkāpurāṇe trayāstrimśo 'dhyāyāḥ*, B, C, D), fol. 171a ; 55. *kāl. 55* (*kāl. aṣṭādaśapaṭaloddhāre mahāmāyākalpe catustrimśo 'dhyāyāḥ*, B, C, D), fol. 172b ; 56. (*aurvasagarasaṃvāde bhairavopākhyāṇe aṣṭādaśapaṭaloddhāre*, B) *mahāmāyākalpa*, fol. 176a ; 56.* *mahāmāyākavacam*, fol. 179a ; 57. (*uttaratan-tre*, B) *pūjākalpa*, fol. 186a ; 58. *tridevārcanam*, fol. 188b ; 59. *pavitṛāropaṇam*, fol. 191b ; 60. *mahishāsurotpatti*, fol. 197b ; 61. *bhadrakālyā-dipūjāvidhi*, fol. 201b ; 62. *kāmākhyāntropā-khyānam*, fol. 207a ; 63. *tripurāmantroddhāra*, fol. 214a ; 64. *kubjikāpūjākrama*, fol. 217a ; 65. *kāmākhyāpūjanaphalam*, fol. 219a ; 66. (*mudrā-dhyāya*), fol. 223b ; 67. *hali(dāna)nirṇaya* (or *Rudhirādhyāya*, translated by W. C. Blaquiere, *As. Res.*, v., p. 371 seq.), fol. 230b ; 68. (*śoḍa-śopacāraavidhi*), fol. 233a ; 69. *śoḍaśopacāra-nirṇaya*, fol. 238b ; 70. fol. 240a ; 71. *āsanādi-śoḍaśopacāranirṇaya*, fol. 241a ; 72. *kāmā-khyāyāḥ prabhāvavarṇane nilakūṭācalakāthana-prastāve kāmākhyākavacam*, fol. 244a ; 73. *mā-trikānyāsa*, fol. 245a ; 74. *tripurabhairavibālā-tripurākalpa*, fol. 253b ; 75. *tripurākavacam*, fol. 257a ; 76. fol. 261b ; 77. *vetālabhairava-mahāsiddhi*, fol. 263a ; 78. *hayagrīvapīṭhavar-ṇanam*, fol. 266b ; 79-81. *kāmarūpapīṭhanirṇaya*, foll. 272b, 279a, 280b ; 82. *jāmadagnyopākhyā-nam*, fol. 283b ; 83. *aurvasagarasaṃvāde kāmā-rūpapīṭhanirṇaye lauhityaparaśurāmotpattika-thanam*, fol. 285a ; 84. *rājanītivīśeṣa*, fol. 289b ; 85. (*nīrājanavidhi*), fol. 292a ; 86. *pushyābhī-sheka*, fol. 297a ; 87. *aurvasagarasaṃvāde pu-shyābhīshekaḥ* (*śakrotthānadhvajotsavavidhi*, B, C), fol. 299a ; 88. *rājanītisadācāraviśeṣhādikam*, fol. 301b ; 89. *bhairavavaṃśānukīrtanam*, fol. 307a ; 90. (*vetālasaṃtānam*).

The Bombay edition (1891), which the editor was able to collate at the last moment, contains practically the same text as our MS. It counts 93 *adhyaṅgas*; but in this numbering nos. 66 and 67 have been omitted, and no. 76 occurs twice (viz. for *adhys.* 71 and 72 of A); whilst *adhys.* 24 and 62 of our MS. are broken up into two *adhys.* each (viz. 24, 25, and 64, 65 respectively); and *adhys.* 76 and 77 of our MS., on the other hand, form a single *adhyaṅga* in the edition (viz. *adhy.* 80, vv. 1-126a, 126b-159 respectively).

In the chapter on *rājanīti* we read (fol. 285b):

पञ्चेन्द्रियाणि पञ्चाश्वाः शरीरं रथ उच्यते ।
 आत्मा रथो कशा ज्ञानं सारथिमेन उच्यते ॥
 अश्वान् सुदानान् कुर्वीरन् (कुर्वीर ed.) सारथिं चात्मनो
 कशा दृढा सदा कार्या शरीरस्थिरता तथा ॥ [वशं ।
 अदीतास्तु (अदीतस्तं BCD) समारुह्य सैन्धवान्स्पर्शान्दनी-
 अश्वानामिच्छया गच्छन्नुत्पथं प्रतिपद्यते ॥ [यथा ।
 तत्रावशः सारथिलु खेच्छया प्रेरयन् हयान् ।
 नयेत्परवशं सम्यग्रथिनं (°क् श्रीयुते ib., °ग्रथितं ed.)
 तथेन्द्रियाणि नृपतिर्विषयाणां परिरमहे । [वीरमप्युत ॥
 स्ववश्यानि (सु° BCD) प्रकुर्वीत मनोज्ञानं दृढं तथा ॥
 ज्ञाने दृढे कशायां वा दृढायां नृपसत्तम ।
 सारथिः स्ववशो (सु° ib.) दान्तानीशः प्रेरयितुं हयान् ॥
 अतो नृपः खेन्द्रियाणि वशे कृत्वा मनस्तथा ।
 ज्ञानमार्गमधिष्ठाय प्रकुर्वीतात्मनो हितं ॥
 भोक्तव्यं (?° च्ये) खेच्छया भूयो न कुर्वीतोलुपां रसां
 [(°लोभमासवे ed.) ।
 द्रष्टव्यमिति द्रष्टव्यं न (नो BCD) द्रष्टव्यं च खेच्छया ॥
 श्रोतव्यमिति श्रोतव्यं नाधिकं श्रवणे चरेत् ।
 शास्त्रतत्त्वमृते धीरः श्रुतिवश्यो भवेत् हि ॥ °

The MS. ends:

इति वः कथितं पुण्यं पुराणं कालिकाह्वयं ।
 मन्त्रवेदमयं (मन्त्रयन्त्रमयं ed.) शुद्धं ज्ञानदं कामदं परं ॥
 इति गुप्ततमं लोके वेदेषु च सदा (तथा ed. यथा BCD)
 [द्विजाः ।
 देवगन्धर्वपित्राद्यैः (°सिद्धाद्यैः ed.) स्पृहणीयमिदं सदा ॥

अधीतं च श्रुतं मन्त्रो वशिष्ठेन महात्मना ।
 इदं पुराणममृतं कालिकाह्वयमुत्तमं ।
 तेन गुप्तमिदं पूर्वं (सर्वं ed.) कामरूपे सुरालये ॥
 तदिदानीं समाख्यातं व्यक्तीकृत्य महर्षेयः ।
 युष्माभिरपि नो देयं गोप्यं लोकेषु सर्वदा ॥
 शठाय च लचिन्नाय नास्ति कायाजितात्मने ।
 भक्तिश्रद्धाविहीनाय न दातव्यं कदाचन ॥
 इदं सकृत्पठेद्यस्तु पुराणं कालिकाह्वयं ।
 स कामान्प्राप्य शेषे तु ततो मोक्षमवाप्नुयात्* ॥
 मंदिरे लिखितं यस्य पुराणमिदमुत्तमं ।
 सदा तिष्ठति नो तस्य विघ्नः संजायते द्विजाः ॥
 यो अधीते ऽहन्यहन्येतद्भुसतन्त्रमिदं परं ।
 अधीताः सकला वेदास्तेनेह द्विजसत्तमाः ॥
 तस्माद्वैवाधिको ऽन्यो ऽस्ति कृतकृत्यो विचक्षणः ।
 स सुखी बलवान् लोके दीर्घायुरपि जायते ॥
 यो लोकमोशः सततं (लोके ईशः सकलं BCD) विभर्ति
 यः पालयत्यन्तकरस्तथाप्ते ।
 इदं समस्तं धर्ममधर्मं वा (°लभस्तं हि समुद्रसत्ता BCD)
 यदीयरूपं च नमो ऽस्तु तस्मै ॥
 प्रवीणपुरुषो (प्रधान° ed., B C D) यस्य प्रपञ्ची
 [(°पुरुषो °प्रपञ्चो ed.) योगिनो हृदि ।
 यः पुराणाधिपो (पुराणो अधिपो B C D) विष्णुः प्र-
 [सीदतु स वः (सतो B C D) स्थितः ॥
 यो हेतुरुपपुरुषः पुराणः
 सनातनः शाश्वत ईश्वरः परः ।
 पुराणकृद् वेदपुराणवेद्यः (पुराणवेद्यः पुरुषोत्तमश्च BCD)
 प्रस्तौमि ते नौमि पुराणशेषे ॥
 इति सकलजगद्विभर्ति या सा (यासां ed.)
 मधुरिपुमोहकारीन्दिरा (°करी रमा ed.) स्वरूपा ।
 रमयति च हरं शिवा स्वरूपा
 वितरतु यो विभवं शुभानि माया ॥

इति श्रीकालिकापुराणं महामायामाहात्म्यसूचकं समाप्तं ॥२०॥

Foll. 97-102 have been pasted in by the binder upside down, and in reverse order.

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 132; Rāj. Mitra, Notices, i., p. 80.

Prof. R. v. Roth, Cat. of Tübingen Sansk.

* स कामान्खिलान्प्राप्य शेषे ऽमृतमवाप्नुयात् ॥ ed., B C D.

MSS., p. 13, remarks on this work: 'An examination of this *Purāṇa*, from the point of view of its doctrines rather than its legends, might be expected to add considerably to our knowledge of the modern development of religious life in India. It is incredible that the *Śakti*-cult should at all time have been based only on absurd and extravagant fancies and excesses. Three fourths of the inhabitants of Bengal are now adherents of this most debased cult (Wilson, Works, i., p. 240).'

[COLL. OF FORT WILLIAM.]

3340.

952. Foll. 353; size 11 in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing of (for the most part) 1687 A.D.; 12-15 lines in a page.

Kālikāpurāṇa. [B.]

The MS. originally consisted of 388 leaves, of which foll. 183-275 were lost and replaced by 59 leaves (numbered 183-241), written in the latter part of last century; after which the original pagination continues from 276 to 388; fol. 369 being, however, wanting.

In the present MS. only a few chapters at the beginning are numbered in the colophons, a later hand having, however, supplied the figures (though not always correctly) after the colophons or in the margin, for the greater part of the work. This and the following two MSS. have evidently been derived from the same original.

After the final colophon there are six additional devotional verses, followed by the date: संवत् १९४४ समय जेठसुदि त्रयोदशी ॥

On fol. 1a the work is called बृहत्कालीपुराण (संख्या १२०००).

[H. T. COLEBROOKE.]

3341.

919. Foll. 236 (and an extra leaf between foll. 96 and 97); size 12¼ in. by 6¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1801 A.D.; thirteen lines in a page.

The same work. [C.]

The chapters are numbered in the colophons (mostly in Hindi numerals) as far as *adhy.* 50 (fol. 121a), followed by another ch. 50 (fol. 126b) corresponding to ch. 52 of MS. A, the discrepancy in the numbering by one ch. up to here being caused by this MS. counting two chapters 28 (see also above, no. 3339).

In comparing the MSS., several omissions have been noticed in this copy, *e.g.* fol. 97 (partly blank), where the end of A's ch. 42 and beginning of 43; fol. 163a, l. 10, where the end of 64 and beginning of 65; and fol. 183b, l. 5, where the end of 72 and beginning of 73 have been omitted. The MS. is, however, more easily referred to than B and D.

[H. T. COLEBROOKE.]

3342.

1515. Foll. 286; size 12 in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1804 A.D.; thirteen lines in a page.

The same work. [D.]

[H. T. COLEBROOKE.]

3343.

2563. Foll. 110; size 13¼ in. by 7½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Fragment of the *Kālikāpurāṇa*, reaching as far as fol. 134 (chap. 45) of MS. A.

[?]

3344.

2488. Foll. 345; size 11 in. by 6½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Kālikāpurāṇa, also called *Kālyā*(? *Kālī*)-*purāṇa* and *Satīpurāṇa*, a modern compilation of legends connected with *Śiva*, and his consort *Mahādevī* whose claims to worship are especially urged; composed in rather incorrect Sanskrit.

The legends are told by the *Muni Anilāda* (*Pavanāda*, *Marutāda*, *Śvasanāda*) to the *Rishi Trīṇabindu* (often addressed as 'Son of *Satī*'), who meets him in the *Vindhya* mountains, near *Rudrapura* and the hermitage of the *Rishi Torāṇa*.

It begins: **ओं नमो विप्रवत्सोविध्वंसिने नमः । शिवाय नमः ॥**

प्रणम्य देवमोशानं जन्मस्थित्यन्तकारणं ।
आदिदेवमजं शान्तमष्टमूर्तिं त्रिलोचनं ॥ १ ॥
वागधैजननीं पुंसां सितकायां सितांबरी ।
सितचंदनदिग्भागीं देवीं कविसरस्वतीं ॥ २ ॥
मातंगवक्त्रं खिल लोलनेत्रं सिंदूरवर्णं मदभीतगच्छं ।
चुड्डीशमीशात्मजमादिदेवं तथैव पुंसां प्रणतार्त्तिघातं ॥ ३ ॥
पासेतत् तमसा कृत्स्नं जगदव्यक्तजन्मजं ।
यो धत्ते बहुरूपेण तमपोहं (?) पोहं मलापहं ॥ ४ ॥
यस्य सोऽव्यक्तजन्मा च रजसैवाखिलं जगत् ।
सृजंश्चतुर्मुखो देवो लोकेशं च जगद्गुरुं ॥ ५ ॥
या जगत्तारिणी देवी भक्तानामभयप्रदा ।
गौर्धोगजांजना भासां (?) कालीं कंटकभेदिनीं ॥ ६ ॥
सुरा नरास्ते जतिभयेन भीषितास्
ते वेपमाना भयमग्नचेतसः ।
नर्मति यस्याश्चरणौ जयाधिनिः
पायानु सा वो जननी जयाधिनी ॥ ७ ॥
यावजाविह संभूती वेदव्यासौ पृथक् पृथक् ।
तयोरेकः क्लृप्तिकाले तृणबिंदुरजापत ॥ ८ ॥
पारिपात्रं ययौ सो हि सर्वशास्त्रविशारदः ।
श्रुतिसंघैः समायुक्तो रक्तोत्पलदलेक्ष्यैः ॥ ९ ॥

तत्राश्रमपदं दिव्यं अनिलादस्य धीमतः ।

नानावृक्षसमाकीर्णं ददृशुर्मुनिमेवितं ॥ १० ॥

Then follows a long description of the woodland scenery and the hermitage:

उदयाक्रेण राजतं ददृशे तोरणं मुनिं ।
सितचंदनलिमार्गं दिव्यपुष्पैरलंकृतं ॥ ३५ ॥
वासितं दिव्यधूपेन चंटाचामरसेवितं ।
तत्राश्रमपदे रम्ये प्रासादं रत्नभूषितं ॥ ३६ ॥ ० ५३ ॥
तं दृष्ट्वा जरदीशानं तृणबिंदुमेहायशाः ।
अवाप परमां तुष्टिं सिद्धिं लब्ध्वा ययामनः ॥ ५४ ॥
जगदादिं ततो नत्वा जानुभ्यां षोडशं चावननं ।
प्रणम्य दंडवद्भूमौ प्रदृष्टः स मुनिस्तदा ॥ ५५ ॥
अहो इहमद्य प्रविमुक्तपापः प्रपश्यतो देवमहेश्वरस्य ।
नमामि देवं प्रतिमुक्तमूर्तिं अवाप्तकामो हृदि संस्थितो
[हि ॥ ५६ ॥ ० ७१ ॥

इति श्रीमहापुराणे कालिकामाहात्म्ये अनिलाददर्शनो नाम
प्रथमोऽध्यायः ॥

यौ तौ पूर्वतरो धन्यौ मुनिवृद्धेः सुपूजितौ ।
त्रिधा प्रदक्षिणीकृत्य अनिलादस्य धीमतः ॥ १ ॥
अभिवाद्य ततः पादौ तृणबिंदुमेहातपाः ।
उपविष्टौ उदयेवं पवनार्दं महामुनिं ॥ २ ॥
कृतकृत्योऽस्मि संजातो दर्शनाच्च मानद ।
लब्ध्वामृतं यथा जंतुस्तथाहमद्य मानद ॥ ३ ॥
अद्य प्रकाशसंयुक्तोऽहं त्वां प्राप्य मनूज्जम ।
यथा वह्निश्चक्रवाको रविं प्राप्य तथैव च ॥ ४ ॥
गतो बहुतरः कालो मम त्वां ध्यायतोऽन्यथा ।
दर्शनं मुनिशार्दूलं द्विरेफस्येव पंकजं ॥ ५ ॥
आगतोऽस्मि समीपं ते [महा]देवस्य आचने ।
श्रुत्वा त्वामागतं चात्र साभिलाषः कुतूहलात् ॥ ६ ॥
प्रष्टुकामोऽस्मि ते ब्रह्मन् संशयान्मरुताशन ।
पृच्छामि भवदादेशात् किंचिद्यत्तु हृदि स्थितं ॥ ७ ॥ ० २३ ॥
सावित्री वायु गायत्री शुचौ लक्ष्मीः सरस्वती ।
अन्यापि देवयोषा च यामर्चयितुं गृहे गृहे ॥ २४ ॥
पूर्वं सतीति विख्याता कामदा परमेश्वरी ।
कथं सा भद्रकालीति कथं काली परा परा ॥ २५ ॥
कथं स्कंदारणी देवी पृथिव्यां पापनाशनी ।
अवतीर्णा हिराद्री तु रेवादिक्षिणतस्तथा ॥ २६ ॥

कस्मिंश्चकार सा देवी रतिं स्थाने महेश्वरी ।

कथं सा तु द्विधा भूता विष्णोरंशसमुद्भवा ॥ २७ ॥ °

The work consists of some 120 sections (or 63, if only those are counted which are actually called *adhyāyas*, though the other colophons also usually end in *nāma* with *adhyāyah* understood), only the first 33 of which are actually, though not always correctly, numbered. We subjoin the title of the next 24 *adhyāyas* :—

2. इति श्रीकालिकापुराणे द्वि° fol. 10a; 3. इति श्रीकाल्यावतारे(!) श्रीपार्वत्यावतारो(!) नाम° fol. 13a; 4. इति श्रीकालिकापुराणे श्रीशिवदर्शनो नाम° fol. 16a; 5. इति श्रीकालिका° गौरीचरणप्रदानो° fol. 18b; 6. इति श्रीकल्यापुराणे(!) उपक्रमेण वेदिनिर्माणो° fol. 21a; 7. इति श्रीकालिकापुराणे सकलसुराप्रपन्ननेन श्रीनन्दिप्रणतिवचो° fol. 25a; 8. इति श्रीकालिकापुराणे ब्रह्मांडे कमलयोनेनै-गत्वापनो(!)° fol. 27a; 9. (numbered 11) इति श्री-कालिकापुराणे विवाहे धर्मगमनो° fol. 30a; 10. (12.) इति° विवाहे उमाभिषेको° fol. 31b; 11. (13.) इति° गौरीविवाहे मंडपदर्शनो fol. 32a; 12. (14.) इति का° गौ° श्रीदेव्या स्नाभरणप्रेषणो° fol. 33b; 13. (15.) इति का° गौ° भोजनदेशदर्शनो° fol. 35a; 14. (16.) इति का° चराचरणसंतर्पणो fol. 35b; [15. (17.)?]; 16. (18.) इति का° पार्वतीपरिणयनो° fol. 38a; 17. (19.) इति का° मंदारसंनिवेशो° fol. 39a; 18. (20.) इति का° मंदतपश्चरणो देवसंस्तवनो° fol. 40a; 19. (not num-bered) इति श्रीका° मंदवरप्रदो° fol. 41a; 20. श्री-काल्यापुराणे(!) श्रीद्वामागमनो° fol. 42a; 21. इति श्रीकाल्यापुराणे हुताशनवाक्यं fol. 43b; 22. इति श्री-काल्या° श्रीहरालयमग्ने प्रवेशनं fol. 46a; 23. इति श्रीकाल्या° नंदीवज्रप्रेषणो° fol. 50a; 24. ° गर्भविमो-चनो° fol. 52a; 25. ° श्रीकुमारकान्तिकेयस्तवनो° fol. 54a. In this way the name of the *Purāṇa* varies constantly; whilst from fol. 105 (and esp. after fol. 160) onwards the title *Satī-purāṇa* (or abbreviated *śrī sa°*) also appears very frequently, e.g. इति श्रीसतीपुराणे यशोवतीवाक्यं fol. 105a; इति श्रीस° सहस्रार्जुनवधो नामाध्यायः fol. 231b.

Fol. 150a begins a *Śiva-sahasranāma*, fol-
lowed by legends of *Rāvaṇa*, coupled, from
fol. 183, with the story of *Kārtavīrya—Arjuna*,
or *Sahasrārjuna*, as he is generally called here
on account of his 1000 arms—king of the
Haihayas, by whose capital, *Māhishmatī* on
the *Revā* (*Narmadā*), the demon passes on his
way from *Kailāsa*—where *Devī* has uttered a
curse against him—to *Laṅkā*. The king is
surprised by the demon's retinue whilst bath-
ing in the river with his wives (the chief of
whom is *Prabhāvatī*); a fight ensues, and
Rāvaṇa is taken prisoner and cast into the
palace dungeon, but is ultimately released by
his relatives and *Brāhman*. One day the
king, whilst diverting himself with his harem
in the *Vindhya* mountains, makes a stay at
Jamadagni's hermitage, and, through the 'wish-
granting' power of *Surabhī*, lent by the gods
to the sage for his offerings, the latter mira-
culously produces from *Surabhī*, and presents
him with, a lovely damsel (*Śvetaprabhā*), on
whom the king subsequently begets four sons,
who are therefore sometimes called '*gosūtā-
sūtāḥ*,' sons of the daughter of the cow.
After a time the king, however, gets a craving
for the precious '*kāmadhenu*,' which he believes
would be of better use in a royal palace than
in a hermitage, and, through his domestic
priest *Anuloma* (or *Vāmana*), asks the *Rishi*
to give up the cow to him, or at least lend it
to him. The sage, however, refuses point-
blank, whereupon the king, by his maternal
uncle, *Hamsasena*, has *Surabhī* driven forcibly
from the wood to his palace :—

सापि या कामदा धेनुः संप्राप्यायाममर्दिता(?) ।

रुदमाना तु तैर्दुष्टैर्जैमदग्नेः पुरः स्थिता ॥

परित्यजेति भायंती किं वैगुल्यं मया कृतं ।

अपराधोऽप्या निंद्यं एतन्मे वक्तुमर्हसि ॥

न ग्रामा होमवेलाया किमहं ते विधायिनी ।
 येनाहं पादमूलाभ्यां तथा सत्यवतीसुत ॥
 नीताहं नृपदूतैस्तु ताड्यमाना वने चरन् (!) ।
 आकृष्याकृष्य शृंगाभ्यां कर्णौभ्यां च विशेषतः ॥
 दृष्ट्वा तु सुरभीं ती म रुदतीं पुरतः स्थिता ।
 जमदग्निरुवाचेदं करुणं करुणान्वितः ॥
 नाहं त्यजामि भद्रे त्वां न च त्वमपरीयिनी ।
 न च वैगुण्यता वास्ति सदा त्वं मे हितैषिणी ॥
 बलवान् कार्त्तवीर्यो हि क्षत्रियो बलदपितः ।
 नयेत्वा सो बलाद्भद्रे वदस्व किं करोम्यहं ॥

The king, being informed that *Jamadagni* has followed the cow and is staying on the palace grounds, orders his young wife not to visit her 'father'; and on her disobeying his order, conceives a violent hatred against his sons, who thereupon take refuge with *Jamadagni's* son, *Paraśurāma* (or *Parśurāma*, as often called here), who, as their family adviser, *Garga (daiyajña)*, forsees, is about to wreak his revenge on the *Kshatriya* race for the outrage committed upon his father.

Then follows an account of the contest between *Kārtavīrya* and *Paraśurāma*, foll. 204a-236b. Meanwhile the four(?) princes—called *Indrasena*, *Indragupta*, *Bhadrāsena* and *Dharmapāla*—had journeyed to the city of *Kānakhalī* in the *Himālaya*, and had been received hospitably in *Paraśurāma's* hermitage. Whilst strolling about the hills on the *Ganges*, *Dharmapāla* finds a wonderful shining stone, and makes therefrom a brass mirror (*darpaṇam kāmśajam* or *kāmśajam*), by looking into which all guilt is cleansed away. Their host then instructs them in the nature and manufacture of metals, as well as in the science of archery. Their knowledge of the former subject, thus acquired, is presently supplemented by *Śiva*, who at this time pays a visit to *Paraśurāma*,

and adds some remarks on scales and trade morals (fol. 241a):—

वृक्षादेव भविष्यति भाजनादीन्यनेकशः ।
 त्रुपुताश्चावुभावेती द्विसन्नभागसंयुती (!) ॥
 अग्निना धम्यमानो तु ब्रह्मांशं जग्मनुः क्रमात् ।
 मया धर्मो हि समृद्धो लोकप्रत्ययहेतुना ॥
 तुलारूपेण चोर्वी तु सर्वेषां तुलधर्मिणा ।
 अनुविंशाक्षरा देव्या गायत्रीसदृशा तुला ॥
 तस्यमकाक्षरं (? तस्यामेका^०) ज्ञेयं मध्ये तु मितिलक्ष्यं ।
 सा मया कीर्तिता तावद्धर्ममार्गविधायिनी ॥
 दत्ता चैव हि सर्वेषां कामदा नायवृत्तिनां (? नय^०) ।
 अनया राजपुत्र्यास्तु तुलया धर्मभूतया ॥
 वृत्तिं समाचरन्त्वेव तेषां प्रेयय (?) बालकाः ।
 समं हि तुलयादा - - [वृ]त्तिमाचरिष्यति ॥
 सर्वेषामेव वशीनां वृत्तयो याः प्रकीर्तिताः ।
 व्यवस्था तस्य धर्मस्य सहुतिश्च (? सन्नतिश्च) भविष्यति ॥
 वृत्तिमाश्रित्य यो मूढस्तुलाकूटं करिष्यति ।
 स याति च महाघोरे रौरवे कालमक्षयं ॥
 निन्दयिष्यति यो वृत्तिं वेदज्ञां जतविंदसि (?) ।
 शिला इव समुद्रेषु नरके मज्जयिष्यति ॥^०
 एवमेवा मया वृत्तिः कल्पिता शाश्वती शुभा ।
 अशुल्काहवदा (?) नित्यं भविष्यति न संशयः ॥
 यः कश्चित् शुल्कदानार्थं भीषयिष्यति मंदधीः ।
 तत्र क्षणात्कालीयं (!) नियमं च करिष्यति ॥
 एतां यो भद्रकालीं तु तुल्यशुल्कं ग्रहीष्यति ।
 विलयं यास्यते सो हि (!) तोयस्य लवणं यथा ॥

He then commends *Dharmapāla* as one who will shed lustre on his race and attain the highest pinnacle of power and honour; and finally dismisses them with the wonderful mirror (*adarśa*) and the newly-acquired art. At the same city they then meet with a *Brāhman*, *Rudraśarman* (also called *Śaṅkara*, being indeed no other than *Śiva* himself), who pretends to have been on a pilgrimage to *Gaṅgādvāra*; and induces them to travel with him to his native place, *Ikagarta* or *Kāñci* (*Conjevaram*), ruled over by *Candragupta*, on the plea that

the state of morals prevailing among its inhabitants would offer a good field for the magic metal, from which they have in the meantime fashioned many other objects and implements :—

यस्मिन्मार्ते महाक्रूरो निर्दग्धः शंभुतेजसा ।
 राक्षसस्त्रिकसंज्ञस्तु तद्वर्ततादागतो ह्यहं ॥
 तत्र कांचीरवो नित्यं निशिषे(निशीषे) श्रूयते द्विज ।
 स्रष्टम्या च चतुर्दश्या मातराणां च चत्वरे ॥
 वेदमुन्नीर्य खे गच्छन् वेदा वै ब्रह्मणा पुरा(!) ।
 यत्तत्कांचीरवेणैव कांचीति नाम दत्तवान् ॥ ०
 तत्रैव गम्यता वीर नगरे इकसंज्ञिके । ०
 तुष्टिं च परमां राजा चंद्रगुप्तो गमिष्यति ॥ ०
 अस्माकं नगरे वत्स बहुदोषो निषेवति ।
 नाना जनपदाकीर्णं नानास्थानसुशोभिते ॥
 नानावस्तुसुरलाढ्ये नानासंपत्समन्विते ।
 इकगर्ते महाभाग नानावृक्षैरलंकृते ॥
 दशयोजनविस्तीर्णं समतात्सर्वतोन्नते(!) ।
 तत्रेदमर्च्यते भीडं यूयं यत्कर्मे चाश्रिताः ॥ ०
 लज्जाकुटुंबरूपेण तिष्ठते श्लाघि हैहयाः ।
 तत्रैव गम्यता वीर नगरे इकसंज्ञिके ॥
 भवदीयेन भीडेन प्रविष्टे तत्पुरोन्नते ।
 तुष्टिं च परमां राजा चंद्रगुप्तो गमिष्यति ॥
 न च त्वां स विजानाति तत्पुत्रेति विदानघ(!) ।
 दृष्ट्वादर्शं च पात्राणि परिवारो ऽपि तस्य च ।
 गमिष्यति परां तुष्टिं नूनमेव न संशयः ॥
 पौरजानां जनानां च बालस्त्रीणां च द्वयोः(!) ।
 कांस्यकांस्येति शब्देन रवः कांच्या भविष्यति ॥ ०
 एवं परस्परं जल्पमादाय भीडमुत्तमं ।
 इकगर्ते समुद्दिश्य तद्वाक्यान्ते समागताः ॥ ०
 प्रविष्टा रुद्रशर्मेण(thus often, ० शर्मेणा) चत्वार्ये
 [(० रज्ज्) च महाबलाः ।
 धातरो भवं(०.भवनं) चात्स्यं नीतास्ते राजसूनवः ॥
 प्रविष्टास्तत्रेहे ते ऽपि बह्वतूणा धनुर्धराः ।
 पुरस्कृत्य गतं(?) च तं भीडं घोषात्स्यं (brass) यत्प्रकी-
 र्ति श्रौका ० इकगर्तप्रवेशः ॥ fol. 248a. [तिर्ति ॥ ०

At Kāñci the brothers, passing themselves

off as merchants of the name of *Ghosha* (i.e. *Ghoshakārakāḥ*), take up their quarters with *Rudrasarman*, and soon drive a flourishing trade in their metal wares, till at last they get into difficulties with the king's toll-gatherers (*sulkīn*, foll. 248b seqq.). The king's minister *Pingala* is sent to the house, but *Indrasena* refuses to pay the king's due (*dānam*) to any one but the king himself :—

करस्य चापमालोक्य शरं चाग्निशिखोपमं ।
 साहेदं कार्त्तवीर्येयः पिंगलं पुनरेव तु ॥
 गच्छ पिंगल¹ न ते दत्ति नास्ति दानस्य योग्यता ।
 अहं तस्यैव दास्यामि द्विजस्त्वं सेवको यतः ॥
 नार्हो ह्यहं ब्रह्मणे दातुं सपूर्वं कांशजं विदुः ।
 दानं यत्तद् द्विजश्रेष्ठ मुक्तैर्कं क्षत्रमक्षरं ॥
 सागत्येह स्वयं राजा चंद्रगुप्तः प्रपश्यतु ।
 यत्कुलं कांशजं विप्र स एवादातुमर्हति ॥
 गच्छ त्वं चंद्रगुप्ताय गत्वा वेदय चेदृशं ।
 त्वां विहाय परस्यैव न ददाति मयेरितं ॥
 इतीरितं वचस्तस्य इंद्रसेनस्य पिंगलः ।
 निशम्य ग्रहसन् सो(०.स) हि यामोत्युक्ता पुनर्ययौ ॥
 स चैनमागतं दृष्ट्वा चंद्रगुप्तो धराधरः ।
 स्वरूपमिंद्रसेनस्य पिंगलस्तं नृपं मुने ।
 यो ऽसाविंद्रचमूंसंज्ञो न मे भाति वणिक्कुतः ॥
 ईक्षित्वा च गतिं तस्य दृष्ट्वा वै भाषणं तथा ।
 क्रुद्धश्चाहिंर्यया राजन् घट्टने दंडजे तथा ॥
 न सहेहानशब्दस्य जल्पनं मेघनिःस्वनः ।
 करस्य चापमालोक्य यत्सन्नित्वं निरीक्षयन् ॥
 कोपादग्ने कणान्मुच्यन् विपरीतानि जल्पति ।
 तं विहाय कलान्येषां² नाहं ददमीति सो ऽनघ ॥
 वीक्ष्य चापं शरं चैव त्वामुद्दिश्यान्नवीन्मुहुः ।
 अन्ये ऽपि त्वत्समीपे च तेषां च क्षत्रजातिषु ।
 दत्ति दानं न विप्रेभ्य इत्येवं ब्रुवते(!) ऽनघ ॥
 इति विज्ञाय यत्कार्यं आलोक्य निपुणेन तु ।
 कर्तुमर्हस्यशेषेण न श्रुभं भाति युक्त्या(?) ॥ ०

¹ ? i.e. पिंगल.

² ? i.e. = कला अन्येषां.

He then advises the king not to exact the toll but to allow the strangers to depart, as there might be danger in meddling with them. The king, however, rejects this advice, as well as the suggestion that he has to do with scions of a mighty *Kshatriya* stock, and dispatches his brother *Indragupta* with a body-guard to forcibly take away the strangers' coveted store of metal goods, and, on *Indrasena* refusing to give up any portion of their property, a fight ensues in which *Indragupta* is slain. Thereupon the king himself takes the field, only, however, to see his own sons, *Viracandra*, *Bhīmasena* and *Kīrtivardhana*, and his second and last brother, *Harigupta*, killed before his own eyes by *Parāśurāma*'s arrows marked with magic letters. At last, however, he succeeds in overpowering the four brothers, and has them bound and cast into pits dug at the four gates of the city; and, on their still refusing to give up, or disclose the hiding-place of, their treasures, he has their heads struck off one by one, till the youngest, *Dharmapāla*, alone remains. The king once more rejects *Piṅgala*'s suggestion that the young warriors are *Haihaya* princes, on the ground that he knows the sons of *Kārtavīrya*, viz. *Sūrasena*, etc., and that they also know him. But, as the prince is about to be dealt with in the same way as his brothers, *Mahādevī Bhadrakālī* herself comes to his rescue and carries him off from before the eyes of the king. At the request of the prince, the goddess, however, ultimately allows him to return to *Kāñcī*, where the king's daughters are subsequently given in marriage to him. The goddess then once more takes him with her to her celestial abode, and instructs him in the proper modes of her worship, especially in the celebration of the *Kālīrātrivrata* (fol.

296a), on the 8th day of the dark half of the month of *Āsvayuja* (? or *Margāśīrsha*, माघसेवा-श्रायुजे शम्भ्या कृष्णे पक्षे); whereupon he returns to *Kāñcī*, and the marriage ceremony takes place, one half of the kingdom being at the same time made over to him. Fol. 296b:—

एतन्ने कथितं कृतं देव्यावतारमुत्तमं (!) ।
समासाद्वितरं हित्वा तृणविंदो मयानघ ॥
भागवतस्य मौलेयपुराणस्य च सहिता ।
पंचदशसहस्रेषु विद्धि सार्धेन संस्तुता ॥

The last portion of the work is taken up with conversations between *Nārada* and *Dharmapāla*, in the course of which the former (fol. 302a seqq.) relates the story of *Satyavāc*, son of *Hamsa*, who grows up at his father's hermitage on the *Revā*, under the protection of king *Indradyumna* and the guidance of *Śiva* (disguised as *Brāhman Mahādhara*); and ultimately instructs the king and priests in religious matters. This part of the MS., however, is not only more than usually inaccurate, but also abounding in lacunæ of one or two words. It ends:

य इदं कीर्तयेदितं शृणुयादप्यमानवः (१०० च मानद) ।
सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णोः सायुज्यमाप्नुयात् ॥
श्लोकं वा श्लोकपादं वा स्रक्षरं वा नृपात्मज ।
शृणुयादेकचित्तस्तु भद्रकाल्या दयितो (!) भवेत् ॥
वाचकं पूजयेद्भक्त्या वस्तैराभरणैरपि ।
विष्णुसंपूजितस्तेन स साक्षाद्देवकीमुतः ॥
तस्य वृत्तिः प्रदातव्या योग्या धर्मार्थकारिणी ।
भद्रकाल्यास्तव श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
एतत्पुराणं परमं पवित्रं पापनाशनं ।
श्रुत्वा च पूजयेद्भक्त्या सदाकालं च वाचकं ।
व्यासं च पूजयित्वा तु पुस्तकं च यथाविधि ॥

इति श्रीकालिकापुराणे धर्मपालप्रश्नाख्ये अनिलादतृणविंदु-
संवाद धर्मस्थापनो नामाध्यायः ॥

That many of the grammatical and syntactic blunders in which the MS. abounds, must be placed to the account of the author rather

than to that of the copyist, seems evident from numerous cases such as these: फलंति परहेत्वयै यथौषधो दुमा[s]नय । fol. 191a; सो ऽपि तानागतो दृष्ट्वा वदन्तूयान् धनुर्धरान् । कस्माद्ययं कथमिह सागतोति ब्रवीन्नदा ॥ ° वयं माहिष्मती नाम पुरी रेवातटे स्मृत । तस्याश्रेहागते ब्रह्मन् पितुः कोपानलेक्षणात् ॥ fol. 237a; गत्वा शिवतरैर्वाक्यैश्चंद्रगुप्तं ब्रवीदिदं । fol. 251b; इत्युक्तो वैनतेयेन शुक्रोवाच गुरुत्मतः । fol. 253b; मोचापय for मोचय fol. 187a; क्षिपायितः 'he caused to be thrown,' fol. 268a; करीन् 'elephants,' for करिणः fol. 281a; दुहिता (for दुहितः) चंद्रगुप्तस्य fol. 288a; पश्य पश्येति धातरान् fol. 291a; चत्वार्येव for चत्वार एव foll. 237a, 238a. [?]

3345.

856b. Foll. 104 & 98; size 12½ in. by 5 in.; Devanāgarī writing of 1799 A.D.; 10-12 lines in a page.

Kūrmapurāṇa, classed as one of the 18 *Mahā-purāṇas*. See H. H. Wilson, *Vishṇupurāṇa* (2nd ed.), i., pp. lxxvi. seqq. Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 43; where the contents of the cantos are given.

The work has been edited, in the Bibl. Ind., by *Nīlmaṇi Mukhopādhyāya*. It there consists of two parts of 53 and 45 *adhyāyas* respectively; the second part again consisting of the *Īśvara* (or *Īśa*)-*gītā* (*adhy.* 1-11) and the *Vyāsagītā* (12-45). In the present MS. the *Īśagītā* consists of 10 *adhyāyas*, *adhys.* 5 and 6 being taken as one; and in the chapters of the *Vyāsagītā* no. 20 is omitted; whilst *adhy.* 34 etc. are wrongly numbered 35 etc.; and *adhy.* 38 of the edition is broken up into two chapters (39 and 40); so that 47 *adhyāyas* are counted in the second part.

Four scribes have contributed to the production of this copy; the first, and least careful, hand reaching as far as fol. 24, and the second from there to fol. 50; whilst a third

hand wrote foll. 51-63 of the first, and the whole of the second part; and the remaining portion of the first part, foll. 64-104, is in a fourth hand, decidedly the best of the four in respect of accuracy. It begins:

नमस्कृत्याग्रमेयाय विष्णवे [कूर्मै]रुपिणे ।

पुराणं संप्रवक्ष्यामि पुराणं (r. यदुक्तं) विष्णुयोनिना ॥ १ ॥

At the end the MS. adds the verses:

श्रुत्वा पुराणं विधिना स्वर्गं दद्यात्समाहितः ।

नानारत्नं च वस्त्रं च गोदानं च विशेषतः ॥

सर्वान्कामानवाप्नोति परब्रह्मणि लीयते ।

न पुनर्जायते योनौ इत्याज्ञा वैष्णवी परा ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3346.

2856a. Foll. 69 & 72; size 13½ in. by 7 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 14 or 15 lines in a page.

Kūrmapurāṇa, in two parts.

In part I., *adhyāyas* xxx.-xxxv. are omitted. In part II., foll. 30 and 31 are written in a different hand from the rest.

[H. T. COLEBROOKE.]

3347.

571. Foll. 110 & 92; size 13 in. by 6½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

The same work, in two parts.

In part II., two leaves are numbered 72, but wrongly bound in inverse order.

[H. T. COLEBROOKE.]

3348.

2561. Foll. 102; size 14 in. by 6½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Kūrmapurāṇa, from the beginning to *adhy.* xxxix., v. 12.

Adhyāyas xv. seqq. are wrongly numbered xiv. seqq.; *adhy.* xiv. having been omitted in the proper place (fol. 42a). A duplicate leaf 39 supplies a gap (xii. 318–xiii. 12) occurring on fol. 39a, l. 5. No. 68 is omitted in the pagination, but without any deficiency in the text.
[MACK. COLL.]

3349, 3350.

2162, 2163. Foll. 249 & 415; size 11 in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gaṇeśapurāṇa, in two parts.

Vol. I. contains the *pūrva-* (or *upāsana-*) *khaṇḍa* in 93 *adhyāyas*; and vol. II. the *uttara-* (or *kṛdā-*) *khaṇḍa* in 155 *adhyāyas*.

For an analysis of the work, with which these MSS. agree, see Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 133–135. See also H. H. Wilson, *Vishṇu-purāṇa* (2nd ed.), i., p. xc., where it is classed amongst the *Upapurāṇas*, and its probable origin assigned to the *Gāṇapatya* sect; and Dr. J. Stevenson's paper on this work, Journal of the Roy. As. Soc., viii., pp. 319–29.

According to Burnell, Cat. of Tanjore MSS., p. 187, the work is not recognized in South India either as a *Purāṇa* or *Upapurāṇa*.

[GAIKAWAR.]

3351.

123. Foll. 529 (numbered 532; nos. 61, 283, 363 and 505 being passed over, and no. 373 being double); size 9½ in. by 4½ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1797 A.D.; 9–13 lines in a page.

The same work. The two *khaṇḍas* are paged continuously (foll. 1–174, 175–532).

The last four *adhyāyas* of part I. are wrongly numbered 97–100, instead of 90–93. Foll. 73 & 74 are wrongly bound between foll. 14 & 15.

[H. T. COLEBROOKE.]

3352.

1793. Foll. 93 (numbered 56–148); size 14 in. by 5½ in.; large, clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

A fragment of the *Gaṇeśapurāṇa*, comprising from *adhy.* xxv., v. 2 to *adhy.* lxx., v. 25 of the *uttarakhaṇḍa*.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3353.

1199c. Foll. 187; size 12½ in. by 5½ in.; careless Devanāgarī writing (? of 1727 A.D.); 12 or 13 lines in a page.

Gārūḍapurāṇa, or *Garuḍapurāṇa*, a work which advocates the claims of *Vishṇu* to being considered the supreme deity; and derives its name from *Garuḍa* being entrusted by *Hari* with the mission of revealing the doctrine of his greatness, and communicating it in the first place to *Kaśyapa*. [A.]

A work of this title is included as one of the 18 principal *Purāṇas*, but the brief description given of that work in the *Matsya-purāṇa* seems hardly to correspond to the work of that name in our MSS. (cf. H. H. Wilson, *Vishṇup.*, 2nd ed., i., p. lxxxiii. seqq.). The present work, indeed, bears little resemblance to what, in theory, a *Purāṇa* ought to be; it being rather a compilation of traditionary knowledge and learning, mingled with precepts on ritual and devotional observances, put together without much apparent plan and logical development.

Several editions of the work, with vernacular commentaries or translations, have appeared in India, as also of *Naumidhi Rāma's* abridgment, in 16 *adhyāyas*, with commentary. The complete text, as printed by *Rasika Mohana* (with Beng. translation, Calc. 1885), consists of 229 *adhyāyas* (*pūrvakhaṇḍa*) with the *Pretakalpa*, in 35 *adhyāyas*, as *uttarakhaṇḍa*. The work there begins: *सज्जनरमननं ज्ञानरूपं महानं शिवमलमनादि भूतदेहादिहीनम् । ०*

Our three MSS. of the *pūrvakhaṇḍa* are evidently derived from the same original, which must have been defective at the beginning and end. They commence with *adhy. ii.*, v. 42 (p. 6, col. 1 of the printed text), though there is no indication of any deficiency, except the rather abrupt beginning: *ब्रह्मोवाच ॥ यथा पप्रच्छ (पृच्छसि ed.) नो व्यासस्तथासौ भगवान्भवः । पप्रच्छ विष्णुं देवाद्यैः शृण्वतो मम वै सह ॥ रुद्र उवाच ॥ हरे कथय देवेश देवदेवः क ईश्वरः । को ध्येयः कश्च वै पूज्यः कैत्रैतैस्तुष्यतेपरः ॥ ०*

In the present MS., the chapters—of which 184 are counted in MS. C, beginning from 1(!)—are not numbered. The main topics treated of in them may be briefly stated thus (cf. Rāj. Mitra, Notices, vii., pp. 273–276): history of creation (fol. 8a); worship of *Vishṇu* as the sun (fol. 10a); mystic worship of *Vishṇu*, *Śiva* and other divinities (foll. 14a–33b); mystic ceremonies such as *pavitṛārohaṇa*, inauguration of a house (foll. 34a–37a); donations and *prāyaścitta* (fol. 46a); *jyotiḥśāstra* (foll. 48b–53b); *gayāmāhātmya* (fol. 68b); different *vrata*s (fol. 109b); genealogies of the solar and lunar races (fol. 115b); summaries of *Rāmāyaṇa* and *Mahābhārata* (fol. 118a); lessons on medicine, surgery, materia medica, farriery, and botany, taught by *Dhanvantari*, and continued by *Hari* (fol. 168b); on grammar (fol. 169b) and prosody (fol. 171b), on castes and their duties, leading on to observances enjoined on Brāhmins.

The present MS. concludes with a chapter on penance (not contained in C), ending thus:

अन्योन्यस्मर्शेनात्र ब्राह्मणे तु विराजतः ।

द्विराजतः क्षत्रिया तु शुचिर्वैश्याद्ययोषिता ॥

इत्यादिमहापुराणे गारुडे ब्रह्महरिसंवादः समाप्तः ॥ संवत् १०८४ (!) फाल्गुन [ग्रंथ २००० written over सुदि ९ (?)] शुक्ले ॥ This last verse of the MS. occurs in the edition in the middle (v. 42–3) of *adhy. 214*, which is followed by 15 more chapters treating mainly of the worship of *Vishṇu* in several of his forms, and ending with the *Gitāsūtra*.

According to Burnell, Cat. of Tanjore MSS., p. 188a, the *Vishṇudharmottara* (see no. 3606) is looked upon (in Southern India) as the *uttarabhāga* of the *Gārūḍapurāṇa*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3354.

1199 a. Foll. 150 (counted 151, no. 98 having been passed over); size 12½ in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing of 1800 A.D.; twelve lines in a page.

The same work. [B.] Apparently a reproduction of A, but reaching only as far as fol. 125b of that MS., bound up with it in the same volume.

A fly-leaf at the beginning bears the following note in Colebrooke's handwriting: 'The *Garūḍa Purāṇa*, a dialogue between *Vishṇu* (as instructor) and *Śiva* (as the inquirer), recited by *Brahmā*; and introducing, as is usual, dialogue within dialogue. Two copies, both incomplete.'

[H. T. COLEBROOKE.]

3355, 3356.

2560 a & b. Foll. 171 & 48; size 13 in. by 6½ in.; modern Devanāgarī writing, by two or three different hands; 13 or 14 lines in a page.

a. *Garuḍapurāṇa*. [C.] An indifferent copy, either transcribed from A, or from the same MS. from which that was copied.

This MS. ends with the chapter on 'dharma-sāra' (fol. 185a of A), followed, from the second page of fol. 171 (also counted 1) to the end of the volume, by:—

b. *Pretakalpa*; see next number.

[H. T. COLEBROOKE.]

3357.

1081a. Foll. 51; size 13½ in. by 6½ in.; clear Devanāgarī writing of 1793 A.D.; twelve lines in a page.

Pretakalpa, a work, in 35 *adhyāyas*, on death, rewards and punishments in the other world, funeral sacrifices and cognate subjects, assigned to the *Garuḍapurāṇa* as its *uttara-khaṇḍa*. It begins:

धर्मदूढबद्धमूलो वेदस्कंधः पुराणशास्त्राद्यः ।

क्रतुकुसुमो मोक्षफलो मधुमदनपादपो जयति (० लः स तार्क्ष्य उवाच । [जयति कल्पद्रुमो विष्णुः M.) ॥ १ ॥

भगवत्प्रसादाद्वैकुण्ठ (भवत् ० M.) त्रैलोक्यं सचराचरं ।

मया विलोकितं सर्वमुत्तमाधममध्यमं ॥ २ ॥ ०

It ends:

सर्वेषां संगलं भूयात् सर्वे संतु निरामयाः ।

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद्दुःखभाग्यवेत् ॥ ६९ ॥

इति गरुडपुराणे प्रेतखंडे प्रज्ञानी

हितमुदितविवेकं (हितमभिहितमादौ M.) सूतपुत्रेण [सम्यक् ।

किल जगति जनानां (क्रतुकरणगतानां M.) नैमिषे [यन्मुनीनां

अवणगतमकुर्वन् किं विजानाति मर्त्यः ॥ ९० ॥

इति श्रीगरुडपुराणे प्रेतकल्पे षष्ठादशसहस्रसंहितायामुत्तरखंडे विष्णुतार्क्ष्यसंवादे पंचत्रिंशो अध्यायः ॥ ३५ ॥ श्रीभगवानुवाच (!) ॥ संवत् १६५० । ० ॥

The work has been repeatedly printed in India, being also contained in *Rasika Mohana's* edition of the *Garuḍapurāṇa* (M.).

For a recast of this work see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 46. [H. T. COLEBROOKE.]

3358.

1082. Foll. 68; size 13½ in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Pretakalpa.

After the colophon of the last chapter this MS. has: समामो स्यं गरुडपुराणः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3359.

3194. Foll. 90; folio, size 14 in. by 10½ in. written in Grantha, in 1804 A.D.; 32-38 lines in a page.

Śrīraṅga-māhātmyam, the legendary story of the temple of *Śrīraṅga* (*Trichinopoly*) on the *Kāveri*; in 105 *adhyāyas*, professing to form part of the *Gāruḍa-Purāṇa*.

It begins:

शुक्लोवरपरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।

प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये ॥

चन्द्रे लक्ष्मीपतिं देवं शंखचक्रगदाधरं ।

विद्यामूर्तिं हयग्रीवं शब्दार्थशान्तलभये ॥

श्रीनृसिंहाय नमः । श्रीरंगनाथस्मै नमः ॥

मुनयो नैमिशारण्ये सत्रं द्वादशवार्षिकं ।

समासत महात्मानो ब्रह्मण्याहितचेतसः ॥

तत्रान्ये समगच्छन्त दिग्भ्यो [३]पि च तपस्विनः ।

हिमालये च ये चान्ये विन्ध्यपर्वतवासिनः ॥

सूतपुत्रो महातेजाः समायाट्टोमहर्षणः ।

महामात्रविनीतश्च पुराणार्थविशारदः ॥

तस्मिन्नभ्यागतानां च मुनीनां भावितात्मना ।

युगपत्संहितानां च सत्समाजो महानभूत् ॥

तेषु सत्सु सदस्येषु सम्यक् प्रावर्तताध्वरः ।

कर्मोन्तरे [३]य मुनयः सूतं पप्रच्छुरादरात् ॥

मुनयः । कुतस्त्वं तेषु देशेषु संगतो [३]सि महामते ।

आश्रयैषि च दृष्टानि यदि तानि वदात्मनः ॥

एवं पृष्ट्वा मुनिभिः सादरं रोमहर्षणः ।

प्रत्युवाच प्रहृष्टात्मा बभूव विनयान्वितः ॥

सूतः । जिनकस्याद्यराजधरो धूरिदक्षिणः ।

निवर्तितो वसिष्ठाद्यैर्मुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ ०

[MACK. COLL.]

3360.

1199b. Foll. 54; size 12½ in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing of 1800 A.D.; thirteen lines in a page.

Caṇḍipurāṇa, or *Caṇḍikāpurāṇa*, a *Śaiva Purāṇa* in 27 *adhyāyas*, mostly descriptive of feuds and battles in which *Śiva* (and *Vishṇu*) engage with different *Asuras*, and triumph through the power of *Caṇḍī-Durgā*; as recounted by the *Rishi Mārkaṇḍeya* to the *Muni Maitreya*, son of *Kuśarava*. [A.]

It begins: श्रीचंडिकायै नमः ॥

मार्कण्डेयं मुनिश्रेष्ठं तपसा हतकिंत्विषं ।

कौ[श]रवो मुनिश्रेष्ठः पप्रच्छ तपसो निधिं ॥ १* ॥

कथं मुनिवरश्रेष्ठ पुराणं चण्डिकाह्वयं ।

श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं महापातकनाशनं ॥ २ ॥

का चण्डी शंकरः को ऽसी कथं ब्रह्माभवत्पुरा ।

दक्षस्य दुहिता ब्रह्मन् कथं जाता सती शुभा ॥ ३ ॥

को दक्ष इति विख्यातः कः सूर्यः कः शशी शुभः ।

पावकश्च कथं जातः किं जलं को ऽथवानिलः ।

एतं मे संशयं ब्रह्मन् (? द्विन्दि) श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वतः ॥ ४ ॥

तीर्थानां चैव माहात्म्यं मंत्राणां चैव महामुने ।

यंत्राणां चापि विप्रर्षे कथयस्व ममाग्रतः ॥ ५ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

शृणुष्व मुनिशार्दूल पुराणं चण्डिकाह्वयं ।

यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ ६ ॥

* Both MSS., which were evidently copied from one and the same original MS., shift the first three numbers forward by one half-verse, making the first verse (instead of the fourth) to consist of three *ardharcas*. Perhaps, however, a line or more has been lost after the first *ardharca* of v. 2.

कथयामि द्विजश्रेष्ठ पुराणं धर्मसंयुतं ।

सर्वसंशयच्छेसारं पुराणं चण्डिकाग्रयं ॥ ७ ॥

दृष्ट्वा जलमयं विश्वं नष्टस्यावरजंगमं ।

भगवानपि विश्वात्मा शेषशायी जनादेनः ॥ ८ ॥

सर्वलोकक्षयं दृष्ट्वा चिन्ताव्याकुलितेन्द्रियः ।

चिन्तातीव्रतरा चण्डी लोकत्रयविनाशिनी ॥ ९ ॥

स्थिरा नित्या च सा ज्ञेया तस्माच्चण्डी विदुर्बुधाः ।

एको ऽहं चिन्तया युक्तो द्वितीया चापि सा शुभा ॥ १० ॥

चिन्ता सा चण्डिका ब्रह्मन् द्वितीया कथिता मुने ।

चिन्तारूपं परित्यज्य चण्डिका चण्डिका मता ॥ ११ ॥

सौंकारभूता सा नित्या लोकत्रयविनाशिनी ।

तया त्यक्तो हरिर्देवः सर्वलोकनमस्कृतः ॥ १२ ॥

इच्छयापि समायुक्तो देवदेवो जनादेनः ।

आद्या शक्तिरिति ख्याता सेव्या लोकविभाविनी ॥ १३ ॥

नाभिपद्माच्च संभूतो ब्रह्मा लोकपितामहः ।

पूर्वं स्वर्णमयं चाख्यं निमैमे विश्वभावनः ॥ १४ ॥

तन्मध्ये स्थापयामास ब्रह्माणं भूतकारिणं ।

तस्माद्दोषाच्च संभूतो रुद्रो लोकविनाशनः ॥ १५ ॥

रक्षकस्तु स्वयं विष्णुर्लोककारी जगत्पतिः ।

पद्मासनस्थं तं दृष्ट्वा ब्रह्माणं भूतकारिणं ॥ १६ ॥

रुद्रः क्रोधसमाविष्टो ऽप्युवाच वचनं मुने ।

को भवानिह संप्रसः (? संप्राप्तः) कथयस्व यथातथं (० तथो

[MSS.] ॥ १७ ॥

रुद्रस्य वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा लोकपितामहः ।

उवाच वचनं चैव को भवानिह संगतः ॥ १८ ॥

ततः क्रोधसमाविष्टो रुद्रः परमदारुणः ।

उवाच वचनं ब्रह्मन् रुद्रः परपुरंजयः ॥ १९ ॥

अहं पूर्वमहं पूर्वं लोके ऽस्मिन्मुनिसत्तम ।

रुद्रस्य वचनाद्ब्रह्मा क्रोधवान्मुनिपुंगव ॥ २० ॥

ततो युद्धमभूत्लोके सर्वभूतक्षयावहं ।

रुद्रः क्रोधाभिभूतस्तु शूलेनाभिजघान तं ॥ २१ ॥

नाभौ चैवोदरे चैव वक्षःस्थाने द्विजोत्तम ।

शूलघाताद्विनिष्क्रान्ता तिस्रो धारा द्विजोत्तमः ॥ २२ ॥

एका पातालगा धारा सर्वस्य मुखवासिनी ।

द्वितीयापि मुनिश्रेष्ठ गगनस्था च सा श्रुता ॥ २३ ॥

तृतीया या विनिष्क्रान्ता रुद्रस्य च करे स्थिता ।
 ब्रह्महत्या च सा प्रोक्ता रुद्रपाणिगता मुने ॥ २३ ॥
 कपालरूपमास्थाय शंकरस्य करस्थिता ।
 रक्तमञ्जावशा(वसा)मांसं सा सवनी द्विजोत्तम ।
 तदा प्रभृति रुद्रो ऽसौ कपाली तु विदुर्बुधाः ॥ २४ ॥

मैत्रेय उवाच ॥

कथं दक्षो द्विजश्रेष्ठ संभूतो ऽपि प्रजापतिः ।
 कथयस्व यथातथ्यं संशयो मे महानभूत् ॥ २६ ॥ ०

1. *ity ādye caṇḍīpurāṇe* (thus *adhys.* 1, 3-15) *nāradaśāpāḥ* (42 verses); 2. *ity ādye caṇḍikāpurāṇe satīdehaparitīyāgāḥ* (29 vv.); 3. *dakṣha-caritām* (29 vv.); 4. *tīrthamāhātmyam* (22 vv.); 5. *madhukaiṭabhavadha* (46 vv.); 6. *ghoravadhe nadīvarṇanam* (52 vv.); 7. *ghoravadha* (36 vv.); 8. *cikshura* (thus always) *-vadha* (34½ vv.); 9. *mahishāsuravadha* (52 vv.); 10. *śundopaśundavadha* (35 vv.); 11. (*śumbhavadha*, 80 vv.); 12. *muruvadha* (74 vv.); 13. The gods instructed by *Hari* and *Hara* (59 vv.); 14. *Andhaka*, prince of the *Dāityas*, promises to treat like a brother whoever will fetch *Pārvatī* for him; whereupon *Prahrāda* upbraids him and tells the story of prince *Danḍa*, son of *Ikṣhvāku*, and *Arajā* or *Virajā*—the daughter of his *Purohita* and teacher *Śukra*—who, on her part, is told by *Danḍa* the story of the love affair between the *Vidarbha* prince *Suratha*, son of *Sudeva*, and *Citrāṅgadā*, the daughter of *Viśvakarman* (*Tvaṣṭri*) and the *Apsaras* *Ghṛitācī*, in consequence of which *Viśvakarman* is changed by *Śiva* into a monkey for not having given his daughter in marriage at the proper time (87 vv.); 15. *danḍārajāsamvāda* (74 vv.): *Danḍa* tells the story of *Nandayantī*, daughter of the *Guhyaka* *Añjana* and *Pramlocā*, who, whilst walking with her father, is pursued by a monkey (*Viśvakarman*) and, rushing into a river, is carried down to a wood in *Kosala*, where she finds the young *Jāvālī*, son of *Rita-*

dhvaja (*pāsupatācāryaḥ sāmavedī*), tied by the same monkey to the top of a tree. The boy's father, being told by her, hastens to *Ayodhyā* to complain to king *Ikṣhvāku*, whose son(!) *Śakuni* then rescues the boy. Entwined with this is the story of *Devavatī*, daughter of the *Dāitya* *Kandara* (*-mālin*; i.e. *Parjanya*), who is carried off by the monkey and placed in a deserted hermitage where he leaves her for a time, and on his way back falls in with *Añjana* and his daughter *Nandayantī* whom he takes to be *Devavatī*; 16. *ity ādyānucanḍīpurāṇe* (thus *adhy.* 16-27) *virajopākhyānam* (160 vv.): *Ritadhvaja* induces *Indradyumna*, *Ikṣhvāku*'s brother, to assist him (and *Śakuni* and *Jāvālī*) in his search for *Nandayantī*. In the forest they meet with *Suratha*, who has turned hermit to atone for his guilt, and persuade him to join them, and they also fall in with the monkey and *Ghṛitācī* longing for her daughter *Citrāṅgadā*. They ultimately find the latter at *Saptagodāvaratīrtha*, together with *Devavatī* and *Nandayantī*, and another *Devavatī*, the daughter of the *Gandharva* prince *Parjanya* and *Ghṛitācī*, worshipping at the *Hātakesvara* shrine; when *Suratha* is united again with *Citrāṅgadā*; and *Indradyumna* marries the daughter of *Parjanya*, *Śakuni* that of *Añjana*, and *Jāvālī* *Nandayantī*; 17. *andhakāsurāgamana* (62 vv.): *Danḍa* violates *Arajā*, and is reduced to ashes with his whole kingdom, by the enraged sage. The sage having completed his story, still further admonishes *Andhaka*; but the latter persists in his evil designs, and dispatches *Śambara* to mount *Manthara* to demand the surrender of *Pārvatī*, and on *Śiva* refusing, he calls out the *Asura* army to make war on *Śiva*; 18. (50 vv.): *Śiva*, through *Nandin* (as *gaṇādhipa*), summons the *gaṇanāthas* with their *gaṇas*, and manifests

himself to them in his form of *Sadāśiva*, viz. half *Vishṇu*, half *Hara* :

अथैनं वैष्णववपुर्धनं हरविग्रहः ।

सहस्रवक्त्रचरणः सहस्रभुज ईश्वरः ॥

19. *andhakavadha* (16 vv.): Being about to take the field, *Śiva* addresses a prayer of 25 verses (taught him by the *ganas*) to *Sarasvatī*, as the embodiment of the *trimūrti* :

प्रातर्वै ब्रह्मरूपा या मध्याह्ने विष्णुरुपिणी ।

सायं रुद्रस्वरूपा च सा त्वां पातु सरस्वती ॥

The struggle is carried on with varying fortunes; at one time *Nandisena* (*gaṇeśvara*) being struck down by the *Dānava* leader *Kārtasvara*, but in the end the enemy is routed by the interference of *Kumāra*; 20. *caṇḍikā-stotram* (verse and prose): The slain *Dānavas* having been resuscitated by the magic power of *Śukra Bhārgava*, *Nandin* teaches *Śiva* a prayer to the *Devī Aparājitā*; 21. again *andhakavadha* (73 vv.): The effect of the prayer is the complete rout of the *Dāityas* and *Dānavas*; in consequence of which *Andhaka*, finding it impossible to gain his end by fair means, resolves to approach *Pārvatī* in the guise of *Śiva*, accompanied by his brother *Sunda* in the form of *Nandin* :—

स्वर्लं निर्जितं दृष्ट्वा मत्वाजेयं च शंकरं ।

अन्धकः सुन्दमाहूय इदं वचनमब्रवीत् ॥ ४७ ॥

सुन्द भ्रातासि मे वीर विख्यातः सर्ववस्तुषु ।

यद्वदाम्यद्य तत्कार्यं कुरु यत्नं समाहितः ॥ ४८ ॥

दुर्जयोऽसौ रणपटुर्धर्मात्मा कारणापरैः (? r. वा ०) ।

समासते हि हृदये पद्माक्षी शैलनन्दिनी ॥ ४९ ॥

तदुत्तिष्ठस्व गच्छाव यत्रास्ते चारुहासिनी ।

तत्रैनां मोहयिष्यामि हररूपेण दानव ॥ ५० ॥

भवान्भवस्यानुचरो भव नन्दी गणेश्वरः ।

ततो गत्वाप्य मुक्ता वां (? तौ) जेष्यामि प्रमथासुरान् ॥ ५१ ॥

इत्येवमुक्ते वचने वाहं सुन्दोऽभ्यभाषत ।

समजायत शैलादिरन्धकः शंकरोऽप्यभूत् ॥ ५२ ॥

नन्दी सुन्दस्ततो भूत्वा महासुरचमूपतिः ।

संप्राप्तौ मन्दरगिरिं प्रहारैः क्षतविग्रहौ ॥ ५३ ॥

हस्तमालम्ब्य सुन्दस्य अन्धको हरमन्दिरं ।

विवेश निर्विशङ्केन चित्तेनासुरसत्तमः ॥ ५४ ॥

ततो गिरिमुता दूरादायानं वोष्म चान्धकं ।

महेश्वरवपुस्त्रयं प्रहारैर्जैर्जरीकृतं ॥ ५५ ॥

सुन्दं शैलादिरूपस्यमबुध्यस्त्वविशत्ततः ।

तं दृष्ट्वा मालिनीं प्राह सुजयां विजयां जयां ॥ ५६ ॥

जये पश्यस्व देवस्य मदर्थं विग्रहं कृतं ।

शत्रुभिर्दानववरैस्तदुत्तिष्ठस्व सत्वरं ॥ ५७ ॥

घृतमानय पौराणां विदोश्च (विदोश्च B) लवणं दधि ।

ब्रह्मभङ्गं करिष्यामि स्वयमेव पिनाकिनः ॥ ५८ ॥

कुरुष्व शीघ्रं सुभगे स्वभर्तुर्वेणनाशनं ।

इत्येवमुक्ता वचनं समुत्थाय वरासनात् ॥ ५९ ॥

अभ्युद्ययौ तदा भक्त्या मन्यमाना वृषध्वजं ।

शूलपाणिस्तथा स्थित्वा भूयश्चिह्नानि यत्नतः ॥ ६० ॥

अन्ये पततो पश्यन्तोभौ (! A B) पार्श्वस्थितौ वृषौ ।

ज्ञात्वा सा दानवं रौद्रं मायाज्ञादितविग्रहं ॥ ६१ ॥

अपयानं तदा चक्रे गिरिराजमुता मुने ।

देव्याश्चित्तं समाश्रय्य सुन्दं त्यक्त्यान्धकासुरः ॥ ६२ ॥

समाद्रुवत वेगेन हरकान्तां विभावरीं ।

समाद्रुवत दैतेयो येन मार्गेण सागमतं ॥ ६३ ॥

अपस्कारान्नरभञ्जत्पादभुतिरिवाकुलं (!) ।

तमापतनं दृष्ट्वैव गिरिजा प्राद्रुवद्भयात् ॥ ६४ ॥

गृहं त्यक्त्वाप्युपवनं सखिभिः सहिता तदा ।

तदाप्यनुजगामासी मन्दधीर्मुनिपुंगव ॥ ६५ ॥

तथापि न शशापैनं तपसो गोपनाय तु ।

तद्भयाद्विशङ्गीरी श्वेतार्ककुसुमं शुचिः ॥ ६६ ॥

विजयाद्या महागुल्मं संप्रयातालयं मुने ।

नष्टायामथ पार्वत्या भूयो हैरण्यलोचनिः ॥ ६७ ॥

तस्यास्त्वन्वेषणे यत्नं चकार विपुलौजसः ।

ततः सा वै गिरिमुता हरस्य नयनं गता ॥ ६८ ॥

अग्निरूपा स्थिता तत्र चान्धकस्य विनाशने ।

अन्धकः पुनरायातो यत्र देवो महेश्वरः ॥ ६९ ॥

ताडयामास देवेशं क्रोधारुणितलोचनः ।

हृदये चापि देवेशं पुनः पुनरताडयत् ॥ ७० ॥

ततः क्रुद्धो महादेवो महाबलपराक्रमः ।
 निरीक्ष्य चापि दैत्येशं लोकनाथो महेश्वरः ॥ ७१ ॥
 आलोकनाच्चापि मुने नेत्राद्वहिः समुत्थितः ।
 तेनापि चाग्निना दैत्यो भस्मसाक्षिपपात ह ॥ ७२ ॥
 एवं दैत्येश्वरं हत्वा महादेवो महामतिः ।
 भूयश्चापि समायातो मन्दरं चारुकन्दरं ॥ ७३ ॥

22. (battles with *Nisumbha*, *Caṇḍa* and *Muṇḍa* :
 चुंडमुंडी महावीरी देव्याश्च निहतौ पुरा । ० 90½ vv.);
 23. *raktabījavadhā* (89 vv.); 24. *śumbhaniśum-*
bhavadhā (33 vv.); 25. *mantroddhāra* (40 vv.);
 26. (*Śiva as Trinetra*, 29 vv.); 27. (33 vv.),
 begins : मैत्रेय उवाच ॥

प्रमाणं द्विजशार्दूल पुराणस्य महामुने ।
 देवीभगवतीचण्डिकाकालिकाख्यस्य सांप्रते ।
 श्रोतुमिच्छामि विप्रये सद्य एव न संशयः ॥ १ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

पञ्चश्लोकसहस्राणि पञ्चश्लोकशतानि च ।
 पञ्चषष्ठितमाः श्लोकाः पुराणे चण्डिकाह्वये ॥ २ ॥
 चतुःश्लोकसहस्राणि चतुःश्लोकशतानि च ।
 संख्या च कथिता ब्रह्मन् भगवत्याः पुराणके ॥ ३ ॥
 त्रीणि श्लोकसहस्राणि तथा त्रीणि शतानि च ।
 संख्या च कथिता ब्रह्मन् पुराणे चण्डिकाह्वये(!) ॥ ४ ॥
 दशश्लोकसहस्राणि तथा चाष्टौ शतानि च ।
 संख्या च कथिता ब्रह्मन् पुराणे कालिकाह्वये ॥ ५ ॥
 एतद्ब्रह्मतमं पुण्यं पुराणं वेदसंमितं ।
 श्रोतव्यं चैव मन्त्रव्यं सत्यं सत्यं मयोदितं ॥ ६ ॥
 इदं पवित्रमारोग्यं स्वर्गं चापि यशस्करं ।
 पुत्रपौत्रप्रदं ब्रह्मन् पुराणं धर्मसाधनं ॥ ७ ॥
 गोपनीयं सदा नित्यं पुराणं चण्डिकाह्वयं ।
 गुह्याद्ब्रह्मतरं गुह्यं न प्रकाश्यं कथंचन ॥ ८ ॥
 एतच्छ्रुत्वा महापुण्यं मैत्रेयो द्विजसत्तम ।
 प्रणिपत्य क्षुपिश्रेष्ठं मार्कण्डेयं वेदपारमं(!) ॥ ९ ॥
 निश्चक्रामाश्रमात्तस्माद्ययौ स वदरौ प्रति ।
 तत्रापश्यद्द्विजश्रेष्ठं कुष्णद्वैपायनं मुनिं ॥ १० ॥ ०

The *Muni* then instructs *Kṛishṇa Dvaīpā-*
yana in the benefits accruing from the study
 and propagation of the *Caṇḍikāpurāṇa*.

It ends :

अथ घृतं तथा तैलं पाकपात्रं द्विजोत्तम ।
 जलपात्रं शुभं शय्यां दासीदासी तु वै मुने ॥ ३१ ॥
 एतत्सर्वं प्रदातव्यं चण्डिकाप्रोतिवर्धनं ।
 पाठकेभ्यस्तु दातव्यं यदीच्छेन्नोकमभ्ययं ॥ ३२ ॥
 पाठके परितुष्टे तु तुष्टाः स्युः सर्वदेवताः ।
 सम्यक्फलमवाप्नोति चण्डिओता न संशयः ॥ ३३ ॥

इत्याद्यानुचण्डिपुराणे मार्कण्डेयमैत्रेयसंवादे सप्तविंशोऽध्यायः
 समाप्तः ॥ श्रीसंवत् १८५७ ॥ शके १७२२ ॥ पौषशुक्लप्रतिपदि
 भीमवासरे श्रीचण्डिकाख्यपुराणं लिखितम् ॥

The style of the work is rather rough, and
 abounds in ungrammatical forms.

For another MS. of this work see Rāj. Mitra,
 Notices, i., p. 208. [H. T. COLEBROOKE.]

3361.

840b. Foll. 78; size 12½ in. by 4½ in.;
 careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; nine
 lines in a page.

The same work. [B.] Apparently copied
 from the same MS. as the preceding one.

Dated : संवत् १८५७ शके १७२२ माघकृष्णदशम्यां तिथौ
 मंदवासरे ० ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3362.

380. Foll. 316; size 16½ in. by 5½ in.;
 fair Bengali writing (by three different hands)
 of 1804 A.D.; 6 or 7 lines in a page.

Devīpurāṇa, a semi-tantric *Purāṇa*, glorify-
 ing the power of the great goddess; and
 professing to be revealed by *Agastya* to *Nṛi-*
pavāhana, and related to the *Rishis* by the
muni Vasiṣṭha.

The introduction (rather incorrect at first
 owing to the first page having been supplied
 by another, less accurate, hand) gives a general

outline of its contents; cf. Rāj. Mitra, Notices (N.), vi., p. 180; Bikaner Cat., p. 199:

नमस्कृत्य शिवां देवीं सर्वभावगतां शुभा ।

पुराणं संप्रवक्ष्यामि यथोक्तं ब्रह्मणा पुरा ॥

चतुर्थः ॥

भगवंस्त्वं समस्तस्य दुष्टादुष्टस्य (r. दृष्टादृष्टस्य) तत्त्ववित् ।

पुराणार्थं वयं सर्वे आगता भावभाविताः (भुवि भाविताः

कथ्यतां यत्र घोराद्या भूताः सांप्रतदानवाः । [N.] ॥

भविष्यांश्च विनाशिष्यो (? ० ये N.) देवी देवनमस्कृता ॥

इन्द्रस्य च दिवः प्राप्तिर्दुर्गराज्यस्य दानवैः ।

यथा शक्रो ब्रुवंश्चक्रे (? ० शक्रो चक्रे N.) देवदेव-

श्रवतारा मुनिश्रेष्ठ षष्टिभेदगता यथा । [नमस्कृतः ॥

पूजयामास पृथुरा (?) देवीं सर्वार्थसाधिनो ॥

यथा मातृसमुत्पत्तोरुद्वेगश (?) महात्मनः ।

चामुण्डा येन सा देवी येन वा सर्वमङ्गला ॥

निरुक्तानि च नामानि बहूनि संतर्पणं यथा ।

वसुधाराविधिं ततो देवतास्थापनादिकं ॥

यत्र मायो महामायो निहतो रामशायकैः ।

यत्र संस्थापिता देवी बहुधा वसुधातले ॥

स्तोत्राणि च विचित्राणि शिवाद्यैः शुभहेतुभिः ।

कृतानि बहुभेदानि यथा माहात्म्यवर्तनैः ॥

शिवस्य च यथा स्तोत्रं यामनं विष्णुब्रह्मणोः ।

कृतं लोकोपकाराय शुक्रेण च महाभुजा ॥

रथयात्रादयः पुण्याः कथाः पापप्रणाशिनोः (I) ।

खड्गवधं महाघोरं नामकोत्पत्तिकारणं ॥

कीर्तितं विघ्ननाथस्य यागादिभिः समर्चनं ।

महाशान्तिविधानं च पुण्याद्यैरभिवर्चनं ॥

चुखे शक्रस्य यश्चक्रे गुरुकामप्रसाधनं ।

नानास्पदानि दुर्गाणि शीर्षाणि विविधानि च ॥

यत्र संकीर्तयेद्ब्रह्मा मन्वादीनां प्रपृच्छतां ।

वशीश्रमस्थितिर्यत्र आचारस्य च कीर्तनं ॥

कीर्तनं यत्र देवानां सांख्यमाहात्म्यवर्तनं ।

यथा मृत्युर्गृहादित्यग्रस्तां श्रवान्तरे नृपाः ॥

अथ सर्वेश्वरी पूर्वं शक्रादिभिर्विषयार्थता ।

कथायशमनो तात भूमिशुद्धिकरी परा ॥

रविशुद्धादयः स्वस्था भूता देवीप्रसादतः ।

मासद्वयो मुनिशार्दूलो यत्र पूजयते शिवां ॥

यत्रायुर्वेदसंसिद्धिं धन्वन्नरिरवामवान् ।

प्रादुर्भावास्तथा विष्णोर्व्रताश्च नियमादयः ॥

देवव्रतानि यज्ञानां कथनं साधनं तथा ।

ग्रहाणां तु गतिश्चोर्ध्वं वक्रचारानुकीर्तनं ॥

संस्थानं संस्थितिर्यत्र नागानां जनवासिनां ।

कालसंस्थाप्रमाणं तु युगभेदप्रकीर्तनं ॥

लोके षट्चक्रसंस्थानं शुभाशुभविवेचनं ।

पदमालाविधिं पुण्यं सङ्गन्धं योगकीर्तनं ॥

प्रत्यक्षाणि च लक्षाणि योगिनां सुखसिद्धये ।

ध्वजदानप्रसङ्गेन पुण्याणि विविधाणि च ॥

दानभेदा महापुण्या विद्यादानं यथोत्तमं ।

व्रतानि शोपवासाश्च यमाश्च नियमास्तथा ॥

चालनं स्थापनं देव्याः प्रासादवन आदिषु (!) ।

गृहभेदगता पूजा आनोपरि विना यथा ॥

साधूनि सर्वकार्याणि तथा नो वक्तुमर्हसि ।

समस्तव्यस्तभेदेन क्रमवाचात्मनो मतः ॥

यथा बुद्धिर्यथा तत्त्वं युगकालानुरूपतः ।

यथा प्रसादतो देवी आत्मभावानुरूपतः ॥

कर्मयज्ञविधानेन तथा कथय सुव्रत ।

एवं पृष्टस्तु तैः सर्वैर्विशिष्टो मुनिसत्तमः ॥

यथान्यायविधानतः श्रूयतामिदमब्रवीत् ।

आद्याध्यायेन संक्षेपापुराणं समुदाहृतं ॥

An analysis of the work will be found in the Index indicatorius in no. 3741 (MS. 365, foll. 7-9), as also in Rāj. Mitra's description of his MS. (c. 7371 *śloka*). The concluding verse and colophon of that MS. occur at fol. 319a of the present copy, where it is followed by another section, ending thus:

सदाचारः शुभाहारः सर्वसङ्गविवर्जितः ।

वाचयन् शतमर्थं वा प्रत्यहं प्राप्नुयाच्छिवं ॥

एतच्चाभ्युदयं पादं शतैस्त्रिभिर्नरोत्तमैः ।

सहस्रैर्द्वादशैवेत्स कथितं सर्वकामदं ॥

इत्याद्ये देव्यवतारे श्रीदेवीपुराणे अभ्युदयपादः समाप्तः ॥

The MS. (apparently consisting of some 7000-8000 *śloka*s) would thus seem to contain only one, or perhaps two, *pādas* of the complete work. The first references to the 'abhyudaya-

pāda occur at fol. 115b: इत्याद्ये देवीपुराणे त्रैलोक्याभ्युदये ग्रहगतिर्नाम ॥; fol. 122b: त्रैलोक्याभ्युदये पादे मङ्गलाविधानं ॥; fol. 141b: इत्याद्ये देवीपुराणे ऽभ्युदये मातृग्रहलक्षहोमविधिः ॥; fol. 143b: इत्याद्ये देवीपुराणे महाभ्युदयपादे सर्वदैविकसर्वोत्पातज्ञानिः ॥; and a colophon at fol. 294b: द्वितीयपादे ॥ would seem distinctly to make this the second *pāda*; whilst prior to these references, either इत्याद्ये देव्यवतारे or इत्याद्ये देवीपुराणे is used in the colophons; and '*devyavatāra*' can hardly be the designation of the first *pāda*, as it occurs in several of the later colophons (e.g. foll. 213b, 268a), besides the final one. The MS. is, however, on the whole, rather a poor one.

[H. T. COLEBROOKE.]

3363.

1583. Foll. 207 (counted 196; nos. 153, and 170-79 being repeated in the pagination); size 17½ in. by 7 in.; fair Bengali handwriting (watermark of paper 1802); 8-13 lines in a page.

Devībhāgavatapurāṇa (simply called *Śrībhāgavata-mahāpurāṇa* in the MSS.), *skandhas* i.-iv.

It begins:

सर्वचैतन्यरूपी तौ विद्यामाद्यां च धीमहि ।

जीवद्वल्लज्जिनिलयां बुद्धिं या नः प्रचोदयेत् ॥ ०

See Weber, Berl. Cat., no. 479 (*sk.* i.-vi.); Aufrecht, Cat. Bodl., no. 136 (*sk.* i., ii.); Wilson, *Vishṇupurāṇa* (2nd ed.), i., p. xlvii. seq.; Burnouf, *Bhāgavatapurāṇa*, préf., p. cxl. (where this MS. is referred to under its old number 421).

The whole work consists of 12 *skandhas*; and a complete copy is described in Rāj. Mitra's Bikaner Cat., pp. 193-98. Editions of it, with *Nilakanṭha's* *Tilaka*, have also been published at Bombay (1868, 1880, 1881).

[H. T. COLEBROOKE.]

3364.

1344. Foll. 265; size 12 in. by 4½ in.; fair, but incorrect, Devanāgarī writing of 1804 A.D.; 9-11 lines in a page.

Devībhāgavatapurāṇa, *skandhas* i.-v.

A poor MS., written by three different hands, the most incorrect of which is that of *sk.* iv., dated Samvat 1861. The *skandhas* are paged separately: i., foll. 49 (of which fol. 36 is lost); ii., foll. 28; iii., foll. 63; iv., foll. 52; v., foll. 74.

The MS. is referred to by Burnouf under its old number 1413.

[H. T. COLEBROOKE.]

3365.

1482. Foll. 57; size 15½ in. by 7½ in.; good, modern Bengali handwriting; ten lines in a page.

Devībhāgavatapurāṇa, *skandha* vi., in 31 *adhyāyas*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3366.

2627. Foll. 40 & 28; size 11½ in. by 5½ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; 15 lines in a page.

Devībhāgavatapurāṇa, *skandhas* i., ii.

The opening verse is made here (as in the Berlin MS.) to correspond more closely to the *Sāvitrī* formula:

सर्वचैतन्यरूपी तौ विद्यामाद्यां च धीमहि ।

बुद्धिं या नः प्रचोदयात् ॥

[MACK. COLL.]

3367.

1301a. Foll. 5; size 13½ in. by 6½ in.; large, clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Durjanamukhacapeṭikā, 'a slap in the face of wicked people'; being a controversial tract in favour of the authenticity of the *Devībhāgavatapurāṇa* of the *Śaivas*, as against that of the *Bhāgavatapurāṇa* of the *Vaiṣṇavas*, as the real *Bhāgavatapurāṇa* and one of the original 18 inspired *Purāṇas*; by *Kāśinātha Bhaṭṭa* of Benares.

Colebrooke, on the fly-leaf, points out that this tract is referred to in the *Durjanamukha-padmapāṇḍukā* (see no. 3548) as the *Durjanamukha-mahācapeṭikā*. It has been translated into French by E. Burnouf, *Bhāgavatapurāṇa*, préf., p. lxxxv. seqq.

It begins :

अनाद्यायाखिलाद्या मायिने गतमायिने ।
अरुपाय सरुपाय दक्षिणामूर्तये नमः ॥ १ ॥
या विश्वं वितनोति पालयति या संहतिं कल्पयते
ब्रह्माय च हरिं हरं च मनसैकोत्पादयती गुणैः ।
सावित्री च रमादुमी च तनुजा दक्षा च तेभ्यः पृथग्
जुष्टा पश्यति दृश्यते च सकलं तो नौमि विश्वेश्वरी ॥ २ ॥

Burnouf's translation of '*manasai kotpādāyanti guṇaiḥ*' by 'qui, nommée unique, nourrit de son intelligence, à l'aide des qualités, Brah-mā,' etc., might perhaps be improved by rendering it thus: 'she who, as the sole existent (i.e. the *Brahman*), originates in her mind, by means of (the three) qualities, *Brahman*, *Hari* and *Hara*.'

It ends with a quotation from the *Devībhāgavata* :

श्रुत्वा भागवतं पुण्यं मुच्यते भवसंकटात् ।
पंचलक्षणसंयुक्तं विद्या विलसिता चि(र.च) तमितादि
[॥ २६ ॥

इति श्रीमद्भगवद्गीतासहितं श्रीमद्भट्टसुतवाराणसीगर्भसंभवदक्षि-
णाचारमतप्रवर्तककाशीनाथभट्टविरचिता दुर्जनमुखचपेटिका
समाप्ता ॥

For another tract of the same title, see below, no. 3547. [H. T. COLEBROOKE.]

3368.

2493. Foll. 196; size 11 in. by 4 in.; good, clear Devanāgarī writing of 1535 A.D.; nine lines in a page.

Nāradyapurāṇa (*Nārāḍapurāṇa*), or *Bṛīhan-nāradyapurāṇa*, as it is called in the MSS. to distinguish it from the *Upapurāṇa* of the same name; in 38 *adhyāyas*. [A.]

It begins :

वन्दे वृंदावनासीनमिन्दिरानन्दमन्दिरं ।
उपेन्द्रं सांद्रकारुण्यं परानन्दप्रभुं विभुं^१ ॥
ब्रह्मविष्णुमहेशाद्या यस्यांशा लोकसाधकाः^२ ।
तमादिदेवं चिद्रूपं विशुद्धं परमं भजे ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 47; Weber, Berl. Cat., no. 452. The work has been published, in the Bibl. Ind. (1886-91), by Paṇḍit *Hṛishikeśa Śāstrī*.

Colophon : इति श्रीवृहन्नारदीयपुराणे कलियुगधर्माधर्म-
वर्णने नामाष्टविंशोऽध्यायः ॥ संवत् १५९२ वर्षे आश्वि शुक्ल-
पौर्णिमास्यां बुधे तोडास्थितस्य श्रीपतात्मनस्य नारायणस्येदं
पुस्तकं कायस्थभीष्माख्येन नारदीयस्य (altered by another
hand to बृहन्ना^०) लिपितं ॥ [GAIKAWAR.]

3369.

732. Foll. 156; size 12½ in. by 6 in.; good Devanāgarī writing of 1747 A.D.; ten lines in a page.

The same work. [B.]

Colophon : इति श्रीवृहन्नारदीये पुराणे सूतशौनकसं-
वादो(र.०दे) अष्टविंशोऽध्यायः ॥ संवत् १७०४ मार्गमाससप्तपक्षे
एकादशीयां बुधवासरे लिपितं परतापराइ (Pratāp Rāy)
कायस्थ यथाप्रतिभुस्थानस्थित सिरीनगर (Śrīnagar) ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

^१ परानन्दं प्रभुं परं B; परानन्दप्रदं विभुं C; ^०प्रदं शिवं D;
परानन्दं प्रभुं विभुं E; परानन्दं विभुं परम् (v.l. विभु प्रभु) ed.;
om. F.

^२ Thus v.l. in ed., where the text has यस्यां (!) सा-
लोकसाधकाः ।

3370.

2639. Foll. 151; size 10½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1769 A.D.; twelve lines in a page.

The same work. [C.]

Colophon: इति श्रीबृहन्नारदीये युगधर्मवर्णनं नामाष्ट-
त्रिंशो अध्यायः ॥ ० संवत् १७२६ वर्षे फाल्गुणमासे शुद्धपक्षे
पंचम्या तिथौ भृगुवासरे लिखितोऽयं ग्रंथः श्रीरमग्रामवास्तव्य-
टोलकज्ञातीयभट्टकुंजरजी भूलानारदीपुराणं समाप्तं ॥

[MACK. COLL.]

3371.

1799. Foll. 97; size 13½ in. by 5½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

The same work. [D.]

Colophon: इति श्रीबृहन्नारदीये पुराणे सनत्कुमार-
[नार]दसंवादे कलियुगधर्मवर्णनं नामाष्टत्रिंशो अध्यायः ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

3372.

1007. Foll. 131 (counted 130; two leaves being numbered 98); size 12½ in. by 4½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

The same work. [E.]

Colophon: इति बृहन्नारदीयपुराणे चतुर्युगमहिमावर्णने
नामाष्टत्रिंशो अध्यायः ॥

शिवमस्तु सर्वजगतः परहितनिरता भवन्तु भूतगणाः ।

दोषाः प्रयाति नाशं सर्वत्र जनः सुखी भवतु ॥

The reverse of the last leaf contains the title इति नारदपुराणं संपूर्णं ॥ ३५०० पु०

[H. T. COLEBROOKE.]

3373.

398b. Foll. 108; size 12½ in. by 4½ in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; eleven lines in a page.

Another MS. of the *Brihannāradiyapurāṇa* [F.]; apparently copied from the same original as the preceding one, but much more inaccurate.

[H. T. COLEBROOKE.]

3374.

950. Foll. 70; size 11½ in. by 5½ in.; clear Devanāgarī writing of 1654 A.D.(?); eleven lines in a page.

Rukmāṅgadacarita, the story of *Rukmāṅgada* and his daughter *Mohini*, told by *Sūta* to the *Rishis* (and subsequently by *Vasishṭha* to King *Māndhātṛi*), in connection with directions regarding the proper performance of the (*Vaiṣṇava* fast of) *ekādaśivratam*; in 40 *adhyāyas*, forming (the second) part of the *Nāradiya-(upa)purāṇa*.

It begins:

पातु वो जलदाः श्यामाः (? जलदश्यामा) शाङ्गेन्यायात-
त्रैलोक्यमंडपस्तंभाश्चत्वारो हरिबाहवः ॥ [कर्कशाः ।

मांघातोवाच ।

पापेधनस्य घोरस्य जुष्काट्टस्यास्य भूरिशः ।

को वह्निर्देहने तस्य तद्भवान्जुमहेति ॥

नाज्ञाते (? न ज्ञाते) त्रिषु लोकेषु चतुर्मुखसुखोद्भव ।

विद्यते तव विप्रेन्द्र त्रिविधस्य सुनिश्चितं ॥

अज्ञातं पातकं जुष्कं ज्ञातं चाट्टमुदाहृतं ।

एवं चाप्यपवातीतं वर्तमानं वदस्व मे ॥

वसिष्ठ उवाच ॥

जृणुष्व नृपशार्दूल कर्मणा येन निर्देहेत् ।

जुष्काट्टं पातकं घोरमेष्वातीतसमुद्भवं ॥

संप्राप्य वासरं विष्णोर्यो नरः संयतोद्द्विजः ।

उपवासपरो भूत्वा पूजयेन्मधुसूदनं ॥

मांघातदानसहितो रात्रौ जागरणान्वितः ।

विशोधयति पापानि कितवस्तु धनं यथा ॥ ० [२३] ॥

इति श्रीनारदीयपुराणे रुक्मांगदचरिते द्वादशीयोगमाहात्म्ये

प्रथमो अध्यायः ॥

वसिष्ठ उवाच ॥

पद्मचरमलाः सूरं व्यासशिष्यं महामुनिं^{(०मति Oxf.}
स तु पृष्टो महातेजा एकादश्याः सुविस्तरं ॥ [MS.) ॥

माहात्म्यं कथयामास उपवासविधिं क्रमात् ।

तद्वाक्यं सूतपुत्रस्य श्रुत्वा द्विजवरोत्तमाः ॥ ० [४६] ॥

इति नारदीयपुराणे ॥ ऋषयः ० ॥

विस्तरेण समाख्याहि विष्णोराराधनक्रियां ।

यथा योषं^(r. तोषं) समायाति प्रददाति समीहितं ॥

लक्ष्मीभर्ता जगन्नाथो निःशेषायैषनाशनः ।

सूत उवाच ॥

भक्तिग्राहो हृषीकेशो न धनैर्धरणीसुराः ॥

भक्त्या संपूजितो विष्णुः प्रददाति समीहितं ।

तस्माद्विप्राः सदा भक्तिः कर्तव्या चक्रपाणिनि ॥

जलेनापि जगन्नाथः पूजितः ज्ञेयः शरिः ।

परितोषं व्रजत्याशु तृपितः सलिलैर्धिया ॥

अत्रापि श्रूयते विप्रा आख्यातं पापनाशनं ।

रुक्मांगदस्य संवादं ऋषिणा गौतमेन ह ॥

आसीदुक्मांगदो राजा सार्वभौमः क्षमान्वितः ।

भक्तः क्षीरद्वये देवे^(? r. क्षीराभिनिलये) वामुदेवे नि-

नान्यं पश्यति देवेशात्पन्ननाभान्महीपतिः । [रंजने ॥

घटहं^(r. घटहं) वारणे मत्ते ददाति हरिवासरे ॥ ०

As regards the subject of the story (acc. to Wilson, pref. to *Vishṇup.*, 2nd ed., p. lii.), the king, beguiled by his will-born daughter, offers to perform for her whatever she may desire. She calls upon him either to violate the rule of fasting on the eleventh day of the fortnight, a day sacred to *Vishṇu*, or to put his son to death; and he kills his son, as the lesser sin of the two.

The colophon of the chapters usually is simply इति नारदीयपुराणे ॥ The last few chapters begin thus—Fol. 65a: वसिष्ठ उवाच ॥

स्वमुच्चरतां तेषां विबुधानां महीपते ।

आजगामाथ नृपतेः पुरोधाः पापकप्रियः ॥

Fol. 66a:

मोहिनीं संगमत्सृज्य^(or काय०) गता विबुधमंदिरं ।

भर्त्सिता देवदूतेन स्थितिस्ते ऽत्र न विद्यते ॥

Fol. 67b: पुरोधा उवाच ॥

बहुपाषाण्विता देवा भर्तुः स्वप्रदायिनी ।

नैव स्थितिर्विद्यते ऽस्यास्त्रैलोक्ये स्थिरजंगमे ॥

The last chapter runs thus: वशिष्ठ उवाच* ॥

इत्येतत्कथितं राजन् श्रद्धया पृच्छते मया ।

सर्वपापप्रशमनं पुराणं न च दृश्यते ॥

रुक्मांगदस्य चरितमाख्यातं कलिकर्तनं ।

श्रुत्वैतदादितो भूप सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

नारायणे देवदेवे शंखचक्रगदाधरे ।

वहस्य भक्तिं राजेन्द्र यदीच्छसि परं पदं ॥

तस्माद्भवीमि राजेन्द्र त्वामहं वचनं परं ।

आराधय हृषीकेशं सर्वान्कामानवाप्स्यसि ॥

सूत उवाच ॥

इत्युक्तः स तदा राजा वशिष्ठेन महात्मना ।

ज्ञानचै वरदं देवं पुण्यगंधानुलेपनैः ॥

पुष्पैः सुगंधैर्धूपैश्च पूजां चक्रे स चक्रिणः ।

विष्णोराराधनायैव मातायुवनाश्रजः (!) ॥

[अन्वतिष्ठद्?] यतो धर्मान् स्मृतां पौराणिकींस्तथा ।

वेदवेदांगतत्त्वज्ञानं ब्राह्मणाश्चाप्यपूजयत् ॥

हरेः संप्रोतये विप्रा ददौ दानान्यनेकशः ।

शुक्ले कृष्णे हरिदिने चकार समुपोषणं ॥

देवभाराधयन्भक्त्या शंखचक्रगदाधरं ।

चकार जागरं रात्रौ पुराणश्रवणं सदा ॥

वाद्यगीताविनोदैश्च दिव्याख्यानैः सुशोभनैः ।

अनैषोत्सुकलं कालं ब्राह्मणप्रवरैर्वृतः ॥

माधाता धर्मविद्वान् श्रुत्वैतद्विष्णुतत्परः ।

जगाम तत्पदं विप्रा यत्र गत्वा न शोचति ॥

* Compare with this the beginning of the last chapter of the Oxf. MS.: वशिष्ठ उवाच । इति ते कथितं राज नर आयुरारोग्यवर्धनं । रुक्मांगदस्य राजर्षेश्चरितं पापनाशनं ॥ यस्येदं लिखिताहेहे सदातिपूजितं (!) । ० ending: ततोवसाने राजेन्द्र प्राप्नुयाद्वैश्वपदमा (वैष्णवं पदं ।) एतच्च मूर्खपदे तु पठनीयं कदाचन ॥ मा पठेन्नोममध्ये तु देवदूतैः (?) मा पठेत् । ये च धर्मेरता राजन् देवद्विजपरायणाः ॥ तेषां (तेषां) मध्ये हरेरग्रे पठनीयं नियेलमे (?) ॥ इति नारदीयपुराणे वैश्वोपनिषदे शास्त्रे शास्त्रमाहात्म्यो सुभक्तुः ॥

धर्माख्यानमिदं पुण्यं सर्वोख्यानेषु चोत्तमं ।
 धारणीयं प्रयत्नेन स्वगृहे गृहमेधिना ॥
 पुस्तकं पूजयेद्यस्तु श्रुत्वाख्यानमिदं शुचि ।
 विद्यार्थी प्राप्नुयाद्विद्यां धनार्थी धनमुत्तमं ॥
 विष्णुः संपूजितस्तेन ब्रह्मा चैव महेश्वरः ।
 अथापि देवताः सर्वे पूजिता ब्राह्मणास्तथा ॥
 शास्त्रं हि वैष्णवं भक्त्या पूजनीयं प्रयत्नतः ।
 विष्णुः संपूजितस्तेन सर्वकर्मफलप्रदः ॥
 लिखित्वा सकलं शुद्धं यो विप्राय प्रयच्छति ।
 स यास्यति परं स्थानं यत्र देवः स्वयं हरिः ॥
 रुक्मांगदस्य चरितमित्युक्तं नापितं न तु ।
 पुण्यदं पुत्रदं धनं यशस्यं कीर्तिवर्धनं ॥
 सर्वपापहरं विष्णो दुःखदुःखप्रणाशनं ।
 रुक्मांगदस्य चरितं धर्मकामार्थमोक्षदं ॥
 अत्रैव धर्मेविधिरत्र पतिव्रतात्म
 सौजन्यम[त्र] निखिला गुरुभक्तिरत्र ।
 पुण्ये पुराणतिलके कृतिनारदोये
 रुक्मांगदस्य ००-००-००-०० ॥

इति श्रीनारदीयपुराणे रुक्मांगदचरिते चत्वारिंशो अध्यायः ॥
 समाप्तमिदं रुक्मांगदचरितं ॥ ० संवत् १९११ समये फाल्गुनशुद्ध-
 पूर्णिमायां तिथौ लिखितमिदं पुस्तकं मथुरावाजपेयिना ॥

For another MS. see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 140 (cf. ib., p. 153b). From some extracts from that (very incorrect) MS., kindly sent to the Editor by Prof. Macdonell, the first chapter seems quite different in the two MSS., the seven introductory *śloka*s given above not being found in the Oxf. MS., whilst the first four verses of the latter do not occur in the present MS. The beginning of the second chapter, on the other hand, is the same in both MSS., though only a closer comparison could show how far this correspondence extends. Towards the latter part of the work, the two MSS. appear to differ entirely. The Oxf. MS. seems to consist of 37 chapters; two chapters, numbered 33 (*dharmāṅga*, or *devā-khyam*) and 34 (*svargāsiddhi*), being followed

by three more chapters (*mohanibhāsmakaraṇam*, *mohanasthānaprada*, *śāstramāhātmyam*). The beginnings of these chapters do not seem to correspond with those of any in our MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

3375.

918. Foll. 122; size 12½ in. by 6 in.; good Devanāgarī writing of 1798 A.D.; eleven lines in a page.

Nṛsiṃhapurāṇa, also called *Narasimha* (or *Nārasimha*) -*purāṇa*, in 67 *adhyāyas*, only the first 37 of which are actually numbered. It is generally recognized as one of the principal *Upapurāṇas*.

The MS. [A.] begins:

तमहाटककेशाय जलत्पावकलोचन ।
 वज्राधिकनखस्पर्शं दिव्यसिंहं नमो ऽस्तु ते ॥ १ ॥
 नखमुखविदलित(v.l. विलिखित)दितितनयोरः-
 परिपतदसृगरुणीकृतगात्रः ।
 हिमधरगिरिरिव गैरिकयुक्तो
 नरहरिरहरहरवतु स युष्मान् ॥ २ ॥
 हिमवद्वासिनः सर्वे मुनयो वेदपारगाः ।
 त्रिकालज्ञा महात्मानो नैमिषारण्यवासिनः ॥ ३ ॥
 महेंद्रादिरता ये च ये च विंध्यनिवासिनः ।
 श्रीशैलवासिनो ये च कुरुक्षेत्रनिवासिनः ॥ ४ ॥
 कुमारपर्वतस्थाश्च ये च पंपानिवासिनः ।
 एते चान्ये च बहवः सशिष्या मुनयो ऽमलाः ॥ ५ ॥
 माघमासे प्रयागं तु स्नातुं तीर्थं समागताः ।
 तत्र स्नात्वा यथान्यायं कृत्वा कर्म जपादिकं ॥ ६ ॥
 नत्वा तु माघवं देवं कृत्वा च पितृतर्पणं ।
 दृष्ट्वा तत्र भरद्वाजं पुण्यतीर्थेनिवासिनं ॥ ७ ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 138; Rāj. Mitra, Notices, iii., pp. 1-5.

Though by no means free from blunders (and, indeed, less correct than MSS. D. and even B.), this MS. is nevertheless the one most convenient for reference. Like the other copies,

it differs somewhat from the Oxford MS. in the numbering and titles of the chapters, the last few being : 64. *sahasrāṇīkaśakti(mukti B)-varṇanam* (fol. 117a); 65. *vaishṇavāśṭaśaṣṭi* (fol. 118b); 66. *tīrthaprasaṃsā* (fol. 120a); 67. *tīrthavarṇanam* (fol. 122a).

It ends :

पुराणं नरसिंहाख्यं गुह्यानुसूतरे शुभं ।
निशम्य विधिमेतं तु यः करोति नरोत्तमः ॥
नरसिंहः प्रसन्नो ऽस्य मुक्तिं मुक्तिं प्रयच्छति ।
न संति विपदस्तस्य यत्प्रसन्नो नृकेसरी ॥
पठतां शृण्वतां नृणां नरसिंहः प्रसीदति ।
पूजितो देवदेवेशो सर्वपापक्षयो भवेत् ॥
सम्यक् श्रुत्वा शुभं चैतमुपाख्यते नमसादिभिः ।
धनधान्यसुखैश्चैव सनातोऽस्य संशयः (?) सर्वमाय ॥
ब्राह्मणो वेदमाप्नोति क्षत्रियो विजयो भवेत् ।
शूराश्चैव धनाढ्यो वै सुखमाप्नोति नित्यशः ॥
नृसिंहाख्यमहादेवपूजिते भक्तवत्सले ।
लोकनाथे प्रभी तेन त्रैलोक्यपूजितो भवेत् ॥
यो नारसिंहवपुरास्थितः पुरा
हिताय लोकस्य दिनेः सुतं युधि ।
नखैः सुतीक्ष्णैर्विददार वैरिणं
दिशिकसो न प्रणमामि केशव ॥

इति श्रीनृसिंहपुराणे आद्ये धर्मार्थकाममोक्षप्रदायिनि नाम
सप्तार्धवर्णनो नामाध्यायः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3376.

1800. Foll. 96; size 13½ in. by 5½ in.; good, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Nṛsiṃhapurāṇa, generally called *Nārasiṃhapurāṇa* in the colophons. [B.]

This MS. differs somewhat from the preceding one in the concluding verses, its last two ślokaś being (with slight variations) the same as in the MS. described in the 'Notices' (from which it was perhaps copied).

Colophon: इति श्रीनारसिंहपुराणे आद्ये धर्मार्थकाम-
मोक्षप्रदायिनि परब्रह्मस्वरूपिणि इदमेकं सुनिष्पन्नं ध्येयो नारा-
यणः सदा । न वामुदेवात्परमस्ति किञ्चित् ॥ इति नारसिंह-
पुराणं समाप्तं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3377.

840 c. Foll. 81; size 12¼ in. by 4½ in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

The same work, called *Nārasiṃhapurāṇa* in the colophons. [C.]

A very inaccurate copy, which, moreover, wants the first *adhyāya*.

It begins: सूत उवाच । ब्रह्मा भूत्वा जगत्सृष्टौ ०

Its concluding stanzas and colophon, though full of blunders, agree with those of MS. B.

[H. T. COLEBROOKE.]

3378.

2054. Foll. 168; size 11½ in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing, by different hands, of about 1500–1600 A.D. (foll. 164–68 supplied in 1789 A.D.); 8 or 9 lines in a page.

Nṛsiṃhapurāṇa, called *Nārasiṃhapurāṇa* in the colophons of the old portion. [D.]

The text here begins (with the numbers supplied):

नखमुखविलिखित ० ॥ १ ॥ हिमवद्वासिनः ० ॥ २ ॥

ये षड्विंशत्यनिरताः पुष्करारण्यवासिनः ।

महेन्द्रादिरता ये च ये च विंध्यनिवासिनः ॥ ३ ॥

जम्बूमागेरता ये च ये च सत्यनिवासिनः ।

धर्मारण्यरता ये च दंडकारण्यवासिनः ॥ ४ ॥

श्रीशैलनिरता ० । कुमारपर्वते ० ॥ ५ ॥

The old portion of the MS. (foll. 163) was written by three different hands of somewhat different ages, gaps in the oldest portion having apparently been filled up subsequently, and in

so doing, new matter not found in the other MSS. has occasionally been introduced. Some confusion is also caused by five duplicate leaves (62-66), written by two different hands and partly renumbered, two of which (65 and 66) are inserted between 62 and 63 of the old pagination (running from 1-158).

The chapters are numbered in the colophons up to 28 (fol. 55b); but a later hand has added in the margin the numbers for the subsequent chapters also; the last of these, the 61st, ending on the last page of the old portion, being the *tīrthaprasāṃsā*, or last chapter but one of MS. A. (fol. 120a). Of the last chapter, the *tīrthavarṇanam*, only 1½ *ślokas* remain: सूत उ० । तीर्थानि कथितान्येव etc., the remaining leaves of the original MS. being lost. This deficiency nine leaves at the end, written by another hand in Samvat 1789 (A.D. 1732) and numbered 159-167, were apparently intended to fill up. Four of these, foll. 160-63 have, however, been lost.

This modern portion of the volume, moreover, was copied from some MS. containing a somewhat different version from that of the preceding MSS. At its beginning this portion overlaps somewhat the older part of the MS. It commences at the beginning of the *Sahasrā-nīkaśaktivarṇanam* (सहस्रानीक उवाच । सत्यमुक्तं (r. स-म्यगुक्तं) त्वया ब्रह्मन्), corresponding to fol. 158b, numbered 153b, of the old portion; but whilst this chapter in all the other MSS. (including the old portion of the present one) only consists of 15 (or 14) *ślokas*, in which *Mārkaṇḍeya* teaches the king the sacred formula *सौ नमो नारायणाय*, this modern portion of the volume has, between *ślokas* 9 and 10 of the other versions, a long story as to how *Indra* was once cursed by the *Muni Triṇabindu*, to be transformed into a woman, and was ultimately released

from the curse through the sacred octosyllabic formula. Of this episode, beginning पुरा पुरंदरो राजन् स्त्रीत्वं प्राप्नोऽपथमेतः । तृणविंदुमुनेः शापानुक्तो ब्रह्म-क्षराक्षपात् ॥ only the first 13 *ślokas* are preserved, the gap caused by the loss of the four leaves extending over the remainder of the story, and *śloka* 10 of the other version of this chapter, the colophon of which here runs thus (fol. 164a, l. 3): इति श्रीनरसिंहपुराणे सहस्रानीकचरिते ब्रह्मक्षरमंत्र-कथनं नाम ॥

The last chapter, called *Puṇḍarīkanārada-saṃvāda* (followed by a short epilogue in praise of this *Purāṇa*), is likewise not contained in the other version, but seems to correspond to the last but one (as well as the last) chapter of the Oxford MS., no. 138.

This chapter begins: भरद्वाज उ० ॥

सत्यं केचित्प्रशंसन्ति तपः शीघ्रं तयापरे ।

सौख्यं केचित्प्रशंसन्ति योगमन्ये प्रचक्षते ॥

It ends:

निरुपमनुपमेयं (?) निरुपमम् योगिनां ज्ञानगम्यं

त्रिभुवनगुरुमोक्षं त्वा प्रपन्नोऽस्मि विष्णो ॥

इति श्रीनृसिंहपुराणे पुंडरीकनारदसंवादो ॥

सूत उवाच ॥

इत्येतद्भः समाख्याते पुराणं नारसिंहकं ।

सर्वपापहरं पुण्यं सर्वदुःखनिवारणं ॥

समस्तपुण्यफलदं सर्वयशफलप्रदं ।

ये पठन्त्यपि शृण्वन्ति श्लोकं श्लोकार्थमेव वा ॥

न तेषां पापबंधस्तु कदाचिदपि जायते ।

विष्णुवर्णितमिदं पुण्यं पुराणं सर्वकामदं ॥

भक्त्या च वदतामेतत् शृण्वतां च फलं शृणु ।

कृतजन्माजितैः (शत०) पापैः सद्य एव विमोचिताः ॥

सहस्रकुलसंयुक्तं (०क्ताः) प्रयाति परमं पदं ।

किं तीर्थैर्गोप्रदानैर्वा तपोभिर्वा किमध्वरैः ॥ ०

बहुनाच किमुक्तेन भूयो भूयो मुनीश्वराः ।

अद्वयाश्रया वापि श्रोतव्यमिदमुत्तमं ॥

भारद्वाजमुखाः सर्वे कृतकृत्या द्विजोत्तमाः ।

सूतं दृष्ट्वाः प्रपूज्याथ सर्वे स्वस्वाश्रमं ययुः ॥ ११ ॥

इति श्रीनृसिंहपुराणे सूतभारद्वाजसंवादे सर्वदुःखौघहरं श्री
समाप्तं नरसिंहपुराणं ॥ संवत् १९८९ वर्षे कात्तिकशुदि १३
शनी लिखितं ॥ [GAIKAWAR.]

3379.

1267. Foll. 50; size 7 in. by 4 in.; in-
different, modern Devanāgarī writing; eleven
lines in a page.

A fragment of the *Nṛsiṃhapurāṇa*, viz. the
Rāmaprādurbhāva, or story of *Rāma*; divided
into six sections, named after the *kāṇḍas* of
the *Rāmāyaṇa*, of 163, 155, 141, 139, 58 and
117 *śloka*s respectively; and corresponding to
adhyaṃyas 44-49 (foll. 69b-99b) of MS. A.

It begins:

शृणु राजन् प्रवक्ष्यामि प्रादुर्भावं हरेः शुभं ।
निहतो रावणो येन सगणो लोककण्टकः ॥

It ends:

जानन्मया ते (राजन् ° A.; सा जन्मजाते: D.) कथितं
रामस्य भूम्या चरितं महात्मनः । [समासतो
इदं च भक्त्या पठतां च शृण्वतां
हृदाति रामः स्वपदं (सुपदं D.) जगत्पतिः ॥

इति श्रीनृसिंहपुराणे रामप्रादुर्भावे लंकाकांडः समाप्तः ॥ ६ ॥
[H. T. COLEBROOKE.]

3380.

215. Foll. 242; size 14 in. by 5 in.; clear
Devanāgarī writing (of the Nepal type, and on
rough Nepalese paper) of 1783 A.D.; nine lines
in a page.

Padmapurāṇa, section I., *Sṛiṣṭīkhaṇḍa*. [A.]
Rather incorrect.

It begins: श्री नमः श्रीविष्णुविद्यातकाय ॥

स्वच्छं चंद्रावदातं करिकरमकरलोभसंजातफेनं
ब्रह्मोद्भूतं प्रसक्तैर्व्रतनियमपरैः सेवितं विप्रमुख्यैः ।
सांकारालंकृतेन त्रिभुवनगुरुणा ब्रह्मणा दृष्टिपूतं
संभोगाभोगरम्यं जलमशुभहरं पौष्करं वः पुनातु ॥
सूतमेकीतमासीनं व्यासशिष्यं महामतिं ।
लोमहर्षणनामा वै उग्रश्रवमभाषत (!) ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 50; Rāj. Mitra,
Notices, ii., p. 1; iii., p. 247 (which latter MS.
seems to stand in some relation to the present
one); and H. H. Wilson's analysis, Journ.
Roy. As. Soc., v., p. 280 (repr. in Works, vol.
iii., p. 21 seqq.). This *Purāṇa* has been edited,
in the *Anandāśrama* Series (1893, 1894), by
V. N. Mandlik.

The last seven chapters (cf. Aufrecht's
description) are: — *padmodbhavaprādurbhāva*,
fol. 191a; *suratārakayoh saṃgrāmaḥ*, fol. 194a;
kumārasambhava gaurīvivāhaḥ, fol. 214b; *pitṛi-*
māhātmyakathanam, fol. 218b; *śrāddhapraka-*
raṇam, fol. 222a; *yaduvaṃśakīrtanam*, fol. 227b;
and the last on *krośhṭuvamśa*, etc.

It ends:

तथा कृत्वोशना चाह समाप्ता सुपुरोहितः (?) ।
प्रमानो वात्यदेवेषु (!) कर्तव्यो न कदाचन ॥

एकस्य चैकसाभक्तं भोक्तव्यं करसे (!) पुटे ॥

इत्यादिमहापुराणे पात्रे सृष्टिखण्डः समाप्तः ॥ अन्ते १८४०
कात्तिकमासि वल्लभपक्षे पौर्णमास्या भरणीताराया अतिपात-
योगे गौरिवारे गुलाराशिगते सूर्ये मेषराशिगते चन्द्रे तस्मिन्नेव
दिवसे इमं पात्रं सृष्टिखण्डमाप्तियेनानलिखत् ॥ इदं पुस्तकं
श्रीमत्भगीरथशर्मा ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3381.

239a. Foll. 174 (counted 177; nos. 145
and 163 being passed over; and fol. 52 miss-
ing); size 12½ in. by 6 in.; clear, but not
very accurate, Devanāgarī writing of about
1790 A.D.; fourteen lines in a page.

Padmapurāṇa, the same section (called the
fifth *khaṇḍa* on fol. 1a). [B.]

In the beginning, this MS. differs entirely
from the text of the preceding MS:

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत्* ॥

* This verse is found at the beginning of the *Mahā-*
bhārata and many *Purāṇas*.

एकदा नैमिषक्षेत्रे क्षुषयः सत्समास्थिताः ।
 पप्रच्छुः सृतमासीनं रौमहर्षिमुत्सुकाः ॥
 सृतसुत महाभाग वद नो वदतां वर ।
 पुराणं पारमित्र्याहुर्क्षेपयो यं (r. यत्) तपोधनाः ॥
 श्रुतानि च पुराणानि बहूनि त्वन्मुखोबुजात् ।
 अधुना ज्ञायते तृष्णा पार्सं श्रोतुं त्वदात्मना ॥

मृत उवाच ॥

एष साधु कृतः प्रश्नो विष्णुभक्तिपरायणैः ।
 वेदव्यासं नमस्कृत्य यत्कारुण्यादवामवान् ॥
 विशुद्धं परमं ज्ञानं पीराणं सर्वपूजितं ।
 एकदा मुखमासीनं पुलस्त्यं स्वगृहागतं ॥
 भीष्मः परमधर्मात्मा पप्रच्छ ज्ञानमुत्तमं ।
 कथयस्व तदां (? कथां) विप्र विष्णुभक्तिप्रवर्धनीं ॥
 त्वं त्वपूर्वेण भाग्येन प्राप्तो निधिरिचोऽञ्जलः ।
 त्वत्पादसंश्रयाच्चेतो याति निमैलतां मुने ॥

पुलस्त्य उवाच ॥

साधु साधु कृतः प्रश्नस्तथा भीष्म मुनिभरं ।
 ममापुत्रासते चेतो न चेतो (? तच्चेतो) यत्सुखावहं ॥
 पार्सं पुराणं यन्प्रोक्तं तत्र मृष्टिं वदामि ते ।
 कालस्य संख्या यत्रास्ति पुराणेषु परिश्रुता ॥ [१०] ॥
 परमाणुप्रमाणेन कालस्तु परिकीर्तितः ।
 स कालः परमाणुर्वै यो भुङ्क्ते परमाणुतां ॥
 अष्टादशनिमेषाणां काशास्तु परिकीर्तिताः ।
 त्रिंशत्तस्तु क्षणसोतु (? ० स्तास्तु) मुहूर्तो द्वादश स्मृताः ॥
 अहोरात्रस्तु ते त्रिंशत् पक्षः पंचदश स्मृताः ।
 द्वौ पक्षावह (? वेक) मासस्तु षण्मासौ (? द्वौ मासौ)
 चतुर्वः स्मृताः ॥ [१३] ॥ ० [२३] ॥

भीष्म उवाच ॥

ब्रह्मा नारायणो वासी कल्पादौ भगवान्यथा ।
 ससर्ज सर्वभूतानि तदाचक्ष महामुने ॥ [२४] ॥

पुलस्त्य उवाच ॥

अतीतकल्पावसाने निशासुमोत्थिता प्रजा (० तः प्रभुः ed.) ।
 सत्सोदकस्तथा ब्रह्मन् (r. ० द्रिक्स्तथा ब्रह्मा) जून्यं
 [लोकमपश्यत् ॥ [२५] ॥

तोष्यते स महीं दृष्ट्वा निमग्ना वारिसंज्ञवे ।
 अहेतं (? अनंतं A, विचिन्त्य तदु ० ed.) जगद्ब्रह्मं
 [कर्तुकामः प्रजापतिः ॥

विष्णुरूपं तदा कृत्वा पृथ्वीमुद्धारकारणात् (A B, पृथ्वी
 [चोदुं स्वतेजसा ed.) ।

मत्सुकूर्मादिकां चान्यां वाराहं च तथा तनुं ॥ [२७] ॥ ०

The earth, having been raised and steadied, bursts forth into a panegyric of *Vishṇu* as the divine spirit (*paramātmān*, *paramam brahma*), ending:

त्वन्मयाहं (? त्वन्मयहं) त्वदाधारा त्वत्पृष्टा त्वामुपाश्रिता ।

माधवीमिति लोकोऽयमभिपश्ये ततो हि मां ॥ [३७] ॥

जयाखिलज्ञानमय जयास्थूल जयाजय ॥

The passage from v. 25 onwards (with the exception of the last odd half-verse) occurs also in the other MS. (fol. 7a, l. 8 seq.) as well as in the edition, and is there (at the beginning of the 3rd *adhyāya*) likewise preceded by some verses regarding the divisions of time, which, however, differ entirely from those of our MS.; whilst the first ten verses of the latter have nothing corresponding to them in MS. A and the edition. In these, the earth's eulogy of *Vishṇu* is followed by an account of the nine creations ending with the creation of the *Rākshasas* and *Yakshas*, after which they continue with the present MS.:

ततः क्रुद्धो जगत्स्रष्टा क्रोधात्मनो विनिर्मे¹ ।

वर्णेन कपिशेनोग्रा भूतास्ते पिशिताशनाः ॥ ०

after this the present MS. to the end corresponds to MS. 215 (with, however, constant variations of detail) as far as fol. 218b, l. 2 (ed. p. 1233), where it ends:

इदं पवित्रं यशसो निधानम्

इदं पितृणामपि वल्लभं (० मतिव ० ed.) स्यात् ।

इदं च देवदृष्टाय कल्पते (r. देवेष्वमृताय कल्पते)

पुण्यावहं (० हरं A) पातकिकीं च पुंसाम् (वपुः स्यात् A) ॥

इति पठति य इत्थं यः (प्रशस्ये ed.) शृणोतीह सम्यग्

मधुमुरनरकारैरर्चनं वाच पश्येत् ।

मतिमपि च जनानां यो ददातींद्रलोके (० तीहलोके A)

भव इव (हरिशिवं ed.) विबुधास्ते पूज्यते कल्पमेकं ॥

¹ क्रोधात्मनो A; ततः क्रुद्धेन वै स्रष्टा क्रोधात्मनो विनिर्-
 मिताः । ed.

after which the MS. concludes with the colophon: इति श्रीपद्महापुराणे गौरीविवाहो नामाध्यायः संपूर्णः ॥ the first seven *aksharas* of which are written over previous writing daubed over; whilst MS. 215 proceeds (with ed.):

य इदं भृगुयान्नित्यमृषीणां चरितं महत् ।

विमुक्तः सर्वपापेभ्यो स्वर्गलोके महीयते ॥ ० 6 ślokas,

and after which (different from ed.): इत्यादिमहापुराणे पाप्मे सृष्टिखण्डे पितृमाहात्म्यकथनं नामाध्यायः ॥

The last three chapters of MS. A would thus be wanting in the present one.

For an index to this MS. see MS. 366 (no. 3742). [H. T. COLEBROOKE.]

3382.

920b. Foll. 81; size 12½ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; thirteen lines in a page.

Part of the *Bhūmikhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*; corresponding to *adhy.* 59-118 of the Cod. Wilson, 113 (Aufrecht, Cat. Bodl., p. 13a), and *adhy.* 61-125 of the *Ānandāśrama* edition.

It begins: चेण उवाच ।

भावैतीर्थं समाख्यातं सर्वतीर्थोत्तमोत्तमं ।

पितृतीर्थं समाख्यातं पुत्राणां तारणं परं ।

विष्णुरुवाच ॥

कुरुक्षेत्रे महापुण्ये कुंडलो नाम ब्राह्मणः ।

सुकर्मो नाम सत्पुत्रः कुंडलस्य महात्मनः ॥

गुरु तस्य महावृद्धौ धर्मज्ञौ शास्त्रकोविदौ ।

द्वावेतौ तौ महाप्राज्ञौ जरया परिपोडितौ ॥ ०

The colophons of the chapters (which are not numbered) run thus: 1. इति श्रीपद्मपुराणे वैष्णोपाख्याने fol. 3a; 2. do., fol. 5a; 3. do., fol. 5b; 4. इति पाप्मे वैष्णोपाख्याने पितृमातृतीर्थवर्णनं fol. 8a; 5. इति प० वै० पितृतीर्थे ib.; 6. इति श्रीप० वै० पितृमातृतीर्थे ॥ fol. 13b; 7. इति श्रीपाप्मे वै० पितृमातृतीर्थे ययातिचरिते ॥ fol. 16a; similarly 8-20; 21. इति श्रीप० वै० ययातिखगैरोहणं fol. 31b; 22. इति पा०

पितृमातृतीर्थे fol. 32a; 23. इति श्रीप० गुरुतीर्थे अयनोपाख्याने ॥ fol. 34a; 24. इति पा० वै० गु० अयनसंवादे fol. 36a; similarly 25-35; 36. इति श्री० अयनोपाख्याने ॥ fol. 54a; similarly 37-43; 44. इति पा० नहुषचरिते fol. 65a; 45. इति पा० अयनोपाख्याने ॥ fol. 68a; 46, 47. इति पाप्मे भूमिखण्डे ॥ foll. 69a, 70a; 48. इति पा० वैष्णोपाख्याने ॥ fol. 71a; 49. as 46; 50. इति पा० नहुषोत्पत्तिः fol. 72b; 51, 52. as 46; 53. इति श्रीप० भू० वैष्णोपाख्याने fol. 77a; 54. इति श्रीप० भू० अयनसंवादः fol. 78a; 55. इति पा० भू० वै० गुरुतीर्थे fol. 79b; 56. इति श्रीप० वैष्णोपाख्याने ॥ fol. 80b; 57. ends:

भूमिखण्डं नरः श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

सर्वदुःखेभ्यः (१२. सर्वदुःखैः शत्रुभिश्च) सर्वरोगैः प्रमुच्यते ॥

अन्यमेवं ० । श्रोतव्यं हि ० ॥

प्रथमं सृष्टिखण्डं हि द्वितीयं भूमिखण्डं (० कं) ।

गोप्रदानसहस्रस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥

इति श्रीमहापुराणे पाप्मे भूमिखण्डं समाप्तं ॥

Fol. 1a has the inscription पद्मपुराणद्वितीयखण्डप्रारम्भः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3383.

2487. Foll. 233; size 11 in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; ten lines in a page.

Rāmāśvamedha, a section of the *Pātālakhanda* of the *Padmapurāṇa*, describing, in 68 *adhyāyas*, the circumstances connected with the great horse-sacrifice held by *Rāma* after the conquest of *Laṅkā*.

It begins:

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।

देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥

व्यास उवाच ॥

ततः परं धराधारं पृथ्वानुजगेश्वरं ।

वात्स्यायनो मुनिवरः कथामेतौ मुनिर्मला ॥ २ ॥

शेषाशेषकथा त्वत्तो जगत्सर्गलयादिका ।

भूगोलश्च खगोलश्च ज्योतिश्चक्रविनिर्ययः ॥ ३ ॥

महत्तत्त्वादिमृष्टीनां पृथक् तत्त्वविनिर्णयः (r. ० यः) ।
 नानाराजचरित्राणि कथितानि त्वयानघ ॥ ३ ॥
 सूर्यवंशभवानां च राज्ञां चरित्रमद्भुतं ।
 तत्रानेकमहापापहरा रामकथा कृता ॥ ४ ॥
 तस्य वीरस्य रामस्य हयमेधकथा श्रुता ।
 संक्षेपतो मया त्वत्तत्त्वमिच्छामि सविस्तरा ॥ ५ ॥
 या श्रुता संस्मृता चोक्ता महापातकहारिणी ।
 चिन्तितार्थप्रदात्री च भक्तचित्तप्रतोपदा ॥ ७ ॥

शेषनाग उवाच ॥ ०

It ends :

श्रुत्वांति ये कथामेतौ ब्रह्महत्याघनाशिनीं ।
 ते यांति परमं स्थानं सर्वदेवैः सुदुर्लभं ॥
 गोमन्त्र युवतीमन्त्र (तु सुतमन्त्र ed.) सुरापो गुरुतत्त्वगः ।
 क्षणात्पूतो भवत्येवमचिरेण द्विजर्षभ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवाक्यायनसंवादे अष्टमोऽध्यायः ॥

The colophons of the chapters correspond to *adhy.* 29-95 in Wilson's Cod. 112 (Cat. Bodl., p. 13b),—where, however, *Lavamūrcechanam* ought to be read instead of *Naramūrcehana* in *adhy.* 89;—whilst in the *Ānandāśrama* edition, this section forms *adhy.* 1-68 of the *Khaṇḍa*.

The work was also published separately at Bombay in 1857. [GAIKAWAR.]

3384.

2492. Foll. 251; size 11½ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of the latter part of last century; nine lines in a page.

Rāmāśvamedha; apparently copied from the same MS. as the preceding one. [GAIKAWAR.]

3385.

2564. Foll. 52; size 12¾ in. by 6½ in.; Devanāgarī character, for the most part carelessly written, by different hands, in 1799 A.D.; 15-19 lines in a page.

Śivarāghavasamvāda, a dialogue between *Śiva* and *Rāma* (on the mysteries of *Śiva* worship, etc.), forming part of the *Pātālakhanda* of the *Padmapurāṇa*, viz. *adhyāyas* 100-113 in the *Ānandāśrama* edition.

It begins : श्रीगणेशाय नमः ॥ निरंतरायोस्तु ॥

सूत उवाच ॥

अयोध्यां गंतुकामेन शंकरेण महात्मना ।
 पार्वत्या सह देवेन उषितं शरयूतटे (r. स०) ॥
 मुनयस्तं समभ्येत्य शंकरं विश्वरूपिणं ।
 कश्यपाद्या महात्मानः पद्मचुरमितीजसं ॥
 स्वागतं ते मुनिश्रेष्ठ सभायैः कुत आगतः ।
 किमागमनकृत्यं ते कं देशं गंतुमुद्यतः ॥

श्रीशंकर उवाच ॥

अहं शंभुरिति ख्यातो विप्रो हिमगिरिस्थितः ।
 द्रष्टुं च राघवं गच्छे मम कार्यं महत्ततः ॥
 मामाह्वयति राजासौ पुराणश्रवणेनितः (० शे रतः ed.) ।
 आगच्छंतु भवंतो ऽपि राघवः परितुष्यति ॥
 ततः शिवस्ते मुनयो ययू रामदिदृक्षुवः ।
 तानागतान्वसिष्ठस्तु ज्ञात्वा रामाय चोक्तवान् ॥
 ततः सत्वरमुत्थाय निर्ययी सपुरोहितः ।
 अर्घ्यपाद्यादिना सर्वान्पूजयामास तानृषीन् ॥
 गृहराजं ततः सर्वान्प्रावेशयदरिंदमः ।
 प्रत्येकमासनं दत्त्वा स्वागतोक्त्वासनस्थितान् ॥
 प्रीणयन् (क्रमेण ed.) रघुशार्दूलः पूजयामास तानृषीन् ।
 वाचा मधुरया प्रीणन्निदमाहासनस्थितान् ॥
 अद्य मे सफलं जन्म प्राप्तमद्य तपःफलं ।
 अद्याभ्यासस्य विद्यानां फलकालो ऽयमागतः ॥
 अद्य मे पितरस्तुष्टा राज्यं च सफलं मम ।
 अद्य मे सफलं वृत्तमद्य मे सफलं श्रुतं ॥
 एवं वरं ते (r. वदंतं) राजानं ब्राह्मणाः कश्यपादयः ।
 ऊचुः प्रियतरं वाक्यं रामं राजीवलोचनं ॥

शुषय ऊचुः ॥

अयं शंभुर्द्विजः प्राप्तः सर्वशास्त्रविशारदः ।
 वेदवेदांगतत्त्वज्ञः सर्वभूतहिते रतः ।
 कैलासवासो सततं तपसे कृतनिश्चयः ॥

ब्रह्मणा ब्रह्मवचस्के तुल्यो ब्रह्मविदो वरः ।
हरिणा ब्रह्मवात्सल्ये प्रसादे शंकरोपमः ॥
एवंविधो महातेजाः शंभुब्राह्मणपुंगवः ।
सहादशपुराणज्ञो भीमोसान्ध्यायकोविदः ॥
त्वद्वाक्यगीरवादेव प्राप्तोऽयं मुनिपुंगवः ।
त्वयाहूतो मुनिवरः कैलासादागतः प्रभो ॥
अतः पृच्छ महाभाग पुराणाख्यानमुत्तमं ।
श्रोतुकामा वयं प्राप्तास्त्वामद्य रघुर्नदन ॥ ०

The colophons are as follows: 1. इति श्रीपद्म-
पुराणे पातालखंडे शिवराघवसंवादे प्रथमोऽध्यायः fol. 4b;
2. इत्यादिमहापुराणे श्रीपादो पा० शि० द्वितीयोऽध्यायः
fol. 10a; 3. इत्या० श्री० पा० शि० विभूतिमाहात्म्ये तृतीयो
ऽध्यायः fol. 12b; 4. इति श्रीप० पा० शि० चतुर्थोऽध्यायः
fol. 14a; 5. इत्यादि० श्री० पा० भस्मोत्पत्तिविधानं नाम
पंचमोऽध्यायः fol. 15b; 6. इत्या० श्री० पा० शि० विभूति-
माहात्म्ये षष्ठोऽध्यायः fol. 18a; 7. इति श्रीप० पा० शि०
पूजामाहात्म्ये सप्तमोऽध्यायः fol. 20b; 8. इत्यादि० श्री०
पा० शि० अष्टमोऽध्यायः fol. 22a; 9. इत्या० श्री० पा०
शि० हरनाममाहात्म्ये नवमोऽध्यायः fol. 25a; 10. इत्या०
श्रीपा० दशमोऽध्यायः fol. 26b; 11(?) इत्या० श्री० पा०
शि० पौराणिकवाक्यं नाम दशमो(!) अध्यायः fol. 37b;
12(?). इत्या० श्री० पा० शि० पुराणमाहात्म्यकथनं नामा-
ध्यायः fol. 40a, l. 1.

The MS. then proceeds, fol. 40a, l. 2: श्री-
राम उवाच ॥

संध्यावन्दनकर्म क्रिय[ता]मिति मुनि समाचष्ट(मुनिमाच-
[ष्टाय ed.] ।

इत्त(उष्ण)द्युतिरप्यस्तमुपैति द्विजकुलमेतं नोऽमुपैति [U]

स्वयमपि संध्यावन्दनगामी इतरमुत्तररात्रिगामी(०वन्दन-
[कामोऽत्रजदुत्तरदिशमुष्णितयानः ed.] ।

हाहाहूकृतसंगीतिर्वेदी प्रमुखप्रस्तुतवृत्तिः(०कीर्तिःed.)॥

Cf. ed., p. 731.

Fol. 48b (ed. p. 747): इत्या० श्री० पा० शि०
पुराकल्पाधैरामायणं समाप्तमिति ॥ सूत उवाच ।

भारद्वाजगृहे भुक्ता रामचंद्रः प्रसन्नधीः ।

मुनीन्द्रविष्णुसहितो चानरक्षैसमन्वितः ॥

Fol. 52a (cf. ed. p. 754, where no new
chapter: इत्यादि० श्री० पा० शिवराघवसंवादे सप्तचत्वारिंशत्तितमोऽध्यायः ॥ श्रीरामाय नमः । सूत उवाच ।

शंभुमेव(r.शंभु) विलोक्याय ततो वभाषे

रामः कथां कीर्तय शंकरस्य ।

नृप्रिर्न जाता मुनिवर्ये शृण्वतो

महेशमाहात्म्यमधीयनाशनं ॥

श्रीशंभुरुवाच । ०

It ends: इत्यादिमहापुराणे श्रीपादो पातालखंडे शिवरा-
घवसंवादे उपरिभागे राममोक्षो नामाध्यायः ॥

पुराणवक्त्रे दातव्यं वस्तुगोहेमभूषणं ।

भूमिः सस्यफलोपेता देया शक्त्यनुसारतः ॥

शिवराघवसंवादं सर्वधौघनिकृतं ।

..... (? line lost).

प्रदक्षिणोन्मार्गस्य(?) सनुना श्रीपतेन(!) च ।

सिद्धार्थवत्सरे पुण्ये एकादश्यां बुधे दिने ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3386.

846e. Foll. 22; size 9½ in. by 4 in.; fair
Devanāgarī writing of 1765 A.D.; 8-10 lines
in a page.

Holikāmāhātmya, a supplement to the *Pā-
tālakhanda* of the *Padmapurāṇa*.

In six *adhyāyas*, it describes the *Holikāvratā*,
a ceremony performed, in honour of *Kṛishṇa*,
during the fortnight preceding the full moon
of the month *Phālguna*; and deriving its name
from a certain *Holā* or *Holikā*, a sister of the
mahāsura Kola in the *Nairṛita* region, from
whose life on this occasion stories are told in
which she usually turns out to be *Umā*,
Lakshmī, *Bhārati*, etc., herself.

For a full account of this festival, by H.
H. Wilson, see *Works*, ii., p. 227 sqq. It is
likewise mentioned in Mr. Sherring's 'Sacred
City of the Hindus,' p. 227 sqq.; in S. C.
Bose's 'The Hindoos as they are,' 2nd ed.
(Calc. 1883), p. 156 sqq.; in Yule and Burnell,
Glossary of Indian Words, s.v. *Hooly*, etc.

It begins : सूत उवाच ।

शृण्वन्तु श्रुण्वः सर्वे गुह्यानुसूतं महत् ।
होलिकाव्रतमाहात्म्यं विस्तरेण तपोधनाः ॥ १ ॥
फाल्गुणस्य सिते पक्षे कुर्याद्ब्रतमनुत्तमं ।
सर्वकामप्रदं नृणां नारोणां च विशेषतः ॥ २ ॥
सार्धं पूजयते यस्तु होलिका भक्तवत्सला ।
भस्मीकृत्यास्य पापानि नात्र कार्या विचारणा ॥ ३ ॥

It ends :

राजर्षिप्रभृतीन्सर्वानुपदिश्य व्रतं त्विदं ।
गृणन्नामसहस्रं च सत्यलोकं ययौ मुनिः ॥ ८८ ॥
इत्येतत्कथितं सर्वं होलिकास्थानमुत्तमं ।
सर्वकामप्रदं नृणां किमन्यच्छ्रेतुमिच्छथ ॥ ८९ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे होलिकामाहात्म्ये [होलिका]-
वरप्रदानं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ०

[H. T. COLEBROOKE.]

3387.

1828. Foll. 34; size 12½ in. by 4 in.; good Devanāgarī writing (watermark of paper 1818); seven lines in a page.

The same work. [DR. JOHN TAYLOR.]

3388.

254. Foll. 252 (in two parts, paged 1-131, and 1-120; two leaves of the latter being numbered 73); size 11 in. by 4½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Prayāgamāhātmya, professing to form part of the *Pātālakhanda* of the *Padmapurāṇa*, and celebrating, in 100 *adhyāyas*, the high renown of the *Prayāgatīrtha* and its vicinity, as well as describing the ceremonies and devotions to be performed there at different times.

It begins :

कदाचित्त्रैमिषारण्ये सूतं परमकोविदं ।
कोविदाः सर्वधर्मेषु सर्वयज्ञेषु कोविदाः ॥ १ ॥ ०

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 60 (from beginning to *adhy.* 36, v. 17). An edition of the work was published at Benares in 1867.

Part II. begins with *adhy.* 53: शौनकादय ऊचुः॥

सोद्यापनं समाहात्म्यं माधवानं त्वयोदितं ।
श्रुत्वा प्रमुदिताः सर्वे पृच्छामोऽन्यद्वयं प्रभो ॥ १ ॥
शक्तीं दानानि कार्याणीत्यवोचि करुणात्मना ।
भवता विदुषा तत्र वयं संदेहमागताः ॥ २ ॥
कानि दानानि देयानि कुत्र केभ्यः कदा कथं ।
एतदाचक्ष नः सूत सर्वज्ञोऽसि महामते ॥ ३ ॥ ०

It ends :

आदावादिपराशरात्मजवरेणोक्तस्ततो नैमिषे
सूतेनोक्तं श्रुतिभ्य आदरभरात् शेषेण विस्तारितः ।
पञ्चाङ्गमुत्तेभ्य आदिमहिमा यस्तोयैराजस्य तं
श्रुत्वाप्रोति निजेहितं नरवरो नानाविधं निश्चितं ॥ ६४ ॥
गंगायै यमुनायै च सरस्वत्यै वटाय च ।
सोमेश्वराय शेषाय माधवाय नमो नमः ॥ ६५ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे सूतशौनकसंवादात्तर्गतशेष-
सनकादिसंवादे श्रीप्रयागमाहात्म्ये अथणपठनफलादितिरूपणं
नाम शततमोऽध्यायः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3389.

2688a. Foll. 9; size 9½ in. by 5½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kālāñjaramāhātmyam, an account, in five *adhyāyas*, of the *Kālāñjara-kshetra*, on the eastern confines of the Bundelkhand district, and the tantric worship of *Śiva-Nīlakaṇṭha* practised there; professing to form part of the *Pātālakhanda* of the *Padmapurāṇa*.

In the form of a dialogue between *Śiva* and *Pārvatī*, this *kshetra* is described as a hill extending over half a *yojana*, and comprising several *tīrthas* of great repute, such as *Koṭī-tīrtha*, *Vāṇagaṅgā*, *Gopyakuṇḍa*, *Sūryakshetra* or *Ravikshetra*, *Rishikshetra* and *Saṁmitra-kshetra*.

The MS., which is not very correct, begins:

अथ कालंजरमाहात्म्यं ॥ तत्र पार्वतीं प्रति शिव उवाच ॥

अवणात्कीर्तनाद्यानाद्दर्शनादधिकं फलं ।

चतुर्धा वाञ्छितं दद्यान्नृणामारोहणाद्विरिः (० रेः) ॥ १ ॥

संदेहो ऽत्र न कर्तव्यो गिरिरूपो सदाशिवः ।

दर्शनामुच्यते जंतुः कलौ कालंजरस्य तु ॥ २ ॥

समुद्रमथनारंभे विष्णुना निःसृते विषे ।

प्राप्यतो महः (ऽमर्दं) यत्र तस्मात्कीलकं भवेच्छिवः ॥ ३ ॥

नीलकण्ठस्तदारभ्य गिरौ कालंजरे स्थितः ।

स्वस्त्रे घसता नृणां चतुर्वर्गफलप्रदः ॥ ४ ॥

जन्मदीक्षाविधौ चैव विवाहे मरणे तथा ।

अर्थयोजनविस्तीर्णं तत्त्वेन सर्वमुक्तिदं ॥ ५ ॥ ०

It ends:

मूढो भ्रमति संसारे मोहितो मम मायया ।

कालंजरे ऊसरे (ऊषरे) तु प्रसादं पुरवासिना ॥ ३७ ॥

कारयित्वा तु मनुजो जायते स चतुर्भुजः ।

स्वयं पावनस्तत्र वसति गिरिमुत्तमं ॥ ३८ ॥

श्रुत्वा वाचकपूजाभिः कृतं श्रुतिगं न हि ।

ईदृशं तु धरण्यां हि नाम्यत्वेन मनुजैः ॥ ३९ ॥

श्रुत्वा पठित्वा माहात्म्यं यः शृणोति नरोत्तमः ।

तस्य पुत्रः प्रपौत्रश्च मद्भक्तो मत्परायणः ॥ ४० ॥

इति श्रीपद्मपुराणे कालंजरमाहात्म्ये उनामहेश्वरसंवादे तीर्थ-
वर्णनं नाम पंचमोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3390.

1306. Foll. 116; size 12½ in. by 6 in.; good Devanāgarī writing of 1766 A.D.; twelve lines in a page.

A portion of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*, beginning with a chapter (the 25th) called '*Vidyopadeśa*'; after which its contents generally correspond to *adhyāyas* 26-96 of the Oxford MS. (Cat., p. 13b); *Ānand.* ed., *adhy.* 251-276; 171-188 (*gītā*).

It begins: दिलीप उवाच ॥

भगवन्भगवता (r. भवता) प्रोक्ताः सर्वे धर्मा विशेषतः ।

बलीश्रमयुता धर्मा नित्यनैमित्तिकाः क्रियाः ॥

राजधर्माश्च यज्ञाश्च तीर्थदानव्रतादिकम् ।

श्रुतं मया मुनिश्रेष्ठ क्रिया याः सर्वमोक्षदाः ॥

अधुना श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं वक्तुमर्हसि ।

को मंत्रः सर्वमंत्राणां भवरोगैकभेषजः (० जं) ॥ ०

The first four *adhyāyas* are numbered 1-4; after which only the *adhyāyas* constituting the *Gītāmāhātmyam* (79-96) are numbered 1-18.

Colophon: इति पद्मपुराणे गीतामाहात्म्ये अष्टादशा-
ध्यायः ॥ गीतामाहात्म्यं समाप्तं ॥ ० संवत् १८२३ ० ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3391.

239c. Foll. 77; size 12½ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; fourteen lines in a page.

The *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*, beginning as the preceding MS. and reaching to the end of *adhyāya* 76.

Colophon: इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरखण्डे [उनामहे] श्वर-
संवादे वशिष्ठदिलीपसंवादे नामाध्यायः ॥ ० संवत् १८३४ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3392.

2556. Foll. 95; size 13½ in. by 6 in.; careless, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same portion of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*, as contained in the preceding MS.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3393.

2856b. Foll. 95; size 13½ in. by 7 in.; careless Devanāgarī writing of 1794 A.D.; thirteen lines in a page.

Māghamāhātmya, a section of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*, in 36 *adhyāyas*.

The text of this MS. seems to differ as

much from all the other versions known as they differ among themselves. Compared with the Oxford MS. (Cat. no. 57), the names of the chapters, as far as they are given here, are all different, and the beginning as given by Prof. Aufrecht corresponds to the second chapter of our MS. The beginnings of *adhy.* 7-10 in the Berlin MS. (Cat. no. 457) correspond to those of *adhy.* XXIV., XXVII., XXIX., XXXII. of our MS., but the number of verses is different.

Besides these MSS., there are two printed editions. A comparison of the Madras edition of 1858, in 37 *adhyāyas*, shows the following result. The first 17 *adhyāyas* agree in both. From XVIII. 9 to XXI. 75 there is considerable difference. The end of XXI. and beginning of XXII. is the same as the corresponding pieces of *adhy.* 25 and 26 in the Madras edition. XXVI.-XXVIII. harmonize with *adhy.* 31-33 in the Madras edition; XXX. with *adhy.* 35 and 36. XXXI.-XXXVI. are contracted into one (*adhy.* 37) in the Madras edition. The Bombay edition of 1861, in 25 chapters, on the other hand, again differs greatly in particulars from the Madras edition and from our MS. In the *Ānandāśrama* edition of the *Padmapurāṇa*, this section forms *adhys.* 219-250 of the *Uttarakhaṇḍa*.

The MS. begins : श्रीवेकदेशाय नमः ॥

आरम्भं नैमिषारण्ये सत्रं द्वादशवार्षिकम् ।

आजगुरधिलास्तत्र मुनयो ब्रह्मवादिनः ॥ १ ॥

असितो देवलश्चैव सुमनुः पेल एव च ।

सुमतिवैभवेवञ्च जावालिः कश्यपो भृगुः ॥ २ ॥ ० २१ ॥

सुखासीनं ततस्तं नु विश्रांतमुपलक्ष्य च ।

श्रोतुकामाः कथां पुण्यामिदं वचनमनुवन् ॥ २२ ॥

श्रुपय कचुः ।

अष्टादश पुराणानि सेतिहासानि कृत्स्नशः ।

नञः श्रुतान्यशेषेण श्रोतव्यांशो न विद्यते ॥ २३ ॥

सूतः । शृण्वन्तु मुनयः सर्वे श्रोतव्यांशमितः परम् ।

यावज्ज्ञानं प्रवक्ष्यामि युष्माकं विदुषां पुरः ॥ २४ ॥

ब्राह्मं पुराणं प्रथमं यासं वैष्णवमेव च ।

लिंगं तथैव वाराहं स्कन्दं वामनमेव च ॥ २५ ॥

भगवत्प्राभिर्धं शैवं भविष्यं नारदीयकं ।

मार्कण्डेयं तथानेयं ब्रह्मवैवर्तमेव च ॥ २६ ॥

कौर्मं मात्स्यं गारुडं च ब्रह्मांडं च ततः परम् ।

आद्येष्टादशस्थेषु पुराणेषु महत्सु च ॥ २७ ॥

द्वितीयं पाञ्चमित्युक्तं पुराणं रीमहर्षणे ।

पंचपर्याचाशदित्युक्तसहस्रग्रंथसंख्यया ॥ २८ ॥

तस्मिन्पुराणे हि मया माघमासस्य वैभवः ।

संक्षेपाद्वा श्रुतो विप्रांश्चरितो न नु विस्तरात् ॥ २९ ॥

श्रुपयः ।

तस्मिन्पुराणे भवता माघमासस्य वैभवः ।

अग्रतो चरितोऽस्माकं तं भूयो वक्तुमर्हसि ॥ ३० ॥ ०

Colophon: इति श्रीपद्मपुराणे माघमाहात्म्ये वसिष्ठदिलीप-
संवादे ज्ञानदाननियमोद्घापनादिकथनं नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3394.

2418. Foll. 61; size 8½ in. by 4½ in.; large, clear Devanāgarī writing of 1731 A.D.; seven lines in a page.

Bhāgavatamāhātmyam, a treatise on the nature and practice of faith (*bhakti*), as the essence of the *Bhāgavata-purāṇa*, in six *adhyāyas*, forming part of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*. [A.]

In the *Ānandāśrama* edition this section constitutes *adhys.* 189-194 of the *Uttarakhaṇḍa*.

It begins : श्रीराधावल्लभो जयति ॥

यं प्रव्रजंतमनुपेतमपेतकृत्यं

द्वैपायनो विरहकातरमानुहाव (०२ आनुहव B, ed.) ।

पुत्रेति तन्मयतया तरवोऽभिनेदुस्

तं सर्वभूतहृदयं मुनिमानतोऽस्मि ॥ १ ॥

नैमिषे सूतमासीनमभिवाद्य महामतिं ।

कथामंतरसास्वादकुशलः शीनकोऽब्रवीत् ॥ २ ॥

शीनक उवाच ॥

सज्ञानध्वातविध्वंसकोटिसूर्यसमप्रभं ।

सूताख्याहि कथासारं मम कथेरसायनं ॥ ३ ॥

भक्तिज्ञानविरागाग्नौ (० न B) विवेको वर्धते परं (कथं B) ।

मायामोहनिरासश्च वैष्णवैः क्रियते कथं ॥ ४ ॥

इह घोरे कलौ प्रायो जीवश्चासुरतां गतः ।

ज्ञेशाक्रांतस्य तस्यैव शोधने किं परायणं ॥ ५ ॥ ० १८ ॥

मेनिरे भगवद्रूपं शास्त्रं भागवतं क्षितौ ।

पठनाच्छ्रवणात्सद्यो वैकुण्ठफलदायकं ॥ १९ ॥

समाहेन श्रुतं चैतत्सर्वथा मुक्तिदायकं ।

सनकाद्यैः पुरा प्रोक्तं नारदाय दयापरैः ॥ २० ॥ ०

1. *bhaktināradasaṃvāda* (79 vv.); 2. *kumārasamāgama* (75 vv.); 3. *bhaktikashṭānivar-tunam* (68 vv.); 4. *vipramoksha* (81 vv.); 5. *gokarṇagunavarṇanam* (98 vv.); 6. *śravaṇa-vidhikathanam* (99 vv.).

Adhy. III. 26 (cf. H. H. Wilson, *Vishṇu-purāṇa*, 2nd ed., i., p. xlix., note):

यं यो ष्टादशसहस्रो द्वादशस्कंधसंमितः ।

परोक्षिच्छुक्तसंवादः शृणु भागवतं च तत् ॥

It ends :

इति च परमगुह्यं सर्वसिद्धांतसिद्धं

सपदि निगदितं ते शास्त्रपुंजं विलोड्य ।

जगति शुक्तकथातो निर्मलं नास्ति किंचित्

पिब परमुखहेतोर्द्वादशस्कंधसारं ॥ २६ ॥

एतां यो नियतमनाः (० तथा ed.) शृणोति भक्त्या

यश्चैनां कथयति शुद्धवैष्णवाद्ये ।

तौ सम्यग्विधिकरणत्फलं लभेते

याचार्यान्त्र हि भुवने किमप्यसाध्यं ॥ २९ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरखंडे श्रीभागवतमाहात्म्ये श्रवणविधि-
कथनं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ सं० १७६६ आचरणशुद्धि एकादश्यां
परतः द्वादश्यां मंगलवासरे लिखितं मया पंडितराघवमुटेन ॥

यो ऽस्योद्देशक आदिमध्यनिधने यो व्यक्तजीवेश्वरो

यः सृष्टेर्दमिदं प्रविश्य क्षुषिणा चक्रे पुरः शास्त्रितः ।

यं संपद्य जहायजामनुशयो सुमः कुलाय यथा

तं कैवल्यनिरस्तयोनिमभयं ध्यायेदजस्रं हरिं ॥

The leaves of the MS. are wrongly bound
in the order : 1-16, 25-32, 17-24, 50-57, 33-
49, 58-61.

This popular treatise has been repeatedly
printed in India, both separately and in con-
nection with the *Bhāgavatapurāṇa*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3395.

1116. Foll. 78; size 12½ in. by 6½ in.;
indifferent Devanāgarī writing of 1804 A.D.;
eleven lines in a page.

Bhāgavatamāhātmya (-*nirūpaṇam*), an ampli-
fied version of the foregoing treatise, in 25
adhyāyas, likewise professing to form part of
the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*. [B.]

The six *adhyāyas* of the former treatise
(prefaced by nine additional verses) are em-
bodied in this version as *adhyāyas* 15-20
(foll. 42-65); and the first 19 *śloka*s (except
v. 2) of the shorter text are repeated at the
beginning of this work, after which it proceeds:

शीनक उवाच ॥

कीदृशं भागवतं (i.e. भागवतं) शास्त्रं भगवद्रूपं तदुच्यते ।

तदहं श्रोतुमिच्छामि कृपया वद मे प्रभो ॥ १९ ॥

अवतारा स्वसंख्याताः श्रुता मे सर्वशास्त्रतः ।

विस्मयो मे महानासीद्वचने तव सुव्रत ॥ २० ॥

अधुना वद शीघ्रं त्वं संसाराणिवतारकं ।

अकृष्णार्थं परं धाम यद्भागवतमुच्यते ॥ २१ ॥

द्विजातयस्तथा शूद्रा वर्णसंकरिणश्च ये ।

तेषां त्वं हितमन्विच्छन्वद मे शास्त्रमुत्तमं ॥ २२ ॥

सूत उवाच ॥

शृणु शीनक यत्नेन सुखिरो (? सुस्थिरो) भव चानय ।

ब्रह्मादीनां च यत्नोप्यं रहस्यं प्रवदामि ते ॥ २३ ॥

सर्वतोर्थमयं सेतद् वेदैश्च परिकीर्तितं ।

यत् श्रुत्वा मनुजाः सर्वे प्रयांति परमं पदं ॥ २४ ॥ ०

1. *vaikuṇṭhadarśanam*; 2. *viṣṇustavanam*;
3.-14. *prathama* (etc.) -*skandhamahimavarṇa-*
nam; 15.-20. (as in preceding MS.); 21.
māsanirṇaya; 22. *śrotṛīśravaṇavidhikathanam*;
23, 24. (*bhāgavata*)-*mahimavarṇanam*; 25.
puraścaraṇavidhikathanam.

It ends : सूत उवाच ॥

एवमुक्त्वा तृषीकेशो गुडाकेशं प्रति स्मृतं ।
ययौ द्वारवतीं शुभां ब्रह्मरुद्रादिसेवितां ॥ ४७ ॥

एतद्यः कथयति सत्ततां पुरस्तात्
शुद्धीतःकरणनिविष्टसत्त्वानां ।
सारूप्यं व्रजति स सात्वतार्थभक्ष्य
शृङ्खलतो भवजलधेः प्रयति पारं ॥ ४८ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरखंडे भागवतमाहात्म्ये [भागवत-
माहात्म्यनिरूपणे in all chapters except 15 and 25;
not counting ch. 10 and 11, where only इति
श्रीपद्मपुराणे १० (११) ॥] पुरश्चरणविधिकथनो नाम पंचविंशो
ऽध्यायः २५ ॥ संवत् १८६९ आषाढे मासे कृष्णपक्षे षष्ठ्या (!)
गुरुवासरे लि० शिववालब्राह्मणचतुर्वेदिमिह (!) पुस्तकं समाप्तं ॥
[H. T. COLEBROOKE.]

3396.

2406b. Foll. 19; size 8½ in. by 4½ in.; stiff,
but clear, Devanāgarī writing of 1677 A.D.; 7
or 8 lines in a page.

Kṛishṇanāmasahasraka, a series of a
thousand names and epithets of *Kṛishṇa*,
assigned to the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padma-
purāṇa*.

It begins :

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।
प्रसन्नवदनं ध्याये सर्वविघ्नोपशान्तये ॥ १ ॥
ब्रह्मलोकादिह प्राप्तं नार्दे (नारदं) भगवत्प्रियं ।
दृष्ट्वा नत्वा सभायां ते पप्रच्छुर्मुनयो मुदा ॥ २ ॥
नैमिषे निमिषक्षेत्रे क्षुपयः शौनकादयः ।
देवर्षिमुपसंगम्य पप्रच्छुरिदमादृताः ॥ ३ ॥

क्षुपय ऊचुः ॥

ब्रह्मन् केन प्रकारेण सर्वपापक्षयो भवेत् ।
विना दानेन तपसा विना तीर्थैर्विना मखैः ॥ ४ ॥ ०

It ends : श्रीमहादेव उवाच ॥

राम रामेति रामेति रमे रामे मनोरमे ।
सहस्रनाम तनुस्य रामनाम धरानने ॥ ५२ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरखंडे उमामहेश्वरसंवादे श्रीकृष्ण-
नामसहस्रकं समाप्तं ॥ संवत् १९३४ ॥ समये नाम हेश्वरदि
एकादसी गुरुवार लिप्यनार्यो सिरौमनिगिरिपठनार्ये चंद्रगिरि-
ग्रामपरिषावा ॥ [GAIKAWAR.]

3397.

239b. Foll. 88; size 12½ in. by 6 in.;
fair, but rather inaccurate, Devanāgarī writing
of 1777 A.D.; fourteen lines in a page.

Vedasāra-(paramadivya-)sahasranāma, being
a series of a thousand names and epithets of
Śiva, in 212 verses (including introduction and
epilogue), and professing to form part of the
Bilvakeśvaramāhātmya of the *Uttarabhāga* of
the *Padmapurāṇa*; followed by a commentary
thereon, by *Parama-Śivendra Sarasvatī*, pupil
of *Abhinava-Nārāyaṇendra Sarasvatī*.

The text of this treatise has been published
(under the title of *Vedasāra-Śivasahasranāma*)
in Telugu characters, at Bangalore (1882).

The MS. begins (cp. the foot-note to vv. 3
and 4 of the commentary):

एकदा मुनयः सर्वे द्वारकां द्रष्टुमागताः ।
वासुदेवं च सोत्कंठाः कृष्णदर्शनलालसाः ॥ १ ॥
ततः स भगवान्प्रीतः पूजां चक्रे यथाविधि ।
तेषामाशीस्ततो गृह्य बहुमानपुरःसरं ॥ २ ॥
तैः पृष्टः कथयामास कौमारप्रभृतं च यत् ।
चरितं भूमिभारघ्नं लोकानंदकरं परं ॥ ३ ॥
मार्कंडेयमुखाः सर्वे माध्याह्निकक्रियोत्थिताः ।
कृष्णः स्नानमथो चक्रे मृदक्षतकुशादिभिः ॥ ४ ॥
सूर्योपस्थानसंध्यां च स्मृतिधर्ममनुस्मरन् ।
शिवपूजां ततः कृष्णो गंधपुष्पाक्षतादिभिः ॥ ५ ॥
चकार विधिवद्ब्रह्मनामस्कारयुतां शुभां ।
जय शंकर सोमेश रक्ष रक्षेति चान्नवोत् ॥ ६ ॥ ० १० ॥

श्रीकृष्ण उवाच ॥

साधु साधु मुने पृष्टे हिताय सकलस्य च ।
अज्ञातं तव नाख्येव तथापि च वदाम्यहं ॥ ११ ॥

दैपतं सर्वदेवानां सर्वकारणकारणं ।

ज्योतिर्यत्परमानन्दं सावधानमतिः शृणु ॥ १२ ॥

विश्वसाधनमीशानं गुणानीतमजं परं ।

जगतस्तस्युपो ह्यात्मा मम मूलं महामुने ॥ १३ ॥

It ends : श्रीसदाशिव उवाच ॥

जपंतु मम तां (?) मामिकां देवा नाम्ना दशशतीमिमां ।

मम चातिप्रियकरं महामोक्षप्रदायिनीं ॥ १८७ ॥ ०

व्यास उवाच ॥

ततस्ते ऋषयः सर्वे जगद्गुरुनिपुंगवाः ।

सहस्रनामसङ्ग्रिह्यां भक्तियुक्तेन चेतसा ॥ २०८ ॥

एतद्भुः कथितं सर्वं हितार्थं मुनिपुंगवाः ।

गृहीत्वा मम वाक्येन मुक्तिं प्राप्स्यथ निश्चितं ॥ २०९ ॥

भवद्भिरात्मशिष्येभ्यो दीयतामिदमादरात् ।

नाम्ना सहस्रमेतद्भि लिखितं यत्त्रिकेतने ॥ २१० ॥

अविमुक्तं तु तद्देहं नित्यं तिष्ठति शंकरः ।

अनेन मैत्रिते भस्म खलु दृष्टिविषयातर्कं (खलुदृष्टं ० ed.)

पिशाचस्य विनाशाय जन्मव्यमिदमुत्तमं । ॥ २११ ॥

नाम्ना सहस्रेणानेन समं किञ्चिन्न विद्यते ॥ २१२ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरभागे विल्वेश्वरमाहात्म्ये कृष्ण-
मार्कण्डेयसंवादे वेदसारपरमदिव्यसहस्रनामैकनतितमो (?) मैकोन-
नवति ० comm.; नाम नवतितमो ed.) अध्यायः ॥

The Commentary begins :

दैश्वर्यं परमं तत्त्वमादिमध्यातवर्जितं ।

आधारं सर्वभूतानामनाधारमविक्रियं ॥ १ ॥

अनंतानन्दबोधोचुनिधिमद्भुतविक्रमं ।

अविक्तापतिमीशानमनिशं प्रणमाम्यहं ॥ २ ॥

ऐशमाद्यंतनिर्मुक्तमतिशोभनमादरात् ।

नमामि विग्रहं सांबं संसारामयभेषजं ॥ ३* ॥

महदादिविशेषांतं जगद्यस्याः समुत्पत्तिं ।

यस्यामेव लयं याति र्धं तामविक्रामहं ॥ ४* ॥

गुरुमूर्तिधरां गुह्यां गुह्यविज्ञानदायिनीं ।

गुह्यभक्तजनप्रतीतां गुहायां निहितां नमः ॥ ५ ॥

* These two verses (3 and 4) of the commentary are made in the Bangalore edition the first two verses of the text, being followed by those with which this MS. begins.

नत्वा गणेश्वरं स्तब्धं सांबं सत्पुरुमेव च ।

वेदसारसहस्राख्याख्या सम्यग्विरच्यते ॥ ६ ॥

काशीखंडे विष्णुवचनं । कृत्वापि सुमहत्पापं ०

It ends : श्रीसदाशिव उवाच ॥ जपंतु मामिकां (!) देवा
नाम्ना दशशतीमिमां । ० प्रदायिनीं ॥ १ ॥ इमां वेदसारसहस्राख्यां
मामिकां मम सगुणनिगुणस्वरूपकथनपरी ० ॥ १ ॥ ० २६ (of
the last 13 verses only the text is given) ॥

इति श्रीपात्रे पुराणे पंचपंचाशत्सहस्रिकायां संहितायां
उत्तरभागे विल्वेश्वरमाहात्म्ये श्रीकृष्णमार्कण्डेयव्यासादिसंवादे वेद-
सारसहस्रनामैकोननवतितमो अध्यायः ॥ इति श्रीमत्परमहंस-
परिव्राजकाचार्यश्रीमद्भिनवनारायणेंद्रमस्वतीपूज्यपादशिष्य-
श्रीमत्परमशिवेंद्रसरस्वतीविरचिता वेदसारसहस्रनामव्याख्या
समाप्ता ॥ संवत् १८३४ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3398.

1785. Foll. 128; size 19 in. by 6 in.; large, clear Bengālī handwriting; eight lines in a page; European paper (watermark 1805).

Kriyāyogasūtra of the *Padmapurāṇa*, in 25 *adhyāyas*.

It begins :

लक्ष्मीनाथपदारविन्दयुगलं ब्रह्मेश्वराद्यामर-

श्रेणीनवशिरो[ऽ]तिमालममलं वन्दामहे संततं ।

भक्त्या योगिमनस्तडागसुपमासंदोहवृद्धुत्तमं

गङ्गाभोमकरन्दविन्दुनिकरं संसारदुःखापहं ॥ १ ॥

यो मूर्तिं बहुधा विधाय ० ॥ २ ॥

वेदेभ्य उद्धृत्य समस्तधर्मान्

यो ज्यं पुराणेषु जगाद् देवः ।

व्यासस्वरूपेण जगद्धिताय

वन्दे तमेतं कमलासमेतं ॥ ३ ॥

एकदा मुनयः सर्वे सर्वलोकहितैषिणः ।

सुरम्ये नैमिषारण्ये गोष्ठौ चक्रुर्मेनोरमां ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., p. 14.

It ends : सूत उवाच ।

एवं प्रबोधितस्तेन जैमिनिः परमार्थिना ।

क्रियायोगरतो भूत्वा जगाम परमं पदं ॥

इमं क्रियायोगसारं व्यासेनोक्तं महात्मना ।
 ये पठन्ति जना भक्त्या शृण्वन्ति च मुमुक्षवः ॥
 ते सर्वपातकैर्घोरैर्बहुजन्माजितैरपि ।
 विमुक्ताः परमां मुक्तिं लभन्ते नात्र संशयः ॥
 यद्यदिष्टा पठन्तेतत् शृण्वन्ति च नरोत्तमाः ।
 लभन्ते तत्तदेवाशु प्रसादात्कमलापतेः ॥
 श्लोकार्थं श्लोकमेकं वा श्लोकपादमपि वा ।
 नरः पठित्वा श्रुत्वास्य लभते वाञ्छितं निजं ॥
 लिखित्वा लेखयित्वा वा यः शास्त्रमिदमर्चयेत् ।
 स विष्णुपूजनस्यैव फलं प्राप्नोति मानवः ॥
 इदमतिशयगुह्यं निःसृतं व्यासवक्त्रात्
 रुचिरमुपपुराणं प्रीतिदं वैष्णवानां ।
 चिरममरवरीर्घैर्वन्दिताङ्गेर्मुनिरादेः
 सकलभुवनभर्तुश्चक्रिणः प्रीतये स्तु ॥

इति क्रियायोगसारे व्यासजैमिनिसंवादे पञ्चविंशोऽध्यायः ॥
 समाप्तं चेदमुपपुराणमिति ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3399.

1422. Foll. 75; size 12½ in. by 5 in.; modern Devanāgarī writing; 10-14 lines in a page.

Śivagītā, in 16 *adhyāyas*, professing to be a section of the *Padmapurāṇa*; with a commentary, by *Keladī Venkaṭādri Nāyaka*.

The text begins : सूत उवाच ॥

अथातः संप्रवक्ष्यामि शुद्धकैवल्यमुक्तिदं ।

अनुग्रहान्महेशस्य भवदुःखस्य भेषजम् ॥ ०

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 61.

The commentary begins :

सो ज्यं पद्मपुराणस्यां षोडशाध्यायनिर्मिता ।

शिवगीतां शिवप्रीत्यै विवेचयति सादरं ॥ १ ॥

सूत उवाचेति श्रुतान्प्रतीति शेषः ॥ अथेति । अतः श्रुतय उक्तमाधिकारिणो बुभुक्षया पृच्छन्तीति निर्णयानन्तरं । अतः तेषामनुपेक्षणीयत्वात् ०

It ends: इति श्रीमद्विश्वनाथैतिसिद्धांतप्रतिष्ठापनेकपुरंधर-
 श्रीकेलदीर्घेकटाद्रिनायकविरचितायां श्रीशिवगीतायाख्यायां
 षोडशोऽध्यायः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3400.

2838a. Foll. 15; size folio, 12½ in. by 7½ in.; European paper; small, modern Telugu handwriting; 40-42 lines in a page.

Śvetagiri-māhātmya; containing an account of a shrine of *Vishṇu* (the *Kūrma Pagoda*), in the southern part of the Coromandel coast; in thirty *adhyāyas*, professing to form part of the *Padmapurāṇa*.

It begins :

शृणु कथं तु हरिणा सर्वपापापहारिणा ।

स्वप्ने व्यादेशितं क्षेपं कूर्मेनाम वदस्व तत् ॥

कथं क्षेत्रस्य माहात्म्यं कथं वा हरिरव्ययः ।

कूर्मेरूपी निवसति तस्मिन् क्षेत्रे निरंजनः ॥

कथं प्रसादमाहात्म्यं तत्सर्वं मा वदस्व भोः ।

श्रुयिषुवाच ॥

आधु पृष्टं हि सुमुने कूर्मेमाहात्म्यमुत्तमं ॥

अस्ति कश्चिच्छ्वेतगिरिर्दक्षिणस्योदधेस्तटे ।

तत्र श्वेतमहापालः कुर्वाणो राज्यमुत्तमं ॥ ०

It ends :

पुमांस्तु यस्तत्र समाधियुक्तः

करोति वीक्षां खलु चक्रतीर्थे ।

गृह्णाति तस्मादपि यस्तपस्तो(?)

वैकुण्ठकंधे(!) कलयीषुव ॥

इति श्रीपद्मपुराणे श्वेतगिरिमाहात्म्ये विंशोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3401.

2565. Foll. 130 (of which foll. 30-34, 44 and 49 are wanting); size 13½ in. by 6½ in.; fair Devanāgarī writing of about 1780 A.D.; twelve lines in a page.

[*Padmapurāṇakhilam*], a supplement to the *Padmapurāṇa*; also including some extracts from that (and other) *Purāṇas*.

The above title, in English characters, is pasted on the fly-leaf.

It begins : भीष्म उवाच ।

श्रुतमेतस्मत्प्रसादाद्विप्र वर्गपुरातनम् ।

यज्ज्ञात्वा मुच्यते यपैः श्रवणेन च पुण्यभाक् ॥

इदानीं श्रोतुमिच्छामि तीर्थमाहात्म्यमद्भुतम् ।

ब्रूहि विस्तरतो ब्रह्मन् चकृत्वा मुच्यते नरः ॥

पुलस्त्य उवाच ।

नृनि तीर्थान्यनेकानि पावनानि च सुव्रत ।

येषां कीर्तनतो ऽपि स्यान्महापातकनाशनम् ॥

तीर्थानां दर्शनं ज्ञानं पुनस्तत्रावगाहनम् ।

स्मरणं सर्वतीर्थानां वाञ्छितार्थफलप्रदम् ॥

पर्वताश्च तथा नद्यस्तीर्थानि कथितानि वै ।

क्षेत्राणि चाश्रमा भीष्म मानसादिसरांसि च ॥

मन्त्रस्तोत्रार्थयात्रार्थं यान्युद्दिश्य पदे पदे ।

अष्टमेधादिपज्ञानां फलं स्यात्तत्र संशयः ॥

तेषां किञ्चिद्दाम्यत्र तत्त्वं मां वक्तुमर्हसि ॥

भीष्म उवाच ।

विष्णोश्चरितमिच्छामि श्रोतुं त्वत्तो द्विजोत्तम ।

यज्ञपर्वतमासाद्य विष्णुना प्रभविविष्णुना ॥

पदानि चेह दत्तानि किमर्थं पदपद्धतिः ।

कृता वै देवदेवेन तन्मे वद महामते ॥

Here begins a section of the *Srīṣṭīkhaṇḍa* extending over three *adhyāyas* and part of a fourth, viz. *vishṇupadotpatti*, *tīrthāvatāra*, *mārkaṇḍeyāśramavarṇanam* and *kshemamkāryutpatti*, as far as the end of fol. 27 (in MS. 215 from fol. 141b, 2 to fol. 166b, 3). Then there is a gap in the text, although the following leaf is numbered 28. The rest of the work is not ascribed to any particular *khaṇḍa*, but simply to the *Padmapurāṇa*; viz. *iti pādme pañcākhyāne pīṭribhaktir nāma* (fol. 43b); *pativratopākhyānam* (fol. 47b); *pañcākhyāne strīṇām ākhyānam* (fol. 51b); *pañcākhyāne tulādhāra-*

saṃvāde śūdrasyālobhākhyānam (fol. 54b); *ahal-yāharaṇam* (fol. 56b); *pañcākhyāne kāmala-u-hityotpattiḥ* (fol. 59a); *iti pādme pañcākhyānam* (fol. 61a); *ityādipādme khātādīdānam* (fol. 62b); *pushkarīṇyādīdharmakīrtanam* (fol. 65a); *ru-drākshamāhātmyam* (fol. 73b); *tulasīmāhātmyam* (fol. 79a); *tulasīstavaḥ* (fol. 80b); *gaṅgāmā-hātmyam* (fol. 85a); *gaṇapatistotram* (fol. 86); *kālīkeyavadhaḥ* (fol. 91b); *kāleyavadhaḥ* (fol. 92a); *devāsuravimarde balavadhaḥ* (fol. 94a); *devāsuravimarde devāntakadurmukhavadhah* (fol. 94b); *devāsuravimarde namucivadhah* (fol. 95b); ... *tāreyavadhaḥ* (fol. 96b); ... *mudhuvadhah* (fol. 98b; ... *vrītravadhaḥ* (fol. 100b); ... *trai-puravadhaḥ* (fol. 102a); ... *hiranyākshavadhaḥ* (fol. 105b); *vijayastotram* (fol. 106b); *arkāṅga-saptamīvidhi* (fol. 116b); *sūryaśāntiḥ* (fol. 119a); *bhadreśvarākhyānam* (fol. 120b); *somapūjyām rūpasaubhāgyakāmato dravyādīdānam* (fol. 121b); *devīpurāṇe* (! fol. 124b); *iti bhaviṣhyapurāṇe* (! fol. 125b); *iti padmapurāṇe* (fol. 127b); *devī-purāṇe* (fol. 128a); *iti pādme* (fol. 128b). Between the last two leaves there is, however, a gap; the original number of the last leaf having been obliterated, and the new number substituted by a different hand.

It ends :

सृष्टिप्रकारो लक्ष्म्याश्च दक्षयज्ञविनाशनम् ।

दैत्यवंशो मन्वन्तरं सूर्यवंशस्य कीर्तनम् ॥

तथैव पितृमाहात्म्यं ब्राह्मणकरणं तथा ।

यदुवंशः सृष्टिकथा रुद्रस्य वरदानकम् ॥

घर्षाश्रमाणां धर्मश्च गायत्रीसंग्रहस्तथा ।

व्रतानां कथनं चैव सर्वमेतन्मकीर्तितम् ॥

इति श्रीपद्मपुराणे व्रताध्याय एकविंशतितमः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3402.

1313a. Foll. 185 (counted 186; no. 99

being passed over); size 12½ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Bṛihad-Dharmapurāṇa, in 79 *adhyāyas*, divided into three *khaṇḍas*:—*prathamakhaṇḍa*, *adhy.* 1-30; *madhyamakhaṇḍa*, *adhy.* 31-60; *uttarakhaṇḍa*, *adhy.* 61-79.

The work has been published, in the *Bibliotheca Indica*, by *Paṇḍit Haraprasād Śāstrī*. The present MS. (which, unfortunately, is not very correct) has, however, several chapters more at the end. The subjoined analysis was made before the appearance of that edition, and may still prove useful.

The MS. begins :

सो भूर्भुवःस्तरिति तत्सवितुर्वरेण्यं
भर्गो निसर्गविमलं परमस्य विष्णोः ।
देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् ॥
यत्नात् ईहितमतीत्यु प्रचोदयादौ ॥
पवित्रे नैमिषे क्षेत्रे विमले साधुसंविते ।
सुगन्धिर्मदश्रीतेन धायुना सुमनोहरे ॥
नानाद्रुमलताकीर्णे नानापुष्पसमाकुले ।
मयूरैः कोकिलैर्हंसैर्मरैरुचकूजिते ॥
तथायैः पक्षिभिश्चैव गोमृगादिभिरेव च ।
शान्तस्वभावे व्याघ्राद्यैरावृते नैमिषे वने ॥
दीर्घसत्रमुपासीनानृषीन् सावसरांस्ततः ।
यदृच्छया सभां यातः सृतो वदरिकाश्रमात् ॥
तं दृष्ट्वा सृतमार्यान् मुनयः शौनकादयः ।
स्वागतासनपाद्याद्यैर्मुदिताः समपूजयन् ।
तमूचुश्च महात्मानं सृतं घोरान्निवृत्तम् ॥

सृष्टय ऊचुः ॥

कस्मादागमनं सृत तवेह रौमहर्षणे ।
प्रफुल्लयदनांभोजो दृश्यसे ऽस्माभिरेव च ॥
मन्ये व्यास[स]मीपास्त्र्यं समागच्छसि संप्रति ।
वद तर्हि कथाः पुण्या व्यासेनोक्ता महामते ॥
कः श्रोता तत्र किं वासी प्रोक्तवान् शक्तिपुत्रजः ।
तत्त्वमाचक्षानुपूर्व्या श्रुतवानसि चेत्तथा ॥

सृत उवाच ॥

नमो वः सत्यमेवाहं प्रामो वदरिकाश्रमात् ।
भवती निकटं तत्र कथाः पुण्याः श्रुता जपि ॥
व्यासो जावालिना पृष्टः कथा धर्मार्थसंहिताः ।
प्रत्यवोचच्छृण्वती च मुनीनां मम च द्विजाः ॥
प्रावर्तयन्तथा पुण्यं पुराणं धर्मसंहितं (r. ० संहितं) ।
सर्वे धर्माः श्रुतास्तत्र सेतिहासा उदाहृताः ॥

चतुराश्रमधर्माश्च सामान्येन विशेषतः ।
धर्मप्रशंसा सत्यादेर्भेदा धर्माङ्कविधिः ॥

गुरुणां कथनं चैव पितृमातुस्तथा स्तवः ।
तीर्थानि देशाः क्षेत्राणि देवपूजाः पृथग्विधाः ॥

तीर्थानामपि माहात्म्यं यच्च कालो* विशेषतः ।
पुराणोपपुराणादिकीर्तनं पुण्यकीर्तनं ॥

ज्योतिषां वर्णनं चैव कथितं तन्मया श्रुतं ।
गंगायाः सत्प्रसंगश्च श्रुतः प्रथमतः परं ॥

सर्वेषां खलु धर्माणां कारणं पावनं परं ।
रामायणं च संक्षेपात्कथितं तन्मया श्रुतं ॥

मयि श्रोतरि हे विप्रास्तत्र तेन कृपालुना ।
न्यस्तं पुराणममलं वक्तव्यमिति (? वक्तव्यं) सर्वतः ॥

- I. 1. *Vyāsajāvālisaṃvāda*; 2. *pitṛimātrībhakti*; 3. *tulādhāropākhyānam*; 4. *gurūnām nirṇayaḥ*; 5, 6. *tīrthaprādurbhāva*; 7. *tulasīprādurbhāva*; 8. *tīrthasambhava tulāsīmāhātmyam*; 9. *śrīphalapradurbhāve kṛishṇaśaṅkara-samāgamah*; 10. *śrīphalapradurbhāva*; 11. *vīkṣavṛikṣamāhātmyam*; 12. *āmalakīprādurbhāva*; 13. *naimishāranyasambhava*; 14. *tīrthaprādurbhāva*; 15. *Kālatīrthakathane vaiśākhādikathanam*; 16. *tīrthakathane agastyārgham*; 17. (on *śrāddha*); 18. *rāvaṇavādhopāya*; 19. *tīrthaprādurbhāve sītāvṛittāntalābhah*; 20. *hanūmadāgamānam*; 21. *vyāsajāvālisaṃvāde devībodhanopāyah*; 22. *kālatīrthakathane rāvaṇavādhah*; 23. *vyāsaj. rudrāṇḍījayāvijayāsamvāde kālatīrthakathanam*; 24. *kālatīrthāni*; 25. *rāmāyaṇotpattiḥ*; 26. *rāmāyaṇotkīrtanam*; 27.

* i.e. the *Kālatīrtha*, *adhy.* 15 and 23.

Brahman tells the *Rishis* that the *Rāmāyana* was composed by *Vālmiki* by his own direction (*pañcaviṃśatisāhasrī saṃhitā saptakāṇḍikā*); 28. the *munis* visit *Janaka*; 29. their visit to *Vālmiki's* hermitage; 30. *vyāsajāvālisamvāde jayāvijayāsamvādah*.

II. fol. 58b, begins : जावालिरुवाच ॥

रुद्राणीसखिसंवादस्त्वया प्रोक्तो विशेषतः ।

तत्र गंगा पुण्यतमा प्रोक्ता सर्वसुरोत्तमा ॥

का गंगा किंप्रभावा च संभवो ऽस्याः कुतो ऽपवा ।

कथं हिमगिरेः कन्या जलरूपा कथं पुनः ॥ ०

31. *śukajaiminisamvāde puruṣhotpattiḥ*; 32. origin of *Satī*, daughter of *Dakṣa*; 33. *satīsvayaṃvara*; 34. *bhikṣhukāgamanam*; 35. *rudradveshanivedanam*; 36. (*śivasatīsamvāda*); 37. *satīdehotsarga*; 38. *dakṣhayajñadhvaṃsa*; 39. *dakṣhayajñasambhava*; 40. the gods pay homage to *Vishṇu*; 41. *satībrahmūdisamvāda*; 42. *śukajaiminisamvāde gaṅgājanma*; 43. *śiva-gaṅgāsamāgama*; 44. *śivagānam*; 45. *aditi-varaprūptiḥ*; 46, 47. *vāmanacaritam*; 48, 49. *gaṅgārādhnam*; 50. *gaṅgāstava* (the same as *Rāj. Mitra, Notices, i., p. 174*); 51. *gaṅgāvataraṇam*; 52. *śuṅgaraputroddhāra*; 53. *umā-lābha*; 54-58. *gaṅgādharmaḥ*; 59, 60. *manvantaravaṃśakathanam*.

III. fol. 142b, begins : शौनक उवाच ॥

मध्यखंडकपा दिव्याः श्रुत्वा स गुरवे मुनिः ।

जावालिः किं नु पप्रच्छ तत्रः सूत वद प्रभो ॥

61. *praṇāmavidhiḥ*; 62. *brāhmaṇadharmāḥ*; 63. *rājadharmāḥ*; 64. *vaiśyadharmāḥ*; 65. *brahma-cāridharmāḥ*; 66. *grihasthadharmāḥ*; 67. *vānaprasthayatidharmāḥ*; 68. *strīdharmāḥ*; 69. on *devapūjā* (*Gaṇeśa, Sūrya, Śiva*); 70. do. (*Vishṇu, Durgā, Grahapūjā*); 71. *Grahasatotrāṇi* (names of *grahas*); 72. on *yuga* and *yugadharmāḥ*, *ahimsā*, *janmakarma*; 73, 74. *jātisamkaryam*.

These 14 chapters are all that the *Bibl.*

Indica ed. assigns to the *Uttarakhaṇḍa*; this section ending in our MS.:

संकराणामुपाख्यानं पृथुकीर्तिः सुपुष्कला ।

एतत्पाठस्य अवर्णं फलं पुण्यकरं मतं ॥

The MS. then, however, contains 6 more chapters, beginning thus : व्यास उवाच ॥

द्वापरे वेदभागे हि जावालेविहिते मया ।

एकद्विवेदितविषयादिभेदाद्विप्रास्तथाभवन् (!) ॥

एवं शास्त्रेषु भि[न्ने]षु बहुधा नीयते मया ।

तपोदानप्रवृत्ता च राजसी भवति प्रजा ॥

अस्यापुपो नराः सर्वे मंदभाग्या उपदुताः ।

वेदाचारविहीनाश्च हिंसाशीला अधर्मिणः ॥

तेनाक्रांता च धरणी पीडिता भावरूपिणी ।

तस्य भावस्य शान्त्यर्थं भगवान्विष्णुरव्ययः ॥

वासुदेव इति ख्यातो जयतीर्णो बभूव ह ।

देवक्या सप्तमे गर्भे संकर्षणसहायवान् ॥

75. *dānakathanam*; 76. *Brahman, Vishṇu, Śiva, Durgāstuti, Viṣṇuvavatārāḥ*; 77, 78. *Kṛishṇa*; 79. *kaliyugadharmāḥ*; 80. epilogue:

सूत उवाच ॥

इदं वः कथितं विप्राः पुराणं धर्मेनामकं ।

बृहद्धर्मपुराणं यत्कथ्यते मुनिपुंगवैः ॥

इदं पापहरं पुण्यं यशस्यं धनवर्धनं ।

पठेद्वा ऋगुयाद्वापि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

इदमष्टोत्तरशतं श्रुतं वा पठितं किल ।

अश्वमेधफलं दत्ते कलिकाले ऽपि भूसुराः ॥

अबन्धं दिवसं कुर्यात् द्यौकमेकं पठन्नपि ।

इदं हि वैष्णवं शास्त्रं शैवं शाक्तं तथैव च ॥

संख्यायोगपरं चैतत् साध्यात्मसंहिता (? संहिता) ।

वाचयेद्वाङ्मण्डपान् व्याख्यातं ऋगुयादपि ॥

अयं सुपपुराणार्कः श्रीमद्भागवतं यथा ।

कालाकालविचारस्तु नास्म्यस्ति अवयवादिषु ॥

अशुश्रूषमभक्तं च देवभेदकरं तथा ।

न आचरेदिदं शास्त्रं परमज्ञानदायकं ॥

देव्या दत्तमिदं पूर्वं ब्रह्मादिभ्यस्ततः परं ।

नारदः कथयामास व्यासायामिततेजसे ॥

व्यासश्चक्रे श्लोकबंधं ततो ऽहं श्रुतवानिदं ।
 मया तु कथितं चेदं युष्मभ्यं हि यथायमिति ॥
 इदं लेख्यं च पूज्यं च रक्षणीयं गृहे तदा ।
 दुर्गोत्सवे तथा पुण्यदिवसेष्वितरेषु च ॥
 बृहद्भर्मपुराणस्य ऋणुयाद्दक्षिणाप्रदः ।
 गंगातीरे पुण्यतीर्थे शिवविष्णुबालये तथा ।
 साधूनां संगमे चैव पठेदेतच्छुचिर्द्विजः ॥
 एतान्यावस्यसमये(?) यस्तु कुर्यात्कथांतरं ।
 स कुर्याद्ब्रह्मत्यायाः प्रायश्चित्तं विशुद्धये ॥
 इति यः कथितं सर्वं यथापृष्टो ऽहमिहास्मि य(?) ऽह-
 येन संसारदुष्पारसमुद्रो गोप्सदीभवेत् ॥ [मस्मि च] ।
 सुखं तिष्ठत चैव विप्राः काले वर्षे तु वारिदाः ।
 ब्राह्मणेभ्यो नमस्कृत्य प्रतियामि यथागतं ॥

इति बृहद्भर्मपुराणे उत्तरखंडः । समाप्तं चेदं बृहद्भर्मपुराण-
 मिति ॥

For another MS. agreeing with the present one in its opening and its final *śloka*, see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 236.

The passage enumerating the *Purāṇas* and *Upapurāṇas* runs as follows, fol. 49a (cf. ed., *adhy.* 25, vv. 18-27, where, however, a line has been omitted):

सत्यवाक्यानि सर्वाणि पुराणानि द्विधानि च ।
 उपपूर्वं महत्पूर्वं पुराणं द्विविधं मतं ॥
 अष्टादशैव संख्यातानुभयानि सखीद्वय ।
 सावधानेन विज्ञेन ऋणु तानि च वर्णये ॥
 आदौ ब्रह्मपुराणं च पार्श्वं ब्रह्मांडमेव च ।
 वैष्णवं ब्रह्मवेवर्तं महाभागवतं तथा ॥
 भविष्यं गारुडं लैंगं शैवं वाराहमेव च ।
 मार्कंडेयं तथा स्कान्दं कौर्मं मातस्यं पुराणकं ॥
 तथागनेयं च वायव्यं श्रीभागवतमेव च ।
 एवमष्टादशैवाहुः पुराणानि महात्सुत ॥
 तथाप्युपपुराणानि कथयामि मुदा ऋणु ।
 आदावादिपुराणं स्यादादित्याख्यं द्वितीयकं ॥
 ततो बृहन्नारदीयं नारदीयं ततः परं ।
 नैदिकेशपुराणं च बृहन्नंदीश्वरं तथा ॥
 शांभं क्रियायोगसारं कालिकाह्वयमेव च ।
 ततो धर्मपुराणं च विष्णुधर्मोत्तरं तथा ॥

शिवधर्मं विष्णुधर्मं वामनं वारुणं तथा ।
 नारसिंहं भार्गवं च बृहद्भर्मं तथोत्तमं ॥
 एतान्युपपुराणानि सख्या[वह]दशैव तु ।
 अन्याश्च संहिताः सर्वा भारीचकापिलादयः ।
 सर्वत्र धर्मकथने तुल्यसामर्थ्यमुच्यते ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3403.

1313b. Foll. 25; size 12½ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1801 A.D.; 16 or 17 lines in a page.

Pārāśara Upapurāṇa, in 18 *adhyāyas*, related by *Parāśara* to *Śuka*.

It begins :

सीरमंडलमध्यस्थं सोमं संसारभेषजम् ।
 नीलयौवं विरूपाक्षं नमामि शिवमव्ययम् ॥ १ ॥
 मेरुशृंगे समासीनं संसारोदधितारकम् ।
 शुकः प्रणम्य सर्वज्ञं श्रीपराशरमादरात् ॥ २ ॥
 पप्रच्छ परमं गुह्यं भक्त्या परमया मुदा ।
 भयपाशेन बुद्धानो भयपाशविमोचनम् ॥ ३ ॥
 पराशरो ऽपि भगवान् भवानोपतिव्रजम् ।
 ग्राह कारुणिकः श्रीमान् ध्यात्वा सोमं त्रिलोचनम् ॥ ४ ॥

श्रीपराशर उवाच ॥

पुरा पुराणमखिलं व्यासः सत्यवतीसुतः ।
 कृत्वा शिवप्रसादेन मुनीनां भावितात्मनाम् ॥ ५ ॥
 दशैयित्वा मुनींद्रेभ्यस्तैः प्रसवैर्मेहात्मभिः ।
 पूजितो ऽभवदत्यर्थं पुरजित्यादवज्ञभः ॥ ६ ॥
 अस्मिन्नवसरे श्रीमान् महाकारुणिकोत्तमः ।
 महादेवो महादेव्या सह सनिहितो ऽभवत् ॥ ७ ॥
 तं दृष्ट्वा देवदेवेशं त्रिनेत्रं चंद्रशेखरम् ।
 प्रणम्य मुनयः सर्वे दंडवत्पृथिवीतले ॥ ८ ॥
 प्रदक्षिणमा(प्रदक्षिणा)त्रयं कृत्वा प्रपूज्य परमेश्वरम् ।
 तुष्टुबुद्धिदमनसो विस्मृता(r. विस्मिता) विवशाः शुकः ॥ ९ ॥

मुनय ऊचुः ॥

शिवाय सत्यविज्ञानमहानंदस्वरूपिणे ।
 स्वविलक्षणहीनाय स्वयंवेष्टाय ते नमः ॥ १० ॥
 रूढात्मभूतमहामायाशक्तिवैभवसाक्षिणे ।
 सष्टे भवे च संहर्त्रे सर्वस्य जगतः सदा ॥ ११ ॥

ज्ञान्याकारे(?) सा०) तु मायायाः स्वयंविच्छक्तिरूपतः ।
संस्थिताय स्वतंत्राय नमः सावाय शंभवे ॥ १२ ॥
महदाद्यणुपर्यंतमायाचित्रस्य सर्वदा ।
भित्तिभूताय(!) रुद्राय नमः संसारहारिणे ॥ १३ ॥ ०१९ ॥

श्रीपराशर उवाच ॥

इत्येवं मुनिभिः साक्षाज्जंकरो ऽभिष्टुतः प्रभुः ।
प्रसन्नः पार्वतीनाथः प्राह गंभीरया गिरा ॥ २० ॥

ईश्वर उवाच ॥

मुनीन्द्रा ब्रह्मविच्छेदाः प्रसन्नो ऽहमतीव वः ।
अयं सत्यवतीसूनुरत्यंतं मम वल्लभः ॥ २१ ॥
मत्प्रसादेन विप्रेद्रोस्तपसा च ममाज्ञया ।
निर्मेमे च पुराणानि लोकानां हितकाम्यया ॥ २२ ॥
मत्प्रियार्थं मुनिश्रेष्ठाः पुराणं सकलं तु तत् ।
श्रुत्वा सत्यवतीसूनोर्लोकानां हितकाम्यया ॥ २३ ॥
अन्यान्पुपुराणानि यथेष्टं यूयमास्तिकाः ।
कुरुध्वं सयहेणैव(?) संस्र०) ममाज्ञा परमा कृता ॥ २४ ॥

श्रीपराशर उवाच ॥

एवमाज्ञां महादेवः कृत्वा वेदविदां वणी(?) गणी) ।
प्रसन्नः परया शक्त्या तत्रैवांतरधीयत ॥ २५ ॥
एवमाज्ञापितास्तेन शिवेन मुनयः पुरा ।
श्रुत्वा सत्यवतीसूनोः पुराणं सकलं मुदा ॥ २६ ॥
अन्यान्पुपुराणानि चक्रुः सारतराणि वै ।
आद्यं सनत्कुमारोक्तं नारसिंहं ततः परं ॥ २७ ॥
नादाख्यं शिवधर्माख्यं दीर्घासं नारदीयकम् ।
कापिलं मानवं चैव तथा चोशनसेरितम् ॥ २८ ॥
ब्रह्मांडं वारुणं कालीपुराणस्य तथैव च ।
वासिष्ठं लैंगसंज्ञं च सांघं सौरं तथैव च ॥ २९ ॥
पराशरसमाख्यं च मारीचं भार्गवाह्वयम् ।
पराशरसमाख्यं तु पुराणमिदमुत्तमम् ॥ ३० ॥
मयैव कथितं तत्र स्थितः(?) स्थितं) श्रुत्यर्थे आस्तिक ।
इदं पुराणमत्यर्थं पुरजित्प्रतीतिकारकम् ॥ ३१ ॥
ख्यातव्यं पठितव्यं च लेखनीयं तु पुस्तके ।
रक्षणीयं द्विजश्रेष्ठैरन्यैरप्यादरेण तु ॥ ३२ ॥

इत्युपपुराणे पराशरे प्रथमो ऽध्यायः ॥

The topics treated of are principally of an abstract nature, and indicated at the beginning of each chapter as follows: 2. *śrīṣṭī-kramah*; 3. *devatādhikyam*; 4. *devatālingāni*;

5. *śrutinām arthasaṅgrahaḥ*; 6. *guhyaṃ uttamam*; 7. *brāhmaṇavaśbhavam*; 8. *vedarahasyārthah*; 9. *sarvajagaddhitam (āhnikakṛitīyāni)*; 10. *nishiddhāni*; 11. *pāpakarmīṇāṃ caritam*; 12. *abhakṣhyānnāni*; 13-15. *prāyaścittam*; 16, 17. *śivapūjāvidhiḥ*; 18. *śāstrārthasaṅkṣhepaḥ*.

It ends:

व्यासपुत्रः शुकः श्रुत्वा पराशर्यं पराशरात् ।
पुराणं दंडवद्वृत्तौ प्रणाममकरोद्गुरोः ॥ ३५ ॥
नमो रुद्राय देवाय स्वतंत्रायाखिलामने ।
प्रधानपुरुषेणाय जगत्सर्गादिहेतवे ॥ ३६ ॥
या विभाति सदा साक्षी स्वरूपेण स्वभावतः ।
तां नमाम्यादरेणैव शिवामानंददायिनौ ॥ ३७ ॥
अष्टोत्तरसहस्रेण श्लोकेनैव विनिर्मितम् ।
इदमष्टादशाध्यायैः शिवो [३] चैव च दर्शितः ॥ ३८ ॥
इति श्रीउपपुराणे पराशरे अष्टादशो ऽध्यायः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 225 (*adhy.* 1-15). [H. T. COLEBROOKE.]

3404.

1314b. Foll. 246; size 12½ in. by 5½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 12 or 13 lines in a page.

Brahmapurāṇa, generally placed at the head of the Great *Purāṇas*, and therefore often called the *Ādipurāṇa* *kar' dēṣṭhān*. [A.]

It begins:

यस्मात्सर्वमिदं प्रपञ्चचरितं¹ मायानगज्जापते
यस्मिंस्तिष्ठति लीयते तु समये कल्याणकल्पे पुनः² ।
यं ध्यात्वा मुनयो प्रपञ्चरहितं विदन्ति मोक्षं भुवं
तं वंदे पुरुषोत्तमाख्यममलं नित्यं विभुं निश्चलं ॥

¹ Thus A B; प्रपञ्चचरितं ed.; प्रपञ्चरहितं Oxf., Not.; प्रपञ्चसहितं Bik. MS. (and corr. in Notices).

² याति आनसमये कल्याणकल्पे पुनः । ed.; यस्मिंस्तिष्ठति याचितोतसमये कल्याण पुनः O.; ०याति आस्तसमये कल्याण कल्पे पुनः Not., Bik.

The work has been published in the *Anandāśrama* Series (1895).

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 62, 63; Rāj. Mitra, Not., iii., p. 149; Bik., pp. 187-189. For an account of the work, by H. H. Wilson, see J. Roy. As. Soc., v., pp. 65-72 (reprinted in Works, vol. iii., pp. 8-21).

The chapters are not numbered in these MSS. Colebrooke counts 118 in the margin, but his numbering is imperfect; whilst Rāj. Mitra makes those of the *pūrvakhaṇḍa* (corresponding to the work as contained in these MSS.) to be 123, and those of the *uttarakhaṇḍa* 37 (also Oxf. MS., no. 63). The edited text (which, as here, has no *uttarakhaṇḍa*), on the other hand, counts 245 *adhyāyas*. This, however, includes the *Gautamīmāhātmya*, which is inserted there between *adhy.* 69 and 176, thus making the *Purāṇa* proper to consist of 139 *adhyāyas*. This practically corresponds to the text of these MSS., except that there are numerous discrepancies, both as regards the division into chapters and the readings of the text (sometimes evidently due to omissions). Thus: for ed., *adhy.* 47, v. 78-49, 7, the MS. (fol. 98b, l. 12-99a, l. 5) has only eight quite different *ślokas*; and on fol. 40b, between lines 4 and 5, there is wanting *adhy.* 18, vv. 6b-55a of the edition. The end of the 1st *adhy.* (of the ed.) is not marked by a colophon in these MSS. The end of *adhy.* 69 (after which the *māhātmya* commences in the ed.) occurs at fol. 131a, last line of the MS.; Rāj. M.'s MS. (*adhy.* 123) terminates with *adhy.* 232 of the edition.

The *Kaṇḍūpākhyānam* — or rather *Kaṇḍor upākhyānam* — of the (*Svayambhūṛishisaṃvāda* of the) *Brahmapurāṇa*, printed in Lassen's *Anthologia Sanscritica* (2nd ed., pp. 48-58), occurs on foll. 134a-138b of the present MS.;

forming *adhy.* 178 of the ed. (*adhy.* 70, R. M.). In the colophon of the text as printed in the anthology, the episode is erroneously ascribed to the *Gautamīmāhātmya* (see no. 3408) of the *Brahmapurāṇa*.

It ends (cf. Bik., p. 188):

धर्मे मतिर्भवतु वः सततोत्तमानो (पुरुषो^० ed.)

स लोक एव परलोकगतस्य सिंधुः (बन्धुः ed.) ।

सर्वाः क्षिप्रं निपुणैरपि सेव्यमाना

नैव प्रभावमुपयाति न च स्थिरत्वं ॥

धर्मेण रज्ये (r. राज्य) लभते मनुष्यः

स्वर्गं च धर्मेण नराः प्रयाति (नरः प्रयाति ed.) ।

आयुश्च कीर्तिश्च तपश्च धर्मे (कीर्तिं च^० धर्मे ed.)

धर्मेण सीस्यं समुपैति सर्वं (बोद्धं लभते मनुष्यः ed.) ॥

[धर्मो ऽत्र] मातापितरौ नरस्य^० ॥

इदं रहस्यं श्रेष्ठं [च] पुराणं वेदसंनिभं ।

न देयं पापमतये (दृष्ट^० ed.) नास्तिकाय विशेषतः ॥

एवं मयोक्तं प्रवरे पुराणं पापापहं धर्मेविवर्धनं च ।

श्रुतं भवद्भिः परमं रहस्यमाज्ञापयध्वं मुनयो ब्रह्माणि ॥

इत्यादिब्रह्मपुराणे स्वयंभुवुषिसंवादे पुराणप्रशंसा नामाध्यायः ॥

The numbering of the leaves is discontinued after fol. 97.

[H. T. COLEBROOKE.]

3405.

647. Foll. 251; size 13 in. by 5 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 10-12 lines in a page.

Brahmapurāṇa. [B.]

The MS. seems to have been derived from the same original as the preceding one. It consisted originally of 270 leaves, the first 125 of which have, however, been lost and replaced by another copyist, who compressed them into 107 leaves; the text thus going on continuously from fol. 107 to fol. 126.

[H. T. COLEBROOKE.]

3406.

2845. Foll. 154; size 13 in. by 5 in.; modern Bengali handwriting; 8 or 10 lines in a page.

Fragments of the *Brahmapurāṇa*; in two batches of leaves, numbered 1-55, and 1-100 (one of which, 45, is however wanting), and extending, in MS. 1314b, from fol. 4a, l. 2 to fol. 79a, l. 7; and from fol. 88b, l. 10 to fol. 156a, l. 6 respectively. [SIR CH. WILKINS.]

3407.

2549. Foll. 105 (counted 107, nos. 72 and 73 being passed over); size 15 in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1789 A.D.; 15-17 lines in a page.

Gautamīmāhātmya, a legendary account of the places of pilgrimage along the banks of the Ganges, assigned to the *Brahmapurāṇa* (*adhy.* 70-175 in the *Anand.* edition). [A.]

The MS. counts 102 *adhyaṅgas*, but as five of the numbers (14, 53, 79, 92, 95) occur twice, there would thus actually be 107 *adhyaṅgas*.

The first *adhyaṅga* runs as follows:

केशवं स्वामिनं वंदे सद्गुरुं परमेश्वरम् ।
यस्य स्मरणमात्रेण ब्रह्मभो ऽपि विमुच्यते ॥ १ ॥
तापत्रयेण संतप्तं वृक्षच्छायामुपागतम् ।
सनाथर्षभो (१. ० वंश) कारुण्याद्रूपं मां पुरुषोत्तम ॥ २ ॥

नारद उवाच ॥ [Ed., *adhy.* 70, v. 13 sqq., varying much.]

तपसो दानपुण्यानां तीर्थसेवनमुत्तमम् ।
इति श्रुतं मया त्वत्तो जगद्योने जगत्प्रभो ॥ ३ ॥
क्रियद्ब्रह्माणि तीर्थानि किंफलानि सुरेश्वर ।
सर्वेषामेव तीर्थानां सर्वदा किं विशिष्यते ॥ ४ ॥

ब्रह्मोवाच ॥

चतुर्विधानि तीर्थानि स्वर्गे मयि रसातले ।
देवानि मुनिशार्दूल आसुराख्यार्षकाणि (० रूपाणि ed.)
[च ॥ ५ ॥

मानुषाणीति (० णि चि ed.) लोकेषु विख्यातानि
[सुरादिभिः ।

मानुषेभ्यश्च तीर्थेभ्य आर्षिकं तीर्थमुत्तमम् ॥ ६ ॥
आर्षिकेभ्यश्च तीर्थेभ्य आसुरं बहुपुण्यदम् ।
आसुरेभ्यस्तथा पुत्र देवं तत्सार्वभौमिकम् ॥ ७ ॥
ब्रह्मविष्णुशिवैर्यच्च निर्मितं दैवमुच्यते ।
तेभ्यो (चिभ्यो ed.) यदेकं जायेत तस्मात्त्रातः परं विदुः ॥ ८ ॥
त्रयाणामपि लोकानां तीर्थं मेध्यमुदाहृतम् ।
तत्रापि जांबवं द्वीपं तीर्थं बहुगुणोत्तमम् (० दर्य ed.) ॥ ९ ॥
जांबवे भारतं घटं तीर्थं त्रैलोक्यविष्णुतम् ।
कर्मभूमिर्यतः पुत्र तस्मात्तीर्थं तदुच्यते ॥ १० ॥
तत्रैव सर्वतीर्थानि यान्युक्तानि मया तव ।
तेषां च भेदं संक्षेपात्कथ्यमानमतः शृणु^१ ॥ ११ ॥
देवासुराख्यार्षकाणि मानुषाणीति भेदतः^१ ।
हिमवद्विंध्ययोर्मध्ये घटनद्यो देवसंभवाः ॥ १२ ॥
तथैव देवजा ब्रह्मन् दक्षिणार्णवविंध्ययोः ।
रता द्वादश नद्यस्तु प्राधान्येन प्रकीर्तिताः ॥ १३ ॥
आभिस्तु पूजितं (अभिसंपूजितं ed.) यस्माद्भारतं बहु-
कर्मभूमिरतो देवैर्वैभवं तद्विप्रकीर्तितम् ॥ १४ ॥ [पुण्यदम् ।
पार्वतानि च तीर्थानि दैवजानि (दे० ed.) क्वचित्क्वचित् ।
आसुरैरावृतान्यासंस्तदेवासुरमुच्यते ॥ १५ ॥
दैवेष्वेव प्रदेशेषु तपस्तप्ता महर्षयः ।
दैवप्रसादात्तपसा (१. ० स) आर्षाणीति च तान्यपि ॥ १६ ॥
आत्मनः श्रेयसो गुप्त्यै यशसो वाप्तये ऽथवा^२ ।
आत्मनः फलभूयर्थं यशसो वाप्तये पुनः ॥ १७ ॥
मनुजैः कारितान्याहुर्मैनुषाणीति नारद ।
एवं चतुर्विधा भेदास्तीर्थानां मुनिस्त्वमम् ॥ १८ ॥
भेदं न केषिज्जानन्ति श्रोतारश्च चतुर्विधं^३ ।
बहवः पंडितमन्याः शृण्वन्ति कथयन्ति च ॥ १९ ॥
सुकृतान्यपि जानन्ति (सुकृती को ऽपि जानाति ed.)
[वक्तुं श्रोतुं निजैर्गुणैः ॥

^१ *Ān.* ed. omits v. 11b and 12a.

^२ B omits this *ardharca*, thus ending *Brahman's* speech by a full *śloka*; ^०मुक्त्यै पूजायै भूतये ऽथवा। *Ān.* ed.

^३ भेदं न केषिज्जानाति श्रोतुं युक्तो ऽसि नारद । ed.

नारद उवाच ॥

तेषां स्वरूपं भेदं च श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ।
यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मत्स्यैर्मवान्¹ ॥ २० ॥
ब्रह्मन् कृतयुगादावप्युपायो ज्यो न विद्यते ।
तीर्थमेवा विना स्वल्पसेवाभीष्टार्थदायिनी² ॥ २१ ॥
न त्वया सदृशो धातवर्त्ता ज्ञातायवा कृषिन् ।
त्वं नाभिकमलाद्विष्णोः संजातोऽखिलपूर्वनः³ ॥ २२ ॥

ब्रह्मोवाच ॥

गोदावरी भीमरथी तुंगभद्रा च देणिका ।
तापो पयोष्णी विंध्यस्य दक्षिणे तु प्रकीर्तिताः ॥ २३ ॥
भागीरथी नर्मदा च यमुना च सरस्वती ।
विशोक्ता च वितस्ता च हिमवत्यर्जताश्रिताः ॥ २४ ॥
एता नद्यः पुण्यतमा दैवतीर्येऽप्युदाहृताः⁴ ।
गयः कोलासुरो वृषस्त्रिपुरो लंघकस्तथा⁵ ॥ २५ ॥
हयमूर्धा च लवणो नमुचिः शृंगकस्तथा (शंवरस्तथा B) ।
मयः पातालकेतुश्च मायः⁶ पुष्कर एव च ॥ २६ ॥
प्रभासो भागीवो अस्तिर्नरनारायणी⁷ तथा ।
वसिष्ठश्च भरद्वाजो गौतमः कश्यपो मनुः⁸ ॥ २७ ॥
इत्यादिच्युपितोर्थाणि च्युपिनुष्टानि नारद ॥ २८ (!) ॥
जंबवरीपो हरिश्चंद्रो नहुषो राम एव च⁹ ।
कुरुः कनखलश्चैव भरतः¹⁰ सगरस्तथा ॥ २९ ॥
अश्वयूपो नागकेतुर्वैद्यः कविररिंदमः¹¹ ।
इत्यादिमानुषैर्ब्रह्मन् निमित्तानि शुभानि च ॥ ३० ॥

यत्नतः पालनाद्यर्थे¹² निमित्तानि मनोपिभिः ॥ ३१ ॥
स्वतो भूतानि (स्वतोऽनु¹³ ed.) दैवानि यत्र क्वापि जगत्त्रये ।
पुण्यतोर्थाणि तान्याहुस्तीर्थभेदो मयोदितः ॥ ३२ ॥
यत्स्नातं तु न केनापि देवस्नातं तदुच्यते ।
संक्षेपेणोदितोऽयं ते तीर्थभेदो मया मुने ।
मुच्यते सर्वपापेभ्यो नरो यज्ज्ञानमावृतः¹⁴ ॥ ३३ ॥

1. *tirthabhedavarṇanam*, fol. 1b; 2. *gaṅgot-pattau śambhuvivāhasambhavaḥ*, fol. 2b; 3. *gaṅgotpattau kamaṇḍaludānam*, fol. 3b; 4. *gaṅgāmaheśvaraśaṭāgamanam*, fol. 5a; 5. *vinā-yakagaṇṭamavyāpāra*, fol. 6b; 6. *gautamyava-taraṇam*, fol. 8a; 7. *gautamīvarṇanam*, fol. 9a; 8. *bhāgīrathīgaṅgāvatāraṇam*, fol. 10a; 9. *vā-rāhatīrthavarṇanam*, fol. 10b; 10. *kapotatīrtha-varṇanam*, fol. 12b; 11. *karmāratīrthavarṇa-nam*, fol. 13a; 12. *krīṭikātīrthamāhātmyavar-ṇanam*, fol. 13b; 13. *koṭīrthavarṇanam*,¹⁴ fol. 14a; 14. *daśāśvamedhamāhātmyam*, fol. 14b; 14.* *paśācatīrthavarṇanam*, fol. 15a; 15. *sudhātīrthavarṇanam*, fol. 15b; 16. *ahalyāsaṃ-game indratīrthavarṇanam*, fol. 16b; 17. *jana-sthānavarṇanam*, fol. 17a; 18. *navatṛṇīsa-hasrayutaśānūtīrthavarṇanam* (*Aruṇāvaruṇāś-vabhānutīrtha* °, B), fol. 18a; 19. *gāruḍakā-śyapavarṇanam*, fol. 19a; 20. *govardhanatīr-thav.*, ib.; 21. *dhautopāpapraṇāśanasanājāta-gālavatīrthav.*, fol. 20a; 22. *viśvāmītrendra-śyenaparjanya-tīrthav.*, fol. 20b; 23. *uttaratīre-tīrthavarṇanam* (*śvetatīrthav.*, B), fol. 21b; 24. *śukratīrtha - mṛitasamjīvanitīrthav.*, fol. 22a; 25. *puṇyāśīktāsaṃgatendratīrthādiv.*, fol. 22b; 26. *paulastyaśraṇasādhaneśvaraśāśvāksaṃgama-varṇanam*, fol. 23b; 27. *āgneyādītīrthav.*, fol. 24a; 28. *ṛṇamocanam*, ib.; 29. *kadrūsuparṇā-saṃgamav.*, fol. 24b; 30. *sarasvatīsaṃgama-*

¹ मुच्यते नात्र संशयः B, ed.
² स्वल्पायासेनाभीष्टार्थदायिनीम् ed.
³ त्वं नाभिकमले विष्णोः ° ed.; B omits *śloka*s 21 and 22.
⁴ देवती ° ed.; ° तीर्थान्युदाहृताः B, ed.
⁵ कोलासुरो (v.l. कोह्लासुरो) ° ed.; गयः कोलासुरो-पेणस्त्रिपुरं पुत्रं पातितं । B.
⁶ यमः (धियः B) पातालकेतुश्च मयः ed., B.
⁷ सगरस्थो नर ° B. Before this line ed. inserts :
एतैरावृततीर्थानि आसुराणि शुभानि च ।
⁸ गौतमो ° ed.; ° कश्यपो B; ° मुनिः ॥ A.
⁹ भीष्माता मनुरेव च ed.; मोडव्यो राम एव च B.
¹⁰ क्रतुः कन ° B; ° भरद्वाजः (v.l. भरतः) ed.
¹¹ अश्वयूपो नाचिकेतो वृषाकपिररिंदमः । B.

¹² यज्ञसः ° ed.; यज्ञसे B; ° फलभूत्यर्थे B, ed.

¹³ B and ed. omit these three lines.

¹⁴ B omits this colophon, making ch. 14 and 14* of A to be 13 and 14.

purūravabrahmatīrthav., fol. 25a; 31. sāvītryā-dipaṇcanadisamgamamṛigavyādhābrahman., ib.; 32. śamyādidaśatīrthav., fol. 25b; 33. viśvā-mitrādītīrthav., fol. 27b; 34. pūrṇādīpaṇcavīm-śatinadinadasamgamav., fol. 28a; 35. śiva-śaktinivāsādiv., fol. 29a; 36. vṛiddhāsamgamā-dītīrthav., fol. 30b; 37. ilābudhupurūravava-siṣṭhaṇṇityagitasaubhāgyādīsamgama - ileśvarā-dītīrthav., fol. 33b; 38. cakratīrthav., fol. 35a; 39. pippalādītīrthav., fol. 40a; 40. nāgatīrtha-nāgeśvarav., fol. 42a; 41. mātṛitīrthanavaka-pratishṭhānav., fol. 42b; 42. brahmatīrtha-brahmaśirolīṅgaśivātīrthav., fol. 43b; 43. deva-(tīrtha)sattṛāvighnatīrthav., fol. 44a; 44. śeṣha-nāma(śeṣheśvaraśūleśvarādi), fol. 44b; 45. va-ḍavādīśahasratīrthav., fol. 45a; 46. ātmatīrthav., fol. 45b; 47. aśvatthātīrthav., fol. 46b; 48. somatīrtha - amṛitasamgamav., fol. 47a; 49. dhānyatīrthādiv., fol. 47b; 50. vidarbhāsam-gamarevatītīrthav., fol. 48a; 51. pūrṇatīrtha-samgamagovindasiddheśvarādītīrthav., fol. 50b; 52. vāmatīrthav., fol. 54b; 53. rāmādyasṭālaka-tīrthav., fol. 55a; 53.* putrādītīrthav., fol. 57b; 54. yamāgnītīrthādiv., fol. 59a; 55. tapastīr-thādiv., fol. 59b; 56. pañcadaśasahasrāṣṭa-śatatīrthav., fol. 61a; 57. tapovanānandinīsam-gamādītīrthav., fol. 62b; 58. abjakatīrthav., fol. 65a; 59. āpastambasomeśvarav., fol. 66a; 60. bāṇatīrtha - śūrṅgapāṇītīrthādiv., fol. 67b; 61. yakṣiṇīsamgamādītīrthav., fol. 68a; 62. śuklatīrthādiv., fol. 68b; 63. cakratīrthādiv., fol. 69a; 64. vāṇīsamgamavāgīśvaretyādītīrthav., fol. 70a; 65. maudgalyavishṇutīrthādiv., fol. 71a; 66. lakṣmītīrthādiv., fol. 74a; 67. bhān-vādītīrthav., fol. 75a; 68. khadgatīrthādiv., fol. 75b; 69. anvindrātreyādī-tīrthav., fol. 76b; 70. kapilāsamgamādī-tīrthav., fol. 77a; 71. devasthānādītīrthav., fol. 77b; 72. siddhatīrthā-div., fol. 78a; 73. parushṇīsamgamādītīrthav., fol. 78b; 74. mārkaṇḍeyādītīrthav., fol. 79a;

75. kālāñjarādītīrthav., fol. 80a; 76. apsaro-yugasamgamav., fol. 80b; 77. kāṇvāgniputra-āgneyahiraṇyakotītīrthādiv., fol. 81b; 78. nṛi-siṃhādītīrthav., fol. 82a; 79. piśācādītīrthav., fol. 82b; 79.* nimnabhedadvīpādītīrthav., fol. 83a; 80. ānandatīrthādiv., fol. 84b; 81. bhāva-tīrthādiv., fol. 85a; 82. sahasrakuṇḍādītīrthav., fol. 85b; 83. kapilāsamgamādīśatatīrthav., fol. 86a; 84. śaṅkhatīrthādiv., fol. 86b; 85. kish-kindhātīrthav., fol. 87b; 86. vyāsatīrthādiv., fol. 88b; 87. vañjarāsamgamādītīrthav., fol. 89b; 88. devāgamādītīrthav., fol. 90a; 89. praṇītā-samgamakuśatarpaṇādītīrthav., fol. 91b; 90. balākatīrthav., fol. 92a; 91. manyutīrthav., fol. 93a; 92. śvetapārvate śākalyasārasvata-paraśuvaishṇavatīrthav., fol. 94b; 92.* pava-mānaccikkakotītīrthav., fol. 95b; 93. bhudra-tīrthav., fol. 96b; 94. patatītīrthav., ib.; 95. vipranārāyaṇatīrthav., fol. 97b; 95.* bhānvādi-śatatīrthav., fol. 98b; 96. vyādhatīrthav., fol. 99b; 97. mṛitasamjīvanasakuṇḍalacakṣustīr-thav., fol. 101b; 98. mṛiḍaśūrṅgapāṇīpāśavīmo-cana-urvaśītīrthav., fol. 103a; 99. saptaadhā-sāgarasamgamav., fol. 103b; 100. ṛishisattra-tīrthav., fol. 104b; 101. gaṅgāsāgaratīrthav., fol. 105b; 102. rahasyavarṇanam, fol. 107b.

For the *Kaṇḍūpākhyānam*, assigned in Las-sen's *Anthologia Sanscritica* (2nd ed., pp. 48-58) to this work, see above, p. 1231a.

It ends (*Ān. ed.*, p. 409):

यस्यैतन्निष्ठं गेहे पुराणं ब्रह्मणोदितं ।

न भयं विद्यते तस्य कलेः कालस्य वा क्वाचित् ॥

यस्य कस्यापि नाख्येयं पुराणं ब्रह्मणोदितं ।

अहधानाय ज्ञाताय वैष्णवाय महात्मने ॥

इदं कीर्त्ये भुक्तिमुक्तिप्रदं श्रीब्रह्मशासनं ।

एतच्छ्रवणमात्रेण कृतकृत्यो भवेन्नरः ॥ ८३ ॥

इति श्रीमत्ब्रह्मपुराणे गौतमीमहात्म्ये (thus always) रहस्यवर्णेन नाम द्विशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ श्रीगौतमीमहात्म्यं समाप्तं ॥ ० शके १७०१ श्रीम्यनामान्दे कार्तिके मासि श्री-

गोदावरी श्रीनृसिंहसंनिधौ शुक्रपक्षे अष्टम्या भानुवासरे हेल-
पुरस्थकमलाकरोपनामकभवानीभट्टमूरिसूनुना भीकभट्टशर्मा-
लेखि ॥ विजयादशमीमारभ्य ऊर्जाष्टमीपर्यंत समाप्तिमगमत् ॥
श्रीगोदावरी प्रसन्नास्तु ॥ अध्याय १०५ (!) ग्रंथसंख्या १००० ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3408.

2677. Foll. 141; quarto, size 9½ in. by 6½ in.; modern Telugu handwriting; 16-27 lines in a page.

Gautamīmāhātmya. Adhyāyas 1-48. [B.]

The last chapter (48) corresponds to ch. 46 of A; the two preceding chapters—viz. 46. *mārkaṇḍeyaśvaramṛikaṇḍvīśvarabrahmeśvarādi-tīrthavarṇanam* (begins fol. 104a), and 47. *brahmagirimahimānuvarṇanam* (beg. fol. 109b)—being new to the matter contained in A.

The MS. consists of seven different batches, each of which is paged separately; and the last of these batches (foll. 119-141) should follow immediately after fol. 103, as it completes there ch. 39, and runs on to the end of ch. 45.

The text of this MS. offers a great variety of different readings, being more in accordance with the printed text. It begins:

नारद उवाच ॥

तपसा यज्ञदानानां तीर्थानां यावनं शुभं (तपसो ० स्मृतं
इति श्रुतं मया त्वत्तस्तीर्थानां चरितं पुनः ॥ [ed.] ॥

श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं वद सत्यं सुरेश्वर ।

सर्वेषामेव तीर्थानां सर्वदा किं विशिष्यते ॥

ब्रह्मोवाच ॥

अनुविधानि तीर्थानि मुने वक्ष्यामि तत्त्वतः ।

शृणुष्व मुनिशार्दूल दैवतान्यासुराणि च ॥

मनुष्याणि च लोकेषु विख्याताणि सुरादिभिः ।

मनुष्येभ्यश्च तीर्थेभ्य आर्घ्यं तु बहुपुण्यवदं ॥

आर्घ्येभ्यश्चापि तीर्थेभ्य आसुरं पुण्यमुच्यते ।

यदेकं जायते तत्र नास्मात्तीर्थान्तरं विदुः ॥

अयाणामपि लोकानां तीर्थमाहात्म्यमुत्तमं ।

विश्रुतं मर्त्यलोके यत्तीर्थं बहुगुणोदयं ॥

कर्मभूमिर्यतः पुत्र तस्मात्तीर्थं तदुच्यते ।

जीवये भारतं यथं तीर्थं श्रुतिषु चोदितं ॥

तत्रैव सर्वतीर्थानि उत्तमानि मया तव ।

तेषां भेदं च संक्षेपात्कथ्यमानमितः शृणु ॥

दैवामुराणि चापौराणि मानुषाणीति भेदतः ।

हिमवद्भिर्धियोर्मध्ये वरुणस्यो देवसंभवाः ॥

तत्रैव देवजा ब्रह्मन् दक्षिणाणेवविध्योः ।

एता इादश नक्षत्राणि प्राधान्येन प्रकीर्तिताः ॥ ०

[MACKENZIE COLLECTION.]

3409.

2618e. Foll. 19; size 4to, 9 in. by 7½ in.; modern Telugu handwriting; twenty lines in a page.

Manimandapa-māhātmya, a legendary account of a shrine of *Kṛishṇa* at the village of Manapalūr, in the Venkātāgiri district; in 12 *adhyāyas*, assigned to the *Nāradyāsamhitā* (or *Nāradaśaunakasaṃvāda*) of the *Brahma-purāṇa*. See Wilson, Mack. Coll., *Māhātmyas*, no. 72.

It begins:

शुक्राचरपरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।

प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥

यस्य द्विरदवक्त्राद्याः पारिवद्याः परःशतं ।

विघ्नं विघ्नंति सततं विष्वक्क्षेत्रे तमाश्रये ॥

शंकरार्चितपादान् पंकजाननवर्दिनं ।

किंकरीकृतदेशं चैकदेशमहं भजे ॥

सत्या (?) सत्यं जीवयतीनाथं सत्यानंदस्वरूपिणं ।

स्मृत्या भृत्येष्टदं विष्णुं नित्यं कृष्णमहं भजे ॥

श्रीमद्भिस्तालहिंतालबालसालरसालकैः ।

नागकसरपुनागकेतकीभिर्विराजितं ॥

चकुलामोदमंदारकुंदवृंदसमन्वितं ।

अनेकमृगसंकीर्णं नानाद्विजसमाकुलं ॥

नदीनदहदैर्युक्तां सदा सन्मुनिसेवितं ।
 नैमिशारण्यमित्यासीत्तस्मिन् क्षेत्रे महातपाः ।
 शौनकः कर्तुमारभे सत्रं द्वादशवार्षिकं ॥
 तत्समालोकितुं सर्वे समाजगमुर्महर्षयः ।
 विमत्सरास्ते तत्रैव शौनकेन सह स्थिताः ॥
 ततस्तीर्थोटनासक्तः सम्यग्ध्यानविशारदः ।
 समाजगाम देवर्षिर्नारदः शौनकाश्रमं ॥
 प्रत्युत्थाय प्रणवाद्य पूजां कृत्वा यथाविधि ।
 पृष्ट्वा च कुशलप्रश्नं शौनकः प्राह नारदं ॥
 शौनकः ॥

भगवन्नद्य मे ग्रामं तपसस्त्विष्टदायिनः ।
 यत्नं यदागता यूयं मदनुग्रहकाम्यया ॥
 भगवद्भक्तवर्षाणां भवता मटसंक्षिप्तौ (? मठ°) ।
 योस्मिन् भागाश्च सर्वेपी तमःस्तोमनिवृत्तये ॥
 तीर्थोठनं प्रकुर्वद्भिर्युष्मद्भिरवनीतले ।
 कानि क्षेत्राणि दृष्टानि हरेरद्भुतकर्मणः ॥
 कुत्र संनिहितो विष्णुर्भगवान् हरिरव्ययः ।
 तस्मै ब्रूहीति मुनिना पृष्टः स नारदो ब्रवीत् ॥
 नारदः ॥

धन्यस्त्वं मुनिशार्ङ्गल यज्ञे विष्णुकपारतिः ।
 प्रश्नेन महता प्रीतिर्जाता मे यस्मिन् हृदि ॥
 मया संचरता भूमौ सेवितो मणिमंटपे (!) ।
 सत्यभामाजाववतीयुक्तः कृष्णो जगत्पतिः ॥ °

It ends:

काश्या मुक्तिर्नृतेरेव क्षेत्रेन मुनिसत्तम ।
 शिवं क्षेत्राधिकं तस्मान्मणिमंटपसंज्ञिकं (° कात्) ॥
 अयोध्यादिपुरीभ्यश्च सप्तभ्यो ह्यधिकं भुवि ।
 तस्मान्नत्सदृशं क्षेत्रं न दृष्टं नापि च श्रुतं ॥
 मणिमंटपमाहात्म्यं तीर्थानां च विशेषतः ।
 यः शृणोति सकृद्भक्त्या सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
 शृणोति संश्रावयतीदमद्भुतं
 यो वा मुकुन्दस्य शुभं चरित्रं ।
 सारोग्यमायुष्यमशेषमगलं
 स वै समाप्नोति हरेश्च भक्तिं ॥

इति ब्रह्मपुराणे नारदिव्यसंहितायां मणिमंटपमाहात्म्ये द्वादशो
 अध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3410.

334. Foll. 725; size 12½ in. by 5½ in.;
 clear Devanāgarī writing of 1798 A.D.; 12 or
 13 lines in a page.

Brahmavaivartapurāṇa, in four *khaṇḍas*,
 with separate numbering of leaves.

See Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 65, 66. For
 an account of the work see H. H. Wilson,
 Works, iii., p. 91 seqq.

I. *Brahmakhaṇḍa*, in 30 *adhyāyas*, foll. 63
 (and an extra leaf after fol. 29; from fol. 59
 wrongly numbered 49, etc.), begins:

गणेशब्रह्मेशमुरेशशेषाः

सुराश्च सर्वे मनवो मुनीन्द्राः ।

सरस्वतीश्रीगिरिजादिकाश्च

नमन्ति देवं प्रणमामि तं विभुम् ॥ १ ॥

स्यूतां तनू विदधतं त्रिगुणं विराजं

विश्रान्ति लोमविवरेषु महान्तमाद्यम् ।

सृष्टुमुक्तः स्वकलयापि ससर्ज सूक्ष्मा

नित्यां समेत्य समयस् (सरयं MS. 339; हृदये

[R. M.] तमजं भजामि ॥ २ ॥ °

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 236.

II. *Prakṛitikhaṇḍa*, in 63 *adhyāyas*, foll. 161
 (counted 162, no. 22 being passed over),
 begins: नारद उवाच ॥

गणेशजननी दुर्गा राधा लक्ष्मीः सरस्वती ।

सवित्री च सृष्टिविधौ प्रकृतिः पंचधा स्मृता ॥ १ ॥

Cf. Notices, iii., p. 227.

Colophon: इति श्रीब्रह्मवैवर्तपुराणे नारायणनारदसं-
 घादे प्रकृतितल्ले दुर्गोपाख्याने प्रकृतिकवचं नाम त्रिषष्टितमो
 अध्यायः ॥

III. *Kṛishṇajanmakhaṇḍa*, in 132 *adhyāyas*,
 foll. 410 (counted 411, no. 273 being passed
 over), begins: नारद उवाच ॥

श्रुतं प्रथमतो ब्रह्मन् ब्रह्मसखं मनोहरं ।

ब्रह्मणो वदनोभोजात् परमाद्भुतमेव च ॥ १ ॥

ततस्तद्वचनं तूष्णीं समागच्छ तवान्निकं ।

श्रुतं प्रकृतिसखं च सुधासख्यडात्परं परं ॥ २ ॥

Cf. Notices, ix., p. 29.

Colophon : इति ब्रह्मवैवर्ते महापुराणे श्रीकृष्णब्रह्मसंहिते
सूतशौनकसंवादे द्वाविंशदधिकशतकोऽध्यायः ॥

IV. *Gaṇapatikhanda* (also called *Gaṇeśa-khanda*), in 45 *adhyāyas*, foll. 90, begins :

नारायणं नमस्कृत्य ० ॥

नारद उवाच ॥ श्रुतं प्रकृतिसखं ० Cf. Notices, iii., p. 240.

Colophon : इति श्रीब्रह्मवैवर्ते महापुराणे नारायण-
नारदसंवादे गणपतिसंहिते पञ्चचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥

Khaṇḍas II. and III. have been exchanged by the binder.

Two editions of this work have appeared in India (Calc. 1881-87, 1888).

[H. T. COLEBROOKE.]

3411.

339a. Foll. 53; size 12 in. by 5½ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1802 A.D.; twelve lines in a page.

Brahmavaivartapurāṇa. The *Brahmakhaṇḍa*.

Copied by a certain *Nandarāma Pāṭhaka*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3412.

2198. Foll. 483; size 11½ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 9 or 10 lines in a page.

Brahmavaivartapurāṇa. The *Kṛishṇajanma-khaṇḍa*.

Several separate editions of this *Khaṇḍa* have appeared in India.

[GAIKAWAR.]

3413.

1308. Foll. 333; size 12½ in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Kṛishṇajanmakhaṇḍa of *Brahmavaivartapurāṇa*. [H. T. COLEBROOKE.]

3414.

1096. Foll. 135; size 12 in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing of 1802 A.D.

Brahmavaivartapurāṇa. The *Gaṇapatikhanda*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3415.

339b. Foll. 61; size 12 in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing of 1803 A.D. (foll. 1-32 apparently by a different, somewhat older hand); 15 or 16 lines in a page.

Kāśīmāhātmya, in 26 *adhyāyas*, professing to form part of Part III. (*trītiya-vibhāga*) of the *Brahmavaivartapurāṇa*.

It begins :

भवानीतनयाद्याद्यतनयानन्ददायकं ।

काशिवासिजनाद्यौषहारिन् दुन्दुभे नमोऽस्तु ते ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 70. The work has been published at Benares (1865) under the title of *Kāśīrahasya*.

It ends :

यथा मनुष्यदेहेऽस्मि शोषिते मातिवस्तुतः ।

तथा शृणुध्वमाश्रयं क्लृप्ते मेरुः सर्वपोदरे ॥

इति श्रीब्रह्मवैवर्ते तृतीयविभागे रहस्यातिरहस्ये काशी-
माहात्म्ये षड्विंशोऽध्यायः ॥ संवत् १८६० पौषे मासे शुक्लपक्षे
चतुर्दशी भौमवासरे ॥

लिखित्वा शिवप्रसादो ब्राह्मणः कान्यकुब्जकः ।

काश्या मध्ये गंगातटे शुभं समाप्तमगमत् ॥

In Dr. Burnell's Tanjore Cat. (as apparently in S. India generally), this treatise is (p. 189) also referred to the *Brahmakaivartapurāṇa*,* of which it is stated to form the third (and last) *bhāga*; the two others being the *pūrva-bhāga* and the *madhyama-* or *rahasyabhāga*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3416.

2709. Foll. 61; size 7½ in. by 4½ in.; carelessly written, in Devanāgarī, by several modern hands; 9–14 lines in a page.

Ghaṭikācala-māhātmya, 'a legendary description of the *Ghaṭika* mountain near Chitore, west of Madras, where a temple is erected to *Nṛisimha*, or *Vishṇu* in that form' (Wilson, Mackenzie Collection, i. 70); professing, in the colophons, to form part of the *Brahmakaivarta-purāṇa*. *Adhyāyas* 11–20.

Adhy. XI. begins: अगस्त्यः ॥

गिरेः प्रदक्षिणं कार्यं पुंसा यत्किञ्चिदीप्सितं ।

ब्रह्मतीर्थादिका सर्वा स्नातव्या दीर्घिका सदा ॥

वामदेवः ॥

कस्मिंस्तीर्थे कृतस्नानः कर्म विद्वान् लभेत्सदा ।

प्रदक्षिणं प्रकुरुतः गिरेरस्य तटे तथा ॥

* The treatises professing to belong to this *Purāṇa* have (contrary to the alphabetical order) been placed after the *Brahmakaivarta*, because it seemed desirable to keep the *Kāśīmāhātmya* between the two, as it is claimed by both—the MS. noted by Burnell (p. 189b, sub 1669) under the *Brahmakaivarta* beginning in the same way as the present work—and because the designation '*Brahmakaivarta*' (peculiar to S. India) seems to be nothing more than a Southern term for the Northern *Brahmakaivarta*, as, indeed, it has been treated in Wilson's 'Mackenzie Collection.' The latter term does not seem to occur either in Oppert's Lists or in Taylor's Cat. Rais.; and the MSS. assigned to it in the Tanjore Cat. were probably derived from Northern India.—Ed.

अगस्त्यः ॥

प्रदक्षिणद्वयं तत्र विज्ञेयं नगसप्तमे ।

महाप्रदक्षिणं विद्वज्जातरं च यथाक्रमं ॥ ०

Thus *Agastya* remains throughout the chief speaker. The work is not complete with the 20th *adhyāya*.

It ends:

उपदिष्टस्तु प्रह्लादो नास्मानुच्चारणात्ततः ।

उन्मज्ज्य बायेनागत्य जयाह चरणे पितुः ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्ते षटिकाचलमाहात्म्ये विंशोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3417.

2618b. Foll. 14; size 4to, 9½ in. by 7½ in.; modern, cursive Telugu handwriting; 20–23 lines in a page.

Sarpapurakshetramāhātmya—also wrongly called *Sarvapukurakshetramāhātmya*—a legendary account of *Sarvapura*(?), a holy place in the *Rājamahendri* (*Rājamundry*) *sircar* (Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 145); forming *adhyāyas* 52–56 of the (*Agastya-śaunakasamvāda* of the) *Brahmakaivartapurāṇa*.

It begins: अंबरीषः ॥

श्रीमन् सर्ववर(र. सर्पपुर)क्षेत्रमाहात्म्यं कथयस्व मे ।

कुतः सर्पपुराख्याने(?) MS. सर्व०) क्षेत्रस्यास्य बभूव ह ॥

सरोनाम्ना च किं मूलं भावनारायणो हरिः ।

किमर्थमत्र स्थितवानयं केन प्रतिष्ठितः ॥

इतदाचक्ष सर्वं मे श्रोतुं कौतूहलं मुने ।

वशिष्ठः ॥

राजन् सम्यक् त्वया पृष्टं शीनकाय महात्मने ॥

गतेन नैमिशारख्यमगस्त्येनैवमीरितं ।

तदेवाहं प्रवक्ष्यामि समाहितमनाः शृणु ॥

अथासीद्वीर्यमतीरे नैमिशारख्यमद्भुतं ।

महर्षिज्ञानसंपुष्टं फलपुष्पदुमान्वितं ॥ ०

Page 4 : शौनकः ॥

कथं सर्पपुराख्यानं* तस्यासीत्कलशोद्भव ।
सरसा चैव नामानि कथमासन्महामुने ॥
किमर्थं नारदस्तत्र प्रतिष्ठापितवान् हरिं ।
विस्तरेण ममाचक्ष्व श्रोत्रं मे श्रवणोत्सुकं ॥

अगच्छः ॥

कश्यपस्य सुताः पूर्वं काद्रवेया महीजसः ।
सर्परूपधरा आसन् सहस्रं मुनिसत्तम ॥
कदाचिदशपत्माता सुतानमितवर्षसः ।
कुतश्चिन्कारणाद्यैर्वह्निदग्धा भविष्यन् ॥

The king of serpents then appeals to *Hari Nārāyaṇa*, and is told that he is to be called *Ananta*, and to serve as the perpetual couch of the god. P. 6:—

सर्पत्वाद्भवतः पुत्रं क्षेत्रं सर्पं (or सर्वं) पुराभिधं ॥
त्रिषु लोकेषु विख्यातं भविष्यति न संशयः ।
सहस्रमप्यत्र वक्ष्यामि कुतश्चिन्कारणादहो ॥

अगच्छः ॥

इति वचनमुदारं प्रेमपूर्वं गदित्वा
भुजगपतिमदीतार्थं (r. त्मा) नमापत् सुरेन्द्रः ।
हरिरखिलगुणानामाश्रयो भक्ततार्थं (!)
प्रतिदिनमिदमीरन्मुच्यते जन्मबंधैः ॥

इति० द्विपंचाशाध्यायः ॥ p. 7.

It ends : अगच्छः ॥

नारदं भगवानेवमुक्त्वा देवान्मुनीनपि ।
आशापयामास मुने गमनाय यथागतं ॥
ततो देवाः संगंधर्वा नारदाद्या महर्षयः ।
भावनारायणं नत्वा प्रययुस्ते यथागतं ॥
अस्मिन् सर्पपुराख्ये* पंचक्रोशचतुःसमे ।
मत्स्यरूपाश्च देवर्षे सर्वे स्यावरजंगमाः ॥
अस्मिन्क्षेत्रे तु यो मर्त्येस्त्रिरात्रं निवसेद्वादि ।
सञ्जमेधसहस्राणां फलमाप्नोति नारद ॥ ० ॥

* Whilst in most cases where the name appears, the second letter of the ligature is written below the र, and the proper reading of the name remains doubtful owing to the great similarity (or practical identity) of the signs र and र्, in this and some other passages the r is written after the p, all ambiguity being thus avoided. The final *śloka* also leaves no doubt as to the correct spelling of the name.

मुक्तिदे सरसि आत्मा दृष्ट्वा नारायणं नरः ।
भुभंसंतितामाप्नोति न चेह जायते पुनः ॥
एतच्छेत्रस्य माहात्म्यं पठन् शृण्वन् लिखन् नरः ।
विष्णुलोकमवाप्नोति मुनिपुंगव शौनक ॥

वशिष्ठः । इति

भुजगपतिपुराख्ये त्रमाहात्म्यमुक्तं (r. ० आ)

वचनमखिलतत्त्वज्ञानपूर्णं मुनीन्द्रः ।

कलशभयपदारं त्वीरयन् शौनकार्थं

नरवरपरितोषं प्रापयामास सद्यः ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्तमहापुराणे अगच्छशौनकसंवादे सर्वं (or सर्प) पुराख्ये त्रमाहात्म्ये षट्पंचाशोऽध्यायः ॥

On the fly-leaf the work is called, in Telugu characters, *Sarpapurakshetramāhātmyam*; and in English characters, '*Sarapoorā Chatra Mhatiam*.' [MACKENZIE COLLECTION.]

3418, 3419.

2842a & c. Size 4to, 9½ in. by 7 in.; modern Telugu handwriting; 14-16 lines in a page.

Two *Māhātmyas*, claiming to form part of the *Brahmakāivartapurāṇa*, viz.:—

a. *Sarpapura* (or *Sarvapura*)-*kshetramāhātmya*, foll. 19 (paged 1-38). The 1st of the five chapters of the preceding MS. is here omitted.

It begins : शौनकः ॥

भगवन्ननुमिदं शृण्वतो मे न जायते ।
तृप्तिः कुंभसमुद्भूत पुरातन महामुने ॥
कुतश्चिन्कारणादत्र वक्ष्यामीत्युरगाधिपं ।
प्रत्यब्रवीन्महातेजा भगवानादिपूरुषः ॥
इति त्वयेरितं तात किं तत्कारणमुद्भूतं ।
हरिराश्रितमंदारो नारदेन प्रतिष्ठितः ॥
इति पूर्वं त्वयैवोक्तं तदाचक्ष्व महामुने ।

अगच्छः ॥ सत्यमुक्तं मुनिश्रेष्ठ प्रतिष्ठापितवान् हरिं ॥

नारदः पूर्वमिति यत्तदेवागामिकारणं ।

उवाच पद्मगेशाय भगवानखिलापैवित् ॥

तस्मात्तदर्थं भगवान्नारदेन प्रतिष्ठितः ।

तदेवाहं प्रवक्ष्यामि शृणुध्वावहितो मुने ॥ ०

In the list of contents on the fly-leaf of the volume, the treatise is referred to as 'Surpapoorachatramahateyem, legendary account of the holy place Survapooruchatrum.'

c. *Garudācala-māhātmya*, or *Upamākā(kshetra)-māhātmya*, a legendary account of the mountain of Garura, and a shrine, in the Rajamahendri district (cf. Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 133), in four *adhyāyas*; foll. 15 (paged 1-30). It begins:

कदाचिन्नैमिशारख्ये समेता चृषयो ऽनयाः ।

गरुडाचलमाहात्म्यतत्त्वज्ञासयान्विताः ।

सूत -- (lacuna) व्यासशिष्यं महामुनिं ॥

चृषय ऊचुः ॥

सूत सर्वार्थतत्त्वज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ।

व्यासप्रेमाधिकरणसूक्ष्मप्रेक्षावतां वर ॥

त्वत्तः श्रुताः कथा रम्या हृदि तिष्ठत्यविस्मृताः ।

तं हि नः परमो बंधुस्त्वं नो ह्यापरभेदकः ॥

अस्माकं काचिद्विच्छास्ति तां पूरय महामते ।

सूतः ॥ युष्माकं मे [हि] कारुण्यमर्थं वर्तते सदा ॥

मन्त्रस्तु यदि युष्माकं वाञ्छा यदि हताहसः ।

आज्ञापयत मा तूर्णं त्वदिष्टकरणो ह्यहं ॥

चृषय ऊचुः ॥

क्रोशमात्रे सरिर्द्भृतेरुपमाकेति विश्रुता ।

नगरी वर्तते तत्र गरुडाख्यो नगो महान् ॥

तत्रास्ते वैकटाद्रीशः श्रीनिवासः परात्परः ।

स्वभक्तनिकराभीष्टदायकः पश्यता सह ॥

नियग्रहानुग्रहे दक्षः प्रजापतिमुखैः सुरैः ।

बंधमानपदाभोजः कलिदोषनिवर्तकः ।

मनुष्यलीलया तत्र सर्वभोगान् भुनक्ति वै ॥

कुतस्तत्राविरभवच्छ्रीनिवासः परात्परः ।

बंधुराज्यस्य सरसो माहात्म्यं तांस्त्वैभूतः ॥

कृष्णद्वैपायनमुखाद्यथा वै भवता श्रुतं ।

तथा ब्रूहि महाभाग श्रोतुं कौतूहलं हि नः ॥

सूत उवाच ॥

माहात्म्यमुपमाकायाः प्रवक्तुं बहुवत्सरैः ।

न शक्यं पश्यतेनापि किमुतास्मादृशैर्नृभिः ॥

तथापि युष्मात्कारुण्यकटाक्षपरिपूरितः ।

कथयानि यथासंविच्छ्रूयतामृषयो ऽनयाः ॥

It ends:

इति पूर्वं मुनीनां तु सन्निधौ हरिणोदितं ।

तस्मात्सर्वोत्तमं क्षेत्रं हयैरुग्रहृदायकं ॥

तस्मान्महोत्तमक्षेत्रमाहात्म्यं मुनिपुंगवाः ।

पठनीयं लसद्भक्त्या भुक्तिमुक्तिप्रदायकं ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्तपुराणे गरुडाचलमाहात्म्ये चतुर्थोऽध्यायः ॥

In the heading title, the tract is called '*Vupamākakshetramāhātmya*'; and on the fly-leaf, '*Vopacachatramahatam* in the Dorogul country.' [MACKENZIE COLLECTION.]

3420.

2619b. Foll. 82; size 4to, 10 in. by 6½ in.; modern, cursive Telugu handwriting; 32-39 lines in a page.

Dakshinakālīpura-māhātmya, a legendary account of a temple dedicated to the goddess *Kālī* at *Sivagaṅga*; professing to form part (of the *uttarabhāga*) of the *Brahmakāivarta-purāṇa*. Thirty-two *adhyāyas*.

It begins:

इष्टार्थविघ्नसिद्धयर्थं शिष्टाराध[नचो]दितः ।

यजे भृंगारविघ्नेशं भजे वागर्थसिद्धये ॥

व्यासं वसिष्ठनमरं शक्तेः पौत्रमकल्मषं ।

पराशरात्मजं वंदे शुकतातं तपोनिधिं ॥

सूतः ॥ श्रीमत्कैलासशैलाग्रे शिखरैर्बहुभिद्युते ।

शिवंकरे त्रिजगतां शिवावासे चिरंतने ॥

निरूप्यैर्नित्यफलैः कल्पवृक्षैः सुवेष्टिते ।

देवर्षियक्षगंधर्वसिद्धचारणसेविते ॥ ०

It ends:

इदं (१. एतद्) दक्षिणकालिकापुरविभोज्योतिर्वनोद्भासिनो

लिंगाकारविराजमानमहसः श्रीस्वर्णवल्लीपतेः ।

माहात्म्यं कलुषापहं शुभकरं श्रुत्वा मुनीन्द्रा मुदा

तत्रागत्य च दर्शनं च विदधुः काशीश्वराद्यर्चनं ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्तमहापुराणे उत्तरभागे शिवक्षेत्रप्रशंसायां दक्षिणकालीपुरमाहात्म्ये काशीश्वरप्रसादो नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3421.

2619c. Foll. 21; size and handwriting as of preceding MS.

Pushpavana-māhātmya, professing to form *adhyāyas* 71-85 (of the *Śatarudriyasamhitā*) of the *pūrvabhāga* of the *Brahmakāivartapurāṇa*.

It begins :

श्रीमत्पुष्पवनेशानं सच्चिदानन्दविग्रहं ।

प्रल[य]स्थितिमर्गाणां कर्तारं नौमि शंकरं ॥

शौनकः ॥

यच्छ्रुतं मे वनाख्यातं (? ० नं) भवता कथितं पुरा ।

तन्मध्ये संग्रहेणोक्तं श्रीपुष्पवनवैभवं ॥

कथितं मृत सर्वज्ञं यिस्मृतं वद सर्वदा ।

सहेतुकं च वृत्तान्तं तत्राश्चर्यं कथाश्च याः ॥

भवत्कृपायाः पार्श्वं मां विदित्वा कृपयाधुना ।

त्वां विनान्यं न पश्यामि त्वमेव गतिरद्य मे ॥

मां पुरस्तात् चर्तते बहुशो मुनिपुंगवाः ।

पात्यतां च वचो मे [३] ह्य (तु) त्वत्समो ज्यो न कश्चन ॥

मृतः ॥ शृणु द्विज महाप्राज्ञ सर्वज्ञस्त्वं न संशयः ।

तथापि मां गुरुं कर्तुमेवमेवंविदिष्यसि (? ० दिच्छसि) ॥

यावज्ज्ञातं मया विप्र यावन्मे गुरुणोदितं ।

एवमेव पुरा वृत्तं नदिने च समीरितं ॥

गुहेन भक्तिमुक्तेन कैलासे देवपूजिते ।

सेविते मुनिवृद्धे च देवेन्द्राम (? ० द्वैर) मरैरपि ॥

It ends :

य इदं पुष्पकांतारमाहात्म्यं शृणुयान्नरः ।

तस्य पुण्यफलं वक्तुं न शक्यं देवतैरपि ॥

ये पठन्ति तदाख्यानं ये शृण्वन्ति नरोत्तमाः ।

तेषां निवासं कैलासे सत्यं सत्यं वदाम्यहं ॥

पुत्रहीनो लभेत्पुत्रं धनहीनो लभेद्धनं ।

रोगी विमुच्यते रोगात् पापी पापाद्भिमुच्यते ।

तस्मात्सर्वप्रमुक्तेन श्रोतव्यं पुण्यकाण्डिभिः ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्तमहापुराणे पूर्वभागे शतरुद्रीयसंहितायां भास्कराक्षेत्रे पुष्पवनमाहात्म्ये रहस्यचिद्बरोपदेशं नाम पञ्चाशी-
तितमोऽध्यायः ॥

Cf. Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 138.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3422.

2617. Foll. 43; size 4to, 10½ in. by 7½ in.; modern, cursive Telugu handwriting; about thirty lines in a page.

Maṅgalagiri-māhātmya, a legendary account of a temple of *Vishṇu* (*Narasimha*), and other sacred places on the *Maṅgalagiri* in the *Guntur* district; professing to form part of the (*Bha-vānīśaṅkaragītā* of the) *Brahmakāivarta-purāṇa*.

Rather incorrect. It begins :

ध्यासे वशिष्ठनमार् शक्तेः पौत्रमकल्मषं ।

पराशरात्मजं वंदे शुकतातं तपोनिधिं ॥

पार्वत्युवाच ॥

महादेव महाभाग नारदाद्यमहर्षयः ।

जीवन्मुक्तिमवापुस्ते परमेश्वरभक्तिः ॥

प्राक् त्वन्मुखान्नाच्छ्रुत्वा स्वयंवेकस्यलाधिकं (? i.e.

सर्वपापहरं दिव्यं मयैलोकमुपावनं ॥ [स्वयंवेक^०]

श्रीरुद्रमाद्यं (!) श्रीमुखं नैमिशं पुष्करं वरं ।

नीलग्रामाद्रिस्तोताद्रिवेङ्कटाद्रिमनोरमः (० द्विवेङ्कटा-

नरनारायणवाहि (!) दिव्यवदरिकाग्रमं । [द्रिमे^०] ॥

यद्यगंधर्वगुरुडकिन्नरोरगसेवितं ॥

एते सष्ट स्वयंवेका (० व्यक्ता) भूलोके संति शंकर ।

एतेषां चरितं वक्तुं त्वमर्हसि ममाधुना ॥

पुरा स्वयंवेक (० व्यक्त) इति तोताद्रिः श्रेष्ठ उच्यते ।

त्वयेदानीं तच्चरितं सम्यग्वद सविस्तरं ॥

It consists of 22 *adhyāyas*, arranged in the following order: (a) foll. 23-44, from the beginning to the middle of *adhy.* 12 (the end of the first *adhyāya* being, however, not marked); (b) foll. 12 to middle of 20a, from the middle of *adhy.* 12 to middle of *adhy.* 16; (c) foll. 1-11, from there to the end of *adhy.* 21; (d) foll. 20a-22b, *adhy.* 22.

It ends :

त्रिकालं संप्रपूज्यैव हरिभक्तिपरायणाः ।

ते सर्वबंधविमुक्ता हरिसालोक्यमाययुः ॥

यथा परंपरामात्रा पूजा तव मयेरिता ।

वर्तदेष्टावि (? चर्तते ज्ञापि) तोताद्रौ वैष्णवे नगनन्दने ॥

इति ब्रह्मकैवर्ते भवानीशंकरगीतायां पूजाविधिक्रमो नाम
द्वाविंशोऽध्यायः ॥

The name 'Maṅgalagiri' itself does not seem to be mentioned in the work, but only different hills and *tirthas*.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3423.

2580 c. Foll. 15 (paged 1-29); size folio, 11½ in. by 8½ in.; modern Telugu writing; 25-43 lines in a page.

Goshāhīvana-māhātmya, forming *adhy.* 51-60 of some section of the *Brahmakāivartapurāṇa*.

It begins: श्रीशौनकादयः ॥

श्रीनिवासस्य देवस्य क्षेत्राणां परमं शुभं ।
माहात्म्यं भारते वर्षे त्वया चोक्तं महात्मना ॥
सस्माभिश्च श्रुतं सुत त्वत्समागमकारणात् ।
कृताचारस्तु धर्मं सर्वे सत्कथाश्रवणेन च ॥
रंगक्षेत्रस्य माहात्म्यं वैकुण्ठाचलवैभवं ।
माहात्म्यं तुंगभद्रायाश्चास्माभिः श्रूयते पुरा ॥

गोष्ठीवनस्य माहात्म्यं मोक्षसाधनमुत्तमं ।
इदानीं श्रोतुमिच्छामस्तद्वदस्व तपोधन ॥
मृतः । पुरा कैलासशिखरे त्रिपुरङ्गं त्रिलोचनं ।
पद्मच्छ गिरिजा देवी सर्वेषां हितकाम्यया ॥
गोष्ठीवनस्य माहात्म्यं गुह्यं गुह्यतमं परं ।
आचक्ष्वे स पार्वत्यै देवदेवो महेश्वरः ॥

युष्माकं तच्च वक्ष्यामि माहात्म्यमघनाशनं ।
शृणुध्वं मुनयः सर्वे चित्रकौप्यसमाधिना ॥

पार्वत्युवाच ।

देवदेव त्रिलोकेश श्रीपरस्य जगत्पतेः ।
क्षेत्राणां भारते वर्षे माहात्म्यं श्रूयते मया ॥
श्रवणे तुंगभद्रायास्तस्यास्तीरे त्वया पुरा ।
गोष्ठीवनमिति प्रोक्तं श्रीविष्णोर्निलयं महत् ॥

तस्याहं श्रोतुमिच्छामि माहात्म्यं परमं शुभं ।
विस्तरेण समाचक्ष्व सर्वेषां मोक्षहेतवे ॥

महेश्वर उवाच ॥

गुह्यं गुह्यतमं लोके गोष्ठीवनमुत्तमं ।
क्षेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं प्रत्यक्षं परमं पदं ॥

तस्य क्षेत्रस्य माहात्म्यं वक्तुं विस्तरेणैव ।

न शक्यते वर्षशतैर्मया संक्षेपतः शृणु ॥

पूर्वीभोधेः पश्चिमे तु क्षेत्रं यद्विशदूरे ।

तुंगभद्रातटे देवि गोष्ठीवनमिति श्रुतं ॥

योजनद्वयपर्यंतं तत्क्षेत्रं परमं महत् ।

अत्रिया सहस्रं स्थितवान् साक्षान्नारायणो हरिः ॥

ब्रह्मादयः सर्वदेवा क्षुधयश्चामलाशयाः ।

तत्र स्थित्वा देवदेवमुपासते परं विभुं ॥

योजनद्वयमध्ये तु तुंगभद्रातटे शुभे ।

क्षेत्रं त्रिकोशपर्यंतं नारायणमयं स्मृतं ॥

तत्रस्था मानवाः सर्वे स्थावराणि चराणि च ।

नारायणस्वरूपाणि शंखचक्रगदाधराः ॥

ये त्वर्जति नरा देहं तस्मिंस्त्रिकोशमध्ये ।

सामीप्यमुक्तिं(!) प्राप्स्यति ह्यधमाः पापिनोऽपि वा ॥

It ends :

धारणं चातपत्रस्य चामरग्रहणं तथा ।

ध्वजस्य ग्रहणं कृत्वा करदीपिकधारणं ॥

शिखिकावाहनं(!) चापि धृत्वा तौल्यपेटिकां ।

कर्मबंधादिमुक्तस्तु प्राप्स्यते परमं पदं ॥

मुमुक्षुर्वीर्यकामो वा यः कुर्याद्विष्णुसेवनं ।

विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति ॥

कामाद्गोप्ते(!) यथा विष्णुं प्राप्तुर्वति सुखेन च ।

तथा [स] यैर्यिनो देवि प्रययुः सुलभेन तं(!) ॥

क्षेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं पारमात्म्यमनुत्तमं ।

तत्क्षेत्रस्य समं नास्ति पंचाशत्कोटिभूतले ॥

एतत्क्षेत्रप्रभावं च श्रुत्वा निष्ठापरायणाः ।

वक्तारं पूजयित्वा च यास्यंति परमो गतिं ॥

संगुत्याभरणैश्चैव अन्नवस्त्रप्रदानतः ।

सम लोकमवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्तेपुराणे उमामहेश्वरसंवादे गोष्ठीवनमाहात्म्ये
पष्ठितमोऽध्यायः ॥

On the front fly-leaf the following title is given to the work: "Ponnoorbhauva narraina (? Punarbhava Nārāyaṇa) swamy mahatheyem, or legendary account of the Bhauvanarraina Swamy god at Ponnoor village."

[MACKENZIE COLLECTION.]

3424.

3085. Foll. 199; size 9½ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1770 A.D.; twelve lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa, a section of the *Brahmaṇḍapurāṇa*, treating of the fortunes of *Rāma*; in seven *kāṇḍas*, the leaves of which are numbered separately.

I. *Bālakāṇḍa*, foll. 21; II. *Ayodhyākāṇḍa*, foll. 32; III. *Āraṇyakāṇḍa*, foll. 25; IV. *Kishkindhākāṇḍa*, foll. 26; V. *Sundarakāṇḍa*, foll. 17; VI. *Yuddhakāṇḍa* (called *Laṅkākāṇḍa* on fol. 1a), foll. 50; VII. *Uttarakāṇḍa*, foll. 28.

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 72-74.

[J. R. BALLANTYNE.]

3425.

1870. Foll. 369; size 12 in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of 1817 A.D.; 5-7 lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa.

Each *kāṇḍa* is paged separately: I. foll. 48; II. foll. 63; III. foll. 44; IV. foll. 46; V. foll. 41; VI. foll. 48; VII. foll. 51 (foll. 21-28 of which are missing). [DR. JOHN TAYLOR.]

3426.

2029. Foll. 340; size 15 in. by 6½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 8-15 lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa, with a commentary called *Adhyātmarāmāyaṇaśetu*, by *Rāmavarman* (or *Rāmadatta*), ruler of Śrīṅgavera, son of *Himmativarman*, and pupil of *Bhaṭṭa Nāgeśa*.

It begins:

विसेनवंशनलथी पृथेः शीतकरो स्परः ।

प्रनाह्लादकरो विष्णुभूषणः कौस्तुभो स्परः ॥ १ ॥

अत्र विष्णुभूषणत्वेन परमभक्ततया सदा भगवद्भक्त्या रुढतास्य
अनिता ॥

नाम्ना हिम्मतितर्माभूद् धैर्येण हिमवानिव ।

रूपेण जितकंदर्पः स्वमायां स्वमया समः ॥ २ ॥

पराक्रमे ऽर्जुनः साक्षात्तेजसा भानुमानिव ।

भूपानां धरान्यानां पुना राज्यप्रदायकः ॥ ३ ॥

यं दृष्ट्वा र्थिसमूहस्य नातेयं निश्चिता मतिः ।

हित्वा पशुत्वं स्त्रीत्वं च कामधुग्भूमिमागता ॥ ४ ॥

तस्माज्जातो रामदत्तश्चंद्राचंद्र इवापरः ।

मित्राणां च रिपूणां च मानदः प्रथितः प्रभुः ॥ ५ ॥ ० १ ॥

तेन श्रीरामभक्तेन सर्वे विद्याः प्रज्ञानता ।

पृंगवेरपुरेण रिपुकषदवाग्निना ॥ ६ ॥

अर्थिनां कल्पवृक्षेण विद्वज्जनसभासदा ।

भट्टनागेशशिष्येण वध्यते रामवनेना ॥ ७ ॥ ० १० ॥

सेतुः परोपकृतये ध्यात्मरामायणांशुधौ ।

मुशन्दमणिभिः स्रक्णैः प्रीयतां तेन राघवः ॥ ११ ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 215; Weber, Berl. Cat., no. 465. There are several Indian editions, both of the text and the commentary.

The *Kāṇḍas* are paged separately: I. foll. 52; II. foll. 54; III. foll. 40; IV. foll. 39; V. foll. 25; VI. foll. 74; VII. foll. 56.

[GAIKAWAR.]

3427.

2725. Foll. 326; size 13 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; 7-15 lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa, with *Rāmavarman's* commentary.

Kāṇḍa I. foll. 45; II. foll. 48; III. foll. 36; IV. foll. 45; V. foll. 24; VI. foll. 71; VII. foll. 57.

[SIR CHARLES WILKINS.]

3428.

3157. Foll. 229; size 17 in. by 11 in.; large, modern Devanāgarī writing; European paper; eighteen lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa, with *Rāmavarman's* commentary.

Kāṇḍa I. ends fol. 42; II., fol. 60; III., fol. 86; IV., fol. 116; V., fol. 135; VI., fol. 191; VII., fol. 229. [H. T. COLEBROOKE.]

3429.

219a. Foll. 102; size 15 in. by 5 in.; modern Bengali handwriting; 6-10 lines in a page.

A commentary (*īkā*) on the *Adhyātmarāmāyaṇa*, by *Gopāla Cakravartin*(?).

It begins :

सच्चिदानन्दसन्दोहमव्यक्तं सदसत्परं ।
सीताभिरामं श्रीरामं भक्तकल्पदुर्गं नुमः ॥
सीतासत्त्वलिङ्गिताङ्गावन्मोक्षपरिवन्दिनी ।
अन्मोक्षमूर्ती सर्वेशी वन्दे रामेश्वरी सदा ॥
आयुर्वैद्यैवेति नाशमनिशं व्यर्थार्थचिन्तादिभिर्
मृत्युर्गर्जेति मत्तकोपरि जराव्यापी गिलत्यन्वहं ।
देहं रामकथामृतैर्यदि पुनः सिकं क्षणं स्यादिदं
जन्म स्यात् सफलं ततो मृदुमतेयेलो ममायं सदा ॥

अथ सकलहितावदातचरितानिरन्तरापरोक्षीकृतपरमात्म-
तत्त्वनिरस्तसमस्तसंशयो ऽपि श्रीरामतत्त्वं लोके प्रकटयितुकामो
भगवान् नारदः संदिहान इव कलिकालीनदुरन्तदुरितभवति-
रसनोपायं ब्रह्माणं यप्रच्छ ब्रह्मापि श्रीरामकथैवात्र परमोपाय
इति । ०

The last page is left unfinished, and the author's name does not occur anywhere in the MS.; the one given above having been supplied by another hand.

The chapters are treated at unequal length, and occasionally one is dismissed altogether as not requiring any explanation.

[H. T. COLEBROOKE.]

3430.

562. Foll. 130 (counted 128, three leaves being numbered 69); size 12½ in. by 5½ in.; fair Bengali handwriting of 1807 A.D.; 9 or 10 lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇavivecana, a brief com-

mentary (*vyākhyā*) on the *Adhyātmarāmāyaṇa*, by *Narottama*.

It begins :

नवदृष्टादलश्यामं रामं नत्वा नरोत्तमः ।
विदधात्यल्पमध्यात्मरामायणविवेचनं ॥

विमर्धसाय कृतं मङ्गलमादौ शिष्यशिष्यायै निबध्नाति जय-
तीति ०

Kāṇḍa I. ends fol. 23a; II., fol. 48b; III., fol. 69a; IV., fol. 79a; V., fol. 86a; VI., fol. 108a; VII., fol. 128b. It ends :

आनन्दसंप्रापितं आनन्दध्यानं सत एव पूर्णं सुखेच्छादुःखेच्छा-
रहितं चित्तं येषां ते तथा वैकुण्ठस्य साम्यं यत्र तत्तथा को
ब्रह्मा त्वद्भावयुक्ताः त्वत्प्रक्रियुक्ताः ॥ उत्तरकाण्डे नवमः ॥ ग्रन्थस्य
व्याख्या समाप्ता ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3431.

1427. Foll. 123; size 12½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1803 A.D.; nine lines in a page.

Lalitopākhyāna, a section of the *Brahmāṇḍa-purāṇa*, relating the heroic feats of the goddess *Lalitā* against the *Asuras*, especially against *Bhaṇḍāsura*.

It claims to have been revealed by *Vishṇu*, in the form of *Hayagrīva*, to *Agastya*, who had addressed him to ask him questions regarding the origin of the world and the birth of *Mahādevī*. The latter is declared in the 2nd *adhyāya* to have been created first as *Prakṛiti*, afterwards in the form in which she captivated the lord of the universe, *Śiva*, viz. as *Pārvatī*; and in the third place as *Lalitā*, the lovely (*rūpasālīnī*), destined to fight *Bhaṇḍāsura* and to preserve the world from destruction (cf. foll. 18a and 25b).

It begins : सौ

चतुर्भुजे चन्द्रकलावतसे कुचोवने कुंकुमरागशोणे ।
पुत्रेषुपाशांकुशपुष्पबाणहस्ते नमस्ते जगदेकमातः ॥

See Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 253.

After conversations on different sins (*brah-mahatyā*, *agamyāgamana*, etc.) and their ex-piations, the work enters on its main subject with *adhy.* 7 (fol. 19b), *bhaṇḍāsuraprādurbhāva*; 8 (fol. 22b), *lalitāprādurbhāva*; 9 (fol. 24a), *lalitāstavarāja*; 10 (fol. 25a), *madanakāmeśvaraprādurbhāva*; 11 (fol. 27b), *vaiṣāhikotsava*, or *Lalitā's* wedding with *Kāmeśvara*, i.e. *Mahādeva*; 12, 13, preparations for the battle; 14 (fol. 32a), *śaktisenāvijayayātrā*; 15 (fol. 36a), *rathadevatānām prakāśanam*; 16 (fol. 40a), *cakrarathadevatāprakāśana*; 17 (fol. 44a), *bhaṇḍāsurāhaṃkāra*; 18 (fol. 48a), *durmadakuraṇḍavadha*; 19 (fol. 52a), *karaṇkāḍipancasēnāputrivadha*; 20 (fol. 56a), *saptasēnāpativadha*; 21 (fol. 60b), *viśaṅgapalāyana*; 22 (fol. 65a), *bhaṇḍaputravadha*; 23 (fol. 69b), *gaṇanāthaparākrama*; 24 (fol. 74a), *viśaṅga-viśukravadha*; 25 (fol. 80a), *bhaṇḍāsuravadha*; 26 (fol. 85a), *madanapunarbhava*; 27 (foll. 90a and 92b), *mātāṅgakanyānām utpattiḥ* and *tripurāsaptakakṣhyopākhyāna*; 28 (fol. 97a), same subject; 29 (fol. 101a), *dīpālādiśivalokāntakathana*; 30 (fol. 105b), *mahāpadmāṭavayargha-sthāpanakathana*; 31 (fol. 109b), *cintāmaṇi-grihāntarakathana*; 32 (fol. 114a), *griharājāntarakathana*; 33 (fol. 117b), *mantrarājasādhana-prakāśakathana*; 34 (fol. 123a), *nyāsaavidhi*.

End and colophon as in the 'Notices.'

[H. T. COLEBROOKE.]

3432.

916d. Foll. 86 (counted 84, nos. 53 and 54 being double); size 12½ in. by 5 in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 9–12 lines in a page.

Lalitopākhyāna. Rather incorrect.

[H. T. COLEBROOKE.]

3433.

2712. Foll. 35; size 7 in. by 4½ in.; legibly written in Devanāgarī, by three different, modern hands; 10–14 lines in a page.

Hanumadākhyāna, in 13 *adhyāyas*; giving a description and legendary account of the sacred spots in the neighbourhood of Añjanādri (Hanumad Malei in Mysore, acc. to Wilson), in the form of a dialogue between *Brahman* and *Nārada*; and professing to form part of the *Brahmāṇḍapurāṇa*.

The title *Añjanādrimāhātmya*, inscribed in English characters at the beginning and end of the MS., does not occur in the colophons of the chapters.

The first few leaves are particularly incorrect and carelessly written. It begins (somewhat corrected): श्रीनारदः ।

कलौ कलुषचिन्तानां पापानां(?) च दुरात्मनां ।

कर्माणां(r. कर्मणां) काम्यमानानां का गतिः कमलो-
पचाशत्कोटिविस्तीर्णभूमौ संति स्नेहकशः । [इव ॥ १ ॥

अत्र वंसकृतेनैव(r. वास^०) मोक्षं विन्दन्ति मानवाः ॥ २ ॥

हेहिकामुष्मिकानिति(येही^०न^०ती MS.) फलानि
[विविधानि च ।

यत्र सिध्यति सर्वेषां जनानां वसती सदा ॥ ३ ॥

छेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं तीर्थेनामुत्तमं तथा ।

स्थानानामुत्तमं वग्धि तच्छेत्रं च वदस्व नः ॥ ४ ॥

एतद्विचार्य मे ब्रह्मन् श्रोतुं कौतूहलं हि नः ।

ब्रह्मा ॥ [. . . . .]

शृणु नारद वक्ष्यामि पुण्यमद्रिमनुत्तमं(पमाह) ॥ ६ ॥

त[त्त्व]धामंजनान्द्रेस्तु पवित्रं(०त्रां) पापनाशनं(०नां) ।

यस्य(?) यस्याः) श्रवणमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ७ ॥

Hanumat is connected with the Añjanādri, on account of his metronymic *Añjaneya* (fol. 13b), as being the son of (*Kesarin*, fol. 26a, and) *Añjanā* (fol. 16b). The locality is described as follows (fol. 46, slightly corrected):

विंध्यस्य दक्षिणे भागे सर्वौषधिसमन्वितः ।

अंजनान्द्रिरिति स्यातः यत्र कुमो(?) हि भाषते ॥

ककुद्भिरेः पूर्वभागे सार्धयोजनपङ्कके ।
 पिनाकिन्याः पूर्वभागे पूर्वाद्रियैत्र संस्थितः ॥
 नद्यास्थपर्वतस्यैव तथा चागनेयभागके ।
 पयस्विन्याः पूर्वभागे तथा हि क्रोशयुक्तके ॥
 क्रोशत्रितयमात्रेण सिंहाद्रियैत्र संस्थितः ।
 मुचेकुंदो(?) महाराजो यत्र तिष्ठति मानदः ॥
 तत्क्षेत्रं तु महापुण्यं तथा वै शतभृगुकं ।
 मध्यगंगाशाना(?) समा) युक्तं साक्षाद्गंगासमं जलं ।
 गंगातीर्थमिति ख्यातं कथितं हि जगत्त्रये ॥
 पूर्वस्यां शतभृगस्य पर्वतस्य दिशि स्थितः ।
 हेमाद्रिरिति संस्थो(?) वै सार्धयोजनमात्रके ॥
 एतन्मध्ये महापुण्या बदी चैव पश्रुति(!) ।
 तत्समीपे संजनाद्रिर्दृश्यते हि त्रिक्रोशके ॥
 अथ नासिन्या महानद्याः दक्षिणे देशमात्रके ।
 पंचयोजनमात्रं तु छांडोनादिः(!) प्रदृश्यते ॥
 कौंडिन्यास्थमुनेश्चैव(!) साध्रमो यत्र संस्थितः ।
 कौंडिन्याद्रिरिति प्रोक्तः कौंडिन्याख्या(!) महानदी ॥
 तस्यास्तु दक्षिणे कच्छे क्रोशत्रितययुक्तके ।
 पूर्वाद्रि[ति] नाम संस्थो महापुण्यप्रदायकः ॥

Kāñcīpurī and Śrīraṅga are likewise included in the sacred district described.

It ends :

कौंडिन्यनद्यास्तु महामलय-
 निवारणायास्तु कथां मुसादरं ।
 ज्ञानं महादेवसुतस्वदर्शनं
 त्रयं हि लोके ऽतिसुदुस्तरं महत् ॥
 इति श्रीब्रह्मांडपुराणे हनुमदाख्याने त्रयोदशोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3434.

2711. Foll. 24 ; size 9 in. by 4½ in. ; good Devanāgarī writing of 1782 (?) A.D. ; thirteen lines in a page.

Pinākinī-māhātmya, in 12 *adhyāyas*, assigned to the *Brahmāṇḍapurāṇa*, and containing legends connected with the country watered by the river Pinākinī (Pennar), which takes its origin on the summit of the Valayādri or Nandi-

parvata (fol. 11b), where *Śaṅkara Śiva* slew the *daitya Dhūmāsura* or *Dhūmravarṇa* (fol. 19a) with his bow (*pināka*).

Excepting occasional slips regarding final *visarga*, the MS. is pretty correct. It begins :

वंदे वंद्येशमानंदज्ञानदेहं रमापतिं ।
 अघोषी मनसा ध्येयं सर्वतीर्थनिवासिनं ॥
 निमिर्नाम महाराजो गोदावरीस्तटे शुभे ।
 पप्रच्छ मुनिशार्दूलं वशिष्ठं ब्रह्मनंदनं ।
 यज्ञार्थं समुपायांतं विशेषज्ञं महामनाः ॥

राजोवाच ॥

वशिष्ठ वैष्णवश्रेष्ठ प्रसीद मुनिपुंगव ।
 सर्वशास्त्रेषु सर्वज्ञ नमस्ते ब्रह्मनंदन ॥
 नदीनां तारतम्यं त्वं(?) तु कथं माहात्म्यमुत्तमं ।
 घट मे कृपया तात विस्तराच्छिष्यभावतः ॥

वशिष्ठः ॥

शृणु राजन्महाभाग नदीनामंतरं तव ।
 वक्ष्यामि विस्तरेणैव समाहितमना भव ॥
 हरिपादाब्जसंभूता गंगा सर्वार्थदायिनी ।
 सा श्रेष्ठा हि नदीनां वै ततो गोदावरी चरा ॥
 चरं गोदावरीतीरे नीरेणोदरपूरणं ।
 अन्यत्र शर्करायुक्तं पायसं तु परित्यजेत् ॥
 गोदावरी च गंगायाः पंचाशद्गुणनीचगा ।
 कृष्णवेणी ततो नीचा सहस्रगुणतो नृप ॥
 सरस्वती ततो नीचा कृष्णवेण्या दशाधमा ।
 तत्समा स्याच्च कावेरी सरयूद्विगुणाधमा ॥
 कलिंदस्य कुमारी तु एतासां त्रिगुणाधमा ।
 कलिंदकन्यकायास्तु नर्मदा त्रिगुणाधमा ।
 तुंगभद्रा तथा राजन् कावेरीस्त्रिगुणाधमा ॥
 एतत्समो महाभाग सिंधुश्च भवनाशनी ।
 सर्वाधिकं चराक्षेभे नरसिंहांमहात्मनः ॥
 कुमुद्वती नृपश्रेष्ठ नरसिंहसुताधमा ।
 वंजराभीमरथ्यौ च तावप्यणीं मलापहा ॥
 नरसिंहसुतायास्तु क्रमेण द्विगुणाधमा ।
 पिनाकिनी महापुण्या भीमरथ्याः समा मता ॥
 पृथक् सागरगामिन्यस्सर्वाश्च नृपपुंगव ।
 समा ज्ञेया महाभाग नात्र काया विचारणा ॥

पुष्करिण्यश्च नद्यश्च एतासां द्विगुणाधमाः ।
 स्वामिपुष्करिणी नाम चन्द्रपुष्करिणी तथा ॥
 मानसी च तथा राजन् कृष्णवेण्याः समा मताः ।
 अन्यानि देवखातानि पुष्करिण्यश्च मानव ॥
 सवराणि हि चन्द्राया गुणैश्च शतशस्तु वै ।
 याश्चान्याः सरितो राजन् देवखाताहशाधमाः ॥
 सरितो नृपतिश्रेष्ठ तटाको द्विगुणाधमः ।
 बाष्पश्चैवं महाराजन् तटाका[द्] द्विगुणाधमाः ॥
 तारतम्यं नृपश्रेष्ठ नद्यादीनां मया तव ।
 सर्वमुक्तं शास्त्रसिद्धं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥

मृत उवाच ॥

इत्युक्तो गुरुणा राजा गंगामाहात्म्यमुत्तमं ।
 गोदावर्योश्च माहात्म्यं कृष्णवेण्यास्तथैव च ।
 पिनाकिन्याश्च माहात्म्यं पप्रच्छ मुनिपुंगवं ॥

शृष्य ऊचुः ॥

निमिराजेन वै पृष्ठो माहात्म्यं ब्रह्मर्षेण ।
 किमुवाच मुनिश्रेष्ठ[स्] तदस्माकं तु त्वं(!) वद ॥
 पिनाकिन्यास्तटे सूतो शृष्यशृङ्गाश्रमे शुभे ।
 एवं पृष्ठो मुनिश्रेष्ठैरुवाच परमं वचः ॥

मृतः ॥ शृणुध्वं मुनयः सर्वे धरणीमंडले स्थिताः ।
 वशिष्ठनिमिसंवादं सर्वमंगलदायकं ॥

वशिष्ठः ॥ पुरा कश्चिद् दुराचारी निर्गेलो नाम नामतः ।
 वेश्यासक्तस्तथा राजन् सर्वधर्मवहिष्कृतः ॥
 निष्ठुरः सर्वलोकानां दयादाक्षिण्यवर्जितः ।
 पित्रार्जितं धनं नीतं वेश्यासंगेन मानद ॥
 ततश्चौर्यपरो भूत्वा तत्रालाभे कृषिं चरन् ।
 तत्रापि हासमापन्नो मृगहत्यां चकार ह ॥
 एवं दिनानि नीतानि दुराचारेण सत्तम ।
 तदा सर्वे मृगा राजन् व्याधेन निधनं गताः ॥
 क्षुन्नदृग्भां बाधितो भूत्वा वृक्षमूलमुपाययौ ।
 वदा कार्पटिको विप्र आगतो दैवचोदितः ॥
 तं वृष्टा निर्गेलो दुष्टः किंचिदाश्रस्तमानसः ।
 पृष्ठवानुदकं किंचिन्न ददौ विप्रसत्तमः ॥
 मातापित्रोश्च दातव्यं तोयं तव न निर्गेल ।
 एवमुक्त्वा द्विजश्रेष्ठो वृक्षमूलमुपाययौ ॥
 मास्तु तर्हि महामात्र तांबूलं देहि सत्तम ।
 नृषया बाधितो ऽस्म्यद्य रक्ष मां कृपया भवन् ॥

तांबूलं भक्षयित्वाहं तृडाधी वारयाम्यहं ।
 एतच्छ्रुत्वा दयालुः स तांबूलं दत्तवानृष ॥
 तीक्ष्णगता ययौ विप्रश्रूयैस्याद्रेतकाक्षया ।
 विशिष्य च स तास्तस्मिंश्चूर्णे(!) कार्पटिको मुनिः ॥
 तांबूलं भक्षयित्वाथ निर्गेलो मुनिसत्तमाः ।
 ममार वृक्षमूले स क्षुन्नदृग्भां बाधितस्तदा ॥
 समानगम्येवमभटा बंधुः पाशकैरभुं ।
 निन्नुस्ते यमलोकाय दुष्टमार्गेण निर्गेलं ॥
 तस्मिन्काले हरेर्दूताः समानगम्येहौजसः ।
 तान्दृष्ट्वा यमदूतास्ते दुद्रुवुर्भयतो द्रुतं ॥
 पाशांश्चिह्न्वा तदा तेषां तमादाय महीजसः ।
 गच्छमाना विष्णुलोकं याम्यास्तानिदमब्रुवन् ॥

यमदूता ऊचुः ॥

शृणुध्वं हरिदूता भो पापिष्ठो ऽयं निरंतरं ।
 नेतुं नार्हेति युष्माभिस्त्रयजध्वं पिशिताशनं ॥
 श्रुत्वा तेषां च वाक्यानि हरिदूतास्तदानुवन् ।
 सहो कष्टमहो कष्टमधर्मः शंसते(! शस्यते) सता ।
 पापो दुष्टो भवद्भिर्वै नैव पुण्यं कृतं तथा ॥
 आजन्मकृतपापानां प्रायश्चित्तमनेन वै ।
 गंगोदकयुतं चूर्णं दत्तं कार्पटिकेन वै ॥
 कृतं तदेव धर्मं हि त्रयजध्वं निर्गेलं शुभं ।
 महापातकयुक्तो ऽपि गंगातोयस्य दर्शनात् ।
 मुच्यते नात्र संदेहो किं तत्र पाशनेन वै ॥
 श्रुत्वा तेषां च वाक्यानि यमदूतास्तथैव च ।
 विहाय निर्गेलं ते तु यमलोकं समाययुः ॥
 हरिदूतास्तदा तं तु स्वर्गे स्थाप्य हरिं गताः ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गंगास्नानं समाचरेत् ॥
 स्मर्तव्या सततं गंगा द्रष्टव्या च निरंतरं ।
 पानीया च तथा नित्यं खातव्या मुनिपुंगवाः ॥
 एवमुक्त्वा सूतो ऽपि गोदावर्यस्तदाब्रवीत् ।
 माहात्म्यं सर्वपापघ्नं सर्वरोगविनाशनं ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे निमिवशिष्ठसंवादे पिनाकिनीमाहात्म्ये
 प्रथमोऽध्यायः ॥

The story of the Pinākinī commences in the middle of the next chapter (fol. 3a).

It ends:

शृणुध्वं मुनयः सर्वे माहात्म्यं मंगलप्रदं ।
 कर्तव्या तीर्थयात्रा वै स्मर्तव्यो विष्णुरेव हि ॥

कर्तव्यं सततं कर्म विस्मृत्य विकर्म वै ।
 ध्येयो नारायणो देवो सेव्यो वै गुरुरादरात् ॥
 ज्ञानादिसाधनं तीर्थं ज्ञानं वै मोक्षसाधनं ।
 तस्माद्युयं पिनाकिन्यां कुरुध्वं ज्ञानमंजसा ॥
 एवमुक्त्वा क्षुपीन्सूत क्षुषि(क्षुष्य)शृंगादिकाण्डिजान् ।
 पिनाकिन्यां कृतस्नानो गंगातीरे ययौ मुनिः ॥
 क्षुषि(क्षुष्य)शृंगादयस्तस्यां स्नानं कृत्वा यथाविधि ।
 ततो वै शुद्धचित्तस्ते सिद्धिमायुः परां शुभां ॥
 इति श्रीब्रह्मांडपुराणे पिनाकिनीमाहात्म्ये द्वादशोऽध्यायः ॥
 शुभकृद्वत्सरे मासि मार्गशीर्षे भृगोर्दिने ।
 शिते पक्षे दशम्यां तु पिनाकिन्या नदीतटे ॥
 कोनेरिनाम्ना लिखितं पुस्तकं परिपात्यतां ।
 बुद्धियुक्तैः प्रयत्नेन कष्टेन लिखितं शुभं ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3435.

2678c. Foll. 23; size 4to, 8½ in. by 6¼ in.;
 rough country paper; modern Telugu hand-
 writing; 22-25 lines in a page.

Pinākinīmāhātmya.

It begins: वंदे देवेशमानंदज्ञानदेहं रमापतिं । ०

Colophon: इति श्रीब्रह्मांडपुराणे पिनाकिनीमाहात्म्ये
 निमिषसिद्धसंवादे द्वादशोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3436.

2574a. Foll. 11; size folio, 13 in. by 8½ in.;
 rough country paper; modern Telugu hand-
 writing; 36-42 lines in a page.

Pinākinīmāhātmya. Beginning as in last MS.

Colophon: इति श्रीब्रह्मांडपुराणे पिनाकिनीमाहात्म्ये
 तीर्थखंडे द्वादशोऽध्यायः समाप्तः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3437.

2574c. Foll. 17; size folio, 13 in. by 8½ in.;
 modern Telugu handwriting; 26-33 lines in
 a page.

Śrīraṅgamāhātmya, in ten *adhyāyas*, con-
 taining a legendary account of the celebrated
 temple at Śrīraṅga (near Trichinopoly) on the
 Kāveri; and professing to form part of the
Brahmāṇḍapurāṇa. It begins: श्रीनारदः ॥

देवदेव विरूपाक्ष श्रुतं सर्वं मयाधुना ।

त्रैलोक्यांतर्गतं वृत्तं त्वन्मुखोभोजनिःसृतं ॥

तथा पुण्यानि तीर्थानि पुण्यान्यायतनानि च ।

गंगाद्याः सरितः सर्वाः सेतिहासाश्च शंकर ॥

कावेरीस्तु प्रसंगेन तस्यास्तीरे स्वयं पुरा ।

प्रस्तुतं रंगमित्युक्तं विष्णोरायतनं महत् ॥

तस्माहं श्रोतुमिच्छामि विस्तरेण महेश्वर ।

माहात्म्यमघनाशाय पुण्यस्य च विवृद्धये ॥

एतदुत्तमं लोके स्वकाले ऽपि मया तव ।

न प्रकाशितमेवाद्य मया सम्यक् प्रकाश्यते ॥

माहात्म्यं विस्तरेणापि वक्तुं वर्धशतैरपि ।

न शक्यते श्रोतुमपि तस्मात्संक्षेपतः शृणु ॥

It ends:

नास्तिकाय न वक्रार्थं नाभागवतसंनिधी ।

सह जुष्टूपवे(१०पुण्ड्र) वाच्यं न च मां योऽभ्यसूयति ॥

श्रुत्वा तदखिलं ब्रह्मन् विष्णुभक्तो ऽपि वत्सरः(०लः) ।

जित्वा क्रोधं च कामं च विष्णुमाप्नोति शाश्वतं ॥

पठन् शृण्वं लिखन् बृहत् रंगमाहात्म्यमुत्तमं ।

मुक्त्वाशुभं शुभं याति तद्विष्णोः परमं पदं ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे महेश्वरनारदसंवादे श्रीरंगमाहात्म्ये
 तीर्थवैभवं नाम दशमोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3438.

2615a. Foll. 18; size 4to, 11½ in. by 8½ in.;
 modern, cursive Telugu handwriting; 18-28
 lines in a page.

Rāmāyaṇamāhātmya, a section of the *Brah-
 māṇḍapurāṇa* (*adhyāyas* 147-155).

Cf. Wilson, Mackenzie Collection, 2nd ed.,
 p. 124. It begins:

एतत्ते राममाहात्म्यं मयोक्तं सुतले शुभं ।

शतशोऽपि प्रविस्तीर्यं सर्वकल्मषनाशनं ॥ १ ॥

यस्य श्रीरामनाथस्य चरितं कर्तुमुद्रवः (r. कर्तुमुद्रतः) ।

अहं वाल्मीकरचितं परं सयात्मकं शुभं ॥ २ ॥

रामोऽयं परमाकृतिः परशिवः संसारसंघातहः

सर्वाज्ञानविदारणे पटुतरः स्वैनमभिल्लैः शुभैः ।

सेवा कर्तुमतो गतः प्रविचला(?) गतस्त्ववि० वाल्मीक-
[नाम्नो मुनेर]

अस्य श्रीरपुरामचंद्रविभवं कर्ता भ्रमज्ञानदं ॥ ३ ॥

अनंतवेदसहितसर्वागमविभूतिषु ।

आलट्य(?) परमं ग्रंथं गायत्र्यैविभेदकं ॥ ४ ॥

सर्वोपनिषदां सारं परब्रह्मेतिगोचरं ।

सर्वलोकप्रविख्यातं शिवामृतमनुत्तमं ॥ ५ ॥

सनत्कुमारसंवीर्यं (!) मम जीवनमिष्टदं ।

परज्ञानप्रदं शुभं (?) शुद्धं सावित्र्यधरसंज्ञिकं ॥ ६ ॥

आदौ तकारमुच्चार्य तकाराते समाहितं ।

ततेति (!) प्रथमं गीतं तद्ब्रह्मेति ततः कृतं ॥ ७ ॥

रामायणं ततः श्रेष्ठं गायत्र्यैप्रकाशनात् ।

गायत्र्याः सविता देवः स रामोऽत्र (?) इत्र) प्रकीर्तितः ॥ ८ ॥

Fol. 5b : इति ब्रह्मांडपुराणे रामायणमाहात्म्ये सप्तचत्वारिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥

Fol. 12 : इति श्रीब्रह्मांडपुराणे गोडावरीमाहात्म्याते सनत्कुमारदक्षिणामूर्तिसंवादे श्रीमहातारकब्रह्मार्थपरमंत्रवाचके रामायणमाहात्म्ये अष्टचत्वारिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥

It ends :

इत्येवमुक्त्वा सूतस्तु विरराम महामुनिः ।

शौनकाद्या मुनिश्रेष्ठाश्चक्रुः पूजां मुनीश्वराः ॥

केचित्सुवर्णं प्रथमं केचिन्मणिधनादिकं ।

केचिद्दुर्भेषणानि केचिद्वस्त्राणि संयशः ॥

केचिद्दुर्लोकूलानि एवं पूजां प्रचक्रमुः ।

इत्याह भगवान् व्यासो शिष्यान्पैलादिकान्मुनीन् ॥

इति ब्रह्मांडपुराणे गौतमीमाहात्म्याते सालग्राममाहात्म्ये श्रवणादयसंघनिवृत्तकीर्तनेन एतत्पुराणमहिमकथने श्रीरामायणादस्यकर्मसंगत्यागपूर्वरामायणश्रवणे सर्वपुराणश्रवणफलसर्वकर्मोपशानफलभ्रमपंचोकरणे एतत्पुराणसमाप्तिर्नाम पंचपंचाशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥

Two fly-leaves at the beginning contain the titles 'Brahmāṇḍapurāṇam Mantrakhaṇḍam' and 'Brahmāṇḍapurāṇam Mantrapurāṇam.'

[MACKENZIE COLLECTION.]

3439.

2615b. Foll. 42; size and handwriting as of preceding MS.

Tārakabrahmamantra-māhātmya, in twenty-three *adhyaṅgas*, explaining the virtues of the saving formula prescribed to followers of *Rāma*; and professing to form part of the *Brahmāṇḍapurāṇa*. It begins :

आख्यातं भवता सूत माहात्म्यानि बहूनि च ।

मंत्राणां देवतानां च माहात्म्यानि श्रुतानि मे ॥ १ ॥

नारायणं नारसिंहं गोपालं सर्वसिद्धिदं ।

वासुदेवं महामंत्रं वाराहं ज्ञानदं ऋणु ॥ २ ॥

ययिर्व मंत्रवरं श्रुतं (! पूर्वमेव० श्रुत्वा) तत्र मुखापुजात् ।

तारकब्रह्ममाहात्म्यं वद सर्वपापनाशनं ॥ ३ ॥

सूतः ॥ ऋणु शौनक वक्ष्यामि तारकब्रह्मरूपिणः ।

माहात्म्यं सर्वपापघ्नं भुक्तिमुक्तिप्रदायकं ॥ ४ ॥

आसीत्पुरा यथावृत्तं वृत्तं (!) व्यासेन धीमता ।

युधिष्ठिरो महातेजा नारदं भगप्रियं (r. भगवत्प्रियं) ॥

पप्रच्छ भ्रातृभिः सार्धं कृष्णेन सह यादवैः ।

उक्तवान् मुनिशार्दूलं गोष्पं भुवि सुदुर्लभं ॥

It ends :

सम्राष्ट दिवसान् राजा स्थित्वा केशवर्मदिरे ।

ययौ स्वनगरं राजा भ्रातृभिः सह षोडशः ।

शशास भूमिं धर्मेण अधर्मे वर्जयन्पजाः ॥

एतन्ने कथितं ब्रह्मन् रहस्यं परमं महत् ।

यः शृणोति नरो नित्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

आयुष्यं पुत्रमारोग्यं (?) वित्तं पुत्रपौत्रप्रवर्धनं ॥

प्रवासी शृणुयान्नित्यं स्वस्तिमानागमिष्यति ।

पुन (r. पुनः) श्रयोधिकफलं लभते नात्र संशयः ॥

तिस्रः कोट्योऽर्धकोटिश्च तीर्था [नि] भुवनत्रये ।

यत्पुण्यं लभते आत्मा तत्पुण्यं प्राप्नुयाद्भुवं ॥

विद्यार्थी लभते विद्यां धनार्थी लभते धनं ।

राज्यार्थी लभते राज्यं प्राप्नोति (!) द्विजसत्तम ॥

श्रुत्वा विप्रमुखात्रित्यं वाचकं पूजयेत्सुधीः ।

गोभूमिस्वर्णमाणिक्कैवसोभिर्विविधैस्तथा ।

यः शृणोति नरो भक्त्या रामसायुज्यमाप्नुयात् ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे मंत्रचंडे युधिष्ठिरनारदसंवादे तारक-

ब्रह्ममंत्रमाहात्म्ये त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

[MACK. COLL.]

3440.

2619a. Foll. 24; size 4to, 10 in. by 6½ in.; coarse Indian paper; recent, cursive Telugu handwriting; 27-32 lines in a page.

Kāthoragirimāhātmya, in eighteen *adhyāyas*, containing a description of the Kāthora hill, 'a place of pilgrimage between Arunāchelam and Trichanapali, a shrine of Śiva' (Wilson); professing to belong to the *Brahmāṇḍapurāṇa*.

It begins: श्रुतयः ॥

ईश्वरीयोगविभवस्थो(स्त्वो)पत्नोक्तस्थूपा(स्त्वया)पुरा।
तमेवास्माकमधुना ब्रूहि सूत विशेषतः ॥

ईश्वरी कीदृशी तस्या मुखो योगश्च कीदृशः ।
योगस्थानस्य किं तस्याः सिद्धियोगस्य कीदृशी ॥

एतत्सर्वं वयं त्वत्तः श्रोतुकामा विशेषतः ।

तस्मादस्माकमधुना ब्रूहि पौराणिकोत्तम ॥

सूतः ॥ एवं श्रुत्वा वचस्तेषां नैमिशो सूतनन्दनः ।

परितुष्टोऽब्रवीत्तेषां पावैत्या योगवैभवं ॥ ०

It ends:

लोके कर्त्तुं कठिनाद्रिलिङ्गं

योगेश्वरीं विश्वनगजनिर्घोषं ।

कल्याणदेवं शिवकामिनीं च

विश्वेश्वरं विश्वतर्हं नमामि ॥

A list of contents on the fly-leaf gives as the title of this tract: 'Śivagaṅga-sthalapurāṇa, containing an account of the legends of Śivagaṅga'; and the Telugu heading is 'Śivagaṅgapālyappaṭṭayulākopirāmalasthalapurāṇam.' Cf. Wilson, Mack. Coll., p. 144, Śiva Gangā Māhātmya.

The colophons, however, run throughout: इति श्रीब्रह्मांडपुराणे कठोरगिरिमाहात्म्ये (अष्टादशो) अध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3441.

2463. Foll. 56 (counted 57, no. 40 having been passed over); size 11 in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; ten lines in a page.

Mallārimāhātmya, a section of the *Kshetrakhaṇḍa* of the *Brahmāṇḍapurāṇa*, in 22 (or 23) *adhyāyas*, celebrating the overthrow of the demon *Malla* by Śiva, and the worship of the latter (apparently at a special shrine) as *Mallāri*. Rather incorrect.

It begins:

वाग्वह्नीपद्मवोहोलसरागकरभासुरं ।

गजास्यं सुंदरं वंदे वृंदारकगणाधिपं ॥ ०

See Westergaard, Cod. Ind. Havn., p. 4; Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 170 (with a 23rd *adhyāya*, 'mallārimantrakathanādi').

It ends:

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन(०प्रकारेण B) सर्वभावेन सर्वदा ।

अहमेव धुपैः सेव्यो नान्यः कश्चन विद्यते ॥ ३५ ॥

यद्गुह्यं परमं देवि भक्त्या तव वरानने ।

प्रेम्णा संप्रोक्तमेतस्मात् किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ३६ ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे क्षेत्रखंडे षष्ठमस्कंधे (thus *adhyāyas* 7; 14-22) श्रीमल्लारिमाहात्म्ये मल्लारिवाक्यं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ मल्लारिमाहात्म्यं संपूर्णं ॥

[GAIKAWAR.]

3442.

916a. Foll. 29; size 12½ in. by 5 in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; ten lines in a page.

Mallārimāhātmya, in 22 *adhyāyas*. Not very correct.

In none of the colophons occurs षष्ठमस्कंधे.

[H. T. COLEBROOKE.]

3443.

2618c. Foll. 35 (paged 31-101); size 4to, 10 in. by 7½ in.; European paper; indifferent Telugu writing; 18-21 lines in a page.

Mallāpurimāhātmya, a section of the (*Agastya-sūta-saṃvāda* of the) *Kshetrakhaṇḍa* of the *Brahmāṇḍapurāṇa*, treating of the town

of Mallā in the Northern Circars (Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 140). *Adhyāyas* 93-100 (? of the *Khaṇḍa*). Incorrect.

It begins :

एकदा नारदो योगी प्राकृतो बालिशो यथा ।
संस्तुभद्दयो अभीष्टं ना[मो]चितं समाकुलः ॥
अथ सुभाशयो योगी विचिन्तस्तस्य कारणं ।
न शान्तिः (? किञ्चित् or शान्ति) प्राप मतिमान् बहुधापि
अथ चेतःसमाधानं तपसेति विचिन्तयन् । [विचारयन् ॥
मतिमास्तस्य चरणे स्थानवर्धमचिन्तयत् ॥ ० .

From fol. 25 onwards the MS. is written in a very cursive hand.

It ends :

इदं गुह्यतमं पुस्तकं सर्वशयोपहृत्वा ।
आख्यानमतुलं श्रोतुं सद्यः पापाहिमोचयेत् ॥
लिखति पठति यो वा संश्रुणोत्यादरेण
प्रतिवदति विवादान् भक्त आख्यानमेतत् ।
लिखितमपि च मूर्धा पुस्तकं यो विभर्ति
स्वभववर्गमिदं वा तस्य मुक्तिः कस्या ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3444.

916b. Foll. 58; size 12½ in. by 5 in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; ten lines in a page.

Purushottamamahātmya, treating of certain religious observances, particularly such as are to be performed in the *malamāsa* (or *purushottamamāsa*); and professing to form part of the *Brahmāṇḍapurāṇa*.

The treatise, as here given, consists of 20 *adhyāyas*, the last six of which are not numbered, whilst the others are numbered 1-3, 3-10 (fol. 27b), 12 (fol. 33a), 14 (fol. 37b), 17 (fol. 44a). Very incorrect.

It begins (somewhat corrected):

श्रीमहर्षोददेशानं नन्दनानन्दवर्धनं । [॥ १ ॥
विम्वस्त्रिकुठारेशं त्वासाप्रयच्छे(र. त्वां प्रपद्ये) महाभुज

ब्रह्मादिसृष्टिकर्तृभ्यो माध्याह्निक(?)माद्यह्निक) मदालसः ।

ब्रह्मांड इव कुंभाये विध्वज्ज्यात्रजाननः ॥ २ ॥

कञ्जोद्भवसुतो नौमि भारतीमिव भारती ।

धातैराष्ट्रसमासीनां चमू कर्णोवर्तसिनी ॥ ३ ॥

चंदे सत्पुरुषादानं यत्कृपालेश्वरदनात् ।

जायते सज्जनाः सद्यः प्रपंचार्थवपारगाः ॥ ४ ॥

कदाचित्पर्यटंस्तीर्थयात्रामुद्दिश्य धार्मिकः ।

सूतः पीराणिको व्यासशिष्यो धर्मार्थकोविदः ॥ ५ ॥

नैकतीर्थीभसि ज्ञातः समगात्रैर्मिपालय ।

तत्रापश्यद्विजगणैर्वेष्टितं प्रहुताग्निभिः ॥ ६ ॥

मूर्तिमद्भिरिवादिस्वैर्वेदवेदांगपारगैः ।

दिग्वरैर्मुक्तकेशैश्चैव मरौचिषैः ॥ ७ ॥

अप्यपैः फेनपैः सिद्धैः पापकर्मपराङ्मुखैः ।

आद्यमृहणोपैश्च(!) शिवध्यानपरायणैः ॥ ८ ॥ ० ९ ॥

चट्टचैः सामगैर्दिव्यैश्चैव गणपाठकैः ।

आचवेणैरुग्ररूपैरोजःपूरजिताग्निभिः ॥ १० ॥

चट्टचमागैर्वसतिं शौनकं वृद्धसंयुतं ।

शिष्यरूपेण श्रीमद्भगवत्कौशलेरिव वासवं ॥ ११ ॥

दृष्ट्वैवाम् ननामैनं सूतो विनयवान् शुचिः ।

प्रपतः प्राञ्जलिप्रदः शिष्टवाक् शुभलोचनः ॥ १२ ॥

तमालोक्य महातेजा ब्राह्म्या लक्ष्म्या विरानितः ।

संजातो ऽतीव दुहात्मा प्रसन्नश्चाभवत्ततः ॥ १३ ॥

हवैगहृदया वाक्चा तमुवाच मुनीश्वरः ।

एहि सूत महाभाग भाग्यवानसि सांप्रतं ॥ १४ ॥

अत्यंतं शुभवान् ज्ञातो यन्मे दृष्टिपथं गतः ।

सुस्यो भव महाबाहो चिरादृष्टः(?)दृष्टः) कथं भवान् ॥ १५ ॥

कस्मान्मत्स्यलादागतो ऽसि तन्मे ब्रूहि यथातथं । [० १६ ॥

कथयस्व कथामेकां पृच्छामि त्वां हरिप्रिय ॥ १७ ॥

चिंतित्वा चिरकालं मे हृदये परिवर्तिनी ।

न त्वया सदृशो भूमी संदेहे तिभिरापहः ॥ १८ ॥

एवमुक्तः शौनकेन सूतश्चातुर्यभूषणः ।

प्रयुवाच प्रसन्नात्मा विनयाचित्रकंधरः ॥ १९ ॥

शृणु विप्रेश वक्ष्यामि यतो ऽहमागतः प्रभो ।

त्वदीयदक्षिणादजद(?)नाह्लाद)पूरितः करुणानिधे ॥ २० ॥

1. इति ब्रह्मांडपुराणे मलमासमाहात्म्ये शौनकसूतसंवादे नाम प्रथमो अध्यायः fol. 3a; 2. इति ब्र० पुरुषोत्तममाहात्म्ये अधिमासविज्ञप्तिः fol. 6a; 3. इति पु० भगवत्पुरुषोत्तममासस्य वरप्रदानं नाद तृतीयो अध्यायः fol. 7a, after which

the numbers of verses run on; 4. इति श्रीब्र० पु० ऋषिपुत्र्याख्यानं नाम तृतीयोऽध्यायः fol. 10b; 5. ०सदा-शिवप्राप्तिर्नाम चतुर्थोऽध्यायः fol. 16b; 6. ऋषिपुत्र्याख्यानं नाम पंचमोऽध्यायः [end of story of a *rishi's* daughter who undergoes a series of devotional exercises in honour of *Purushottama*] fol. 18b; 7. ०माहात्म्ये षष्ठोऽध्यायः fol. 20a, etc.; 12. ०माहात्म्ये दृढधन्वोपाख्याने शुकवाकं नाम द्वादशोऽध्यायः [story of D., son of *Citravarman*, king of the *Haihaya* (? आसीद्देवदेशस्य गोप्ता श्रीमान्महोपतिः)] fol. 33a; 13. तुर्दशोऽध्यायः (!) fol. 37b; 14. इति श्रीब्र० पु० सुदेवपुत्रजीवनं नाम सप्तदशोऽध्यायः fol. 44a; 15. इति पुरुषोत्तममाहात्म्ये ॥ fol. 47a, after which continuous numbering of verses; 16. ०माहात्म्ये अहोमासस्य माहात्म्ये fol. 49a; 17. ०सुधन्वोपाख्यानं (wants beginning) fol. 51a; 18. ०कदर्वविप्राख्यानं (of an avaricious Kerala Brāhmaṇa); 19. ०माहात्म्ये ॥ fol. 56a; 20. ends:

अहो किमेतत्कथितं द्विजेंद्रा

गरिष्ठमाख्यानमिदं पुराणं ।

मासस्य दिव्यं पुरुषोत्तमस्य

माहात्म्यमयं जगदाज्ञिहारि ॥ ४६ ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे पुरुषोत्तममाहात्म्ये नियमनामाध्यायः समाप्तः ॥ समाप्तं पुरुषोत्तममाहात्म्यं ॥ संवत् १८५९ जेठसुदी १५ रघौ लिखितं कुलपरीक्षणेनामकं खंडेरायेण स्वार्थं परार्थं च ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3445.

916c. Foll. 34; size 12½ in. by 5 in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; ten lines in a page.

Nāsiketopākhyāna, a poetical tale, in 18 *adhyāyas*, supposed to have been recited by *Vaiśampāyana* at a twelve-years' sacrifice performed by King *Janamejaya*; and professing to form part of the *Brahmāṇḍapurāṇa*.

The MS. is extremely incorrect. For a summary of the story see next MS.

It begins (somewhat corrected): सूत उवाच ॥

गंगातीरे सुखासीनः कृत्वा स्नानमलंकृतः ।

ददाति स्म ततो दानं द्विजभ्यो जनमेजयः ॥

प्रविश्यात् (? प्रविचत् MS.) विष्णुर्धर्मं दीक्षां द्वादश-
[वार्षिकीं ।

पितृभिर्दीक्षितश्चैव ऋषिभिर्ब्राह्मणैः सह ॥

उपगम्य स पप्रच्छ वैशंपायनसंनिधी ।

पांडुवंशात्समुत्पन्नो जन्मेजयमहीपतिः ॥

जन्मेजय (!) उवाच ॥

पृच्छामि त्वां महाराज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ।

आसशिष्यो महायोगी सर्वज्ञो वेदपारगः ॥

कथयस्व कथां दिव्यां सर्वपापप्रणाशिन्यं ।

यस्याः श्रवणमात्रेण प्रायश्चित्तं तु विद्यते ॥

वैशंपायन उवाच ॥

ऋणु राजन् कथां दिव्यां सर्वपापप्रणाशिन्यं ।

या श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥

कथयामि महाराज कथां पौराणिकीं शुभां ।

ऋषं तु ऋषयः सर्वे ये चान्ये ऽत्र तपस्विनः ॥

कश्चिदासीन्महाराज ऋषिः परमधार्मिकः ।

उद्दालक इति ख्यातो ब्रह्मपुत्रः सुतापसः ॥

ज्वलदग्निनिभः श्रीमच्छंद्रसूर्यसमद्युतिः ।

तत्कायकाया राजेंद्र दीप्यते हि दिशो दश ॥

लक्षमेकं तु वर्षाणि [द्व]षष्ट्यधिकसंख्यया ।

तन्मयं तपस्तेन उच्चैःपादेन तिष्ठता ॥ ० (8 vv.) ॥

Indra takes alarm at this danger to his divine sovereignty and makes an appeal to *Brahman*, who, however, allays his fear.

तस्याश्रमं परं रम्यं मुनिभिः परिषेवितं ।

नानाद्रुमलताकीर्णं नानापुष्पोपशोभितं ॥

सेव्यमानं खगानीकैः सुसरः कमलाकुलं ।

शकदा स्नातस्तत्र पिप्पलादो महामुनिः ॥

हंसकारंडवाकीर्णं चक्रवाकोपशोभितं ।

कोकिला बहवो यत्र मयूराः शुकसारिकाः ॥

तं दृष्ट्वाप्याय विनयात् प्रणम्य तु महामुनिः ।

कृताञ्जलिपुटो भूत्वा स्वासनं प्रददौ तथा ॥

पादार्घ्येण सम्यग् च समुत्थाय कृताञ्जलिः ।

पिप्पलादमुवाचेदं किमर्थं भवदागमः ॥ ०

It ends (with all mistakes): विस्मृजति हृदयनयस्य
साक्षरुखिनामिहितो व्यथोषो नाराः (० यौषनाशः) प्रणपरस-
नपाधृताहिपद्मः (० पद्मः) समवर्तिर्भगवत्प्रधान उक्तः ॥ इति श्री-
ब्रह्मांडपुराणे नासिकेतोपाख्याने भागवतधर्मनिरूपणो ष्टादशो
ऽध्यायः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3446.

1253. Foll. 41; size 9½ in. by 4½ in.;
clear, modern Devanāgarī writing; ten lines
in a page.

Nāsiketopākhyāna (or *Nāsiketūpākhyāna*, as
it is also called in some colophons), another,
shorter version of the same tale, in 19 *adh-
yāyas*; not assigned to any particular *Purāṇa*.

The subject of the story is as follows:—
During a long period of devotional practices,
the *Rishi Uddālaka* has entirely forgotten to
secure lasting happiness in the next life by
begetting offspring capable of making offer-
ings on his behalf after his departure from
this world. When reminded of this by the
sage *Pippalāda*, he appeals to *Prajāpati* for
advice as to how to gain this object at his
advanced time of life; and receives from him
an oracular promise that he shall get a son
first and a wife afterwards. Now, contempo-
raneously with him, there lives a mighty king
Raghu, whose beautiful and virtuous daughter,
Candravatī, is destined to give birth to a child
by smelling at a miraculous lotus-flower, whilst
bathing in the Ganges. When her father
becomes aware of her pregnancy he expels her
into the wilderness, where at last a child springs
from her nose, and hence is called *Nāsiketu*.
Oppressed by her disgrace, she exposes the
boy and for some time after loses sight of
him, but finally discovers him again, grown
up under *Uddālaka's* eyes and adopted by him.
This leads to her marriage with *Uddālaka*

and her reinstatement in her father's favour.
So far the first part of the story, contained in
the first four chapters. The remainder of the
work is taken up with *Nāsiketu's* account of
what he has seen in *Yama's* abode, whither
he had been banished for a time by a hasty
imprecation uttered by his father in conse-
quence of a difference of opinion as to the
merit of the *Agnikotra*; this part of the story
thus revealing its hero to be no other than the
Naciketas (or *Naciketa*, Kathop. iii. 16) of old,
made use of for propounding certain notions
regarding the future state of existence, and
religious duties generally.

This version, placed here for convenience
of comparison, is, for the greater part, closely
connected with that contained in the preceding
MS., with which it has a good deal of matter
in common. Chapters 1–14 run parallel to
each other in both versions, beginning gene-
rally with the same words; whilst ch. 15 is
compressed in the present version to about
one half of the contents of the other; and
chs. 16 and 17 of this version are combined
into one *adhyāya* (16) in MS. 916. The last
two *adhyāyas* of the two versions, on the other
hand, whilst treating of much the same sub-
jects, show hardly any verbal correspondence.

The present version begins :

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥
गंगातीरे सुखासीनः कृत्वा स्नानमलंकृतः ।
ब्राह्मणेभ्यो महादानं दत्त्वा श्रीजनमेजयः ।
तर्पयित्वा पितृन्देवान् यज्ञे द्वादशवार्षिके ॥ २ ॥
शुचिभिः सहितो राजा ब्राह्मणैः परिवारितः ।
उपगम्य महातेजा वैशंपायनमब्रवीत् ॥ ३ ॥

जन्मेजय (!) उवाच ॥

पृच्छामि त्वां महाप्राज्ञ सर्वज्ञास्त्रविशारद ।
आसशिष्योऽसि योगीन्द्र देवदेवीगपारगः ॥ ४ ॥

कथयस्व कथां दिव्यां सर्वपापविनाशिनीं ।
सर्वारोगप्रदां चैव भुक्तिमुक्तिप्रदायिनीं ॥ ५ ॥

वैशंपायन उवाच ॥

शृणु राजन् कथां दिव्यामागमोक्तां पुराणिकीं (पौ०) ।
यां श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ ६ ॥

शृणुष्व्वावहितो भूत्वा कथामेतां शुभावहा ।
शृण्वन्तु श्रुण्वयः सर्वे ये चान्ये तव सेवकाः ॥ ७ ॥

कश्चिदासीन्महाराज क्षुधिः परमपावनः ।
उहालक इति ख्यातो ब्रह्मपुत्रो महातपाः ॥ ८ ॥

वेदवेदांगतत्त्वज्ञः श्रुतिस्मृत्यर्थाचारगः ।
दाता दयालुर्देवो ऽसौ मुनिश्रेष्ठस्तपोधनः ।
तस्याश्रमपदे रम्ये सिद्धिर्मुनिसेविते ॥ ९ ॥

नानाद्रुमलताकीर्णं चक्रवाकसमन्विते ।
सेव्यमानो मुनिगणैः सारसैरिव सत्सरः ॥ १० ॥

तस्याश्रमं समायातः पिप्पलादो महामुनिः ।
अभिवाद्य यथान्यायमासने चोपविश्य च ॥ ११ ॥

पादार्घ्येण समभ्यर्च्य श्रुश्रूषामकरोत्ततः ।
पप्रच्छ च मुनिं प्रीत्या तस्यागमनकारणं ॥ १२ ॥ १

It ends :

यादृशं तु मया दृष्टं तथा स्मृतदुष्कृते ।
एतत्सर्वमशेषेण वर्णितं भवदयतः ॥ २७ ॥
श्रुत्वा ते मुनयस्सर्वे बभूवुर्विस्मिताः स्मर्य ।
अवगन्ध्यानरताश्चैव जपहोमार्चनै रताः ॥ २८ ॥
तदारभ्य ततश्चक्रुः परलोकहितं सदा ।
एतदुक्त्वा मौनमोसा(?) माया)न्नासिकेतुर्मेहामुनिः ॥ २९ ॥

वैशंपायन उवाच ॥

इत्थं सर्वं मयाख्यातं पुण्यदं पापनाशिनी ।
न मृत्युर्वापते तेषां नरके न पतन्ति ते ॥ ३० ॥
श्रुत्वा चेमां कथां दिव्यां पवित्रां पापनाशिनीं ।
स्सञ्ज्ञांलोकानतिक्रम्य (!) याति ते आमरावती ॥ ३१ ॥

इति नासिकेतोपाख्याने जनकभार्यास्वर्गप्राप्तिवर्णने नामै-
कोनविंशोऽध्यायः ॥

The frequent assimilation of final *visarga* to a following sibilant seems to point to a Southern original.

[H. T. COLEBROOKE.]

3447.

1314a. Foll. 221; size 12½ in. by 5½ in.; clearly written in Devanāgarī, at Benares, in 1800 A.D.; eleven lines in a page.

Bhavishyapurāṇa, one of the eighteen great *Purāṇas*.

It begins: सुमंतुरुवाच ॥

शृणुष्वेदं महाबाहो पुराणं पंचलक्षणं ।
यच्छ्रुत्वा मुच्यते राजन् पुरुषो ब्रह्महत्याया ॥
पर्वणि पंच चैवात्र कीर्तितानि स्वयंभुवा ।
प्रथमं कथ्यते ब्राह्मं द्वितीयं वैष्णवं स्मृतं ॥

तृतीयं शैवमाख्यातं चतुर्थं त्वाष्ट्रमुच्यते ।
पंचमं प्रतिसर्गाख्यं सर्वलोकैः सुपूजितं ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 75; Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 5 (where 133 *adhyāyas* are enumerated, ending with '*bhojakānām mahattvavarṇanam*'). In the present MS. the chapters are not numbered, nor even sufficiently indicated.

The MS. seems to be incomplete, the end being different from that of the MS. described in the Notices :

विशेषेण स सौराणां भोजकः पूज्य उच्यते ।
भर्ता पूज्यो यथा स्त्रीणां शिष्याणां च गुरुर्यथा ॥
भोजकस्तु सदा पूज्यः सौराणां [चै]दिकात्मना ।
यस्य भुंक्ते भोजकस्तु यत्र पुण्यादिनाचितः ॥
यस्य भानु(!) स्वयं भुंक्ते पितरो देवतास्तथा ।
एवं भोज्यास्तथा पूज्या भोजका [चै]दिकात्मना ॥
ये सौरा भोजकस्यान्नं भुजते निर्विकल्पतः ।
ते सर्वे पापनिर्मुक्ता याति सूर्यसलोकां ॥

इति श्रीभविष्यपुराणे भोजकचक्रप्रदानो नामाध्यायः ॥ इति
सप्तमीकल्पः समाप्तिमगमत् ॥ ०

For two other works which lay claim to the title of *Bhavishyapurāṇa*, see Notices, v., p. 33; viii., p. 1.

[H. T. COLEBROOKE.]

3448.

1429. Foll. 230; size 12½ in. by 4½ in.; modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Bhavishyapurāṇa, written in two parts.

The first part, from fol. 1-157, reaches as far as fol. 163b in MS. 1314. The continuation, which is written very carelessly, has no pagination, and it is therefore not clear if the gap in the text occurring after fol. 194 (reaching from fol. 181a, l. 4 *infra* to fol. 187b, l. 2 in MS. 1314) is owing to an oversight on the part of the copyist, or if so many leaves were lost in binding. Smaller omissions, however, occur in other places of this second part also. [H. T. COLEBROOKE.]

3449.

1207. Foll. 137; size 12½ in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing of 1803 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Bhavishyapurāṇa, Part I., reaching as far as fol. 163b in MS. 1314 (cf. preceding MS.).

[H. T. COLEBROOKE.]

3450.

2562. Foll. 243; size 13½ in. by 7½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Bhavishyottarapurāṇa. [A.] It begins:

यस्य गंडतले भाति विमला षट्पदावली ।

अक्षमालेव विमला सो(!) नः पायाज्ञयाधिपः ॥ ०

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 76 (the MS. there described being apparently connected with this one); Weber, Berl. Cat., no. 468; Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 36.

The work, as contained in this MS., seems to correspond to the text of the Oxford MS. A,

except that the last chapter (165), which is defective in that MS., is here complete, consisting of 17 verses. The chapters are not numbered in this MS., any more than they are in that particular Oxford MS.

The last chapter begins and ends: नारद उवाच ॥

दीर्घायुरारोग्यकुलादिवृद्धः पुरः पुमान्येन गुणान्वितः स्यात् ।

मुहुर्मुहुर्जन्मनि [नास्ति] येन सम्यक्समाचक्षत तदिदुमीले ॥

श्रीभगवानुवाच ॥

त्वया पृष्टमिदं सम्यगमुत्राक्षयकारकं ।

रहस्यं ते प्रवक्ष्यामि यत्पुराणविदो विदुः ॥

रोहिणीचंद्रशयनं नाम व्रतमिहोत्तमं ।

तस्मिन्नारायणस्यार्चनमर्चयेदुनामभिः ॥ ०

सामान्यमेतत्सुरसत्त्वमानी वशीश्रमाणी च नरेन्द्रचंद्र ।

ख्यातं भविष्योत्तरनामधेयं मया पुराणं तच्च सौहृदेन ॥

धर्मः स्वयं पार्थ भवानसि त्वं

धर्मार्थविद्वद्वपराकरिष्व(?) दुष्टं करिष्व ।

पुण्यैषवसवान्(?) पुण्योदयं or पुण्यौषवान्(?) धर्ममहं

अज्ञेयमेतत्सुतरो जनस्य ॥ [च वक्ष्ये

यास्याम्यहं द्वारमर्त(?) द्वारनर्त(?) पुनश्च

यत्तं समेष्यामि महोत्सवे च ।

कालस्य सर्वं हि वशे विदित्वा

नैवानुतापो भवताच कार्यः ॥

इत्युक्त्वा रथमास्थाय कामं प्रदृष्टैः(!)

संपूजितः पांडुसुतैर्महात्मा ।

पृष्ट्वा मुहुर्जातिजनं हि सर्वं

जगाम विप्रान् प्रणिपत्य कृष्णः ॥

यद्याज्ञवल्क्यमुनिना भगवान् प्रदृष्टः

[कृष्णः] किलोत्तरमुवाच बहुप्रकारं ।

कृष्णेन पांडुतनयस्य यत्प्रदिष्टं

व्यासेन तत्कृतमहो मुनिपुंगवेन ॥

जयति पराशरमृनुः सत्यवतोद्दयनंदनो व्यासः ।

यस्यास्यकमलगलितं चाङ्गयपुष्यं जगत्प्रवर्ति ॥

इति श्रीभविष्योत्तरं समाप्तमिति ॥ इति भविष्योत्तरे षष्ठी-व्रताः ॥

व्यासानुगमनं पूर्वं ब्रह्मांडस्य समुद्भवः ।

माया च वैष्णवी तस्मात्सारे दोषकीर्तनं ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3451.

1328. Foll. 129; size 12 in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; ten lines in a page.

Bhavishyottarapurāṇa [B], *adhy.* 12–127 (Oxf. Cat.), corresponding to foll. 21b–183a of MS. A.

This seems once to have been a complete MS. of the work, the leaves showing an original pagination up to fol. 195. The first 26 leaves of this MS. were, however, lost, and replaced by two modern leaves containing the beginning of *adhyāya* 12 (*bhādrapavāsa-vrata*). As regards the leaves 27–195 of the original MS., no. 45 was omitted in the pagination; whilst a considerable number of leaves were lost, viz.: foll. 65–97, comprising from shortly after the end of *śubhasaptamīvrataṃ* and the *śnapanasaptamīvrataṃ*—which, with the immediately preceding *kamalasaptamīvrataṃ*, here (as in MS. A) follows the (Aufrecht 45) *śarkarāsaptamīvrataṃ*—to the middle of (Aufr. 65b) *viṣṇuadvādaśī-śraṇādvādaśīvrataṃ* (corresponding to fol. 56b, l. 9 to fol. 90b, l. 8 of MS. A); foll. 98–105, reaching to shortly before the end of (Aufr. 71) *sukṛtadvādaśīvrataṃ* (foll. 91b, l. 8 seqq. of MS. A, where, however, the end of that and the beginning of the next chapter are wanting); fol. 117 (comprising part of *adhy.* 76 and 77); and from fol. 196 to the end. The original pagination of the remaining old leaves has been carefully obliterated, and replaced by a new continuous pagination, apparently by the same hand which supplied the first two leaves; and which also pasted a leaf over the second page of the last leaf, with the last few *śloka*s and the colophon of *adhyāya* 127 (*koṭīhomavidhī*), so as to give to the MS. the appearance of a complete copy of the work. [H. T. COLEBROOKE.]

3452.

1988b. Foll. 15; size 7½ in. by 4 in.; clear, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Sūryasahasranāmastotra, a collection of a thousand names of the sun, professing to form part of the *Bhavishyottarapurāṇa*.

It begins: सुर्मतुराह ॥

माघे मासि सिते पक्षे सप्तम्यां कुरुन्दन ।

निराहारो रवि भक्त्या पूजयेद्भिथिना नृप ॥ १ ॥

समाहितो जयेज्जायं देवस्य पुरतः स्थितः ।

शुद्धैकाग्रमना राजन् नितक्रोधो जितेन्द्रियः ॥ २ ॥

शतानीक उवाच ॥ केन मंत्रेण जप्तेन ०

It ends:

नामैव सहस्रमिदं शुभतः पठेद्यः

प्रातः शुचिर्नियमवानुसमाधियुक्तः ।

दूरेण तं परिहरन्ति सदैव रोगा

भीताः सुपर्णैश्च सर्वमहोरगेन्द्राः ॥ ११५ ॥

इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे सुर्मतुशतानीकसंवादे सूर्यसहस्रनामस्तोत्रं संपूर्णं ॥

It is, on the whole, identical with the text published, under the same title, at Bombay in 1858. [DR. JOHN TAYLOR.]

3453.

1963. Foll. 22; size 6 in. by 3½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Ādityahṛidayā, prayers and directions for devotional rites in honour of the rising sun, communicated in form of a dialogue between *Kṛishṇa* and *Arjuna*, and attached to, or extracted from, the *Bhavishyottarapurāṇa*. [A.]

It begins: शतानीक उवाच ॥

कथमादित्यमुद्यन्तमुपतिष्ठेत् सनातनं (द्विजोत्तर B, C) ।

एतन्मे ब्रूहि विप्रेन्द्र प्रपद्ये शरणं तव ॥ १ ॥

शौनक उवाच (सुमंतुरुवाच B, C) ॥

इदमर्थं (r. इदमेव B C) पुरा पृष्ठः शंखचक्रगदाधरः ।

प्रणम्य शिरसा देवमर्जुनेन महात्मना ॥ २ ॥

कुरुक्षेत्रे महाराज विहिते¹ भारते रणे ।

क्षीरोदवासादागत्य आदित्यं लोकपूजितं² ॥ ३ ॥

कृतानलिपूटो भूत्वा प्रार्थयित्वा ब्रवीदिदं³ ।

तदहं संप्रवक्ष्यामि ह्यादिमध्यावसानकं⁴ ॥ ४ ॥

अर्जुन उवाच ॥

ज्ञानं च धर्मशास्त्राणां गुह्यानुसूतं मया⁵ ।

तथा (मया B, C) कृष्ण परिज्ञातं वाङ्मयं सचराचरं ॥ ५ ॥

सूर्यस्तुतिमयं न्यासं वक्तुमर्हसि माधव (मे उच्यते B, C) ।

भक्त्या पृच्छामि देवेश⁶ कथयस्व प्रसादतः ॥ ६ ॥

सूर्यभक्तिं करिष्यामि कथं सूर्यं प्रपूजयेत्⁷ ।

तदहं श्रोतुमिच्छामि त्वत्प्रसादेन यादव⁸ ॥ ७ ॥

श्रीभगवानुवाच (श्रीकृष्ण उवाच B, C) ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., nos. 1262-63; Aufrecht, Cat. Bodl., no. 727.

The present MS. has 174 verses (154 Oxf.; 124; 164 Berl.), ending thus:

जयद्रविणभागेन सानुरागेण विद्यया ।

आदित्यस्य नमस्कारं ये कुर्वन्ति दिने दिने ॥ १६९ ॥

जन्मांतरसहस्रेषु दारिद्र्यं नोपजायते ।

वाञ्छितं फलमाप्नोति प्राप्ते मोक्षमवामुयात् ॥ १७० ॥

नमो धर्मेनिदानाय नमो ऽस्तु कृतसाक्षिणे ।

नमः प्रत्यक्षदेवाय भास्कराय नमो नमः ॥ १७१ ॥

उद्यगिरिसमेतं भास्करं पद्महस्तं

सकलभुवनरत्नं रत्नरत्नोपलिप्तं ।

¹ पुरा घोरप्रवृत्ते B, C.

² देवदेवमुपस्थाप्य त्वादित्यं लोकपूजितं B, C.

³ प्रार्थः प्रोवाच केशव B, C.

⁴ B, C omit this line.

⁵ ज्ञानं तु सर्वं परं । B, C.

⁶ ते देव B, C.

⁷ सूर्यभक्तिं कथं कुर्वी कथं सूर्यस्य पूजनं B, C.

⁸ त्वत्तः कमललोचन B, C.

तिमिरकरिमृगोदं चोपकं पद्मिनीनां

सुखकरममुं वंदे (० करमभिवंदे) सुंदरं विष्णुमूर्तिं ॥ १७२ ॥

अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम ।

तस्मात्कारुण्यभावेन रक्ष रक्ष (१ मा) परमेश्वर ॥ १७३ ॥

यस्योदये स्याज्जगतः प्रबोधो

यः कर्मसाक्षी भुवनस्य गोप्ता ।

कुशादिकव्याधिविनाशदक्षः

स भास्करो मे दुरितं निहन्यात् ॥ १७४ ॥

इति श्रीभविष्योत्तरे कृष्णार्जुनसंवादे आदित्यहृदयं संपूर्णं ॥

Several versions of this tract have been published in India. [DR. JOHN TAYLOR.]

3454.

2236. Foll. 26; size 7½ in. by 4½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Adityahṛidaya-(stotra), a shorter version of the above tract, also differing considerably in its text from that of the preceding MS. [B.]

It consists of some 154 verses, not numbered, and interspersed with prose formulas. No mention is made here of the connection of the tract with any *Purāṇa*.

To the opening verses of A, this MS. (as well as C) prefixes the verse:

पद्मासनः पद्मकरः पद्मगर्भसमद्युतिः ।

समाश्रयवाहश्च द्विभुजः पातु नो रविः ॥

It ends:

शं नो देवि नमस्तुभ्यं जगद्भु नमो ऽस्तु ते ।

पद्माकर नमस्तुभ्यं पद्मगर्भसमद्युते ॥

समाश्रयसंयुक्तो द्विभुजश्च रणे स्थितः ।

चरुणः सारथिर्देव्यस्तस्मै सूर्यात्मने नमः ॥

यथायुक्तनमस्कारं ये कुर्वन्ति दिने दिने ।

जन्मांतरसहस्रेषु दारिद्र्यं नोपजायते ॥

इति श्रीआदित्यहृदयस्तोत्रं संपूर्णं समाप्तं ॥

[R. JOHNSON.]

7 z 2

3455.

2227. Foll. 27; size 7½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; six lines in a page.

Ādityahṛidaya(-stotra). Evidently copied from the same MS. as the preceding one.

[R. JOHNSON.]

3456.

2604. Foll. 35; size 12½ in. by 6 in.; fairly written in Devanāgarī, by two different modern hands; twelve lines in a page. The first leaf has been supplied by a third hand (European paper of A.D. 1814).

Colacaritra, or *Shoḍaśa-colacaritra*, a legendary account of the reigns of sixteen Cola princes; professing to form part of the *Kshetrakhaṇḍa* of the *Bhaviṣyottara-purāṇa*.

It begins :

अगजाननपसाकै गजाननमहर्निशं ।
अनेकदंत भक्तानां एकदंतमुपास्महे ॥ १ ॥

सूत उवाच ॥

पुरा कैलासशिखरे सुखासीनं जगद्गुरुं ।
महादेवं परानंदं भक्तानामभयप्रदं ॥
त्रियंबकं महेशानं सुगंधिं पुष्टिर्धनं ।
नंदिर्भृगिमहाकालस्कंदविघ्नेशसेवितं ॥
कैलासशिखरासीनं दिव्यसिंहासनस्थितं ।
चामराभ्यां वीज्यमानं सुप्रसन्नमुखीबुजं ।
प्रणिपत्य महादेवीं पार्वतीं शिवमब्रवीत् ॥

देव्युवाच ॥

देवदेव महादेव त्रियंबक जगद्गुरु ।
विश्वोदयस्थितिलयप्रधानपुरुषाव्यय ॥
ब्रह्मविष्णुशिवदेवैस्त्वं हंसि पास्युदयस्थिति ।
करोति (० वि) निखिलं शंभो चराचरजगद्गतं ॥
प्रश्नमेकं तु पृच्छामि तन्मे वद महेश्वर ।
हृदिस्थं बहुकालेन दयपेशं तदुच्यते ॥
इत्वं पृष्टो महादेव्यां स्मयमानमुखीबुजः ।
उवाच पार्वतीं शंभुः सुप्रसन्नमनोरथः ॥

शिव उवाच ॥

त्वया यत्पृष्टमखिलमपण्यं तद्ददाम्यहं ।
येन ते मनःसंतुष्टिर्भविष्यति वदाम् मां ।
तद्ददाम्यखिलं वृत्तं भूतभक्ष्यभविष्यकं ॥
इति शंभोर्वचः श्रुत्वा प्रदृष्टा पर्वतात्मजा ।
प्रणम्य चरणद्वंद्वं महादेवस्य शूलिनः ॥
प्रांजलिर्विनयोपेता भर्तारमिदमब्रवीत् ॥

इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे बृहदीश्वरवैभवे पार्वतीप्रश्नो नाम
प्रथमोऽध्यायः ॥ ०

The work consists of 27 *adhyāyas* : *adhy.* ii. *Bṛihadīśvaramāhātmye colacarite pārvatīpraśnaḥ* fol. 2b; iii., fol. 3b; iv., fol. 4b; v. *Kulottuṅgāya śivadarśanam*, fol. 5; vi. *Kulottuṅgavarapradānam*, fol. 6b; vii. *Kulottuṅgacaritam*, fol. 8; viii. *Devacola-Śaśisekhara-colacaritam*, fol. 9; ix. *Śivaliṅgacola-Vīracolacarita*, fol. 10; x. *Karikālacolacaritam*, fol. 11; xi. *Karikālacarite Haradattasya svapnakathanam*, fol. 12b; xii. *Karikālāya Haradattopadeśaḥ*, fol. 13b; xiii. *Karikālacarite gopurārambhaḥ*, fol. 15; xiv. *Liṅgānayanam*, fol. 16b; xv. *Karikālaśilpisaṃvādaḥ*, fol. 17; xvi., fol. 18; xvii. *Śilpapūjāprakaraṇam*, fol. 19; xviii. *Karikālavimocanam*, fol. 21b; xix., fol. 22b; xx. *Bhīmacola-Rājarājendracolacaritam*, fol. 24; xxi. *Vīramārtāṇḍacolacaritam*, fol. 25b; xxii. *Kirticola-Jayacolacaritam*, fol. 26b; xxiii. *Kanakacolacaritam*, fol. 28; xxiv. *Sundaracolāya brahmahatyāgamah*, fol. 30; xxv. *Sundaracolāya madhyārjunabrahmahatyāpāgamah*, fol. 31b; xxvi. *Kālakālacola-kailāsaganam*, fol. 33; xxvii. (on *Kalyāṇacola* and *Bhadracola*) ending : सूतः ॥

एवं चोलमहीभुजां श्रुतिपुटैः स्फूर्तं यशः शृण्वता
भक्तिः स्याद्भिरिषे भवत्यनुदिनं पापौघनाशो भवेत् ।
विद्यापुत्रकलत्रमित्रमुहस्त्रेवायैमप्युक्तं
भूयादेव महेश्वरस्य कृपया पश्चाद्भयान्तं (?) लभेत् ॥

इत्यादिमहापुराणे भविष्योत्तरे स्त्रेचखंडे षोडशचोलचरित्रं नाम
सप्तविंशोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3457-3459.

2828-2830. Foll. 351, 291 & 351; size 7 in. by 8½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; fifteen lines in a page.

Bhāgavatapurāṇa, in three volumes.

Besides occasional smaller imperfections, there is wanting the whole of *skandha* v. and parts of *skandha* x. and xi. The distribution over the three volumes is as follows:—

Vol. 1: *sk.* i. (19 *adhy.*), foll. 70; *sk.* ii. (10 *adhy.*), foll. 37; *sk.* iii. (33 *adhy.*), foll. 119; *sk.* iv. (31 *adhy.*), foll. 125.

Vol. 2: *sk.* vi.-viii. (19, 15 & 24 *adhy.*), foll. 219, with continuous pagination; *sk.* ix. (24 *adhy.*), foll. 72.

Vol. 3: *sk.* x. (as far as *adhy.* 70, v. 23; wanting from there to the end of *adhy.* 90), foll. 172 & 74; *sk.* xi. (wanting *adhy.* 19, v. 11 to *adhy.* 31), foll. 64; *sk.* xii. (13 *adhy.*), foll. 41. [SIR CHARLES WILKINS.]

3460, 3461.

3205, 3206. Foll. 587 & 576; size 15¼ in. by 6½ in.; excellent Devanāgarī writing of about A.D. 1650; 9-14 lines in a page.

Bhāgavatapurāṇa, with Śrīdharasvāmin's commentary, called *Bhāgavata - Bhāvārthadīpikā*.

Each *skandha* has its own pagination.

Vol. 1: *sk.* i., foll. 71; *sk.* ii., foll. 43; *sk.* iii., foll. 117; *sk.* iv., foll. 97; *sk.* v., foll. 80; *sk.* vi., foll. 62; *sk.* vii., foll. 95; *sk.* viii., foll. 58.

Vol. 2: *sk.* ix., foll. 54; *sk.* x.a., foll. 145; *sk.* x.b., foll. 168; *sk.* xi., foll. 162 (*skandhas* x.b. & xi. were supplied by a later hand); *sk.* xii., foll. 47. [?]

3462-3464.

2758-2760. Foll. 354, 318 & 472; size 13 in. by 9¼ in.; clear Devanāgarī writing of 1762-63 A.D.; sixteen lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with Śrīdharasvāmin's *Bhāvārthadīpikā*.

Vol. 1: *sk.* i., foll. 95 (of which 33 & 34—containing from *adhy.* 6, v. 25 to *adhy.* 7, v. 1—are wanting); *sk.* ii., foll. 43; *sk.* iii., foll. 118, dated Samvat 1820; *sk.* iv., foll. 100.

Vol. 2: *sk.* v., foll. 83; *sk.* vi., foll. 62 (of which 35 & 48—containing *adhy.* 9, vv. 44-52 and *adhy.* 15, vv. 9-26—are wanting); *sk.* vii., foll. 66; *sk.* viii., foll. 58; *sk.* ix., foll. 51.

Vol. 3: *sk.* x.a., foll. 147, dated Samvat 1819; *sk.* x.b., foll. 128; *sk.* xi., foll. 149 (counted 150; nos. 40 & 109 being omitted in the pagination, whilst no. 86 is double); *sk.* xii., foll. 48.

This MS. is mentioned by Burnouf, préface, p. clxiv. seq., under the old numbers 2316-18.

[SIR WARREN HASTINGS.]

3465, 3466.

975, 976. Two vols.; size 14¼ in. by 8¼ in.; modern Devanāgarī writing; eighteen lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā*.

Vol. 1: *sk.* i., foll. 56; *sk.* ii., foll. 41; *sk.* iii., foll. 70; *sk.* iv., foll. 77 (counted 76; no. 54 being double); *sk.* v.-vii., foll. 53, 41 & 43.

Vol. 2: *sk.* viii., foll. 39; *sk.* ix., foll. 38; *sk.* x.a., foll. 85; *sk.* x.b., foll. 90; *sk.* xi., foll. 80; *sk.* xii., foll. 27.

This MS. is referred to by Burnouf, préf., p. clxiv., under the old numbers 1244 and 10.

[H. T. COLEBROOKE.]

3467-3472.

651-656. Six vols.; size 13½ in. by 5½ in.; modern Devanāgarī writing; eleven lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā*.

Vol. 1 : *sk.* I., foll. 83 ; *sk.* II., foll. 74.

Vol. 2 : *sk.* III., foll. 203.

Vol. 3 : *sk.* IV., foll. 126 (counted 125 ; no. 24 being double) ; *sk.* V., foll. 85.

Vol. 4 : *sk.* VI.-IX., foll. 68, 66, 105 & 93 respectively.

Vol. 5 : *sk.* X.a, foll. 170 (counted 171 ; no. 165 being passed over) ; *sk.* X.b, foll. 140.

Vol. 6 : *sk.* XI., foll. 138 (counted 139 ; no. 77 being passed over) ; *sk.* XII., foll. 46.

The old numbers of these volumes are 634, 892, 713, 712, 454 & 7, as referred to by Burnouf, préf., p. clxiv.

[H. T. COLEBROOKE.]

3473-3475.

1837-1839. Three vols.; size 12 in. by 8 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 21 lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā*.

Vol. 1 : *sk.* I.-IV., foll. 74, 40, 107 & 90.

Vol. 2 : *sk.* V.-IX., foll. 69, 55, 55, 54 & 49.

Vol. 3 : *sk.* X.(a & b)-XII., foll. 120, 107, 96 & 34.

The copyist's name, *Śrīdharapāṇi*, occurs at the end of *sk.* III. & VIII.

This MS. is mentioned by Burnouf, préf., p. clxv., under the old number 125.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3476-3480.

314-318. Five vols.; size 16½ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1803-4 A.D.; 18 lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā*.

Vol. 1 : *sk.* I., foll. 47 ; *sk.* II., foll. 28 ; *sk.* III., foll. 94 (counted 93 ; no. 79 being double).

Vol. 2 : *sk.* IV., foll. 92 ; *sk.* V., foll. 74 (counted 76 ; nos. 8 & 62 being passed over).

Vol. 3 : *sk.* VI.-VIII., foll. 60, 61 & 61 respectively.

Vol. 4 : *sk.* IX., foll. 56 ; *sk.* X.a, foll. 146 (counted 143 ; nos. 113, 142 & 143 being double) ; *sk.* X.b, foll. 128 (counted 126 ; nos. 38 & 67 being double).

Vol. 5 : *sk.* XI., foll. 120 (counted 119 ; no. 18 being double) ; *sk.* XII., foll. 39 (counted 38 ; no. 19 being double).

The old numbers of these vols. (as referred to by Burnouf, préf., p. clxv.) are 788, 786, 787, 319, 318. [H. T. COLEBROOKE.]

3481-3493.

2494-2506. Thirteen vols.; size 11 in. by 6½ in.; Devanāgarī writing of 1779-81 A.D.; sixteen lines in a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā*.

Each *skandha* has a separate volume to itself, only the 10th *skandha* being subdivided into two.

Sk. I., foll. 79 ; II., foll. 33 ; III., foll. 116 ; IV., foll. 98 ; V., foll. 65 ; VI., foll. 62 ; VII., foll. 55 ; VIII., foll. 53 ; IX., foll. 51 ; X.a, foll. 145 (with a duplicate leaf for fol. 42) ; X.b, foll. 128 ; XI., foll. 148 ; XII., foll. 48.

These volumes were written by two copyists,

one of whom (who writes the better hand) signs himself at the end of *sk.* III. पंडित चट्टेजाति गंगारामकेन (? *Gaṅgārāmanāmakena*) खालपठनाथं ... समानं; whilst the other, apparently a brother or relation of the former, gives his name as *Pandita Haridāsa* (*sk.* II.), or otherwise *Harīharātma* (*sk.* IX., x.b पंडितवाटे हरिहरात्मकेन; *sk.* XI. पंडितवरहरिहरात्मकेन).

The signature पंडितहरिदासेन चित्रितं at the end of *sk.* II. misled Burnouf, préf., p. clxv., so as to ascribe the commentary to *Haridāsa*.

[?]

3494-3496.

2755-2757. Three vols.; size 13 in. by 9½ in.; clear Devanāgarī writing of 1780 & 1781 A.D.; sixteen lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with Śrīdharaśvāmin's *Bhāvārthadīpikā*.

Vol. 1: *sk.* I.-IV., foll. 79, 43, 112 & 97, dated Samvat 1837 & 1838.

Vol. 2: *sk.* V.-IX., foll. 83, 57, 61, 58 & 51. At the end of *sk.* IX. the copyist signs himself *Hariprasāda*, son of *Makaranda*, grandson of *Caturbhuja*.

Vol. 3: *sk.* X.a, foll. 145; *sk.* X.b, foll. 130 (fol. 2 of which is missing); *sk.* XI., foll. 121, dated Samvat 1838 by the copyist, who signs himself *Manoratha Mīśra*, as at the end of *sk.* II.; *sk.* XII., foll. 48.

This MS. is mentioned by Burnouf, préf., p. clxiv., under the old numbers 2313-15.

[SIR WARREN HASTINGS.]

3497-3505.

2431-2439. Nine vols.; size 12 in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing; number of lines varying.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā*. *Skandhas* I., III., IV., VI.-IX., x.b, XII.

Vols. 2-7 and 9 were written, in 1771 A.D., by the same hand; whilst vol. 1 is written in an older hand, with the exception of foll. 1-6, supplied much later; and vol. 8 again is written in a third hand, more recent than the rest.

Sk. I., foll. 60; III., foll. 118; IV., foll. 97; VI., foll. 62; VII., foll. 63; VIII., foll. 58; IX., foll. 51; x.b, foll. 130; XII., foll. 48.

The MS. is referred to by Burnouf, préf., p. clxv., under the old numbers 2274-82. A note on the fly-leaf of vol. 1 states that it was given by Sir Robert Chambers as a present to Warren Hastings. Burnouf's conjecture, that it seems to have come originally from Western India, is borne out by the fact of the third vol. being dated at Bikaner.

[SIR WARREN HASTINGS.]

3506.

1411b. Foll. 153; size 12½ in. by 4½ in.; modern Bengali handwriting; six lines in a page.

Śrīdharaśvāmin's *Bhāvārthadīpikā* on the 11th *skandha* of the *Bhāgavatapurāṇa*.

Celophon: इत्येकादशे एकत्रिंशः ॥ समाप्तश्चायं भावार्थ-दीपिकानामग्रन्यः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3507.

472a. Foll. 47; size 16 in. by 5½ in.; careless, modern Bengali handwriting; eight lines in a page.

A fragment of Śrīdharaśvāmin's *Bhāvārthadīpikā*, on the 11th *skandha* of the *Bhāgavata*,

comprising *adhyāyas* 1-15, and part of the 16th; corresponding to from fol. 2b, l. 2 to fol. 84b, l. 3 in MS. 1411.

The MS. begins with the words तत्र मीषल-प्रसङ्गार्थं पूर्वस्कन्धार्थमनुवदति श्लोकद्वयेन कृतेति, to which must be ascribed the mistake of its being marked on the last page as महाभारतस्य मीशल-पर्वसंस्कृतवाक्यार्थे ।

[H. T. COLEBROOKE.]

3508-3516.

621-629. Nine vols.; size 16½ in. by 5 in.; fair, modern Bengali handwriting; European paper (watermark 1803); 8-11 lines in a page.

Sārāthadarśinī, a commentary on the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Viśvanātha Cakravartin* (?pupil of *Śrīdharaśvāmin*). - *Skandhas* I.-X.

It begins: श्रीश्रीराधाकृष्णभ्यां नमः ।

कृपासुधावृष्टिभृतः स्वभक्ति-
स्वर्वाहिणीलेलितजीवपद्मी ।

श्रीकृष्णचैतन्यधनः सविद्युद्-
गौरो मनोव्योमनि नञ्चकास्तु ॥ १ ॥

नित्यानन्दद्वैतचैतन्यमेकं
तत्त्वं नित्यालङ्कृतब्रह्मसूचं ।

नित्यैर्भक्तैर्नित्यया भक्तिदेव्या
भाते नित्ये धाम्नि नित्यं भजामः ॥ २ ॥

रूपं नाम सनातनं गुरुकृपान्नित्यानुग्राह्यस्य तान्
श्रीमद्भागवताज्ञचैव विदितान् जुष्टाच्चिरेणाश्रयन् ।

दृष्ट्वा वैष्णवतोषणीं प्रभुमते विशाय सन्दर्भतश्च
टीकां स्वाम्यनुकम्पितो ऽस्य विदधे सारार्थसन्दर्शिनीं

न काचिन्मे वैदुष्य इह सुमहासाहस इह [॥ ३ ॥
स्वमौढ्यं वा हेतुर्निरुपधिकृपा या भगवतः ।

प्रभुत्वं वा हीने ऽप्युदयति यदाद्ये ग्रहसितं
द्वितीये त्वानन्दं प्रतिपदमिदं धोष्यति सती ॥ ४ ॥

गोपराजाजनप्राणप्रेयसे ऽतिप्रभूष्णवे ।
तदीयप्रियदास्याय मां मदीयमहं ददे ॥ ५ ॥

सुरतरुफलदीपाहस्करब्रह्मभाम्
यदिदमधितं शास्त्रं नातिचित्रं तदेतत् ।

हरिचरितसुधानां पायनाय प्रपेदे
सदसिसदसतां यन्मोहिनीत्वं स्तुमस्तत् ॥ ६ ॥

The fifth of these verses, preceded by some other invocatory verse to *Kṛishṇa*, is repeated at the beginning of every *skandha*.

The colophon of the first *skandha* is in the form of a verse which is generally repeated, *mutatis mutandis*, after each *adhyāya* :

इति सारार्थदर्शिनीं हर्षिण्यां भक्तचेतसां ।
एकोनविंशः प्रथमे सङ्गतः सङ्गतः सतां ॥

after which it continues :

श्रीधरस्वामिना श्रीमुखानुरोः (!) ।
व्याख्या सुसारग्रहणादियं सारार्थदर्शिनी ॥

समानाश्चार्थं प्रथमस्कन्धः ।

The other passages where the author speaks of himself and his work are at the end of *skandhas* III. and IX., and at the beginning of *sk.* X. In the first of these passages he says :

श्रीमद्भागवतस्यार्थमशास्त्रज्ञो न वेद्यम् ।
टीकां कुर्वे तदप्यात्मबुद्धेस्तत्संगवाङ्मया ॥
ब्रह्मादिस्तत्त्वपर्यन्तं विश्वनाथेत्ययं जनः ।
प्रसादमेव प्रणमन्लक्ष्यन्मनुमात्मनः ॥
तृतीयस्कन्धटीकेयमपूरि यमुनातटे ।
वृन्दावनकल्पदुममूलं स्थापयामीदिने ॥

The statement that this commentary was completed on the banks of the river Yamunā (or the Rādhāyāṇ saras, or Rādhākṛishṇa-saras), and in the neighbourhood of the Kalpa-druma (in the Vṛindāvana forest), is repeated at the end of *sk.* IV., V., VIII., IX., X. At the end of *sk.* IX. the author calls himself *Viśvanātha Cakravartin*.

The number of leaves in each *skandha* and volume is as follows :—

Vol. 1: *sk.* I., foll. 118. Vol. 2: *sk.* II., foll. 68. Vol. 3: *sk.* III., foll. 159. Vol. 4:

sk. iv., foll. 94. Vol. 5 : sk. v. & vi., foll. 57 & 58. Vol. 6 : sk. vii., foll. 58. Vol. 7 : sk. viii. & ix., foll. 42 & 32. Vols. 8 & 9 : sk. x., foll. 289 (1-144 & 145-289).

This is the MS. mentioned by Burnouf, préf., p. clxvi., under the old numbers 611, 427, 538, 777, 422-533, 776, 325. The seventh *skandha*, unknown to him, bears the old number 780. [H. T. COLEBROOKE.]

3517.

208. Foll. 86 ; size 10½ in. by 7½ in. ; clear, modern Bengali handwriting ; sixteen lines in a page.

Bhāgavata-Vyākhyāśa, annotations on the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Gopāla Śarman* (as he calls himself at the end of the 3rd and 4th *skandhas*) or *Gopāla Cakravartin* (as he is called by another hand on the back of the last leaf).

It begins : ओं नमः शिवाय ।

सच्चिदानन्दरूपाय कृष्णायार्त्तकारिणे ।

नमो वेदानवेद्याय गुरवे बुद्धिसाक्षिणे ॥

यं ब्रह्मवेदानविदो वदन्ति

परं प्रधानं पुरुषं तथान्ये ।

विश्वोत्तरेः कारणमोक्षं वा

तस्मै नमो विप्रविनायकाय ॥

एतत्पद्यं टीकाकृता-व्याख्यातत्वात् गायत्र्या च समारम्भ इति पुराणविरुद्धत्वाच्च श्रीभागवतस्य न किन्तु गौडीयपुस्तकस्यादौ सर्वत्र विद्यते इति व्याख्यायते । तस्मै विप्रविनायकाय नम इत्युत्पापनमेव । किञ्च विहन्ति स्वरूपानन्दैश्वर्यादि इति विप्रः संसारः तं विनयति खण्डयति । इति विप्रविनायकः श्रीहरिः तस्मै नम इति वास्तवो ऽर्थः । तमेव नानावादमतेन समुच्चि-
नोति यमिति । वेदानविदो यं ब्रह्मेति वदन्ति । ब्रह्मैव सदित्या-
दिश्रुतेः । केचन अन्ये योगिनः परं परमात्मानं । अन्ये सांख्याः प्रधानं पुरुषं तदधिष्ठातारं च । तथान्ये विश्वोत्तरेः विश्वोत्पत्तेः कारणं निमित्तं तार्किकाः । केचन ईश्वरं यज्ञाधिष्ठातारं च । यद्वा ब्रह्मेति संबन्धः । तथा च श्रुतिः । हे ब्रह्मणी वेदितव्ये

परं चापरं चेति प्रधानमित्यागमिकाः । ततः सर्वोत्पत्तेः । तथा च ज्ञेयागमे । आनन्दचिह्ननः स्वामी प्रभुः प्रकृतिरुपधृक् इति । पुरुषं पुरुषरूपं भगवन्मिति सास्वताः । तथा च । ब्रह्मेति परमात्मेति भगवानिति श्रुत्येते इति पुरुषत्वेनाविस्तरामयमात्मेति श्रुतिः । ईश्वरं नियन्तारं जनयामिषं प्रयोक्तारमिति वा । ईश्वरं कर्तारमिति वा । ईश्वरत्वात्कर्तृत्वमिति श्रीधरस्वामिपादव्याख्या-
नात् ॥

The author, who closely follows *Śrīdhara-svāmin* as his authority—quoting his commen-
tary constantly under the title of *ṭikā*—anno-
tates his text throughout from a Vedāntin
point of view, just as it offers occasion for
his remarks ; which seems also the reason
why the *skandhas* are treated at such unequal
length.

The colophons occur : i., fol. 7b ; ii., fol. 14a ;
iii., fol. 17b ; iv., fol. 21a ; v., fol. 23a ; vi.,
fol. 26a ; vii., fol. 28a ; viii., fol. 29b ; ix.,
fol. 30a ; x., fol. 72a ; xi., fol. 86a, the last
skandha being despatched in four lines.

Sk. iii. concludes with the following verse :

इति तृतीयस्कन्धस्य व्याख्यालेशो यथामिति (० मति) ।

गोपालशर्मेणा ऽकारि गोपालतोषहेतवे ॥

Sk. iv. :

एवं चतुर्थस्कन्धस्य पद्यानां तु क्वचित्क्वचित् ।

गोपालशर्मेणा ऽकारि व्याख्यानं हि यथामिति (० मति) ॥

The colophon of *sk.* i. runs : इति प्रथमस्कन्ध-
विवरणलेशः ; in all others : ० व्याख्यालेशः ।

It ends : अथ द्वादशे ॥ टीकायां विगता दृश इति दृशः
सकाशाद्विगताः अतिप्रियाः संपदः अणिमाद्या इत्यर्थः ॥ माया-
कापट्यं सूत्रं यज्ञोपवीताकारमेव न तु वेदाध्ययनसंस्कारादिः
स्वीकार एव आयाज्यकरणं न तु वैध(वेध)संस्कारादिः प्रसाधनं
अलंकारः यद्वा प्रसाधनं शुद्धिकरणं कषलं जले मज्जनमेव न
मन्त्रादिपूर्वकं । यद्वा प्रसाधनं पापे कृते प्रायश्चित्तं न तु प्रा-
जापत्यादिः ॥ समाप्तश्चायं द्वादशस्कन्धव्याख्यालेशः ॥

The MS. is mentioned by Burnouf (préf.,
p. clxvi.) under its old number 70.

[H. T. COLEBROOKE.]

3518.

398a. Foll. 203; size 12½ in. by 4½ in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; eleven lines in a page.

Bhāgavata-Kathāsaṃgraha (wrongly called *Citsukhīkā* in some colophons), being partly a commentary or series of glosses on the *Bhāgavatapurāṇa*, and partly (as implied in the title) a mere epitome, generally using the very words of the original, and freely quoting whole verses from it.

A rather inaccurate MS., without any punctuation (which is here supplied in the extracts).

It begins (somewhat corrected): श्रीमद्दिग्देवताये नमः । श्रीमद्भागवतकथासंग्रहो लिख्यते । ओं नमो भगवते वासुदेवाय ॥

कदाचित्केवो शंका स्यात् भागवतं भिन्नं तन्निराकरोति पद्मपुराणे चंबरीधं प्रति गौतमवचनं ।

चंबरीष शुक्रप्रोक्तं नित्यं भागवतं शृणु ।

पठस्व स्वमुखेनाशु यदीच्छसि भवक्षयं ॥

मत्स्यपुराणे पुराणदानप्रस्तावे ।

यत्राधिकृत्य गायत्रीं वर्ण्यते धर्मेविस्तरः ।

वृत्रासुरवधोपेतं तद्भागवतमिष्यते ॥

लिखित्वा तच्च यो दद्याद्धर्मसिंहसमन्वितं ।

प्रीष्टपद्मां पीर्यमास्यां स याति परमं पदं* ॥

अष्टादश सहस्राणि पुराणं तत्प्रकीर्तितं ।

पुराणार्णवे (१. पुराणान्तरे) ।

यं यो अष्टादशसाहस्रो द्वादशस्कंधसंमितः ।

हयग्रीवब्रह्मविद्या यत्र वृत्रवधस्तथा ॥

गायत्र्या च समारंभस्तद्वै भागवतं विदुः ।

श्रीमद्भागवताभिधः सुरतरुस्तारीकुरः सज्जनिः

स्कंधैर्द्वादशभिस्ततः प्रविलसद्भक्त्यालवालोदयः ।

द्वात्रिंशच्छिस्तं च यस्य विलसच्छाखाः सहस्राण्यलं

पर्यान्यदष्टोदोऽसिमुलभो वर्वर्ति सर्वोपरि† ॥

* Cf. *Bhāg. P.*, xii. 13, 13; and *Śrīdharaśvāmīn's* comm. on i. 1, 1.

† This is the 7th introductory verse of *Śrīdharaśvāmīn's Bhāvārthadīpikā* (!).

सथैषा भागवती कथा त्रिविधलोकपवित्रकरी वासुदेव-
कथाप्रश्न इत्यादि । न केवलं पवित्रकरी पुरुषार्थकरी च ।

पिबन्ति ये भगवतं सात्मनः सती

कथामृतं अवणपुटेन संभृतं ।

पुनर्निति ते विषयविदूषिताशयं

व्रजन्ति तच्चरणसरोरुहातिकं ॥

नानाशास्त्रपुराणग्रन्थे चित्रप्रशस्तिमलभमानस्तत्र तत्रापरि-
तुष्यन्तारदोषदेशतः श्रीभागवतशास्त्रं प्रारिप्सुर्वेदव्यासः श्रीकृष्ण-
स्मरणमंगलमाचरति जन्माद्यस्येति । यतो जगतः सृष्टिस्थिति-
प्रलयं भवति तं परमेश्वरं सत्यं धीमहि ध्यायेम । यो ब्रह्म वेदं
[हृदा] मनसैव प्रकाशितवान् । यत्र यस्मिंस्त्रयाणां मायागुणानां
तमोरजःसत्त्वानां भूतैर्द्रियदेवतारूपः सर्गो ऽमृता यत्सत्यतयामिष्या
भूतसर्गो ऽपि सत्यवत्प्रतीयते यथा तेजसि वारि बुद्धिः मरीचि-
कायां प्रसिद्धेत्यादि ॥ इदानीं श्रोतृप्रवर्तनाय श्रीभागवतस्य
कांडत्रयविषयेभ्यः सर्वशास्त्रेभ्यश्च श्रेष्ठं दर्शयति धर्मे इति ॥
केवलमीश्वराधनलक्षणो धर्मो ऽत्र निरूप्यते येन धर्मानुष्ठानेन
वास्तवं वस्तु श्रीकृष्णो ज्ञातुं शक्यते । अस्तु तावत् अवणशी-
लानामपि ईश्वरस्तत्त्वज्ञात् हृदिस्थो पापानि धुनोति ॥ न केवलं
सर्वशास्त्रेभ्यः श्रेष्ठमपि तु तत्परमादरेण सेव्यमित्याह निगमेति ।^०

This looks more like extracts from *Śrīdharaśvāmīn's Bhāvārthadīpikā* than an independent commentary such as one would expect to find in the genuine *Citsukhī*,† which Burnouf inferred this to be from the title given in the old catalogue. For the most part, however, the work has not even the semblance of a commentary, but consists of the barest outline of the original, composed with a very moderate amount of skill.

The beginnings and colophons of the *skandhas* are as follows:—

I. (foll. 25): इति श्रीमद्भागवते महापुराणे प्रथमस्कंधे
एकोनविंशोऽध्यायः ॥

† In *Gopālācārya's Bhāgavatabhūṣaṇa* (ed. Bombay 1870; Benares 1874) a commentary by *Citsukhācārya* is mentioned as one of 31 (Sanskrit and Marāṭhī) commentaries on the *Bhāgavatapurāṇa*, and it is also referred to in the *Durjanamukhacapeṭikā* (no. 3546); cf. Burnouf, *préf.*, pp. lxi., lxiii. No such commentary is, however, mentioned in the *Cat. Catalogorum* (s.v. *Bhāgavatapurāṇa*, and *Citsukha*).

II. (foll. 8): शरीयानेष ते प्रश्नः । श्रोतव्यानि बहूनि
सन्ति किंतु ये ज्ञानिनः तेषां वृथा परमायुः । दिवा^० (v. 3,
b & a) । पाठः २ ॥

Col.: इति श्रीभा^० म^० द्वितीयस्कंधकथासंग्रहो नाम(!)
दशमोऽध्यायः ॥

III. (foll. 21): राजोवाच । कुत्र विदुरमैत्रेययोः संगमः ।
कथं वा संवादः कदा वा । सूत उवाच । एवं पृष्टो राजा शुकः
कथयामास । शुक उवाच ।^०

Col.: इति श्रीमद्भा^० म^० तृतीयस्कंधकथासंग्रहः समाप्ति-
मगमत् ॥

IV. (foll. 19): मैत्रेय उवाच । मनोः शतरूपायां कन्या ३
आकृतिः देवहूतिः प्रसूतिः । आकृतिं रुचये ददौ^०

Col. only *skandha* and *adhyāya* (as in I.)
without special title.

V. (foll. 17): राजोवाच । कथमात्मारामस्य प्रियव्रतस्य
गृहे रतिः ।^० Col. without special title.

VI. (foll. 14): राजोवाच । निवृत्तिमार्गः कथितः ।
तथा स्वायंभुवो मन्वंतरः^० Col. without special title.

VII. (foll. 8, marked चि^० ७ in margin):
राजोवाच । नारायणः सर्वभूतेषु समः । इंद्रस्यार्थे कथं दैवान-
वधीत् ।^० Col. without special title.

VIII. (foll. 9, marked चि^० ८): राजोवाच । स्वायं-
भुवस्य मनोर्वैशः श्रुतः किं त्वन्यान्मनून्वद ।^० Col. without
special title.

IX. (foll. 15, marked चि^० ९): राजोवाच । मन्वंत-
राणि श्रुतानि तेषु हरेर्वीर्याणि च ।^० Col. without
special title.

X. b (foll. 22, marked भा^० टी^० १०): शुक उवाच ।
कंसभार्यो अस्तिः प्राप्तिः । जरासंधाय पित्रे सर्वमुवाच(!) ।^०
Col. without special title.

X. a (foll. 20, marked चि^० १०; once चि^० टि^०):
राजोवाच । भवता सोमसूयेयोर्वैशः कथितः तेषां चरितं च ।
किंतु यदुवंशे अवतीर्य नारायणः कुं कृतवान् वद^०

Col.: इति श्रीमद्भा^० म^० शतसाहस्रं संहितायां चित्सुखी-
टीकायां दशमस्कंधे एकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥

XI. (foll. 16, marked, 1-3 चि^० ११; 4-16 भा^०

टी^० ११): अथैकादशस्कंधे कथासंग्रहः ॥ शुक उ^० । कृष्णः
सरानो दैत्यवधं कृत्वा दुर्योधनादिभिः क्रोपितान्पांडवादिमित्राकृत्य
अन्योन्यतः नृपाचत्वा भूभारं संदृत्य इदमर्चितयत्^०

Col.: श्रीमद्भा^० म^० श^० सं^० चित्सुखीटीकायां एकादश-
स्कंधे एकविंशोऽध्यायः । एवमेकादशस्कंधकथासंग्रहः समाप्तः ॥

XII. (foll. 9, marked भा^० टी^० १२): शुक उवाच ।
भविष्यं शृणु । नवमस्कंधे उक्तं बृहद्रथपुत्रो जरासंधः तस्य
मार्जारिः तस्य रिपुंजयो भविष्यति ।^०

It ends with the three verses *Bhāg. P. XII.*
13, 1. ये ब्रह्मा^०; 20. नमस्तस्मै भगवते^०; 21. योगोद्गाय
नमस्तस्मै^० ॥ ३ ॥ श्रीद्वादशस्कंधकथासंग्रहः समाप्तिमकाणीत् ।
संवत् १८५७^० ॥

For another *Bhāgavatākathāsamgraha*, see
no. 3539.

[H. T. COLEBROOKE.]

3519.

1185a. Foll. 66, the first of which is
wanting; size 13 in. by 4½ in.; modern Ben-
galī writing; 8 or 9 lines in a page.

Bhāgavatāṭikā, or *Bhāgavata-(gūḍhārtha-)*
rahasya, exegetical notes on the *Bhāgavata-*
purāṇa—only *skandhas* 1-7 of which are,
however, dealt with in this MS.—by *Bhāga-*
vatānanda Gosvāmin.

The colophon of the different *skandhas* takes
the form of the following verse:

रघुनाथकृपादृष्ट्या मया चाप्यत्यनुद्धिता ।

[प्रथम]स्कंदगूढार्थरहस्यं सुनिरूपितं ॥

In the margin of fol. 2 Colebrooke's Paṇḍit
has supplied the title, in Devanāgarī: भागवता-
नंदगोस्वामिकृतश्रीभागवतटीका^० पु^० पत्र ६३ श्लोक १७७५ ॥
which shows that the last three leaves, written
in a different hand from the rest, were added
at a later period. At the end, again, these
additional leaves are marked thus by the Paṇḍit:
भागवतगोस्वामिकृतभागवतटीका । शेषपत्र ३ श्लोक^० ६०

Properly speaking, the work is not a commentary on the *Bhāgavatapurāṇa*, but a summary of its dogmatical teaching as viewed by the commentator, and set forth in the order of the original text.

It ends: अहमिति आत्मवृत्तान्तेन भक्तिप्रज्ञाया निगुणत्वेन नित्यत्वं प्रतिपादितं ॥

रघुनाथकृपा सप्तम^० as above ॥

वालिशो ऽहं महाभोधी निमग्नो रत्नमुद्गरम् ।

रघुनाथ कृपापाङ्गैरवलोक्य सस्मितं ॥

इति सप्तमस्कन्दरहस्यं समाप्तं ॥ अष्टमस्कन्दरहस्यं ॥ इति
इति तमन्वये वर्तमान- end of fol. 66a.

[H. T. COLEBROOKE.]

3520, 3521.

2348, 2349. Foll. 411 (foll. 212 & 213 of which are wanting); size 10½ in. by 4½ in.; clear Devanāgarī writing of about 1550 A.D.; 10-12 lines in a page.

Bhāgavatapurāṇa (skandha x.), with short glosses, interwoven with the text, and marked द^० टी^० (*daśamaskandhaṭīkā*) in the margin. Incomplete.

It begins :

वागीशा यस्य वदने लक्ष्मीयेस्य च वक्षसि ।

यस्यास्ति हृदये संविज्ञं नृसिंहमहं भजे ॥ १ ॥

विश्वसर्गविसर्गादिनवलक्षणलक्षितं ।

श्रीकृष्णाख्यं परं धाम जगद्धाम नमामि तत् ॥ २ ॥

यत्पादाञ्जसुगंधपुष्पतुलसीलोभाद्भजंतो ऽप्यहो

योगिप्रार्थ्यगतिं प्रयाति मधुपा यद्भक्तिहीना अपि ।

अन्धध्याः पवनाशिनो ऽपि मुनयः संसारचक्रे भृशं

धाम्यन्ते हव(?स्व) गतागतैर्मुहुरहो तस्मै नमो विष्णवे

दशमे दशमं लक्षमाश्रिताश्रयविग्रहं । [॥ ३ ॥

क्रीडच्छदुकुलोभोधी परमानन्दमुदीर्यते (!) ॥ ४ ॥

दशमे कृष्णसत्कीर्तिवितानायानुवर्त्यते ।

धर्मगानिनिमित्तस्तु निरोधो दुष्टभूभुजा ॥ ५ ॥

प्राकृतादिषुधा यो निरोधः स तु वर्णितः ।

तत्तत्प्रसंगतः सृष्टिसंहारादिनिरूपणैः ॥ ६ ॥

कृता नवतिरध्याया दशमे कृष्णकीर्तये ।

आद्यैश्चतुर्भिरेध्यायैर्ब्रह्मप्रार्थनयावनेः ॥ ७ ॥

भारं हर्तुं हरेर्जन्म सप्तसंगं निरूप्यते ।

गोकुले मधुरायां च द्वारकायां ततः क्रमात् ॥ ८ ॥

कृष्णलीला त्रिधा प्रोक्ता तत्तद्भेदेस्त्वेकधा ।

संपंचत्रिंशताध्यायैर्वृहद्वृदावनादिषु ॥ ९ ॥

गोकुले वसतो लीला वर्ण्यते सुरदुष्करा ।

एकेन यमुनावारिण्यकूरेण कृता स्तुतिः ।

एकादशभिराख्याता लीला मधुपुरे कृता ॥ १० ॥

शेषैर्द्वारवतीलीला तन्निर्माणदि वर्ण्यते ।

एवं नवतिरध्याया दशमे विशदार्थकाः ॥ ११ ॥

तत्र तु प्रथमे कंसः स्वमृत्युं देवकीमुतात् ।

श्रुत्वा भोतो स्वधीक्षस्याः घृष्टभेनिति वर्ण्यते ॥ १२ ॥

कृष्णावतारचरितश्रवणामृतनिवृतः ।

उक्तानुवादनीस्तुत्याद्राजा पृच्छति तत्पुनः ॥

राजोवाच ॥ कथितो वंशविस्तरो ०

Vol. ii. begins with the comment on *adhy.* 33, v. 7; and breaks off with *adhy.* 73, v. 16. Cf. Burnouf, préf., p. clxv. [GAIKAWAR.]

3522, 3523.

387, 388. Foll. 497 (1-249, 250-497); size 16 in. by 6½ in.; good, modern Bengali handwriting; twelve lines in a page.

Vaishṇava-toshanī, a commentary on the 10th skandha of the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Sanātana Gosvāmin*.

It begins: श्रीश्रीराधाकृष्णाय नमः ॥

श्रीमन्मदनगोपालं वृन्दारण्यपुरंदरं ।

श्रीगोविन्दं प्रपद्येऽहं दीनानुग्रहकातरं (०कारकं R.M.) ॥

वन्दे श्रीकृष्णचैतन्यं भगवन्तं कृपाशीवं ।

प्रेमभक्तिवितानार्थं गौडेष्ववततार यः ॥

श्रीमाधवपुरीं वन्दे यतोन्मं शिष्यसंयुतं ।

लोकेष्वकुरितो येन कृष्णभक्त्यमराक्षिपः ॥

श्रीभागवतनिध्यायै टीकादृष्टिरदायि यैः ।
 श्रीधरस्वामिपादीस्तान् वन्दे भक्त्येकरक्षकान् ॥
 भट्टाचार्ये सार्वभौमे विद्यावाचस्पतीन् गुरुन् ।
 वन्दे विद्याभूषणं च गौडदेशविभूषणं ॥
 वन्दे श्रीपरमानन्दं भट्टाचार्येशिरोमणिं ।
 रामभट्टं तथा वाणीविलासं चोपदेशकं ॥
 नमामि श्रीमदङ्गैताचार्यं श्रीवासपण्डितं ।
 नित्यानन्दावधूतं च श्रीमच्चैतन्यवल्लभं ॥
 दामोदरस्वरूपादीन् वन्दे चैतन्यपार्थदान् ।
 येषां पादरजःस्पर्शोदधमोऽप्युन्नमो भवेत् ॥
 वृन्दावनप्रियान् वन्दे श्रीगोविन्दपदाश्रितान् ।
 श्रीमत्काशीश्वरं लोकनाथं श्रीकृष्णदासकं ॥
 श्रीधरस्वामिपादैर्घा व्यंजिता न क्वचित् क्वचित् ।
 मेयं श्रीदशमस्कन्धटीका वैष्णवतोषणी ॥
 वैष्णवपरितोषः स्याद्यत्र यत्र तत्तत्ततः ।
 लेख्यं वैष्णवसिद्धान्तानुसारेणैव किञ्चन ॥
 येषां प्रोत्साहनेनास्मि प्रवृत्तोऽयन्तमाहमे ।
 ते दीनानुग्रहव्याघ्राः शरणं मेऽत्र वैष्णवाः ॥
 राधाप्रियप्रेमविशेषपुष्टी
 गोपालभट्टो रघुनाथदासः ।
 स्यातामुभौ यत्र सकृत्सहायौ
 को नाम सोऽर्थो न भवेत्सुसिद्धः ॥
 श्रीमच्चैतन्यरूपस्य प्रीत्यै गुणवतोऽखिलं ।
 भूयादिदं यदादेशबलेनैव विलिख्यते ॥
 श्रीचैतन्यपदाम्भोजगन्धर्तुरेव वैष्णवैः ।
 एषा रसयितुं शक्वा टीका वैष्णवतोषणी ॥

Vol. ii. begins shortly before the end of the 39th *adhyāya*.

For another MS. of this work see Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 190. The epilogue of that MS. — composed by *Sanātana's* nephew *Jiva Gosvāmin*, and giving an account of the author, and the associates of *Caityanya*, and expressly mentioning this work amongst those composed by *Sanātana* — is not contained in the present MS., which seems to have been copied from one the last leaf of which had been

lost, seeing that the last three verses are not commented upon. In the present MS., moreover, the author's name does not occur in any of the colophons of chapters.

According to the Cat. Catt., the work is referred to (? under the title *Vishṇutoshīṇī*) in the *Bhāgavatakramasandarbha* (no. 3530).

It ends: तथा चोक्तं । एतन्निर्विद्यमानानामित्यादि ॥
 श्रीभागवतदशमस्कन्धस्य टिप्पणी संपूर्णा ॥ श्लोकसंख्या पूर्व-
 दृष्टे २५५०० ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3524.

877. Foll. 88; size 10½ in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of 1582 A.D.; eleven lines in a page.

Fragment of the *Subodhinī*, a commentary on the 10th *skandha* of the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Vallabha Dikshita*, son of *Lakshmaṇa Bhaṭṭa*, and founder of the *Vaiṣṇava* sect named after him.

This fragment forms a complete whole in itself in so far as it extends over those five *adhyāyas* of the 10th *skandha* generally known as the *Rāsapañcādhyāyī*, and descriptive of *Kṛishṇa's* sports with the *Gopīs*; viz. *adhys.* 29–33 of our editions, here, however, counted 26–30.

It begins:

ब्रह्मानंदात्ममुद्भूय भजनानन्दयोजने ।
 लीलया युज्यते सम्यक् सा तुर्ये विनिरूप्यते ॥
 लौकिकस्त्रीषु संसिद्धा तद्गारा पुरुषे भवेत् ।
 स्नानदानुभवार्थं हि योग्यतापि निरूपिता ॥
 ततो हि भजनानन्दः स्त्रीषु सम्यग्विधायते ।
 तद्गारा पुरुषाणां च भविष्यति न चान्यथा ॥ ० [९] ॥

It ends:

विक्रीडितमिति । ० क्षणिकेणैव धीरोऽपि भवति । अतः
 इदं साभिप्रायेण श्रोतव्यमिति फलप्रकरणत्वात् फलमुक्तं ॥ ४० ॥

इति श्रीभागवतसुबोधिन्यां श्रीमद्भक्त्युत्तमभट्टात्मजश्रीवल्लभदी-
क्षितविरचितायां दशमस्कंधविवरणे त्रिंशत्तमाध्यायविवरणं ॥

संवत् १६३९ वर्षे कार्तिकशुदि ६ रवी सद्य श्रीह्रीपर्मदिर-
वास्तव्यं सारस्वतज्ञातीय जोशी (Marāṭhī for *jyotirvid*)
देवराजसुतजिता लघितं (लिखितं) पुस्तकं वैष्णवजीवाकेन पठ-
नार्थं लेखकपाठकयोः शुभं भवतु ॥

This MS. is referred to by Burnouf (préf.,
p. clxvi.) under its old number 1152.

[H. T. COLEBROOKE.]

3525.

1309. Foll. 180 (besides three leaves in-
serted after foll. 71 & 78 to supply defects);
size 12½ in. by 4½ in.; fair, modern Bengali
handwriting; seven lines in a page.

Prakāśa, a commentary on the 11th *skandha*
of the *Bhāgavatapurāṇa*.

The author's name is not given; but a
commentary of the same title was composed
by *Śrīnivāsa* (for *sk.* III. and X. see Burnell,
Tanjore Cat., p. 104b).

It begins :

बन्दे वृन्दावनानन्दस्वभावक्रीडनोत्सुकं ।

गोविन्दं गोपरामाणां रमणं नित्यविरहं ॥

सतामनुग्रहाय भजनीपयिकीं भगवत्कृतामचिन्त्यमाधुरीं
लीलामनुवर्ष्य पृष्ठीभवे रूपाणामसती वधरूपा भगवता
साक्षात्परम्परया कृता लीला चानुवर्ष्यपरमनिःश्रेयससाधन-
भजनादिविधिं निरूपयितुं तदङ्गवैराग्याय मौषलप्रसंगं वक्तुं
स्वावतारप्रयोजनद्वैतवधमुपसंहरन्नाह कुर्वेति ।

The comment on the last verse, and the
colophon run thus :

अन्यत्र ग्रन्थान्तरे इह चास्मिन् ग्रन्थे परमहंसगतौ परमहंस-
प्राप्ये श्रीकृष्णे ॥ इत्येकादशे एकविंशाध्यायप्रकाशः ॥

Burnouf (préf., p. clxvi.) refers to this MS.
under its old number 1283. His suggestion
that this commentary may belong to *Viśva-*
nātha's Sārārthadarśinī seems unfounded.

[H. T. COLEBROOKE.]

3526.

806a. Foll. 17; size 15¼ in. by 5 in.;
modern Bengali handwriting; nine lines in
a page.

Tattvasandarbhā, the 1st section (*sandarbhā*)
of *Jīva Gosvāmīn's Bhāgavatasandarbhā*, in the
7 sections of which — viz.: *Tattvasandarbhā*,
Bhāgavatsandarbhā, *Paramārthasandarbhā*,
Krishṇasandarbhā, *Bhaktisandarbhā*, *Pṛitisan-*
darbhā, and *Kramasandarbhā* — the author ex-
pounds the doctrines of the *Bhāgavatapurāṇa*
in their various aspects, in accordance with
the teachings of *Rūpa* and *Sanātana*, and in
the order of the original text.

Regarding *Jīva's* authorship see next MS.,
and H. H. Wilson, *Sel. Works*, i., p. 167.

It begins : श्रीश्रीरामाय नमः ॥

श्रीकृष्णकृष्णचैतन्य[श्री]सनातनरूपक ।

गोपालरघुनाथाय व्रजवल्लभ पाहि मां ॥

तौ संतोषयता सन्तौ ०

The first part of the MS. (foll. 1–12) agrees
almost word for word with that of the *Krishṇa-*
sandarbhā (no. 3528), to which section this
portion has probably to be referred. For a
different beginning see Rāj. Mitra, *Notices*,
iv., p. 247. After that it takes a different
turn, and (like the MS. referred to) comes to
an end rather abruptly on fol. 17b :

विरमे[ते]ति (*Bh. P.*, XII. 7, 21) । वृत्तिवयं जाय-
त्वप्रसुप्तिरूपं । आत्मानं परमात्मानं स्वयं वामदेवादेरिव
मायामयत्नानुसंधानेन देवहूत्यादेरिवानुष्ठितेन योगेन वा ततश्च
ईहायाः तदनुशीलनव्यतिरिक्तचेष्टायाः ॥ १२ । ७ ॥ श्रीसूतः(?)
१. श्रीसूतोद्दिष्टः ॥ उद्दिष्टसंबन्धः ॥ इति कलियुगपावनस्वभ-
जनविभजनप्रयोजनावतारश्रीश्रीकृष्णचैतन्यदेवचरणानुचरविश्व-
वैष्णवराजसभासभाजनभाजनश्रीरूपसनातनानुशासनभारतीगर्भे
श्रीभागवतसंदर्भे तत्त्वसंदर्भे नाम प्रथमः संदर्भः ॥ सत्र श्लोक-
संख्या ४७५ (577 Rāj. M.) ॥ समाप्तश्चायं ग्रन्थः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3527.

462b. Foll. 26; size 16½ in. by 5½ in.; fair, modern Bengali handwriting (the same as in last MS.); nine lines in a page.

Paramātmāsandarbhā, the 3rd section of *Jīva Gosvāmin's Bhāgavatāsandarbhā*, treating of the divine spirit.

In the margin of the leaves the treatise is (apparently erroneously) called *Paramārthāsandarbhā* (cf. Cat. Catt., s.v.).

It begins:

तौ संतोषयता सन्तौ श्रीलुरुपसनातनौ ।
दाक्षिणात्येन भट्टेन पुनरेतद्विविच्यते ॥
तस्याद्यं ग्रन्थनालेखं कान्तयुक्तान्तखण्डितं ।
पर्यालोच्याथ पर्यायं कृत्वा लिखति जीवकः ॥

अथ परमात्मा विव्रियते ॥ तत्र तं जीवनिरूपणपूर्वकं निरूपयति द्वाभ्यां । क्षेत्रज्ञ एता मनसो विभूतीर्जीवस्य मायारचितस्य नित्याः । ° (*Bh. P.*, v. 11, 12, 13).

The greater part of the treatise is wanting, the MS. ending abruptly (in the 71st paragraph) at the end of fol. 16b, in the middle of a word.

Cf. Raj. Mitra, Notices, iv., p. 233 (fol. 67).
[H. T. COLEBROOKE.]

3528.

462a. Foll. 106; the same size and handwriting as in preceding MS.

Kṛishṇāsandarbhā, the 4th section of the *Bhāgavatāsandarbhā*, treating of *Kṛishṇa* as the divine spirit.

It begins: तौ संतोषयता सन्तौ ° ॥ तस्याद्यं ग्रन्थनालेखं ° ॥

° अथ पूर्वसन्दर्भत्रयेण यस्य सर्वपरत्वं साधितं तस्य श्रीभगवतो निर्धारणाय सन्दर्भो व्यमारभ्यते । तत्र प्रथमस्य द्वितीये वदन्तीत्यादिना तदेकमेव तत्त्वं ब्रह्मादितया श्रूयते इत्युक्तं । तदेव ब्रह्मादित्रयं तस्य तृतीये विविच्यते । °

The subject is treated in 190 paragraphs, ending thus:

गौरश्यामलस्यामलाभिरमगौरश्लोर्विलासोत्सवैर्
नृत्यनौभिरशेषमादनकलावैदग्धदिग्धात्मभिः ।

अन्योन्यप्रियतामुधापरिमलस्तोमोन्मदानैः (°भिः R.M.) सदा
राधामाधवमाधुरीभिरभितश्चित्ते ममाक्राम्यतां (°सं °क्र०) ॥

इति कलिमुगपावन ° श्रीभागवतसंदर्भे श्रीकृष्णसंदर्भे नाम
चतुर्थेः संदर्भे समाप्तः ॥

Cf. Raj. Mitra, Notices, iv., p. 234.

On the first and last pages of this volume the two treatises contained therein are, by Colebrooke's Pandit, assigned to *Rūpa Gosvāmin*. Cf. Burnouf's préf., p. clxvi.

[H. T. COLEBROOKE.]

3529.

707. Foll. 141 (counted 140; no. 61 being double); size 16 in. by 4½ in.; clear, modern Bengali writing, by two different hands; nine lines in a page.

Bhaktisandarbhā, the 5th section of the *Bhāgavatāsandarbhā*, here ascribed (in the colophon) to *Sanātana Gosvāmin*; treating, in 330 paragraphs, of faith.

It begins: तौ संतोषयता सन्तौ ° ॥ तस्याद्यं ग्रन्थनालेखं ° ॥

अत्र पूर्वसन्दर्भचतुष्टयेन संबन्धो व्याख्यातः । तत्र पूर्णसनातनपरमानन्दलक्षणं पञ्चत्वरूपसंबन्धि च ब्रह्म परमात्मा भगवानिति त्रिभिराविर्भावतया शब्दितमिति निरूपितं । तत्र च भगवत्त्वेनैवाविर्भावस्य परमोक्त्यर्थः प्रतिपादितः । °

It ends: टीका च अन्तरङ्गी भक्तिमाह विभिः । सर्वभूते चात्मानि चात्मानमोश्वरं स्थितं मामेव ईक्षतेत्येषा कथंभूतमोश्वरं बहिरन्तःपूर्णमित्यर्थः । तत्कुतः अपावृतं अनावरणं तदपि कुतः यथास्वं असङ्गत्वाविभुत्वाच्चेत्यर्थः । अत्र मामेवेति श्रीकृष्णरूपमेवेक्षते न तु केवलान्तर्भावमिरूपमित्यभिप्रायेणैवान्तरङ्गी भक्तिमाह इति व्याख्यातं । ततश्च ।

इति सर्वाणि भूतानि सद्भावेन महाद्युते ।

सभाजयन्मन्यमानोज्ञानं केवलमाश्रितः ॥

ब्राह्मणे पुस्तके स्तेने ब्रह्मण्यके स्फुलिङ्गके ।
 अक्षरे क्रूरके चैव समदृक् पण्डितो गतः ॥
 इति श्रीसनातनगोस्वामिविरचितः श्रीभक्तिसंदर्भः समाप्तः ॥
 [H. T. COLEBROOKE.]

3530.

814. Foll. 212 (counted 211 ; no. 49 being double); size 15½ in. by 5 in.; modern Bengali handwriting ; eight lines in a page.

Kramasandarbha, the 7th (and last) section of *Jiva's Bhāgavatasandarbha*, forming a running (and supplementing) commentary on the *Bhāgavatapurāṇa*. *Skandhas* I.-V.

It begins: श्रीराधाकृष्णाभ्यां नमः ॥ तौ संतोषयतां सन्तौ ० ॥ तस्याद्य ग्रन्थनाले ० लिखति जीवकः ॥

पूर्वं यान्येव वाक्यानि धृतान्यर्थविशेषतः ।
 तानि मूलक्रमेणापि धार्याणि क्रमलभये ॥
 धार्याण्यर्थविशेषार्थमधृतान्यपि कानिचित् ।
 तत्रेतिशब्दः कर्तव्यः क्लृप्तिश्चास्या च केवला ॥

स्थानं च मुहुरङ्गाभ्यां ज्ञेयं संदर्भवाक्ययोः ।
 तत्राङ्गात्तत्र च शब्दात्तदङ्गादिष्वतीत्यतां ॥
 व्याशब्दात्तत्रतथाख्यागतं तद्वक्तृमीयतां (० मिष्यतां) ।
 तथा पुनश्चेतिशब्दादन्यत्रापीति दृश्यतां ॥

यत्र व्याख्यागतं वाक्यव्याख्यानं तच्चिदाकृति ।
 द्वौ तत्र प्रणवौ लेख्यौ तयोर्मध्यं तु गृह्यतां ॥
 यः स्कन्धाध्याययोरङ्गः स तु तच्छेदकः स्फुटः ।
 न तत्र प्रणवापेक्षापीति सर्वत्र वीक्ष्यतां ॥

अथ प्रथमस्कन्धस्य क्रमसंदर्भः ।

At the end of the first *skandha* (fol. 59) we read: इति कलियुगपावनं श्रीरूपसनातनानुशासनभारती-
 गर्भे सप्तसंदर्भात्मकश्रीभागवतसंदर्भे प्रथमस्कन्धस्य क्रमसंदर्भः
 समाप्तः ॥

The final colophon runs thus: इति पञ्चमक्रम-
 संदर्भे षडङ्गः ॥ श्रीभागवतक्रमसंदर्भे पञ्चमक्रमसंदर्भः समाप्तः ॥

For MSS. of the first six *skandhas* of this work see Rāj. Mitra, Notices, iv., pp. 231, 235, 243-45.

On the margin of the last page Colebrooke's Pandit calls the work, in Devanāgarī: श्रीभाग-
 वतटी (!) श्रीरूपसनातनगोस्वामिकृता क्रमसंदर्भटीका प्रथमा-
 वधि पंचपर्यंत पत्र २९९ श्लोक ६५०० ॥ Hence the mis-
 take regarding the authorship of the work,
 repeated by Burnouf, préf., p. clxvi., from the
 old catalogue of the India House.

[H. T. COLEBROOKE.]

3531.

1174a. Foll. 32; size 13½ in. by 4½ in.; good, small, modern Bengali handwriting; seven lines in a page.

Śrutistutytarthavivaraṇa, a philosophical commentary, by *Rādhāmohana*, on the so-called *Vedastuti* (*Śrutistuti* or *Śrutyaadhyāya*)—the 87th *adhyāya* of the 10th *skandha* of the *Bhāgavatapurāṇa*—composed with the view of establishing *Krishṇa* as the *Brahman* or divine spirit.

The original text is only vaguely alluded to as '*ayaṁ granthah*' (fol. 8a, l. 1 *infr.*), and as being composed in *śloka*s (fol. 3a, l. 2).

It begins:

प्रणम्य राधिकाकान्तं श्रीराधामोहनद्विजः ।
 पूर्वदृष्ट्वा यथाज्ञानं व्याकरोति श्रुतिस्तुतिं ॥

ब्रह्मनिर्दिष्टा टीकायां सप्रमाण्ये कारणरहितानामिति शब्द-
 स्याप्रामाण्ये कारणत्वं प्रमदादिरूपदोषजन्यत्वं वेदवक्तुरीश्वरस्य
 तादृशदोषरहितत्वेन तदजन्यत्वं वेदानामित्यर्थः तत्राग्रे विषयत्वं
 सप्रम्यर्थः शब्दवृत्तिः । अर्थविशेषबोधानुकूलपदपदार्थयोः सं-
 वन्धविशेषः । ०

It ends: कैवल्येन संपृच्यत स्वभावेन निरस्ता तिरस्कृता
 योनिर्माया येन तं । अत एवाभयं भयनिवर्तकं ॥ ५० ॥ इति
 श्रुतिस्तुत्यर्थविषयः ॥

Then follow three lines more, beginning:
 मापाततोभजनमात्रप्रवृत्त्यर्थं यथाकथंकृद्भजने ऽपि लोकानाम-
 नर्थेनिवृत्तिः स्यादिति ० and ending abruptly: केषाञ्चित्
 प्राक्तनपुण्यपुण्ड्रकृतपार्षदभावत्वात्—

The *Vaishṇavatoshanī* is frequently quoted in this treatise, which is probably only a part of a larger work on the whole of the 10th skandha.

On fol. 1a another hand calls the treatise 'śrutyaḍhyāyāṭikā śrutistutināmni.'

For other commentaries on the same section of the *Purāṇa*, see Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 349; vii., p. 222.

[H. T. COLEBROOKE.]

3532.

2540. Foll. 101 (of which fol. 42 is wanting, and fol. 57 supplied by another hand); size 11½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; nine lines in a page.

Nūmacandrikā, a commentary—by *Raghunātha*, son of *Vitṭhala* and *Rukmiṇī*, and grandson of *Vallabha*(?)—on the *Kṛishṇa-sahasranāma*, or *Purushottamasahasranāma*, an enumeration of a thousand (or rather some 1050) epithets of *Kṛishṇa* in 256 ślokas, professing to be attached to the *Bhāgavatapurāṇa*.

The commentary begins:

ब्रजस्त्रीविप्रयोगाग्निशमनाय य उत्पितः ।

दिनान्ते ऽद्भुतजीमूतस्तच्छायास्तु सदा मयि ॥ १ ॥

आचार्यचरणद्वंद्वं भक्तिज्ञानाब्जभास्करं ।

नमस्यामि मनःकर्मवाग्भिरंतस्तमोऽपहं ॥ २ ॥

यत्कृपादृष्टिवृष्टेन दैवदग्धो ऽपि तत्क्षणात् ।

प्ररोहति निजेच्छाभिस्तं वंदे कमपोद्भवं ॥ ३ ॥

इह तावत्प्रथमं सकलनिगमकल्पपादपफलरूपश्रीभागवत-
शास्त्रस्य स्वत्याख्यैः सर्वपरिज्ञानार्थं तत्प्रतिपाद्य लीलाविशिष्ट-
श्रीकृष्णसहस्रनामानि विवक्ष्यो वस्तुनिर्देशरूपं मंगलमाचरन्त्या-
चार्यः ॥ पुराणपुरुष इति ॥ गीतायामन्यत्रापि पुराणो यः
पुरुषः स एव पुरुषोत्तमपदवाच्यः सो ऽत्र श्रीकृष्ण एव । ०

Several editions of the original text, under

the titles *Purushottamasahasranāma* (-stotra) and *Śrīkṛishṇasahasranāma*, have appeared in India.

It ends: ॥ २५५ ॥ श्रीकृष्णोति । श्रीकृष्णभक्तान् पा-
हीत्यन्वयः ० अवलमात्रेणैव परमकल्याणरूप इत्यर्थः ॥ २५६ ॥

कृष्णनामसहस्राख्यमालेयं वाङ्मणीमयी ।

स्रष्टिता श्रुतिमूत्रेण रचिता कृष्णपादयोः ॥ १ ॥

श्रीविठ्ठलतनूजेन रुक्मिणीगर्भसंभवा ।

रघुनाथेन गाथेयं नाममु व्यरचि स्फुटा ॥ २ ॥

इति श्रीमद्वल्लभनन्दनचरणकमलपरागमात्रसनाथरघुनाथस्य
कृतौ नामचन्द्रिका समाप्ता ॥

Besides quotations from *Purāṇas* and the epics, illustrative passages are constantly quoted (probably from the *Bhāgavatapurāṇa* itself) simply introduced by 'tad uktam.' Sometimes we find 'tad uktam bhagavatā' (foll. 5b, 10a, 15b, 16b) or 'bhagavān apy āha (fol. 12a), where *Kṛishṇa* himself seems to speak. Other-
wise only: सत एव आचार्यैरप्युक्तं fol. 11a; आचार्यै-
स्तथैवास्मात् टीकायां fol. 66b.

[H. T. COLEBROOKE.]

3533.

1288. Foll. 48; size 13 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; nine lines in a page.

Harilīlā, an *anukramaṇī* to the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Vopadeva*; with a commentary, called *Harilīlāviveka*, by (*Hemādri*, revised by) *Madhusūdana Sarasvatī*.

The text begins:

श्रीमद्भागवतस्कंधाध्यायार्थादि निरूप्यते ।

विदुषा चोपदेवेन मंत्रिहेमाद्रितुष्टये ॥

The commentary begins:

नमः कृष्णाय नित्यैकसच्चिदानंदरूपिणे ।

जगत्सर्गविसर्गादिसाक्षिणे ऽर्च्यशक्तये ॥

जयति वोपदेवस्य वाचो विबुधसंस्तुताः ।
 घनसारोज्ज्वलाभासाः क्षीरोदस्येव वीचयः ॥
 श्रीमद्भागवतस्यानुक्रमणी तद्विनिर्मिता (हु^० Oxf.) ।
हरिलीलाभिधानेयं यथाबुद्धिं विविच्यते ॥

The commentary ends :

हरिलीलाविवेको ऽयं कामराजस्य वेश्मनि ।
कटके रचया चम्रे तुष्ये हेमाद्रिणा सतां ॥

इति श्रीहरिलीलाविवेकः समाप्तमगमत् ॥

सरस्वतीश्रीमधुसूदनेन निर्वृट्मतेतदुधमोदनेन ।

जनः समस्तो ऽपि रसायनेन ब्रजेशभक्तिं ब्रजतादनेन ।

ज्ञातमष्टौ च पंचाशत्कृत्स्नं ग्रंथविनिर्मितं ॥

For more particulars about this work, cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 92. See also Bur-nouf, préf., p. ciii.

For the verse in which the authorship of the commentary is ascribed to *Hemādri*, see the final verse of the same author's *Kaivalya-dīpikā* (no. 3542).

[H. T. COLEBROOKE.]

3534.

484. Foll. 36; size 12½ in. by 5½ in.; Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Harilīlā, with the *Harilīlāviveka*. A care-lessly written, modern MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

3535.

2791b. Foll. 26; size 10 in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of 1595 A.D.; eleven lines in a page.

Bhagavadbhaktiratnāvalī, or simply *Bhakti-ratnāvalī*, a compendium of the principal tenets of *Vaiṣṇava* belief, in the form of verses extracted from the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Vishṇupurī*, a native of Tirabhukti. [A.]

It begins : ये मुक्तावपि निःस्पृहाः प्रतिपदप्रोन्मोहदा-
 नंदा^०

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 90; Florentine Sansk. MSS., no. 236; Rāj. Mitra, Notices, i., p. 240.

After the 12th chapter this MS. contains 16 verses (instead of 10 of the Oxf. MS.), counted (from the beginning of the work) 396-411, the last three of which, at all events, together with the colophon, evidently belong to the commentary :

साधूनां स्वत एव संमतिरिह स्यादेव भक्त्यर्थिनो^१ ॥ [४०] ॥

एष स्यामहमल्पबुद्धिविभवो ऽप्येको ऽपि वा स्यां भुवं

मध्ये भक्तजनस्य मत्कृतिरियं न स्यादवज्ञास्पदं ।

किं विद्याः सरथाः^१ किमुञ्जलकुलाः किं पौरुषाः किं
 [गुणास्

तत्किं सुंदरमादरेण रसिकैर्नापीयते तन्मधु ॥ [४०] ॥

इत्येषा बहुयत्नतः कृतवता^२ श्रीभक्तिरत्नावली

तत्प्रतीयैव तथैव संप्रकटिता तत्कीर्तिमाला मया^३ ।

अत्र श्रीधरतः सनोक्तिलिखने^४ न्यूनाधिकं यत्स्मृतं

तत्संस्तुं सुधियो ऽहं स्वस्वचरणात्सु मे चापलं ॥ [४०] ॥

महायज्ञशरणाशशोकगणिते शके ।

फाल्गुने कृष्णपक्षस्य द्वितीयायां सुमंगले ॥ [४] १० ॥

चाराणस्यां महेशस्य सान्निध्ये हरिमंदिरे ।

भक्तिरत्नावली सिद्धा सहिता कीर्तिमालया ॥ [४] ११ ॥

इति श्रीमत्पुरुषोत्तमचरणारविंदकृपामकरदंबिंदुप्रोन्मोहित-
 विवेकैरभुक्कपरमहंसश्रीविष्णुपुरीग्रथितायां श्रीभागवतामृता-
 भिलभश्रीमद्भक्तिरत्नावलीकीर्तिमाला(!) समाप्ता ॥

संवत् १६५२ वर्षे मधुमासे सिते पक्षे दशमीसोमवासरे
 लिखितमेतत् ॥ करकृतमपरार्थं क्षंतुमर्हेति संतः ॥ शंकरपुर-
 कृतालयेन रामकृष्णेन लिखितेयं भगवद्भक्तिरत्नावली ॥ भट्ट-
 श्रीविठ्ठलदास आत्मपठनार्थं च परोपकाराय ॥ शिवमस्तु
 सर्वज्ञगतः ॥

There is some difficulty in reconciling the date of the work (Śaka 1555 = A.D. 1633-4;

^१ शरणा मधुमक्षिकाः comm. (see next MS.).

^२ खलु कृता B.

^३ प्रिया B.

^४ श्रीधरमुक्तिलिखने(!) B; श्रीधरसत्तमोक्तिलिखने C.

cf. Florent. MS.) with the date (Samv. 1652 = A.D. 1595) of the present MS., which, as far as appearance goes, one could hardly take to be more modern. [COLL. OF FORT WILLIAM.]

3536.

2592. Foll. 92; size 11½ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1732 A.D.; nine lines in a page.

Vishṇupurī Tairabhukta's Bhagavadbhaktiratnāvalī, with the author's own commentary, entitled *Kāntimālā*. [B.]

See Rāj. Mitra, Notices, i., p. 240. The references to the *Bhāgavata* are always given, but they do not seem to correspond to the divisions of our editions.

The concluding verses of the preceding MS. are explained as far as v. 408, after which the text of v. 409 is given, followed by the colophon: इति श्रीपुरुषोत्तम० भक्तिरत्नावली सकांतिमाला समाप्ता ॥

Then follow the verses:

इति लिखनमनर्थं यास्वविज्ञानहेतोर्

उत भवतु समस्तो दर्शनाद्विष्णुभक्तः ।

प्रचरतु हरिभक्तिग्राहिणी कापि शक्तिम्

तदखिलमखिलान्नापितं माधवेन ॥

श्रीकांतस्य तमालशास्त्रिन इव ज्ञेश्चिदो जन्मना

नानाकैलिकथाफलानि मधुराख्याजज्ञिरे यद्वि ।

लक्ष्मीकृतपरिचितं शुक्लमुखाद्विस्तारितं तद्रसः

स्वैर विष्णुपुरीकृतं ग्रथनमप्यात्रेण संपीयता ॥

महायज्ञ० गणिते शके । फाल्गुने कृष्ण (marg. corr. शुक्ल) पक्षस्य० ॥ वाराणस्यां महेशस्य० ॥

इति श्रीहरिजीव्यासस्य पुस्तकं श्रीरामनाथेनालेखि ॥
संवत् १९८२ ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3537.

1184c. Foll. 39; size 13½ in. by 4½ in.; fair, modern Bengali handwriting; eleven lines in a page.

Kāntimālā, without the text of the *Bhaktiratnāvalī*. [C.]

It begins: सत्सदाचारानुभितश्रुतिबोधितप्रारिखितान-
विमपरिसमाप्तिकारणं श्रीकृष्णकीर्तनरूपं मङ्गलमाचरति श्री-
भागवतपद्येनैव ०

In this MS. the verses up to 407 are likewise explained, and then the text of v. 408 is given; but the MS. omits the last two verses containing the date.

Colophon: इति श्रीभक्तिरत्नावली(!) समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3538.

946. Foll. 72; size 12 in. by 4½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Fragment of *Vishṇupurī's Bhaktiratnāvalī*, with an anonymous commentary in Hindi.

As far as fol. 67, the text (vv. 1-87 of the 1st chapter) agrees on the whole with that of the preceding MSS. After this there are only five more *ślokas*, which, however, are not found in this connection in the other MSS.

[H. T. COLEBROOKE.]

3539.

1234. Foll. 161 (counted 162, no. 153 being passed over); size 12½ in. by 6 in.; good, modern Bengali handwriting; twelve, from fol. 64 ten, lines in a page.

Bhāgavata-Kathāsamgraha, also called *Hari-bhaktitarāṅginī*, an epitome of the *Bhāgavata-purāṇa* with partial quotations of whole verses from the original, by *Keśava Śarman*, or *Keśava Pañcānana Bhaṭṭācārya*, as he calls himself at the end of *skandha x*.

It begins :

प्रणम्य नगतामीशं श्रीमत्केशवशर्मेण ।

कथा भागवती वाच्या हरिभक्तिरङ्गिणी ॥

अशीतिलक्ष इत्यादि येन श्रुतमित्यादि ।

आगन्तुक्याधिविषयातहेतुरापीयते तिक्रकषायकादि ।

भवस्थिरव्याधिविनाशनाय न पीयते किं मधुरं पुराणं ॥

अथ नानाशास्त्रपुराणप्रवन्धैश्चिन्तप्रसादमलभमानस्तद्वत्तवा-
परितुष्यन्तारदोषदेशतः श्रीमद्भगवद्गुणवर्णनप्रधानं भागवतशास्त्रं
प्रारिप्सुर्वेदव्यासस्तत्प्रतिपाद्य परमदेवतानुस्मरणलक्षणं मङ्गलमा-
चरति ॥

यं ब्रह्मवेदान्तविदो वदन्ति परं प्रधानं पुरुषं तथान्ये ।

विश्वोद्भूतेः कारणमोक्षरं वा तस्मै नमो विप्रविनाशकाय ॥

तस्मै नमः यं वेदान्तिनो ब्रह्म वदन्ति मीमांसकाः परं
कर्मात्मकं सांख्यः प्रधानं पाताञ्जलाः पुरुषमन्तर्धामिनं जैषा-
यिका ईश्वरमिति जगत्कारणं । वैशेषिका अपि वाशब्दात्पर-
मात्मानं वदन्तीति सर्वत्रान्वयः ॥ सर्वविप्रनाशकाय सर्वदर्शन-
सिद्धमुक्ता वेदान्तप्रतिपाद्यमेव परमवस्त्वित्याह ॥ ओं जन्माद्यस्य
यतो^० (Bh. P. I., 1) ॥ तं परं परमेश्वरं धीमहि ध्यायेम ।
अस्य विश्वस्य यतो जन्मादि जन्मस्थितिभङ्गं यतो भवति ।
अर्थेषु कार्येषु सर्वत्र सदृशेणान्वयात् ।^०

The skandhas end as follows: I., fol. 18b ;
II., fol. 21b ; III., fol. 31a ; IV., fol. 41b ; V.,
fol. 49b ; VI., fol. 58a ; VII., fol. 63b ; VIII.,
fol. 72a ; IX., fol. 84b ; X., fol. 144a ; XI., fol.
155a ; XII., fol. 162b.

It concludes with the two verses (Bh. P. XI.,
20, 21): नमस्तस्मै भगवते^० ॥ योगीन्द्राय नमस्तस्मै^० ॥
followed by the colophon: इति श्रीभागवतकथासंग्रहः
समाप्तः ॥

On the margin of the last page another
hand has written, in Devanāgarī, the title
Bhāgavatasaṃgrahakathā; and on fol. 1a, in
Bengali and Devanāgarī, *Bhāgavatasaṃgraha*.

The old number of the MS. was 464, under
which the work is referred to by Burnouf,
préf., p. clxvi.

For another work of the same title see
above, no. 3518. [H. T. COLEBROOKE.]

3540.

1491c. Foll. 51; size 15½ in. by 4½ in.;
modern Bengali handwriting; six lines in
a page.

Samkshēpa-Bhāgavatāmṛita, or *Laghu-Bhā-
gavatāmṛita*, an epitome of authoritative opi-
nions regarding the divine nature of *Kṛishṇa*,
his attributes, and his identity with the
different manifestations of *Vishṇu*; abridged,
by *Rūpa Gosvāmin*, from a more extensive
compendium compiled by his brother, *Sanā-
tana Gosvāmin*.

The MS. contains only the first *khaṇḍa*,
called *Śrīkṛishṇāmṛita*, while the whole work
seems to consist of two *khaṇḍas*, the second
being apparently devoted to the praise of
Kṛishṇa's female companion, *Śrī*.

It begins (with the numbers added):

नमस्तस्मै भगवते कृष्णायानुग्रहमेधसे ।

यो धत्ते सर्वभूतानामभवायोशतः कलाः ॥ १ ॥ Cf.
[p. 1275b, note.]

कृष्णवर्णं त्रिषाकृष्णं साङ्गोपाङ्गास्त्रिषावर्दं ।

यज्ञैः संकीर्तनप्रार्थयैवजनि हि सुमेधसः ॥ २ ॥

मुखारविन्दनिस्यन्दमरन्दभरतुन्दिनाः (० ला) ।

ममानन्दं मुकुन्दस्य संदुग्धं वेणुकाकली ॥ ३ ॥

श्रीचैतन्यमुखोद्गीर्णो हरे कृष्णोति वर्णकाः ।

मज्जयन्तो जगत्प्रेम्णि विजयन्तो तदाह्वयाः ॥ ४ ॥

श्रीमद्भुपदाम्भोजैः श्रीमद्भागवतामृतं ।

यद्भूतानि तदेवेदं संक्षेपेण निवेद्यते ॥ ५ ॥

इदं श्रीकृष्णतद्भक्तसंबन्धादमृतं द्विधा ।

आदौ कृष्णामृतं तत्र सुदृढः परिविष्यते ॥ ६ ॥

निर्बन्धं युक्तिविस्तारे मयात्र परिमुञ्चता ।

प्रधानत्वात्प्रमाणेषु शब्द एव प्रमायते ॥ ७ ॥

अतस्तैः शास्त्रयोनित्वादिति न्यायप्रदर्शनात् ।

शब्दस्यैव प्रमाणत्वं स्वीकृतं परमर्षिभिः ॥ ८ ॥

किं च तर्कप्रतिष्ठानादिति न्यायविधानतः ।

अमीभिरेव सुव्यक्तं तर्कस्यानादरः कृतः ॥ ९ ॥

अथोपास्ये सुमुख्यं वस्तुमुक्तयैभूमतः ।
कृष्णस्य तत्त्वरूपाणि निरूप्यन्ते क्रमादिह ॥ १० ॥
स्वरूपस्तदेकालरूप आवेशनामकः ।
इत्यसौ त्रिविधं भाति प्रपञ्चातीतधामसु ॥ ११ ॥

तत्र स्वरूपः ॥

अनन्यापेक्षि यद्रूपं स्वरूपः स उच्यते ॥ १२ ॥

यथा ब्रह्मसंहितायां ॥ ०

The work is founded mainly on the *Bhāgavatapurāṇa*; but, by way of illustration, extracts are given from other *Purāṇas* and similar works, such as *Vishṇudharmottara*, *Mathurākhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa* (fol. 44b), *Bṛihadvaishṇava* (fol. 42a), *Nāradapañcarātra*, *Bhagavadgītā*, and *Harivaṃśa*. Each passage is followed by a short gloss (*kārikā*) added by the compiler.

It ends: यथा तन्ने ।

कन्दर्पकोट्यर्बुदरूपशोभा
नीराज्य पादाबुललाञ्छलस्य (!) ।
कुत्राप्यदृष्टश्रुतिरम्यकालेर्
ध्यानं परं नन्दसुतस्य वक्ष्ये ॥

द्वादशमे च । त्रैलोक्यसौभगमिदं च निरीक्ष्य रूपं यद्योगा-
द्विद्रुममृगाः पुलकान्यविभ्रमिति ॥ इति संक्षेपभागवतामृते श्री-
कृष्णामृतं नाम पूर्वखण्डं ॥

The title '*Laghubhāgavatāmṛita*' — which also appears in a MS. in Bühler's Cat. of Gujarāt etc. MSS., ii., p. 26 (where no author's name is given) — is inscribed, both in Bengali and Hindi, on the first page of the MS. It is doubtless meant to convey the same idea as the '*Samkshepabhāgavatāmṛita*' of the colophon. In Kielhorn's Cat. of Sansk. MSS. in the Central Provinces (Nagpur 1874) a work of the latter title is attributed (probably erroneously) to *Kṛishṇacaitanya* himself; whilst in Stein's Cat. of Kashmir MSS. (p. 225) no author is mentioned. A *Bhāgavatāmṛita* is mentioned as one of *Sanātana's* works at the end of a MS. (Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 193) of

that author's *Vaishṇavatoshikṇī* (in an epilogue added thereto by his nephew, *Jīva Gosvāmin*); cf. also Wilson, *Essays on the Rel. of the Hindus*, i., p. 167; and according to the commentator's explanation (see next MS.) of v. 5 of the introduction, the present work is an abridgment of *Sanātana's* compendium. Wilson, *l.c.*, also credits *Rūpa* with a *Laghubhāgavata*, or abridgment of the *Bhāgavatapurāṇa*.

For another MS. of the same section of the work, see Roth's Cat. of Tübingen MSS., p. 16. [H. T. COLEBROOKE.]

3541.

1418. Foll. 116; size 12½ in. by 4½ in.; fair, modern Bengali handwriting; six lines in a page.

A commentary on the *Samkshepa-Bhāgavatāmṛita*, by *Rādhāmohana Śarman*. Incomplete.

It begins:

राधामुखेन्दुकिरणामृतलोभलोल-
चक्षुश्चकोरपरिहारितमालरूपः ।
रज्यत्रयीनरमणीनलिनीपरीतः
को[ऽ]पि ब्रजेन्द्रतनयः परिपातु विभ्रं ॥
नत्वा श्रीचरणसुखं परिनमद्वृन्दावनान्तःस्थली-
क्रीडाकाननलम्पटस्य सुरनीराधामृतोद्विग्नः ।
श्रीमद्भागवतामृतं सुमधुरं व्याख्यायते श्रीमता
राधामोहनशर्मणा भगवती ऽद्वैतस्य वंशोद्भवा ॥
वन्दे चैतन्यचन्द्रं तमद्वैताद्वैतवियहं ।
नित्यानन्दमयं कृष्णचरणसुखलिप्सया ॥

प्रारिखितग्रन्थसमाप्तिप्रतिफलविग्रपरम्परापराभावुकश्रीकृष्ण-
प्रणतिरूपं मङ्गलमादौ शिष्यशिष्यायै दशमनारदोक्तपादान् *
दर्शयति । नमस्तस्मा इति ।

* *Bhāg. P.* (Bomb. 1853) x., 87, 46 : नारद उवाच ॥

नमस्तस्मै भगवते कृष्णायामलकीर्तये ।

यो धत्ते सर्वभूतानामभवायोशतीः कलाः ॥

Fol. 5b : श्रीकृष्णस्वरूपनिरूपणे ग्रन्थे ऽस्मिन् शिष्यप्र-
वृत्त्यर्थं यो धन इत्यादिना प्रदर्शितभक्त्यानुयाहकत्वदादौय
परमाराध्यत्वप्रदर्शनाय च शकादशस्यपद्यमुद्योतयति । कृष्ण-
वर्णमिति (Bh. P. XI., 5, 33) ।

Fol. 8b : भगवन्नमस्कारादिकं तत्संपर्कमात्रेण वेणुध्वनि-
रपि (रेणु^० MS.) ममाभीष्टं संपादयितुं समर्थ इति मनसिकृत्य
तमेव प्रार्थयते । मुखारविन्देति ।^० मुखारविन्दात् निस्यन्दो
निर्गमनमरन्दभरः मकरन्दनिकरस्तेन तुन्दिला तत्पूरितत्वेन
मधुरा (!) मम मयि ज्ञानन्दं ज्ञानन्दस्वरूपं श्रीकृष्णं तद्भावं वा
संदुग्धां प्रकटयतु ।^०

Fol. 9a : इदानीं शिष्यप्रवर्त्तनाय ग्रन्थस्य प्रेक्षावत्संमतव-
माह श्रीमदिति श्रीमत्प्रभुमुखाभोजैः श्रीमद्भक्त्यसनातनगोस्वामि-
मुखपद्मैः मुखचन्द्रैरिति वा यद्वातानि विस्तारितं भागवतामृतं
भगवत्स्वरूपनिरूपणादिरूपममृतं एतेन भागवतममृतं यचेति
व्युत्पत्त्या ग्रन्थनामापि ज्ञेयं तदेव तदर्थतात्पर्यमेव इदमनुपद-
वक्ष्यमाणभागवतामृताख्यं संक्षेपेण निषेप्यते निबध्यते मया
रूपगोस्वामिनेति शेषः ।

As contained in this MS., the commentary
does not even extend to the end of the first
section, but breaks off abruptly, in the middle
of fol. 116b, in the comment on a *kārikā* —
मधुरामिति विस्मयं मधुरामण्डले व्रजं । तदानीं सुहृदा तत्र
मधुपुष्पमभावतः ॥ — found on fol. 48a, l. 1 of the
MS. of the text. There being no colophon,
the title of the commentary is not given in
the MS. itself; but on fol. 1a another hand
has inscribed, in Devanāgarī, the erroneous
title श्रीराधामोहनगोस्वामिकृतवृहद्भागवतामृतं.

The MS. is referred to, under its old
number 1532, by Burnouf, préf., p. clxvi.

[H. T. COLEBROOKE.]

3542.

2034. Foll. 145; size 12½ in. by 5½ in.;
good Devanāgarī writing, of about 1700 A.D.;
7-14 lines in a page.

Muktāphala, a summary of *Vaiṣṇava* doc-
trines as propounded in the *Bhāgavata-purāṇa*;

composed by *Vopadeva*, son of the physician
Keśava, and pupil of *Dhaneśa*; with a com-
mentary, entitled *Kaivalyadīpikā*, composed
(at his father's house in *Kaṭaka*) by *Hemādri*,
son of *Kāmadeva*, and at the time minister of
king *Rāmarāja* (or *Rāmacandra*, A.D. 1271-1309)
of *Devagiri*. [A.]

Vopadeva's work, being exclusively based
on the *Bhāgavata*, is sometimes described * as
a mere commentary or gloss on that *Purāṇa*.
It consists of three divisions, treating respec-
tively: (a) of the nature of *Vishṇu*, and the true
mode of his worship (*Vishṇubhakti*), foll. 1-54;
(b) of the duties and rites to be performed by
his votaries (*Vishṇubhaktijanya*), foll. 54-74;
(c) of the nine different grades or dispositions
(*rasa*) to be attained by them successively in
the perception of his all-pervading power,
foll. 75-145.

The text begins :

विष्णुं पञ्चात्मकं वंदे भक्त्याष्टादशभेदया ।

सांगवर्गोनविंशत्या भक्तैर्नवभिराश्रितम् ॥ १ ॥

विष्णुप्रतीत्यै चतुर्वर्गचिन्तामय्यामजीगणत् ।

भेदान्त्रतानीं दानानीं तोषानीं मोक्षवर्त्मनीं ॥ २ ॥

मूर्तिप्रासादपूजानीं हेमाद्रिगणकायणीः ।

विष्णुभक्त्यंगभक्तानीं गणयत्युक्तसारणीः ॥ ३ ॥

मुक्ताफलेन ग्रंथेन सद्भागवतशुक्तिना ।

भक्तिस्वातंत्र्यबुना मुग्धमार्कंडेयशिशुश्रिया ॥ ४ ॥

मुक्ताफलं सुखचितस्फुटभक्तिभेद-

प्रत्यक्षराजितलसत्यदपन्नरागं ।

हेमाद्रिसंभवसुवर्णनिवेशरम्यं

कंठे कुरुध्वमवहं ध्वमपूर्वलेखनीं ॥ ५ ॥

तत्रादौ विष्णुप्रकरणं ॥ तत्र विष्णोर्लक्षणं भेदाश्च ॥

सहमेवासमेवाये नान्यद्यत्सदसत्यम् ।

पञ्चादहं यदेतच्च यो ऽवशिष्येत सो ऽस्यहम् ॥ ६ ॥

* As, for instance, in *Gopālācārya's Bhāgavatabhū-
shaṇa*, printed at Bombay and Benares.

स द्वेधा । निराकारः साकारश्च । अनवच्छिन्नं चैतन्यं निरा-
कारः । सत्त्वावच्छिन्नं चैतन्यं साकारः ॥ रजस्तमोभ्यां युक्ते सत्त्वे
पुरुषः । रजसा ब्रह्मा । तमसा रुद्रः । शुद्धे विष्णुरेव । ०

Hemādri's commentary, *Kaivalyadīpikā*,
begins :

यज्ज्योतिरुन्मिषति चेतसि धर्मेमेधम्
सातस्युपाभिह वशे परिकर्मेमुख्यैः ।
तच्छुद्धसत्त्वमुकुरप्रतिविम्बभावात्
कृष्णाभिधामुपगतं भुवि भावयेम ॥ १ ॥

समूलघातं प्रणिहत्य योऽधं
मृणालिनो चेतयते मनीषी ।

यत्पादसंज्ञाजगती कृतायी
गुरुं विवस्वतमिहानुवे तं ॥ २ ॥

श्रीवोपदेवस्य निधेगुणानां
जयति ते ते भुवि वाग्विलासाः ।

विकुण्ठ्य येषु स्वयमीश्वरो ऽपि
सर्वज्ञश्च स्वमवैति रुढं ॥ ३ ॥

अस्मिन्समस्मिन्नपि वाङ्मयाभात्
अपारपारीणमनीषयोच्चैः ।

विवृण्वतश्चिज्जडवस्तुभेदं
गुणा गणयेया भुवि नास्य कैः कैः ॥ ४ ॥

अमुष्य वेदग्धनिधेर्द्वेदिस्पृशो
मुदं ददंते ऽत्र न कस्य सूक्तयः ।

मुक्ता मृषाद्वेषिमनीस्यनारतं
वियोगिहृदीव कलाः कलानिधेः ॥ ५ ॥

तेन मुक्ताफलं तेने यत्नोक्तमनुगृह्णता ।
तत्र टीकां यथाबुद्धिं कुर्वे कैवल्यदीपिका ॥ ६ ॥

मृष्टा त्रिलोकगुरुणार्थमिवेदुलेखां
सर्वज्ञमंडनकरीमकलंकशंका ।

टीकां प्रियां परमहंसजनस्य दृष्टा
कुर्यामिमां तदिह यातु बुधाः प्रसादं ॥ ७ ॥

इह मुमुक्षुपकाराय रुचिरं प्रकरणं चिकीर्षुराचार्यस्तस्य
परिसमाप्तिप्रचयपरिपेथिविप्रविधाताय शिष्टाचारपरिपालनाय
च समुचितेष्टदेवता वंदमानस्तप्रतिपाद्यमर्थं श्रोतृप्रवृत्त्यंगतया
संक्षिप्याह । विष्णुमितादि । ०

From the comments on vv. 2-5 (throughout
interpreted in a double sense) we extract the
following passages :

इह च स्वकर्तृकत्वे ऽपि यदुराजमहामंत्रिणा हेमाद्रिणा
अभ्यर्चितस्तत्कर्तृकत्वं स्थापितवान् । तदेवाह । विधिवत्त्वादि ।
चतुर्थी धर्मादीनां वर्गश्चतुर्वर्गः । तत्रेष्टसमर्पको यंश्चिंतामणिः ।
मणिर्द्वयोरित्यभिधानात् स्त्रीत्वं तस्यां हेमाद्रिर्वेतादिभेदानजो-
गणत् । ० ॥ गणकाग्रणीः । गणकेषु देशकोशयोरायण्ययी
लिखन्तु अग्रणीर्मुख्यः । ० ॥ सती प्रशस्ता भागवतमेव श्रुति-
जैमिस्थानं यस्य तत्रथा तेन भक्तिर्भजनं कर्तुरनुरागः स एव
स्वात्मं यस्य तत्रथा तेन । ० । मुग्धो धीतः मार्कंडेयो यस्मिन्
शिशोः शिशुरूपे विष्णोः स तथा तस्य श्रीः शोभा यस्मात्तत्रथा
तेन । भाषितपुस्तकत्वादिभाषाभावः । मार्कंडेयो हि हिमवति
पुष्पभद्रातीरे भगवन्मायां दिदृक्षुरतिदीर्घं तपस्तप्यमानः कदा-
चित्सप्तवत्सेन भगवता प्रकटितायां मायायां निखिललोकसंज्ञावोदके
मुहुर्मेज्जनोन्मज्जनानि भजन् अकस्माद्दृष्टपर्णसंपुटे शयानमतिमुंदरं
भगवद्बालमालोक्य प्रमुमोह । यो हि मुनिः पुञ्जिकस्यलादिविधमे
पुनर्वैभ्राम सो ऽप्यत्र मुग्ध इति शिशोः सुंदरत्वमुक्तं तस्याप्येतद-
लंकार इत्यतिशयः । एकं च मुक्ताफलं प्रायेण बालानलं करो-
तीति भगवित्शेषोक्तिः । ० ॥ हेमाद्रिः पुरुषविशेषः तत्संभवानि
तेनोच्चारितानि सुषु सुरेखाणि यानि वर्णानि अस्तराणि तेषां
निवेशेन तत्र तत्रोचितस्थानेषु न्यासेन रम्यं सुसिद्धं । वर्णग्रहणेन
स्ववाम्नानां स्तोकत्वमुक्तं । तत्कंठे कुरुर्ध्वं कंठस्थं यथा स्यात्तथा
अभ्यस्यध्वमित्यर्थः । ०

The text of the *Muktāphala* ends (with the
numbers supplied from MS. B):

उद्गायतीनामरविंदलोचनं
ब्रजोगनानां दिवमस्पृशद् ध्वनिः ।
दभश्च निर्मेषनशब्दमिश्रितो
निरस्यते येन दिशामर्मगलं ॥ [४५] ॥

स्वस्थस्तु विष्णस्य खलः प्रसीदतां
ध्यायंतु भूतानि शिवं मिथो धिया ।
मनश्च भद्रं भजतादधोक्षजे
ऽप्यावेश्यतां नो मतिरप्यहेतुकी ॥ [४६] ॥

चतुरेण चतुर्वर्गेचिंतामणिविज्यया ।
हेमाद्रिणाजितं मुक्ताफलं पश्यत कौतुकात् ॥ [४७] ॥

निर्मथ्य पयसा राशिं मंदरः कौस्तुभं न्यधात् ।
हेमाद्रिर्वैचसा मुक्ताफलं रत्नं हृदि प्रभोः ॥ [४८] ॥

हेमाद्रिमाद्रियत एव गुणेन येन

तेनैव पूरितमुखेन सुबद्धमेतत् ।

मुक्ताफलं प्रतिफलज्जगदीशरूपं

यत्कर्णकंठकुहरे सुधमास्य काचित् ॥ [४९] ॥

हे एव चित्रे रामस्य सिंधुवैद्वः पुराधुना ।

हेमाद्रिः स्वमुपानीतः सूर्यवृत्तप्रदक्षिणः ॥ [५०] ॥

विद्वद्वनेशशिष्येण भिक्षुशिवसूनुना ।

हेमाद्रिर्वोपदेवेन मुक्ताफलमचीकरत् ॥ [५१] ॥

स्वर्गे गीर्वाणनाथः सुरपतिमभितः शाब्दिकानां वरेण्यं
पाताले नागराजः क्षणपतिसदृशो यस्य गार्यति कीर्तिः ।

यस्तोर्णः शास्त्रपाथोनिधिमखिलमदो यंथरत्नं सुवृत्तं
चक्रे शिष्यो धनेशः कविकुलतिलकः कैशविर्वोपदेवः ॥

इति मुक्ताफलं समाप्तं ॥

The last verse is not found in the other MSS., nor is it explained in the *Kaivalya-dīpikā*, from which we extract a few passages of comment on the preceding verses (again explained in a double sense):

इह च स्वकर्तृके ऽपि यदुराजमहार्मत्रिणा हेमाद्रिणा अभ्यर्चित
आचार्यैस्तत्कर्तृकत्वं स्थापितवानिति प्रागुक्तं तदेतत्पर्यंते ऽपि
स्फावयन्नाह चतुरेणेति । चतुर्वर्गचिन्तामण्याख्ये यंथमहोदधेर्वे-
शिज्या तथा चतुरेण विदितयंथरचनारोतिविशेषेण । यथा हि
वशिज्यायां तत्तद्देशेभ्यस्तानि प्रियवस्तून्त्यादृत्य पुमान् तत्तद्विषये
चतुरो भवति तथैतेन तत्तत्समृतीतिहासपुराणादिभ्यस्तानि तानि
निःशेषव्रतदानतीर्थमोक्षादिप्रतिपादनपराणि वाक्यान्त्यादृत्य यंथ-
रचनायां कौशलमासादितं । ततस्तथैव रेखया भागवतस्य
तत्तत्कर्तृकेभ्यस्तानि तानि विष्ण्वादिवस्तुचतुष्टयप्रतिपादनपराणि
पद्यानुद्धृत्य मुक्ताफलार्थं प्रकरणं कृतं । ० [४९] ॥ ० यस्य
राशिं क्षीरोदं मंदरो मंथाचलः न्यधात् निक्षिप्तवान् हेमाद्रिर्महः
कामदेवात्मजश्च वचसां राशिं भागवताख्यं निमेष्य मुक्ताफलार्थं
रत्नं यंथं च प्रभोः श्रीकृष्णस्य हृदि न्यधादित्यर्थः ॥ [४९] ॥
हे एवेति । रामो दाशरथिर्देवगिरीश्वरश्च तस्य पुरा चेतायां
चरित्रेषु मध्ये हे एव चित्रे यत्सिंधुः समुद्रो बद्धः यच्च हेमाद्रिर्महः
स्वमुपानीतः स्वस्य निकटीकृतः । किंभूतस्य सूर्यस्य रवेरावृत्ता
आवृत्तिं गता प्रदक्षिणी परिध्रमणी वस्तिन्मेरौ स तथा । ० ।
अन्यत्रैव तस्य तु रामस्य अधुना यदुकुले अवतीर्णस्य हे एव
चित्रे यत्सिंधुर्गजमदो बद्धः । सिंधुशब्देन तद्वंतो गजा लक्ष्यते ।

सिंधुरिति जातावेकवचनं । प्रत्यर्थिनो राज्ञः पराभूय तत्सिंधुराः
स्वगृहे बद्धा इत्यर्थः । यच्च हेमाद्रिर्द्विजविशेषः स्वमुपानीतः
स्वसाक्षाज्यस्य महामात्यस्य पदे ऽधिकर्तुमिष्यर्थः । कीदृशः ।
सूरिषु पदवाक्यमप्रतीति (r. पदवाक्यप्रमाणादिप्रवीणेषु with
B, C) आवृत्ता शतशः क्रियमाणत्वादावृत्तिं गता प्रकृष्टा दक्षिणा
दानं यस्य स तथा । को हि नाम वृहस्पतिमपि प्रज्ञया प्रहसत-
स्तादृशस्य मंत्रस्य शिरोमणेर्निजनिजकटीकरणाच्चित्रोयते ॥ [५०] ॥
विद्वद्वनेशशिष्ये [शेत्यतिरोहितायै] ॥ [५१] ॥ ० । यत्किंचिदत्रभवतः
खलु वोपदेवसूरेः कृतिर्निजधिया परिवर्तते मे । उद्दिश्य (!)
कोविदजनोपकृतिं तदेतदाराधनं भगवतः परमेश्वरस्य ॥

छायावतीममृतदामपि नैकचित्रां

पुण्यप्रपामिव भुवि प्रथितां तदीयां ।

टीकां प्रियां परमहंसजनस्य दृष्ट्वा

यंथः कृतो ऽत्र कृतिनां हृदुयैति तोषा^१ ॥

अतस्त्वे तत्त्वधीर्येषां तत्त्वे वातस्त्वधीर्नृणां ।

न तानानंदयत्येता वोपदेवस्य सूक्तयः ॥

यस्य व्याकरणे वरेण्यघटनाः स्फोताः प्रवंधा दश

प्रख्याता नव वैद्यके ऽप्यतिथिनिर्धारार्थमेको ऽद्भुतः ।

साहित्ये त्रय एव भागवततत्त्वोक्तेः (० क्ली B, C) त्रय-

[स्तस्य भु(० स्य च C)-

च्यंतर्वाणि(भूगिर्वाण C)शिरोमणिरिव गुणाः के केन

[लोकोत्तराः ॥

टीकां मुक्ताफलस्येमां नास्मा कैवल्यदीपिका ।

हेमाद्रिः कटकं चक्रे कामराजस्य वेश्मनि ॥

इति हेमाद्रिदेवविरचिता मुक्ताफलटीका समाप्ता ॥

[GAIKAWAR.]

3543.

55. Foll. 163 ; size 10½ in. by 4½ in. ; careless Devanāgarī writing of the latter part of last century ; ten lines in a page.

Vopadeva's *Muktāphala* (foll. 52), followed by *Hemādri's Kaivalyadīpikā* (foll. 112 ; part of fol. 91, and the whole of fol. 92 being, however, left blank). [B.]

^१ हृदयैतुतुतोषं B ; हृदुयैतु तोषं C ; ? r. हृदयं तुतोष ॥

The gap in the commentary extends from fol. 107b, l. 1, to fol. 108b, l. 2 *infra* in A.

Though much less correct than A, this copy is very useful in correcting the not infrequent mistakes of that MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

3544.

1229. Foll. 141 (numbered 140, no. 92 being double); size 11½ in. by 6 in.; Devanāgarī writing; European paper (watermark 1801); 7-15 lines in a page.

Muktāphala, with the *Kaivalyadīpikā*. [C.]

To the four verses of the epilogue of the commentary this MS. adds the following:

सकलविबुधमानः श्रीनिकेतवदान्यः (१०ते व०)

समद्विबुधसिंहः श्रीनिवासांघ्रिसेहः (०वः) ।

जयति दिनयमिंधुर्वामनेशः सुबंधः

प्रणतसकलभूषः कृष्णवंशैकदीपः ॥

इति श्रीवोपदेवकृता मुक्ताफलटीका कैवल्यदीपिका समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3545.

846d. Foll. 7; size 12 in. by 4½ in.; good, modern Devanāgarī writing (European paper); seven lines in a page.

Durjanamukhacapeṭikā, 'a slap in the face of wicked men,' being a vindication of the *Bhāgavata* as one of the original *Purāṇas* promulgated by *Vyāsa*, and not the work of *Vopadeva*; professing to have been written by *Rāmāśrama*.

A note in Colebrooke's hand, on the margin of the last page, however, states that "*Maṇirām Tārā* is of opinion that this little tract is not the work of *Rāmāśrama*, but of *Rāma*

Kṛishṇa Bhaffa, a *Paṇḍit* now living at Benares. *Rāmāśrama* was pupil of *Bhaffoji*."

E. Burnouf, who has translated this tract in his preface to the *Bhāgavatapurāṇa* (p. 59), on the other hand, is in favour of *Rāmāśrama*'s authorship, on the ground that the author of the *Capetīkā* dates *Vopadeva* five centuries back instead of six, as the contemporary of Colebrooke ought to have done.

It begins :

बल्लवीवल्लभं नत्वा ब्रुवे विद्वद्भिनिश्चयम् ।

भागवताभिधे ग्रंथे आर्षानार्थत्वसंशये ॥ १ ॥

भागवतमनार्थमिति वदंतः प्रष्टव्याः कथमनार्थत्वमिति ग्रंथे व्यासनामदर्शनात् । यो हि ग्रंथं कृत्वा इयस्य नाम लिखति स हि प्रीत्या यथा विद्यारख्यैर्वेदभाष्ये माधवनाम । धनादिलोभाद्वा यथा वोपदेवेन हेमाद्रेनाम । ०

Fol. 2a : किं च । माध्वेन विजयध्वनेन भागवते टीकाकृता तत्रादावष्टी टीका अवलोक्येमुक्तं हनुमटीका शंकराचार्य-टीका चेत्याद्युक्तं तत्कर्तृ संगच्छता । वोपदेवस्य पञ्चशती संवत्सराणां अतीता शंकराचार्याणां समदशशती अतिक्रान्ता । ०

It ends: ननु स्मृतीनामधिप्रणीतत्वे सति वेदाविरुद्धार्थकत्वेन प्रामाण्यमिति चेन्न लाघवेन वेदार्थकत्वेन तत्रामाख्यस्योचितत्वात् ॥ इति श्रीरामाश्रमविरचिता दुर्जनमुखचपेटिका समाप्ता ॥

For a second treatise of the same title see above, no. 3367.

[H. T. COLEBROOKE.]

3546.

846c. Foll. 9; the same size and hand.

Durjanamukhapadmapāḍukā, 'a kick in the face of wicked men,' being a reply, by an unknown author to the preceding tract; advocating *Vopadeva*'s claim to the authorship of the *Bhāgavatapurāṇa*. Translated by Burnouf, *préf.*, p. 73.

It begins : यदुक्तमत्र च व्यासनामलेखने ग्रन्थकर्तुः किं कारणं । नापि धनादिलोभो नापि प्रीत्यतिशय इति । तत्र पृच्छामः । यदत्र शेषुषीवैशद्यं दर्शयता भवता वैष्णवाभिमत-
भागवतनिर्माणे धनादिलोभो न कारणमित्युच्यते तत्किं व्यासस्य धनादिविप्रायनसामर्थ्यविरहादाहो स्विद्वन्थकर्तुर्निःस्पृहत्वात् ।^०

It ends :

इह जगति खलानी कण्टकानां द्विधैव
प्रतिकृतिरतिरम्या प्रोदिता पण्डितेन्दैः ।
निकटमुपगतानामास्यभङ्गो ऽङ्कुरक्षैर्
व्यवहितवसतीनां सर्वयोपेक्षणैव ॥

इति दुर्जनमुखपद्मपादुका समाम्ना ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3547.

457. Foll. 208; size 16½ in. by 5 in.; clear Bengali handwriting; European paper (watermark 1802); eight lines in a page.

Mahā-Bhāgavatapurāṇa, an apocryphal *Purāṇa* recounting the story and exploits of *Devī*, and urging her claims to being worshipped as the supreme deity.

The MS. contains only *Khaṇḍa* I., consisting of 80 *adhyaṅgas*. Perhaps, however, the work was never carried any further.

The first *adhyaṅga* runs as follows : ओं

नारायणं नमस्कृत्य ० ॥

यामाराध्य विरिञ्चिरस्य जगतः स्रष्टा हरिः पालकः
संहर्ता गिरिशः स्वयं समभवद्ध्येया च या योगिभिः ।
यामाह्वा प्रकृतिं वदन्ति मुनयस्तत्त्वार्थविज्ञाः परां
तां देवीं प्रणमामि विश्वजननीं स्वर्गापवर्गप्रदां ॥

या स्वेच्छयास्य जगतः प्रविधाय सृष्टिं
संप्राप्य जन्म च तथा पतिमाप शम्भु ।
उग्रैस्तपोभिरपि यां समवाप्य पत्नीं
शम्भुः पदं हृदि दधे परिपातु सा वः ॥

एकदा नैमिषारण्ये शौनकाद्या महर्षयः ।

पप्रच्छुर्मुनिशार्दूलं सूतं वेदविदां वरं ॥

चृपय ऊचुः ॥

व्यासशिष्य महाप्राज्ञ सर्ववेदविदा वर ।
पुराणं सोमप्रतं ब्रूहि स्वर्गमोक्षसुखप्रदं ॥
विद्यते विस्तृतं यत्र देव्या माहात्म्यमुत्तमं ।
जायते च दृढा भक्तिर्देव्यै संश्रवणेन वै ।
देव्या ज्ञानविहीनानां नृणामपि महामते ॥

सूत उवाच ॥

यदुक्तं श्रीमहेशेन नारदेन महात्मना ।
पुराणं परमं गुह्यं महाभागवताह्वयं ॥
तदाह भगवान्व्यासः श्रद्धया भक्तिशालिने ।
स्वयं जैमिनये पूर्वं पुनस्ततो ब्रवीम्यहं ॥
गोपनीयं प्रयत्नेन न प्रकाशयं कदाचन ।
एतस्य श्रवणे पाठे यत्पुण्यं जायते द्विजाः ॥
तद्वक्तुं न महेशो ऽपि शक्नो वर्धशतैरपि ।
किमहं कथयिष्यामि संख्याविरहितं यतः ॥
श्रुत्वैव विस्मयाविष्टा चृपयस्ते ऽतिहर्षिताः ।
पुनरुचुर्मुनिप्रेष्टं सूतं वेदविदां वरं ॥

चृपय ऊचुः ॥

यथा पुराणप्रेष्टं तत् प्रकाशमभवत्स्त्रिती ।
एकदाचस्त (एत०) तत्त्वेन कृपया मुनिपुङ्गव ॥

सूत उवाच ॥

महर्षिर्भगवान् व्यासः सर्ववेदविदा वरः ।
अशेषधर्मशास्त्राणां वक्ता ज्ञानी महामतिः ॥
कृत्वा समदशैतानि पुराणानि महामुनिः ।
न तृप्तिमभिलेभे स कथंचिदपि धर्मेवित् ॥
महापुराणं परमं यत्परं नास्ति भूतले ।
भगवत्याः परं तत्त्वं माहात्म्यं यत्र विस्तृतं ॥
तत्कथं वर्णयिष्ये ऽहमिति चिन्तापरायणः ।
देव्यास्तत्त्वमविज्ञाय क्षुब्धचित्तो बभूव सः ॥
यस्यास्तत्त्वं न जानाति महाज्ञानी महेश्वरः ।
तस्याः कथं परं तत्त्वं ज्ञातव्यमिति दुष्करं ॥
विचिन्त्यैवं महाबुद्धिश्चचार परमं तपः ।
गत्वा हिमवतः पृष्ठं दुर्गाभक्तिपरायणः ॥
तेनैव तपसा तुष्टा सर्वाणी (श०) भक्तवत्सला ।
सदृष्टरूपा चाकाशे स्थित्वेदं वाक्यमब्रवीत् ॥

यत्र ताः श्रुतयः सर्वा ब्रह्मलोकं महामुने ।
गच्छ तत्र परं तत्त्वं मम वेत्स्यसि निष्कलं ॥
प्रत्यक्षतां गमिष्यामि तत्रैव श्रुतिभिः स्तुता ।
तच्च संपादयिष्यामि तवाभिलषितं च यत् ॥
तच्छ्रुत्वा भगवान्व्यासो ब्रह्मलोकं तदा ययौ ।
वेदान्प्रणम्य पप्रच्छ किं ब्रह्म परमव्ययं ॥
अपेक्षस्तद्वचनं श्रुत्वा विनयावनतस्य वै ।
वेदाः प्रत्येकतः प्राहुस्तत्त्वान्मुनिपुंगव ॥

अग्रे उवाच ॥

यदन्तःस्थानि भूतानि यतः सर्वे प्रवर्तते ।
यदाहुस्तत्परं तत्त्वं साक्षा भगवती स्वयं ॥

यजुरुवाच ॥

या यज्ञैरखिलाधीशा योगेन च समिज्यते ।
यतः प्रमाणं हि वयं सैका भगवती स्वयं ॥

सामोवाच ॥

यदेदं भ्राम्यते विश्वं योगिभिर्या विचिन्त्यते ।
यद्भासा भासते विश्वं सैका दुर्गा जगन्मयी ॥

अथर्वोवाच ॥

यां प्रपश्यति देवेशीं भक्त्यानुयाहिणो जनाः ।
तामाहुः परमं ब्रह्म दुर्गा भगवतीं मुने ॥

सूत उवाच ॥

श्रुतीरितं निशम्येत् व्यासः सत्यवतीसुतः ।
दुर्गा भगवतीं मेने परं ब्रह्मेति निश्चरत् ॥
श्रुतयस्त्वेवमुक्ता साः (१. ती) पुनरुचुर्महामुनि ।
प्रत्यक्षं दर्शयिष्यामो यथास्माभिरुदाहृतं ॥
इत्येवमुक्ता श्रुतयस्तुष्टुवुः परमेश्वरी ।
सर्वदेवमयीं शुद्धां सच्चिदानन्दविग्रहा ॥

श्रुतय ऊचुः ॥

दुर्गे विश्वमयि प्रसीद परमे सृष्ट्यादिकार्यत्रये
ब्रह्माद्यान्पुरुषत्रयास्त्रिजगुणैस्त्वं स्वेच्छया कल्पिता ।
नो ते कोऽपि च कल्पको ऽत्र भुवने विद्येत मातयेतः
कः शक्तः परिवर्णितुं तव गुणान् लोके भवेद्गुणैः ॥
त्वामाराध्य हरिर्निहत्य समरे दैत्यान्त्रये दुर्जयान्
त्रैलोक्यं परिपाति शस्त्ररपि ते धृत्वा पदं रक्षसि ।

त्रैलोक्यक्षयकारकं समपि वस्तुत्कालकूटं विश्वं
किं ते वाचयितुं वयं त्रिजगतां भूमः परेशपक्षिके ॥

या पुंसः परमस्य देहिन इह स्वीयेर्गुणैर्मोयया
देहाख्यापि चिदात्मिकापि च परम्यन्दादिशक्तिः परा ।
तन्मायापरिमोहितास्तनुभूतो यामेव देहस्थिता
भेदज्ञानवशाद्ददन्ति पुरुषं तस्यै नमस्ते ऽक्षिके ॥

स्त्रीपुंस्त्वप्रमुखैरुपाधिनिष्पद्यैर्हीनं परं ब्रह्म यत्
त्वत्तो या प्रथमं बभूव जगतां सृष्टीं सिमृष्टा स्वयं ।
सा शक्तिः परतो ऽपि यच्च समभून्मूर्तिद्वयं शक्तिरितम्
त्वन्मायामयमेव तेन हि परं ब्रह्मापि शक्त्यात्मकं ॥

तोयोत्वं करकादिकं जलमयं दृष्ट्वा तथा निश्चयम्
तोयत्वेन भवेद्ब्रह्मो मतिमतां तथ्यं तथैव भुवं ।
ब्रह्मोत्वं सकलं विलोक्य मनसा शक्त्यात्मकं ब्रह्म त-
च्छक्तित्वेन विनिश्चितः पुरुषधीः पारम्पर्या ब्रह्मणि ॥

षट्चक्रेषु लयन्ति ये तनुभूता ब्रह्मादयः षट् शिवाश्
ते प्रेता भवदाश्रयाश्च परमेशत्वं समायान्ति हि ।
तस्मादीश्वरता शिवेन हि शिवे त्वय्येव विश्वास्तिके
त्वं देवि त्रिदशैकवन्दितपदे दुर्गे प्रसीदस्व नः ॥

इत्येवं स्तुतिवाक्यैस्तु श्रुतिभिः संस्तुता सती ।
स्वरूपं दर्शयामास जगदाद्या सनातनी ॥

ज्योतीरूपा हि या देवी सर्वप्राणिष्ववस्थिता ।
व्यासस्य संशयं छेत्तुं स्वतन्त्राकृतिमादधे ॥

स्फुरत्सूर्यसहस्राभां चन्द्रकोटिसमद्युतिं ।
सहस्रबाहुभिर्भुक्ता दिवास्तैरतिशोभितैः ॥

सिंहपृष्ठसमारूढा कदाचित् शतबाहना (1) ।

अनुभिर्बाहुभिर्भुक्ता नवीनजलदप्रभा ॥

द्विभुजा च चतुर्हस्ता तथा दशभुजा क्षणे ।

अष्टादशभुजा ह्यापि शतसंख्यभुजा तथा ॥

अनन्तबाहुभिर्भुक्ता दिव्यरूपधरा क्षणे ।

कदाचिद्विष्णुरूपा च वामस्या कमलासना ॥

राधया सहिताकस्मात् कदाचिन्कृष्णरूपिणी ।

वामाङ्गाधिगता चाणी कदाचिद् ब्रह्मवादिनी ॥

सूत उवाच ॥

एवंरूपाणि संलोक्य पराशरसुतो मुनिः ।

तां ज्ञात्वा परमं ब्रह्म जीवन्मुक्तो बभूव ह ॥

ततो भगवती देवी ज्ञात्वा तस्याभिवाञ्छितं ।

रूपादतलसंलग्नं पङ्कजं समदर्शयत् ॥

मुनिस्तस्य सहस्रेषु दलेषु परमाक्षरं ।
 महाभागवतं नाम पुराणं समलोकयत् ॥
 प्रणम्य शिरसा देवीं नानास्तुतिभिरादरात् ।
 जगाम स्वाश्रमं भूयः कृतकृत्यः स्वयं द्विजाः ॥
 यद्यावत्पङ्कजं दृष्टं पुराणं परमाक्षरं ।
 महाभागवतं पुण्यं प्रकाशमकरोत्तथा ॥
 चेहानु कथितं तेन श्रुतं चाधिगतं मया ।
 चेहाहः कथयिष्यामि गोपनीयं प्रयत्नतः ॥
 अश्वमेधसहस्राणि वाजपेयशतानि च ।
 महाभागवतस्यास्य कलां नार्हेन्नि षोडशीं ॥
 एवं महाभागवतं प्रकाशमभवन्निशी ।
 परिचाणाय लोकानां महापातकिनामपि ॥

इति० महाभागवतप्रकाशनं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥

The contents of the chapters are only indicated in a few of the colophons. At the end of *adhys.* 16-20 the work is styled श्रीमहाभागवते महापुराणे श्रीभगवतीगीतासूपनिषद्विद्यायां योगशास्त्रे ० ॥

Adhys. 70-74 contain the *Gaṅgāmāhātmya*; 75-77, the *Kāmākhyāmāhātmya*; 78, the *Tulasīmāhātmya*; 79, the *Rudrākshamāhātmya*.

It ends: व्यास उवाच ॥

एतावदुक्तं देवेन पृष्टेन मुनिना स्वयं ।
 खण्डेऽस्मिन् जैमिने वाक्यं पुण्यं परमशोभनं ॥
 एतच्चः शृणुयान्मर्त्यैः षोडशा भक्तिसंयुतः ।
 सोऽने निर्वाणमाप्नोति भुक्त्वा भोगान्मनोरथान् ॥
 सुगुणमेतत्परमं कथितं शूलपाणिना ।
 महात्मने मुनीन्द्राय नारदाय महामते ॥
 यस्य संविद्यते गेहे तमापन्नं स्पृशेत्कचित् ।
 य इदं परमस्थानं श्रावयेद् द्विजसन्निधौ ।
 सद्भक्त्या जैमिने तस्य पापं नश्यति तत्क्षणम् ॥
 अयमेकशतकोटिजन्मान्तरसुसंचितं ।
 एतदाकर्ण्य संत्यज्य पापं मोक्षमवाप्नुयात् ॥

इति श्रीमहाभागवते महापुराणे प्रथमखण्डसमाप्तिर्नैमाशी-
 तितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ समाप्तश्चायं प्रथमखण्डः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, i., p. 203 (48 *adhys.*);
 R. Roth, Cat. of Tübingen MSS., p. 15 (80 *adhys.*);

Burnouf, *Bhāgav. Pour.*, préf., p. cxi., note, refers to this MS. under its old no. 321, but erroneously takes it to contain the first book of the *Devībhāgavata*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3548.

1918. Foll. 320; size 13½ in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing of 1525 A.D.; 14-16 lines in a page. From fol. 278 to the end many leaves have suffered somewhat from damp and wear.

Matsyapurāṇa.

For an analysis of the work see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 95. Several editions of the work have appeared in India.

The MS., which was written by two brothers, *Tripurāri* and *Lakshmīdhara*, begins:

प्रणव(र. प्रचंड)तोडवाटोपप्रक्षिप्ताक्षिप्रदिग्गजाः ।

भवंतु विघ्नभंगाय भवस्य भवतां भुजाः ॥ १ ॥

Colophon: संवत् १५६२ वर्षे उत्तरायणगते श्रीसूर्ये
 ग्रीष्मर्तौ आपादे मासे शुक्लपक्षे चतुर्थी शनिवासरे मघनक्षत्रे
 सिद्धिनाम्नि योगे सिंहलग्ने ॥ मिथुनस्थे सूर्येनक्षत्रे मेघस्थे गुरौ
 शेषेषु ग्रहेषु यथास्थानस्थितेषु ॥ तस्मिन्दिने पुस्तकं लिखितं ॥
 सामेटाहाते जो० गणपापुत्रज्येष्ठ(० ह)पुत्रत्रिपुरारि अपरार्थं
 लिखितं लघुपुत्रलक्ष्मीधरेण पूर्वार्थं लिखितं पुस्तकं ॥ राणा-
 श्रीसंग्रामराज्ये महिषपुरवास्तव्ये ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

3549.

2032. Foll. 334; size 13½ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1767 A.D.; 15-18 lines in a page.

Matsyapurāṇa.

Colophon: लिखावितं श्रीसाहाजी श्रीकीर्तिसौहजी-
 पुत्रस्य साहाजी श्रीनंदलालजी । शिरंजीवी भाइ श्रीजेत-

सौयजी तस्य पुत्र श्रीकुवेर श्रीसुषदेवजी चिरंजीव । कल्याणमस्तु । लिखितं भटसुषराम । हरितवंसी (र. हरितवंशी) ॥ संवत् १८२४ वर्षे आसोजमासे शुक्लपक्षे ५ तिथी रविवारे ॥

[GAIKAWAR.]

3550.

1080. Foll. 344; size 13½ in. by 6½ in.; fair Devanāgarī writing of 1795 A.D.; fifteen lines in a page.

The same work.

This MS. was collated with the Oxford one by Prof. Aufrecht, and found inferior.

[H. T. COLEBROOKE.]

3551, 3552.

406, 407. Foll. 459 (of which foll. 29, 135-145 are wanting; whilst nos. 103 & 355 are double; and fol. 219 is wrongly bound between 226 & 227); size 12½ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Matsyapurāṇa, in two volumes, with continuous pagination; likewise collated by Prof. Aufrecht.

[H. T. COLEBROOKE.]

3553.

2831. Foll. 420; size 6½ in. by 9 in.; fair, modern Devanāgarī writing (European paper); sixteen lines in a page.

A portion of the *Matsyapurāṇa*, comprising the first 127 (of the 278) *adhyāyas*.

The copyist has left frequent gaps in the text.

[SIR CHARLES WILKINS.]

3554.

2320 b. Foll. 18; size 11½ in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing of 1807 A.D.; seventeen lines in a page.

Prayāgamāhātmya, in 12 *adhyāyas*; ascribed to the *Matsyapurāṇa*.

The writing of the first two pages has been somewhat damaged by the leaves sticking together.

It begins: नारायणं नमस्कृत्य ॥ सूत उवाच ॥

अ[तः प]रं प्रवक्ष्यामि प्रयागस्योपवर्णनं ।

[मार्कडेयेन क]थितं यत्पुरा पांडुसूतवे ॥ १ ॥

भारते तु यथा(यदा ed.) कृते प्राप्तराज्ये पृथामुते ।

एतस्मिन्नंतरे राजा कुंतोपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ २ ॥

भ्रातृशोकेन संतप्तश्चित्तयत्स पुनः पुनः ।

आसीत्सुयोधनो राजा एकादशवर्षवृत्तिः ॥ ३ ॥

अस्मान्संपीड्य बहुशः सर्वे ते निधनं गताः ।

वामुदेवं समाश्रित्य पंच शेषास्तु पांडवाः ॥ ४ ॥

कथं भीष्मश्च द्रोणश्च कर्णश्चैव महाबलः ।

सुयोधनश्च राजासी पुत्रभ्रातृसमावृतः* ॥ ५ ॥

राजानश्चैव निहताः सर्वे ये नृरमानिनः ।

किं नो राज्ञ्येन कर्तव्यं किं भोगैर्जीवितेन वा ॥ ६ ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 96. A lithographed edition of the treatise was published at Benares in 1854.

Compared with the corresponding section in the *Purāṇa* itself (ed. *Jib. Vidy.* 1876, *adhy.* 102 seqq.) this *Māhātmya* will be found to be an enlargement on the original version. Thus, ed. *adhy.* 102 (verses 25) corresponds to MS. *adhy.* 1 (vv. 57); 103 (vv. 19) to 2 (vv. 38); 104 (vv. 22) to 3 (vv. 41); 105 (vv. 56) to 4 (vv. 80); 106 (vv. 21) to 5 (vv. 22); 107 (vv. 1-18) to 6 (vv. 129); 107 (vv. 19-34) to 7 (vv. 49); 108 (vv. 24) scattered over 8 (vv. 75), 9 (vv. 50), 10 (vv. 71); 109 (vv. 19) to 11 (vv. 47).

* हत्वा भीष्मं च द्रोणं च कर्णं चैव महाबलम् ।

दुर्योधनं च राजानं पुत्रभ्रातृसमन्वितम् ॥ ed. *M. Pur.*

It ends :

नारदेन कुमारेण प्रोक्तं पौराणिकं परं ।
इदं प्रयागमाहात्म्यं शृणोति आवयेच्च यः ॥ ३३ ॥
प्रयागस्नानं सर्वं पुण्यं प्राप्नोति भक्तिमान् ।
यत्तैर्दानैस्तपोभिश्च व्रतैश्च नियमैरपि ॥ ३४ ॥
लभ्यते यत्फलं सम्यक् तदस्य श्रवणाद्भवेत् ।
य एतच्छ्रावयेद्विद्वान् विष्णुभक्तिपरायणः ॥ ३५ ॥
तीर्थोभिगामी धर्मात्मा पूजयेत् प्रयत्नवान् ।
चक्षुरालंकरणाद्यैश्च दक्षिणाभिः प्रतोषयेत् ॥ ३६ ॥
तस्मिन्संतोषिते विप्रे प्रपद्यन्ते मनोरथाः ॥ ३७ ॥

इति श्रीमत्सुपुराणे प्रयागमाहात्म्ये द्वादशोऽध्यायः ॥ ०

The MS. was written by one *Rādhākṛishṇa Duveda* (? *Dvivedin*).

[F. BUCHANNAN.]

3555.

2329. Foll. 326; size 11 in. by 5½ in.; clear, modern Devanāgarī character; ten lines in a page.

Mārkaṇḍeyapurāṇa. [A.]

Like the two other copies, the MS. agrees more with that class of MSS. called the *Maithila* MSS. by the editor of this work in the *Bibl. Ind.*, the Rev. K. M. Banerjea.

It begins : नारायणं नमस्कृत्य ॥

तपःस्वाध्यायनिरतं मार्कण्डेयं महामुनिं ।
व्यासशिष्यो महातेजा जैमिनिः पर्यपूज्यत ॥

Adhyāya 136 of the edition is followed in this MS. by the two chapters (here in one) given there in the appendix : इति प्रतिज्ञाय ० -- अष्टादश पुराणानि ० ॥ but differing considerably, especially in the latter part; and for the last two ślokaḥ it has the following : जैमिनिरुवाच ॥

भारते नाभवद्यन्मे संदेहस्फोटनं द्विजाः ।
तद्भवति कृतं नैव(मेव) C) कश्चिदन्यं (r. ० न्यः) करिष्यति ॥

यूयं दीर्घायुषः संतु न रोगाः स्मृतिर्संयुताः * ।
सांख्ययोगे तथा चास्तु बुद्धिरव्यभिचारिणी ।
पितृशापकृताहुः स्वाद् (० दोषाद् C) दौर्मनस्यं व्यपैतु वः ॥
एतावदुक्ता वचनं स जगाम स्वमाश्रमं ।
चिंतयन्परमोदारं पक्षिणां वाक्यमोरितं ॥
यं ब्रह्मा वरुणेंद्ररुद्रमरुतः स्तुर्वति दैवैः स्तवैर्
वेदैः सांगपदक्रमोपनिषदैर्गीयंति यं सामगाः ।
ध्यानावस्थिततद्गतेन मनसा पश्यंति यं योगिनो
यस्यांतं न विदुः सुरासुरगणा देवाय तस्मै नमः ॥
इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे जैमिनिपंड प्रथमं समाप्तं ॥

[GAIKAWAR.]

3556.

412. Foll. 239; size 12½ in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

The same work. [B.]

The pagination, which omits nos. 130-139, stops altogether after fol. 193.

It begins :

प्रपद्ये देवमोक्षानं शाश्वतं ध्रुवमव्ययं ।
महादेवं महात्मानं विश्वस्य जगतः पतिं ॥ १ ॥
यद्योगिभिर्भवभयार्तिर्विनाशयोग्यम् ० ॥ २ ॥
पायास्त वः सकलकल्मषभेददक्षः ० ॥ ३ ॥
नारायणं नमस्कृत्य ० ॥ ४ ॥
पृथिव्यां नैमिषं श्रेष्ठं यत्र योगेश्वरो हरिः ।
स्वयंभूदेवदेवेशो यत्र सा लिंगधारिणी ॥ ५ ॥
गोमती सरितां श्रेष्ठा यत्र ते मुनयः स्थिताः ।
मार्कण्डेयं मुनिश्रेष्ठं जैमिनिः प्रत्यपूजयत् ॥ ६ ॥
तपःस्वाध्यायनिरतं मार्कण्डेयं महामुनिं ।
व्यासशिष्यो महातेजा जैमिनिः पर्यपूज्यत ॥ ७ ॥
प्रष्टुमिच्छामि ते ब्रह्मसंदेहाभारतादिमान् ।
व्यासेनोक्तान्मुनिश्रेष्ठ संदेहांस्तान्ब्रवीतु (r. ब्रवीहि) मे ।
श्रुत्वा तान्मुनिशार्दूल कृतकृत्यो भवाम्यहं ॥ ८ ॥

* यूयं दीर्घायुषः संतु प्रजा वृद्धिर्विविक्तता ॥ B ;
यूयं दीर्घायुषस्थोच्चैर्नारोगा वृद्धिर्संयुताः ॥ C.

अवर्णं ये करिष्यन्ति तेषां भवभयं कुतः ।
 आधिपत्याधिविनाशश्च आयुरारोग्यवर्धनं ॥ ९ ॥
 वर्धनं धनपुत्राणां तत्पुत्राणं प्रचक्षते मे ।
 पठनाच्छ्रवणाच्चैव महापापैः (नरः पापैः C) प्रमुच्यते ॥ १० ॥
 भगवन् भारताख्यानं ०

It ends in the same way as A, omitting, however, the last verse of that MS.; the colophon being followed by (cf. end of edition):

पुराणस्यास्य संख्या च कथिता तत्त्वबुद्धिना ।
 श्लोकानां षट् सहस्राणि तथा चाष्ट शतानि च ॥ १ ॥
 श्लोकाश्चात्र नवाशीति द्वादशसमाहिताः ।
 कथितं मुनिना तेन मार्कण्डेयेन भीमता ॥ २ ॥
 पुरा पवित्रा पुण्या च समाना सह संहिता ॥

This is followed by an *anukramanikā*: मार्कण्डेय-
 जैमिनिसंवादः । अम्बरसः शापः । कंकवधः । ० — दम्ब-
 रितमिति समानं चेदं मार्कण्डेयपुराणं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3557.

932. Foll. 213; size 12½ in. by 6 in.; good, clear Devanāgarī writing of 1793 A.D.; twelve lines in a page.

Mārkaṇḍeyapurāṇa.

It begins: यद्योगिभिर्भवयातिविनाशयोग्यम् ० ॥ पा-
 यात्स वः सकलकल्मषभेदक्षः ० ॥ तपःस्वाध्यायनिरतो (!) ० ॥
 प्रष्टुमिच्छामि ते ब्रह्मन् ० ब्रवीमि तु मे (!) । श्रुत्वा तान्मुनिशार्दूल
 कृतकृत्यो भवामहे (!) ० as B.

It ends as A, but omitting the final (*sār-
 dūlavikrīḍita*) verse.

Fol. 1a has the following note by Cole-
 brooke:—

"The holy *Mārkaṇḍeya* (son of *Mṛicanda*) will live through twenty-four ages of *Brahmā*. See the story in the *Bhāgavata*; his life was originally limited to six years, but grants of larger periods of life (were) made in consequence of successive acts of austere devotion. Seven others are acknowledged to be long-lived:—*Aśvatthāman* (son of *Drona*), *Bali*, *Vyāsa*, *Henumat*, *Vibhishana*, *Crīpāchārya*, and *Parasurāma*."

[H. T. COLEBROOKE.]

3558.

2258. Foll. 8 & 66; size 7½ in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of 1775 A.D.; 6-8 lines in a page.

Devīmāhātmya, a section of the *Mārkaṇḍeya-purāṇa*, viz. *adhyāyas* 81-93 in the Bibl. Ind. edition, but here divided into 12 chapters.

The work is preceded, on the first 8 leaves, by the usual devotional tracts—the *Devyāḥ Kavacam*, the *Argalāstotram*, and the *Kīlakaṁ*—here consisting together of 93 verses, which thus raise the extent of the chief work (consisting in the edition of 572, here of 630 *ślokas*) to somewhere about 700 verses, whence the work is also called *Saptasatī*.

The copyist's signature runs thus:

संवत् १८३२ ॥ लिखितमिदं पुस्तकं शंभूनाथमिश्रेण जुरावर-
 सिंहस्य पाठार्थं ॥ फाल्गुणमासे शुक्ले चतुर्थ्यां ४ भृगुवासरे ॥

As one of the most favourite *Śaiva* text-books, this work has been frequently published in this form in India.

On the margin of the first few pages of the principal work, some notes from *Nāgojibhaṭṭa's* commentary have been added.

[R. JOHNSON.]

3559.

2415. Foll. 14 & 84 (counted 85, no. 66 having been omitted); size 8 in. by 4 in.; Devanāgarī writing of 1776 A.D.; six lines in a page.

Devīmāhātmya, with the introductory tracts.

[R. JOHNSON.]

3560.

2240. Foll. 218; size 3 in. by 2½ in.; modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Devīmāhātmya, with introduction.

[R. JOHNSON.]

3561.

3234. Foll. 76 (paged 1-152); size 4½ in. by 3½ in.; neatly written, in Devanāgarī, by *Lāl Mahatāb Rāy*; ten lines in a page; bound in Russia leather, with a clasp.

Devīmāhātmya, with the introductory tracts; written in half-*śloka* lines.

It ends: इति फाल्गुने मासे शुक्लपक्षे द्वादश्यां त्रिंशौ कलकत्तायां श्रीदुर्गादेवीपुस्तकं चंडीपाठसंज्ञं लालामहतावर्यायेन लिखितम् । °

[SIR CHARLES WILKINS.]

3562.

2247. Foll. 153 (counted 154, no. 27 being passed over); size 4½ in. by 2½ in.; modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Devīmāhātmya, with the introductory tracts, slightly increased by a few more meditations.

[R. JOHNSON.]

3563.

3214. Foll. 245 (the first 10 of which are wanting); size 2½ in. by 2½ in.; modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Devīmāhātmya, with the introduction, the first, and larger, portion of which is, however, wanting.

[R. JOHNSON.]

3564.

3237. Foll. 93; stiff Indian paper, size 6½ in. by 4 in.; modern, indifferent Devanāgarī handwriting; six lines in a page.

Devīmāhātmya, without introduction.

It ends: ज्येष्ठमासे कृष्णपक्षे सप्तम्यां गुरुवासरे विज्ञे-
पुरकालीकावस्थाने लिखितं बृहस्पतिब्राह्मणेन श्रीशंकरे १७१॥

[?]

3565.

1067. Foll. 91; size 6 in. by 3½ in.; Devanāgarī writing of 1802 A.D.; seven lines in a page.

Devīmāhātmya, without the introductory tracts.

Colophon: संवत् १८५९ ॥ . . . इदं पुस्तकं लिख्यते भवानीप्रसाद कायस्थं ठेकाना कासीमध्ये मुकाम मिरजापुर ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3566.

2926. Foll. 41; size 12½ in. by 5 in.; Nepalese writing of 1757 A.D.; thirteen lines in a page.

Durgāṭikā, a commentary on the *Devīmāhātmya* (without the introductory tracts), by Jagaddhara—son of Ratnadhara and Damayantikā—a descendant of Caṇḍeśvara.

The copyist seems to have had before him a MS. with some lacunæ on the first few pages. It begins (cf. Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 164):
सौ नमश्चण्डिकायै ॥

प्रचण्डचण्डमुखादिमुण्डखण्डनपरिहृता ।

चण्डिका पातु पाखण्डखण्डिकोद्दण्डमण्डिता (पाषाण °

[R. M.] ॥

उष्मभे[दादिकान्] कोषान्वीक्ष्य पाणिनिसंमतं (७. ० ता) ।

श्रीज्ञगङ्गाधारेण दुर्गाटोका विधीयते ॥

पुराणवाणीयमभाषि [पुराणा]

[ध]न्येन मान्येन मुनीश्वरेण ।

ममाल्यकस्यात्र परिश्रमेण

वर्णव्यवस्था कियती यदि स्यात् ॥

इह किं [ल च] तुद्देशमन्वन्नराणि मार्कण्डेयपुराणोक्तानि
(M. P. 53, 6 seqq.) ।

स्वायंभुवो मनुः पूर्वं मनुः स्वारोचिषस्तथा ।

[सौ] क्षमिस्तापसश्चैव रैवतश्चाक्षुषस्तथा ॥

षड्भे मनवो ज्ञाता सख्यं वैवस्वतो मनुः ।

सावर्णाः पञ्च रौच्यश्च भीत्याश्च गमिनस्त्वमी ॥

इति हि तानि तत्र सावर्णेनामकाहमन्वन्तराधिपस्य
मनोजन्मकथनप्रस्तावे देवीमाहात्म्यं मार्कण्डेयमुनिः स्वशिष्याय
क्रोष्टुकिने(क्री०) ग्राह स्म ॥ मृकण्डस्यापत्यं मार्कण्डेयः । मृकण्ड-
शब्दात्तस्यापत्यमित्यत्रार्थे स्त्रीभ्यो ढगित्यनुवृत्तौ शुभादिभ्यश्चेति
(P. iv., 1, 120-123) ढक् ॥ सावर्णिरित्यादि । ०

The writing of the last page is partly effaced
by wear. It ends: तद्वरप्रतिपादनेन सर्वेकलेषु भगवताः
प्रसन्नाया दानसामर्थ्यमाविष्कृतमिति सर्वं रमणीयमिति ॥ १३ ॥

विद्याच्छत्रं कुलच्छत्रं धारितं येन धीमता ।

मीमांसकः सुरगणे सो भूचखेष्टरः कविः ॥

तद्वंशजेन महीनयनयेन नाना-

विद्याविनोददयितेन जगद्धरेण ।

टीकेयमा[ह]रवता व्यरचि प्रयत्नाद्

खालोकयन्तु कृपया गुणिनो ममैताम् ॥

रत्नं रत्नधरो यमाप गुणिनामाद्यो उनवद्यः सतां

शुद्धा [य] ह[म]यनिकापि(. . . मदनिकापि

[R.M.) सुषुवे नैयायिकं सुतं ।

तस्यानूजजगद्धरस्य कवितुष्टीयमु[क्त]भतां(r. ० रेण

[कविना टीकेय० R.M.)

तत्तद्वर्णविषयैर्नैककुशला स्वस्याक्षरार्थाधिका ॥

अष्टादशव्याकरणं पुराणं(r. ० व्याकरणप्रवीण-)

मुनी[न्द]पाराशरिनिर्मितस्य ।

ग्रन्थस्य किञ्चिद्विद्व[त्]तिर्मेमात्र(काचि० R.M.)

स्वस्य हासाय खलस्य नास्तु(हास्यस्य कदापि

[मास्तु R.M.) ॥

इति श्रीमहामहोपाध्यायश्रीजगद्धरकृता टिप्पणी समाप्ता ॥

संवत् १७९९ ॥ ०

[B. H. HODGSON.]

3567.

88. Foll. 69; size 10½ in. by 4½ in.; good,
modern Devanāgarī writing; 6-14 lines in
a page.

Devīmāhātmya, without the introductory
tracts; with a commentary, *Saptaśatīvyākhyā-
na*, by *Nāgajībhāṭṭa*, son of *Śivabhāṭṭa* and
Sati. [A.]

It begins: मार्कण्डेय उवाच ॥

सावर्णिः सूर्यतनयो यो मनुः कथ्यते ऽहमः ।

निशामय तदुत्पत्तिं विस्तराद्गतो मम ॥ १ ॥

सावर्णिरिति ॥ सवर्णायाश्चायाया अपत्यं सावर्णिः । चाट्टा-
दिनादिम् । विस्तराद्गतो ममेति अपादानस्य श्लेषत्वविषयया
(०द्याया B) वष्टीति निशामय जानीहि चुरादे रूपं तस्य नान्ये
मितो हेताविति मिश्रनिषेधः ॥ ०

The commentary ends: अन्ते मनुस्मृत्यानेन साव-
र्णिरित्याख्य सावर्णिर्भविता मनुस्मृत्योऽयं महामलाम्ब इति
सूचयतीति (here ends the Agra edition of 1870) ।
तदुक्तं लक्ष्मीतंत्रे । सम्यग् बुद्धिं स्थिता मेयं जन्मकर्मवर्तिः
स्तुतिः । एतद् द्विजमुखाज्ज्ञात्वा अधीयानो नरः सदा ॥ विधूय
निखिला मायां सम्यग्ज्ञानं समश्नुते । सर्वा संपद आप्नोति
सकलापदरतीति(!) सर्वेष्टसिद्धिः ॥ इति शिवभट्टसुतसतीगर्भ-
जनागोजीभट्टकृते सप्तशतीव्याख्याने त्रयोदशोऽध्यायः ॥

This commentary has been repeatedly
printed in India. [H. T. COLEBROOKE.]

3568.

1588b. Foll. 49; size 9½ in. by 4½ in.;
fair Devanāgarī writing of 1798 A.D.; eleven
lines in a page.

The same commentary, without the text;
but including the annotations on the prelimi-
nary devotional tracts; and a supplementary
section at the end.

It begins: मार्कण्डेयेन क्रोष्टुकिं(क्री०) भागुरिं प्रति उक्तं
स्तोत्रं जैमिनिं प्रति षष्ठिरूपैर्मुनिपुत्रैरुक्तं मार्कण्डेयपुराणे ।
तद्यथामिति व्याचक्षहे ॥ तत्रादौ व्याख्यास्यमानस्तोत्रे स्तूयमा-
नदेवतास्वरूपं प्राधानिकरहस्याख्ये संयविशेषे उक्तं विविच्य
दृश्यते । तत्रादौ राक्षः प्रश्नः ।

भगवत्प्रवतारा ये चंडिकायास्त्वयोदिताः ।

एतेषां प्रकृतिं ब्रह्मन् प्रधानं वक्तुमर्हसि ॥ इति ०

The commentary on the *Devīmāhātmya*
proper begins on fol. 5b; and it ends on 44a:
महामलाम्ब इति सूचयतीति सर्वेष्टसिद्धिः ॥ इति कालोप-
नामकभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीभट्टकृते सप्तशतीव्याख्याने त्रयो-
दशोऽध्यायः ॥

The remaining six leaves contain annotated
extracts from *Tantras* connected with the wor-
ship of the *Devī*, and the reading of the

Devīmāhātmya, beginning : अथास्य सप्तशतीत्वव्यव-
हारप्रयोजकसप्तशतीहोममन्त्रविभागो दर्शितः कात्यायनीतंत्रे ।
मार्कंडेयचुषिप्रोक्ताः प्रथमश्चोक्तः प्रिये । ओमादिवर्णसंभूतो
द्वितीयस्वरसंयुतः ॥ ओम हकारस्तस्यादिः सकारः द्वितीयः स्वर
आकार इत्यर्थः । नृप तं प्रवदेन्मन्त्राः सर्वे चाष्टदश १८ प्रिये । ०

Besides this extract (*paṭalas* 20-23), and another (fol. 48b) from the *Kātyāyanītantra*, there are others from the *Vārāhītantra* (foll. 46b, 48b), the *Smaśālayatantra* (? *Śmaśānālayatantra*) and the *Haragaurītantra* (fol. 48a).

It ends : क्रोडतंत्रे । प्रत्येकावर्तनं देवि ह्यमेधेन संस्मृतं
(संमृतं) । त्रिरावृत्त्या लभेत्कामान् पंचावृत्त्या रिपुं जयेदिति
सर्वप्रसिद्धिः कात्यायन(?) नौ) विसहे कन्याकुमारि (r. कन्या
कुमारिका) धीमहि तन्नो दुर्गा प्रचोदयादित्येतन्नायत्री यजुर्वेदे ॥
इति श्रीमदुपाध्यायोपनामकशिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीभट्टकृते
चंडीस्तोत्रव्याख्यानं समाप्तिमगमत् ॥ संवत् १८५५ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3569.

824. Foll. 60; size 12½ in. by 4½ in.;
good Devanāgarī writing of 1798 A.D.; 9-13
lines in a page.

Devīmāhātmya (without the preliminary
tracts), with a commentary, *Saptasatīkā*
(? *Saptasatīsetu*), composed by *Raghunātha*
Maskarin, or *Raghunāthāśrama*, for his pupil
Gāṅgā Drivedin.

It begins :

शंके उहं तव धाम वामन विभो पृथ्वी भवेद्वा कथं
किं वा तत्र तवैव शक्तिरपरा संसृष्टितैव त्वया ।
सा किं तेन भवेद् द्वितीयधरणीसंपादने वाञ्छमा
तस्माद्वाचनवर्चना तव विभो भृत्यस्य नैवोचिता ॥ १ ॥

प्रसमीक्ष्य पुरातनप्रयुक्ताः

सुचिरं चेतसि योजनाः स्वबुद्ध्या ।

स्वजनस्य सुखाय सप्तशत्या

रघुनाथान्नम आतनोति टीका ॥ २ ॥

सर्वध्यागधे रघुनाथनाम्ना

व्याख्यानरूपो रचितो ऽत्र सेतुः ।

अखंडितः सप्तशतीसमुद्रे

गतागतं साधन(r. साधु)जनस्तनोतु ॥ ३ ॥

उद्देशितो विशेषेण यतिरंतेनिवासिनः ।

कौतुकात्कुरुते टीका मुदे गंगाद्विवेदिनः ॥ ४ ॥

पूर्वं किल भगवद्वादरायणशिष्यो जैमिनिर्महाभारतविषये
केषुचित्पदार्थेषु संदिहानो मार्कंडेयं महामुनिमुपगम्योक्तवान् । हे
मुने मदीयान् संदेहानपकुर्विति । ०

At the end of the second chapter (fol. 17b)
we read :

देव्या गणेश्वर तैस्तत्र कृतं मुडं महासुरैः ।

यथैषा तुष्टुर्देवाः पुष्पवृष्टिमुचो दिवि ॥

देव्या गणेश्वर तथा मुडं कृतं यथा दिवि देवा दृष्टा तुष्टुः
परितुष्टा बभूवुः (!) । अथवा । दृष्टा मुडं प्रशशंसुः कर्मावाणि
(? कर्मणि वा) दृष्टी ॥ इति भगवन्नौतै केनचित्कृताया टीकाया
महिषासुरसैन्यवधः समाप्तः ॥

It ends :

मन्ये विश्वसृजो नमंति बलिनस्त्वामेव सर्वे ऽवशास्

तस्मात्सं सकलाश्रयो ऽसि भगवन् धर्ता धरण्यास्तु यः ।

मिथ्या भाति घने चक्षो मम विलोभतानिजस्येतदः(?)

क्षीये ऽहं तव पादभागपि यतः संसारसिंधो(०धौ) कृया
संसारः परमावुडिं(?) धौ) प्रतिदिनं तारुख्यमालंबते [॥ १ ॥

तस्मिन्मज्जति मूढधीः प्रतिदिनं प्राप्यापि ते रूपतः ।

तस्योच्छेदकरं तवाग्निपुगलं केनापि न स्मार्यते(स्मर्यते)

तस्मान्नोहकधुयेता(?) त्वयि परं शंके निरावलनं(०लंबनं)
[॥ २ ॥

नानादिग्वसुपूरितां शिखलै(?) स्थातां पयोधे[?] परं

क्षित्या शासति दुर्जनाय भयशेषाय संपत्तदे ।

विख्यातोभयचंद्रवृंशतिलके नारायणे स्थापतौ

टीकेयं रघुनाथमस्करिकृता यायात्समाप्तेः फलं ॥ ३ ॥

सप्तशतीटीका समाप्तिमगात् ॥ संवत् १८५५ वैशाखकृष्ण-
चयोदश्या भृगुवासरे लिखिता काश्या मध्ये विश्वेश्वरसमीपे
गंगातटे ॥ [?]

3570, 3571.

555, 170. Foll. 382 & 350; size 12½ in. by
5½ in.; fair Devanāgarī writing of 1805 A.D.;
12 or 13 lines in a page.

Maudgalapurāṇa, or *Mudgalapurāṇa*, called 'the final *Purāṇa* (*āntyapurāṇa*)' in the colophons; being intended to supersede all the others, and to dispose of the doubts left there as to which is the supreme deity, by establishing the claims of *Gaṇeśa* to that position.

It begins : अथ मौद्गलपुराणारंभः ।

ध्यायेत्स्थिरेण चित्रेन (मनसा B) गणेशं सर्वसिद्धिदं ।
 बुद्धिप्रकाशकं पूर्णं योगिनां हृदि संस्थितं ॥ १ ॥
 जितं तेनाखिलं नानाब्रह्मवर्णनवर्णितं ।
 नानाजगत्समूहं वै गणेशेनोभयं (? ० नाभयं) कृतं ॥ २ ॥
 भक्तसंरक्षणार्थाय निर्गुणः सगुणस्तु यः (सः B) ।
 नानावतारवात्सोऽपि नानाभेदधरो बभौ ॥ ३ ॥
 तस्मै नमो गणेशाय नरकुञ्जररूपिणे ।
 सगुणे नररूपाय निर्गुणे गजवर्तिने ॥ ४ ॥
 नमः शिवाय शंताय विष्णवे प्रभविष्णवे ।
 सूर्याय शक्तये चैव चतुर्धा ते विभागिने ॥ ५ ॥
 ब्रह्माणं शेषनागं च नरं नारायणं सदा ।
 नमामि भावयुक्तोऽहं पुराणं पुरुषं परं ॥ ६ ॥
 देवानां योगिनां चैव महर्षीणां महात्मनां (च सर्वदा B) ।
 ब्रजामि शरणं नित्यं पुराणज्ञानसिद्धये (पुराणं ० B) ॥ ७ ॥
 पुराकल्पेऽभवन्निष्ठाः (च मुनयः B) शौनकाद्याः सप्ता-
 [धनाः (स्थिता भवन् B) ।
 कलिदोषभयात्सर्वे नैमिषारण्यमाश्रिताः (० स्थिके सदा B)
 तत्र कलिपुगावासं ज्ञात्वादी ब्रह्मणो मुखात् । ॥ ८ ॥
 मुनिधर्मप्रसिद्धार्थं कर्मज्ञानप्रसिद्धये ॥ ९ ॥
 अन्यच्च ब्रह्मणा प्रोक्तं पुराणश्रवणं सदा ।
 कलिमलहरं पुण्यं तदर्थमभवन् यतः (तदर्थं लालसा
 [भवन् B) ॥ १० ॥
 कस्मिंश्चित्समये सृतो लोमहर्षण जाययौ ।
 मुनीनां दर्शनार्थाय पुराणज्ञो विचक्षणः ॥ ११ ॥
 नैमिषारण्यशोभां च पश्यस्तत्र सुविस्मितः ।
 अहो धन्यं महारण्यं कलिदोषविजितं ॥ १२ ॥
 दृष्ट्वा वै मुनयस्तेन सुप्रसन्नाननांजुजाः ।
 नित्यनैमित्तिकतारः स्वधर्माचरणप्रियाः ॥ १३ ॥
 पंचयज्ञरतास्तत्र वेदाध्ययनकारिणः ।
 ब्रह्मतेजःसमायुक्ता ज्वलंतः पावका इव ॥ १४ ॥

विनास्तेन यथा सूर्या योगिनो वेदवादिनः (० वेदिनः B) ।
 तारकाः सर्वजंतूनां शौनकाद्या महर्षयः ॥ १५ ॥
 तत्रागत्य महाभागः स सृतो रोमहर्षणः ।
 साहायेन ततः पूर्वं (प्रनमितो B) परमाह्लादसंयुतः ॥ १६ ॥
 अभिवाद्य मुनीन्सर्वान् भक्त्या नवात्मकधरः ।
 प्राञ्जलिः प्रयतो भूत्वा प्रोवाच नभुरं वचः ॥ १७ ॥

सूत उवाच ॥

वंशो धन्यो मदीयोऽद्य पितरौ च कुलं वयः (? कुलान्वयः) ।
 विद्यां व्रतं तपो ज्ञानं धन्यं सर्वं मुनीन्द्राः ॥ १८ ॥
 भवतां पादपद्मं च सर्वांशुभविनाशनं ।
 काञ्चित् यत्सदा देवैर्मया दृष्टं सुपुण्यतः ॥ १९ ॥
 साक्षाद्ब्रह्मस्वरूपा वै ब्राह्मणा (ब्रह्मस्य B) ब्रह्मविद्भिराः ।
 तेषां दर्शनमात्रेण कृतकृत्याश्च जंतवः ॥ २० ॥
 कृतार्थोऽहं कृतार्थोऽहं कृतार्थोऽहं न संशयः ।
 भवतां दर्शनेनैव मुक्तोऽहं भवसागरात् ॥ २१ ॥
 इति सुवर्तं साधुं ते सूतं तं रोमहर्षणं ।
 प्रत्यूषु ब्राह्मणाः सर्वे भक्तियुक्तं तपोधनाः ॥ २२ ॥

ब्राह्मणा ऊचुः ॥

सूत सूत महाभाग स्थीयतां पुण्यवर्धन ।
 तव दर्शनमात्रेण संतुष्टाः स्मो वयं सखु ॥ २३ ॥
 इत्युक्तः स सूतस्तत्र मुनिदत्ते शुभासने ।
 समासीनो महाबुद्धिः साञ्जलिः (? प्रा०) सन्प्रतापवान् ॥ २४ ॥
 सुसासीनं च सूतं तं दृष्ट्वा तत्र महामुनिः ।
 भृगुप्रवरमुख्योऽसी (वै B) मुनीनां प्रसुवाच ह ॥ २५ ॥

शौनक उवाच ॥

सूत सूत महाभाग सर्वज्ञ सुखदायक ।
 त्वया साराधितः प्राप्तः कृष्णद्वैपायनो महान् ॥ २६ ॥
 नारायणावतारश्च साक्षान्नारायणः स्वयं ।
 वेदविभागकारी स पुराणानां विभागकृत् ॥ २७ ॥
 त्वं वै तस्मात्पुराणानि सेतिहासानि वेत्सि च ।
 तेन सर्वज्ञता जाता तवापि पुण्यवर्धन ॥ २८ ॥
 वयं भीताश्च कालेन कलिकल्मषरूपिणा ।
 नैमिषारण्यमास्याय स्थिता ह्यग्नाः स्वयंभुवा ॥ २९ ॥
 तत्र विश्रांतिदाता वै त्वं प्राप्नोऽसि महाबुद्धिः ।
 पुराणानां प्रवक्ता च पुण्यवान् पुण्यवर्धन ॥ ३० ॥
 यत्र पौराणिकी गाथा कलिस्तत्र न तिष्ठति ।
 तस्मात्कारुण्यभावेन पुराणं प्रब्रवीहि भो ॥ ३१ ॥

तव यद्दर्शनं जातं महापुण्येन सत्तम ।
धन्यं धन्यं (धन्य धन्य B) महाभाग साक्षात्संशयच्छित्तवयं
छेदेन संशयानां वै सती त्वं रोमहर्षण । ॥ ३२ ॥
करोषि तेन ते नाम रोमहर्षण इत्यहो ॥ ३३ ॥
इति पृष्ठो महात्मा स शौनकेन महर्षिणा ।
संहृष्टः सनुवाचेदं वचनं धर्मसंकृतं (० संस्तुतं B) ॥ ३४ ॥

सूत उवाच ॥

अद्याहं कृतकृत्यो भो कृत्वा नुग्रहकारिणा ।
सकलं कथयिष्यामि व्यासेन कथितं महत् (अथत् B) ॥ ३५ ॥
इत्युक्त्वा कथयामास पुराणानि स कृत्स्नशः ।
नानास्थानविभक्तानि नानाधर्मयुतानि च ॥ ३६ ॥
सर्वार्थसाधनानि च दुःखनाशकराणि च ।
ब्रह्मभूतप्रदानि वै नानामतयुतानि च ॥ ३७ ॥
पुराणोपपुराणानि सेतिहासानि भागशः ।
धर्मार्थकाममोक्षाणां प्रदानि पुण्यदानि च ॥ ३८ ॥
श्रुत्वा श्रुत्वा मुनिजना हर्षयुक्ता बभूविरे ।
नित्यं प्रमुदितास्तेन प्रीताः संपूर्णभावतः ॥ ३९ ॥
युगस्योत्कमणं तस्य (कलियुगस्योत्कमणं B) चक्रुस्ते
[मुनयो स्खिलाः ।
पुराणश्चरणैर्नैव परमाह्लादसंयुताः ॥ ४० ॥
पुराणेषु च सर्वेषु सेतिहासेषु सर्वतः ।
नानाभेदमतादीनां श्रुत्वा धीमा मुनीश्वराः ॥ ४१ ॥
निश्चयं नाधिगच्छन्ति परं किं सर्वसंमतं ।
तदर्थं मुनिवर्षैः स्म पर्यपृच्छत्स शौनकः (शौ० पर्ये-
शौनक उवाच ॥ [पृच्छत् B) ॥ ४२ ॥
भो भो सूत महाभाग शृणु मे वचनं लघु ।
पुराणानि च संश्रुत्वा (sic A, B) धीमा जाता (धान्ताः
[स्मो वै B) महाद्युते ॥ ४३ ॥
इदं परमिदं नेति सर्वत्र वर्णितं त्वया ।
भिन्नं भिन्नं महाबुद्धे तेन नो (वै B) निश्चयो भवेत् (० यः
[कथं B) ॥ ४४ ॥
कुत्रापि शंकरः श्रेष्ठः कुत्र विष्णुस्तथा रविः ।
शक्तिश्चैव गणेशश्च कुत्र वैराटरूपकं ॥ ४५ ॥
कुत्र ब्रह्म च योगश्च ज्ञानं कर्म च कुत्र वै ।
आत्मा प्राणो ज्ञप्तिर्युक्तं मनो वै परतः परं ॥ ४६ ॥
कुत्र बुद्धिर्मेहाभाग सांख्यं स्वानंद एव च ।
इत्यादिमतभेदेन निश्चयो नैव जायते ॥ ४७ ॥
अतस्त्वं कृपया ब्रूहि वेदशास्त्रार्थसंमतं ।
सर्वेषां मायमेकं च सर्वसंशयनाशनं ॥ ४८ ॥

Sūta then begins to expound the "essence of the *śruti* and *smṛiti*," as revealed by the *muni Mudgala* to *Dakṣha*, when the latter sought deliverance from the curse of *Rudra*, and consisting in the knowledge of *Gaṇeśa* and the true mode of worshipping him.

The whole work is divided into 9 *khaṇḍas* (vol. i., 1-4; ii., 5-9), each inscribed to a different *avatāra* : viz. i., *Vakratuṇḍacaritra*, 54 *adhy.*, 91 foll.; ii., *Ekadantacaritra*, 74 *adhy.*, 117 foll.; iii., *Mahodaracaritra*, 51 *adhy.*, 84 foll.; iv., *Gajānanacaritra*, 52 *adhy.*, 90 foll.; v., *Lambodaracaritra*, 45 *adhy.*, 74 foll.; vi., *Vikāṭacaritra*, 45 *adhy.*, 95 foll.; vii., *Vighna-rājacaritra*, 16 *adhy.*, 25 foll.; viii., *Dhūmravarṇacaritra*, 50 *adhy.*, 87 foll.; ix., *Yogacaritra*, 41 *adhy.*, 60 foll.

It ends : शौनकाद्या ऊचुः ॥

भक्तिं देहि त्वदीयां नो योगं शान्तिप्रदायकं ।
यं यमिच्छामहे नाथ तं तं (यद्यदि० तत्तत्) सिध्यतु सर्वदा
गाणपत्याश्च नः सर्वान्कुरुष्व सर्वदा परान् । ॥ ५० ॥
इमान्वरान् गणाध्यक्षं प्रार्थितान्देव देहि नः ॥ ५१ ॥
तथेति तानथोवाच गणेशो ब्रह्मनायकः ।
व्यासादींश्च जगादासौ वृणुध्वं वाञ्छितान्वरान् ॥ ५२ ॥
तैस्तथैव गणाध्यक्षः प्रार्थितो गणपतिप्रियैः ।
तथेति तानथोवाच सूतं जगाद विप्रपुत्रः ॥ ५३ ॥
वरान् ब्रूहि महाभाग त्वया संश्रावितं परं ।
द्विजेभ्यस्तेन संतुष्टो दास्यामि स तथाब्रवीत् ॥ ५४ ॥
तथेति तमथोक्तासौ धूसवर्णो गजाननः ।
संतथेय स्वमात्मानं स्वानंदस्यो बभूव ह ॥ ५५ ॥
सर्वे संहृष्टचित्तास्ते स्वस्वस्थानं ययुस्ततः ।
मौनं तत्समाश्रित्य गणेशमभजन्यरं ॥ ५६ ॥
इमां मुक्तलज्जां श्लोकैः संहितां वेदवृंहितां ।
त्रयोविंशतिसाहस्रैः सार्धशतैकसंयुतैः ॥ ५७ ॥
अष्टाविंशत्यधिकैश्चाध्यायैश्चतुःशतैः परैः ।
खंडैश्च नवभिः पूर्णो सर्वसिद्धिमयीं चितो ॥ ५८ ॥
मुक्तलः कथयामास सर्वेषां हितकारणात् ।
शब्दब्रह्मरहस्याख्यां परब्रह्मप्रदायिनीं ॥ ५९ ॥

इति श्रीमदीये श्रीनले महापुराणे नवमसंडे योगपरिचे
पुराणसमाप्तिवर्णेन नामैकचत्वारिंशो अध्यायः ॥ ३९ ॥ समाप्नो
इयं ॥ नवमसंडसंख्या २०९३ ॥ यंयसंख्या त्रयोविंशतिसहस्राणि
अर्धैकपंचशतानि कानि स्त्रोकानामिति २३५५० अध्यायाः अष्टा-
विंशत्यधिकाश्चतुःशतानि ३२६ ॥ संवत् १८६२ मिति पुस(पुष्य)-
वदी २ वार आदितवार ॥

Nine leaves appended at the end contain
an index of the *adhyāyas* of the several
Khaṇḍas. [H. T. COLEBROOKE.]

3572-3575.

2673-2676. Four vols.; size 9½ in. by
4½ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1751
(or 1811 ?) A.D.

Maudgalapurāṇa, imperfect, wanting all
after vi., 19, 88.

Khaṇḍas II. and v. are written in a different
hand from the rest.

Vol. I. contains *Khaṇḍa* i. in 223 foll., 8-
10 lines.

Vol. II. contains *Khaṇḍa* II. in 122 foll.,
13 lines; *Khaṇḍa* III. in 158 foll., 9-11 lines.

Vol. III. contains *Khaṇḍa* IV. in 172 foll.,
10 or 11 lines. This vol. is dated as follows :
प्रजोत्पन्नो नाम संवत्सर अस्मिन् (आश्विन) शुद्ध त्रयोत्तीसोरवासरे
(? तृतीयसौरवासरे) पाथीसारथीसत्रीयौ हे लिखितं ।

Vol. IV. contains *Khaṇḍa* v. in 86 foll., 13
lines; *Khaṇḍa* VI. in 64 foll., 10 or 11 lines,
as far as *adhy.* 19, v. 88.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3576.

925. Foll. 184 & 63; size 12½ in. by 6½ in.;
fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines
in a page.

Līṅgapurāṇa, in two parts, of 105 and 48
adhyāyas respectively.

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 101. Several
editions of the work have been published in
India. [H. T. COLEBROOKE.]

3577.

1917 B. Foll. 89 (numbered 145-233); size
14½ in. by 5½ in.; modern Devanāgarī writing;
eleven lines in a page.

A fragment of the *Līṅgapurāṇa*, very care-
lessly written, reaching from i., 115a, 2 to II.,
6b, 4 in the preceding MS. It contains all
after *adhy.* 71 of the first part, and breaks
off in *adhy.* 8 of the second part.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3578.

1301c. Foll. 27; size 12½ in. by 5½ in.;
careless Devanāgarī writing of the latter part
of last century; 10-15 lines in a page.

Rāmasahasranāma-stotram, or *Rāmanāmasa-
hasrakam*, a collection of a thousand names and
epithets of *Rāma*, in 127 *ślokas*, professing to
form part of the *Līṅgapurāṇa*; with a commen-
tary (*vivṛiti*), explaining the origin and reason
of the names, by *Maheśvara*, pupil of *Svayam-
prakāśa-tīrtha*. The MS. is very incorrect.

The text begins (somewhat corrected): ईश्वर
उवाच ॥

अथ वक्ष्यामि भो देवि रामनामसहस्रकं ।

मृगु चैकमनाः स्तोत्रं गुह्याहुस्ततः परं ॥ १ ॥

राजीवलोचनः श्रीमान् श्रीरामो रघुपुंगवः ।

रामभद्रः सदाचारो [रामे]द्रो* जानकीपतिः ॥ २ ॥

अग्रगण्यो [वरेण्य]श्च† वरदः परमेश्वरः ।

जनादेनो जितामिवः परार्थैकप्रयोजनः ॥ ३ ॥

* Neither this word nor सदाचार is explained in the
commentary.

† वियते लक्ष्म्या जपि पतित्वेनेति वरदः नृनयस्यो बाहुल-
कात्कर्मणि (!) । comm.

विष्णुमित्रप्रियो दातः शत्रुनिच्छत्रुतापनः ।
सर्वज्ञः सर्वदेवादिः शरण्यो बालिमर्दनः ॥ ४ ॥ ०

It ends :

श्रीशः शरण्यो भूतानी संश्रिताभीष्टदायकः ।
स्वर्गतः श्रीपती रामो गुणभृन्निर्गुणो महान् ॥ १२० ॥ ०
मातृहा पितृहा चैव धूणहा वीरहा तथा ।
कोटिकोटिसहस्राणि हायनानि [च] यान्यपि ॥ १२६ ॥
संवत्सरं क्रमाज्जहात्यहं गुरुसंनिधौ ।
निकलंकः सुखं भुक्त्वा ततो मोक्षमवाप्नुयात् ॥ १२७ ॥
इति श्रीलिंगपुराणे श्रीरामसहस्रनामस्तोत्रं संपूर्णं ॥

The commentary begins :

स्वयंप्रकाशतीर्थेप्रिलभवेदोतिसत्यदः ।
महादेवो विवृणुते रामनामसहस्रकम् ॥

ईश्वर इत्यादि । ईशे इतीश्वरः । स्पेशभासपिसकसो वरच् ।
संकोचकस्योपपदादेरभावात् सर्वेश्वरो महादेवः ॥ अथशब्दो
मंगलार्थः श्रुत्या । तदुक्तं । ओंकारश्चाथशब्दश्च द्वावेतौ ब्रह्मणः
पुरा । कंठं भिक्षा विनिर्यातौ तस्मान्मांगलिकावुभाविति ॥ ०

It ends (on *sl.* 120; the last seven verses not being commented upon): श्रीभागवते इति ।
नातं गुणानामगुणस्य जग्मुर्योगेश्वरा ये भवपात्रमुखा (?) इति
गुणाभाव उक्त एव । व्यावहारिकगुणानामनतत्वात्कल्याणरूप-
त्वाच्चानंतकल्याणगुणविशिष्टत्वेन भक्तैर्भ्यः स्मर्तव्यो ऽर्च्यश्च ।

अवर्णं कीर्तनं विष्णोः स्मरणं पादसेवनं ।

अर्चनं वंदनं दास्यं सख्यमात्मनिवेदनम् ॥

इति नवविधा भक्तिरप्येवं संगच्छत एव । नवविधभक्ति-
निरूपणं विस्तरभिया ऽत्र नोच्यते ॥ १२० ॥ इति श्रीश्रीराम-
सहस्रनामा कृता विवृतिः समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3579.

1111. Foll. 362; size 12½ in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Vārāhapurāṇa, or *Vārāhapurāṇa*, as it is called in these MSS.

It begins : नारायणं नमस्कृत्य ० ॥ १ ॥

नमस्तस्मै वराहाय लीलयोद्धरते महर्षे ।

छुरमध्यगतो यस्य मेरुः खणखणायते ॥ २ ॥ ०

For an analysis of the work see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 105. The work has been published, in the Bibl. Ind., by *Pandit Hrishīkeśa Śāstrī*. [H. T. COLEBROOKE.]

3580.

2777. Foll. 390 (counted 389, no. 337 being double); size 11½ in. by 6½ in.; fair Devanāgarī writing of 1785 A.D.; thirteen lines in a page.

Vārāhapurāṇa, a less accurate MS.

[COLL. OF FORT WILLIAM.]

3581.

1766. Foll. 86; size 8 in. by 3½ in.; legibly written, in Devanāgarī, in 1758 A.D. (?); foll. 1-4 by a different hand from the rest; 9-11 lines in a page.

Veṅkaṭagiri-māhātmya—or, in the Sanskritized form used here, *Vyaṅkaṭagirimāhātmya*—in 30 *adhyāyas*; assigning itself to the *Vārāhapurāṇa*, apparently for the sole reason that *Viṣṇu*, in the boar-*avatāra*, after lifting the earth with his tusk from hell, sent out *Garuḍa* to fetch the hill to the glorification of which this *Māhātmya* is devoted.

It begins :

श्रीमद्गराहकस्य नमस्कृत्य वसुंधरा * ।

उद्धृता येन घातालाङ्गासार्थं सर्वदेहिनी ॥ १ ॥

* ? श्रीमद्गराहकपाय नमः कृत्वा वसुंधरा । In the Madras ed. (1884) of the *Veṅkaṭācalamāhātmya*, a collection of *Paurāṇik* treatises relating to this locality, our treatise begins : श्रीमते भूवराहाय नमः कृत्वा वसुंधरा । ० this verse being followed by the following additional one : नमो गरुडराहाय कृष्णाय शतबाहवे । नमस्ते वेदवेदान्त-वपुषे विश्वरूपिणे ॥

मुनय ऊचुः ॥

भगवन् सृत धर्मज्ञ वेदव्यासकृपानिधे ।

विष्णोः स्थानेषु दिव्येषु (सर्वेषु ed.) स्वयंभूतस्थलेषु च
[॥ २ ॥

यत्र विष्णोरतिप्रतीतिर्यत्र पश्यन्ति (सिध्दन्ति ed.) सिद्धयः ।

अत्यद्भुतं च चारित्र्यं यत्र विष्णोः प्रवर्तते ॥ ३ ॥

मनुष्याणां च वसती यत्र सिद्धो (दृश्यो ed.) भवेद्भरिः* ।

अस्माकं ब्रूहि यच्छ्रुत्वा श्रोतव्यं नावशिष्यते ॥ ४ ॥

इति पृष्टस्तदा सूतस्तपोभ्यानसमाधिमान्† ॥ ५ ॥

सूत उवाच ॥

अहो पृष्टमपूर्वं यत्कीतुकं भवतामहो ।

ममापि बोद्धा महती वक्तुं तनुं वदामि वः ॥ ६ ॥

शृणुष्वं मुनयो यूयं सावधानतया हि वै ।

क्रोडारसेषु सक्तस्य हरेः क्रोडासमन्वितं ॥ ७ ॥

विविधैस्तस्य चारित्र्यैरुपेतं सर्वसिद्धिदं ।

सर्वैश्वर्यप्रदं (० करं ed.) नृणां सर्वौषधैरसमन्वितं (० प्रदं
[शुभं ed.) ॥ ८ ॥

पुण्यं पवित्रमापुण्यं सर्वमंगलकारकं ।

वराहकल्पवृक्षांतं (वा० ed.) शेषाचलसमाश्रयं ॥ ९ ॥

पुरा हि सागरैः सर्वैरेकीभूते महाशैवे (महीजले ed.) ।

कल्यादी भगवान्विष्णुर्वैटपत्रसमाश्रयः ॥ १० ॥

महर्लोकं समाश्रित्य तिष्ठतं जलसंज्ञवे (स्थितं च जलसं-
[प्रवं ed.) ।

विचिंत्य युगसाहस्रं जलावस्थानमद्भुतं ॥ ११ ॥

यथापूर्वं जगत्सद्गुणयुक्तः सर्वशक्तिमान् ॥ १२ ॥ ०

Regarding the site of the hill, or range of hills, in the district of North Arcot, we meet with the following description of the spot where *Vishṇu* awaits the return of the bird, fol. 6b :

गते तु गरुडे तस्मिन्नेतुं पर्वतोत्तमं ।

पोची रूपी (r. पोचिरूपी) हरिर्भूमिं स्थापयित्वा तु पूर्व-

पद्मां भूमिं परिक्रम्य गीतमतीरमागतः । [चत् ॥

तस्यास्तु दक्षिणे भागे षड्विंशत्योजनदूरतः ॥

* The Mad. ed. here inserts : अथानन्दजनको वृक्षान्तो यस्य वा भवेत् ॥ तादृशं वैष्णवं क्षेत्रमद्भुतं प्रियदर्शनम् ॥

† ध्यात्वा मुहूर्तमात्रं तु प्रोवाच मुनिसत्तमान् ॥ ed.

पूर्वाह्णे षष्ठिमे भागे पंचभिर्बोजनेर्द्युते ।

देशे पुण्यजनाकीर्णे रुक्मनद्यास्तपोतरे ॥

आगत्य तस्यै देवो ऽपि गरुडागमनोन्मुखः ।

वैनतेयो ऽपि परमं गत्वा धाम ददर्श ह ॥

There it is where *Vishṇu*, in the shape of *Śvetavarāha*, establishes his throne and disports himself with *Ramā*, and where sacred shrines of great renown, such as the *Svāmipushkarinī-tīrtha*, spring up, which make the whole neighbourhood a favourite place of pilgrimage.

Many names for *Vyañkaṭagiri* or *Vyañkaṭādri*, or different hills of this mountainous district, are given on foll. 10-12, such as *Śeṣhaśaila*, *Nārāyaṇagiri*, *Vaikuṇṭhādri*, *Siṃhācala*, *Añjanādri*, *Varāhādri*, *Nilagiri*, *Śrīnivāsagiri*, *Anandādri*. As *Vyañkaṭeśa* or *Vyañkaṭanāyaka*, *Vishṇu* is adored under 800 different forms of his name (foll. 80-82).

An etymology of the Sanskritized form of the Tamil name *Veñkaṭa* is proposed on fol. 12a from *va* = *amṛitavija* and *kaṭa* = *aśvarya*. Of the two ranges of hills, the northern and the southern, put down under that name in Winslow's Tamil Dictionary, it is to the former, "called *Tirupati* (the Tamil for *Śrīpati*) and sacred to *Vishṇu*," that the object of this work corresponds. The indigenous form *Veñkaṭādri* only occurs once in the text (fol. 10a, l. 7).

It ends :

इति स्तुतस्ततः प्राह सूतश्चेदं वचस्तदा ।

व्यासस्यानुग्रहादेव वेत्ति तत्त्वं तपोधनाः ॥

व्यंकटाचलमाहात्म्यं कल्पकोटिशतैरपि ।

वक्तुं न शक्यं वदनैः श्रेयेणापि सहस्रकैः ॥

उक्तं तथापि माहात्म्यं कीर्तितं किंचिदेव हि ।

पुण्यं पवित्रं माहात्म्यमिदमुक्तं मयानघाः ॥

यः पठेत्प्रयतो भक्त्या शृणुयाद्वा लिखेदपि ।

सर्वान्कामानवाप्नोति स प्राप्नोति च मंगलं ॥

इति श्रीमद्भारहपुराणे व्यंकटगिरिमाहात्म्ये सूतशीनकसंवादे
त्रिंशोऽध्यायः ॥ ० ॥ बाणैः कनिशाकरे वसुशशीष्वेतन्मित्रे
चान्द्रके पौषे कृष्णतिथौ च रुद्रविमले लिखितं चिरं पुस्तकं ॥

A different work of the same title, in seven
adhyāyas, was published, at Madras, in 1886.

[H. T. COLEBROOKE.]

3582.

1425. Foll. 343; size 12½ in. by 5 in.;
fairly written, in Devanāgarī (at Agra), in
1589 A.D.; eleven lines in a page.

Vahnipurāṇa [A], also called *Āgneyapurāṇa*,
or *Agnipurāṇa*, though different from the work
usually designated by that title.

The first leaf has been supplied by a more
modern, rather incorrect, hand. A number
of leaves must have been missing before the
present pagination was supplied.

It begins (somewhat corrected, at the be-
ginning, with the help of the other MS.):

तेजोमयानामन्योन्यमेकस्मिन्निविधात्मनाम् ।
भेदे विभिन्नता पुंसां त्रयाणामस्तु यः श्रिये ॥

ध्यास उवाच ॥

ब्रह्मणः पौष्करे यज्ञे सुत्याहे वितते सति ।
पृषदाज्यसमुत्पन्नः सूतः पौराणिको द्विजः ॥
वक्ता वेदादिशास्त्राणां त्रिकालामलतत्त्ववित् ।
तीर्थयात्राप्रसंगेन नैमिषारण्यमागमत् ॥
तं दृष्ट्वा नैमिषीयास्तु ऋषयो दग्धकित्त्विषाः ।
समभ्यर्च्य यथान्यायं पप्रजुः स्म कुतूहलात् ॥

ऋषय ऊचुः ॥

कर्तव्या तीर्थयात्रास्मिन् लोके केन कथं द्विजैः ।
श्रोतुं त एतदिच्छामो वद वह्निमता मुने ॥

सूत उवाच ॥

एतच्छ्रुत्वा ततः सूतः पुराणो मुनिसत्तमः ।
प्रोवाच तान् मुनिश्रेष्ठान् स्वधर्मे शृणुतानघाः ॥

यज्ञाधिकारे च गते द्विजैर्दुः

सर्वस्वनाशे क्षितिपोऽथ वैश्यः ।

शुश्रूषणायां बलवीर्यहीनः

शूद्रस्तु तीर्थानि भजेत्सुदीतः ॥

मुमुक्षुभिस्तोर्थगतिर्मुनीन्द्रैः

कार्या तथा तत्फलकोष्ठीभिश्च ।

तां ब्रह्मचारी विधिवत्करोति

स्वयं यतो गुरुणा संनिपुक्तः ॥

नित्यं गृहस्थाश्रमसंस्थितस्य

मनीषिभिस्तोर्थगतिर्निषिद्धा ।

मानुः पितुर्भक्तिमना गृहस्थ-

सुतो न कुर्यात्सलु तीर्थयात्राम् ॥

गंगाजलेनानुदिनं मनुष्यो

भृङ्गोमयेनापि सदा मुनीन्द्रैः ।

स्नातृह सम्यग्यदि भावबुद्धः

फलं तदाप्नोति न चान्यदेतत् ॥

सर्वाणि तीर्थानि हि यानि तानि

स्वर्गैर्जतरिष्वेऽपि पुनः पृथिव्याम् ।

गुल्यानि सम्यग् मुनयोऽग्निहोत्रे

पुंसोऽसौ (B) गृहस्थाश्रमसंस्थितस्य ॥

यस्येह यज्ञेष्वधिकारितास्ति

गृहेऽन्वहं दानवतो मुनीन्द्रैः ।

संजुहृतः कल्कविवर्जितस्य

तीर्थे गतिर्धर्मपरैर्निषिद्धा (गतिः पूर्वतरे^० B) ॥

यत्पुण्यमुक्तं मुनिभिः पृथिव्यां

दानोपवासे सततं द्विजेभ्यः ।

सर्वं तदाप्नोति न संशयोऽत्र

जुह्वत्सकाले यदि चाग्निहोत्रैः (० बी B) ॥

संजुहृतो ब्राह्मणसत्तमस्य न विद्यते पापमयो दुरुक्तम् ।

भुक्ता दिवं ब्रह्मपदं प्रयाति सुरेप्सितं ब्राह्मणकर्मसंस्थः ॥

अधीत्य वेदान् (अधीतवेदः B) सुरकार्यहेतोर्

इष्ट्वा मत्सान्याय विमुक्तदेहः ।

स्वधर्मसंस्थो विषयैर्विरक्तः

सुतैर्जसं ब्रह्मपदं प्रयाति ॥

यस्मात्पदात्सर्वपदं हि विश्वम्

उत्पद्यते क्वापि लयं न याति (प्रयाति B) ।

विप्रस्तमाप्नोति स्वधर्मसंस्थः

स्वधासु जुह्वत्स्वधया वसूनि ॥

शुभय ऊचुः ॥

यथा चोत्पद्यते विश्वं ब्रह्मांडं सचराचरम् ।

यस्माच्च तत्पुनर्याति लयं यत्र प्रतिष्ठितम् ॥

श्रुतमस्माभिरेतद्धि यथाप्रश्नं (यथादृष्टं B) स्वयंभुवः ।

श्रोतुमिच्छामहे त्वेव (त्वत्तः B) पुराणमग्निर्संज्ञितम् ॥

सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्त्रतराणि च ।

वंशानुचरितं चैव पुराणं पंचलक्षणम् ॥

अग्निर्नो देवता सूर्यो द्विजानां लोमहर्षण (०णे B) ।

प्रत्यक्षं हि प्रमाणानां नित्यं वेदेषु गीयते ॥

उदु त्वं ज्ञातवेदसं देवं वहंति केतवः ।

दृशे विश्वाय सूर्ये हि देवाः सर्वे व्यवस्थिताः ॥

तस्युचो जगतश्चात्मा वहिरंते प्रतिष्ठितः (यच्चिरं वेधनि-
तस्मात्सत्यं च मोक्षश्च देवानामपि देवता ॥ [स्थितः B) ।

येन त्यक्तं जगत्सर्वं सदेवासुरमानवम् ।

सहसा नाशमायाति यथा मृदाजनं जले ॥

वह्नेस्तु त्रिविधा शक्तिः सर्गसंहतिपालने ।

अस्माभिः संभूता (संभूता B ; ?संहूता) देवाः स्वं स्वं
[धाम उपासते ॥

तस्मात्ततो ऽग्निःसूर्याभ्यां यदुक्तमिति निश्चयः ।

पुराणं धर्ममखिलं तद् ब्रूहि त्वं यथातथम् ॥

साद्ये महापुराणे आग्नेये प्रश्ननामाध्यायः ॥

मृत उवाच ॥

श्रूयतामभिधास्यामि प्रश्नं वो मुनिसत्तमाः ।

कथयामि पुराणस्य विषयं सर्वज्ञास्त्रतः ॥

पुराणानां हि सर्वेषामिदं साधारणं स्मृतम् ।

पुराग्निर्भृगुणा शमः कस्मिंश्चत्कारणांतरे ।

कुड्गेन रभसा त्वं हि सर्ववैश्वदेवमेवमसि ॥

तस्मान्माहेष्टरं तेजः स्कन्धमग्नीं गतं ततः ।

तत्सर्ववैश्वदेवो भगवान् तं दग्धं तदक्षयम् ॥

तेनासीदति तेजस्वी भगवान् हव्यवाहनः ।

जगाम हिमवज्जैलं यत्र गंगावहत्सरित् ॥

स गंगामुपसंगम्य मुमोचाहूय तां नदीं ।

गर्भमायातं दिव्यं सा भास्वरौपमतेजसम् ॥

• अथ गंगापि तं गर्भमसंहंती तु धारणे ।

उत्ससर्ज गिरौ तस्मिन् हिमवत्परमाचिते ॥

स तत्र वर्षमा लोकानादृत्य जलनात्मजः ।

तस्यो तं स्वसुतं दृष्ट्वा जलनो ऽतिरुषान्वितः ॥

ययावंतर्हिमवंतं (सद्यः) समादृत्य स्वकीं तनुं ।

ततो वह्नी गते सर्वे चैलोक्यं सचराचरम् ॥

निष्प्रभं सरुजं चासीद् हा हा भूतमचेतनम् ।

नो भोति आग्निहोत्रार्थाः देवाः सर्वे सवासवाः ॥

तथा रुद्रगणाः सर्वे चंद्रमूयादयो महाः ।

ततो देवाः सर्गधर्वा शुभयो मुनिसत्तमाः ॥

ब्रह्माणमुपसंगम्य इदं वचनमब्रुवन् ।

प्रसीद भगवन् वह्नेः शापश्चैव निवर्त्यताम् ॥

स मुखं सर्वदेवानां पितृणां यक्षरक्षसां ।

तन्मुखादीरिते (? ० देवते A) ऽस्त्रीमो शुचिं ब्रह्मन् कथं

प्रजाक्षये वयं स्त्रीणां होमदानक्रिया विना । [हविः ॥

तथैव नो लोकगुरो प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥ ०

Vahni is subsequently prevailed upon by *Brahman* and the other gods; whereupon *Brahman's* son, *Marīci*, together with the *Munis* and *Rishis*, engages in a twelve years' course of sacrifice, during which time he elicits from *Vahni* all the information regarding religious observances, which forms the first, or ritualistic part of this *Purāṇa*.

The chapters (*adhyāya*) are not numbered, the following being those actually named:—

1. *ṛishipraśnaḥ*, fol. 2b; 2. *agnistavaḥ*, fol. 4b;
3. *brahmastutiḥ*, fol. 8a; 4. *snānavidhiḥ*, fol. 11a;
5. *āhnikasnānavidhiḥ*, fol. 14b; 6. *bhojanavidhiḥ*, fol. 20a;
7. *āgnikatapas*, fol. 20b; 8. (*veṇukathā*) *āśvamedhikāḥ*, fol. 23b;
9. *prithor upākhyānam*, fol. 26a; 10. *gāyatrīkalpaḥ*, fol. 29b;
11. *brāhmaṇapraśamsā*, fol. 31b; 12. *sargānuśāsanam*, fol. 33a;
13. *gaṇabhedah*, fol. 37a; 14. *yoganirṇayaḥ*, fol. 40b;
15. *sarvakathanam*, fol. 45b; 16. *sargānukīrtanam*, *satidehatyāgaḥ*, fol. 49b;
17. *varasargaḥ*, fol. 52a; 18. *kāśyapīyaprajāsargaḥ*, fol. 56b;
19. *kāśyapīyavamaḥ*, fol. 63b;
20. *prajāpatīsarga*, fol. 65b;
- 21–23. *varāhaprādurbhāvaḥ*, foll. (68a), 69b, 74b;
- 24–27. *narasimhaprādurbhāvaḥ*, foll. 76b, 79b, 82b, 85a;
28. *devāambarīshasamvādaḥ*,

fol. 88b; 29. *vaishṇavadharme yugānukīrtanam*, fol. 91b; 30. *vaishṇavadharme kriyāyogavidhiḥ*, fol. 93b; 31. *vaishṇavadharme buddhivratam*, fol. 97b; 32. *sunāmadvādasi*, fol. 101b (B, 100b); [After fol. 101 there seems to be a lacuna (appearing also, it seems, in an old, obliterated pagination). MS. B has here the following chapters: 33–35. *dhenumāhātmyam*, foll. 102a, 103b; 36. *ghṛitadhenuvīdhi*, fol. 107a; 37. *vṛishadānam*, fol. 109a; 38. *pāśupatadānam*, fol. 113a;] 39. *pāpanāśanavṛishadānam*, fol. 104a (B, 115a); 40. *bhadranīdhidānam*, fol. 105b; 41. *śivikādānam*, fol. 107a; 42. *vidyādānam*, fol. 108a; 43. *grihadānam*, fol. 109b; 44. *dāsīdānam*, fol. 110a; 45. *brāhmaṇakathanam*, fol. 110b; 46. *annadānam*, fol. 112b; 47. *pretopākhyānam*, fol. 114b; 48. *dīpamālīkāsthāpanam*, fol. 115b; 49. *cyavanānahushasamvādaḥ*, fol. 117b; 50. *tulāpurushadānam*, fol. 118b; 51. *śarmilopākhyānam*, fol. 121b; 52. *kanyādānam*, fol. 123a; 53. *taḍāgavṛiksha-prasamsā*, fol. 124a; 54. *dānādīyajñakaraṇam*, fol. 126b (B, 139a); 55. *vāruṇārāmapratishṭhā*, fol. 130a; 56–60. *vāmanapṛādurbhāvaḥ*, foll. 131b, 134a, 135b, 137a, 138b (ends fol. 142a in B, where a large lacuna must occur, comprising *adhys.* 56–59, and part of 55 & 60); 61. *kriyāyogaḥ*, fol. 141a; 62. (*kāma*-)*dhenupradānam*, fol. 144b; 63. *mudgalopākhyānam*, fol. 146b; 64. *śīver upākhyānam*, fol. 149a; 65. *dānāvasthā(nirṇayaḥ)*, fol. 150b; 66. *saṃgrāmaprasamsā*, fol. 151b; 67. *rohinīyā ashtamīkalpaḥ*, fol. 157a; 68. *vaivasvatānukīrtanam*, fol. 159a; 69. *sagaropākhyānam*, fol. 163a; 70, 71. *gaṅgāvatāraḥ*, foll. 164b, 166b; 72. *gaṅgāmāhātmyam*, fol. 167b; 73, 74. *sūrya-vamśakīrtanam*, foll. 169a, 170a (B, 173a, 174a).

At the end of this last chapter there is the following marginal note by Colebrooke: 'The remainder of the *Purāṇa* seems to be an ad-

dition by another hand. The subject of it is *Rāma*.'

This latter section of the work, indeed, retails the story of *Rāma*, apparently without any other connection with the first part than that of treating of another *avatāra* of *Vishṇu*:— 75. *sītākāpakathanam* (B, fol. 175b; in A there is an omission on fol. 171a); 76. *vaiśravaṇa-varapradānam*, fol. 172a (B, 177a); 77. *kapīla-darśanam*, fol. 174a; 78. *rākshasayuddham*, fol. 177a; 79. *viśvāmitrayajñah*, fol. 181a; 80. *ahalyāśāpaḥ*, fol. 182a; 81. *sītāvivāhaḥ*, fol. 184a; 82. *sumantrapreshaṇam*, fol. 187a; 83. *rāmanīrgamaḥ*, fol. 188b; 84. *janasamlāpaḥ*, fol. 195b; 85. *citrakūṭanivāsah*, fol. 198b; 86. *kaikēyāvākyam*, fol. 202b; 87. *nandigrāma-vāsah*, fol. 206a; 88. *trikīrāvadhah*, fol. 213b; 89. *kharavadhah*, fol. 215a; 90. *rāvaṇavākyam*, fol. 220b; 91. *akokavanitāpraveśah*, fol. 221b; 92. *vanagaveshaṇam*, fol. 224b; 93. *rāmakrodhah*, fol. 225b; 94. *jaṭāyudarśanam*, fol. 227a; 95. *jaṭāyusatkaraṇam*, fol. 228a; 96. *ayomukha-mukti*, fol. 229a; 97. *kabandhadarśanam*, fol. 230a; 98. *kabandhavākyam*, fol. 232a; 99. *kabandhopadeśah*, fol. 232b; 100. *sugrīvadarśanam*, fol. 233b; 101. *sugrīvavākyam*, fol. 234a; 102. *hanūmāruvākyam*, fol. 234b; 103. *rāmavākyam*, fol. 136a; 104. *bālisaṃgrāmaḥ*, fol. 241a; 105. *bālīvākyam*, fol. 243a; 106. *sugrīvābhishhekaḥ*, fol. 245b; 107. *varshānivṛittih*, fol. 246b; 107. *rāmavishādaḥ*, fol. 247b; 108. *lakshmaṇakrodhanam*, fol. 148a; 109. *vānara-sainyasamāgamaḥ*, fol. 251b; 110. *sugrīvavākyam*, fol. 252b; 111. *vānarayūthapratyāgamanam*, fol. 253b; 112. *hanūmantapṛasthāpanam*, fol. 254a; 113. *vānarapratyāgamanam*, fol. 156a; 114. *vanavivāpanam*, fol. 257a; 115. *Rāghava-carite vānaravivādaḥ*, fol. 258b; 116. *prāyopaveśanam*, fol. 259b; 117. *sītāvārttopalabdhiḥ*, fol. 260a; 118. *sampātīpakshavilāsah*, fol. 261a;

119. *vānarapratyāgamanam*, fol. 262b; 120. *hanūmantagarjanam*, fol. 264a; 121. *laṅkāvalokanam*, fol. 266a; 122. *laṅkānveshaṇam*, fol. 267b; 123. *avarodhadarśanam*, fol. 268b; 124. *śitopalambhanam*, fol. 271a; 125. *rākṣasāśamādeśaḥ*, fol. 272a; 126. *śītāvilāpaḥ*, fol. 273a; 127. *svapnadarśanam*, fol. 274a; 128. *śītūśambodhanam*, fol. 275b; 129. *śītāpraśnaḥ*, fol. 276b; 130. *vanabhaṅgaḥ*, fol. 278b; 131. *kiṅkaravadhaḥ*, fol. 279a; 132. *amātyavadhaḥ*, fol. 280a; 133. *senāpativadhah*, fol. 280b; 134. *akṣhakumāravadhaḥ*, fol. 281b; 135. *rāvaṇavākyaṃ*, fol. 282b; 136. *pucchanirvāpaṇam*, fol. 285b; 137. *laṅkādhāḥ*, fol. 286a; 138. *śītūśamāśvāsanaṃ*, fol. 286b; 139. *hanumatkathanam*, fol. 289a; 140. *madhubhakṣhaṇam*, fol. 289b; 141. *śītāvākyaṃ*, fol. 291b; 142. *suḡrīvavākyaṃ*, fol. 292a; 143. *senāniveśaḥ*, fol. 293b; 144-6. *vibhīṣhaṇavākyaṃ*, foll. 294b, 295b, 296b; 147. *vibhīṣhaṇagamanam*, fol. 298a; 148. *śetubandhaprārāmbhaḥ*, fol. 299a; 149. *śetubandhanam*, fol. 299b; 150. *māyāmayarāma-darśanam*, fol. 301b; 151. *śītāpralāpaḥ*, fol. 306b; 152. *prahastavadhaḥ*, fol. 310b; 153. *suḡrīvavigrahaḥ*, fol. 315b; 154. *kumbhakarṇavadhaḥ*, fol. 317b; 155. *narāntakavadhaḥ*, fol. 320a; 156. *triśīrṣhavadhaḥ*, fol. 320b; 157. *atikāyavadhaḥ*, fol. 322a; 158. *indrajaḍ-yuddham*, fol. 324b; 159. *aśvadhānayanam*, fol. 325b; 160. *kumbhavadhaḥ*, fol. 326b; 161. *nikumbhavadhaḥ*, fol. 327a; 162. *makarākṣhavadhaḥ*, fol. 327b; 163. *māyāmayasītāvadhaḥ*, fol. 329a; 164. *indrajaḍdhomaḥ*, ib.; 165. *rāmotthāpanam*, fol. 320a; 166. *indrajaḍdarśanam*, fol. 331a; 167. *virathīkaraṇam*, fol. 333a; 168. *indrajaḍ-vadhaḥ*, fol. 334a; 169. *viḡayākhyāpanam*, fol. 334a; 170. *supārśvavākyaṃ*, fol. 335a; 171. *paridevanam*, fol. 336a; 172. *virūpākṣhavadhaḥ*, fol. 337b; 173. *mahāpārśvavadhaḥ*, fol. 338b; 174. *śaktibhedah*; 175. (*rāmarāvaṇayuddham* B, fol.

344b; 176. *rāvaṇaśiraśchedaḥ* B, fol. 346b; 177. *vibhīṣhaṇābhīṣhekaḥ* B, fol. 348a; 178. *vimārā-rohaṇam* B, fol. 349b; lacuna in A between foll. 340 and 341, from B 344a, l. 10 to 351a, l. 12); 179. *ayodhyārāmapraveśaḥ*, fol. 341b; 180. *rāmābhīṣhekaḥ*, fol. 342a; 181. *rāḡyavarṇanam*, running thus :

स्वराज्यमखिलं प्राप्य रामो धातृसनातनः ।

अयनञ्चाश्वमेधेन तथा बहुमुखीकैः ।

अन्यैश्च बहुभिर्यज्ञैः रामः¹ प्रचुरदक्षिणैः ॥

आजानुवाहुः सुमुखो वृषस्कन्धो महाद्युतिः ।

कंबुयोवः पृथुयशाः पृथिवीमनुपालयन् ॥

ततो रामस्य धर्मात्मा राज्यं प्राप्य तथा जनः(धनः B) ।

ईजे यज्ञैर्बहुविधैः सहस्रशतदक्षिणैः ॥

न कस्यचिद्द्वयं तत्र न च व्यालकृतं भयं ।

न चैव विधवा नार्यो न व्याला नैव तस्करः² ॥

न च स्म वृद्धो बालानां प्रेतकार्यं करोति च ।

सर्वे प्रमुदिता देवाः सर्वे धर्मेपरा जनाः ॥

दश वर्षसहस्राणि जीवंति सुखिनो नराः ।

नित्यं पुष्पफला वृक्षा नित्यं स्त्रीरमृतागवाः³ ॥

काले वर्षति पर्जन्यः सुखस्पर्शनमारुतः ।

स्वकर्मस्वनुवर्तते चर्यानां सत्यभाषिणः(भाषणं B) ॥

दश वर्षसहस्राणि दश वर्षशतानि च ।

सपुत्रधनधान्यं च⁴ लब्ध्वा राज्यमकटं कं ।

निरामयो(?०यं)वीतशोको(?०कं) रामो राज्यमकारयत् ॥

आदिकांडमिदं त्वार्यं वशिष्ठेन प्रदर्शितं ।

यथा मरीचैरग्निस्तु पूर्वं रामाय वै(सर्वं रामायणं B)पुरा ॥

यः शृणोत्येकचित्रेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

किं तीर्थैर्गोप्रदानैश्च किं यज्ञैः किमु पोषणैः⁵ ।

अहन्यहनि रामस्य चरितं शृण्वतो नृप ॥

शृण्वन्निदं यः कुरुते हि यात्रां

तस्यार्थसिद्धिः पुनरागमं च ।

लोकद्वयं साधयते तथा हि

संवर्धिता तस्य भवेत्सुविद्या ॥

¹ अश्वमेधैस्त्रिभिर्यज्ञैः रामः B. ² न व्याला न सरीसृपाः B.

³ स्त्रीरघटजवाः B; ? गावः स्त्रीरघटजवाः ।

⁴ पुत्रान्धनं च धान्यं च B.

⁵ पोषिणैः A; पोषितैः B.

श्लोकं तदर्थाधमपोपपृग्वन्

सर्वाणि पापानि निहन्ति सम्यक् ।

पात्रे तिलानां भवतोह (यच्च B)

शृग्वन्प्रदत्तेऽनुदिनं लभेत ॥

स्वारोग्यमायुष्यकरं यशस्यं सौम्यावक¹ बुद्धिविवर्धनं च ।

श्रोतव्यमन्तर्निधतैर्महद्भिस्त्राख्यानमूर्जेस्करवृद्धिकामैः² ।

कुटुंबवृद्धिं धनधातृवृद्धिं लभेत लक्ष्मीं विपुलां नरोत्तमः³ ॥

Then follows a brief *anukramanīkā*, ending with a few corrupt verses commending the study of this work; after which the colophon: इत्याद्ये वह्निपुराणे साख्यानशतकोत्तरो नामाध्यायः समाप्तः ॥ समाप्तमिदं पुराणमाग्नेयम् ॥ संवत् १६४६ वर्षे अस्वनि सुदि विजै दशमी बुधवासरे । आगरैर्नगरे श्रीसकवरसाहिजलालदी महमदराज्ये ॥ ग्रंथसंख्या १४००० ॥

The leaves are throughout marked अग्नि^० or अग्निपु^०. [H. T. COLEBROOKE.]

3583.

1001. Foll. 353 (counted 354; no. 129 being passed over); size 12½ in. by 5½ in.; fairly written, in Devanāgarī, at Benares, in Samvat 1861 (A.D. 1804); 12 or 13 lines in a page.

Vahnipurāṇa. [B.]

[H. T. COLEBROOKE.]

3584.

241. Foll. 170; size 12½ in. by 6 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1805 A.D.; twelve lines in a page.

Vāmanapurāṇa.

It begins:

पुलस्त्यमृषिमासीनमाश्रमे वाग्विदो वरः ।

नारदः परिपन्नञ्च पुराणं वामनाश्रये ॥ ०

¹ सौम्यावकं B.

² ? Thus B; श्रुतं नरैर्निधतैर्महद्भिरा^० A.

³ इति श्रीवह्निपुराणे रामराज्यवर्णनं समाप्तं ॥ B.

For an analysis of the work, for which the present MSS. were collated, see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 102. Cf. also Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 267.

It ends:

तस्मात्पूज्यो नमस्कार्यः सततं भक्तिमयैः ।

श्रवणाद्विष्णुसदनं कोटियज्ञफलं लभेत् ॥

• इदं पुराणमखिलं पुलस्त्येन च भाषितं ।

यः शृणोति नरो भक्त्या विष्णुलोकं स गच्छति ॥

इति श्रीवामनपुराणं संपूर्णं ० ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3585.

400. Foll. 208 (counted 206; nos. 16, 143-45 being double, and nos. 98 & 164 passed over); size 12½ in. by 6½ in.; good, large, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Vāmanapurāṇa.

It begins:

त्रैलोक्यराज्यमाच्छिद्य बलैरेन्द्राय यो ददौ ।

नमस्तस्मै सुरेशाय सदा वामनरूपिणे ॥

पुलस्त्य मृषिमासीन ०

[H. T. COLEBROOKE.]

3586.

2678d. Foll. 9; size quarto, 10 in. by 7½ in.; indifferent, cursive Telugu writing; 23-26 lines in a page; European paper (water-mark 1799).

Three chapters (*adhyāyas* xxxi. — xxxiv.) claiming to form part of the (*Kauśikapulastya-saṃvāda* of the) *uttarabhāga* of the *Vāmanapurāṇa*.

A. xxxi. (*Kalyāṇapurī-māhātmya*) begins:

मुनयः ॥

आसौ वशिष्ठः कपिलो विश्वामित्रो महातपाः ।

नारदोऽथ भरद्वाजो वामदेवः शुकस्तथा ॥

पराशरो ऽथ भगवान् जगद्धो मुनिसत्तमः ।

मार्कंडेयो ऋषिर्भृंगः कुण्डिर्मुनिवरः कुशः ॥ ०

Colophon : इति श्रीवामनपुराणे वृत्तरभागे कल्याण-
पुरीमाहात्म्यं नाम येकत्रिंशो अध्यायः ॥

A. xxxiii. begins (fol. 3a):

अथ राज्ञो व्यतीतायां पुरस्कृत्य तु गालवः ।

द्विजाले सह कन्याभिः जग्मुर्वा मगर्वी प्रति ॥ ०

Colophon : इति वामनपुराणे कौशिकपुलस्त्यसंवादे
वराहखर्चनो(?) नाम द्वात्रिंशो अध्यायः ॥

A. xxxiii. (*Jñānopadeśakathanam*) begins
(fol. 6b):

एवं तु ब्रुवती ब्रह्मन्(!) ऋषीणां भावितात्मना ।

गालवो ऽपि कथां श्रुत्वा परो विस्मयमागतः ॥

Colophon : इति श्रीवा० कौ० ज्ञानोपदेशकथने नाम
त्रयस्त्रिंशो अध्यायः ॥

A. xxxiv. (*Varāhamāhātmya*) begins (fol. 7b):

अथोवाच मुनिं ब्रह्मा सर्वेषां शृण्वती पुनः ।

धात्या यूयं महाभागा यतः साक्षाद्ब्रह्मसुंधरा ॥

दुहितृत्वेन युष्माकमवतीर्णा महतीतलं ।

एवं जामातृभावेन येवोप्येष(?) स्त्रे^० or श्वोऽप्येष) जनार्दनः ॥

तत्रं तपः पुरा दिव्यं भवद्भिर्बहुवत्सरान् ।

जन्मांतरे हि श्रीपुण्यामस्यामेव(० च) चिरं पुरा ॥

It ends :

इदं पठंति ये नित्यं संनिधौ भक्तिसंयुताः ।

ज्ञानदानुर्वराहस्य कल्याणं प्राप्नुवन्ति ये(r. ते) ॥

चेत्ते मासि शुभे चैता अवधनस्यत्रविशेषतः(!) ।

ये पठंति वराहस्य संनिधौ भक्तिसंयुताः ॥

ते कीर्तिसंपदारोम्यपभुक्षेत्रगृहाणि च ।

पुत्रमित्रकलत्रार्थी(?) चैन्) प्राप्य कल्याणमीदृशं ॥

अलभ्यं ब्रह्मबुधेद्र(?) रुद्रेद्र)सुरेन्द्रेनिगलैरपि ।

• पदं प्राप्य हि मोदंते सूरिभिः पूजिता भृशं ॥

इदं पुलस्त्यकथितं ॥

इति श्रीवामनपुराणे कौशिकपुलस्त्यसंवादे वराहमाहात्म्ये
चतुस्त्रिंशो अध्यायः ॥

In the (English) list of contents on the fly-leaf of the volume these four chapters are included under the title *Tiruvindi(Teeroovindee)-Sthalapurāṇa*, which is also written, in Telugu, by a different hand, at the top of fol. 1.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3587.

1869. Foll. 396 (counted 398; nos. 182 & 245 being passed over); size 11½ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Vāyupurāṇa, in two *khaṇḍas*, or four *pādas*.
[A.]

The MS. corresponds pretty closely to the text as edited, by Rājendralāla Mitra, in the Bibl. Ind. :—

1. *Prakriyāpāda* (kh. i., adhy. 1-6): begins :

प्रपद्ये देवमीशानं शाश्वतं भुवमव्ययं ।

महादेवं महात्मानं सर्वस्य जगतः पतिं ॥

2. *Anushaṅgapāda* (kh. i., adhy. 7-61; II., 1-3) begins, fol. 22a : सूत उवाच ॥

इत्येष प्रथमः पादः प्रक्रियायैः प्रकीर्तितः ।

श्रुत्वा तु संहृष्टमनाः काश्यपेयः सनातनः ।

संबोध्य सूतं वचसा पप्रच्छापोत्तरो कथां ॥

It is actually called '*anushaṅgapāda*' in the colophons of adhy. i. 40 (fol. 127b), 51 (171a), 53 (181a); and ii. 8 (fol. 231b).

Khaṇḍa i. ends, fol. 220a : इति श्रीवायुप्रोक्ते
प्रनापतिर्वंशानुकीर्तनं समाप्तं प्रथमं खंडं ॥

3. *Upodghātāpāda* (kh. II., adhy. 4-37) begins, fol. 231b : ऋषय ऊचुः ॥

श्रुत्वा पादं द्वितीयं तु क्रांतं सूतेन धीमता ।

अतस्तृतीयं पप्रच्छ पादं वै शांशपायनः ॥

पादः क्रांतो द्वितीयो ऽयमनुवंगेण यस्तथा ।

तृतीयं विस्तरात्पादं सोपोद्घातं प्रकीर्तय ॥

It is actually called 'upodghātāpāda' in the colophons of ii. 4 (fol. 238a), 8 (251b), 9 (255b), 10 (258b), 27 (309b), 28 (311b); whilst ii. 37 ends (fol. 367a) with the colophon: इति श्रीवायुपुराणे अनुषंगपादस्तृतीयः(!), thus agreeing in this respect with the edition.

4. *Upasamhārapāda* (kh. II., adhy. 38-41) begins, fol. 367a :

श्रुत्वा पादं तृतीयं तु क्रांतं सूतेन धीमता ।

ततश्चतुर्थं पमज्जुः पादं वै क्षुधिसन्नमाः ॥

क्षुधय ऊचुः ॥

पादः क्रांतस्तृतीयो ज्यमनुषंगेण यस्त्वया ।

चतुर्थं विस्तरात्पादं संहारं परिकीर्तयः ॥ ० ॥ ० ॥

सूत उवाच ॥

भवती कथयिष्यामि सर्वमेतद्यथातथं ।

पादं त्विदं संहारं चतुर्थं मुनिसन्नमाः ॥

It is actually called 'upasamhārapāda' in the colophon of ii. 40 (fol. 395a); and in the last *adhyāya* we read (fol. 397a; ed. p. 554):

प्रक्रिया प्रथमः पादः कथावस्तुपरिग्रहः ।

अनुषंग उपोद्घात उपसंहार एव च ॥

एवमेतच्चतुष्पादं पुराणं लोकसंमतं ।

उवाच भगवान् साक्षाद्वायुर्लोकहिते रतः ॥

The colophon of ii. 14 runs thus (269b):
इत्यादिवायुप्रोक्तायां संहितायां आदिकल्पे द्वादशोऽध्यायः ॥

This MS. does not contain the *adhy.* ii. 42 (*vyāsasamśayāpanodanam*) with which the *Vāyupurāṇa* proper ends in the edition (where it is followed by the *Gayāmāhātmyam*, for which see nos. 3593-95).

For an analysis of the work see Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 103-4; and, for a general account, H. H. Wilson, Essays, i., p. 140 seqq.

There are several omissions in the MS., the most serious occurring fol. 241b, l. 2, where the text from ii. 5, śl. 77b to 8, śl. 125 has been omitted.

It ends :

तं देवदेवं जनानां यज्ञात्मकं सत्यलोकप्रतिष्ठितं(!) ।

वरं वराणां वरदं महेश्वरं ब्राह्मणमार्दिं (r. ब्रह्मा०) प्रयतो
[नमस्ये ॥

इति श्रीमहापुराणे वायुप्रोक्ते द्वादशसाहस्र्यां संहितायां ब्रह्मांडावर्त्तं समाप्तं ॥ प्रक्रियापादयं ४८०० अनुषंगपाद ३६०० उपोद्घातपाद २४०० उपसंहारपाद १२०० [after which, on last page, very much faded] एवं सर्वसंख्या १२००० षट्त्रिंशत्तृतीयांशतानि (षट्षधिकत्रिंशत्तृतीयांशतानि MS. C) अंको गणनीयः ॥ उपसंहारपादे कलियुगप्रमाणं ४३२००० उपोद्घातपादो द्वापर ६६४००० अनुषंगपादे चेत्युग १२२६००० प्रक्रियापादे कृतयुगप्रमाणं १७२६००० इदं पुराणं चतुर्थैकप्रमाणं समाप्तं वायुपुराणं ॥

On an additional leaf a later hand has reproduced (not always correctly) the calculations of the last page: एवं सर्वसंख्या १२००० षट्त्रिंशत्तृतीयांशतानि अंको गणनीयः ॥ ० After which yet another hand has added the statement: इदं विनायकज्योतिर्विदस्य पुस्तकं ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

3588, 3589.

2102, 2103. Foll. 359, now bound up together (no. 167 was omitted in the pagination, whilst no. 280 is double); size 9½ in. by 7 in.; good, clear Devanāgarī writing, dated Samvat 1540 (1483 A.D.); 11-14 lines in a page.

Vāyupurāṇa. [B.]

Five or six different hands seem to have been engaged in writing, and afterwards supplementing, this manuscript. The bulk of the MS. was written by four different scribes of much the same age; whilst foll. 1-36, 49-62, and 280 (two lines) were afterwards supplied by two (perhaps three) different hands.

Kāṇḍa I. ends fol. 177b.

Pāda 1, fol. 17a: इति श्रीमहापुराणे वायुप्रोक्ते प्रक्रियापादः ॥

P. 2, fol. 188a : वायुपुराणे अनुषंगपादे ॥

P. 3, fol. 320a : इति श्रीवायुपुराणे वायुप्रोक्ते अनुषंग-
पादस्तृतीयः (!) ॥ (but fol. 218a : इति श्रीवायुपुराणे
उपोद्घाते काश्यपीयो वंशः ॥).

P. 4, fol. 359a (after the final, slightly less
corrupt, verses) : °ब्रह्माणमादिं प्रणतो नमस्ये ॥ इति
श्रीमहापुराणे वायुप्रोक्ते द्वादशसाहस्र्यां संहितायां ब्रह्मांडावर्णे
समानं ॥ संवत् १५४० वर्षे फाल्गुनमासे कृष्णपक्षे [एकादश्यां
तिथौ रविवारे २ ॥ suppl.] व्यासहीरासुतेन नारायणेन
लिखितमिदं वायुपुराणं ॥ The calculations given at
the end of MS. A are here omitted.

That there is some connection between this
and the preceding MS. is evident, but whether
this was the original MS. from which the other
was copied, or whether both were derived from
an older MS. containing the same number of
leaves, is not clear. This MS. is, however,
less easy of reference. That Colebrooke read
it carefully is evident from occasional notes
of his in the margin, marking matters of
interest. [H. T. COLEBROOKE.]

3590.

1310. Foll. 320 (counted 329; nos. 256-65
being passed over, and no. 216 being double);
size 13 in. by 6½ in.; clear, modern Devanāgarī
writing; twelve lines in a page.

Vāyupurāṇa. [C.]

The four *pādas* end on fol. 19a, 179b, 303a,
328a respectively. Omissions and transposi-
tions occur sometimes in this MS. occupying
the space of several lines, and even pages, in
the other MSS.

A mistake which had been made in counting
between foll. 298 and 300 a leaf which ought
to have been fol. 294 has been rectified by
its being restored to its proper place.

[H. T. COLEBROOKE.]

3591.

264b. Foll. 272; size 12½ in. by 4½ in.;
Devanāgarī writing of 1800 A.D.; 10-12 lines
in a page.

Vāyupurāṇa. [D.]

Carelessly copied (for one *Harivaṃśa Ma-
hendra Thākur*) from MS. A.

[H. T. COLEBROOKE.]

3592.

1737. Foll. 36; size 9½ in. by 4 in.; good
Devanāgarī writing of 1799 A.D.; nine lines in
a page.

Gayāmāhātmya, a work in eight *adhyāyas*,
attached to the *Vāyupurāṇa*, and treating of
the sacred places of Gayā, and the rites to be
performed by those visiting them. [A.]

The work has been repeatedly published in
India: e.g. by *Tāranātha Tarkavāchaspati*, Calc.
1864 and (with a Bengālī translation) 1866;
and in the Bibl. Ind. edition of the *Vāyu-
purāṇa*, it forms *adhyāyas* 43-50 of the *Uttara-
khaṇḍa*. Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., p. 67.

The MS. (which is not very correct) begins:
सूत उवाच ॥

सनकाद्यैर्महाभागैर्देवर्षिः सह नारदः ।

सनत्कुमारं पप्रच्छ प्रणम्य विधिपूर्वकं ॥ °

[H. T. COLEBROOKE.]

3593.

2707. Foll. 39; size 8½ in. by 4 in.;
fair, modern Devanāgarī writing; nine lines
in a page.

The same work. [B.]

This rather incorrect MS., which offers
numerous variations from the text of A,
begins by omitting the second line of verse 1.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3594.

2903. Foll. 39; size 9½ in. by 5 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1805 A.D.; 10-12 lines in a page.

Gayāmāhātmya.

It begins: सूत उवाच ॥ शीनकाद्यैर्महाभागैर्देवविंशह
नारदः । ° [Dr. LEYDEN.]

3595.

2792. Foll. 699 (counted 691; nos. 336-338 being omitted, and 377-386 & 425 used twice); size 11½ in. by 5½ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1610 A.D.; 11-13 lines in a page.

Revāmāhātmya or *Narmadāmāhātmya*, professing to be a section (the *Revākhaṇḍa*) of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Vāyupurāṇa*. [A.]

It begins:

उभयतटतीर्था प्रक्षालितसकललोकदुरितौघा ।
देवमुनिमनुजर्वद्या हरतु सदा नर्मदा दुरिते ॥ °

See Anfrecht, Cat. Bodl., nos. 114-16. To the full description there given may be added a few more names, and some various readings offered by our manuscripts:—

Oxf., p. 66a, l. 24, add *vimaleśvaratīrtham* (fol. 208b), *ulūkahradatīrtham* (fol. 209b), *pushkarinītīrtham* (fol. 210a); l. 25, add *bhīmakulyāsaṃgameśvaratīrtham* (fol. 216a), *mārkaṇḍeśvaratīrtham* (fol. 216b), and *pishpaleśvara* (thus generally for *pippal.*, fol. 217a); l. 26, *karotīśvaratīrtham* (fol. 220a) for *karotēśvara*; l. 43, add *apsarohradatīrtham* (fol. 306a).

Page 66b, l. 7, *badarikāśramatīrtham* (fol. 351b) for *badarikeśvara*; l. 17, *ghanadeśvaratīrtham*, also (*lokabhāṣhayā*) called *bhāṇḍāgarikatīrtham* (fol. 396a) and *rohinīśvara* (fol. 398a) for *rauhiṇeśvara*; l. 28, *kohaneśvaratīrtham* (fol. 435a) for *kohaleśvara*; l. 33, *ayoni-*

sambhavatīrtham (fol. 451a) for *ayonijatīrtham*, and *piṅgaleśvara* for *kapileśvara*; l. 35, add another *mārkaṇḍeśvaratīrtham* (fol. 457b).

Page 67a, l. 3, *kusumāyudheśvaratīrtham* (fol. 493b) for *kusumeśvara* (which, however, is used once for metrical reasons); l. 14, *audumbarisaṃgame* (and *audumbarīśvara*, fol. 523a, b) for *kudumbaris* (MS. 980, *adambari*); l. 36 (here fol. 605b as in Oxf. MS.), *gonāgonīśvaratīrtham*, doubtless the Gondagaon (? and the district Gondvānā) of our maps.

Page 67b, l. 3, n., the colophon has *bhaḍa-haḍimātrīrtham* (fol. 635a); l. 4, A has once *kuharīrtham* (fol. 635a), doubtless a slip for *kururīrtham*, as it otherwise reads, and as B does throughout; l. 7, *suṇḍīśvara* (foll. 652a, 654a) throughout for *muṇḍīśvara*; l. 10, *āśhā-dhīśvaratīrtham* (fol. 658a) instead of *ākhāṭīśvara*; l. 25, for Oonkan Mandata other maps give Omcar Mundatta, Umkarjee Maharaj, and (on a Hindi map of Hindusthān) Omkāranātha. The first two forms would seem to stand for Omkāramahānātha.

The Narmadā is praised for having survived uninjured the whole of the seven *kalpas*, while all the other rivers and oceans underwent destruction in each *kalpa*. The names of these rivers are enumerated in the following verses (fol. 7a):

जाह्नवी सरिता श्रेष्ठा तथा चैव सरस्वती ।
कावेरी देविका भद्रा सिंधुः शालकुटी तथा ॥
सरयूः शतरुद्रा च चन्द्रभागेश्वरी तथा ।
गोदावरी महेन्द्रा च पयोष्णी यमुना नदी ॥
शिप्रा शतरू वैदर्भी तथा चर्मण्वती इरा ।
एताश्चान्याः सरिच्छ्रेष्ठाः सर्वपापहराः शुभाः ॥

We further extract the following list of names of our river (the southern Gaṅgā):

एषा गंगा महापुण्या त्रिषु लोकेषु विद्युता ।
स्रोतोभिः पंचदशभिः पावयंतो दिशो दश ।
जृणु तानि महाभाग वक्ष्यामि नृपसत्तम ॥

शोणो महानदश्चैव नर्मदा सुरसङ्गम ।
 मंदाकिनी महापुण्या त्रिकूटा विमला तथा ॥
 चित्रोत्पला विषापा च रजनी वालुवाहिनी ।
 महार्णवा¹ विषाशा च रेवा च करभा तथा ॥
 क्षुष्पापादप्रसूताश्च (? क्षुश्यपाद^०) सर्वा वै रुद्रसंभवाः ।
 सर्वपापहारी (०राः) पुण्याः सर्वा मंगलदाः शिवाः ॥
 इत्येतैर्नामभिर्द्विष्यैः श्रूयते वेदपारगैः ।
 पुराणज्ञैर्महाभागैराज्यपैः सोमपैस्तथा ॥
 इत्येतत्सर्वमाख्यातं महाभाग्यं नृपोत्तम ।
 मनुनोक्तं पुरा मत्स्यमृतायाः समुद्रवं ॥
 पुण्यं पवित्रमतुलं रुद्रोद्गीतमिदं शुभं ।
 ये नराः कीर्तयन्त्यत्र भक्त्या शृण्वन्ति चैव ये ॥
 प्रातरुत्थाय नासां हि कलापं दशपंचकं ।
 ते नराः सकलं पुण्यं लप्स्यन्ते स्ववगाहजं ॥ fol. 12a.
 किमर्थं नर्मदा प्रोक्ता रेवेति च कथं तु सा ।
 त्रिकूटा च किमर्थं सा किमर्थं वालुवाहिनी ॥
 कोटितीर्थसमायुक्ता प्रविष्टा या महार्णवं ।
 क्रियन्तः सरितस्तात नर्मदा समुपासते ॥
 यज्ञोपवीतैश्चैधिभिर्देवताभिस्तथैव च ।
 विभक्त्यै किमर्थं च श्रूयते मुनिसत्तम ॥
 धिष्णाति च पुराणज्ञैः किमर्थं प्रोच्यते ऽनघ ।
 केषु स्थानेषु तीर्थेषु पूजनीया सरिद्धरा ॥ fol. 12b.

Besides these, a number of other rivers are mentioned throughout the book as more closely connected with the Narmadā, such as : Kapilā (foll. 54a, 93a), Viśālyā (foll. 56a-58a), Nīlagangā (fol. 57a), Jvālā (fol. 72b), Kāverī (fol. 75b), Vārāhī (ib.), Candāvegā (fol. 78a), Eraṇḍī

¹ यस्मान्महार्णवे घोरे दृश्यते महती सरित् । महार्णवेति सा प्रोक्ता तेनेयं नृपसत्तम ॥ तत्पतस्तस्य देवस्य शूलाघातद्विदधो ऽपतन् । शोणाः शोणाभिधानेन दशाणी देशसंज्ञया ॥ कृपां करोति सा यस्मात्सोक्तानामभयप्रदा । संसारार्णवमग्नानां तेन नासा कृपा स्मृता ॥^० धामयन्ती दिशः सर्वा वारिपूरेण वेगता । प्रावयन्ती विराजन्ती तेन रेवा निगद्यते ॥^० यस्माद्वृजयते लोकान् दर्शनादेव भारत । रजनी तेन सा प्रोक्ता पुराणज्ञैर्नृपोत्तम ॥ fol. 16b, 17a.

(fol. 79a), Kubjā (fol. 117b), Hiranyagarbhā (fol. 118b), Vāgu (fol. 119b), Sarasvatī (fol. 121a), Pushkarīṇī (fol. 169a), Anadvāhī (fol. 232a), Āśvaparnī (fol. 285a), Uri (revorī-sam-game, foll. 324a bis, 324b, 328 bis; uripravāha, fol. 326a), Karañjā and Karajā (fol. 380b).

It ends :

धर्मास्थानमिदं पुण्यं सर्वास्थानेष्वनुत्तमं ।
 गृहे ऽपि विद्यते (पठ्यते B) यस्य चानुवैर्यस्य सत्तमाः ॥
 धन्यं तस्य गृहं मन्ये गृहस्य चापि तत्कुलं ।
 पूजयन् पुस्तके येषु (पुस्तकं पूजयेद्यस्य B) नर्मदाचरितस्य
 नर्मदा पूजिता तेन भगवाञ्च महेश्वरः । [तु ॥
 वाचके पूजिते तद्दृष्ट्वा देवाश्च क्षुण्डयो ऽर्चिताः ॥
 लिखापयित्वा (लेखयित्वा च B) सकलं रेवाचरितमुत्तमं ।
 भूषणं सर्वशास्त्राणां यो ददाति द्विजन्मने ॥
 नर्मदासर्वतीर्थेषु महापुण्यफलप्रदं² ।
 स्वर्गदं पुत्रदं पत्यं यशस्यं (पुत्रदं धन्यं यशस्यं B) कीर्ति-
 [वर्धनं ॥

धन्यायुष्यमतुलं (धर्ममा^० B) दुःखदुःस्वप्ननाशनं ।
 पठतां शृण्वतां चापि सर्वकार्यैरिदं^० ।
 यत्प्रदत्तमिदं पुण्यं पुराणं वाच्यते द्विजैः ।
 शिवलोके स्थितस्तस्य पुराणाश्चरितसूरी ॥
 इति निगदितमेतत्कर्मदायाश्चरितं
 पवनगदितमम्यं (पदनिगदितं^० B) शर्ववक्त्रादवाप्य ।
 त्रिभुवन[जन]वर्धनं यत्प्रदादौ (जितदादौ B) मुनीनां
 कुलपतिकुलतो (० पुरतः सन् B) सूतमुख्येन साधु ॥

इति श्रीवायूक्तचतुर्विंशतिसाहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे श्री-
 नर्मदामाहास्ये पुराणपरिसमाप्तिर्नामाध्यायः ॥

पंचदश सहस्राणि खण्डे ऽस्मिन् मुनिना पुरा ।
 ग्रन्थसंख्या निगदिता माहास्ये नार्मदे किल ॥
 तीर्थमोक्षकारमारभ्य तीर्थान्येकार्णवावधि ।
 चतुःशतानि मुख्यानि तथैवान्यानि कोटिशः ।
 गुप्तप्रकटरूपाणि दिव्यभौमानि संख्यया ॥

इति श्रीवायुपुराणं शिवापरार्ण्यं समाप्तं ॥

² For this line B has : नर्मदासर्वतीर्थेषु ज्ञानदानेन यत्फलं । तत्फलं समवाप्नोति स नरो नात्र संशयः । एतत्पुराणं रुद्रोक्तं महापुण्यफलप्रदं ॥

स्वस्ति श्रीपातशाहा श्रीशलेमशाहवि[ज]यरान्ये संवत् १६६७
वर्षे शाके १५३२ प्रवर्तमाने दक्षिणायनगते श्रीमृषे वृषराशौ
महामांगल्यदश्रावणमासे शुक्लपक्षे द्वितीयायां तिथौ गुरुवारे
वास्तव्यं चवंतीक्षेत्रमध्ये श्रीरामचंद्रसन्निधौ श्रीसौदीच्यज्ञाते-
(०तीय)महिता श्रीरासल(०वल)सुतमहिता कल्याण लिखि-
तमिदं पुस्तकं ॥

सारस्वतज्ञाते परोत श्रीबालु तस्य सुत परोत श्रीद्वार-
कादाशः तस्य भात्रे परोत वेणी तस्य भात्रे परोत काशीः
परोत द्वारकादाश नु पुत्र परोत राघवदासः परोत श्रीवेणी
वेणी तस्य पुत्र ३ प्रथम परोत श्रीरामः शंकरः गंगाधरः । परोत
श्रीकाशीदास तस्य पुत्र परोत श्रीविश्वनाथः ॥ रेवामाहात्म्यं
परोपकृतये स च श्रीसाकारप्रसादात् पिरं तिष्ठतु ॥ ० ॥

Then added by a later hand: संवत् १६९० वर्षे
मास चैत्र शुदी १२ भौमे -- भवानीशंकरसोनिधिसतीदी.
कृष्णस्येदं पुस्तकं ॥

Cf. also Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 21 seqq.,
where the work is called *Śivasamhitā* (cp. colo-
phon of next MS.). [COLL. OF FORT WILLIAM.]

3596.

980. Foll. 358; size 14½ in. by 7½ in.;
good, modern Devanāgarī writing; thirteen
lines in a page.

Revāmāhātmya. [B.]

With the exception of a few trifling diffe-
rences noted in their proper places before,
it throughout confirms the different readings
quoted from MS. A.

Colophon: इति श्रीवायूकचतुर्विंशतिसाहस्र्यां शिवसंहि-
तायां उद्धारसंडे श्रीनर्मदाहात्म्ये पुराणपरिसमाप्तिर्नामाध्यायः ॥
इति वायुपुराणं शिवापराहृत्यं समाप्तम् ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3597.

1301b. Foll. 7; size 13½ in. by 6½ in.;
large, clear, modern Devanāgarī writing; ten
lines in a page.

Fragment of the *Revāmāhātmya*, comprising
the first 3 *adhyāyas* and the beginning of the

4th, and containing the well-known enumera-
tion and description of the *Purāṇas*. Cf.
Wilson, *Viṣṇup.*, 2nd ed., i., p. xxiv., note.

[H. T. COLEBROOKE.]

3598.

856a. Foll. 79 (and a second leaf num-
bered 45); size 12½ in. by 5 in.; careless
Devanāgarī writing of 1789 A.D.; 12 or 13
lines in a page.

Māghamāhātmya, a section of the *Vāyupu-
rāṇa*, in 30 *adhyāyas*.

It begins: नारद उवाच ॥

संसारे क्लिश्यमानानां जन्तूनां पापकारिणां ।

कर्मणा धाम्यमाणां का गतिः कमलोद्भव ॥ १ ॥

सुखमिच्छन्ति ते मूढाः नेच्छन्ति सुखकारणं ।

नेच्छन्ति दुःखलेशं वा तद्वेत्ती सततं यताः ॥ २ ॥

सलसा विमुखा धर्माद्विषयासक्तचेतसः ।

तेषां मुक्तिः कथं ब्रह्मन् कथं धर्मे रतिर्भवेत् ॥ ३ ॥

कृपाविहेन चित्तेन नरानेतान्समुद्भरन् ।

धर्मादुपेत्य वचसा विष्णुभक्तिविवर्धिना ॥ ४ ॥

बहिमादातुकामानां बालानां मातरो यथा ।

निवर्तयित्वा सुरुषिं जनयंति फले (१. फले) यथा ॥ ५ ॥

तथा भागवता लोके साधवः समदर्शिनः ।

निवर्तयित्वा बोधेन विषयानलमिच्छतः ॥ ६ ॥

जंतून् धर्मेफलं तेषां दर्शयंति हितेच्छया ।

पितरो मातरो हानं शास्त्रारः साधवो नृणां ॥ ७ ॥

त्वमादिवक्ता धर्मेणां त्वं सर्वं वेत्सि तत्त्वतः ।

कर्मणा केन कालुष्ये मनसो गच्छति दूतं ॥ ८ ॥

धर्मास्तु बहवः संति श्रुतिस्मृत्युदिता अपि ।

ते धर्माः कष्टसाध्या हि तेष्व्वादी विमुखा नराः ।

वद धर्मे सुखोपास्यं सर्वबंधविनाशनं ॥ ९ ॥

यत्कुर्वतो ऽपैति समस्तबंधो

इजायत अद्वा मतिरास्तिकी च ।

भक्तिहेरौ तत्पुरुषेषु सख्यं

तदेव तेषां हितकाम्यया वद ॥ १० ॥

इति तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा लोकपितामहः

संप्रहृष्टमना भूत्वा नारदं वाक्यमब्रवीत् ॥ ११ ॥

The answer to *Nārada's* question is an injunction to perform ablutions, especially in the month of *Māgha*, and the details of this ceremony are then fully expounded in *adhyāyas* i. and ii. The benefit to be derived therefrom is then illustrated by a series of legends, viz.: iii., iv. Legend of *Rocishmatī*, daughter of *Sudharma*, whose husband is resuscitated by the effect of the *Māghasnāna*. v. The *Guhyaka Śveta*, who had been changed into a snake by the curse of the *Muni Romaśa*, is delivered therefrom by this performance. vi., vii. Precepts regarding auspicious days and places. viii. Legend of *Bhadra* and *Subhadra*, the sons of the *Śūdra Śatabali*. ix. Of *Paridhi*, the disciple of the *Rishi Pragādha*. x., xi. Of *Suyajñā*, the disciple of the *Rishis Jābālī* and *Śāṇḍilya*, receiving the confessions of seven *Piśācas* who, having chased him about, are overcome by him after he had performed his ablutions in the river *Kauśikā*. xii., xiii. Similar legends of the seven *Kushmāṇḍas*, and the demons collectively called *Dākinīgaṇa*. xiv. Of *Tuṇḍila*, *Ūrmila*, the three *Kadambagāḥ* (or *Grīdhrakīrasaḥ*), and the two *Audumbarāśrayau*. xv. Wonderful phenomena happening at their conversion through *Suyajñā*. *Śāṇḍilya* in search of his pupil. Interrogated by these penitents, he reveals to them the true mode of *Vishṇu* worship, which subject is continued to the end of *adhyāya* xxiv. xxv.-xxx. The same subject, enlarged upon by the *Muni Gālava*.

It ends :

श्रुत्वा शास्त्रं सकृद्वापि पुनर्नतुः पयोरसं ।
बहुकर्मकरो वापि न पितृयेव निश्चयः (०यं) ॥
पुत्रार्थी विद्यते (विंदते) पुत्रान् धनार्थी धनमाप्नुते ।
किमत्र बहुनोक्तेन मोक्षार्थी मोक्षमाप्नुयात् ॥
इति श्रुत्वा शौनकाद्या माघमाहात्म्यमुत्तमं ।
संतोषमनुलं प्रापुर्विस्मयोस्तुल्लोचनाः ।
सूतं पौराणिकं ते तु प्रजयामासुरं जसाः (? ज्ञापया०) ॥

इति श्रीवायुपुराणे माघमाहात्म्ये ब्रह्मनारदसंवादे शिशो
ध्यायः ॥ ३० ॥ ० संवत् १८३६, पीछे मासि शुक्लपक्षे एकादश्यां
चंद्रवासरे ॥

The work has been published, with a commentary,* at Poona, in 1878.

For another work of this title, belonging to the *Padmapurāṇa*, see no. 3394.

[H. T. COLEBROOKE.]

3599.

1711. Foll. 145; size 9½ in. by 4½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 9 or 10 lines in a page.

Ānandakānana-māhātmya (or -*rahasya*)—also called *Kāśīmāhātmya* (though not in this MS.)—in 29 chapters, professing to be a section of the *Lakṣmīsāṃhitā* of the *Vāyupurāṇa*.

It contains legends connected with the sacred spots of Benares (*Kāśī*) and its neighbourhood, such as *Ānandakānana*, etc., and injunctions regarding ablutions to be made there in the different months of the year. Rather incorrect.

It begins: शौनक उवाच ॥

सूतसूत महाप्राज्ञ देवज्ञ वदतां वर ।

रहस्यं श्रोतुमिच्छामि श्रीमदानंदकाननं ॥ १ ॥

केचिद्वदन्ति कल्याणं विष्णोरायतनं महत् ।

अपरे शैवमित्येतच्चिद्धि नः संशयं सती ॥ २ ॥

सूत उवाच ॥

गुणध्वं (०. गृणुष्व) शुभिवर्षाय रहस्यं पापनाशनं ।

गुह्यानुसृतं विष्णोः क्षेत्रं विष्णुजनप्रियं ॥ ३ ॥

अयमेव पुरा मन्त्रः कृतः पाराशरायतः ।

मैलादिभिर्मुनिगणैः शुभ्रभूतैश्च (? ० ज्ञानैश्च) योगिभिः ।

ब्रह्मशास्त्रैः सुरगणैर्मैरुप्रवर्तवासिभिः ॥ ४ ॥

* श्रीमता गोपळकरेणुपाह्वयशालिना श्रीधरात्मजनुषा रावनीत्यपरनाम्ना अक्षकशर्मेणा विद्वत्साहाय्येन विरचितया ० सरलया टीकया समलंकृतं । i.e. composed by Tryambaka Datta (son of Bālācārya), and published by Rājī Śrīdhār Gondhalekar.

भगवन् श्रोतुमिच्छामि गुह्यमेतन्महोदय ।
 त्वत्प्रसादादिदं ज्ञात्वा प्राप्नुमः परमां गतिं ॥ ५ ॥
 काशी किं वैष्णवं क्षेत्रं शैवमेवेति निश्चितं ।
 संशयो महती देव जायते बुद्धिमोहतः ॥ ६ ॥
 त्वमेव परमः साक्षात् त्वमग्रे जगदुद्भवः ।
 त्वं सर्वहृद्गतः[?] श्रीमान् वद मे परमार्थदः(०तः) ॥ ७ ॥
 त्वं सर्वसाक्षी सर्वेशस्त्वं(०श त्वं) सर्वमुनिसेवितः ।
 त्वमेव परमाधारस्त्वं गतिस्त्वं श्रियः पतिः ॥ ८ ॥
 त्वमेव जठरीकृत्य स्वरतोपे(?) सवतोऽपि श्रिया श्रियः ।
 त्वदुद्भवो जगद्भाता जगत्पाति [तु] विश्वभुक् ॥ ९ ॥
 त्वदुद्भवोद्भवः शंभुः शक्राद्यास्तव किंकराः ।
 वामुदेवादिभिर्देवैर्मह्यादिभिरशेषतः ॥ १० ॥
 नानारूपधरालोके(० रोल्लोकान्) पातु विश्वेश्वरेश्वरः ।
 तदेतान् विजानन्ति ब्रह्मरुद्रपुरोत्तमाः ॥ ११ ॥
 पुरा सर्वत्र देवेषु शंभुशक्रादिकेष्वपि ।
 कलिराविष्टवान्भूयस्ततस्त्वा शरणं गताः ॥ १२ ॥
 वयं त्वा पुरुषमुक्तेन पुरुषं स्तुत्वा(!) जगत्पते ।
 विज्ञापितं महाविष्णो भवत्यादनिषेविभिः ॥ १३ ॥ ०

The praise of the *Vaishṇava* creed finds strong expression in passages like this on fol. 93a :

न वैष्णवसमं शास्त्रं न वैष्णवसमं व्रतं
 न वैष्णवसमं ज्ञानं न भूतं न भविष्यति ॥
 इदं रहस्यं परमं वैष्णवानां सुसंमतं
 नाख्येयमन्यभक्तानां मिथ्याज्ञानात्मनां नृणां ॥

It ends :

इति श्रुत्वा सुराः सर्वे क्षुधिभिः सुसमाहिताः ।
 वेदव्यासं सुराध्यक्षं नत्वा पुनः पुनः(!) ॥ १५२ ॥
 विस्मयं परमापन्नास्तत्त्वज्ञाः संशयच्छिदः ।
 आत्मन्य निर्गीताः सर्वे स्मरन्तस्तत्पदाबुजं ॥ १५३ ॥
 क्षुधयोऽपि महाभागा मुमुदुः पुरसंसंमताः (?) परसंसंमताः ॥ १५४ ॥
 सूत उवाच ॥
 कथितं वो द्विजश्रेष्ठा वेदव्यासामलात्मना ।
 देवेभ्यो मुनिमुख्येभ्यश्चोक्तं प्रश्नानुसारतः ॥ १५५ ॥

इति श्रीवायुपुराणे लक्ष्मीसंहितायां आनन्दकाननमाहात्म्ये
 एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ ० ॥ संवत् दुर्मतिसंवत्सर आश्विन
 सुदिप्रतिपद् स्थिरवार समाप्तः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3600.

2685. Foll. 8; size 9½ in. by 5½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gostanīmāhātmya, in 5 *adhyāyas*, containing a legendary account of the origin of a group of sacred pools (and *lingas*) near Śrīraṅga, comprised under the name of *Gostanī*; and professing to form part of the *Vāyupurāṇa*.

It begins: श्रीवेदव्यासाय नमः ॥

शुभयज्ञोपवीतं च जटामेखलधारिणं ।

ध्यायेद्भसिष्ठनम्रारं सर्वदेवनमस्कृतं ॥

स्तुत्वा तातं क्षुधींश्चैव सर्वधर्मेविदां वरः ।

... (one line or more omitted) ...

यदिदं प्रश्नमुख्यं च पृच्छध्वं मुनिसत्तमाः ।

इत्युक्तास्तेऽपि सूतेन पप्रच्छुर्बिनयान्विताः ॥

क्षुधयः ॥

सूतसूत महाभाग साधूनां कर्त्तव्यनाशन ।

गोस्तन्याः दिव्यमाहात्म्यं रंगनाथस्य वैभवं ॥

वद विस्तरतः स्वामिन्सर्वधर्मेविदां वर ।

इत्युक्तास्तानृषीन्सर्वान् संमात्य पुनरब्रवीत् ॥

सूतः ॥

गोस्तन्या दिव्यं माहात्म्यं विधये(!) पृष्टवान्मुनिः ।

नारदो देवशार्दूलं ब्रह्माणं विनयान्वितः ॥

नारदः ॥

स्वामिन्कथय मे देव शिष्योऽस्मि तनयोऽस्मि ते ।

गोस्तन्या दिव्यं माहात्म्यं संसारमलमोचकं ॥

इत्युक्ताश्चाब्रवीद्ब्रह्मा सर्वदेवशिखामणिः ।

ब्रह्मोवाच ॥

त्वत्समो नास्ति जगति वैष्णवो ब्रह्मवित्तमः ॥

वैष्णवेन त्वया वत्स तारितोऽस्मि न संशयः ।

येषां पुत्रा विष्णुभक्तास्ते धन्या नात्र संशयः ॥

इति पुत्रं तु संमात्य विष्णुं नत्वा जगद्गुरुं ।

गोस्तनीदिव्यमाहात्म्यमब्रवीत्स सूतं द्विजाः ॥

पुराणस्थस्य भार्याभूक्तोपायुद्रा महामते ।

सा तस्य च जटासंस्था भुवि क्षिप्त्वा प्रकोपिता ॥

सागरं प्रययौ सापि कवेरतनयाभवत् ।

तौ वरुणसदनं यातौ ज्ञात्वागच्छः शशाप ह ॥

त्वं दूषिता जनैः सर्वैर्भव मूढे दुरासदे ।
 इति शप्ता दूषिताभूदगस्थेन महात्मना ॥
 सा श्रीरंगे संस्थितं च हरिं तुष्टाव भामिनी ।
 अगस्थशापशान्तये स्वपापोपशमाय वै ॥
 तथा स्तुतो हरिः प्राह व्याघ्रेः पुंजोकृतानघे ।
 तेन व्याघ्रपुरी नाम भुवि ख्यातास्ति भामिनि ॥
 मृगव्यालेन तच्चाहं गच्छे नात्र विचारणं ।
 मत्सेवार्थं तत्समीपे गुहायां लिंगपंचके ॥
 स्रवत्क्षीरस्वरूपेण स्तनपंचकरं प्रकैः ।
 तस्माद्विर्गत्य च नदी जलरूपेण भामिनी (० नि) ॥
 आगत्य मत्समीपं च तत्र भूत्वा द्विधा सती ।
 ततो प्रसिद्धनद्या च लीना चरुणमदिरे ॥
 तेन पापेन मुक्तसि नात्र कार्या विचारणा ।
 इत्युक्ता सा तथा चक्रे हरिणा मुरवैरिणा ॥ ०

The four principal *Tīrthas* subsequently described are Raṅgatīrtha, Brahmatīrtha, Tulasitīrtha and Vāyutīrtha; the latter again consisting of five smaller ones denominated after *Indra*, *Agni*, *Yama*, *Varuṇa* and *Kubera*.

It ends :

इत्येतत्कथितं सर्वं वायुतीर्थस्य वैभवम् ।
 रंगनाथस्य माहात्म्यं गोस्तन्याश्च तथैव च ॥
 इति श्रुत्वा नारदस्तु ब्रह्माणं प्रणिपद्य (० पद्य) च ।
 ययौ भूमिं च शीघ्रेण तत्तीर्थं संप्रपद्य सः ॥
 तत्र स्नानादिकं कृत्वा परं सौख्यमुपेयिवान् ।
 इत्येतत्कथितं सर्वं शृण्वः संशितव्रताः ॥
 इति श्रुत्वा शीनकाद्याः सूतं पौराणिकोत्तमम् ।
 पूजां चक्रुर्विधानेन गोभूतिलधनादिभिः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3601.

2678b. Foll. 17 (paged 1-34); size 4to, 8½ in. by 7½ in.; written on rough country paper, in the Telugu character; 22-32 lines in a page.

Pāpaghni-māhātmya, a legendary account of the sacred river Pāpaghni; professing to form part of the *Vāyupurāṇa*.

It begins :

अथ वक्ष्ये महामर्त्यं पापघ्ना वैभव परं ।
 यं श्रुत्वा मुच्यते जंतुः जन्मसंसारसागरात् ॥
 श्रीशैलनिर्घृतेभोगे (?) श्रीशैलाग्रि (?) चतुर्विंशतियोगने ।
 संधिपादे समुद्रताः पंच नद्यो भुवि श्रुताः ॥
 पिनाकिनी सरिच्छेदा पापघ्नी चित्रिका शुभा ।
 जर्कवती छीरनदी पंच नद्यो भुवि श्रुताः ॥
 पिनाकिन्यर्कक्षीराद्याः (!) दक्षिणोदधिगा भवेत् ।
 पिनाकिनी चित्रिका च पापघ्नी चोदधिं गते ॥

शृण्वः ॥

पिनाकिनी दक्षिणतो गताभिं सरितां वरा ।
 पूर्वेण सागरेणैव पापघ्नीचित्रिके शुभे ॥
 संगता (!) इति न पूर्वं श्रुतं तन्नो वद प्रभो ।
 वेदव्यासप्रसादेन सर्वं वेत्स्यद्य (?) ष्य) शेषतः ॥

श्रीमूतः ॥

साधु एव भवद्विषयैर्नालवं मुनिपुंगवं ।
 कुटीरस्या मुनिवराः पप्रच्छुरिदमादृताः ॥

कुटीरस्याः ॥

गालव त्वं महाभागो वेत्सि सर्वा महानदीः ।
 दक्षिणोदधिगा प्राहुः केचित्सूर्वोदधिं गता ॥ ०

It ends : गालवः ॥

ज्ञानसंपन्नदायिन्याः पत्याः (० पत्न्या) माहात्म्यमुत्तमम् ।
 विशेषेणैव कथितं अपवर्ग्यै शुभप्रदं ॥
 य एतत्सुखमाख्यानं शृणुयाच्छ्रद्धयान्वितः ।
 परमं मोक्षमाप्नोति योगिनामपि दुर्लभं ॥

इति श्रीवायुपुराणे पापघ्नीमाहात्मि (० ऋषे) नवमो अध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3602.

2708. Foll. 14; size 8½ in. by 4½ in.; indifferent Devanāgarī handwriting; 8-11 lines in a page; European paper (watermark 1818).

Rājagriha-māhātmya, a legendary account of Rājagriha, the ancient capital of Magadha, or Behar (Wilson, Mack. Coll., p. 140), in two (or three) chapters; ascribed to the *Vāyupurāṇa*. [A.]

It begins :

नारायणं नमस्कृत्य ० ॥
शौनकस्य कुलपतेः सचे द्वादशवार्षिके ।
सुखोपविष्टा मुनयः पप्रच्छुः शौनकादयः ॥
सौतिः (सूतं B) धर्मभूतां श्रेष्ठं वेदवेदांगपारगम् ।
तच्चैव नैमिषारण्ये महापापप्रणाशने ॥

शौनक उवाच ॥

माहात्म्यं पुष्करादीनां तीर्थानां प्रोक्तवानसि ।
किंकटेषु (r. कीकटेषु) महापुण्यं जलं पातालजाह्नवी¹ ॥
कषोष्णं वर्णितं प्राज्ञ पुण्यं राजगृहं वनं² ।
माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामि तस्य तीर्थस्य कृत्स्नशः
सौते तव प्रसादेन कृतार्थोऽस्मि न संशयः³ ॥

सौतिरुवाच (सूत उ० B) ॥

साधु साधु त्वया पृष्ठं माहात्म्यमयनाशनं ।
एतदेव पुरा ब्रह्मन्पप्रच्छ यदुमा भवन्⁴ ॥
कैलासशिखरासीनं देवदेवं महेश्वरं (जगत्पतिं B) ॥

पार्ष्ण्युवाच ॥

मगधेषु तपोदक्ष गंगोद्भेदेषु विष्णुतः ।
श्रोतुमिच्छामि माहात्म्यं तस्य तीर्थस्य भो प्रभो ॥ ०

It ends :

श्रुत्वा तत्पुण्यमाहात्म्यं वाचकं यत्नतो (च ततो B) श्रवेत् ।
गौ भूमिं च सुवर्णानि वस्त्रमन्त्रानि रौप्यकं⁵ ॥
दद्यात्सर्वेषु नाशाय विष्णोः संतोषणाय च ।
वाचके तोषिते देवी संतुष्टा पितृदेवता ॥

इति श्रीवायुपुराणे राजगृहमाहात्म्ये उमामहेश्वरसंवादे द्वितीयोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3603.

2876b. Foll. 6; size 12½ in. by 6½ in.; modern Telugu handwriting; 15-18 lines in a page.

¹ कीकटेषु ० पातालजाह्नवं B.

² प्राज्ञैः पुण्यं राजगृहे वने । B.

³ B omits this line.

⁴ एतदेव पुरा पृष्ठं पर्यपृच्छदुमा भवं । B.

⁵ सुवर्णं च वस्त्रमन्त्रं रौप्यकं । B.

Rājagriha-māhātmya. [B.] A more correct copy.

On fol. 1a, and in the margin of the first two pages (but not in the colophons), it is called *Rājagirimāhātmyam*.

The same matter is here divided into three chapters; followed by a fourth (22 ślokas), called *Tapovana-māhātmya*, which begins :

शौनक उवाच ॥

सूत सर्वार्थतत्त्वज्ञ कथयस्व ममाग्रतः ।
तपोवनस्य माहात्म्यं कथं केन विनिर्मितं ॥ १ ॥

सूत उवाच ।

शृणुष्व मुनिशार्दूल माहात्म्यं पापनाशनं ।
पुरा कृतयुगस्यादौ ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ २ ॥
उवाच चतुरः पुत्रान् मानसान् ब्रह्मविज्ञमान् ।
चंडकीशिकनानामपरं कौशिकं तथा ॥
सनंदनं तृतीयं च चतुर्थं च सनातनं ।
सुताः शृणुत मे वाक्यं स्वहितं धर्मेसाधनं ॥
मदाज्ञया भुवं गत्वा प्रज्ञामुत्पाद्य धर्मेतः ।
ततः स्वर्गं सुखं भुक्त्वा कुरुध्वं तप उत्तमं ॥ ०

It ends :

सामावेर्भोजनैश्चापि दक्षिणाभिर्विशेषतः ।
तेषां मनोरथान् सर्वान् प्रददाति हरिः स्वयं ॥
इति श्रीवायुपुराणे तपोवनमाहात्म्ये चतुर्थोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3604.

2168. Foll. 237; size 12½ in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of 1814 A.D.; eight lines in a page.

Vishṇudharmāh—or *Vishṇudharmottara*, as it is commonly called (though not in this MS.)—a treatise on the divinity and worship of *Vishṇu*; classed by most authorities as an independent *Upapurāṇa*, whilst some make it the second part of the *Gāruḍapurāṇa*.

It begins : नारायणं नमस्कृत्य ० ॥

हैपायनौष्ठपटुनिःसृतमग्रमेयं ०

See Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 65; Weber, Berl. Cat., no. 1758.

It ends :

अत्रोक्तविधियुक्तस्य पुरुषस्य विपश्चितः ।

न दुर्लभं न रघ्याघ्न परमं ब्रह्म शाश्वतं ॥

इति विष्णुधर्मेषु शास्त्रमाहात्म्यं परामृतं धर्मोत्तमं परिसमाप्तमिति ॥

Then follows an *anukramanikā* of the chapters (विष्णुधर्मेष्वमी वृत्तान्ताः । ०), amounting to 102 or 103, for which see Weber's description; after which it concludes (like the two MSS. referred to) with the verse :

न हि तत्सर्वतीर्थेषु सरित्सु च विमज्जनात् ।

फलं भवत्यनंतस्य यादृक् पादांबुधारणात् ॥

For another work of the same title, consisting of three *Kāṇḍas*, found in Kāśmīr, and, like the present work, used by *Albērūnī*, see Bühler's Essay, Indian Antiquary, vol. xix., p. 382 seqq. [Dr. F. BUCHANAN.]

3605.

1971. Foll. 14; size 8 in. by 4 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Apāmārjanastotra, ascribed to the (*Pulastya-dālbhyasamvāda* of the) *Vishṇudharmottara* (*Vishṇurahasya*).

It begins : दाक्ष उवाच ॥

भगवन् प्राणिनः सर्वे विषरोगाद्युपद्रवैः ।

दुष्टग्रहोपयातैश्च सार्वकालमुपद्रवाः (सर्वे^० द्रुताः W.) ॥ १ ॥

आभिचारिककृत्याभिः स्पर्शरागैश्च (अभिचार^० रोगैश्च [W.] दारुणैः ।

सदा संपीड्यमानाश्च^{(०} स्ते W.) तिष्ठन्ति मुनिसत्तम ॥ २ ॥

येन कर्मविपाकेन ग्रहरोगाद्युपद्रवाः (विषरो^० W.) ।

न भवन्ति (r. संभवन्ति) नृणां तन्मे यथावद्वक्तुमर्हसि ॥ ३ ॥

पुलस्त्य उवाच ॥

व्रतोपवासैर्यैर्विष्णुर्नान्यजन्मनि त्रोषितः ।

ते नरा मुनिशार्दूल ग्रहरोगादिभागिनः ॥ ४ ॥

येन तद्वयसं चित्तं सर्वदेवपरैः कृतं ।

विषग्रहच्छराणां ते मनुष्या दाक्ष्य भागिनः ॥ ५ ॥ ० १२ ॥

दाक्ष उवाच ॥

अनाराधितगोविन्द^{(०} दा) ये नरा दुःसभागिनः ।

तेषां दुःखाभिभूतानां यत्कृत्यं दयालुभिः ॥ १३ ॥

पश्यन्तिः सर्वभूतस्य वासुदेवं महामुने ।

समदृष्टिभिरीशानं तन्मुने ब्रह्मशेषतः ॥ १४ ॥

पुलस्त्य उवाच ॥

छोटुकामो ऋषि वै दाक्ष्य मृगयन् सुसमाहितः ।

अपामार्जनकं वक्ष्ये न्यासपूर्वमिदं परं ॥ १५ ॥

सीवर्यो राजतं तासं मृन्मयं वा नवं द्रुतं ।

अत्रणं कलशं शुद्धं स्थापयेत्तदुलोपरि ॥ १६ ॥

तत्रोदकं समानीय शुद्धं निर्मलमेव च ।

एकं शतं कुशाभ्याघ्नान् स्थापयेत्कलशोपरि ॥ १७ ॥

वाराहं नारसिंहं च वामनं च प्रयाततः ।

पूजयेत्कलशे तत्र छुपचारैः समन्वजैः ॥ १८ ॥ ० ३७ ॥

पादमूले तु देवस्य शंसं विन्यस्य निर्मलं ।

चनमालां हृदि न्यस्य सर्वदेवाभिपूजितां ॥ १९ ॥

गदां वज्रस्यले न्यस्य चक्रं विन्यस्य पृष्ठतः ।

श्रीवत्साकं न्यसेन्मूर्ध्नि पंचांगं कवचं न्यसेत् ॥ २० ॥

सो नमो विष्णवे केशवाय सर्वज्ञेशापहर्षे हृदयाय नमः ।
एवं चङ्गेन कृत्वा भूर्भुवः स्वरोगमिति दिग्बन्धः ।

विष्णुस्तु अर्धतः पातु वैकुण्ठस्तु दिवि दिशि ।

पातु मां सर्वतो रामो धन्वी चक्रो च केशवः ॥ ४० ॥ ०

It ends :

धन्यो यशश्च (r. यशस्यः) शत्रुघ्नस्ततो ज्यं मुनिसत्तम ।

पठतो मृत्पतां चैव ददाति परमां गतिं ॥ १६४ ॥

एतत्स्तोत्रगतं पुण्यं जपेदायुष्यवर्धनं ।

विनाशाय च रोगाणामपमृत्युभयापहं ॥ १६५ ॥

इति विष्णुधर्मोत्तरे विष्णुरहस्ये पुलस्त्यदाक्ष्यसंवादे अपामार्जनस्तोत्रं संपूर्णं ॥

The same tract is contained in the Berlin MS. (Weber, Cat., no. 1162); whilst that described in Rāj. Mitra's Notices, ii., p. 292, likewise assigned to the *Vishṇudharmottara*, seems to be at least a different version.

[Dr. JOHN TAYLOR.]

3606.

420. Foll. 379; size 11½ in. by 5½ in.; clear Devanāgarī writing of 1770 A.D.; 11-14 lines in a page.

Vishṇupurāṇa, *aṃśas* I., II., V. & VI. with *Śrīdharaśvāmin's Ātmaprakāśa* (or *Svaparakāśa*), and *aṃśas* III. & IV. with *Ratnagarbha's Vaishṇavākūṭacandrikā*.

The same combination of the two commentaries appears in the Oxf. MS. (Cat., no. 111), and in the Calcutta edition (1867, etc.), which, whilst professing to give *Śrīdhara's* commentary throughout, tacitly substitutes for it that of *Ratnagarbha* on books III. and IV. But, indeed, *Ratnagarbha's* commentary can hardly claim to be more than a revised edition of *Śrīdhara's* work. The latter has been published in a complete form, together with another commentary, by *Vishṇucitta*¹ (the *Vishṇucittīya*), at Madras (1858; again 1882).

The commentary begins:

अविन्दुमाधवं यदे परमानन्दविग्रहं ।
 वाचं विष्णेश्वरं गंगा पराशरमुखान्मुनीन्² ॥
 श्रीमच्चित्सुयोगिमुखरचितव्याख्या³ निरोक्ष्य स्फुटं
 तन्मार्गेण सुबोधसंग्रहवतीमात्मप्रकाशाभिधौ ।
 श्रीमद्विष्णुपुराणसारविवृतिं कर्ता यतिः श्रीधर-
 स्वामी सद्गुरुपादपद्ममधुपः साधुः स्वधीशुद्धये(स्वसं-
 [सिद्धये] ॥

¹ In the colophon he is called *Vishṇucittārya*, the disciple of *Rāmānuja Yatisvara* (*śrībhagavadrāmānujayatisvarasarojajacāncarika*). The commentary itself begins: श्रीविष्णुचिन्तपदपञ्चसंगमाय चेतो मम स्पृहयते किमतः परेण । नो चेन्ममापि यतिशेखरभारतीनां भावः कथं भवितुमर्हति वाग्विधेयः ॥

² The Madras ed. reads for this line: तथा पुराण-तत्त्वज्ञानं पराशरमुखान्मुनीन् ॥

³ श्रीविद्वत्सुयोगि⁰ M. ed.

To the reference in the 2nd verse is owing the erroneous title on fol. 1a, 'The *Vishnu Purān* with *Chitsukha Yogi's Tīkā*.'

Each *aṃśa* is paged separately: I. 86; II. 54; III. 59; IV. 65; V. 79; VI. 36.

The copyist's signature runs as follows: संवत् १८२७ पक्षव(र.श्रव) नाम संवत्सरे वैशाखमासे शुद्धपक्षे प्रतिपदि तद्दिने वैष्णवाश्रमेण जीवनबुद्धा लिखितं ॥ and at the end of book II: नीलकण्ठस्य निकटे लिखितं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3607.

1380. Foll. 448; size 16½ in. by 6 in.; good, clear, modern Devanāgarī writing; 9-12 lines in a page.

Vishṇupurāṇa, with the *Vaishṇavākūṭacandrikā* of *Ratnagarbha*, son of *Hiranyagarbha*, and grandson of *Mādhava*.

The commentary begins:

य आस्ते हृदययंघ्रिगूढचिन्तामणिद्युतिः ।
 चेतयन्नखिलं विश्वं तस्मै श्रीविष्णवे नमः ॥
 हिरण्यगर्भतनयो माधवस्यात्मजात्मजः ।
 श्रीरत्नगर्भस्तनुते वैष्णवाकूतचंद्रिका ॥

Aṃśa I. ends fol. 117a; II., fol. 182a; III., fol. 239a; IV., 302b; V., 408a; VI., 448a.

At the beginning of *aṃśa* II. the commentator remarks:

अन्यटीकास्यमुद्धृत्य व्याख्यासारं मनोषया ।
 श्रीरत्नगर्भकृतिना प्रथमोऽंशो निरूपितः ॥

The commentary ends:

यदस्य यंघ्रस्य स्फुटपदपदार्थादिविदुषो
 न केषामप्यर्थः स्फुरति सति संदेहतिमिरे ।
 अतो विद्यावाचस्पतिवचनदीपावलमता
 मया व्यक्तानर्थान् हृदि कुरुत संतः सहृदयाः ॥
 चंद्राकरस्य तनयो रतिनाथमिश्रः
 क्षोणीर्द्रमचकूदभूदथ तत्सुतेन ।
 सूरीकरेण नृपमंत्रिवरेण यत्नात्
 संप्रार्थितो विहितवानहमस्य टीकां ॥

इति श्रीरत्नगर्भभट्टाचार्यविरचितायां श्रीमद्वैष्णवाकृतचंद्रिकायां विष्णुपुराणटीकायां षष्ठेऽंशे षष्ठोऽध्यायः ६ ॥ समाप्ता च ये वैष्णवाकृतचंद्रिका ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3608.

1695. Foll. 448; size 9½ in. by 6 in.; clear, modern Devanāgarī writing; number of lines varying.

The same work, apparently copied from the preceding MS., and following it closely in the amount of matter apportioned to each page.

Another MS. would, however, seem to have been collated by the copyist, seeing that he, by his own hand, added emendations on the margin of MS. 420, which were embodied in the text of this copy. [H. T. COLEBROOKE.]

3609.

2897d. Foll. 3; size 9½ in. by 4 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 9 or 10 lines in a page.

An extract from the *Vishṇupurāṇa*, commendatory of devotion to *Vishṇu*; viz., i. 17, v. 53 to the end of the first *aṃśa*.

It begins: पराशर उवाच ॥

एवमभ्यर्चितस्तेषु दैतयानः पुरोहितैः ।

दैतैर्निष्क्रामयामास पुत्रं पावकसंचयात् ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

3610.

841. Foll. 78; size 4to, 11 in. by 9 in.; good, modern Devanāgarī writing (European paper); twenty lines in a page.

Vishṇupurāṇa-sūcīpatra, an elaborate analysis of the *Vishṇupurāṇa*, on the same plan as the *Sūcīpatra* to the first printed Calcutta edition of the *Mahābhārata* (Gildemeister, Bibl. Sanskrita, p. 37), following the text *adhyāya*

for *adhyāya*, with references to particular verses or numbers of verses.

It is written in the same hand as the similar indexes to other *Purāṇas* contained in MSS. 365 and 366 (see nos. 3738-39).

[H. T. COLEBROOKE.]

3611.

2815. Foll. 147; size 12½ in. by 5½ in.; clear Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; twelve lines in a page.

Śivapurāṇa, or rather that section of it commonly passing under that name, in 75 (or 76) *adhyāyas*. [A.]

It begins:

जगतः पितरं शंभुं जगतो मातरं शिवं ।

तत्पुत्रं च गणाधीशं नत्वेतद्वर्णीयाम्यहं ॥

For a full analysis see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 113. In this MS. the chapters are not numbered. It ends:

इति तस्य वचः श्रुत्वा खानंदं परमं गताः ।

तं चैव पूजयामासुर्नानावस्त्रैः सुशोभनैः ॥

चंदनैश्च विचित्रैश्च नानालंकरोत्सपा ।

नमस्कारैः स्तवैश्चैव स्तुतिवाचनपूर्वकं ॥

साक्षीभिर्विविधाभिश्च वर्धयामासुरं जसा ।

संतुष्टाश्चैव ते सर्वे संतुष्टः स्मृत एव च ॥

परस्परं च संतुष्टाः शिवभक्तिपरायणाः ।

एतदेव परं मत्वा नमन्ति च भजन्ति च ॥

एवं यः शृणुयादच सर्वान्कामानवाप्नुयात् ।

सन्तं भक्तिं परां प्राप्य मुक्तिं वै प्राप्नुयात्पुनः ॥ ० ॥

इति श्रीशिवपुराणे व्याससूतसंवादे ज्ञानप्रकरणनिरूपणो नामाध्यायः ॥

In Rāj. Mitra's description of a MS. containing three of the (twelve) *saṃhitās* of the *Śivapurāṇa* (Not., i., p. 66), the *uttarabhāga* of the *Rudrasaṃhitā* would seem to correspond to the present section of the work.

[SIR CHARLES WILKINS.]

3612.

1876. Foll. 195; size 11½ in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; eleven lines in a page.

The same work. [B.]

It ends :

एतदेव परं मत्वा ० । एवं यः शृणुयान्नित्यं ॥ ८५ ॥
 सन्ते भक्तिं परी प्राप्य मुक्तिं वै प्राप्नुयात्पुनः ।
 लिखित्वा यस्तु दद्याद्दे पुराणं शिवसंज्ञिकं (०ते) ॥ ८६ ॥
 हेमवृषसमायुक्तं चतुर्वेदैश्च समतं ।
 तस्य वासो भवेन्नित्यं शिवलोके न संशयः ॥ ८७ ॥
 स तु शिवसमाकारं लभते उपासयेत्पुनः ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन दीयतां शैवकं द्विजाः ॥ ८८ ॥
 तत्रापि दक्षिणा देया सुवर्णानां चतुष्टयं ।
 एवं ददाति यो भक्त्या शिवलोके महीयते ॥ ८९ ॥
 तत्रस्थो न च्यवेत्कापि शिवसायुज्यमाप्नुयात् ।
 सत्यं सत्यं पुनः सत्यं नान्यथा मम भाषितं ॥ ९० ॥
 इत्युक्त्वा विररामासी सृतः पौराणिकोत्तमः ॥

इति श्रीशिवपुराणे व्यास० पंचसप्ततितमो अध्यायः ॥ ७५ ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

3613.

43. Foll. 239; size 8vo, 6 in. by 9½ in.; fair Devanāgarī writing of 1797 A.D.; eighteen lines in a page.

The same work. [C.]

Concluding verses and colophon as in MS. A.

[H. T. COLEBROOKE.]

3614.

835. Foll. 115; size 12½ in. by 6 in.; legibly written in Devanāgarī, in 1804 A.D.; thirteen or fourteen lines in a page.

The same work. [D.]

It ends as MS. A. This MS. counts 84 *adhyāyas*, but as the marking of the chapters is rather irregular, the number is not easily checked.

[H. T. COLEBROOKE.]

3615.

2659a. Foll. 179; size 10½ in. by 6 in.; fair modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

The same section of the *Śivapurāṇa*. [E.]

Colophon : इति श्रीशिवपुराणे सनकसूतसंवादे ज्ञानप्रकरणनिरूपणो नामाध्यायः ॥ ७६ ॥ प्रथमं खंडं संपूर्णं ॥

This latter designation was probably added by the copyist with reference to the next section (written in an older hand) bound up with it in the same volume, though the latter is not called 'second *khaṇḍa*.'

The difference in the number of *adhyāyas* between this MS. and C is owing to *adhy.* 17 of B being divided into two *adhyāyas* in this MS. As the numbering of the verses in this MS. is often continued over several chapters, such a subdivision could easily occur.

[GAIKAWAR.]

3616.

2659b. Foll. 233 (counted 234, no. 28 having been omitted); size 10½ in. by 6½ in.; fair Devanāgarī writing of 1699 A.D.

Another section (of the *Dharmasaṃhitā*) of the *Śivapurāṇa*.

It begins : सनत्कुमार उवाच ॥

एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य सोऽब्रवीज्जं महामुनिं ।

विस्मयं परमं गत्वा क्षुधिं प्रयतमानसः ॥

वासुदेव उवाच ॥

धन्यस्त्वमसि विप्रेन्द्र कस्वत्तोऽस्तीह पुण्यकृत् ।

यस्य देवातिदेवस्ते सोनिधं कुरुते च मे ॥

दर्शनं मुनिशार्दूल दद्यात्स भगवान् शिवः ।

अपि तावन्ममाप्येवं प्रसादं चेत्करोत्यसी ॥

उपमन्यु[रु]वाच ॥

अचिरैरेव कालेन महादेवं न संशयं (१०५) ।

सर्वदेवगणाध्यक्षं द्रक्ष्यसे पुरुषोत्तम ॥

षोडशाष्टौ वराश्चैव प्राप्स्यसि त्व महेश्वरात् ।
 सपत्नीकाल्प्य नादात् त्वं हि देवो जनार्दनः ॥
 पूज्यो ऽसि दैवतैः सर्वैः स्नायनीयः सदा रणे ।
 जप्यं च ते प्रदास्यामि अहधानाय चाच्युत ॥
 ब्रह्मण्यः अहधानश्च सत्यं द्रुक्ष्यसि शंकर ।
 स्नात्स्वतुल्यबलं पुत्रं भविष्यसि (r. लभि०) महेश्वरात् ।
 देव ज्ञातो ऽसि दृष्टो ऽसि पुत्रकामो भवान्मया ॥
 व्यास उवाच ॥
 एवं कथयतस्तस्य महादेवाश्रिताः कथाः ।
 दिनान्यष्टौ प्रयातानि मुहूर्तमिव तापसाः ॥
 नवमे तु दिने प्राप्ते मुनिना स च दीक्षितः ।
 मंत्रमध्यापितः शार्वमण्यवैशिरसं महत् ॥
 जटी मुंडी तु संचारी बभूव नियमान्वितः ।
 मुनिना दीक्षितः कृष्णः कुतपो मौञ्जमेखली ॥
 मासमेकं जलाहारी (? निराहारी) द्वितीयं जलमाश्रुक् ।
 मासत्रयं वायुभक्षो बभूव सुसमाहितः ॥
 पादांगुष्ठाद्गततनुः पङ्के चोर्ध्वभुजस्तथा ।
 संप्राप्ते सप्तमे मासि संतुष्टो दर्शने ददौ ॥
 हरो महेंद्रचापाद्ये सबलाके पयोधरे ।
 पार्वत्या सहितं देवं सहितं (!) चंद्रशेखरं ॥
 ब्रह्माद्यैः स्तूयमानं तु पूजितं सिद्धकोटिभिः ।
 दिव्यमात्म्यावरपरं भक्तिनयैः सुरासुरैः ॥
 तं दृष्ट्वा प्राञ्जलिः कृष्णो देवं तमजमव्ययं ।
 सर्वैश्चर्यमयं देवं विस्मयोक्तुं ह्रस्वलोचनः ॥
 नानाविधैः स्तुतिपदैर्वाग्यमेनार्चयन्तदा ।
 सहस्रनाम्ना देवेशः स्तुतः कृष्णेन धीमता ॥
 ततो देवाः सर्गधर्वविद्याधरमहोरगाः ।
 मुमुचुः पुण्यवृष्टिं तु साधुवादान्मनोऽनुगान् ॥
 निखिप्ता पुण्यवृष्टिस्तु वासुदेवस्य मूर्धनि ।
 सिद्धैः सुमुनिभिश्चैव सप्सरोभिः समंततः ॥
 पार्वत्याश्च सुखं प्रेक्ष्य भगवान्भक्तिवत्सलः (भक्त०) ।
 उवाच केशवं तुष्टो रुद्रश्चाप्यविजौजसं (? मितौजसं) ॥
 कृष्ण जानामि भक्तं त्वां मयि नित्यं दृढव्रतं ।
 वृणीष्याष्टौ वरान्ममैः पुण्यास्त्रैलोक्यदुर्लभान् ॥
 ततस्तद्वचनं श्रुत्वा कृष्णः प्राञ्जलिमान्तरं ।
 ग्राह धर्मं मतिर्नित्यं यशश्चाप्यं बलं महत् ॥
 त्वत्सामीप्यं स्थिरा भक्तिस्त्वयि नित्यं ममास्त्विति ॥ ०

Different kinds of metre, and occasionally

prose passages are introduced; thus the 3rd *adhyāya* is in the *Indravajra* and *Śikhariṇī* metres.

The following is a list of the (unnumbered) chapters: [*Śivapurāṇe*] *śaṃkaramāhātmyam* (fol. 5b); *tripuradāhaḥ* (fol. 12b); *andhakavadhaḥ* (foll. 28a, 32b); *ruruvadhaḥ* (fol. 36a); *ushā-haraṇam* (fol. 46a); *śumbhaṇiśumbhavadhah* (fol. 50a); *kāmaprasaṃsā* (fol. 53b); *dāruvanapraśeṣaḥ* (fol. 64b); stories of different gods and *ṛishis* (foll. 68b, 74b, 78b); *nityanaimittikapūjāvidhiḥ* (foll. 84b, 89a); *pañcayajñagunādhyāyaḥ* (fol. 93a); *satpātragunādhyāyaḥ* (fol. 97a); *pāpabhedādhyāyaḥ* (fol. 102a); *narakādhyāyaḥ* (fol. 112a); *brāhmaṇaprasaṃsā* (fol. 117b); *annadānam* (fol. 118b); *pātretipurāṇamāhātmyam* (fol. 121b); *dharmaśravaṇamāhātmyam* (fol. 124b); on donations (fol. 129b); *prīṭhivīdānam* (fol. 130b); *kāntāradānam* (fol. 132b); *pāpanāśanādhyāyaḥ* (fol. 138b); (*śiva*) *sahasranāmastavaḥ* (fol. 145b); *tulāpurushadānam* (foll. 147b, 150b); *brahmāṇḍakathanam* (fol. 152a); *narakamaṇḍalam* (fol. 154a); *brahmāṇḍadānam* (fol. 156a); *brahmāṇḍakathanam* (fol. 159b); *mṛityumjayoddhāraṇam* (fol. 161b); *mantrarāja-prabhāvaḥ* (fol. 165a); *pañcamabrahmākhyānam* (fol. 167a); *śānakalpaḥ* (fol. 168b); *mativīśeṣaḥ* (fol. 175a); *saṃgrāmaprasaṃsā* (fol. 176b); *saṃsāracikitsā* (fol. 182b); *striakathanam* (fol. 189b); *kālañjānam* (foll. 194a, 198b); *mantrayogaḥ* (fol. 199b); *liṅgaprādurbhāvaḥ* (fol. 203a); on different creations (foll. 205a, 206a, 207a, 211b, 212a, 214a); *prīthukīrtanam* (foll. 215a, 219a, 221a, 225a, 228b); *pīṭrikalpaḥ* (foll. 229b, 231a, 233a, 234a).

The last chapter runs thus (cf. *Harivamśa*, 1241 seqq., of which the account here given seems to be a mere epitome): मार्कण्डेय उवाच ॥

ते धर्मयोगनिरताः सप्त मानसचारिणः ।

चार्यबुभक्षाः सततं शरीरमुपाशोषयन् (!) ॥

स राज्ञातःपुरवृत्तो नन्दने मधवानिव ।
 क्रोडयित्वा चिरं तत्र सभायैः स्वपुरं ययौ ॥
 अखण्डो¹ नाम तस्यासीत्पुत्रः परमधार्मिकः ।
 तं विधाजः सुतं राज्ये स्थापयित्वा वनं ययौ ॥
 तपः कर्तुं समारम्भे यत्र ते सहचारिणः ।
 स वै तत्र निराहारो वायुभक्षो महातपाः ॥
 ततो विधाजितं तेन विधाजं नाम तद्वनं ।
 बभूव यत्र शकुनाश्रित्वारो योगधर्मिणः ।
 योगधृष्टा[स्]² त्रयश्चैव देहत्यागकृतोऽभवन् ॥
 कापिल्ये नगरे ते तु ब्रह्मदत्तपुरोगमाः ।
 जाताः सप्त महात्मानः सर्वे विगतकल्मषाः ॥
 शक्तिमन्तोऽत्र चत्वारस्तपस्तु परिमोहिताः ।
 स्वतंत्रस्वरूपहाज्जज्ञे ब्रह्मदत्तो महायशः ॥
 छिद्रदशीं सुनेत्रस्तु वेदवेदांगपारंगौ ।
 जितौ (r. जातौ) ओत्रियदायादौ पूर्वजातिसहोषितौ ॥
 पंचालो (पा^०) बह्वचस्त्वासोदाचार्येन (० त्वं) चकार ह ।
 द्विवेदः कंडरीकश्च लंदोगोऽध्वर्युरेव च ॥
 ततोऽखण्डः सुतं दृष्ट्वा ब्रह्मदत्तमकल्मषं ।
 अभिषिच्य स्वराज्ये तु परां गतिमवाप्तवान् ॥
 पंचालकंडरीकस्तु (० कौ तु) पुत्रौ संस्थाप्य मंदिरे ।
 विवेश तु वनं तत्र गतौ (r. गतः) परमिकां गतिं ॥
 ब्रह्मदत्तस्य भार्या तु संततिर्नाम भारत ।
 स्त्रां (? सा) त्वेकभावसंयुक्ता रेमे भार्या सहैव तु³ ॥
 शेषस्तु चक्रवाका वै कापिल्ये सहचारिणः ।
 जाताः ओत्रियदायाद (० दा) हरिद्र (० द्राः) स्वकुलेषु च ॥
 धृतिमान्सुमहात्मा च तत्त्वदर्शी निरुत्सुकः ।
 वेदाध्ययनसंपन्नश्चत्वारश्छिद्रदर्शिनः ॥
 ते योगनिरताः सिद्धाः प्रस्थिताः सर्वे एव हि ।
 ज्ञानत्रयित्वा ते सर्वे ययुः स्थानानि योगिनः ॥
 तस्मिन्संकीर्तिते विष्णोः पदे पार्थ प्रणम्य (? r. प्रणाय) तु ।
 भूरा ये संप्रपद्यन्ते अपुनर्भवकांक्षिणः ॥
 पार्थ प्रणाययन्तश्च तद्विष्णोः परमं पदं ।
 शारीरे मानसे चैव पापे बाह्ये महामुने ।
 कृते सम्यक् पदं भक्त्या पठन् अद्वासमन्वितः ॥

¹ Read अखण्डो with Hariv.; cf. Mahābh., i., 226; Wilson, Vishnup., 2nd ed., iv., p. 141.

² ? Read तां त्वेकभावसंयुक्तां रेमे (? लेभे) भार्यां सहैव तु । cf. Har. 1262.

मुच्यते सर्वपापेभ्यः कृष्णनामानुकीर्तना[त्] ।

उच्चार्यमाण एतस्मिन् देवदेवस्य दर्शनात् ॥

इति शिवपुराणं समाप्तं ॥ संवत् ११५६ ॥

If this is really the *Dharmasaṃhitā* of the *Śivapurāṇa*, as Professor Aufrecht believes it to be, it would be the last of the twelve *Samhitās* of that work, and would thus indeed 'complete the *Śivapurāṇa*.' Cf. the enumeration of the different sections of this *Purāṇa*, p. 1315, col. 2. [GAIKAWAR.]

3617.

1101. Foll. 162; size 12½ in. by 6 in.; excellent Devanāgarī writing of 1801 A.D.; eleven lines in a page.

Vāyaviya-saṃhitā, another section of the *Śivapurāṇa*, deriving its name from its being promulgated by *Vāyu* (i.e. *Śiva* himself) to the *Rishis*. [A.]

The work consists of two parts, the *pūrva-* and *upari-bhāga*, of 30 *adhyāyas* each.

It begins :

नमः शिवाय सोमाय सगणाय ससूनेवे ।
 प्रधानपुरुषेशाय सर्गस्थितहेतवे ॥ १ ॥
 शक्तिरप्रतिमा यस्य ऐश्वर्यं चातिसर्वगम्³ ।
 स्वामित्वं च विभुत्वं च स्वभार्यं संप्रपद्यते ॥ २ ॥
 तमनं विश्वकर्माणं शाश्वतं शिवमव्ययम् ।
 महादेवं महात्मानं ब्रजामि शरणं शिवम् ॥ ३ ॥
 धर्मक्षेत्रे महातीर्थे गंगाकालिंदिसंगमे ।
 प्रयागे नैमिषारण्ये ब्रह्मलोकस्य वत्सेनि ॥ ४ ॥
 मुनयः संशितात्मानः सत्यव्रतपरायणाः ।
 महौजसो महाभागा महासत्त्वं चित्तेनिरे ॥ ५ ॥
 तत्र सत्त्वं समाकथ्ये तेषामक्लिष्टकर्मणाम् ।
 साक्षात्सत्यवतीसूनोर्वेदव्यासस्य धीमतः ॥ ६ ॥
 शिष्यो महात्मा मेधावी त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ।
 पंचावयवयुक्तस्य वाक्यस्य गुणदोषवित् ॥ ७ ॥

³ शक्तिरप्रतिष्ठा^० चापि सर्वगो B.

उत्तरोत्तरवक्त्रा च ब्रुवतो ऽपि बृहस्पतेः ।
 मधुरश्रवणानां च मनोऽपदपर्वणाम् ॥ ८ ॥
 कथानां निपुणो वक्त्रा कालविजयवित्कविः ।
 आजगाम स तं देशं सूतः पौराणिकोत्तमः ॥ ९ ॥
 तं दृष्ट्वा सूतमायातं मुनयो हृष्टमानसाः ।
 तस्मै साम च पूजां च यथावत्प्रत्यपादयन् ॥ १० ॥
 प्रतिगृह्य स तां पूजां मुनिभिः प्रतिपादिताम् ।
 उद्दिष्टमासनं भजे नियुक्ते^१ युक्तमात्मनः ॥ ११ ॥
 ततस्तत्संगमादेव मुनीनां भावितात्मनाम् ।
 सोत्कण्ठमभवच्चित्रं श्रोतुं पौराणिकीः कथाः^२ ॥ १२ ॥
 तदा तमनुकूलाभिर्वाग्भिः पूज्य महर्षेयः ।
 सतीवाभिमुखं कृत्वा वचनं चेदमब्रुवन् ॥ १३ ॥

श्रीकृष्ण उवाच ॥

रोमहर्षण (लोमहर्षणे B) सर्वज्ञ भवान्नै भाम्यगौरवात् ।
 पुराणविद्यामखिला व्यासात्म्यस्यदर्शिवान् ॥ १४ ॥
 तस्मादाश्चर्यभूतानां कथानां त्वं हि भाजनम् ।
 रत्नानामुरुसारणां रत्नाकर इवार्णवः ॥ १५ ॥
 यच्च भूतं च भर्तृ च यच्चान्यद्भुतं वर्तते ।
 न तवाविदितं किञ्चित् त्रिषु लोकेषु विद्यते ॥ १६ ॥
 त्वमदृष्टवशादस्मद्दर्शनाद्यैमिहागतः ।
 सकुर्वन् किमपि श्रेयो न वृथागंतुमर्हसि ॥ १७ ॥
 तस्माच्छ्राव्यतमं पुण्यं सत्कथाज्ञानसंहितम् ।
 अपवर्गफलैकांतमनाचारवहिकृतम् ॥ १८ ॥
 जगतः सृष्टिसंहारस्थितिहेतुप्रदर्शकम् (० न B) ।
 वेदांतसारसर्वस्वं पुराणं श्रावयाशु नः ॥ १९ ॥
 स्वमभ्यर्थितः सूतो मुनिभिर्वेद्वादिभिः ।
 श्रवणां च न्यायसंयुक्तां प्रत्युवाच शुभां गिरम् ॥ २० ॥

Part I. contains a theogony from the *Śaiva* point of view.

The connection of the work with the *Śaiva-purāṇa* is explained in the following way. Having enumerated the 18 *Purāṇas* in the same order as is done in the *Bhāgavata* (except that the *Bhaviṣhya* is mentioned in the sixth place, before *Nārādīya*, *Mārkaṇḍeya*, and *Agneya*;

^१ उद्दिष्टमानसं ० A ; ० नियुक्ते B.

^२ पौराणिकीं कथां B.

see Wilson, *Vishṇup.*, 2nd ed., i., p. xxiii.), the author states (fol. 2b) that the *Śaivapurāṇa*, the fourth of the number, consists of the following 12 *Samhitās*: 1. *Viśveśvara* (*Vidyeshvara* B; *Vighneśa* Bik., p. 209; consisting of 1000—or 10,000 acc. to Bik.—*ślokas*); 2-5. *Raudra*, *Vaināyaka*, *Bhauma*, and *Mātra* (of 8000 each); 6. *Rudraikādaśa* (13,000); 7. *Kailāsa* (6000); 8. *Śatarudra* (3000); 9. *Koṭirudra* (9000); 10. *Sahasrakoṭirudra* (11,000); 11. *Vāyaviya* (4000); and 12. *Dharma-samhitā* (12,000). The number of verses here assigned to the present work is probably about correct, a rough estimate yielding 3934 *ślokas*.

Colophon: इति श्रीपुराणे शैवे वायवीयसंहितायां त्रिंशो अध्यायः ॥

Part II. begins:

नमः समस्तसंसारचक्रधमणहेतवे ।

गौरीकुचतटद्वंद्वकंचुकाकितवक्षसे ॥ १ ॥

सूत उवाच ॥

उक्ता भगवतो रूपं (लभं B) प्रसादमुपमन्युना ।

नियमायोन्यतो^३ वायुर्नैर्धं प्राप्ते दिवाकरे ॥ २ ॥

श्रुय्यश्चापि ते सर्वे नैमिषारख्यवासिनः ।

श्रावयमर्थः प्रष्टव्य इति कृत्वा विनिश्चयं ॥ ३ ॥ ०

This part is chiefly devoted to practical theology, in connection with certain devotional performances to be observed by the sectaries of the creed, and apparently forming part of the one great practice called '*pāsupatam vratam*,' whence it might almost seem that this work originated with the *Śaiva* sect of '*Pāsupatas*' as an exposition of their doctrines.

It ends:

सूते कृताशिशि गते मुनयः सुवृथा

यागे च पर्यवसिते महति (महिते B) प्रयागे ।

काले कलौ च विषयेः कलुषामयानं (र. कलुषायमाणे)

वाराणसीपरिसरे वसति वितेनुः ॥

^३ नियमायास्थितो A.

अथ च ते पशुपाशमुख्यया

स्वकृतया कृतपाशुपतत्रताः ।

अधिकृताखिलबोधसमाधयः

परमनिर्वृतिमापुरनिदिताः (० पुरसौपदं A) ॥

इत्यादिश्रीमहापुराणे शैवे वायवीयसंहितायामुपरिभागे त्रिंशो
ध्यायः ॥

For fragments of this work see Aufrecht,
Cat. Bodl., p. 76a; Rāj. Mitra, Notices, iii.,
p. 305. [H. T. COLEBROOKE.]

3618.

1081b. Foll. 47 and 73; size 13½ in. by
6½ in.; clear, modern Devanāgarī writing;
twelve to fourteen lines in a page.

Vāyavīya-saṃhitā, in two parts, each with a
separate pagination. [B.]

Part I. ends: इत्यादिमहापुराणे श्रीशैवे वायवीयसं-
हितायां पूर्वभागे उपमनुप्रसादं नाम त्रिंशत्तमो ध्यायः । पूर्व-
भागः समाप्तः ॥

Part II. begins:

ज्ञानं ज्ञानिभिरर्चितं मुनिभिः शक्रादिभिः संस्तुतं

ध्यातं योगिभिरप्रतर्कमनर्थं शुद्धं च संवित्प्रदं ।

ख्यातं सर्वसुरासुरैर्निजगुणव्याख्यानसंकीर्तनात्

श्रीविष्णुशपदारविंदयुगलं वंदे मुदाहं सदा ॥

सूत उवाच ॥ उक्ता (!) ०

Though even less accurate than A, this copy,
besides offering many preferable variants, is
useful for clearing up mistakes and doubtful
readings in the other MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

3619.

264a. Foll. 98; size 12½ in. by 4½ in.;
fair Devanāgarī writing of the beginning of
the present century; 9–11 lines in a page.

Sāmbapurāṇa—or *Śāmbapurāṇa*, as it is spelt
throughout in these MSS.—one of the *Upapu-*

rāṇas, being specially devoted to the worship
of the Sun as the supreme deity. [A.]

The MS. is rather incorrect, especially in
its latter portion.

Adhyāya 1 runs as follows: श्रीसरस्वत्यै नमः ।
सौ नमः सूर्याय ॥

नमः सवित्रे जगदेकचक्षुषे

जगत्प्रसूतिस्थितिनाशहेतवे ।

त्रयीमयाय त्रिगुणात्मधारिणे

विराडिनारायणशङ्करात्मने ॥

तिमिरकिरकिरातः प्रत्यहं स प्रभातः

कमलविमलबन्धुः पुण्यकारुण्यसिन्धुः ।

भुवनभवनदीपः कुष्ठपापप्रदीपः

सुरमुनिकृतसेवः पातु वो भानुदेवः ॥

समस्तप्राणदेहाय [स]दा विष्णुद्वबुद्धये ।

त्रयीमयाय देवाय नमो लोकैकसाक्षिणे ॥

पितामहाय कृष्णाय योगिने व्यक्तमूर्तये ।

भूतभक्ष्यभविष्याय विश्वसंसृष्टये नमः ॥

नमस्तस्मै मुनीशाय सूनृताय तपस्विने ।

ज्ञानाय वीतरागाय तस्मै ज्ञानात्मने नमः ॥

नमस्तस्मै विधात्रे च अय्यक्तप्रभवाय च ।

भूतसंहारत्रिगमाय भास्कराय गभस्तिने ॥

शक्रो वह्निर्धेनो(वह्निः^०) रक्षो वरुणो ऽथ समीरणः ।

धनदश्चेश्वरश्चैव सधर्द्ध^१ तथैव च ॥

ये दिशो व्याप्य तिष्ठन्ति तस्मै सर्वात्मने नमः ।

नैमिषारण्ये शौनकः कुलपतिः सूतमपृच्छत् ॥

सत्रे द्वादशवार्षिके काले चात्र विश्रावणे ।

एतस्मिन्ननरे काले कथामेतामपृच्छत् ॥

त्वयाच कथिताः सूत पुराणा बहुविस्तराः ।

धनुस्त्रयस्य त्वया चादौ पुनर्ब्रह्मायमेव च ॥

वायुनापि च यत्प्रोक्तं तथा सावर्णिकेन च ।

मार्कण्डेयं च यत्प्रोक्तं तद्वैशम्पायनेन च ॥

दधीश्विना च यत्प्रोक्तं यच्च सर्वेण भाषितं ।

हरिणापि च यत्प्रोक्तमृषिभिः समुदाहृतं ॥

बालखिल्यैश्च यत्प्रोक्तं तच्छ्रुतं चर्षिभिः सह ।

हरिपुत्रकृतं चात्र न त्वया कथितं त्विह ॥

^१ Thus A, B; ? r. सधर्द्ध.

मनःकर्णमुखं सौते प्रीणात्यमृतसंमितं ।
भास्करस्य पुराणं यत्पृष्ठं शास्त्रेन धीमता ॥
तदेतद् द्वादशाकारं ननु मासार्धमूर्तिकं ।
पुराणमखिलं चात्र सर्वशास्त्रप्रतिष्ठितं ॥
कथयस्व महाभाग यथावत्कृतवानसि ।

सूत उवाच ॥

प्रश्नभारो महानेव यथा वदसि सुव्रत ॥
तन्महाभारताख्यानाद्ब्रह्मैश्वर्यश्रुतिविस्तरात् ।
पुराणानां च सर्वेषां प्रवरः प्रश्न उत्तरः ॥
कथाश्च विविधाश्च पुराणे संप्रतिष्ठिताः ।
वेदार्थस्मृतिसाराणि वर्णधर्माश्चयाणि च ॥
शृणुध्वं मुनयः सर्वे शास्त्राख्यं पापनाशनं ।
पुराणं सर्वरोगघ्नं परं कल्याणदायकं ॥
अत्र नानाविधा पूजा सूर्यस्य च महात्मनः ।
पितुः शापो हि शास्त्रस्य नारदस्तत्र कारणं ॥
शापानुग्रहतश्चैव तथा पुरनिवेशनं ।
मण्डलस्य प्रमाणं हि भमेराराधनं¹ तथा ॥
तेजसां शातनं चैव सूर्यस्तवस्तथैव च ।
शास्त्रस्य च तदोद्धारसं प्रतिमास्थापनं तथा ॥
मगानयनमत्रैव मगमाहात्म्यमेव च ।
पूजाविधिं रवेरत्र पूजानिष्ठास्तथैव च ॥
भूतं भव्यं भवित्यं च मन्त्रवादस्तथैव च ।
उत्पत्तिः प्रलयश्चैव भूतसर्गानुवर्णनं ॥
साङ्गोपाङ्गसमाहारो विधिपूजाप्रवर्तनं ।
वङ्ग्याकर्षणं विष्टेयस्तम्भनोच्चाटनादिकं ॥
प्रतिमालक्षणं चैव पूजावासविधानकं ।
मण्डलानि क्रियायोगाः सिद्धियोगाश्च साधनं ॥
महामण्डलयागश्च सान्निध्यं द्वादशात्मनः ।
धर्मिमानोपनं² चैव पुष्पधूपविधिस्तथा ॥
सप्रमीकरणं चैव उपवासविधिस्तथा ।
प्रोक्षणं यच्च दानस्य फलं यच्च प्रकीर्तितं ॥
वेलाकालविधानं च अर्कधर्मविधिस्तथा ।
धूपकर्मविधिश्चैव जयस्यापि यथाविधि ॥

¹ Thus A, B; भूमिमारोप्य तत्तेजः शातयामास तस्य वै । fol. 14b.

² भूमिमानांपनं B; ? भूमिमारोपणं or भमेरारोपणं.

प्रयताप्रयतस्यैव तथा स्वप्नानुवर्णनं ।
प्रायश्चित्तविधानं च तथाचार्यस्य लक्षणं ।
दीक्ष्यं सर्वेशिष्याणां मन्त्रैरेव विनिश्चयः ॥
नवौष्ठ(सर्वे च) विविधा मन्त्राश्चास्मिन्ग्रन्थे समासतः ।
भविष्यन्ति यथान्यायमध्याया विविधान्नयाः ॥

इति श्रीशास्त्रपुराणे उपदेशानुक्रमणं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥

After this exposition of the contents of the whole *Purāṇa*, Śuka relates in the following *adhyāya* (which is likewise called the 1st) as to how the Raghuide king *Bṛihadbala* is told by *Vasiṣṭha* that *Aditya* is the supreme deity, from whom the whole world emanates and to whom it returns again after its destruction. In the 2nd *adhyāya* this peculiar worship of the Sun is stated to have taken its origin in *Śāmbapura*, on the banks of the *Candrabhāgā* or *Candrasarī*, having been instituted by *Śāmba*—the son of *Kṛishṇa-Vāsudeva* by *Jāmbavati*, and grandson of *Aditi*—who, having been cursed by his father for an intrigue carried on in his gynaeceum at the instigation of *Nārada*, was visited by an incurable leprosy, from which he was at last delivered by the miraculous power of the Sun, whose interposition *Śāmba* implored. On *Śāmba's* story cf. the extracts from the *Bhaviṣhyapurāṇa* in Aufrecht's Cat. Bodl., p. 31 seqq.

The chapters are marked as follows: 1b. (fol. 3a); 2. (fol. 5a) *śāmbaśāpāḥ*; 3. (fol. 5b) *dvādaśamūrtiyupākhyānam*; 4. (fol. 7a); 5. (fol. 8a) *bhaktiyupasthānam*; 6. (fol. 10a) *raśmivarṇanam*; 7. (fol. 10b) [*sūryasya*] *sarvavyūpitva-varṇanam*; 8. (fol. 12b) *sūryanigamaḥ*; 9. (fol. 13a); 10. (fol. 15b); 11. (fol. 16a) [*sūryasya*] *śarīralikhanam*; 12. (fol. 16b) praise of *Divaspati*; 13. (fol. 17b) *brahmabhāshitastavaḥ*; 14. (fol. 18b) *brahmastotram*; 15. (fol. 20a) legend of *Danḍanāyaka* and *Pīngala*; 16. (fol. 20b) *maheśvarastotram*; 17. (fol. 22b) *devatākhyā-*

nam; 18. (fol. 23b) *vyomotpattiḥ*; 19. (fol. 24a) places round Mount Meru; 20. (fol. 26b) *āditya-rathavarṇanam*; 21. (fol. 27b) *somavṛddhi-kshayaḥ*; 22. (fol. 28b) *rāhugrahaṇavicārah*; 23. (fol. 29b) *gopānayanam*; 24. (fol. 30a) *sūryacakraviniḥṣṛitaḥ stavarājah*; 25. (fol. 31b) *magānayanam*; 26. (fol. 32b) definition of *Maga* and *Yājaka*; 27. (fol. 33a) *mokshajñānam*; 28. (fol. 34a) description of the *pratimā*, or image of the sun; 29. (fol. 34b) *pratishṭhāpanakalpe dārūparīkṣā*; 30. (fol. 35b) the same subject as *adhy.* 28; 31. (fol. 37b) *pratishṭhākalpa*; 32. (fol. 38a) *dhvajāropanam*; 33. (fol. 40b) *devayātrā*; 34. (fol. 41a); 35. (fol. 42b) *agnidhūpavidhikriyā*; 36 and 37 are passed over in both MSS.; 38. (fol. 45a); 39. (fol. 46a) *japa-sthānavidhiḥ*; 40. (fol. 47b) *dīkshāvidhānam*; 41. (fol. 49a); 42. (fol. 50b); 43. (fol. 54b) *sadācārādhyāyah*; 44. (fol. 55b) *chatropānaddānādhyāyah*; * 45. (fol. 57a) *saptamīkalpaḥ*; 46. (fol. 58a) *japavidhiḥ*; 47. (fol. 59b) *mudrālakṣaṇam*; 48. (fol. 72a) *saptasamgrāhe maṇḍalavidhānam* (mostly in prose intermixed with *mantras*).

After this the numbering of the chapters, as well as the designation *adhyāya*, ceases altogether, the rest apparently forming a second part comprised under the general title of *Jñānottaram*, beginning:

प्रथमं चिंतयेत्प्रज्ञामहयं सकारिणं ।

तन्मध्य(० ध्ये) चिंतयेद्देवं भास्करं रश्मिविग्रहं ॥

सहस्रांशुनमस्कारं सूर्यकोटिसमप्रभं ।

महातेजोमयं ध्यात्वा दित्यमाह्वानवेद्यः (? ० नमेव च) ॥

* After fol. 55 another hand begins. The gap in the text which occurs here is filled up by an additional leaf, which at present counts as fol. 74, but bears the original no. 39. The pagination, indeed, is very irregular and defective: foll. 1-16 are numbered 1-16; in foll. 75-81 the nos. 19-25 are almost entirely cut away; fol. 82 is numbered 256 (? 26; but apparently inserted subsequently); foll. 83-98 numbered 27-42.

यस्य हरितवर्णोभा रये तिष्ठति चाजिनः ।

अरुणः सारथिर्यस्य रथवाहः सूर्यं स्थितः ॥

तमहं लोकसतायः (? ० सखाय) [सा] दित्यमाह्वयाम्यहं ।

आयाहि भगवन्मानो तव यज्ञः प्रवर्तते ॥

This part of the work is divided into short sections as follows: fol. 78a, *iti śāmbapurāṇe jñānottare prathamapaṭalaḥ*; fol. 78b, *dvitīya-paṭalaḥ*; fol. 79a, *vijottaram*; ib., *vijāsvara-prasavaḥ*; fol. 80a, *vyomasūtram*; fol. 83b, *śarīrasādhanaḥ paṭalaḥ*; fol. 84b, *sādhakasya vyādhiḥ*; fol. 85a, *abhicāravidhiḥ*; fol. 86a, *māraṇābhicārah*; fol. 87a; fol. 87b; fol. 88b, *vijaprasave sarvasāmānyasādhanaḥ paṭalaḥ*; fol. 90a (bis), *yogavidhiḥ*; fol. 90b (bis); fol. 91a, *vijaprasavaḥ*; fol. 92a (bis); fol. 92b; fol. 93b (bis), *visarjanavidhiḥ*; fol. 94a; fol. 94b; fol. 95b; fol. 96b.

It ends: सूत उवाच ॥

भास्करं (r. भास्करेण) हि यत्रोक्तं शास्त्राय लवणान्भसि ।

वृहद्भलाय वसिष्ठ तत्सर्वं कथयामि ते ॥

अवणकलितशास्त्रो भानुदेवप्रसा[दा]द्

भवति विजितकामः कामिनीकेलिपालः ।

करुणविमलमूर्तिर्भूतपापप्रचरदो

बलितसकलभोगो याति लोकं च विष्णोः ॥

इति शास्त्रपुराणं समाप्तमिति ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3620.

1312. Foll. 149; size 12½ in. by 5 in.; Devanāgarī writing of 1804 A.D.; eight lines in a page.

The same work.

A very inaccurate copy, in three different handwritings, apparently derived from the same original as the preceding one.

[H. T. COLEBROOKE.]

3621.

2177B. Foll. 46; size 10 $\frac{3}{4}$ in. by 4 $\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1593 A.D.; ten lines in a page.

Agastya-Samhitā, of the *Skanda-Purāṇa**(?), in 23 *adhyāyas*; inculcating the worship of *Vishṇu* in his different forms (especially that of *Rāma*), as expounded by *Śiva* to *Pārvatī*, and by *Agastya* to *Sutikshṇa*.

Adhy. 1. runs thus (with numbers supplied):

अगस्त्यो नाम देवर्षिसत्तमो गौतमोतटे ।
कदाचिदंडकारण्ये सुतीक्ष्णस्याश्रमे ययौ ॥ १ ॥
प्रयुज्जगाम तं भक्त्या गंधपुष्पास्तोदकैः ।
पाद्यार्घ्याद्यर्हणं चक्रे तस्मै ब्रह्मविदे मुनिः ॥ २ ॥
सुतीक्ष्णस्तं प्रणम्याह सुखामीनं तपोनिधिं ।
श्रीमदागमनेनैव जीवितं सफलं मम ॥ ३ ॥
अद्य जन्मसहस्रेषु तपः फलति संचितं ।
कामक्रोधादिभिर्भूयो भूयो ऽहं पीडितो मुने ॥ ४ ॥
नाद्राक्षं सम्यगिष्ट्यापि क्रतुभिर्वेदुदक्षिणैः ।
सपात्रे सर्वदानानि दद्यापि मुनिसत्तम ॥ ५ ॥
भवाभेस्तरणोपायं तपस्तप्त्वापि दुष्करं ।
किं करिष्याम्यहं तात छ यास्यामि च मे वद ॥ ६ ॥
इत्युक्तः सो ऽब्रवीत्तेन कुंभभूर्विगतस्पृहः ।
क्षयं विचार्य तत्प्रीतिवैषयेण मुनिपुंगवः ॥ ७ ॥
अस्ति वक्ष्यामि ते सर्वं रहस्यं वृषभध्वजः ।
यत्प्रत्यपादयत्पूर्वं पार्वत्यै कृपयात्मवित् ॥ ८ ॥

ईश्वर उवाच ॥

कामक्रोधादिभिर्देवैर्दुष्टास्तत्र [जनाः ? torn] पुनः ।
उत्पद्यन्ते प्रलीयन्ते पुनश्चोमोहितास्त्वया ॥ ९ ॥
रौरवादिषु पच्यन्ते पुनः संसारिणो भुवि ।
कर्मशेषात्प्रजायन्ते पर्वधवधिरादयः ॥ १० ॥
कृमिकोटादयो भूत्वा पुनः संसारिणो भुवि ।
कुशाद्युपहताः केचिच्चौरव्याघ्रादिभिर्हेताः ॥ ११ ॥
प्रविशन्ति जले ज्मनी वा देशादेशं व्रजन्ति च ।
परस्त्रीधनहृत्तरस्तापयन्ति सतः सदा ॥ १२ ॥

देवब्राह्मणविज्ञेसु येषां जीवनमन्यहं ।
राजसास्तामसा ये च हंतारो वनजीविनः ॥ १३ ॥
पुत्रदारादिभिर्मुक्ता दुःखावर्ते धर्मवहो ।
कली प्रायेण सर्वे ऽपि राजसास्तामसास्तथा ॥ १४ ॥
निपिडाचारिणः संतो मोहयंत्यपरान्महून् ।
यथा भूतः प्रभुलोकं सेवकाः म्युस्तथाविधाः ॥ १५ ॥
अतो मदीयाः सर्वे ऽपि हिंसकाः स्युः प्रियाः प्रिये ।
वश्याकर्षणविद्वेषस्तंभनोच्चाटनादिषु ॥ १६ ॥
शम्भदावां समाराध्य भवन्ति फलभागिनः ।
आवाभ्यां पिशितं रक्तं सुरीं चापि सुरेश्वरि ॥ १७ ॥
वश्याश्रमोचितं धर्ममविचार्यार्पयन्ति ये ।
भूतप्रेतपिशाचास्ते भवन्ति ब्रह्मराक्षसाः ॥ १८ ॥
पुनस्तदन्ते जायन्ते विप्रदेवाधिकारिणः ।
तत्तद्रूपेण जायन्ते स्वस्वदोषानुरूपतः ॥ १९ ॥

पार्वत्युवाच ॥

नायं धर्मो हि देवेश परेषामुपकारकृत् ।
अतो मे ब्रूहि देवेश धर्मो यस्तं कृपानिधे ॥ २० ॥

ईश्वर उवाच ॥

सत्यं वदाम्यहं देवि यन्मां त्वं परिपृच्छसि ।
हंताहं सर्वलोकानामतो हिंसैव मे प्रिया ॥ २१ ॥
ये वा भूतानि निघ्नन्ति विधिनाविधिनपि वा ।
समर्पयन्ति भूतेभ्यो मन्त्रियास्ते सदा प्रिये ॥ २२ ॥
अहं तमोमयो निर्यं हन्मि भूतानि भामिनि ।
मत्कर्म हननं यस्मात्ततो हिंसैव मे प्रिया ॥ २३ ॥
मत्कृत्याचारिणः सर्वे वल्लभा मम वल्लभे ।
लोके स्वाम्यनुरूपेण सेवां कुर्वन्ति सेवकाः ॥ २४ ॥
भक्त्यार्पयन्ति ये मयं तवापि पिशितादिकं † ।
तृप्तिमुत्पादयन्ते विधिनाविधिनार्पितं ॥ २५ ॥
ब्रह्मा सृजति भूतानि विष्णुस्तान्येव पालयेत् ।
तान्यहं हन्मि भूतानि कृत्तिरस्माकमोदुशो ॥ २६ ॥
रजोगुणालयो ब्रह्मा विष्णुः सत्त्वगुणालयः ।
तमोगुणालयो ऽहं स्यां स्वस्वकर्माणि कुर्महे ॥ २७ ॥
तत्तद्गुणानुगुण्येन क्रियते ऽस्माभिरुदुशो ।
भवाभेस्तरणं देवि हिंसकानां सुदुर्लभं ।
कामादिप्रस्तुतिज्ञानां कुतो मुक्तिर्वद प्रिये ॥ २८ ॥

* The works connected with this *Purāṇa* are arranged alphabetically under the *Samhitās* and *Khaṇḍas*.

† Here two half-verses are supplied in the margin, the first of which is, however, partly torn away.

पार्वतुवाच ॥

किमुपास्य लभेन्मुक्तिं क्रियया वा कया प्रभो ।

मुमुक्षोः पुनरावृत्तिर्दुर्लभा भवर्भजन ॥ २९ ॥

ईश्वर उवाच ॥

शृणु देवि महाभागे रहस्यं कथयामि ते ।

यज्ज्ञात्वा मुच्यते जंतुर्ज्ञेयसंसारबंधनात् ॥ ३० ॥ °

It ends :

रामः सत्यं परं ब्रह्म रामात्मिकं च विद्यते ।

सर्वेशास्त्ररहस्यज्ञ मया तव महात्मना ॥

सगख्यसंहिता नाम प्रोक्तं सर्वकामधुक् ।

अध्यात्मा लोकने दीपकलिकाज्ञाननाशनी ॥

भोगमोक्षप्रदा नित्यमायुरारोग्यवर्धिनी ।

श्रुता दृष्टापि लिखिता बहिरंतश्च पावयेत् ॥

आदिमध्यावसानांतं यः सकृद्वा निरीक्षते ।

पापात्मापि समुत्तम्य ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥

सर्वदालोचयेद्यत्नु ब्रह्मविद्योगिसद्गतिं ।

प्राप्नोति लोकमखिलं लब्ध्वाभीष्टमवाप्नुयात् ॥

पुस्तकं लिखितं यस्य गृहे तिष्ठति पूजितं ।

आयुरारोग्यमैश्वर्यं वर्धते इत्य दिने दिने ।

धनेन पुत्रपौत्राद्यैः कुलमस्य प्रवर्धते ॥

इत्यगख्यसंहितायां परमरहस्ये त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ संवत् १६५१ वर्षे मार्गशिरवदि १३ भृगौ अष्टमे शीशोरवास्तव्यश्री-गौडज्ञातीयश्रीरामेण लिखितं ॥

Neither in the work itself nor in the colophons is the work assigned to the *Skandapurāṇa*; but see the extracts from the next work, according to which the *Agastyasamhitā* of the *Skandapurāṇa* is also called *Śāṅkarī Samhitā*. It is, however, by no means certain that this is really the work there referred to. In some of the forms and formulas of worship it propounds, the work indeed verges very much on the Tantric type. Though it is distinctly stated that the *Agastyasamhitā*, like the present work, was communicated by *Śiva* to *Pārvatī*, one would expect the subject-matter of the principal work of the *Śāṅkarī Samhitā* to be on *Śiva*-worship.

For another MS. of this work (beginning in the middle of *adhy.* I., v. 10b) see Weber, Berlin Cat., no. 1525. [GAIKAWAR.]

3622.

390. Foll. 233; size folio, 16½ in. by 10½ in.; European paper; good, large Devanāgarī writing; eighteen lines in a page.

Hālāsya-māhātmya of the *Agastyasamhitā* (or *Śāṅkarasamhitā*, q.v.) of the *Skandapurāṇa*; in 71 *adhyāyas*, treating of the legendary history, and religious merits, of the *Hālāsya-kshetra*, its principal *tīrtha*, *Hemābjinā* (*Hemapadmākara*), and various *lingas*.

It begins :

शुक्रावरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।

प्रसन्नवदनं ध्याये सर्वविघ्नोपशान्तये ॥

मातामहं महाशैलं महस्तद(?) महस्तद(?) पितामहं(?) पै(?) ।

कारणं जगती वंदे कंठादुपरि वारणं ॥

ऐश्वरं परमं तत्त्वमादिमध्यातवर्जितं ।

आधारं सर्वभूतानामनाधारमविक्रियं ॥ १ ॥

अनंतानंदबोधोपनिधिमद्भुतविक्रमं ।

अंबिकापतिमीशानमनिशं प्रणमाम्यहं ॥ २ ॥

वंदे हालास्यनगरं वंदे हेमाब्जिनीमपि ।

वंदे सुमीननयनां वंदे सुंदरनायकं ॥ ३ ॥

शिवाय परिपूर्णाय शीतलाय चिदात्मने ।

चित्तनाथाय नाथाय तेजसे ब्रह्मणे नमः ॥ ४ ॥ ° ५ ॥

इषुकोदंठपुष्पेपुपाशांकुशकरोज्ज्वला ।

उद्यत्सूर्यनिभां देवीं वंदे हालास्यसुंदरीं ॥ ६ ॥ ° ३५ ॥

श्रीकंठपरमेशाख्यन्योतिर्लिङ्गस्य सन्निधौ ।

शिववर्त्मिलतरमस्ति तीर्थं महत्तरं ॥ ३६ ॥

शिवानि दातुं शक्त्वात् परत्वात्पावनत्वतः ।

शिवतीर्थमिति प्राहुस्तत्समस्तविचक्षणः ॥ ३७ ॥

तत्तीरे तपसा क्लृप्ते मंडपे विष्णुकर्मणा ।

सहस्रस्तंभसंयुक्ते चंद्रकांतशिलामये ॥ ३८ ॥ ° ३९ ॥

तन्मध्ये उतिविचित्रे च विस्तृते व्याघ्रकर्मणि ।

उपविष्टं सूतमुनिं शिवध्यानपरायणं ॥ ४० ॥ ° ४५ ॥

इत्याद्या मुनयः सर्वे शिवभक्तिप्रचोदिताः ।

समागम्य समाधिस्य दंडवत्प्रणिपत्य च ॥ ४६ ॥

तत्पादपंकजं भक्त्या पंकजैः परिपूज्य च ।

स्तोत्रैः स्तुत्वा महात्मानं पप्रच्छुः परया मुदा ॥ ४७ ॥

श्रुयः ॥ ० ॥ ४८ ॥

शिष्येष्वणि सर्वाणि भुक्तिमुक्तिप्रदानि च ।

मेरुमंदरकैलासश्रीपर्वतमुखानि च ॥ ४९ ॥

संक्षेपतो [३] विस्तरेण भवता कथितानि च ।

अल्पबुद्धिभिरस्माभिस्तानि नावधृतानि च ॥ ५० ॥

तस्माद्भिषिहं सर्वेषां स्थानानां यच्चिरंतनं ।

शंभुनाधिष्ठितं नित्यं तदेकं वक्तुमर्हसि ॥ ५१ ॥ ० ५५ ॥

योगिभिः सनकाद्यैश्च सेवितं गणपुंगवैः ।

ध्यात्वा क्षेत्रोत्तमं शंभोर्वक्तुमारभते मुनिः ॥ ५६ ॥

श्रीसूतः ॥

शृणुध्वमृषयः सर्वे शिवभक्तिपरायणाः ।

विशिष्टतरमेकं यत्स्थानं शंभोः परात्मनः ॥ ५७ ॥ ० ५८ ॥

पुरानन्दवने कुंभसंभवेन मनीषिणा ।

प्रोक्तं तद्विस्तरेणैव वशिष्ठादिमहात्मना ॥ ५९ ॥

वक्ष्ये पुरातनं पुण्यं श्रीमहालास्यसंज्ञितं ।

अवशात्सर्वपापघ्नं वेदांतेषु प्रकाशितं ॥ ६० ॥

वेदांताद्योऽतिगूढो यः पुराणेषु प्रविस्तृतः ।

तस्मात्सर्वपुराणेषु हालास्यं प्रतिपादितं ॥ ६१ ॥

तथापि तस्य माहात्म्यं बहु स्कांदे तु विद्यते ।

स्कांदमद्यापि वक्ष्यामि पुराणं श्रुतिसारजं ॥ ६२ ॥

परिदूषं संहिताभेदेः पंचाशत्खंडमंडितं ।

आद्या सनत्कुमारोक्ता द्वितीया सूतसंहिता ॥ ६३ ॥

तृतीया शांकरो प्रोक्ता चतुर्थी वैष्णवी तथा ।

पंचमी संहिता ब्राह्मी षष्ठी सा सौरसंहिता ॥ ६४ ॥

तृतीया शांकरो या च संहिता संप्रकीर्तिता ।

सा चतुर्वेदसारादौ श्रुता शक्त्या च शंकरात् ॥ ६५ ॥

शत्रुंगवासी स्कंदो ऽपि संहिता तां समग्रहीत् ।

ततोऽवदत्त्वशिष्याय तां चागस्त्याय पृच्छते ॥ ६६ ॥

अथानंदवने तेन मुनिना दीर्घदर्शिता ।

प्रोक्ता सा पृच्छतो प्रीत्यै वशिष्ठादिमहात्मना ॥ ६७ ॥

अगस्त्यसंहितेयासीन्नन्नास्त्रा साय संहिता ।

सर्वान्कामान्या ददाति कामधेनुरिव श्रुता ॥ ६८ ॥

तामद्य वक्ष्ये युष्माकं लोकानां च हिताय च ।

पुरा पुरातने पुण्ये पुरातनेः पुरा श्रुते ॥ ६९ ॥

वाराणसीति प्रथिते सर्वेषां मुक्तिसिद्धिदे ।

भागोरथोपयः पूरपावनीकृतभूतले ॥ ७० ॥

विशालाक्षोविष्णुनाथसोनिध्यात्सर्वसिद्धिदे ।

शिवलिंगप्रतिष्ठां च कर्तुमुत्तम[म]ध्वरं ॥ ७१ ॥

सत्यलोकात्समागत्य ब्रह्मा लोकपितामहः ।

पितामहेभ्यः लिंगं प्रतिष्ठाप्य स्वनामतः ॥ ७२ ॥

अकरोदध्वमेधानां दशकं तस्य सविधौ ।

तदानो नैमिशारक्ष्यप्रमुखाः क्षेत्रवासिनः ॥ ७३ ॥

आययुर्मुनयः सर्वे यज्ञविद्याविशारदाः ।

वशिष्ठवामदेवाद्या महात्मानश्चिरंतनाः ॥ ७४ ॥ ०

An etymology for *Hālāsyanāyaka*, another name for *Śiva*, to whom the *Hālāsyaśakshetra* is sacred, is attempted on fol. 64a :

हालं सागरजं योरं संदृत्य भुवनत्रयं ।

रक्षतोऽंश(०)श्चरस्तदासीन्नास्त्रा हालास्यनायकः ॥

It ends : श्रीसूतः ॥

शृण्वतां चैव युष्माकं भक्तिश्रीमुंदरेभ्यः ।

श्रीमीनाख्या पादयोश्च निश्चलास्तु द्विजोन्नताः ॥

सर्वत्र विजयश्चास्तु युष्माकं सर्वमंगलं ।

वंदे हालास्य नगरं ० (v. 8) ॥

पृष्ठं द्विजा भो युष्माभिर्विशिष्टतरमद्भुतं ।

क्षेत्रं तीर्थं च लिंगं च तत्सर्वं कथितं मया ॥

सर्वस्तरति दुर्गाणि सर्वो भद्राणि पश्यतु ० (ति) ।

सर्वः सन्नतिमाप्नोति श्रुत्वा हालास्यैश्वर्यं ॥

इति श्रीस्कांदे महापुराणे अगस्त्यसंहितायां हालास्यमाहात्म्ये वशिष्ठचुषीश्वराणां काश्यो मुक्तिमंटे अगस्त्येन प्रोक्तहालास्ये-
श्वरस्य चतुःषष्टीलोलानुकथनं नाम एकसप्ततितमोऽध्यायः ॥

Then follow five devotional verses :

श्रीमत्सुभजदेशिकेद्रवदनीभोजाद् ०

Cp. Raj. Mitra, Notices, vii., p. 27.

[H. T. COLEBROOKE.]

3623, 3624.

662, 663. Foll. 598 (counted 639; nos. 311-19, 560-89, 592, 593 being passed over); size 4to, 11½ in. by 9½ in.; good, clear Devanāgarī writing; European paper (watermark 1805); sixteen lines in a page.

Ambikākhaṇḍa, of the *Skandapurāṇa*, a collection of legends chiefly connected with *Śiva* and *Durgā*, and communicated by *Sanatkumāra* to *Vyāsa*,

It begins (with the numbers supplied):

हस्त्याननः सकलचंद्रनिभैकदंतः
 सर्वात्मनो गणपतिभुजगोपवीती ।
 विप्रानि नाशयतु लेख्यविधौ ममासौ
 देवी च सा कमलिनी वरदास्तु लक्ष्मीः ॥ १ ॥ ०३ ॥
 प्रजापतेर्महाक्षेत्रे गंगाकालिंदिसंगमे ।
 प्रयागे परमे पुण्ये ब्रह्मणो लोकवर्त्मनि ॥ ४ ॥
 मुनयः संशितात्मानस्तपसा स्त्रीणकल्मषाः ।
 तीर्थसंप्रावनाद्यैश्च यौगैमास्या कृताह्निकाः ॥ ५ ॥
 यौराणिकमपश्यंत सृतं सत्यपरायणं ।
 छात्वा तस्मिन्महातीर्थे प्रणामार्थमुपागतं ॥ ६ ॥
 दृष्ट्वा ते सृतायांतं ऋषयो दृष्टमानसाः ।
 चाश्चर्योसनसंवेशं तद्योग्यं समकल्पयन् ॥ ७ ॥
 स प्रणम्य ततः सर्वान् सृतास्तान्मुनिपुंगवान् ।
 प्रदत्तमासनं भजे सर्वधर्मागमान्वितः ॥ ८ ॥
 तमासीनमपृच्छंत मुनयस्ते समाहिताः ।
 ब्रह्मसत्त्वं पुरासीना नैमिषारण्यवासिनः ॥ ९ ॥
 कथितं भारताख्यानं पुराणं च पुरा त्वपा ।
 तेन नः प्रतिभाषि(०सि)त्वं साक्षात्सत्यवतीसुतः ॥ १० ॥
 सर्वागमपरायणः सत्यधर्मपरायणः ।
 द्विजपूजारतो निर्यं तेन पृच्छा(पृच्छा) त्वमहंसि ॥ ११ ॥
 भारताख्यानसदृशं पुराणाद्यद्विशिष्यते ।
 तस्यां पृच्छामि वै जन्म कार्तिकेयस्य धीमतः ॥ १२ ॥
 इमे हि मुनयः सर्वे त्वदुपासिपरायणाः ।
 स्कंदसंभवपुत्रूपा संजातौत्सुक्यमानसाः ॥ १३ ॥
 उक्तः प्रवर्तते सृतं(सृतः) ससिद्धैर्मुनिपुंगवैः ।
 प्रोवाचेदं मुनीन्सर्वान् वरो भूतार्थैवाचकः ॥ १४ ॥
 शृणुध्वं मुनयः सर्वे कार्तिकेयस्य संभवान्(०च) ।
 ब्रह्मण्यस्य च माहात्म्यं वीर्यं च त्रिदिवाधिकं ॥ १५ ॥
 मुमुक्षूणां परं स्थानं शुक्रे जाते महात्मनि ।
 सुतशोकाभिसंतप्तो व्यासस्त्वयं चकमैक्षत ॥ १६ ॥
 दृष्ट्वैव स महात्मानं व्यासो भूद्विगतव्यथः ।
 विचरन्स तपोलोकान्मुनिः सत्यवतीसुतः ॥ १७ ॥
 मेरुपृगेऽप्य सद्दृशे(र. ददृशे) ब्रह्मणः सुतमयजं ।
 सनत्कुमारं वरदं योगैश्वर्यैसमन्वितं ॥ १८ ॥
 विमाने रविसंकाशे तिष्ठंतमनलग्नं ।
 मुनिभिर्योगसंसिद्धैस्तपोयुक्तैर्महात्मभिः ॥ १९ ॥

वेदवेदार्थतत्त्वज्ञैः सर्वधर्मागमान्वितैः ।

सकलावामवेदस्तु चतुर्वक्त्रमिवावृतं ॥ २० ॥

दृष्ट्वा स तं महात्मानं मुनिर्व्यासोऽप्य संस्थितं ।

चर्वदे परया भक्त्या साक्षादिव पितामहं ॥ २१ ॥

ब्रह्मसूत्राय व्यासं समायातमुदैक्षत ।

परिप्लव्य परमेष्णा प्रोवाच वचनं शुभं ॥ २२ ॥

दिष्ट्वा त्वमसि धर्मज्ञ प्रसादात् परमेश्वरात्(पा०) ।

अपेतशोकः[ ] संप्राप्तः पिपिष्ठुर्वेदवाञ्छितं(विव०) ॥ २३ ॥

श्रुत्वाप्य वचनं तस्य ब्रह्मणो मुनिपुंगवः ।

इदमाह वचो विप्राश्चिरं यद्वृद्धयस्थितं ॥ २४ ॥

कुमारस्य कथं जन्म कार्तिकेयस्य धीमतः ।

किं निमित्तं कुतो वास्य इहास्येतद्वि^१ वेदितुं ॥ २५ ॥

कथं रुद्रसुतश्चासावग्निरंगंगामुतः कथं ।

उमायास्तनयश्चैव स्नाहायाश्च कथं सुतः ॥ २६ ॥

स सुतश्चापि मातृणां^२ कथं च सः ।

कश्चासौ पूर्वमुपन्नः किं तपः कश्च विक्रमः ॥ २७ ॥

सृतसंमोहनं ह्येतत् कथय त्वं यथातथं ।

सूत उवाच ॥

एवं स पृष्टस्तेजस्वी ब्रह्मणः पुत्रसत्तमः ॥ २८ ॥

उवाच च स धर्मज्ञो व्यासायाक्लिष्टकर्मेण ।

तच्छृणुध्वं यथातत्त्वं कीर्त्यमानं मयानघाः ॥ २९ ॥

इति^० संबंधप्रश्नो नाम प्रथमोऽध्यायः ॥

The MS. counts (in figures) 202 *adhyāyas*; vol. ii. beginning in the middle of *adhy.* 114. The numbering is, however, very irregular, some nos. being omitted, whilst others are read twice, the chapters marked actually amounting to 210 (the first in vol. ii. being *adhy.* 116. Some chapters are also marked in words, but only up to *adhy.* 63 do these numbers tally with the figures given after them; whilst in *adhy.* 124-51 they are considerably in advance of them. A MS. of the work, described in the Notices, vi., p. 117 (where a general abstract of the contents is given), counts 216 *adhyāyas*, but as that MS. shows unmistakable

^१ ? इहास्येतद्वि or इच्छास्येतद्वि. ^२ ? supply शरजन्मा.

traces of the very closest connection with the present one, the numbering there will probably be quite as inaccurate as it is here; but at all events the two MSS. seem to contain the same amount of matter, and terminate in the same abrupt manner.

This MS. ends :

चक्रैः सवज्जैर्मुषलैर्गिरिभृगैः क्रमैरिवि(०रपि) ।
पिपिपुस्ते रणे ज्योत्स्नं जगर्जं च पयोदवत् ॥
गृह्णतैतान् (गृह्णो^०) मुरास्नेन्दान् किमासत् (०ज)दिनेः
इत्येवं संप्रचेरुश्च गिरस्तस्मिन्वलाण्ये ॥ [सुताः ।
ते गृहीतायुधाः सर्वे चलवंतो महामुराः ।
मुखैश्चंद्रप्रतिमानगो × × × — — — ॥
× × × चभूच भूरतितरो सुदुर्गमा ॥

इति स्कंदपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामविकालं
प्रह्लादनारायणीये इंद्रागमनं समाप्तं ॥ २०२ ॥

An abstract of the contents of the work is given in the Index indicatorius (nos. 3737-38), vol. ii., foll. 77-81. [H. T. COLEBROOKE.]

3625.

2622. Foll. 157; 11½ in. by 6 in.; good, clear Devanāgarī writing of 1792 A.D. (?); thirteen lines to a page.

Avantikhaṇḍa (or *Avantikhaṇḍa*, *Avantya-khaṇḍa*), of the *Skandapurāṇa*, in 84 *adhyaṃyas*, devoted to the legendary history of as many *lingas* recognised (in the *Mahākālavana*) in the Avanti country. [A.]

It begins (with the numbers supplied from B):

उमोवाच ॥

पृथिव्यां यानि तीर्थानि पुण्याश्च^१ सरितस्तथा ।
कथ्यतां तानि यत्नेन श्राद्धं येषु प्रदीयते ॥ १ ॥

● ईश्वर उवाच ॥

अस्ति लोकेषु विख्याता गंगाद्या सरिता^२ नदी ।
सेविता देवगंधर्वैर्भुनिभिश्च निषेविता ॥ २ ॥

^१ कृपाश्च B.

^२ गंगा त्रिपयगा B.

तपनस्य सुता देवी(देवि) यमुना लोकपावनी ।
पितृणां वल्लभा देवी(देवि) महापातकनाशिनी ॥ ३ ॥
चंद्रभागा वितस्ता च नर्मदावरकंदके ।
कुरुक्षेत्रं गया देवि प्रभासं नैमिषं (निमिषं B) तथा ॥ ४ ॥
केदारं पुष्करं चैव तथा कायावरौहणं ।
तथा पश्यतमं देवि महाकालवनं शुभं ॥ ५ ॥
यत्रास्ते श्रीमहाकालः पापेधनहताशनः ।
छेत्रं योजनपर्यंतं ब्रह्महत्यादिनाशनं ॥ ६ ॥
भुक्तिर्दं भुक्तिर्दं छेत्रं कलिकल्मषनाशनं ।
प्रलयेऽप्यक्षयं देवि दुष्प्राप्यं त्रिदशैरपि ॥ ७ ॥

उमोवाच ॥

प्रभावः कथ्यतां देव छेत्रस्यास्य महेश्वर ।
यानि तीर्थानि विद्यन्ते यानि लिंगानि सन्ति वै ॥ ८ ॥
तान्यहं श्रोतुमिच्छामि परं कौतूहलं हि मे ।

देव उवाच ॥

शृणु देवि प्रयत्नेन प्रभावः पापनाशनः ॥ ९ ॥
छेत्रमाद्यं महादेवि ममातीव प्रियं सदा ।
यत्र शिवा महापुण्या सर्वपापहरा परा ॥ १० ॥
तथा गंधवती पुण्या दिव्या नवनदी प्रिया ।
नीलमंगा चतुर्थी तु श्रेष्ठा नद्यः प्रकीर्तिताः ॥ ११ ॥
सासा तु संगमे खात्वा श्राद्धं यः कुरुते नरः ।
गंगायास्त्रिगुणं तद्धि चतुर्वर्गफलप्रदं ॥ १२ ॥
छेत्रं योजनमात्रं तु सर्वयो विद्धि सुव्रते ।
सिद्धिलिंगानि^३ तिष्ठन्ति भुक्तिभुक्तिकराणि च ॥ १३ ॥
ईश्वराश्चतुरशीतिस्तथाष्टौ^४ सन्ति भैरवाः ।
एकादश तथा रुद्रा सादित्या द्वादश स्मृताः ॥ १४ ॥
चतुर् विनायकाश्चात्र चतुर्विंशति मातरः ।
यदाह गतवास्तत्र महाकालवने शुभे ॥ १५ ॥
ब्रह्मविष्णवादयः सर्वे तत्राजगमुद्दान्विताः ।
शिवीयाममिदं छेत्रं देवि योजनमायतं ॥ १६ ॥
दशस्थानगतो विष्णुः सर्वपापप्रणाशनः ।
एषा नामानि योऽधीते प्रभाते भक्तिः पुमान् ॥ १७ ॥
विमुक्तः सर्वपापैस्तु रुद्रलोकं स गच्छति ।

उमोवाच ॥

चतुरशीतिलिंगानि^४ त्वयोक्तानीह यानि तु ॥ १८ ॥

^३ सिद्धिलिंगानि B.

^४ चतुरशीति^० MSS.

तानि विस्तरतो ब्रूहि सर्वपापहराणि तु ।

हर उवाच ॥

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि तेषां नामानि यानि तु ॥ १९ ॥

ख्याते पृथिव्या प्रथममगस्त्येश्वरमुत्तमं ।

यस्य दर्शनमात्रेण कृतकृत्यो नरो भवेत् ॥ २० ॥ ०

The *liṅgas* are: 1. *Agastyēśvara*; 2. *Guheśvara*; 3. *Dhundeśvara*; 4. *Damarakeśvara*; 5. *Anādikalpeśvara*; 6. *Jvāleśvara*; 7. *Trivishṭapeśvara*; 8. *Kapāleśvara*; 9. *Svargadvāreśvara*; 10. *Karkoṭeśvara*; 11. *Siddheśvara*; 12. *Lokapāleśvara*; 13. *Kāmeśvara*; 14. *Kuṭumbēśvara*; 15. *Indradymneśvara*; 16. *Īśāneśvara*; 17. *Apsareśvara*; 18. *Kalakaleśvara*; 19. *Nāgacandeśvara*; 20. *Pratīhāreśvara*; 21. *Kukoṭeśvara*; 22. *Karkoṭeśvara*; 23. *Meghanādeśvara*; 24. *Mahālayeśvara*; 25. *Muktiśvara*; 26. *Someśvara*; 27. *Anarakeśvara*; 28. *Jaṭeśvara*; 29. *Rāmeśvara*; 30. *Cyavaneśvara*; 31. *Khaṇḍeśvara*; 32. *Pattaneśvara*; 33. *Ānandeśvara*; 34. *Kanthadeśvara* (!); 35. *Indreśvara*; 36. *Mārkaṇḍeyeśvara*; 37. *Śiveśvara*; 38. *Kusumeśvara*; 39. *Akrūreśvara*; 40. *Kuṇḍeśvara*; 41. *Lampeśvara*; 42. *Gaṅgeśvara*; 43. *Āṅgāreśvara*; 44. *Uttareśvara*; 45. *Trilocaneśvara*; 46. *Vīreśvara*; 47. *Nūpureśvara*; 48. *Abhayeśvara*; 49. *Prīṭhukeśvara*; 50. *Sthāvareśvara*; 51. *Śūleśvara*; 52. *Om̐kāreśvara*; 53. *Viśveśvara*; 54. *Kaṇṭeśvara* (*Kaṇṭakeśvara*); 55. *Siṃheśvara*; 56. *Revanteśvara*; 57. *Ghaṇṭeśvara*; 58. *Prayāgeśvara* (about *Sāvitrī* and king *Priyavrata*); 59. *Siddheśvara*; 60. *Mātāṅgeśvara*; 61. *Saubhāgyeśvara*; 62. *Rūpeśvara*; 63. *Dhanuḥsāhasrakeśvara*; 64. *Paśupatiśvara*; 65. *Brahmeśvara*; 66. *Jalpeśvara*; 67. *Kedāreśvara*; 68. *Pisūceśvara*; 69. *Samgameśvara*; 70. *Durdharsheśvara*; 71. *Prayāgeśvara* (love of *Gaṅgā* and king *Śantanu*); 72. *Candrādityeśvara*; 73. *Karabheśvara*; 74. *Rājasthaleśvara*; 75. *Baḍaleśvara* (*Baḍala*, son of the *Yaksha* prince *Maṇibhadra*, when cursed

by his father for having entered the private pleasure-grounds of *Kuvera*, is delivered therefrom by worshipping this *liṅga*); 76. *Aruneśvara*; 77. *Pushpadanteśvara*; 78. *Avimukheśvara*; 79. *Hanumatkeśvara*; 80. *Susvapneśvara*; 81. *Piṅgaleśvara*; 82. *Kāyāvarohaṇeśvara*; 83. *Bilveśvara*; 84. *Uttareśvara*.

It ends :

आजन्मकृतपापं च स्वल्पं वा यदि वा बहु ।

तत्सर्वं नाशमाप्नोति उत्तरेश्वरदर्शनात् ॥

इत्येवं चतुराशीतिः (चतुरशीतिः) संख्याता ईश्वरस्य च ।

कथिता ये त्वया पृष्टा महाकालवने शुभे ।

संदेहो नात्र कर्तव्यः सत्यमुक्तं मया शुभे ॥

एतेषां चैव ये यात्रां प्रतिलोमानुलोमतः ।

करिष्यन्ति नरो (? नरा) भक्त्या ते यास्यन्ति परं पदं ॥

यद्यपि पातकैर्गुणैः पश्येद्भक्त्या मानवः ।

स कुलं तारयत्येव पितृकं मातृकं शतं ॥

एष ते कथितो देवि प्रभावः पापनाशनः ।

चतुराशी(०रशी)तिलिङ्गानि किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे अवन्तीखण्डे लिङ्गमाहात्म्ये उमामहेश्वर-
सेवादे चतुरशीतिलिङ्गमाहात्म्यं संपूर्णं ॥ इति श्रीलिङ्गमाहात्म्यं
समाप्तं ॥

The title is spelt *Avantikhaṇḍa* in 63, *Avant-
tyakhaṇḍa* in 19 (out of the first 21), and *Avantikhaṇḍa* in 2, colophons; whilst in MS. B it is given once as *Avanttyakhaṇḍa*, otherwise always as *Avantikhaṇḍa*.

The date of the MS. is inscribed on the blank side of the last leaf :

मि० इदं पुस्तकं राजारामलक्ष्मणयजुर्वेदी माध्यादिनीशाखा
वास्तव्यदेशीयिषडर्गामप्रगणेनेवासहोली वस्ती उजेन (*Rāja-
rāma Lakshmaṇa*, a native of the village of Picand in the pargana Newas, at present living at Ujjain) शाके १७१६ ॥

The MS. looks rather older than this date.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3626.

391. Foll. 149 (counted 152, nos. 63-65 being passed over); size folio, 16½ in. by 10½ in.; copied, for Colebrooke, on European paper; clear Devanāgarī writing; 20-22 lines in a page.

Avantikhaṇḍa. [B.]

This copy is far more incorrect than MS. A, which itself is far from faultless. Moreover, a serious lacuna occurs on fol. 82a, l. 7, of the present MS., extending from shortly before the end of *adhy.* 43 to shortly before the end of *adhy.* 47 (corresponding to fol. 74b, l. 5, to 86b, l. 10, of MS. A), without any indication of the omission. On the other hand, the verses are numbered throughout in this MS. (separately in each *adhyāya*), which is not the case in A. [H. T. COLEBROOKE.]

3627.

672. Foll. 169 (counted 170, no. 14 being omitted in the pagination); size 10½ in. by 4½ in.; clear Devanāgarī writing, somewhat resembling the Nepalese type (as does also the paper); 9-11 lines in a page.

Purushottamamāhātmya, or *Purushottamakshetramāhātmya*, a section of the *Utkalakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, in 45 *adhyāyas*, treating of the legends connected with the sacred places of *Purushottamakshetra* (*Puri*) in Utkala (Orissa), the favourite abode of *Jagannātha-Vishṇu*. [A.]

The first *adhyāya* runs as follows:

मुनय उचुः ॥

भगवन् सर्वशास्त्रज्ञ सर्वतीर्थमहस्त्वित्¹ ।

कथितं यत्तया पूर्वं प्रस्तुते तीर्थकीर्तने ॥

¹ सर्वतत्त्वोपनिषत्त्वित् C; सर्वतीर्थविशेषित् D.

पुरुषोत्तमाख्यं सुमहत् छेत्रं परमपावनं² ।

यत्रास्ते दारुषतनुः श्रीशो मानुषलीलया ॥

दर्शनान्मुक्तिदः साक्षात्सर्वतीर्थफलप्रदः ।

तत्रो विस्तरतो ब्रूहि तत्त्वेत्रं केन निर्मितं ॥

ज्योतिःप्रकाशो³ भगवात्साक्षात्पारायणः प्रभुः ।

कथं दारुमयस्तस्मिन्नास्ते⁴ परमपूरुषः ॥

वद त्वं वदतां श्रेष्ठ सर्वलोकगुरो मुने ।

श्रोतुमिच्छामहे ब्रह्मन्परं कौतूहलं हि नः ॥

जैमिनिरुवाच ॥

शृणुध्वं मुनयः सर्वे रहस्यं परमं हि तत्⁵ ।

अवैष्णवानां श्रवणे भक्तिस्तत्र न जायते ॥

यस्य संकीर्तनादेव सकलं लीयते तमः ।

स्कंदेन कथितं पूर्वं श्रुत्वा (धृत्वा C) शम्भोर्मुखाबुजात् ॥

समस्तं सिद्धदेवीयसभायां मंदरोदरे ।

अहमप्यगमं तत्र देवदेवं समर्चितुं ॥

यथा श्रुतं कथयतो देवानां पुरतो मया⁶ ।

यद्यप्येष जगन्नाथः सर्वगः सर्वभावनः ॥

संति क्षेत्राणि चान्यानि सर्वपापहराणि वै⁷ ।

एतत्त्वेत्रं परं⁸ चास्य वपुर्भूतं महात्मनः ॥

स्वयं वपुष्मास्तत्रास्ते स्नानाद्या स्थापितं हि तत् ।

तत्र ये स्थातुमिच्छन्ति ते ऽपि सर्वे हतांहसः ॥

किं पुनस्तत्र तिष्ठन्तो ये पश्यन्ति गदाधरं ।

यथा चानुदिनं देवाः (विप्राः B) सिद्धा ब्रह्मर्यसत्तया ।

समर्चितुं यथायाति⁹ देवेशं न तथान्यतः ॥

अहो तत्परमं क्षेत्रं¹⁰ विस्तृतं दशयोजनं ॥

² MS. D reads this hemistich: पुरुषोत्तमं महा-
क्षेत्रं पुण्यं परमपावनं ।

³ ज्योतिःस्वरूपो C.

⁴ दारुमयं ब्रह्मणास्ते A.

⁵ परं कौतूहलं हि नः C.

⁶ यथा श्रुतं वः कथये देवानां शृण्वतो पुरः ॥ C.

⁷ MS. C and the ed. here add the line: सेव-
नात्सर्वपापानि नराणां प्रति यानि वै । and begin the
next with तदिह क्षेत्रं⁸.

⁸ परं D; ⁹ क्षेत्रपरं B.

⁹ सहायाति D; ¹⁰ तुमिहायानि ed.; A, B omit
this śloka.

¹⁰ तत्त्वेत्रमाहात्म्यं C.

तीर्थराजस्य सलिलादुत्पत्तं बालुकाचितं ।
नीलाचलेन महता मध्यस्थेन विराजितं ॥
एकं स्तनमिष पृथ्याः¹ सुदूरात्परिभाषितं ।
वराहरूपिणा पूर्वं समुद्रतः वसुधरा ॥
सर्वतः सुसमा(सुपमा A) कृत्वा पर्वतैः सुस्थिरीकृतं ।
सृष्ट्वा चराचरं सर्वं तीर्थानि सरिदभ्यः² ॥
छेत्राणि च यथास्थानं संनिवेश्य तथा पुरा ।
ततो विचिंतयामास सृष्टिभारनिपीडितः³ ॥
पुनरेतो क्रियां गुर्वी नारभेयं⁴ कथं त्विति ।
तापत्रयाभिभूता वा मुच्यते जंतवः कथं ॥
एवं चिंतयमानस्य मतिरासीत्प्रजापतेः ।
मुक्त्येककारणं विष्णुं स्तोष्ये ऽहं परमेश्वरं ॥

ब्रह्मोवाच ॥

नमस्ते जगदाधार शंखचक्रगदाधर ।
यन्नाभिपंकजादेव जातो ऽहं विश्वमृष्टिकृत् ॥
परमार्थस्वरूपं ते त्वं वै वेत्सि जगन्मय ।
यन्मायया जगत्सर्वं(सर्वमिदं C) निमित्तं महदादिकं ॥
यन्निःश्वाससमुद्भूतं शब्दब्रह्म त्रिधाभवत् ।
उपजीव्य तदेवाहममृजं भुवनानि वै ॥
त्वत्तो नान्यात्सूलसूक्ष्मदीर्घह्रस्वादिकं च न ।
विकारभेदै(० हेतोB)र्भगवत्स्वमेवेदं चराचरं ॥
कटकादि यथा स्वर्णं गुणत्रयविभागशः⁵ ।
सष्टा सृज्यं त्वमेवात्र षोष्ठा षोष्यं जगत्प्रभो ॥
आधारो धियमाणां च धर्ता(धाता D) त्वं परमेश्वर ।
जगतो ऽस्य गतिर्भर्ता साक्षा त्वं परमेश्वर⁶ ॥
त्वत्प्रेरितमग्निः सर्वश्चरते च(सर्वं चराचरं A) शुभाशुभं ।
ततः⁷ प्राप्नोति सदृशीं त्वयैव विहितां गतिं ॥

¹ एवं तत्र स्तनं स्त्रीस्थाः A ; ऐक्यं तर्तुमिष पृथ्याः B.

² सृष्ट्वा ० C ; सरितोभ्यः D ; सरिदभ्यः B, C.

³ Thus A, C ; ततो विचिंतयामास सर्वलोकपितामहः ।
B, D, ed.; to which B, D add the line प्रति स्वदिवं स
प्रातः सृष्टिभारनिपीडितः ।

⁴ न लभेयं B, D ; नालभेयं C ; नो लप्स्ये ऽहं ed.

⁵ ० विभागतः D ; ॥ गुणत्रयविभागेन सुवर्णकटकादिवत् C.

⁶ साक्षात्त्वं परमेश्वरः C, ed. ; B omits this line.

⁷ त्वत्तः C, D ; तस्मात् ed.

चराचरगुरो सर्वजीवभूतकृपामय ।
प्रसीदाद्य जगन्नाथ नित्यं त्वच्चरणस्य मे ॥

जैमिनिरुवाच ॥

एवं संस्तूयमानस्तु ब्रह्मणा गरुडध्वजः ।
नीलजीभूतसंकाशः शंखचक्रादिचिह्नितः⁸ ॥
पतंगेद्रसमारूढः स्फुरद्भदनपंकजः ।
आविरासीद् द्विजश्रेष्ठा विवश्रुः स्फुरिताधरः ॥

श्रीभगवानुवाच ॥

यदर्थं संस्तुतो⁹ ब्रह्मत्रयशक्यः प्रतिभाति सः ।
अनाद्यविद्या सुदृढा दुश्छेद्या कर्मबंधनैः ॥
प्रभवत्यां कथं तस्यां हीयेते मृतिजन्मनी¹⁰ ।
तथापि चेदत्र कृते व्यवसायस्तवानय ॥
क्रमेण येन हि भवेत्तत्रे वक्ष्यामि कारणं ।
अहं त्वं त्वमहं ब्रह्मन् मन्मयं चाखिलं जगत् ॥
रुचिस्ते यत्र मे तत्र नान्यथेति विचारय ।
सागरस्योत्तरे तीरे महानद्यास्तु¹¹ दक्षिणे ॥
स प्रदेशः पृथिव्यां हि सर्वतीर्थफलप्रदः ।
तत्र ये मनुजा ब्रह्मनिवसंति सुबुद्धयः ॥
जन्मांतरकृतानो च पुण्यानां फलभोगिनः¹² ।
नात्यपुण्याः प्रजायंते नाभक्ता मयि पश्यज ॥
एकासकाननाद्यावहृक्षिणोदधितीरभूः ।
पदात्पदाच्छेद्यतमा क्रमेण परिकीर्तिता ॥
सिंधुतीरे तु यो ब्रह्मन् राजते नीलपर्वतः ।
पृथिव्यां गोपितं(गोपति C) स्थानं तत्र चापि सुदुर्लभं ॥
सुरासुराणां दुर्ज्ञेयं(दुर्गेयं A) मायया छादितं मम ।
सर्वसंगपरित्यक्तस्तत्र तिष्ठामि देहभृत् ॥
क्षराक्षरावतिक्रम्य वर्ते ऽहं पुरुषोत्तमे ।
सृष्ट्वा लयेन नाक्रांतं छेत्रं मे पुरुषोत्तमं ॥
यथा मां पश्यसि ब्रह्मन् रूपं चक्रादिचिह्नितं ।
ईदृशं तत्र गत्वैव द्रष्टव्यं मां पितामह ॥
नीलाद्रेरंतरभुवि कल्पन्यग्रोधमूलतः ।
वारुण्यां दिशि यत्कुंडं रोहिणं नाम विष्णुतं ॥

⁸ ० चिह्नभृत् ed. ; ० चक्रगदाधरः C.

⁹ Thus A, D ; मां स्तुषे B, ed. ; यदर्थमोशिषे C.

¹⁰ मृतिजन्मनी B, D ; मृत्युजन्मनी C, ed.

¹¹ That is, the *Svarṇarekhā*, cf. fol. 19a, l. 5.

¹² फलभोगिनः C, D.

तस्मिन् निवसन्तं मां पश्यन्तश्चमेषुपा ।
 तदंभसा स्त्रीणपापा मम मायुज्यमाप्नुयुः ॥
 तत्र ब्रज महाभाग दृष्ट्वा मां ध्यायतस्तव ।
 प्रकाशं यास्यते¹ तस्य क्षेत्रस्य महिमा परः ।
 आश्चर्यभूतः परमस्तवापि च भविष्यति ॥
 श्रुतिस्मृतीहामपुराणगोपितं (श्रुतिस्मृतीतिहास⁰ ed.)
 मन्मायया तत्र हि कस्य गोचरं ।
 प्रसीदतो मे स्तुवतस्तवाधुना
 प्रकाशमायास्यति सर्वगोचरं ॥
 ब्रतेषु तीर्थेषु च यज्ञदानयोः
 पुण्यं यदुक्तं विमलात्मना हि ।
 अहर्निवासास्त्रभते हि सर्वे (ततो स्थिकं D, ed.)
 निःश्वासवासात्सलु चाश्रमेधिकं ॥
 इत्यादिश्य विधिं विप्रास्तदाऽसौ पुरुषोत्तमः ।
 पश्यतस्तस्य तत्रैव (तस्यैव C) प्रभुरन्तरधीयत ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे चतुरशीतिसाहस्रे जैमिनिश्रुतिसंवादे
 पुरुषोत्तममाहात्म्ये प्रथमोऽध्यायः ॥

In *adhyāya* 7 (fol. 20a) the locality of the
 sacred *kshetra* is again described thus :

ओद्देश इति ख्यातो (ख्याते C) वर्षे भारतसंज्ञिते ।
 दक्षिणस्योदधेस्तीरे क्षेत्रं श्रीपुरुषोत्तमं ॥
 तत्र नीलगिरिनाम समतात्काननावृतः ।
 तस्योत्संगे कल्पवृक्षः समतात्कोशसंमितः ।
 यस्य छायां समाक्रम्य ब्रह्महत्या व्यपोहति ॥
 तस्य पश्चाद्विशि ख्यातं कुंडं रोहिणसंज्ञितं ।
 तत्पूज्यं पावनोभोभिः² स्पर्शनादेव मुक्तिदं ॥
 तस्य प्राक्तटमास्थाय नीलेंद्रमणिनिर्मिता ।
 तनुः श्रीवासुदेवस्य साक्षान्मुक्तिप्रदायिनी ॥
 तत्र कुंडे तु यः स्नात्वा (? स्नायाद्) दृष्ट्वा श्रीपुरुषोत्तमं ।
 अश्रमेधसहस्रस्य फलं प्राप्य विमुच्यते ॥
 तत्रास्त आश्रमश्रेष्ठः ख्यातः श्वरदीपकः ।
 पश्चिमस्यां दिशि विभो वेष्टितः श्वरालयैः ॥
 तस्मादेकपदीमार्गो येन विष्णुवालयं व्रजेत् ।
 यत्र साक्षाज्जगन्नाथः शंखचक्रगदाधरः ॥

The report of the wondrous religious merits
 of this locality having reached *Indradymna*,
 king of *Avantī* and *Amarāvati* in *Mālava*, he
 sends his *purohitas* *Jaṭila* and *Vidyāpati* to
 explore the sacred district; and the informa-
 tion brought home by them (furnished chiefly
 by the *Śābara Viśvāvasu* residing in that region)
 induces him to visit those places under their
 guidance; his subsequent adventures and ex-
 periences forming the principal subject of the
 work from ch. 7 onwards. The last chapters
 contain descriptions of various ceremonies to
 be performed there, such as *Devasnānavidhi*,
Jyeshṭhapañcakavrata, *Mahāvedīmahotsava*, *Ra-
 tharakshākaravidhi*, *Śayanotsava*, *Dakṣiṇāyana*.

Cp. *Rājendralāla Mitra*, *Antiquities of Orissa*,
 vol. ii., p. 100 seqq.

The MS., a fairly correct one on the whole,
 was written by one *Mukunda Rāmadatta*, about
 the middle of last century.

An edition of the work has been published
 at Bombay (1869).

It ends :

एतद्भुः कथितं पुण्यं क्षेत्रमाहात्म्यमुत्तमं ।
 तत्र नित्योपितस्यापि माहात्म्यं ब्रह्मदारुणः ॥
 यश्चैतच्छृणुयाद्भक्त्या वाच्यमानं द्विजोत्तमैः ।
 अश्रमेधसहस्रस्य फलं सोऽविकलं लभेत् ॥
 अर्धोदयश्च यो योगः स्कंदेन परिकीर्तितः³ ।
 तत्कोटिगुणितं पुण्यं विष्णोर्माहात्म्यकीर्तनात् ॥
 प्रातः प्रातर्यैः शृणुयात्कपिलाशतदो भवेत् ।
 गौरीः पुष्करजैस्तोयैरभिषेकफलं लभेत् ॥
 धन्यं यश्चास्यायुष्यं पुण्यं संतानवर्धनं ।
 स्वर्गप्रतिष्ठागतिदं सर्वपापोपनोदनं ।
 एतद्रहस्यमाख्यातं पुराणेषु सुगोपितं ॥
 वैष्णवेभ्यो विनान्येषु न तु वाच्यं कदाचन ।
 कुतर्कोपहता ये के दुरधीतश्चुतागमाः ॥

¹ प्राकाशं जायते C.

² करुणोभोभिः C.

³ Thus A, B, D; अर्धोदयादयो योगाः ° ताः । C;

अर्धोदयादिका योगा ये वाच्ये परिकीर्तिताः । ed.

नास्तिका दांभिका नित्यं परदोषोपदर्शिनः¹ ।
 सवैष्णवा मोघजीवास्तेभ्यो गोप्यं सदैव हि ॥
 इति श्रीस्कंदपुराणे श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्ये संपूर्णे ॥ ० ॥
 [H. T. COLEBROOKE.]

3628.

1130b. Foll. 139; size 12 in. by 4½ in.;
 modern Devanāgarī writing; eleven, from fol.
 47 onwards ten, lines in a page.

Purushottamamāhātmya, in 61 *adhyāyas*. [B.]

The first 45 *adhyāyas*, ending fol. 117a, correspond to the work as contained in the preceding MS. and in the Bombay edition. The remaining chapters contained in this MS. are apparently a later addition, transferring the subject more into the region of mysticism. The MS. is, however, so hopelessly inaccurate, especially in this latter portion, that one can only make one's way with difficulty.

This section begins (somewhat corrected):

स्कंद उवाच ॥

श्रुत्वेत्यं जैमिनेः प्रोक्तं ब्र[ह्म]णो दारुहपिणः ।
 माहात्म्यं सरहस्यं तु मुनयः शौनकादयः ॥
 स्नानंदं परमं प्राप्य विस्मयोत्पुल्लोचनाः ।
 रोमांचान्वितदेहास्तु कृतकृत्या इवाभवन् ॥
 सहो बत महस्त्रेचं मोचकं हि सुगोपितं ।
 अस्माकं भाग्यसंपत्त्या सांप्रतं विष्णुरूपिणं (r. ० णी) ॥
 साक्षाज्जैमिनिना प्रोक्तं कृतं सर्वसुगोचरं ।
 अस्मिन्स्त्रे स्थिते साक्षाद्भगवद् (? ० दुः) पकाशते (प्र०) ॥
 मरणान्मुक्तिदो मूढाः कथं याति यमालयं ।
 सहो माया भगवतः सर्वत्र हि निरंकुशः ॥
 विष्णोर्ब्रह्मस्य (? ण्य) रूपस्य स्त्रेचं चापि हितं तथा ।
 इहा (इह) नो तत्र यास्यामो निश्चयेन पुनर्यथा ॥ ०

It ends (with corrections):

यो ऽश्रद्धाने पुरुषे दद्याच्चाधार्मिके तथा ।
 प्रेत्य गत्वा स निरयान् शुनां योनिं व्रजेन्नतः ॥

¹ ० दर्शकाः ed.

नमस्कृत्य हरिविष्णुं जगद्योनिं सनातनं ।
 अध्येत्यभिदं शास्त्रं कृष्णद्वैपायनेरितं ॥ २१ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे चतुरशीतिसाहस्रे उत्कलखंडे जैमिनि-
 ऋषिसेवादे श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्ये एकपष्ठितमो अध्यायः ६१ ॥
 समाप्तश्चायं ग्रंथः ॥

The MS. from which an analysis of this work was made in MS. 366 (no. 3738), foll. 221–23, must likewise have contained this additional section. [H. T. COLEBROOKE.]

3629.

2567. Foll. 124; size 14 in. by 6 in.;
 good, clear Devanāgarī writing of the latter
 part of last century; 11 or 12 lines in a page.

Purushottamamāhātmya, in 45 *adhyāyas*.

This MS. shows the greatest variety of various readings, often doubtless of an arbitrary kind.

It begins (fol. 3a): नारायणं नमस्कृत्य ० ॥

तं वेदशास्त्रपरिवेष्टितशुद्धबुद्धिं
 कर्मोचरं सुरमुनीन्द्रनुतं कर्वींद्र ।
 कृष्णान्विषं कनकपिण्गजटाकलापं
 व्यासं नमामि शिरसा तिलकं मुनीनां ॥
 मुनय ऊचुः । ०

At the end of the first *adhyāya* the work is by mistake assigned to the *uttarakhaṇḍa*, instead of the *utkalakhaṇḍa*.

The work is here preceded by a different chapter (of the *Purushottamakshetramāhātmya*)—not ascribed, in the colophon, to the *Skandapurāṇa*—enjoining certain rites to be observed in connection with the recitation of the *Purāṇa* to which it refers.

This chapter begins: मुनय ऊचुः ॥

भगवन् जैमिने सर्ववेदघेदोगपारग ।
 त्वदनुग्रहतो ऽस्माभिर्माहात्म्यं जगदीशितुः ॥

स्त्रेवराजस्य तस्यैव यात्राणां चैव सर्वसः (० जाः) ।
 भगवद्भोजनोद्दिष्टु (० प्र) प्राशनादिफलं तथा ॥
 इंद्रद्युम्नस्य राज्ञो वै वृक्षांतमतिदुर्लभं ।
 नीलमाधवरूपं तु दारुब्रह्मप्रकाशनं ॥
 श्रुतं त्वद्दनाभोजान्नलितं तद्यथाविधि ।
 इदानीं श्रोतुमिच्छामस्त्वन्नो हि वदतां वर ॥
 सर्वं विस्तरतो ब्रह्मन् वयं सर्वं मुदान्विताः ।
 पुराणश्रवणस्यैव यदुक्तं फलमेव तत् ॥
 को वा तस्य विधिश्चैव केन साक्षाद्भुज्यते सांगकं ।
 अस्मांश्च चेदनुक्रोशो यथावद्वक्तुमर्हसि ॥

जैमिनिरुवाच ॥

साधु साधु मुनिश्रेष्ठा यत्पृष्ठं परया मुदा ।
 तत्र मे प्रीतिरनुला जाता रोमांचकारिणी ॥
 तद्वः सर्वं प्रवक्ष्यामि शृणुध्वं सावधानतः ।
 पुराणश्रवणारंभे यथाविभवमात्मनः ॥
 सादी संकल्पविधिवत् ब्राह्मणं शुद्धवंशजं ।
 अयंगान्वयवंशात्तं निष्पापं स्वपुरोधसं ॥
 सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञं भूषणैरतिशोभनैः ।
 वस्त्रचंदनमाभ्याद्यैर्वैद्युपापाठसंश्रुतौ ।
 कृतांजलिपुटो भूत्वा ततः संप्रार्थयेद्भुजं ॥
 त्वं विष्णुर्विष्णुरेव त्वं न यां भेदः कदाचन ।
 निर्विघ्नं मे भवत्वित्यस्तसादात्मसीद च ॥
 ततो वृतं ब्राह्मणं च बहुमूल्यामने शुभे ।
 वासयित्वा च तस्यैव गले मालां विनिक्षिपेत् ॥ ०

This chapter ends : मुनय ऊचुः ॥

अहो इस्माकं महाभाग्यं यत्पापौघविनाशनं ।
 पुराणश्रवणस्यैव फलमस्माभिरिव च ॥
 सांगोपांगविधानं च श्रुतं त्वन्मुखपंकजात् ।
 धन्याः स्मः कृतकृत्याः स्मः संसारे विगतज्वराः ॥
 इदानीमात्मशक्त्या वै दीयते भवते मुने ।
 दक्षिणाफलसंप्राप्तौ प्रसन्नस्त्वं गृहाण च ॥
 इत्युक्तवतो मुनयो हर्षिकंचनाः
 समिक्तुशं पुष्पफलाक्षतादिकं ।
 तृप्या च तस्मै मुनयः समस्तुकाः
 स्त्रेवोत्तमं जग्मुरतीव हर्षिताः ॥

इति श्रीपुरुषोत्तमस्त्रेवमाहात्म्यस्य श्रवणविधिः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3630.

2838c. Foll. 32; size folio, 12½ in. by 7½ in.; European paper; minute, but clear, Telugu handwriting; 50-53 lines in a page.

Purushottamamahātmya — or *Purushottama-kshetramahātmya*, as it is called throughout in the colophons — in 45 *adhyāyas*.

This is on the whole the most correct of the four MSS. of the work in our collection.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3631.

1639b. Foll. 63; size 10½ in. by 4½ in.; careless Devanāgarī writing of 1762 A.D.; ten lines in a page.

Kokilāmāhātmya, a portion of the *Kanakādrikhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, in 31 *adhyāyas*.

It begins :

एकदा नैमिषे इत्यस्य ऋषयः शीनकादयः ।

सजाते सूतमासीनं पप्रक्षुरिदमादरात् ॥ १ ॥

ऋषय ऊचुः ।

सूत सू[त] महाप्राज्ञं क्षिप्रं स्मद्वयं (० इत्यस्य) संशयं ।

य[त्] पृच्छामो वयं सर्वं सविस्तरमेव शेषतः (० इति विशेषतः) ॥ ०

Being asked what the *Kokilāvratā* consists in, *Sūta* then relates, in the first four *adhyāyas*, what *Śiva-Saṅkara* taught *Nārada* on that subject. The ceremony, which is performed by women—married, unmarried, or widows—consists principally in the adoration of an image of a *kokilā*, made of gold and jewels and posted under a *sahakāra* tree. The object of it is (fol. 4b): सुखसौभाग्यवृद्धये ।

पुत्रपौत्राद्यवाक्यैर्मिहामुत्र सुखाय च ।

आकल्पं शिवलोके च वासार्थं भर्तृणा सह ॥

The rest of the work (*adhy.* 5-31, fol. 12 to the end) is taken up mainly by the story of *Dakṣa* and his wife *Śatarūpā*.

The *adhyāyas* end as follows: 1. fol. 3b; 2. *vratārambhakathanam*, fol. 5a; 3. fol. 9a; 4. *kokilāvratotsargakathanam*, fol. 11b; 5. *satī-janmakathanam*, fol. 13a; 6. *dakshakopa*, fol. 15a; 7. *dakshayajñaniścaya*, fol. 17a; 8. *dakshayajñārambha*, fol. 19b; 9. *dakshasamudvega*, fol. 21b; 10. *śivavākyam*, fol. 23b; 11. *satīyānam*, fol. 25b; 12. *satīdehavisarjanam*, fol. 28a; 13. *vīrabhadram*, fol. 29b; 14. *dakshayuddhodvega*, fol. 32a; 15. *devaparājaya*, fol. 33a; 16. *govindāstrapradānam*, fol. 34b; 17. *yajñavidhvaṃsanam*, fol. 36b; 18. *bhavapralāpa*, fol. 38b; 19. *satīvaradānam*, fol. 41b; 20. *gaurīvarapradānam*, fol. 44a; 21. *brahmaṇo varapradānam*, fol. 46b; 22. *śatarūpādakshaprajananavaradānam*, fol. 48b; 23. *punardakshayajña*, fol. 50a; 24. *dakshaprabodhanam*, fol. 51b; 25. *yajñasiddhi*, fol. 53a; 27. *devatāgamanam*, fol. 57a; 28. *maheśvarodvāha*, fol. 59a; 29. *gaurīmaheśvarasam-gama*, fol. 60a; 30. *kumārajanma*, fol. 62a; 31. *purāṇaśravaṇamahiman*, fol. 63b.

On many leaves the writing has suffered from the sticky condition of the ink.

Dated: संवत् १८१९ नावर्गे फाल्गुनमासे शुक्लपक्षे ९ रवौ
लौ० दी० प्रेमशंकरदीकपालशास्त्रिपठनार्थे ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3632, 3633.

3048, 3049. Foll. 290 & 223; size 12 in. by 3½ in.; fair Devanāgarī writing of 1794 A.D. 7-10 lines in a page.

Kāśikhaṇḍa, of the *Skandapurāṇa*; with occasional marginal notes explaining difficult words.

Each volume contains 50 *adhyāyas*. The copyist's signature runs as follows: संवत् १८५१ ज्येष्ठ कृष्ण ९ बुधे लिखितमिदं काश्या भटवैद्यनाथपौत्रेण भटरामदेवसुतेन रंगनाथेनेति शिवम् ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., nos. 489-94; Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 120-22; Rāj. Mitra, Bikaner Cat., p. 212. [H. T. COLEBROOKE.]

3634.

2616. Foll. 122; size 4to, 11½ in. by 8½ in.; modern Telugu handwriting; 22-38 lines in a page.

Kāśikhaṇḍa, *adhyāyas* 1-43.

The MS. terminates abruptly at the end of the leaf, shortly after the beginning of the 44th chapter. [MACKENZIE COLLECTION.]

3635, 3636.

2025, 2026. Foll. 413 & 252 originally; size 15 in. by 7½ in.; fair Devanāgarī writing of 1648-55 A.D.; on an average fifteen lines in a page.

Kāśikhaṇḍa, with a commentary (*Gūḍhārthā*), by Rāmānanda, surnamed *Caitanyavana*, son of *Mukundapriya* and *Gandharvī*, grandson of *Gadādhara*, and pupil of *Caturbhujā*, and Rāmendravana (? also called *Surendra* or *Devendra*). [A.] It begins:

सच्चिदानन्दसंदोहं भक्तैकामोदमंदिरं ।

सादरं प्रणुवे भक्त्या श्रीगोपीजनवत्सलं ॥

See Cat. Bodl., nos. 120-22; Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 255 (*uttarārdham*). Editions of both text and commentary have been published at Benares (1868) and Bombay (1881).

In vol. i., fol. 403 (corresponding to fol. 403b and 404a of MS. B, and containing *adhy.* 49, vv. 29-45) is wanting. This volume contains the *pūrvārdham* (*adhy.* 1-50), and bears the date: संवत् १७१२ वर्षे असाढ वदि ११ सोमे ।

Of vol. ii. the original first 95 leaves have been lost, and replaced by 111 leaves of smaller size, containing the text only (as far as *adhy.* 65, v. 8; fol. 86a of B). After this the num-

bering of the leaves runs on from fol. 96 to 251 (two leaves being numbered 146); and the beginning of this original portion (*adhya.* 66, v. 106) corresponds exactly to fol. 96 of the other MS. This volume is dated : संवत् १९०५ वर्षे वैशाखशुद्धिपंचमी शुनिवारे लिखितं ॥

Apart from those later 111 leaves, two different hands have alternated with each other in producing this MS. [GAIKAWAR.]

3637, 3638.

2753, 2754. Foll. 413 & 251; size 13 in. by 6½ in.; good Devanāgarī writing of 1780 A.D.; generally 13 or 14 lines in a page.

Kāśikhanda, with *Rāmānanda's* commentary. [B.]

The pretty close correspondence in the number of leaves, and the distribution of the text and commentary over them, might lead one to assume an intimate connection between this and the preceding MS., were it not that the present MS. frequently offers better readings, and that in this MS. the epilogue ends in a verse (also found in C as well as in the Bombay ed.), giving the commentator's account of his family, wanting in MS. A. In fact, the number of leaves may almost be said to have been traditionally fixed, at least as regards the 2nd part of the work, seeing that the next MS., as well as the Oxford one (no. 122), have the same number of leaves; the deficiency of one leaf in the present MS. (and probably also in the one in the Notices, though there stated to consist of 151 leaves) being solely due to the omission of the commentatorial matter contained on the additional leaf 146 of the preceding MS. (as also on fol. 147 of the next MS.). It can, indeed, scarcely be doubted that all these MSS. were ultimately derived from the same original MS.

Foll. 1-95 of vol. ii. contain the text and commentary to exactly the same point to which the lost leaves of MS. A must have reached.

The epilogue and colophon run as follows :

सच्चिदानंदसंदोहपरिपूर्णेकभानवे ।

भक्तेज्योपासदेहाय कृष्णाय हरये नमः ॥ १ ॥

वेदांते सत्यवत्यात्मज इव मुनये भार्गवो वाप जीवो

न्याये काणादवर्त्मन्यथ च गुरुतरौ गौतमो वास्यपादः ।

सांख्ये यो देवहूत्यात्मज इव हि तथा वामुकिर्योगशास्त्रे

प्राक्कांडे भट्टतुल्यः स नयति परमः श्रीसुरेन्द्रो^१ गुरुर्नः ॥ २ ॥

वेदांते उप पुराणभारतविधौ श्रीसत्यवत्यात्मजः

सांख्ये श्रीकपिलः कणाद इह यो वैशेषिके गौतमः^२ ।

न्याये योगनये पतंजलिरयो चंद्रप्रभावज्ञभौ

भट्टाचार्यचतुर्भुजो विनयते प्राक्कांडकौमारिलः ॥ ३ ॥

अकोशा^३ च सकोशा^४ च हे टीके लिखिते मया ।

यत्र यस्याभिलाषः स्यात्सा तेन परिगृह्यतां ॥ ४ ॥

आसीत्कश्यपवंशभूषणमणिर्मान्यो मुकुंदप्रियो

विमोदारगदाधरस्य^५ तनयः शुक्लावरः सम्मतिः ।

गंधर्वीजठरे ततः समभवत् श्रीरामनामा सुतस्

तेनेयं विहिता हिताय विदुषा टीका कुपैर्वीक्ष्यतां ॥ ५ ॥

इति श्रीकाशीसंडटीकायां शततमोऽध्यायः ॥ इति श्रीमत्प-
रमहंसपरिव्रजकाचार्यश्रीमद्भगवत्सूत्र्यपादशिष्यरामेन्द्रवनशिष्येण
चैतन्यवनापरपर्यायेण रामानंदेन कृता काशीसंडटीका समाप्ता ॥

[WARREN HASTINGS.]

3639, 3640.

938, 405. Foll. 453 & 252; size 12½ in. by 6½ in.; careless, modern Devanāgarī writing; about fifteen lines in a page.

The same works. [C.]

In vol. ii. no. 428 is passed over in the pagination.

^१ Thus B, Rāj. M., eds.; श्रीदेवेन्द्रो A, C, Oxf. MS.

^२ गौतमः A, C.

^३ सकोशा A, C.

^४ विकोशा A, C.

^५ श्रीरो गदाधरस्य C.

To the epilogue this MS. adds another verse (also found in the Bombay ed.), besides a verse referring to the copyist :

काश्या श्रीपुरुषोत्तमेन विदुषा भट्टेन शुद्धात्मना
तत्राध्यात्मपुराणभारतविदोपास्योपकर्मसारिणा ।
रामानन्दमुनीन्द्रवर्यकृतया गूढार्थेया टीकया
सम्यक्कलितं हिताय विदुषा श्रीकाशिसंज्ञं महत् ॥६॥
भागीरथोमिश्रवरेण सूरिणा
श्रीवीरसिंहस्य नृपस्य सुनुना ।
विलेखितो ऽयं किल काशिसंज्ञः
सटीक आस्ता प्रमुदे बुधानां ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3641.

905. Foll. 220; size 15½ in. by 5 in.; written, in Bengali characters, by two modern hands (one fair, the other good); eight lines in a page.

Kāśīkhaṇḍa-bhāvārthadīpikā (or simply *dīpikā*), a commentary on the *Kāśīkhaṇḍa*, by *Rāmānanda*, or *Rāmaśarman*.*

The work reaches only as far as *adhyāya* xxxii, v. 109. It begins :

आदौ नत्वा गणेशं त्रिजगदघहरं शम्भुपुत्रातिदिष्टं
पश्चात् शम्भुं सुरेशं वरदमतिमतां ज्ञानगम्याप्तुतोषं ।
स्मृत्वा दुर्गां जयाख्यां विषदपरिहतां रामचन्द्रं विभाव्य
काशीखण्डं वरेण्यं मुलभमतिकृद् रामना[मा]यकश्चित् ॥
नमत नमत धीराः शङ्करं चाशुलभ्यं
तुवत तुषत(!) कालीं मुखमालीं करालीं ।
जपत जपत गीतं रामचन्द्रस्य मुक्त्यै
व्रजत व्रजत काशीं तीर्थशासीं महेशीं ॥
संसारामयतमानां सारं दुर्गे चतुष्टयं ।
वासः काश्यां साधुसेवा गाङ्गेयं शङ्करार्चनं ॥
संप्राप्य मानवं देहं यः काशीं न च गच्छति ।
स च दण्ड्यः सूर्यपुत्रेणैवाह(?०ण इत्याह) भगवान्स्वयं ॥

* Thus in the opening verse of ch. 2; whilst the colophons have only *Rāmānanda*. On the first and last pages, Colebrooke's *Pandits*—probably misled by the copyist's slip at the end of verse 1, where they may have supplied *रामनाथस्तु*—call the author four times *Rāmānātha* (twice *R. Vācaspati*, once *R. Vidyā-rācaspati*).

एकाशीतिः सहस्राणि श्लोकानां वर्णितानि वै ।

पुरा व्यासेन श्रीस्कन्दपुराणं तच्च शब्दितं ॥

अष्टादशपुराणानां सारं सारं समुद्धृतं ।

श्रीमत्स्कान्दं सर्वपूज्यं काशीखण्डं विशेषतः ॥

इति पुराणमाहात्म्यवर्णनप्रकरणे व्यासेनैव वर्णितं । तच्च
खण्डत्रयात्मकं भवति यथा काशीखण्डमुत्कलखण्डं रेवाखण्डं च ।

काशीतीर्थस्य माहात्म्यं काशीखण्डे विदुर्बुधाः ।

वर्णनं श्रीजगन्नाथक्षेत्रमाहात्म्यमुत्कले ॥

सार्धत्रिकोटितीर्थानां माहात्म्यं विस्तरेण वै ।

रेवाखण्डे वर्णितं स्यात् त्रैखण्डं स्कान्दिकं स्मृतम् ॥

इति तत्रैवोक्तेः । तत्र तीर्थानां मध्ये चाराणस्याः प्रधानता-
सूचनायादौ काशीखण्डमुक्तं । ० - - - । अस्यारम्भावधि-
समानिययैतन्निर्विघ्नग्रहणकरणकामो ग्रन्थकृत् आदौ गणेशं
भक्त्या प्रणमति । तं मन्मह इत्यादि । ०

The last colophon occurs on fol. 215b : इति
काशीखण्डे रामानन्दविरचितभावाद्यैदीपिकायामेकत्रिंशद-
ध्यायः ॥

The MS. breaks off abruptly with the com-
ment on *adhy.* 32, v. 109 : शिवाज्ञागृहीतगन्तुव्रजणः
किमनयाः प्रभवन्ति नेतीत्यर्थः । अर्थात् हंसस्योद्भूयमानेन
काश्यपि सेतुगुणावलम्बिनी बभावित्यर्थः ॥ १०९ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3642.

2406a. Foll. 16 (one of which, fol. 7, is wanting); size 7½ in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1616 A.D.; 8 or 9 lines in a page.

Gaṅgāsahasranāma, a collection of 1000 names and epithets of *Gaṅgā*, arranged in alphabetical order, and forming the 29th *adhyāya* of the *Kāśīkhaṇḍa* of the *Skanda-purāṇa*.

It begins: अगस्तिरुवाच ॥

विना स्नानेन गंगायां नृणां जन्म निरर्थकं ।

उपायांतरमस्यान्यद् येन स्नानफलं लभेत् ॥ १ ॥

अशक्नानां च पंगूनामालस्योपहतात्मनां ।

दूरदेशांतरस्थानां गंगास्नानं कथं भवेत् ॥ २ ॥

दानं वाय व्रतं वाय मंत्रस्तोत्रं जपो ऽथवा ।
तीर्थोत्तराभिषेको वा देवतोपासनं तु वा ॥ ३ ॥
यद्यस्ति किञ्चित् षडङ्ग गंगास्नानफलप्रदं ।
विधानांतरमथैव कथयस्व प्रसादतः ॥ ४ ॥

स्कंद उवाच ॥

अत्र चैवानुमानेन बुध्यस्व कलशोद्भव ।
दधे गंगोत्तरमांगेन देवदेवेन शंभुना ॥ ५ ॥
स्नानकाले ऽन्यतीर्थेषु जप्यते जाह्नवीजले ।
विना विष्णुपदौ स्नान्यत्समथैमथशोधने ॥ ६ ॥
गंगास्नानफलं ब्रह्मन् गंगायामेव लभ्यते ।
यथा द्राक्षाफलखादो द्राक्षायामेव नाप्यतः ॥ ७ ॥ ० १२ ॥
सौंकाररूपिण्यजरातुल्यानंतामृतमवा ।
अथहराभयाशोकाकालदन्दामृताभया ^१ ॥ १३ ॥ ०

It ends :

एतन्स्तोत्रवरं पुण्यं पुरा प्रोक्तं पिताकिना ।
विष्णावे निजभक्त्या मुक्तिवीजाक्षरास्पदं ॥
गंगास्नानप्रतिनिधिः स्तोत्रमेतन्मयेरितं ।
संस्तोतुं जाह्नवीं तस्मादेतन्स्तोत्रं जपेत्सुधीः ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे काशीपंथे गंगासहस्रनाम एकोनविंशो
ऽध्यायः ॥ ० संवत् १६७१ वर्षे भाद्रपदे शुक्लपक्षे सप्तमी ७ बुधे
लिपितं ५० विष्णुनाथवेणीदत्तेन लिपितं ॥

See Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 17 (18,
commentary). [GAIKAWAR.]

3643.

2710. Foll. 34; size 8½ in. by 4 in.; in-
different, modern Devanāgarī writing; 10 or
11 lines in a page.

Kumāramāhātmya—also called *Skandakshetra-
māhātmya*, or *Lohācalamāhātmya*—the legendary
account of a temple of *Kumārasvāmin* at Sandūr,
in the district of Bellary; in 14 *adhyāyas*;
professing to belong to the *Skandapurāṇa*.

It begins :

पुरा खलु महानास्ते (? महोत्तले) तपसा नैमिषे शुभे ।
सर्वे संभूय च मिथो द्विजेंद्राः स्त्रीणकल्मषाः ॥ १ ॥

मन्नाधोऽध्वजरुद्रेशशिवतत्त्वविचक्षणः ।
रुद्राक्षमणिसंकृष्टभूषणोत्तमभूषिताः ॥ २ ॥
पंचाक्षरमन्त्रादिसिद्धांतज्ञानतत्पराः ।
शौनकाद्या महेशस्य साक्षात्कारमर्चितयन् ॥ ३ ॥
वसिष्ठो गौतमः कश्यपो भरद्वाजो भृगुर्मुनिः ।
विश्वामित्रोऽगिराः कुत्सो याज्ञवल्क्योऽगिरःसुतः ॥ ४ ॥
एते चान्ये च बहवो महात्मानो महाशयाः ।
अन्योन्यमूचुरे ^१ स्वस्वं सिद्धांताश्च १) तपोधनाः ॥ ५ ॥
तप एव परो मार्गस्तपसा बहु दृश्यते ।
तपसा स्वर्गमाप्नोति देवभूयां गतिं परो ॥ ६ ॥ ० ११ ॥
रुद्राक्षमणिसंकुम्भं स्फटिकाक्षविराजिताः ।
पंचाक्षरोजघरतः शिष्यसंघसमन्वितः ॥ १२ ॥
सूतः पौराणिकः श्रीमान् भगवानभितद्युतिः ।
मुनीनामैतिकां प्राप स्वच्छंदसुमहात्तपाः ^२ ॥ १३ ॥
तं दृष्ट्वा मुनयश्चकृ रोमहर्षणमादरात् ।
पूजयामासुरेवैनं सूतं पौराणिकोत्तमं ॥ १४ ॥

अप्य ऊचुः ॥

अस्माद्भाग्यवशादेतत्स्वयंदं समलंकृतं ।
वादरायणशिष्येण क्षेत्रं नैमिषमुत्तमं ॥ १५ ॥
धर्मार्थकाममोक्षेषु सदाचारपथेष्वपि ।
त्वया न विदितं किञ्चित् त्रिषु लोकेषु विद्यते ! ॥ १६ ॥
तस्माद्ब्रह्म महाभाग भगवन् सिद्धिकारणं ।
इत्युक्तो मुनिभिः सो ऽपि प्रत्युवाच तपोधनः ॥ १७ ॥ ० १२ ॥
पुरा महर्षिनिकरैः सनकादिभिराकृतः ।
अध्यास्ते मेरुशिखरे आदिमः कमलासनः ॥ २० ॥
तत्र पूर्णकथां श्रोतुमादृतः संप्रचोदितः ।
सनत्कुमारो मुनिभिः समप्राप्तोत्पितामहं ॥ २१ ॥
दिव्या हि बहवस्तात कथाः कर्णार्तिदुत्तमाः ।
तथापि श्रोतृवृत्तिर्नैस्तृप्तिं जानु न विंदति ॥ २२ ॥
एवं महर्षिणा तेन निशम्य गिरमोरितं ।
पितामहः स्मरवक्त्रं (? ० क्तः) प्रत्युवाच गिरं शुभं ॥ २३ ॥
स्वंधाभिर्स्वयं मया स्थातुं स्थातं पुराणं विदितं हि वः ।
स्तोदी पुरी तु नास्ति तु (!) क्षेत्रं क्षेत्रवरं शुभं ॥ २४ ॥
तत्र पुण्यानि तीर्थानि सरितो दुरितापहाः ।
विद्यन्ते बहवो देवा मत्समाश्च तपोधनाः ॥ २५ ॥

^१ अत्युदाराभयाशोकाकालकनन्दा ० eds.

^२ ? ० चिरे.

^३ r. स्वच्छंदं सुमहात्तपाः.

आकर्ष्य तच्च तद्ययं (!) दुरितध्वंसिनीं कथा ।
 श्रीस्कंदक्षेत्रमाहात्म्यं कथयामि यथातथं ॥ २६ ॥
 इयं स्कांदी पुरी रम्या दिक्कालपूर्वदिता ।
 वर्तते श्रीपावितेयो यस्यां स्वामी जगत्पतिः ॥ २७ ॥ ० ४० ॥ ०
 तस्याः प्राप्ते पुण्यतमो लोहशैल इति श्रुतः ॥ ४१ ॥ ० ४२ ॥
 तस्याद्रेः भूमौ तु बहवः संति पावनाः ।
 तस्मात्पुरं महाक्षेत्रं भुवि दुर्लभमुत्तमं ॥ ४५ ॥
 अन्यथा त्रिपुरे वासं कुरुते कथमैश्वरः ।
 अत्र घायमातुरं देवमुपास्य बहवः सुराः ॥ ४६ ॥
 सर्वे संक्रदनमुखा अत्र सिद्धिमवाप्नुयुः ॥ ४७ ॥
 इति श्रीस्कांदे षण्मुखमाहात्म्ये प्रथमो अध्यायः ॥

Adhy. II., III. the same colophon, foll. 6a, 8a;
 IV. ० षण्मुखमाहात्म्ये महामेनाभिषेको नाम चतुर्थोऽध्यायः ।
 fol. 9b; V. ० पुराणे स्कंददर्शनमाहात्म्ये पंचमो ० fol. 12b;
 VI., VII. इति श्रीस्कांदे (सप्तमो ०) foll. 14b, 16a; VIII.
 ० सगस्यमहिमावर्णनं नाम ० fol. 18b; IX.-XI. ० पुराणे
 (नवमो ०) foll. 20b-26a; XII. लोहाचलमाहात्म्ये द्वादशो ०
 fol. 30b; XIII. लोहाचलमाहात्म्ये भीमतीर्थभैरवतीर्थवर्णनं
 नाम ० fol. 32a; XIV. ends :

ततस्तत्तोरणं प्राप्य षण्मुखस्य च दर्शनं ।
 कृत्वा पापानि दग्धानि भवन्ति च न संशयः ॥
 दिव्यरूपधरस्तस्मात्प्राप्तकामो भवेत्तदा ।
 शिवदूतास्तदागत्य विमाने समरोप्य (!) च ॥
 शिवलोकं समागत्य शिवस्यास्ते निधाय च ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वाहनं कारयेद्बुधः ॥
 इति श्रीस्कांदे दर्शनवर्णनं नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥

The title *Kumāramāhātmya* is only found on the title-page, fol. 1a, and (कुमा० मा०) on the margin of fol. 1b; whilst on a fly-leaf at the beginning the tract is called, in Telugu, 'Sondūru-komārasvāmimahātmyam,' and, in English, 'Lohachalla chatra.'

[MACKENZIE COLLECTION.]

3644.

389. Foll. 112; size folio, 16½ in. by 11 in.; European paper; clear Devanāgarī writing of 1804 A.D.; 26-31 lines in a page.

Kumārikākhaṇḍa, or *Kumārikhaṇḍa*, a section of the *Skandapurāṇa*, treating of Śiva-worship and the legendary history of various places sacred to Śiva.

The work seems to derive its name from *Kumārikā*, the daughter of *Śataśṛiṅga* (fol. 61a, l. 1), by whose adoration *Mahādeva* was particularly gratified (especially when she worshipped the *Kumāralinga* established in *Gupta-kshetra*); so much so, indeed, that he connects his name *Kumāreśvara* with her own: तव नाम्ना च विख्यातो भविष्यामि कुमारिके । (fol. 62b).

It begins (somewhat corrected):

मुनय ऊचुः ॥

दक्षिणाण्यैवतीरेषु यानि तीर्थानि पंच च ।

तानि ब्रूहि विशालाक्ष चण्डमस्यति (? यस्य हि तानि च ॥

सर्वतीर्थफलं येषु नारदाद्या वदन्ति च ।

तेषां चरितमाहात्म्यं श्रोतुमिच्छामहे वयं ॥

उग्रश्च उवाच ॥

शृणुध्वमत्यद्भुतपुण्यवत्¹ कुमारनाथस्य महाप्रभावं ।

द्वैपायनो यन्मम² चाह पूर्वं हर्षाबुरोमोद्गमचर्चितांगः ॥

कुमारगीता गाथात्र श्रूयतां मम सप्तमः (r. सप्तमाः) ।

या सर्वदेवैर्बुधैर्निभिः पितृभिश्च प्रपूजिता ॥

साध्वाचारः [ः] स्तंभतीर्थं यानिसेवेति³ मानवः ।

नियतं तस्य वासः स्यान्मम लोके यथा मुनिः (r. मुनेः) ॥

ब्रह्मलोकादिषु लोकास्तस्मादपि शिवस्य च ।

पुत्रप्रियत्वात्तस्यापि गुरुलोके महोत्तमः (?) ॥

अत्राश्रयैकया या च (r. याश्च) फाल्गुनस्य पुरेरिताः ।

नारदेन मुनिश्रेष्ठास्ता वो वक्ष्यामि विस्तरात् ॥

पुरा निमिज्जे कस्मिंश्चित्किरीटी मणिपूरकः ।

समुद्रदक्षिणे भागे स्नातुं तीर्थानि पंच सः ॥

वर्जयन्ति सदा यानि भयात्तीर्थानि तापसः ।

कुमारेण च पूर्वं च तीर्थमस्ति मुनेः प्रियं ॥

स्तंभेशस्य द्वितीयं च समुद्रस्य मुनेः प्रियं ।

चर्करेश्वरमन्यस्य पुलोमप्रियमुत्तमं ॥

¹ ० वन्तं or ० वस्त्वं.

² यं मम.

³ r. यो निषेवेत.

चतुर्थं च महाकालं कारंधमनृपप्रियं ।
 भारद्वाजस्य तीर्थं च सिद्धेशाख्यं हि पंचमः ॥
 एतानि पंच तीर्थानि ददर्श कुरुपुंगवः ।
 तपस्त्रिभिर्ब्रजितानि महापुण्यानि तानि च ॥
 दृष्ट्वा पार्थो नारदीयानपृच्छत्स महामुनीन् ।
 तीर्थानीमानि रम्याणि प्रभावाद्भुतवर्ति च ॥
 किमर्थं ब्रूत वर्ज्यंते सदैव ब्रह्मवादिभिः ।
 तापसा ऊचुः ॥
 ग्राहाः पंच वसंतेषु (१.० तेषु) हरति च तपोधनान् ॥
 अत एतानि वर्ज्यंते तीर्थानि कुरुमंडन ।
 इति श्रुत्वा महाबाहुर्गमनाय महोदधेः ॥
 ततस्तं तापसाः प्रोचुर्गंतु नार्हसि फाल्गुण ।
 बहवो घातितास्तेस्तु राजानो मुनयस्तथा ॥
 तस्मात् (१. तस्मात्) द्वादश वर्षाणि तीर्थानामर्बुदैरपि ।
 ज्ञातः किमेतस्तीर्थेस्ते मा पतंगव्रतो भव ॥
 सज्जुन उवाच ॥

यदुक्तं कुरुणासारैः सारं तत्किं तु प्रोच्यते ।
 धर्माधीं मनुजो यच्च न स वार्यो महात्मभिः ॥ ० ॥
 तापसा ऊचुः ॥
 एवं ते कुर्वतः पार्थ दीर्घमायुः प्रवर्धता ।
 सदा धर्मेतिर्भूयाद् याहि स्वं कुरु वीर्यवान् ॥
 एवमुक्तो प्रणम्यैतानाशोभिर्भिरभिसंयुतः ।
 जगाम तानि तीर्थानि द्रष्टुं भारतसत्तमः ॥

The MS. is rather incorrect, and its way of marking and numbering the chapters is very irregular and haphazard. Thus *adhy.* 1 ends fol. 2b : इति श्रीस्कंदपुराणे सपादलक्षसंहितायां कुमारिखंडे प्रथमोऽध्यायः; *adhy.* 2, fol. 4a; 3, fol. 8b; after which there seems to be an omission, the next colophon being that of *adhy.* 9 on fol. 11b; followed by an unnumbered one on fol. 12b; and then by *adhy.* 12 on fol. 14a; then again by an unnumbered one on fol. 14b; and then by *adhy.* 15 on fol. 15a; after which the numbering is discontinued. Apparently it is also incomplete at the end.

It ends on fol. 112b :

इति वो वरिष्ठैः पुण्यो महीसागरसंभवः ।
 शृण्वन् संकीर्तयन्त्रैर्न सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

य इदं आवयेद्विद्वान् महीमाहात्म्यसंभवम् ।
 सर्वपापविनिर्मुक्तो रुद्रलोकमवाप्नुयात् ॥
 गुप्तक्षेत्रस्य सकलं माहात्म्यं आवयेद्यदि ।
 सर्वेष्टयैमवाप्नोति ब्रह्महत्या अपोहति ॥
 श्रुत्वैममखिलं खंडे ब्राह्मणाय निवेदयेत् ।
 यथाशक्त्वा सुवर्णं च गोभूमिं प्रयतः शुचिः ।
 संतुष्टे ब्राह्मणे तुष्टो महेशो जायते भुवं ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे कुमारिखंडे गुप्तक्षेत्रमाहात्म्यं ॥ अत ऊर्ध्वं कपिलखानं ॥ यस्यायमाद्यलोकः ॥

शौनक उवाच ॥

सूत माहात्म्यमनुलं गुप्तक्षेत्रस्य मृचिन् ।
 स्थानस्य कपिलस्यापि माहात्म्यं वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

संवत् १६६१ शके २४ आश्विनशुदि १३ त्रयोदशी ॥ यद्यं पूर्णं ॥ लीखितं ॥ गुजराति ॥ रावलहरिश्चंकर ॥ उदिय ॥ ब्राह्मण ॥

Then follows a blank leaf marked 113; and another leaf, marked 114, bearing the inscription: सद्य कुमारिका ॥ खंडे संपूर्णम् ॥ हरिहर ॥ कृष्णाय नमः ॥ खों ॥

It may, however, be noticed that the index to this work contained in MS. 366 (fol. 142-157), though referring to another MS. in 163 foll., does not give any more than is contained in the present MS.

The *Varvarīkopākhyānam*, a fragment of which, the *Aparājītasotra*, is contained in the Berlin MS. (Weber, Cat., no. 1350), occurs on fol. 95b seqq., the *sotra* referred to beginning in the last line of fol. 101b.

[H. T. COLEBROOKER.]

3645.

187. Foll. 268; size 12½ in. by 4½ in.; large, indifferent, though clear Devanāgarī writing of 1777 A.D.; eight lines in a page.

Kedārakhanda of the *Skandapurāṇa*, treating of Śiva legends and Śiva worship generally, whence it is also called *Saivaśāstra*. [A.]

It begins :

यस्याज्ञया जगत्सृष्टा विरंभिः पालको हरिः ।
संहर्ता कालरुद्राख्यो नमस्तस्मै पिनाकिने ॥
तीर्थानामुत्तमं तीर्थं क्षेत्राणां क्षेत्रमुत्तमं ।
मुनीनामाश्रमो नित्यं जैमिपारख्यमुत्तमं ॥
तत्र स्थिता हि चतुष्यः शौनकाद्यास्तपोधनाः ।
दीर्घसत्रं प्रकुर्वन्तः सत्रिणः समचेतसः ॥
तेषां संदर्शनौत्सुकादागतो हि महातपाः ।
व्यासशिष्यो महाप्राज्ञो लोमशो^(०) नाम नामतः ॥
तत्रागतं ते ददृशुर्मुनयो दीर्घसत्रिणः ।
उत्तस्युर्गुणपत्सर्वे सहर्षास्ते समुत्सुकाः ॥
दत्त्वाऽर्घ्यपाद्यं संस्क्राय मुनयो वीतकल्मषाः ।
ते घप्रच्छुर्मेहाभागं शिवधर्मं सविस्तरं ॥

मुनय ऊचुः ॥

कथयस्व महाप्राज्ञ देवदेवस्य भूलिनः ।
महिमानं महाभाग ध्यानाचैनसमन्वितं ॥
संमार्जने किं फलं स्यान्नद्या रंगावलिषु^(०)लीषु च ।
प्रदाने दर्पणस्याथ तथा वै चामरस्य च ॥
दीपदाने किं फलं स्यात्पूजायां किं फलं भवेत् ।
कानि कानि च पुण्याणि कथ्यतां^१ शिवपूजने ॥
एककालं द्विकालं वा त्रिकालं वापि कथ्यतां ।
प्रासादकरणे चापि भग्ने चैवाय^२ यत्फलं ॥
प्रेक्षणं च शिवस्याग्रे नटने^(नर्तने B) चैव यत्फलं ।
इतिहासपुराणानि वेदाध्ययनमेव च ॥
शिवस्याग्रे प्रकुर्वन्ति^३ कारयेत्यथवा नराः ।
तेषां नृणां फलं चाद्य कथ्यतां विस्तरेण हि ॥
शिवाख्यानपरो लोको^४ त्वन्नो नान्यो हि विद्यते^५ ।
इति श्रुत्वा वचस्तेषां मुनीनां भावितात्मनां ॥
उवाच व्यासशिष्यो ऽसौ शिवमाहात्म्यमुत्तमं ।

लोमश उवाच ॥

अष्टादशपुराणेषु दशभिर्गीयते शिवः ॥

^१ With this word MS. B (fol. 2) begins; this being v. 9 there, as here.

^२ भग्नोद्गारे च B; cf. भग्नं शिवालंयं ये च प्रकुर्वन्ति नरो-
त्तमाः । प्राप्नुवन्ति फलं ते वै द्विगुणं नात्र संशयः ॥ fol. 26a.

^३ शिवप्रणामं कुर्वन्ति B.

^४ लोके B.

^५ अस्ति वै मुने B.

चतुर्भिर्भगवान्ब्रह्मा द्वाभ्यां देवो तथा हरिः^६ ।
तस्मान्निष्ठस्य माहात्म्यं वक्तुं को ऽपि न पायेते^७ ॥
शिव इत्यस्मिन् नाम व्याहरिष्यति ये जनाः ।
तेषां स्वर्गश्च मोक्षश्च भविष्यति न चान्यथा ॥
उदारो हि महादेवो देवानां पतिरोच्चरः ।
येन सर्वं प्रदत्तं हि तस्मात्सर्वं^८ इति स्मृतः ॥
ते धन्यास्ते महात्मानो ये भजन्ति सदाशिवं ।
विना सदाशिवं नैव संसारं तर्तुमीहते ॥
स मूढो हि महापापः शिवद्वेषो न संशयः ।
भक्षितं [हि] गरं येन दक्षयज्ञविनाशनं^९ ॥
कामस्य दहनं येन कृतं राज्यं (राज्ञः) प्रमोचनं ।

मुनय ऊचुः ॥

यथा गरं भक्षितं च यथा यज्ञो विनाशितः ।
दक्षस्य च तथा ब्रूहि परं कौतूहलं हि नः ॥
ब्रह्मादिपरदैवं हि यस्य देवस्य भूलिनः ।
को ऽयं हि कृतवांस्तस्य यज्ञभगं महत्तरं^{१०} ॥

The work is divided into 35 *adhyāyas*, the contents of which are briefly these: 1-3. (fol. 16a) *Dakṣha* gives *Dakṣhāyaṇī* to *Śiva*, and is worshipped by all the *Rishis*; *Rudra* interferes with *Dakṣha's* sacrifices, declares them contrary to divine law and therefore useless; 4. (fol. 22a) Fight of the gods on this account; 5. (fol. 33b) Arrival of *Nanda* and *Kirāṭa* at *Śivaloka*; 6. (fol. 42a) How the *liṅga* drops from *Śiva* when cursed by a *muni* with whose wife he fell in love; 7, 8. (fol. 56b) Institution of the *Liṅga* worship; 9. (fol. 65a) *kālākūṭotpattiḥ*; 10. (fol. 72b) Destruction of the world by this *viśvāgnī*, and the consequent reconstruction of it; 11. (fol. 78b) *samudramathane ratnotpattiḥ*; 12. (fol. 82a) *amṛitotpattiḥ*; 13. (fol. 95a) *devāsura-yuddham*; 14.

^६ ? चतुर्भिर्भगवान्[ध्वा suppl.] द्वाभ्यां^० A; for this and the preceding line B has simply : अष्टादश-
पुराणेषु गीयते वै परः शिवः ।

^७ शङ्कयात् B.

^८ तस्मात्सर्वं B.

^९ दक्षयज्ञो विनाशितः B.

^{१०} MS. B omits these two lines.

(fol. 97b) *balimukhasarvadaityopasthāpanam*;
 15. (fol. 105b) Story of *Nakusha* and *Yayāti*;
 16. (fol. 113b) Story of *Dadhici*; 17. (fol. 137a) *Vṛitrāsuraavadhaḥ*; 18. (fol. 154b) sacrifice of king *Bali*; 19. (fol. 160b) *Bali* gives as much land to *Vishṇu* as he can measure in three steps; 20. (fol. 167a) *Girijotpattiḥ*; 21. (fol. 182b) Story of *Girijā*; 22. (fol. 192b); *Gauritapuhphalam*; 23-25. (fol. 210a) *Mahādeva's* marriage on the *Himālaya* mountain; 26. (fol. 214a) Birth of the *Vālakhilyas* by *Nārada's* word; 27. (fol. 221b) Birth of *Kumāra* (*Kārttikeya*); 28. (fol. 225b) *Kumāra's* contest with *Tāraka*; 29. (fol. 233a) *Tārakāsurasamgrāmaḥ*; 30. (fol. 237a) *Tārakāsuraavadhaḥ* or *Kumāravijayah*; 31. (fol. 243a) *Adhyātmanirūpaṇam*; 32. (fol. 250b) *Śvetarājopākhyānam*; 33. (fol. 256b) *Śivarātrimāhātmyam*; 34. (fol. 264b) *Śaṅkaravanagamanam*; 35. (fol. 268b) *Śabarirūpavarṇanam*. Cf. Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 170 seqq.

It ends : ऋषय ऊचुः ॥

एवमुक्तं त्वया मृतं चरितं शंकरस्य च ।

अनेन चरितेनैव संतप्ताः स्मो न संशयः ॥

मृत उवाच ॥

व्यासप्रसादात् श्रुतमस्ति सर्वं

मया ततः शंकररूपमद्भुतं ।

मुविस्तृतं चाद्भुतवेदगर्भं (० गुप्तं B)

ज्ञानात्मकं परमं (1A, B; r. परमं पुण्यरूपं ॥

अद्वया परयोपेताः¹ आचर्यन्ति शिवप्रियं ।

मृत्वंति चैव ये भक्त्या शंभोर्भाहात्ममुत्तमं ।

शिवशास्त्रमिदं विप्राः² ते यान्ति परमां गतिं ॥

इति श्रीस्कन्दि पुराणे केदारखंडे शैवशास्त्रे पञ्चविंशतितमोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

संवत् १८३४ ॥ मार्गशीर्षमासे कृष्णे पक्षे एकादश्यां भीम-
 वासरे ॥ श्रीबाबू उद्योतसिंघस्य पुरोहितेन भिक्षुकरामेण
 लिखितं स्वपठनार्थं परोपकारार्थं श्रीकाशीविश्वेश्वरगुरुप्रसा-
 दात् । ० ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

¹ परया युक्ताः B.

² भक्त्या B.

3646.

2246. Foll. 167 (6 of which are wanting); size 10½ in. by 4½ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1687 A.D.; 11, sometimes 10, lines in a page.

Kedārakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa*. [B.]

This MS. presents, on the whole, a more correct text than the preceding one, but it is unfortunately incomplete. The leaves wanting are 1, 3, 75-78; the gaps occasioned thereby reaching from i. 1-8, 27-44, and xvii. 56-159 (MS. A, foll. 117b-125b) respectively. In this MS., on the other hand, the verses of each *adhyaṃya* are numbered, which is not the case in A.

Dated : संवत् १९ से ४४ समये चाष्टमिनि मुदि चतुर्दशि
 आदित्यवासरे इदं पुस्तकं केदारखंडं अनंतगिरिनृसिंहभट्टलि-
 खितं ॥

At the beginning of the MS., there are, in the place of the missing fol. 1, two single, unnumbered leaves (12 and 13 lines in a page resp.), written in another (indifferent, thick) hand, and apparently detached from a MS. of some work on *vratas*, or *ācāra* generally. One of the leaves contains the colophons : इति हेमाद्रौ भविष्योत्तरे सोद्यापनमनंतव्रतं । अथ नष्टदोरकप्राय-
 श्चिह्नं । युधिष्ठिर उवाच । ० and अद्यापनमनंतव्रतोद्यापनं ! ।
 युधिष्ठिर उवाच । ० [SIR CHARLES WILKINS.]

3647.

1130a. Foll. 102; size 12 in. by 4½ in.; modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kedārakhaṇḍa. [C.]

This very incorrect MS. seems to have been copied from MS. A.

[H. T. COLEBROOKE.]

3648.

574. Foll. 55; size 4to, 11½ in. by 9¼ in.; carelessly written in Devanāgarī (by one *Hari-bhaṭṭa*) in 1803 A.D.; eighteen lines in a page.

Māyākshetramāhātmya [A]—also called *Māyā-purīmāhātmya* and *Gaṅgādvāramāhātmya*—in 23 *adhyāyas*, professing to form part of the *Kedārahāṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, and treating of the sacred places in the *Kedārahāṇḍa*.

Adhy. 1. (introductory) begins (slightly corrected): सूत उवाच ॥

ततः पूर्वं महाभागाः स्कंदो वै पार्वतीसुतः ।
सर्वे कैलाशमाहात्म्यं कथयामास सुव्रतः ॥ १ ॥
श्रुत्वा तु वरतीर्थानां माहात्म्यं ब्रह्मपुत्रकः ।
पप्रच्छ च ततः स्कंदं गंगाद्वारस्य वैभवं ॥ २ ॥
अत्रान्यानां^१ च तीर्थानां पीठानां च तपोऽन्विताः ।
सोऽपि स्कंदो महादेवपुत्रः प्रोवाच सर्वशः ॥ ३ ॥
गंगाद्वारादितीर्थानां तथा च सरितां शुभं ।
माहात्म्यं कथयामास ब्रह्मपुत्राय धीमते ॥ ४ ॥
नारदाय च सर्वासां विद्यानां पारदो^२ ऽग्निजः ।
येषां च श्रवणात्सद्यो मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ५ ॥

शुषय ऊचुः ॥

सूत सूत महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ।
तन्नो (r. त्वं नो) दाता महाभाग ज्ञानरत्नस्य सर्वदा ॥ ६ ॥
बहूनि हि पुराणानि श्रुतानि च सुखानि च^३ ।
गंगाया विभवश्चापि राज्ञा (राज्ञा) चैव प्रकीर्तितः ॥ ७ ॥
सर्वेषां देशवर्षाणां माहात्म्यानि महीति च ।
श्रोतुमिच्छामहे त्वत्त आकेदारमतः परं ॥ ८ ॥
अवशिष्टानि तीर्थानि मायाक्षेत्रादितः पुनः ।
न हि चेत्ता त्रिलोकेऽपि त्वत्समो लोमहर्षण ॥ ९ ॥

सूत उवाच ॥

साधु साधु महाभागाः पृष्ठं यन्मुनिभिः परं ।
तद्वै संप्रति वक्ष्यामि नमस्कृत्य गजाननं ॥ १० ॥
श्रुत्वा वै मानसे खंडे तीर्थानि सुबहूनि च ।
देवागाराणि बहुशः कथाश्च मुनिसत्तमाः ॥ ११ ॥

पुनः पप्रच्छ वै धात्रो गुहं सर्वेश्वरात्मजं ।

विनयावनतो भूत्वा चरणावभिवाद्य च ॥ १२ ॥

नारदो उवाच ॥

देव धर्ममुख देवेश पार्वतीसुत नायक ।
मानसादिषु क्षेत्रेषु तीर्थानि प्रवराणि मे ॥ १३ ॥
कथितानि समासेन (महासेन B) भवमुक्तिप्रदानि हि ।
यद्यप्युक्तानि भवता तीर्थानि विविधानि च ॥ १४ ॥
तथापि संशयो मेऽद्य वर्तते देववर्दिता ।
त्वन्मुखादेव देवेश श्रुतं काश्यां हि विस्तरात् ॥ १५ ॥
गंगाया विभवश्चापि स्थितिश्च परमात्मनः ।
तेषु द्रोणादयो देवा^४ क्षत्रियाः पांडवादयः ॥ १६ ॥
संसारदुःखसंतप्ता विचिन्वन्तो महेश्वरं ।
जग्मुः कैलासशिखरे केदारे शुभदायके ॥ १७ ॥
कथं पुण्यमभूत्तत्र स्थलं वै परमात्मनः ।
देवेश गोवहतया तन्मे वद महामते ॥ १८ ॥
कथमस्मिन्स्थले रम्ये गत्वा प्रापुः परं परं ।
इति मे संशयं छिंद्वि यदि भक्त्यु तं दया ॥ १९ ॥

सूत उवाच ॥

इति श्रुत्वा वचस्तस्य नारदस्य महात्मनः ।
ध्यात्वा क्षणं महादेवं स्मृत्वा तद्वचनं परं ॥ २० ॥
उवाच प्रहसन्वाक्यं वाक्यज्ञं वादिनां^५ वरः ।
नमस्कृत्य महादेवं सर्वदेवनमस्कृतं ॥ २१ ॥

स्कंद उवाच ॥

धन्योऽसि त्वं महाभाग धन्यानां प्रवरो मुनिः ।
त्वत्समो नास्ति त्रैलोक्ये भक्तो भक्तिमतां वरः ॥ २२ ॥ ० २६ ॥
इदं क्षेत्रं तु यत्पुण्यं (यत्प्रोक्तं B) केदाराख्यं सुपुण्यदं ।
यच्छ्रुत्वापि नरो याति शिवसायुज्यतां मुने ॥ २३ ॥
इमं देशं सकृद् दृष्ट्वा कृतकृत्यो भवेन्नरः ।
यत्र ब्रह्मादयो देवा शिवसंन्यस्तमानसाः ॥ २४ ॥
कथयामि माहात्म्यं ते देशस्य प्रवरं मुने ।
शृणुष्ववाहितो भूत्वा गदतो मृडनं दनं ॥ २५ ॥
नंदपर्वतमारभ्य यावत्काष्ठगिरिर्भवेत् ।
तावत्केदारकं क्षेत्रं शिवमंदिरमुत्तमं ॥ ३० ॥ ० ४० ॥

सूत उवाच ॥

इति श्रुत्वा महाभागा नारदो देशवर्धकं ।
पुनः पप्रच्छ तं स्कंदं तीर्थानां विस्तरं बुधाः ॥ ३१ ॥
इति^० देशप्रशंसा नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

^१ ० ज्येष्ठा.

^२ r. पारगो.

^३ r. सुखान्नव.

^४ r. विप्राः.

^५ वाग्विदां B.

II. नारद उवाच ॥

भो भो वल्लुख सेनानीर्धन्यो इहं भुवि नारदः ।
 यो वै त्वन्मुखकंजानि निर्गतं मुमुक्षु प्रभो ॥ १ ॥
 पिबामि ओषुपुटकैः क्षुधा मे बाधते न हि ।
 इदानीं श्रोतुमिच्छामि तीर्थानि प्रवराणि च ॥ २ ॥
 सन्यानि कानि तीर्थानि काः का नद्यः शुभावहाः ।
 अस्मिन्देशे महादेवपुत्र राजन्ममोऽस्तु ते ॥ ३ ॥

स्कंद उवाच ॥

शृणु नारद वक्ष्यामि तीर्थानि शुभदानि हि ।
 यानि ज्ञात्वाैव सपदि मुक्तिभागभवति स्फुटे ॥ ४ ॥
 गंगाद्वाराच्छृणु प्राज्ञ रत्नस्तंभावधि भुवे (० विधिं त्रुवे B) ।
 तथा नंदागिरेः पश्चात्काशोते (० तं B) ब्रह्मनंदन ॥ ५ ॥
 मायाक्षेत्रं समाख्यातं गंगाद्वारे सुपुण्यदं ।
 ब्रह्मणः स्थानतो यावद्योजनानि द्विकं द्वयं^१ ॥ ६ ॥ ०

The principal places mentioned in the work are: Dronāśrama, Kuśāvarta, Bilvaka, Nilaparvata, Kanakhalatīrtha, Caṇḍikātīrtha. III. सतीदेहोत्सर्गः; IV. पद्मविध्वंसः; V. पद्मसेधानं. These three chapters treat of traditions connected with Māyākshetra in particular. VI. नीलपर्वतवर्णनं—Gaṅgādvāra (also called Haridvāra, fol. 20a) and Nilaparvata. VII. विश्वपर्वतमहिमवर्णनं. VIII. वीरभट्टेश्वरवर्णनं. IX. कनखलोपाख्यानं. X. गोदानफलवर्णनं. XI. सन्नदानवर्णनं. XII. कुशावतैषर्णनं. XIII. On Vishṇu-tīrtha. XIV. धर्मध्वजोपाख्यानं—story of Dharmadhvajā defending Vipratāṣṭa against the rākshasas Śūkarāśya and Gajānana. XV. तीर्थसंक्रमोपाख्यानं—Saptasāmudrikatīrtha, Gaṇeśvaratīrtha, Nārāyaṇī nadi, Pārvatītīrtha, Sāravati dhārā, Bhairavatīrtha, Bhānūnadi, Puruhūteśvaratīrtha, Nādeśvarī, Kumudvatī (कौ० A, B) nadi, Renukādhārā, Cakru (Cakrū, B) nadi, Rambhā nadi. XVI. कुञ्जाम्रकतीर्थोपाख्यानं. XVII. कुञ्जाम्रकमहिमवर्णनं. XVIII. कुञ्जाम्रकप्रकथनसोमशर्ममायाप्रदर्शनं. XIX. कुञ्जाम्रकसंनिधौ तीर्थवरवर्णनं, Kaumndatīrtha, Candreśvaratīrtha, Sārshapatīrtha, Pūrṇamukhatīrtha, Karavīraka-

tīrtha, Puṇḍarikatīrtha, Śubhakunḍatīrtha, Agnitīrtha. XX. अग्नितीर्थकथनं. XXI. Vāyutīrtha, Candrikāuadi, Vāruṇatīrtha, Vārāhatīrtha, Saptasāmudrikatīrtha, Rishiparvata, with a large cave inhabited by Śeṣha, the king of serpents, and visited by Lakshmaṇa. In this connection the story of Rāma's residence in the forest, and the subsequent events, is briefly told, to show how Lakshmaṇa, for having slain Rūvaṇa's son, Indrajit, a Brāhmaṇa by caste, was seized with 'rājayakshman,' of which, as Vasishṭha explains, he could only cure himself by a penitential visit to Kubjāma. XXII. Vasishṭha expatiates upon the sacredness of the Brāhmaṇa's person (brāhmaṇānām mūhātmyam) as the 'jaṅgamā mūrtiḥ' of Viṣṇu, the supreme deity (paramātmān). XXIII. Lakshmanakunḍatīrtha, Munikunḍa-, Indrakunḍa-, Dhenukunḍa-, Nandikunḍa-tīrtha; Dharmadhārā, Maheśvarī, Vārāhatīrtha, and Vārāhakshetra; Sūryaputrī nadi, Sūryakunḍatīrtha; Gālavatīrtha.

The title 'Māyāpurīmāhātmya' is not found in this MS., but repeatedly in the colophons of MS. B, which also has frequently simply 'māyākshetre,' whilst the present often reads 'māyātīrtha.' The title 'Gaṅgādvāramāhātmya,' on the other hand, which does not occur in the colophons, but is given as the title of the work on fol. 1a of this MS. (whence the leaves are marked throughout ग० डा० मा०), only applies to the first 15 adhyāyas, or still more properly to adhy. 6-15; whilst the remaining chapters 16-23 contain the Kubjāmrakamāhātmya. At the end of adhy. 15 we read :

इति ते कथितं विप्र गंगाद्वारस्य वैभवं ।

यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ ०

and adhy. 16 begins : नारद उवाच ॥

कुञ्जाम्रकं (कुञ्जाम्रकं B) महातीर्थं वद विस्तरतो मम ।

यथेदं च समुत्पन्नं यथा सुखं हि चाभवत् ॥

^१ दशद्वयं B; ? दशद्वयं.

In the colophons of *adhy.* 4-6 of the present MS. the treatise is assigned to the 'uttara-khaṇḍa' of the *Skandapurāṇa*, instead of the *Kedārakhaṇḍa*, to which it is ascribed in the other colophons, and throughout in B.

It ends :

इति ते कथितं देव माहात्म्यं जगदीशितुः ।
हृषीकेशाश्रमे पुण्ये यथा रैभ्यो ह्यनुग्रहं (० गृहं B) ॥
कुञ्जाश्वकस्य¹ माहात्म्यं यः शृणोति महामते ।
सो ऽपि वैकुण्ठनिलये याति ब्रह्म सनातनं ॥
य इदं पठते नित्यं महापातकनाशनं ।
मोक्षदं (मोदते B) त्रिदिवैः सार्धं पितृभिः सह नारद ॥
अस्य² क्षेत्रस्य महिमा (माहात्म्यं B) वक्तुं केनापि शक्यते ।
संक्षेपेण मया प्रोक्तं (ख्यातं B) पापघ्नं सर्वकामदं ॥
य इदं पठते आदौ शृणोति च महामते ।
तारिताः पितरस्तेन सत्यमेव न संशयः ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे मायाक्षेत्रमा^० कुञ्जाश्वकमाहात्म्ये
नाम समाप्तं ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3649.

2576. Foll. 64; size 10½ in. by 5½ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1811 A.D.; 10-12 lines in a page.

Māyākshetramāhātmya. [B.]

Colophon : इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे मायापुरी-
माहात्म्ये कुञ्जाश्वकमाहात्म्यं नाम त्रयोविंशतितमो ऽध्यायः २३ ॥

Though the two MSS. are equally incor-
rect, they are at least independent of each
other, and generally help to correct each
other's blunders. [MACKENZIE COLLECTION.]

3650.

858. Foll. 37; size 12½ in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing of 1726 A.D.; thirteen lines in a page.

Śrīkshetramāhātmya, in 17 *adhyāyas*, pro-
fessing to belong to the *Uttarabhāga* of the
Kedārakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa*. It con-
tains descriptions of the sacred places of Śrī-
kshetra, or Śrīsthala, and the traditions con-
nected therewith; not without poetical beauty
in its detail.

Adhy. 1. runs as follows : ऋषय ऊचुः ॥

सूत सूत महाबाहो व्यासप्रतिनिधे शुभ ।
श्रीक्षेत्रं पुण्यदं लोके श्रूयते हि महामते ॥ १ ॥
कियत्प्रमाणं तत्क्षेत्रं कुत्र तद्विद्यते बुध ।
उत्पत्तिं चैव माहात्म्यं तस्य विस्तरतो वद ॥ २ ॥

सूत उवाच ॥

शृणुध्वं मुनिशार्दूला मत्तो निगदतो द्विजाः ।
यथा पुरा महासेनं पृष्ट्वात्मारदो मुनिः ॥ ३ ॥
एकदा सुखमासीनं स्कंदं वै पार्वतीसुतं ।
उवाच वचनं रम्यं नारदो मुनिसत्तमः ॥ ४ ॥

नारद उवाच ॥

देवदेव महासेन भक्तानां भक्तवासल ।
अनेकविधतोषैर्ना पुण्यदानां महामते ॥ ५ ॥
माहात्म्यानि सुरम्याणि कथाभिश्च जगत्प्रभो ।
श्रुतानि त्वन्मुखादेव सर्वदेवनमस्कृत ॥ ६ ॥
इदानीं श्रोतुमिच्छामि माहात्म्यं श्रीस्थलस्य हि ।
कियत्प्रमाणं तत्क्षेत्रं किं पुण्यं तत्र जायते ॥ ७ ॥
कुत्र तद्विद्यते क्षेत्रं कथं पुण्यमभूत् तत् ।
एतन्मे शंस भगवन् पार्वतीसुत नायक ॥ ८ ॥

स्कंद उवाच ॥

साधु पृष्टं महाबाहो परोपकृतये त्वया ।
तत्ते संप्रति वक्ष्यामि शृणु नारद भक्तिमन् ॥ ९ ॥
कोलोत्तमांगमारभ्य यावत्कोलकलेवरं ।
तावत्प्रमाणं श्रीक्षेत्रं योजनानां चतुष्टयं ॥ १० ॥
योजनानां त्रयं ख्यातं तिर्यगायतमेव च ।
अतिपुण्यतमं क्षेत्रं सर्वशास्त्रेषु गोपितं ॥ ११ ॥
इदं स्थूलतमं ज्ञेयं मूर्ध्नि वै कथ्यते ऽधुना ।
जीवनेन्द्रपुराद्विप्र यावद्बर्धवती नदी ॥ १२ ॥
इति मूर्ध्नि हि कथितमतिमूर्ध्नि निगद्यते ।
खांडवाख्यनदीतीराद् यावच्छिवितपःस्थलं ॥ १३ ॥

¹ कुञ्जाश्वकस्य B.

² ? नास्य.

यस्मिन्नेत्रे मुनिश्रेष्ठ धर्मेनेत्र इति श्रुतः ।

राजा परमधर्मेशः स चकार महत्तपः ॥ १४ ॥

विष्णुना सदृशः पुत्रो जायतामिति चिंतयन् ।

वरं प्राप्य कदाचित्तु कृतकृत्यो बभूव ह ॥ १५ ॥

नारद उवाच ॥

भो भो षण्मुख देवेश सर्वशास्त्रार्थपारंग ।

कथं वै धर्मेनेत्रस्तु चकार मुमहत्तपः ॥ १६ ॥

स्कंद उवाच ॥

शृणु विप्र पुरा वृत्तं शिवमुखाम्भया [श्रुतं] ।

तत्रे संप्रति वक्ष्यामि विस्तरेण तपोधन ॥ १७ ॥

हैहयस्य च पुत्रो भूद्धर्मेनेत्र इति श्रुतः ।

राजा परमधर्मेशो राज्यपालनतत्परः ॥ १८ ॥

अपुत्रः पालयामास राज्यं लोकानुरोधतः ।

कतिचित्स्वप काले तु निर्गते धर्मेनेत्रकः ॥ १९ ॥

निर्ययी स्वगृहाद्राजा राज्यलोभपराङ्मुखः ।

तपस्तप्तुं महद्देशं आजगाम हिमालये ॥ २० ॥

स ददर्श महास्त्रे श्रीसंज्ञे देवपूजिते ।

देवान् पितॄन्मुनिगणान् यक्षानां धर्षसत्तमान् ॥ २१ ॥

तान्दृष्ट्वा सहसा राजा परमं विस्मयं ययौ ।

धन्योऽस्मि कृतकृत्योऽस्मि जीवन्स्वर्गे वसाम्यहं ॥ २२ ॥

इति वै संवदन् (स वदन्) राजा विचचार वनांतरे ।

ददर्शाथ महाभागं गंगातीरे महामुनिं ॥ २३ ॥

उत्तालकं तप्यमानं मीलिताक्षं समाधिना ।

तं दृष्ट्वा सहसा राजा प्रणनाम भुवि प्रभुः ॥ २४ ॥

पुनः पुनः पपातासी पदयोस्तस्य धीमतः ।

कृतकृत्यमिवात्मानं ममन्ये (मन्यते) जगतीपतिः ॥ २५ ॥

तस्याये मुनिवन्द्यस्य तस्यौ बद्धा करद्वयं ।

एवं वै धर्मेनेत्रस्य वर्षाणां शतमभ्यगात् ॥ २६ ॥

ततो वै मुनिशार्दूलो ददर्श नृपमतिके ।

उवाच वचनं प्रेम्णोत्तालको मुनिवन्दितः ॥ २७ ॥

उत्तालक उवाच ॥

कस्त्वं पुरुषशार्दूल भक्तिमानिष लक्ष्यसे ।

किमर्थमागतो ह्यत्र वने मुनिगणान्विते ॥ २८ ॥

राजोवाच ॥

अहं सोमकुलोत्पन्नो धर्मेनेत्र इति श्रुतः ।

पुत्रो वै हैहयेन्द्रस्य दासोऽहं तव धीमतः ॥ २९ ॥

दर्शनेन त्वादृशानां तु कर्तुमत्र समागतः ।

अहं हि पुत्ररहितो वैराग्याविष्टमानसः ॥ ३० ॥

आगतोऽस्मि तपः कर्तुं क्षेत्राणामधिपे शुभे ।

अत्रागत्य मया विप्र दृष्टं कीदृहलं महत् ॥ ३१ ॥

देवा यक्षास्तथा नागा मुनयः किञ्चरास्तथा ।

गंधर्वाप्सरसो देवा दृष्टाः सर्वे दिवौकसः ॥ ३२ ॥

दृष्ट्वा तान् विस्मयाविहो अभूव मुनिमन्त्रम ।

अथवायं स्वर्गलोको वर्तते भक्तनायक ॥ ३३ ॥

अथवा दृष्टिदोषो मे अथवा चित्तसंभ्रमः ।

किमिदं भो महाभाग वर्तते मुनिवन्दित ॥ ३४ ॥

स्कंद उवाच ॥

इति श्रुत्वा वचस्तस्य धर्मेनेत्रस्य धीमतः ।

ग्रहस्योवाच भगवानुत्तालो भूपतिं पुनः ॥ ३५ ॥

उत्तालक उवाच ॥

शृणु देव नृपश्रेष्ठ यद्वै दृष्टं त्वयाच हि ।

भाम्यवानसि हे राजागतः क्षेत्रके परे ॥ ३६ ॥

विस्मयो न त्वया भूप मंतव्यो देवदर्शनात् ।

अथ वै देवताः सर्वा वसंत्येव हि नित्यशः ॥ ३७ ॥

पूर्वजन्मकृतान्युत्पात्ताप्यते हिममंदिरं ।

अथ वै हि मृतः कश्चिन्न च भूयो अभिजायते ॥ ३८ ॥

यत्र देवः शिवः साक्षाद्भर्तते शिवया सह ।

स्वयं समयभावेन नैदिभृग्यादिभिर्नृप ॥ ३९ ॥

काश्यादिषु च तीर्थेषु वसते अंशभागतः ।

अत्र संपूर्णभावेन सदा निवसति प्रभुः ॥ ४० ॥

अहो धन्या मनुष्येषु पश्यन्ति सकृदेव हि ।

इदं क्षेत्रं महापुण्यं देवा एव न संशयः ॥ ४१ ॥

महापातकिनोऽप्यत्र यांति वै परमां गतिं ।

किं पुनर्वैराग्याद्याश्च स्वधर्मेननुवर्तिनः ॥ ४२ ॥

पूर्वं हि तारकेणापि वासवाद्या दिवौकसः ।

स्वर्गात्रिष्काशिताः सर्वे आजग्मुः पृथिवीं नृप ॥ ४३ ॥

पृथिव्यामटमानास्ते निवासाय महामते ।

न प्रापुः स्थानं कुत्रापि तारकस्य भयाकुलाः ॥ ४४ ॥

विचिन्वंत इति स्थानं देवा इन्द्रपुरोगमाः ।

केदारेश्वरके क्षेत्रे आजग्मुः शिवदायके ॥ ४५ ॥

इदमेव महास्थानं स्थित्यै चकमिरे सुराः ।

इंद्रकीले महाद्वी हि इंद्रश्चक्रे निवासकं ॥ ४६ ॥

ततो वै दक्षिणे भागे कीनाशपर्वते शुभे ।

यमश्चकार स्वगृहं रम्यं सर्वमुखप्रदं ॥ ४७ ॥

एवं क्रमेण सर्वत्र निवासं चक्रे सुराः ।

युगानि कतिचित्क्षेपं व्यतीयुर्वसतां नृप ॥ ४८ ॥

समाराध्य महादेवं सर्वज्ञं पार्वतीपतिं ।
 ततः सेनापतिं प्राप्य युयुः स्वर्गे दिवौकसः ॥ ३९ ॥
 जित्वासुरगणान्स्वर्गान् प्रापुर्वै निजकं पदं ।
 अस्य वै क्षेत्रराजस्य प्रसादेन नरोत्तम ॥ ४० ॥
 धर्मेनेव महाराज सुरास्तदवधि भुवं ।
 अत्रैव निवसन्त्येव क्षेत्रे वै मुक्तिलालसाः ॥ ४१ ॥
 केदारमंडलं यावच्छिवलोको न संशयः ।
 प्राप्ते कलियुगे घोरे सुरा भूमिं त्यजन्ति हि ॥ ४२ ॥
 विना केदारकं देशं शिवस्थानं नरोत्तम ।
 गंगापि स्वकलाभिश्च वर्तते सर्वदात्र वै ॥ ४३ ॥
 इति कृत्वा महाराज वर्तते क्षेत्रमुत्तमं ।
 यस्य संदर्शनादेव यः कश्चिच्छिवतां व्रजेत् ॥ ४४ ॥

स्कंद उवाच ॥

निशम्येति वचस्तस्य विस्मयं परमं ययौ ।

पुनः प्रच्छ राजा नु मुनिमुत्तालकं मुने ॥ ४५ ॥

II. The saint relates the history of the sacred locality, beginning with king *Satyaketu's* son, *Satyasandha*, who slays *Kolāsura*, after his father's retirement to the *Indrakila*.

The principal *tīrthas*, rivers, mountains, and caves, etc., described are as follows :—

III. *Menakānadi*, *Devatīrtha*, *Sūryadhārā*, *Candradhārā*, *Vahnidhārā*, *Śyāmalā nadi* (or *Komalāsuraabhavā nadi*), *Śivatīrtha*, *Gajavati dhārā*, *Pushpadantikā sarit*, *Bhānumatī śilā*, *Sūryakuṇḍa*, *Indraprayāgatīrtha*, *Drishadvatī nadi* and *Drishadvatparvata*, *Kaṇḍikā*, *Śaktijā nadi*, *Bhavanīkshetra*, *Mahādevakshetra* (where *Nahusha* performed his ablutions), *Upendrajā nadi*, *Sthūlakshetra*.

IV. *Sūkshmakshetra* and its *tīrthas*, famous through king *Jīvanendra*; *Lāsyatīrtha*, *Gaurīprayaḡatīrtha*, *Vareśvarī sarit*, *Ramanatīrtha*, *Indrāṇinadi*, *Viśvaprayāgatīrtha*, *Muktidhārā*, *Audavaparvata*, *Nāyakakuṇḍa*, *Munjavatī dhārā*, *Alarkāśrama*, *Mañjughoshakshetra*.

V., VI. *Atisūkshme tīrthāni*, *Śivaprayāga* on the river *Khāṇḍavā*, *Kokilā sarit*, *Vatsajā nadi*,

Nārāyaṇī nadi, *Rājikā nadi*, *Dhūṇḍhiprayāga-tīrtha*, *Kauveraparvata*, *Puṇyavatī*, *Sampad-dhārā*, *Śivakuṇḍa* and various other *kuṇḍas* without particular names, *Śrīsthaṇḍila*, *Vāsavi śilā* in the river *Gaṅgā*.

Tīrthas in *Utpālaka's* own *āśrama*:

VII. *Bhairavī dhārā*, *Kariparvata*, *Brahma-kuṇḍa*.

VIII. *Aśvatīrtha*, *Bhṛīṅgī śilā*, *Dhanustīrtha*.

IX. *Bhairavitīrtha*, *Bhairavipīṭha*, *Kauvera-kuṇḍa*.

X., XI. *Devīpīṭhāni*: *Cāmuṇḍam*, *Bhairavam*, *Kāmsamardanikam*, *Gauripīṭham* and *Rājarājeśvaripīṭham*.

XII. *Pīṭhas* of *Maheśvara*, *Kamaleśvara*, *Nāgeśvara*, *Kaṭakeśvara*, *Koṭīśvara*.

XIII. *Vahniśaila*.

XIV. *Indrakīlūcale tīrthāni*: *Manoharī nadi*, *Devavatī n.*, *Madhumatī n.*, *Manonmanī*,¹ *Jīvantī n.*, *Indrakīlācalaśaila*, *Sudyumnasya āśrama*, *Brahmadravam ambhas*.

XV. Resuming the *Devyaḥ pīṭhāni* from *adhy.* XI.: *Capalāśrīśilā*.

XVI. Sacred waters in the wood east of *Śivasthala*, such as *Golakshajā dhārā* and others (*jalāni gomūtraprabhavāṇi*); *Nāyakamahātīrtha*, *Gogalatīrtha*, *Māhendraparvata*, *Pāvanī nadi*, *Māhendrī śilā*, *Alakanandā nadi*, *Śukrāśrama*, *Bhārgavam kuṇḍam*, *Puṇyakuṇḍa*, *Śaukrīdhārā*, *Rāmāśrama*, *Rāmakuṇḍa* in the river *Gaṅgā*, *Caitravatī sarit*, where *Kshīrasuta* did penance; *Harshavatī*; at its conjunction with the *Gaṅgā*, there is a *tīrtha* celebrated for the *Śivaliṅga* worshipped under the name of *Tuṇḍugarīśvara*; *Rudratīrtha*, *Gostava-āśrama*. These are the sacred places of *Ūrdhvasūkshma*.

¹ समायाति नदी पुण्या नाम्ना ख्याता मनोन्मनी । तत्र स्नाना नरो भक्ता सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

xvii. The sacred places in Sthūlakshetra :
Harshavān parvatah, Harshavati nadī (*Muṣeśvarī*)
is worshipped here under the name of *Tūreśvarī*,
Gāṇeśakunḍa, Śrīdhārā, Paṭṭavati nadī,
Himavati nadī, Lohavati sarit, Koladehaka-par-
vata, Yaśovati nadī.

It ends :

पुण्यं पवित्रमायुष्यं माहात्म्यं श्रीस्थलस्य हि ।
कथितं ते मुनिश्रेष्ठ परोपकृतिहेतवे ॥ ३७ ॥
घोरे कलियुगे विप्रा गते ये वै नराधमाः ।
कुर्वन्ति वासमन्यत्र मुक्तिस्तेषां हि दुर्लभा ॥ ३८ ॥
मृताः श्रीक्षेत्रके ये वै ते नरा मुक्तिभाजनाः ।
धन्यो ऽसि त्वं मुनिश्रेष्ठ यस्येयं नैष्ठिकी मतिः ॥ ३९ ॥
इदं यस्य गृहे नास्ति लिखितं ब्रह्मनन्दन ।
इमं शानं तद्गृहं बोध्यं तस्मात्तत्संग्रहेद्बुधः (!) ॥ ४० ॥
लिखितं यस्य गृहे ऽपि माहात्म्यं वर्तते शुभं ।
धन्यास्त एव (!) पुरुषास्तद्गृहं शिवमंदिरं ॥ ४१ ॥
शृणोति यो मुनिश्रेष्ठ श्रीक्षेत्रस्य च वैभवं ।
ज्ञानं वै सर्वतीर्थेषु दत्ता वा सकला मही ॥ ४२ ॥
प्याकरोति नरो यस्तु पंडिताग्रे मुनीश्वर ।
तस्य पुण्यफलं वक्ष्ये शृणुष्वैकमना भव ॥ ४३ ॥
सर्वयज्ञेषु यत्पुण्यं सर्वतीर्थेषु यत्फलं ।
सर्वदानेषु यत्पुण्यं तत्पुण्यं लभतेतराम् ॥ ४४ ॥
श्लोकार्थं श्लोकमेकं बाध्यायमात्रं तथैव च ।
श्रुत्वाश्चरसमानानि वषोणि हि ज्ञातानि च ॥ ४५ ॥
शिवलोके वसेन्मर्त्यो योगिगम्ये ऽन्यदुल्लभे ।
पुत्रार्थं लभते पुत्रं धनार्थं लभते धनं ॥ ४६ ॥
आवयित्रे ब्राह्मणाय देयं वै विपुलं धनं ।
ग्रामवस्तुसुवर्णानि नो चेद्भार्थं श्रुतं भवेत् ॥ ४७ ॥

मृत उवाच ॥

इत्युक्त्वा नारदं स्कंदो विरराम महामतिः ।
नारदो ऽपि हि तच्छ्रुत्वा परं विस्मयमाययौ ॥ ४८ ॥

• भो भो मुनिगणश्रेष्ठा नैमिषारण्यवासिनः ।

एतद्ब्रुवः कथितं क्षेत्रं किमन्यच्छोतुमिच्छथ ॥ ४९ ॥

इति श्रीमहापुराणे एकाशीतिसाहस्रे स्कंदे केदारखंडे श्री-
क्षेत्रमाहात्म्ये सप्तदशोऽध्यायः ॥ श्रीक्षेत्रमाहात्म्यं समाप्तं ॥

शाके ऽष्टवेदावनिपालर्मन्त्रिणे

मागीक्षिताम्नोद्भवसंज्ञके तिथी ।

भे चेंदुवारे अलिलसज्जगन्मणिः

श्रीक्षेत्रमाहात्म्यमुवादिपुस्तकम् ॥

The 'jewel of the world' has performed his
task in a very satisfactory manner indeed.

[H. T. COLEBROOKE.]

3651.

2574 b. Foll. 5, size folio, 13 in. by 8½ in.;
modern, cursive Telugu handwriting, on coarse
paper; 39-42 lines in a page.

Talpagirimāhātmya, a description and legen-
dary account of a hill, dedicated to *Vishṇu*, on
the banks of the Pinākinī (Pennar), in the
vicinity of Tirupati (Tripeti, Wilson, Mack.
Coll.); and professing to form part of the
Kshetrakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa*.

It begins :

यायार्थ्यमाप भुवि यज्ञजनात्पिनाकी

तस्मात्पिनाकतटिनोति ततः श्रुताभूत् ।

तस्यां कृपातिशयतः सततं शयानं

वदे ऽथ तत्पिगिरिनामहर्निशं तं ॥

भगवत्पद्ममलि (? ० मिलिताः) सदा विमलमानसाः ।

नैमिशारण्यमाश्रित्य किमकुर्वन्स्तपोधनाः ॥

मृतः ॥ माहात्म्यं पुण्यतीर्थानां सत्संगत्या प्रकाशितं ।

तपोधनानां ज्ञातानां सुखेन समवर्तत ॥

तदा कदाचिच्छरद्दिदुर्सेनिधी

जटाकलापैः परिवीतविग्रहः ।

मूर्तीकृता भक्तिरिष श्रियः पतिर्

विशुद्धविज्ञानविशुद्धचंद्रमाः ॥

परस्य पुंसो ऽद्भुतचेष्टितानि

गायन्त्रिरंघो (r. ० पंचो) निनदैर्गुणीषान् ।

समाजगामाश्रयस्य नारदः

मृतुः समार्जं किल तत्र तेषां ॥

आगतं प्रेक्ष्य मुनयो विस्मिता दृष्टमानसाः ।

अभ्युत्थानासनाध्यायैः पूजयामासुरादरात् ॥

उपविष्टे तदारख्ये विष्टरे नारदे मुनी ।
 पप्रच्छुः कुशलं सर्वे मुनिं पुण्यकथोत्सुकाः ॥
 मुनयः ॥ देवदेव जगन्नाथ सर्वशास्त्रविशारद ।
 भवदागमनाद्ब्रह्मबुद्ध्यान् मनसि नः ॥
 कुतो वागमनं ब्रह्मन् को वा देशः पवित्रितः ।
 कुत्र पुण्यानि तीर्थानि पुण्यक्षेत्राणि कानि वै ॥
 सर्वेश्वरो हरिर्विष्णुर्विशेषात्कुरुते सदा ।
 सनुग्रहेण चास्मासु वक्तव्यं किं च नारद ॥
 संग्रहेण पुरागस्यः पुण्यक्षेत्रप्रसंगतः ।
 वैकटाद्रेस्तथैवाग्रे पंचयोज्ञमात्रतः (r. पंचयोजन^०) ॥
 मणिराजगिरिर्नैम विष्णोरायतनं महत् ।
 तत्र विष्णुगिरिर्नैता नदी चोत्तरवाहिनी ॥
 नाम्ना पिनाकिनी नाम सर्वपापप्रणाशनी ।
 तत्रास्ते शेषशयने पद्मनाभः श्रिया सह ॥ ०

It consists of a single chapter, counted the 79th of the *Kshetrakhaṇḍa* (of the *Vaiṣṇava-saṃhitā*) of the *Skandapurāṇa*.

It ends :

वसन्ति नित्यं ये पुण्याः संनिधौ शेषशायिनः ।
 मम काश्यप ते सर्वे संपूज्या दैवतैरपि ॥
 य इदं क्षेत्रमाहात्म्यं पठंत्युपदिशन्ति च ।
 शृणोति यस्तु लिखति सत्कृपाभाविताशयः ॥
 पुत्रमित्रकलत्रादिभोगैरभितसंपदः ।
 प्राप्नोति शिवा धन्यास्ते ममानन्दमुपेयुषः ॥
 इति चरणान्तस्य काश्यपधरे
 अखिलवरांश्च विकीर्य दृष्टचित्तः ।
 शिरसि मणिरिरेरवाच्च (r. वाक्) शायी
 विलसति शौरिरर्होद्भोगमचे ॥

इति स्कंदपुराणे वैष्णवसंहितायां क्षेत्रखंडे तत्पगिरिमाहात्म्ये
 द्वाकोनाशीतितमो अध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3652.

840a. Foll. 59; size 12½ in. by 4½ in.;
 clear, modern Devanāgarī writing; nine lines
 in a page.

Gaṇeśamāhātmya (as it is called throughout in the margins)—or *Vināyakamāhātmya* (as it is called in the colophons)—of the *Skandapurāṇa*, in 24 *adhyāyas*.

In form of a dialogue between *Skanda* and *Śiva*, it gives an account of (seven of) the different forms in which *Gaṇeśa* revealed himself for the benefit of gods and men.

It begins:

स जयति सिंदुरवदनो देवो यत्पादपंकजस्मरणं ।
 वासरमणीयतमसां सिं(?)राशिं नाशयति विघ्नानां ॥
 स्कंद उवाच ॥
 शिव शंभो महेशान सर्वज्ञ सुखदायक ।
 आस्थानानि सुपुण्यानि श्रुतानि त्वमुखांबुजात् ॥ १ ॥
 विचित्राणि सुपुण्यानि सर्वौघशमनानि च ।
 शाक्तशंकरसौराणि बहूनि वैष्णवाणि च ॥ २ ॥
 येषां श्रवणमात्रेण पलायते महापदः ।
 पुरुषार्थाः प्रसिध्यन्ति महादेव जगत्पते ॥ ३ ॥
 तथापि तृप्तिं नो यामि पापं रयमुपाविब (r. पापं सु^०) ।
 सतत्त्वं कृपया ब्रूहि गणेशचरितं मम ॥ ४ ॥
 अवतारान्तेतिहासान्तर्वैकामप्रपूरकान् ।
 शरण्यानस्य लोकस्य वक्तुमर्हसि शंकर ॥ ५ ॥

शिव उवाच ॥

सम्यक्पृष्टं त्वया स्कंद सर्वसंतोषकारक ।
 गणेशचरितं वक्ष्ये सेतिहासं तथानघ ॥ ६ ॥
 निर्गुणो निरहंकारो निर्विकृत्यो निराकृतिः ।
 निरामयो निरोहो यो गणेशो ऽसौ निगद्यते ॥ ७ ॥
 स्वरूपो रूपवाञ्छेव नानारूपधरस्तथा ।
 भक्तिगम्यो ऽस्वरूपो ऽसौ ह्यानगम्यः स्वरूपवान् ॥ ८ ॥
 सूर्यविष्णुस्वरूपो ऽसौ शक्तिशंकररूपभृत् ।
 मरुद्भिः स्तूयमानो ऽसौ ब्रह्मविद्यादिभिस्तथा ॥ ९ ॥
 चराचरहिताधीय नानारूपावतारवान् ।
 तत्राप्याद्यावतारं ते कथयामि घडानन ॥ १० ॥
 कदाचित्प्रलये जाते पूर्वभूते जगत्तये ।
 योगशायी निराकारो गुणातीतो निराश्रयः ॥ ११ ॥
 चिदानंदधनो नित्यः स्वप्रकाशो जगन्मयः ।
 योगिगम्यो^१ ऽगम्यरूपो गम्यागम्यस्वरूपपृक् ॥ १२ ॥

^१ योगिगम्यो MS.

चक्रे स ईषी पुरतो विभाव्य च प्रतापवान् ।
 मन्त्रो ह्यन्यो न चेहस्ति विभेम्यहमतः कुतः ॥ १३ ॥
 एकाकी तानयुक्तेति बहु स्यामि (? स्याम्मे) महात्मनः ।
 इति मत्वा ससज्जाये रजः सत्त्वं तमस्तथा ॥ १४ ॥
 गुणैस्त्रिभिस्त्रिधा भूतो ब्रह्मविष्णुशिवाभिः ।
 यदूर्ध्वं रजसा भूतं ब्रह्मेति प्रथितं तथा ॥ १५ ॥ ०

1. *vakratuṇḍāvatāravarṇanam* (55 vv.); 2. *cintāmaṇyupākhyānam* (65 vv.); 3. do. (61 vv.); 4. do. (54 vv.); 5. *cintāmaṇyupākhyāne cintāmanyavatāravarṇanam* (36 vv.); 6. *cintāmaṇiprasāmsane lakshyaviṇayavarṇanam* (68 vv.); 7. *cintāmaṇiprasāmane gaṇadāityavadha* (67 vv.); 8. *kapila-cintāmaṇiprāptivarṇanam* (44 vv.); 9. *pārvatīvarapradānam* (76 vv.); 10. *gaṇāsura-prasāmsanam* (69 vv.); 11. *gaṇānāvatāravarṇanam* (78 vv.); 12. *sindūravadhā* (41 vv.); 13. *vighnarājāvatāra* (63 vv.); 14. do. (76 vv.); 15. *vallālasenavarṇanam* (disguised as a *Brāhman*, *Vallāla-Vināyaka*, appears to slay the *Asura Śaṅkha* and his brother *Kamala*; 66 vv.); 16. *mayūreśvaraviṇānavarṇanam* (by sacrificing, *V.* causes a peacock to appear, mounting which, he, as *Mayūreśvara*, goes to attack *Kamala*; 47 vv.); 17. *mohanāśāstranivāraṇam* (*Lābha*, son of *Buddhi*, assists *Mayūreśvara* in neutralising the effect of the magic arms of the enemy; 47 vv.); 18. *mayūreśvarāvatāravarṇanam* (*Kamala* is slain, and *M.* rewarded by the gods; 68 vv.); 19. *bhṛigurājavāsavarṇanam* (*Bhṛigu* tells the *Dāitya* king *Dhūma* of *Mahishāvatī*, that he (the king), in a former existence, was king *Vikṛiti*, whose piety was once put to the test by *Nārada* disguised as an old *Brāhman*; 47 vv.); 20. *sumadāmādhavarṇanam* (the story of the *Kṣatriya Mādhava*, living at the same city, who puts away his childless wife *Sumadā*, but takes her back after twelve years, when, by the favour of *Vishṇu*, or rather *Vināyaka*, she becomes pregnant; 46 vv.); 21. *vivāravarṇa-*

nam (*Dhūma*, whilst setting out on a warlike expedition, hears a voice from heaven saying that *Sumadā* will bear a son who shall kill the king, whereupon he returns to consult with his ministers and sons; 43 vv.); 22. *vidramapalāyanam* (*Vidrama*, an officer, is sent by the king with a body of men to kill *Sumadā*; and, finding her sleeping with her husband on a couch, has them carried thereon to the wood, where, through divine interposition, they finally escape; 43 vv.); 23. *dhūmraketuvarṇanam* (*Sumadā* gives birth in the wood to a son, who turns out to be the 6th incarnation of *Vināyaka*—*raktāṅga*, *śvetavasana*, *caturbāhu*, *tri-locana*, *śūrpakarna*, *viśālākṣa*, with *bhālacandra*, *kamala* and *paraśu*—who, as *Dhūmraketu*—or *Dhūmaketu*, as he is called in the text, as against the colophon—destroys *Dhūma* and the *Dāityas*; 55 śl.); 24. *gaṇeśāvatāravarṇanam* (as *Gaṇeśa*, his 7th incarnation, *Vināyaka* assists *Śiva* in destroying *Tripura*). Though it is expressly stated that there are twelve incarnations of *Vināyaka*, nothing is said of the remaining five.

The work concludes with a lengthy commendation of the wonderful results accruing from its study, ending thus :

दुःखप्रशमनं स्तोत्रं देवैर्विद्धि पुरा कृतं ।
 विनायकस्य तन्मन्त्रं पठेदुःखस्य मुक्तये ॥ ६१ ॥

मन्त्रस्तोत्रपाठेन विजयो जायते नृणां ।
 मुच्यते पितरस्तस्य शृणुयाच्छ्रावयेद्दिदं ॥ ६२ ॥

सयं गोप्यतमः स्कंद महिमा ते मयेरितः ।

यत्नात् गोपनीयस्य (० यः स्याद्) गुरोरपि पुरः

प्राप्त उवाच ॥

[प्रिया[त्] ॥ ६३ ॥

शिवेन गदितो विप्राः स्कंदाय पृच्छन्ते स्तुतः ।

विनायको ज्यै महिमा स भवद्भ्यो निवेदितः ॥ ६४ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे विनायकमाहात्म्ये (thus always)
 शिवस्कंदसंवादे गणेशावतारवर्णनो नाम चतुर्विंशो अध्यायः
 समाप्तः ॥ २४ ॥

The MS. is rather incorrect, especially in its latter part.

For another MS. of the work—*Gaṇeśamāhātmya*, stated to belong to the *Gaṇeśakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*—see Rāj. Mitra, Notices, v., p. 62. [H. T. COLEBROOKE.]

3653.

3154. Foll. 91; size folio, 11½ in. by 17½ in.; European paper; well written in Devanāgarī (from fol. 33a, l. 19, by a different hand); first 31–36, afterwards 26 lines in a page.

Tāpikhaṇḍa, or *Tāpīmāhātmya*, of the *Skandapurāṇa*, describing all the sacred localities on and near the river Tapatī where *liṅgas* are established, and narrating the legends connected therewith. Not very correct.

It begins :

पूर्वापरौ भावयती पयोधी

तीर्थैरंशैः परिमंडिता च ।

अनेकजन्मांतरपापहन्त्री

पुत्री दिवाटस्य पुनाति लोकान् ॥ १ ॥

आख्यातं शंकरेणैतन्माहात्म्यं भानुजोद्धवं ।

शृण्वती सर्वदेवानां कैलासे षण्मुखस्य हि ॥ २ ॥

रोमशो ऽपि समाकर्ण्य तत्र संसदि संस्थितः ।

पश्चात्स कथयामास गोकर्णस्य महात्मनः ॥ ३ ॥

गोकर्णो रोमशाच्छ्रुत्वा माहात्म्यं सकलं महत् ।

मुनीनां द्वापरस्याति कथयामास भूतले ॥ ४ ॥

ततस्ते मुनयः सर्वे शृण्वन् (r. श्रुत्वा) माहात्म्यमद्भुतं ।

गोकर्णे परिपृच्छन्ति ते रोमाञ्चितविग्रहाः ॥ ५ ॥

मुनय ऊचुः ॥

पृच्छन्ति मुनयः सर्वे गोकर्णे मुनिपुंगव ।

तीर्थानि वद संक्षेपात्तापोतीरद्वयस्य च ॥ ६ ॥

गोकर्णे उवाच ॥

शृण्वन्तु मुनयः सर्वे महालिङ्गानि यानि वै ।

तपत्युभयतीरस्य महापापहराणि च ॥ ७ ॥

धर्मक्षेत्रे च धर्मेशं तपनेशं च तापने ।

गोकर्णे सिद्धिनाथं च महेशं पार्वतीवने ॥ ८ ॥

On fol. 2b the following 21 names of the river Tapatī are enumerated :

सत्या सत्योद्भवा श्यामा कपिला कपिलोष्का ।

तापनी तपनाहार्द्रा(?) नासत्या नासिकोद्भवा ॥

सावित्री साहसकरा सनकामृतस्यंदना ।

सुपुष्पा सृष्टरमणी सर्षा सर्षविषापहा ॥

तिग्मा तिग्मरया तारा तम्बा(?) ताम्बा) तापीति विष्णुता ।

एकविंशतिनामानि तपत्याः कथितानि वै ॥

Of the many names occurring in this work those mentioned in the colophons may here be given: Rāmeśvarakshetra, foll. 4a, 24a, 27a, 82b; Śarabhaṅgatīrtha and Golānadi, fol. 7b; Sanandanatīrtha, fol. 8a; Uccaiḥśraveśvarakshetra, fol. 8b; Sthāneśvaraliṅga, fol. 8b; Prakāśakakshetra, fol. 10a; Gautameśvara and Akshamālātīrtha, fol. 10a; Karāṅkapāvanatīrtha, fol. 10b; Khañjanasya muner āśramah, fol. 11b; Brahmeśvaraliṅga, fol. 12b; Bhīmeśvaratīrtha, fol. 13b; Śivatīrtha, fol. 15a; Cakratīrtha, Kāśyapī sarit, Akshareśvara, fol. 15b; Sāmbādityatīrtha, fol. 16a; Gaṅgeśvara, fol. 18b; Arjuneśvara, fol. 19a; Vāsaveśvara, fol. 21a; Mahiśeśvara, fol. 21b; Dhāreśvara, fol. 22a; Ambikeśvara, fol. 22b; Āmardakeśvara, fol. 23b; Kapileśvara, fol. 25b; Badhireśvara, fol. 26a; Vyāghreśvara, fol. 26b; Virahānadi, fol. 27b; Piṅgalaprasthe Vaidyanāthatīrthaḥ or Dhanvantarītīrthaḥ, fol. 28b; Gautameśvara, fol. 29b; Galiteśvara, Nāradeśvara, fol. 31a; Someśvara, foll. 34a, 80b; Ratneśvara, fol. 35b; Ulkeśvara, fol. 38b; Varuṇeśvara, fol. 39a; Śaṅkhatīrtha, fol. 40b; Kāśyapeśvara, fol. 41b; Sāmbārkātīrtha, fol. 42a; Moksheśvaratīrtha or Mokshatīrtha, foll. 43a–48b; Bhairavibhuvanēśvari, foll. 44a–48b; Kapāleśvara, fol. 52b; Candreśvara, fol. 53b; Koṭīśvara, Ekavīrā, fol. 56a; Bhavamocanalīṅga, fol. 57a; Hari-

harakshetra, fol. 58b; Ambarīsheśvara, fol. 68b; Aśvatīrtha, fol. 70a; Bharateśvara, fol. 70b; Gupteśvara, fol. 72b; Vāritāpyakshetra, fol. 76b; Kurukshetra, fol. 77b; Aṭavyeśvara, fol. 82a; Siddheśvara, fol. 87a; Śītaleśvara, fol. 89a; Nāgeśvara, Jaratkāreśvara, Pātālavila, Tāpi-sāgarasamgama, fol. 91a.

It ends :

जन्मांतराभ्यासविकल्पनामा
मुक्ताविमुक्तेः पदयोः स याति ।
इदं पुराणं पठते च नित्यं
शृणोति यो वै द्विजसंनिकाशात् ॥ ५६ ॥

यथा [स्व]शक्त्या प्रददाति दानं
प्राप्नोत्यसौ तीर्थफलं हि सम्यक् ।

जलावगाहेन चिराय गंगा-
रेवासदातोयनिभालनेन ॥ ५७ ॥

सरस्वतीसंगमतोयपानात्
पुनाति जंतुन् शरणेन तापी ॥ ५८ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे तापीमाहात्म्ये तापीखंडे श्रीसागरसंगमे नगे-
श्वरजरत्नारेश्वरश्रीपातालविलश्रीतापीसागरसंगमप्रभावं समाप्तम् ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3654.

2842b. Foll. 16 (paged 1-31); size 4to, 9½ in. by 7 in.; coarse Indian paper; modern Telugu handwriting; fourteen lines in a page.

Tuṅgaśailamāhātmya—or *Korukāṇḍakshetra-māhātmya*, as it is called on the title-page—a legendary account of the Temple of Śiva and holy place of Tuṅgaśaila or Korkonda, in the Rājamahendri district (Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 135); in 4 *adhyāyas*, professing to form part of the *Skandapurāṇa*.

It begins :

सूतं सर्वार्थविदुषं सर्वे संभूय मौनिनः ।
प्रेम्णानुयुयुजुर्भक्त्या (?) व्यासातेवासिसत्तमं ॥
सूतं पाराशर्यमुनेश्चात्रवर्यं सुधीमणे ।
गोदावर्यो महानद्याः प्रभावश्रवणे नरः ॥

मानसे मुखमर्त्यतमन्मभृज्जगतीं हिता (हितं) ।
सत्संदायास्तु गीतम्याः समीपे तुंगसंस्थितः ॥
शैले महीस्तत्र हरिर्नृहरिः पद्मया सह ।
उवास भक्तवरदः कलिकल्मषनाशनः ॥
कथमाविरभूतत्र नृसिंहः पद्मया सह ।
आस्याहि श्रोतुमस्माकं कीर्तनहलमुपस्थितं ॥
इत्युक्तो मुनिभिः सूतः प्रवृष्टात्मा मुकोविदः ।
जगाद् हर्षयन्भक्त्या मुनीनां हृदयं मुहुः ॥
महर्षयो महोदाराः शृणुतेदं सुपावनं ।
माहात्म्यमतिपापघ्नं श्रवणाद्वावुकावहं ॥
नृहर्षस्त्वस्य तुंगादिनिवासस्य रमायुजः ।
यावद्वक्तुं फणींद्रो ऽपि नालं किमुत मादृशाः ॥ ०

It ends :

लक्ष्मीयुजो नृसिंहस्य माहात्म्यं प्रति मौनिनः ।
चराचरजगद्वापी नृहरिर्भक्तवत्सलः ॥
परंपरामप्रधृष्टाज्ञानुनामज्जकेसरी ¹ ।
भक्ताभयेन सततं संसेव्यो नृहरिर्हरिः ॥
प्रज्ञादादय एवास्य प्रमाणं भक्तारण्ये ।
शिष्येण दुष्टचिन्तानो समर्थो ऽप्यविमर्दनः ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे तुंगशैलमाहात्म्ये चतुर्थोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3655.

2578a. Foll. 32 (paged 1-64); size folio, 12½ in. by 8 in.; modern Telugu handwriting; 30-43 lines in a page.

Nāgarakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa* : two sections thereof, viz. *Viśvakarmopākhyāna* and *Viśvakarmavamśavarṇana*.

I. *Viśvakarmopākhyāna* begins (somewhat corrected) :

श्रीकण्ठो जगदाधारो वेदवेद्यो महेश्वरः ।
उमापतिस्त्रिनयनः सर्वदेवमयः प्रभुः ॥ १ ॥
सर्वज्ञः सच्चिदानंदरूपो भुजगभूषणः ।
इंद्रादिसुरसंसेव्यः पायाद्ब्रह्मविलेपनः (!) ॥ २ ॥

¹ ? ० भृष्यत्वात् शृङ्गा ०.

सर्वज्ञो जगतां पतिस्त्रिनयनः श्रीशप्रियः शंकरो
वाणीवन्नभपुजितस्य(?) स्त)महिमा संदीप्तलोकप्रियः ।
देवेन्द्रादिमुरार्चिताग्निगुलश्रृङ्गार्धचूडामणिर
जेयात्संततमं विकारप्रियसुरः¹ सत्कीर्तिदीप्ताश्रयः ॥ ३ ॥^०

1. (vv. 1-79) इति स्कंदपुराणे नागरखंडे शिवधर्मसूत्र-
संवादे विश्वकर्मापाख्यानं देवीप्रण[यो] नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ p. 4;
2. (vv. 80-190) इति^० विश्वकर्मेमाहात्म्ये विश्वकर्मेप्रपंच-
सृष्टिर्नाम^० p. 8; 3. (vv. 191-308) इति^० शंकरधर्मसूत्र-
संवादे विश्वकर्मेसृष्टिकरणे जगदुत्पत्तिप्रकरणं नाम^० p. 14;
4. (vv. 309-362) इति^० विश्वकर्मेसृष्टिकरणे ब्राह्मण्यगा-
यत्रीनिर्णयः^० p. 16; 5. (vv. 363-420) इति^० विश्व-
कर्मापाख्यान उपनयनसंस्कारः^० p. 19; 6. (vv. 421-470)
इति^० शिवधर्मसूत्रसंवादे उपनयनविधिः p. 21; 7. (vv.
471-506) इति श्री^० नाग^० शिव^० सकलभूतसंभवः p. 22;
8. (vv. 471-567) इति^० विश्वकर्मेतनयोत्पत्तिः p. 25;
9. (vv. 568-645) इति स्कं^० शि^० जगदुत्पत्तिनिर्णयः p. 28;
10. (vv. 646-747) इति श्री^० ना^० शि^० ज्योतिषग्रह-
नक्षत्रराशिनिर्णयः p. 31; 11. (vv. 748-790) इति श्री^०
ना^० हनुमत्संभवः p. 32; 12. (vv. 791-1207) इति स्कं^०
ना^० विश्वकर्मापाख्यानाद्वाद्दशोऽध्यायः ॥ खंडं समाप्तं ॥ p. 47.

II. *Viśvakarmavamaṣavarṇana* begins :

धर्मसूत्र उवाच ॥

देवदेव महादेव सर्वज्ञ जगतां पते ।

सदाचारं मम ब्रूहि वंश्यानां विश्वकर्मेणः ॥^०

1. (vv. 1-84) इति स्कंदपुराणे विश्वकर्मेवंशानुवर्णने
गायत्रीमहिमानुवर्णने p. 51; 2. इति स्कं^० विश्वकर्मेकुला-
चारविधुपाख्यानां नाम^० p. 56; 3. (?); 4. (?); 5.
इति स्कं^० नागरखंडे स्कंदेश्वरसंवादे विश्वकर्मेवंशानुवर्णने p. 61;

6. begins :

तद्वृत्तांतं शृणु सुत आचये श्रवणोत्सवं ।

शैवं वैष्णवशास्त्रेण गणपत्यस्तथैव च ।

चार्वाकबौद्धाविति च षण्मतां विदुर्बुधाः ॥

ईश्वर उवाच ॥

शृणु धर्मसूत्रं विश्वेश वेदागमविनिश्चयं ।

योषितात्(०तः) पुरुषाश्चैव स्वयमेव नृपसकः ॥^०

Col. : इति स्कंदपुराणे धर्मसूत्रमहेश्वरसंवादे षण्मतस्यापनं
नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ [MACKENZIE COLLECTION.]

¹ ?^० प्रियसुरोः MS.

3656.

2752. Foll. 324 (counted 325, no. 316
being omitted); size 16½ in. by 8½ in.; good
Devanāgarī writing of 1796 A.D.; thirteen lines
in a page.

Hātakesvaramāhātmya, of the *Nāgarakhanda*
of the *Skandapurāṇa*, a collection of legends
and traditions connected with the Hātakesvara-
kshetra, or 'field of the golden lord,' on the
Kāveri. [A.]

It begins :

स धूर्जटिजटाजूटो जयतां विजयाय वः ।

यत्रैकपलितम्रान्तिं करोत्यद्यापि जाह्नवी ॥ १ ॥

शृणु उवाच ॥

हरस्य पूज्यते लिङ्गं कस्मादेतन्महामते ।

विशेषात्संपरित्यज्य शेषांगानि सुरासुरैः ॥ २ ॥

तस्मादेतन्महाभाग यथावद्वक्तुमर्हसि ।

सांप्रतं सूत कार्त्तव्येन परं कौतूहलं हि नः ॥ ३ ॥

सूत उवाच ॥

प्रश्नभारो महानेष यो भवद्भिरुदाहृतः ।

कीर्तयिष्ये तथाप्येनं नमस्कृत्य स्वयंभुवे ॥ ४ ॥

आनर्तेविषये चास्ति चनं मुनिजनाश्रयं ।

मनोऽहं सर्वसंज्ञानां सर्वत्रुफलितदुर्म ॥ ५ ॥

तत्राश्रमपदं रम्यं सौम्यसंस्मृतिधेयितं ।

अस्ति तापससंकीर्णं वेदध्वनिविराजितं ॥ ६ ॥

अन्मलैर्वैद्युभक्षैश्च शीर्णैर्पणैश्चिभिस्तथा ।

दंतोलूखलिभिर्विप्रैः सेवितं चाश्मकुट्टकैः ॥ ७ ॥

आनहोमपरैश्चैव जपस्वाध्यायतप्यैः ।

वानप्रस्थैस्त्रिदंडैश्च हंसैश्चापि कुटीचरैः ।

आतकैर्यैतिभिर्दौर्देस्तथा पंचाग्निसाधकैः ॥ ८* ॥

कस्यचित्त्वप कालस्य भगवांस्त्रिपुरांतकः ।

सतीवियोगसंतप्तो धर्ममाण इतस्ततः ॥ ९ ॥

* The figures have been shifted forward from here
by one half-sloka from where they are placed in the
MSS. From v. 22 this MS. rights itself by repeating
that number after the odd half-sloka. From v. 34
MS. A is a full verse in advance in the numbering, as
is B from v. 37.

तस्मिन्वने समायातः सौम्यसखनिषेधिते ।
 क्रीडन्ति नकुला यत्र सार्धं सर्पैः सुहृदिताः (प्र० B) ॥ १० ॥
 पंचाननाश्च भार्तेगैवृक्षदंशास्तथासुभिः ।
 काकाः कौशिकसंघैश्च वैरभावधिवर्जिताः ॥ ११ ॥
 ततश्च भगवान् रुद्रो दृष्ट्वाश्रमपदं तदा ।
 नग्नः कपालमादाय भिक्षार्थं प्रविवेश ह ॥ १२ ॥
 अथ तस्य समालोक्य रूपं गात्रसमुद्भवं ।
 अदृष्टपूर्वं तापस्यः सर्वाः कामवशं गताः ॥ १३ ॥
 गृहकर्माणि संयज्य^१ गुरुश्रुषूषणानि च ।
 शिष्टाः^२ संभाषणं चक्रुः स्थाने स्थाने च संस्थिताः^३ ॥ १४ ॥
 एका सा^४ कापि धन्याया^५ चक्रे तस्यावगूहन् ।
 विप्रश्च सर्वगात्रेषु तापसस्य महात्मनः ॥ १५ ॥
 तथात्याः कौतुकाविष्टा धावत्यः सर्वतोदिशं ।
 दृश्यन्ते च समुद्दिश्य विस्मरितविलोचनाः ॥ १६ ॥
 काश्चिदर्थानुलिप्तांग्यः काश्चिदेकाजितेक्षणाः ।
 ऊर्ध्वसंयमितैः^६ केशैस्तथान्यास्यक्रपालकाः ॥ १७ ॥
 एवमालोक्यमानः स कामिनीभिर्महेश्वरः ।
 बभ्राम राजमार्गेण भिक्षां देहीति कीर्तयन् ॥ १८ ॥
 अथ ते मुनयो दृष्ट्वा तं तथा विगतोत्तरं ।
 कामोद्भवकरं स्त्रीणां प्रोचुः कोपारुणेक्षणाः ॥ १९ ॥
 यस्मात्पाप^७ (पाप B) त्वयास्माकमाश्रमोऽयं विडंबितः ।
 तस्मात्त्रिंशं पतन्वाणु तवैव (तवैव B) वसुधातले ॥ २० ॥
 एतस्मिन्नंतरे भूमौ लिंगं तस्य पपात तु ।
 भिक्षाय धरणीपृष्ठं पातालं प्रविवेश ह ॥ २१ ॥
 सोऽपि लिंगपरित्यक्तो लज्जायुक्तो महेश्वरः ।
 गतौ गुर्वी^८ समाश्रित्य तथाभूतः समाविशत् ॥ २२ ॥
 अथ लिंगस्य पातेन त्रैलोक्यभयशंसिनः ।
 उत्पाता दारुणास्तस्युः सर्वत्र द्विजसन्नमाः ॥ २३ ॥
 शीर्यन्ते गिरिभृंगाणि पतंत्युक्ता दिवापि च ।
 त्यजन्ति सागराः सर्वे मयीदां च निज^९ शनैः ॥ २४ ॥
 अथ देवगणाः सर्वे भयसंनस्तमानसाः ।
 शक्रविष्णुमुखा जग्मुर्यत्र देवः पितामहः ॥ २५ ॥

प्रोचुश्च प्रणताः स्नुत्वा स्तोत्रैस्तं श्रुतिसंभवेः ।
 त्रैलोक्यमृष्टिरूपं च (यत् B) कमलासनसंस्थितं ॥ २६ ॥
 किमिदं किमिदं^{१०} देव वेत्ता न (वर्तते B) अपरोत्तरं ।
 त्रैलोक्यं सकलं येन व्याकुलत्वमुपागतं ॥ २७ ॥
 प्रलयम्येव चाहानि (विहानि B) दृश्यन्ते पद्मसंभव ।
 किं सांप्रतमकालेऽपि भविष्यति परित्यज्यः ॥ २८ ॥
 सर्वेषां सुरमत्यानां दैत्यानां मंत्रकोविद ।
 गतिर्भयात्तेदेहानां सर्वलोकपितामह ॥ २९ ॥
 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा देवानां चतुराननः ।
 उवाच सुचिरं ध्यात्वा ज्ञात्वा दिव्येन चक्षुषा ॥ ३० ॥
 प्रलयस्य न कालोऽयं सांप्रतं सुरसन्नमाः ।
 शृणुध्वं यन्निमित्तोत्था महोत्पाता भवन्त्यपि ॥ ३१ ॥
 ऋषिभिः पातितं लिंगं देवदेवस्य शूलिनः ।
 शापेनानर्तके देशे कलत्रार्थं महात्मभिः ॥ ३२ ॥
 तेनैतद्वाकुलीभूतं त्रैलोक्यं सचराचरं ।
 तस्मात्तस्मादहे तत्र यत्र देवो महेश्वरः ॥ ३३ ॥
 येनास्मद्वचनाच्छीघ्रं तद्विंशं निदधाति सः ।
 नो चेद्भविष्यति अक्रमकाले चापि^{११} संक्षयः ।
 त्रैलोक्यस्यापि कृत्वस्य सत्यमेतन्मयोदितं ॥ ३४ ॥
 अथ देवगणाः सर्वे ब्रह्मविष्णुपुरःसराः ।
 सादित्या वसवो रुद्रा विष्टे देवास्तथाश्विनौ ॥ ३५ ॥
 प्रजग्मुस्त्वरितास्तत्र यत्र देवो महेश्वरः ।
 गतौमध्यगतः^{१०} सुप्तो कलया^{११} परया वृतः ॥ ३६ ॥ ० ५८ ॥

Śiva is then prevailed upon to resume the *linga* on condition that it is to be worshipped by gods and men :

स तथेति प्रतिज्ञाय लिंगमादाय च प्रभुः ।
 स्थाने नियोजयामास सर्वदेवाधिपूजितं ॥ ५९ ॥
 ततो हाटकमादाय तदाकारं पितामहः ।
 कृत्वा लिंगं स्वयं तत्र स्थापयामास हर्षितः ॥ ६० ॥
 प्रोवाचार्थं तु भो विप्राः साधुवादेन^{१२} नादयन् ।
 लोकत्रये समस्तानां शृण्वतां त्रिदिशैकसां ॥ ६१ ॥
 सपद्याद्यमिदं लिंगं हाटकेन विनिर्मितं ।
 ख्यातिं यास्यति सर्वत्र पाताले हाटकेभ्यः ॥ ६२ ॥

^१ गृहकर्म परित्यज्य B.

^२ मिथः B.

^३ ताः स्थिताः B.

^४ ? एकासां.

^५ धन्याया B.

^६ सध्वंसयमितैः B.

^७ शनैः B.

^८ कोमदं ! B.

^९ अक्रमकालेनापि B.

^{१०} गर्वा^० A ; गतौ^० B.

^{११} लज्जया B.

^{१२} ? साधुनादेन B.

तथाप्ये मनुजा ये च हाटकादीनि भक्तिः ।
 मणिमुक्तामुरलैश्च कृत्वा लिंगानि कृत्स्नः ॥ ६३ ॥
 त्रिकालं पूजयिष्यन्ति ते यास्यन्ति परां गतिं ।
 मृत्यये संपरित्यज्य नीचधातुमयं तथा ॥ ६४ ॥
 श्वमुक्ता चतुर्वक्त्रः सह सर्वैर्दिवालयैः ।
 जगाम त्रिदिवं सो ऽपि कैलाशं शशिशेखरः ॥ ६५ ॥
 हतस्मात्कारणाल्लिंगं पूज्यमत्र मुरासुरैः ।
 हरस्य चोत्तमांगानि परित्यज्य विशेषतः ॥ ६६ ॥
 ततः प्रभृति तल्लिंगं स्वयं ब्रह्मा व्यवस्थितः ।
 भगवान्वासुदेवश्च तेन पूज्यं शिवं हि तत् ॥ ६७ ॥
 यस्तु पूजयते निर्मलं श्रद्धायुक्तेन चेतसा ।
 अथवाच्युतब्रह्माद्यास्तेन स्युः पूजितास्त्रयः ॥ ६८ ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन शिवलिंगं प्रपूजयेत् ।
 स्युर्ज्ञेयेदीक्षयेत्त्रयं कीर्तयेच्च द्विजोत्तमाः ॥ ६९ ॥
 इति श्रीस्कंदपुराणे तृतीयपरिच्छेदे (A, B) लिंगोत्पत्तिः ॥

For a general view of the contents of the work, we subjoin the principal topics (also noted in the *Sūcīpattra* contained in MS. 366, foll. 130-138, and referring to the leaves of the present MS.). Fol. 3: Story of king *Triśaṅku* of the Solar race. Fol. 5: *Acālēśvara-Śiva*. Fol. 9: *Nāgavila*, the abode of the *Nāgas*. *Ratnaśrīṅgaparvata*. Fol. 10: *Indra's* visit to *Dadhīci's* hermitage in *Pushkara* (?), on the eastern bank of the *Sarasvatī*, to ask him to give up his bones for a thunderbolt to be used against *Vṛitra*. *Tuṅgaśrīṅgaparvata*. Fol. 12: *Himālaya* and his three sons, *Maināka*, *Nandivardhana*, and *Ratnaśrīṅga*. Fol. 13: *Camatkāra*, king of *Ānarta*, affected with leprosy by killing a hind, is healed by visiting the *Śaṅkhatīrtha*. Fol. 17: *Vaimanakapuram*. Fol. 18: Story of *Vidūra*, king of the *Haihayas*. Fol. 26: *Būlasaṅkhyatīrtha*. Fol. 28: *Mṛgatīrtha*. Fol. 29: Story of the *Brāhmaṇa Candraśarman* at *Camatkārapura*. Fol. 30: *Gokaṛṇa*, a *Brāhmaṇa* of *Mathurā*. Fol. 32: *Vaitaraṇī nadī*. Fol. 37: *Vatsa*, the *Brāhmaṇa*.

Kāmyakavana. Fol. 42: *Nāgatīrtha*. Fol. 43: King *Indrasena*. Fol. 49: *Kālaprabha Dānava*. Fol. 51: *Citrēśvarapīṭha*. Fol. 52: *Muni Duvāsas*. Fol. 54: *Dhundhumāratīrtha*. King *Bṛihadakṣva's* son *Kuvalayāśva*, surnamed *Dhundhumāra* (for having slain the *Dāitya Dhundhu* at *Marujāṅgala*), with his two wives *Devayāni* and *Śarmishṭhā*, establishes *līngas* in *Camatkārapurakshetra*. *Brāmī śilā*. Fol. 55: *Ratnamayī śilā* and *Sarasvatī-hrada* in the same *kshetra*; *Rishi Maṅkaṇaka* (*vishavidyāvicakṣaṇaḥ*) bathes in that pool, and deprives the snakes of their venom. Fol. 61: *Abraṇṭi*, son of king *Balavardhana*, born deaf and dumb, is cured by bathing at *Sārasvatatīrtha* in the *Hātakeśvarakshetra*. Fol. 62: Story of king *Rudrasena* of *Kāntī-purī*, who, being originally the son of a merchant at *Vaidīśa-pura*, during a famine, migrates with his wife to *Saurāshṭra*; and after worshipping *Mahākāla* during the annual wake and fast near *Camatkārapura*, they both die of hunger, and are born again as king *R.* and as *Padmāvatī*, daughter of the king of *Daśārṇa*; whereupon they again marry and each year attend the *Vaiśākhi-jāgara* in honour of *Mahākāla*. Fol. 70: *Saudāsa*, son of king *Mitrasaha*, unjustly cursed by *Vasiṣṭha*, becomes a *Yātudhāna*, and when restored, is freed from his foul smell by bathing in the *Bhrūṇagarta*. Fol. 72: Effigy of *Car-mamuṇḍā devī*. Foll. 73-4: *Muni Gālava*, being childless, by worshipping the sun at the *Sāmbāditya* or *Vaṭeśvarāditya*, *Sureśvara* (? *līnga*), obtains a son whom he calls *Vaṭeśvara*. Fol. 74: Pilgrimage of *Gāṅgeya*, son of *Śantanu*, to the shrine of *Āditya*. Fol. 75: *Paundraka*, son of *Kṣudra*, healed of leprosy. Fol. 76: *Vidura* of *Hastināpura*, being without a son, goes on a pilgrimage to *Hātakeśvarakshetra*, as advised by *Gālava*. Fol. 77: *Agastya's*

'śoṣaṇī nāma vidyā,' consisting of an *ātharvaṇamantra*, by which he dries up the ocean. Fol. 78: *Śarmishṭhā*, daughter of king *Vṛika*; and the *Śarmishṭhā-tīrtha*, named after her. Fol. 81: *Rishi Romaka*. Fol. 82: *Citraratha*, king of *Daśārṇa*. Fol. 88: *Tāraka Dānava*, son of *Hiraṇyāksha*. Fol. 91: *Bhānumatī*, daughter of *Balabhadra*, wife of *Duryodhana*. Fol. 104: *Veṇumahīpālā*; *Vasudeva* and his three wives *Devakī*, *Rohiṇī*, *Suprabhā*, and his three children (one from each) *Kṛishṇa*, *Balabhadra* and *Mādhavī*. Fol. 109: King *Pratipa* and his two sons, *Devāpi* and *Śantanu*. Fol. 113: King *Ambarisha* and his son *Suvarcas*. Fol. 114: King *Ajāpālā* builds a temple for the *Devī Prajāpāleśvarī*. Fol. 115: King *Śveta*. Fol. 131: *Citraśarman*, son of *Vatsa*. Fol. 136: *Damayanti*, wife of the king of *Ānarta*. Fol. 139: King *Prabhañjana* and his son *Trijāta*. Fol. 141: *Devarātadvija*, of the *Maudgalya* family, and his son *Kratha*; *Rudramāla nāga*. Fol. 147: *Bhaṭṭikā brāhmaṇī*; *Kshemaṣkarī*, daughter of king *Prabhañjana*, married to *Revataka*, king of *Saurāṣṭradeśa*. Fol. 149: *Mahisha Dānava*, son of *Hiraṇyāksha*. Fol. 155: *Suddhakarajaka*. Fol. 157: *Mukhāratīrtha*; *Lohajāṅgha brāhmaṇa*, of the *Māṇḍavya* family. Fol. 159: *Karṇotpalātīrtha*. Fol. 164: King *Ara*, son of *Bṛihadbala*; *Yājñavalkya*, *purohita* of *Supriya*, husband of *Gaṇavatī* and of *Maitreyī*, father of *Kūtyāyana*. Fol. 170: *Candrakūpikā vāpī*; *Khaṇḍaśilā kūpikā*; *Hārīta dvija* and his wife *Pūrṇakalā*. Fol. 177: The *dvija Upādhyāya*, of the *Kaśyapa* race. Fol. 179: King *Vasusena* of *Ānarta*, having died and gone to heaven, is constantly tormented by hunger and thirst; and, being told by *Indra* that, though he had always been a munificent giver, he had never given away food and drink, he sends *Nārada* to tell his

son *Satyasena* of this, who thereupon takes to regularly feeding *Brāhmans*, and having 'prapās' erected for wayfarers. Fol. 182: *Phalavatī*, daughter of *Jābālī* and *Rambhā*. Fol. 183: the *Gandharva Citrāṅgada* falls in love with her. Fol. 188: *Vyāsa* and his wife *Vaṭikā*; *Śuka* born to them. Fol. 190a: *Hiraṇyakaśipu* and his son *Andhaka*. Fol. 192a: *Śukra*, the *Bhārgava*, obtains from the *Devī* the *mṛitasamjivini vidyā* (*amṛitavatī vidyā*) by which the slain *Dānavas* are brought to life again. Fol. 194a: King *Suratha* deprived of his kingdom, and re-instated through the intercession of *Vasishṭha*. Fol. 199a: In *Vaidiśa-pura*, ruled over by king *Citravārsha* (? *Citravarman*), also called *Bṛihatsena*, the miserly *Kshatriya Maṇibhadra* has obtained great power; and, though deformed and dwarfish, woos a fair *Kshatriya* maiden, *Māhikā*, the daughter of *Virabhadra*; the mother's objections are met by the father with the verses:

इह लोके हि धनिनी (Böhtlingk, Sprüche,
[2nd ed., no. 1143] ° ॥

न सा विद्या न तज्जित्यं न तत्कार्यं (तद्दानं) न सा कला ।
अथैषिभिर्न तज्ज्ञानं धनिनी यत् दीयते (ib. 3482) ॥

अथैष्यो अपि हि वृद्धेभ्यः संभृतैश्चतुस्ततः ।

प्रवर्तते क्रियाः सर्वैः अथैष्यो यथापगाः (ib. 618) ॥

अज्ञानादिद्रियाणीव स्युः कार्येण्यखिलानि हि ।

सर्वस्मात्कारणाद्विभक्तं (r. एत°) सर्वसाधनमुच्यते (ib. 718) ॥

अथैषीं जीवलोको ज्य° प्रयाति दूरतः (ib. 608) ॥

The young wife is kept jealously, *Brāhmans* coming to the house being forbidden to look at her; once, however, a young *Brāhman*, *Pushpa*, looks her in the face whilst she is washing his feet, and is ejected from the house half-dead and bleeding from blows; by worshipping the sun at *Camatkārapura*, he obtains from the deity two little balls (*guṇikā*),

a black and a white one, which, when taken in the mouth, are to make him assume the form of *Maṇibhadra* or his own; by this means he introduces himself into the house of the absent *M.*, who, on arriving, is taken up as an impostor and hanged; in his latter days, *Pushpa* expiates his guilt by worshipping at the *Pushpāditya* shrine. Fol. 205: *Rohitāśva*, son of *Hariscandra*. Fol. 209: *Ricika*, son of *Bhṛigu*(!), marries *Satyavatī*, daughter of *Gādhi*, and sister of *Viśvāmītra*, whereupon she is cursed by her brother; rivalry between *Vasishṭha* and *Viśvāmītra*. Fol. 220: *Jayasena*, son of the king of *Kāśī*, establishes a shrine to *Pañcapīṇḍikā Devī*. Fol. 225: *Gāyatrīvivāhavarṇanam*. Fol. 234: *Audumbarī*, daughter of the *Gandharva Parvata*, in consequence of a curse, is born as the daughter of the *Brāhman Devaśarman* and his wife *Subrahmaṇī*; and her emblem comes to be put up in the centre of the *Sadas* at every sacrifice. Fol. 244: *Ratnāvatī*, daughter of the king of *Ānarta* and his wife *Mṛigāvatī*, is to be married to *Bṛihadbala*, king of *Daśārṇa*, whom she has chosen from seeing his picture amongst those of many others. But, having allowed herself to be kissed by a young *Brāhman* (*Parāvasu*, son of *Viśvāvasu*) in the presence of her father and numerous people, in order to cleanse him of the guilt incurred in drinking spirits (*madya*) unawares, she is rejected (as a '*punarbhū*') by her betrothed; and, refusing to marry anyone else, she elects to lead a life of devotion to *Śiva*. Fol. 253: *Kumbhaka*, the *Cāṇḍāla*. Fol. 262: *Bāla-muṇḍana-tīrtha*. Fol. 263: *Ahalyā*, wife of *Gautama*, turned into stone, and *Jayasena Sureśvara* (*Indra*), her paramour, smashed into a thousand pieces. Fol. 267: *Kalaśodadhi-manthanam*. Fol. 270: *Ratnāksha*, king of

Ayodhyā. Fol. 271: *Jalaśāyinas tīrthaṃ*; *Ratnāditya-tīrtha*. Fol. 272: *Kuṣṭhaharāśraya-tīrtha*. Fol. 273: *Nīscalā*, wife of *Sāmba* (son of *Jambuvatī*), and daughter of *Nandinī*. Fol. 283: *Sitāśva*, king of *Pāñcāladeśa*; *Agni-veśya brāhmaṇa*. Fol. 292: *Vṛika*, son of *Andhaka*; *Kṣhīrasamudravarṇanam*. Fol. 297: *Aśvasena*, king of *Ānarta*. Fol. 309: *Raktaśṛiṅga parvata*; king *Kaumārīśvara*, father of *Kuśadhvaṇa*. Fol. 320: *Muni Duḥśīla*. Fol. 323: *Kṛiti*, a descendant of *Śunahṣepha*, father of *Śunahputra*, and grandfather of the *muni Nārāyaṇa*.

It ends: स्मृत उवाच ॥

एतत्पुराणमखिलं पुरा स्कंदेन भाषितं ।

भृगवे ब्रह्मपुत्राय तस्माद्भे तर्थागिराः ॥ १ ॥

ततश्च अवनः प्रापत् स च्चुचीकस्ततो¹ मुनिः ।

एवं परंपरामात्रं सर्वेषु भुवनेष्वपि ॥ २ ॥

स्कंदपुराणमेतच्च (स्कांदं पु^० B) कुमारेण पुरोद्वृतं ।

यः शृणोति सतां मध्ये नरः पापात्ममुच्यते ॥ ३ ॥

इदं पुराणमायुष्यं वर्णानां च सुखावहं ।

निर्मितं षण्मुखेनेह नियतं सुमहात्मना ॥ ४ ॥

एवमेतत्पुराख्यातमाख्यानं भद्रमस्तु वः ।

हाटकेश्वरखेत्रस्य माहात्म्यं शृणुते नरः ।

न तस्य पुण्यसंख्यानं कर्तुं शक्यते केनचित् ॥ ५* ॥

यथा हि वर्षेतो धारा यथा वा दिवि तारकाः ।

गंगायां सिकता यद्वज्रद्वत्संख्या न विद्यते ॥ ६ ॥

यो नरः शृणुयाद्ब्रह्मा दिनानि च कियंति वै ।

सर्वार्थैर्मिदो भवति य इमां पठते कथां ॥ ७ ॥ ० १४ ॥

अतः संपूजनीयस्तु व्यासः शास्त्रोपदेशकः ।

गोभूहिरण्यवस्त्राद्यैर्भोजनैः सार्वकामिकैः ॥ १५ ॥

य एवं भक्तिपुत्रस्तु श्रुत्वा शास्त्रमनुत्तमं ।

पूजयेदुपदेशारं शैवं यदमवाप्नुयात् ॥ १६ ॥

पुराणश्रवणादेव अनेकभवसंचितं ।

पापं प्रशममायाति सर्वतीर्थफलं लभेत् ॥ १७ ॥

¹ सज्ञ^० B; सज्ञवा^० A.

* The MSS. keep the numbers after each second line, the odd line being thus left at the end.

इति श्रीस्कंदपुराणे तृतीयपरिच्छेदे (thus throughout; नागरसंज्ञे तृ० fol. 84b) हाटकेश्वरखेचमाहात्म्यनागरसंज्ञः ॥ संवत् १८५३ आश्विनशुक्ल १० भीमवासरे संपूर्णम् ॥ ग्रंथसंख्या १३८५० ॥

This MS., whilst much less correct than the other, is more convenient for reference, the chapters and different interlocutors being clearly marked by being written in red ink.

[COLL. OF FORT WILLIAM.]

3657.

423. Foll. 476 (counted 466; nos. 129-38 and 247 being used twice; and no. 171 passed over); size 12 in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Hāṭakeśvara-māhātmya. [B.]

Colophon: इति श्रीस्कंदपुराणे तृतीयपरिच्छेदे हाट-
केश्वरमाहात्म्ये पुराणश्रवणमाहात्म्ये नागरसंज्ञे समाप्तं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3658.

2679. Foll. 18; each intended to fold so as to form two leaves; size 8½ in. by 7½ in.; modern Telugu handwriting; 20-22 lines in a page, with a blank stripe across the middle.

Parvatakhaṇḍa, of the *Skandapurāṇa*; or rather a section thereof, the *Siddhavaṭasthalakalpa*, or *Śrīśailadakṣiṇadvārasthalakalpa*, a legendary account of Siddhavaṭa (on the Śrī-śaila). Rather incorrect.

It begins: श्रीसिद्धवटस्थलकल्पम् ॥ श्रीसूतः ॥

पूतं (? सुपूतं) जाह्नवीतीरे ब्रह्ममानससंभवः (० वं) ।

सनत्कुमारं योगीन्द्रं सिद्धयोगिप्रसेवितं ॥ १ ॥

महासिद्धाश्रमे रम्ये देशे कुंजे गुहांतरे ।

कुशास्तीर्णमहापीठे सुस्थितं योगचिंतनं ॥ २ ॥

दृष्ट्वा व्यासो महात्मानो^१ साक्षात्सवतीसुतः ।

तदागमं परीक्ष्येदं ब्रह्मपुत्रो महामतिः ॥ ३ ॥

^१ ० नं or ० सी.

प्रसुत्पन्नं ततः कृत्वा संपूज्य विधिवत्कृतः (० तं) ।

व्यासोत्थितं (!) योगिवरं ग्राह्यं सुखिण्या गिरा ॥ ४ ॥

श्रीवेदव्यासः ।

श्रीशैलदक्षिणद्वारस्थलकल्पं महामते ।

सर्वलोकहितायैव वद मे योगिपुंगव ॥ ५ ॥ ०

The tract consists of five *adhyāyas* of 85, 89, 70, 75 and 118 *śloka*s respectively.

It ends:

आयुरारोग्यमैश्वर्यं पुत्रपौत्रप्रवर्धनं ।

राज्यलभं शुभं सौख्यं विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ११८ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे श्रीमत्पर्वतसंज्ञे शिवाशिबरहस्ये व्यास-
सनत्कुमारसंवादे श्रीशैलदक्षिणद्वारस्थलकल्पे पंचमावरणस्थित-
देवसंज्ञनजपपूजाहोममाहात्म्यनिरूपणं नाम पंचमोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3659.

463. Foll. 236; folio, size 10½ in. by 17 in.; European paper; clear Devanāgarī writing; 25-27 lines in a page.

Prabhāsakṣhetramāhātmya, or simply *Prabhāsakhaṇḍa*, a section of the *Skandapurāṇa*, treating of the sacred places of Gujarāt and Surat. It begins (cp. *Bik. Cat.*, p. 215):

नारायणं नमस्कृत्य ० ॥

खेचं खेचवरं समर्थं^३ विमलं प्राभासिकं भासुरं

सोमेशः सुरसंयुतः क्षितिगतले यैर्विहितो होष्यते ।

ते तीर्त्वा विनतीतरं भवभयं भूत्याभिसंभूयिताः

स्वर्गं यानवतैः प्रयाति सुकृतेयैश्च संयोजिताः^३ ॥

प्रसरद्विदु(ह)नादाय शुद्धामृतमयात्मने ।

यद्विश्रुतस्वदेहाय नमश्चिन्मात्रमूर्त्ये ॥

सतीते सूतमनसं नैमिषेया महर्षेयः ।

पुराणसंहितां पुराणां पप्रच्छुर्लोमहर्षेय^४ ॥

नया सूत महापुङ्गे भगवान्प्रवक्षिष्यतः ।

इतिहासपुराणार्थं व्यासः सम्यगुपासितः ॥

^३ समेत *Bik. MS.*

^३ स्वर्गं यानवतैः प्रयाति सुकृतेयैश्च यज्ञिनः ॥ *Bik.*

^४ Prof. Aufrecht points out the identity of the introduction here beginning with vv. 2-8 of the first *adhyāya* of the *Kūrmapurāṇa*.

तस्य ते सर्वरोमाणि वचसा हृदितानि यत् ।
 द्वैपायनं तु भगवांस्ततो¹ भूद्रोमहर्षणः ॥
 भवते प्रथमं व्याजहार देवः स्वयं विभुः ।
 मुनीनां संहिता वक्तुं सूत पौराणिको कथां ॥
 त्वं हि स्वायंभुवे यज्ञे सुत्याहे वितते हरिः ।
 संभृतः संहितां वक्तुं व्यासेन पुरुषोत्तम ॥
 तस्माद्भवंतं पृच्छामः पुराणं स्कंदकीर्तितं ।
 प्रभासच्छेत्रमाहात्म्यं ब्राह्मी यात्रा श्रुता पुरा ॥
 अधुना बोध्यं वै रौद्रौ यात्रां सर्वार्थसंयुता ।
 वक्तुमर्हसि चास्माकं पुराणार्थविशारद ॥
 मुनीनां वचनं श्रुत्वा सूतः पौराणिकोत्तमः ।
 प्रणम्य शिरसा ग्राहं गुरुं सत्यवतीसुतं ॥

लोमहर्षण उवाच ॥

श्रीवत्साकं जगद्योनिं हरिर्मोकाररूपिणं ।
 सप्रमेयं गुरुं देवं निर्मलं निर्मेयाश्रयं ॥
 अहं शुचिपदं व्योमव्यापकं सर्वगं शिवं ।
 उदासीनं निरायासं निष्प्रपञ्चं निरंजनं ॥
 नूनं विंदुस्वरूपं तु ध्येयं ध्यानविवर्जितं ।
 अस्ति नास्तीति यं प्राहुः सुदूरं चांतिके च तत् ॥
 मनोयान्न परं धाम पुरुषाख्यं जगन्मयं ।
 हृत्पंकजसमासीनं तेजोरूपं निरिन्द्रियं ॥
 एवंविधं नमस्कृत्य परमात्मानमोश्वरं ।
 कथां वदिष्ये द्विविधां द्विशरीरां त्रयैव च ॥
 दिव्यभाषासमोपेतां वेदाधिष्ठानशोभितां ।
 पंचसंधिसमायुक्तां षडलंकारभूषितां ॥
 सप्तसाधनसंयुक्तां रसाष्टगुणरंजितां ।
 गुणैर्नैवभिराकीर्णो दशदोषविवर्जितां ॥
 विभाषाभूषितां तद्वदेकायज्ञो मनोहरा ।
 पंचकारणसंयुक्तां चतुष्कारणसंयुतां ॥
 पुनश्च द्विविधां तद्वद् ज्ञानसंदोहदायिनीं ।
 व्यासेन कथितां पूर्वं शृणुध्वं पापनाशिनीं ।
 यां श्रुत्वा पापकर्मणि गच्छेद्भि परमो गतिं ॥
 दुःखत्रयविनिर्मुक्तः सर्वोत्तमकविवर्जितः ।
 न नास्तिके कथां पुण्यामिमो ब्रूयात्कदाचन ॥
 अहं ध्यानाय शांताय कीर्तितेये(कीर्तिते) द्विजातये ।
 निषेकादिः श्मशानांतो मन्त्रैर्यस्यादितो विधिः ॥

¹ ? Read द्वैपायनस्य तु भगवांस्ततो.

तथैवार्थे अधिकारो ऽस्ति न्यायं³ नायस्य कस्यचित् ।
 चतुष्पञ्चावदानस्य विशुद्धब्राह्मणस्य च ॥
 श्रोतुमत्राधिकारो ऽस्ति शास्त्रे ऽस्मिन्वेदसंमिते ।
 कथां पुराणां प्रवरो देवदेवो महेश्वरः ॥
 नदीनां च यथा गंगा वशीनां ब्राह्मणो यथा ।
 अक्षराणां तु सर्वेषामोकारः प्रथमो यथा ॥
 पूज्यानां तु यथा माता गुरुणां तु यथा पिता ।
 तथैव सर्वशास्त्राणां पुराणं स्कंदकीर्तितं ॥
 पुरा कैलासशिखरे ब्रह्मादीनां च संनिधौ ।
 स्कंदं पुराणं कथितं पार्वत्यये पिताकिना ॥
 पार्वत्या वयमुत्सृज्याये(!) तेन नदीगणाय(नंदि⁰) वै ।
 नंदिनापि कुमाराय(!) तेन व्यासाय धीमते ॥
 व्यासेन तु समाख्यातं भवद्भ्यो ऽहं प्रकीर्तये ।
 यूपं मद्भावसंयुक्ता यतः सर्वे महर्षयः ।
 तेन मे भाषिता अद्भ्यभवतां(?)नवतां स्कंदसंहिता ॥

इति स्कंदे वृहत्प्रभासपुराणे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

शुभं यः कुरुः ॥

कथाया लक्षणं ब्रूहि गुणदोषान्सर्विस्तरं ।
 चार्वेयपौरुषेयाणां काव्यचिह्नपरोक्ष्यं ।
 कथं ज्ञेयं महापुढे श्रोतुमिच्छामहे तव ॥

सूत उवाच ॥

अहं संक्षेपतो वक्ष्ये पुराणानामनुक्रमं ।
 ततः पुराणमखिलं सर्वशास्त्रमयं भुवं ।
 नित्यं शब्दमयं पुण्यं शतकोटिप्रविस्तरं ॥
 निर्गतं ब्रह्मणो वक्ताद् ब्राह्मं⁴ वैष्णवमेव च ।
 शैवं भागवतं चैव भविष्यं नारदीयकं ॥
 मार्कंडेयमथाग्नेयं⁵ ब्रह्मवैवर्तमेव च ।
 लैंगं तथा च वाराहं स्कंदं वामनमेव च ॥

³ ? चायं.

⁴ One expects पात्रं here.

⁵ The present enumeration of the *Purāṇas* and *Upapurāṇas* corresponds on the whole to that given in the *Kūrmapurāṇa*, where some MSS. here read मार्कंडेयमथ ज्ञेयं cf. Aufrecht, Cat., p. 8a, l. 2; Wilson, *Vishṇup.*, transl., 2nd ed., i., p. xxiv., with Hall's statement that without the *Āgneya* there would be only 17 names. This, however, is only true if (as seems the case in the above list) the *Brahmāṇḍa* is not to be included among the 18; for the '*Saivam Bhāgavatam*' could scarcely have been intended for a single *Purāṇa*.

कौमं मातृ गारुडं च वायवीयमनंतरं ।
 अष्टादशं समुद्दिष्टं सर्वपातकनाशनं ॥
 एकमेव पुरा आसीद् ब्रह्मांडं शतकोटिधा ।
 ततो ऽष्टादशधा कृत्वा वेदव्यासो युगे युगे ।
 प्रस्थापयति लोके ऽस्मिन्साक्षात्पारायणशतः ॥
 अन्यान्यपुराणानि मुनीनां कथितानि तु ।
 तानि चः कथयिष्यामि संक्षेपादवधार्यतां ॥
 आद्यं सनत्कुमारोक्तं नारसिंहमतः परं ।
 तृतीयं नांदमुद्दिष्टं^१ कुमार्येण तु भाषितं ॥
 चतुर्थं शिवधर्मस्य साक्षात्तद्विशभाषितं ।
 दुर्वाससोक्तमाश्रयं नारदोक्तमतः परं ॥
 कापिलं मानवं^२ चैव तथैवोशनसेरितं ।
 ब्रह्मांडं वारुणं चान्यत्कालिकाह्वयमेव च ॥
 माहेश्वरं^३ तथा सावं सौरं सर्वार्थसंचयं ।
 पराशरोक्तं परमं मारीचं भार्गवाह्वयं ।
 एतान्यपुराणानि कथितानि द्विजोक्तमाः ॥ ०

Regarding the connection between the *Skandapurāṇa* and the *Prabhāsakhaṇḍa*, the *Sūta* remarks as follows here (fol. 3b):

स्कादं तु सप्तधा भिन्नं वेदव्यासेन धीमता ।
 एकाशीतिसहस्राणि शतं चैकं च संख्याया ॥
 तस्यादिमो विभागस्तु स्कंदमाहात्म्यसंयुतः ।
 माहेश्वरसमाख्यातो द्वितीये(०यो) वैष्णवस्य च ॥
 तृतीये(०यो) ब्रह्मणः प्रोक्तः मृष्टिसंक्षेपसूचकः ।
 काशीमाहात्म्यसंयुक्तश्चतुर्थः परिपठ्यते ॥
 रेवायां पंचमो भाग उज्जयिन्याः प्रकीर्तितः^४ ॥
 षष्ठः[ ] कल्याचनं विश्व(विश्वं)तापीमाहात्म्यसूचकः ॥
 सप्तमो ऽथ विभागो ऽयं स्मृतः प्रभासिको^५ द्विजाः ।
 सर्वे द्वादशसाहस्रं विभागाः साधिकाः स्मृताः ॥

^१ स्कादं^० ed. of *Kūrmāp.*; भादं^० Aufrecht, *l.c.*

^२ Both Aufrecht, *l.c.*, and the ed. of the *Kūrmāp.* here read चामनं, whilst most other works read indeed 'Mānavam.'

^३ In the list given in the *Pārāśara Upapurāṇa* (above, p. 1230a) the 'Vāsishtham Laingāsamjñam' is the same as our 'Māhesvaram'; cf. *Sūtasamhitā* (no. 3688).

^४ This is Prof. Aufrecht's suggestion for भागे साज्ज-यिन्या प्रकीर्तितं ॥ read by the MS.

^५ ? प्रभासत्रे MS.

अस्मिन्प्राभासिके सर्वो वर्त्यते क्षेत्रविस्तरः ।
 तीर्थानां चैव माहात्म्यं माहात्म्यं शंकरस्य च ॥
 अन्येषां चैव देवानां माहात्म्यं च प्रकीर्तितं ।
 इति भेदः पुराणानां संक्षेपात्कथितो द्विजाः ॥

There are upwards of 330 chapters (many of them very short), but they are not numbered. Cp. Rāj. Mitra, Bikaner Cat., p. 215.

It ends thus :

इति वस्त्रापपक्षेत्रमाहात्म्ये बलिनिग्रहः ॥ पार्वसुवाच ॥
 दक्षा स दक्षिणां दैत्यो गृहीत्वा किं जनादेनः ।
 चकार किं तदाचक्ष परं कीतूहलं हि मे ॥
 ईश्वर उवाच ॥

एवमुक्तः सुरैर्देवि गृहीत्वा मेदिनीं हरिः ।
 बलिं निर्वासयामास पूर्णं तु यज्ञकर्मणि ॥
 यज्ञात्ते दक्षिणां लब्ध्वा संपूर्णो ऽयमतो ऽश्वरः ।
 गृहीत्वा तद्वले राज्यं मनुषुषे नियोजितं ॥
 द्वीपांतरे च ते देव्या विष्णुना प्रेरिताः स्वयं ।
 पतालनिलया ये तु ते तत्रैव निवासिताः ॥
 देवानां परमो हर्षो जातो हि बलिनिग्रहे ।
 पुत्रमित्रकलत्राणि तज्ज्ञा प्राप्तो हिमाचलं ॥
 विधा परी संभवेवं(?) दध्यौ देवं जनादेनं ।
 परमात्मानमात्मानं द्रुष्टारं स्वहृदि स्थितं ॥
 तद्देहस्य हरिं ज्ञात्वा देवराजः समागतः ।
 बलिं पातालनिलयं ततश्चक्रे सुरेश्वरः ॥
 बलिदैत्यपुरभंशः संजातो बलिनिग्रहे ।
 निवासाय पुनश्चक्रे वामनो वामनस्थलीं ॥
 वामनेन पुरा यत्र कृतं पंचाग्निसाधनं ।
 तत्रस्य त्राघणं गार्ग्यं पप्रच्छ भगवान्हरिः ॥

अस्मिन्स्थाने मया कार्यं वैष्णवं नगरं सदा ।
 यत्र मुक्तिर्भवेच्छृणां प्रेतमुक्तिश्रयायने(?) ॥

उभावपि गतौ पूर्वं द्रष्टुं रैवतकिं(०तिकं) गिरिं ।
 परोक्षं तत्र भूभागं नगरार्थं नियुज्यते ॥

यतिधर्मेण वस्तुतः कुमुदाद्री पुरा कृतं ।
 चातुर्वर्णेन सर्वेण राज्यं तत्रैव रोच्यते ॥

वस्त्रापपक्षेत्रमाहात्म्यतः स्थापनीयं पुरं शुभं ।
 विष्णुना कारिता तत्र पुरी वामनसंज्ञिता ॥

दत्ता वै विप्रमुख्येभ्यः कारिता विप्रकर्मेणा ।
 सार्धकोटिस्तु तीर्थानां भद्रायामास्थितो विष्णुः ।
 पाताले वासितो बलिस्ते . . . भाविनि ॥
 सार्धकोटित्रयं प्रोक्तं मधुमता हरेः पुरे ।
 सर्वेषां विस्तरः प्रोक्तः प्रभासे वृद्धिसंज्ञके ॥
 वामनस्थली(!) स्थितो विष्णुः पाताले वासितो बलिः ।
 मधुमता माधवो देवः सर्वकामफलप्रदः ॥
 इति ते कथितं सर्वं प्रभासे रवियोजनं (च वि० Bik.) ।
 प्रोक्तं द्वादशसाहसं स्मरणात्सर्वसिद्धिदं ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे चतुरशीतिसहस्रसंहितायां रुद्रप्रोक्तप्रभा-
 सखेत्रयात्रायां प्रभासखंडः समाप्तो ज्यं ॥

The pagination of the MS. is interrupted after fol. 132 (or rather, fol. 133, no. 114 being used twice). After that one leaf is lost, and another hand seems to begin, counting first from 1-12 and then again from 1-24. The rest, from 1-67, is in the same hand again as the first 133 leaves. Here foll. 2, 7 and 30 are wrongly bound between 27 and 28, and fol. 30 does not properly fit into the text.

[H. T. COLEBROOKE.]

3660.

29b. Foll. 103; size 9½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1772 A.D.; twelve lines in a page.

Dvārakāmāhātmya of the *Prahlādasamhitā* of the *Skandapurāṇa*.

It begins: श्रीशौनक उवाच ॥

कथं सूत युगे सस्मिन् रौद्रे वै कलिसंज्ञिके ।

बहुपाखंडसमा(र.सं)कीर्णं प्राप्स्यामो मधुसूदनं ॥

See Cat. Bodl., no. 124.

Colophon: इति श्रीस्कंदपुराणे प्रह्लादोक्तसंहितायां
 द्वारकामाहात्म्ये प्रह्लादबलिसंवादे चतुस्त्रिंशो अध्यायः ॥ ० संवत्
 १८२९ वर्षे आषाढमासे शुक्लपक्षे एकादशीरविवासरे लिखितं
 वीरमग्रामवासिनाटीलकज्ञातीय भटकुंजरजी लिखितोऽयं ग्रंथः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3661.

2338. Foll. 230; size 10½ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Bṛihad-Brahmottarakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa*.

For a complete analysis of the work see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 126. The present MS. is not very correct. [GAIKAWAR.]

3662.

1432b. Foll. 75; size 12½ in. by 6 in.; good Devanāgarī writing of 1797 A.D.; 12-14 lines in a page.

Brahmottarakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa*, in 22 *adhyāyas*.

Its beginning is identical with that of the larger work. Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 127, 128; Rāj. Mitra, Not., viii., p. 19. The work has been repeatedly printed in India.

[H. T. COLEBROOKE.]

3663.

1211. Foll. 80 (one of which, no. 42, is wanting); size 12½ in. by 6 in.; legibly written, in modern Devanāgarī; twelve lines in a page.

Brahmottarakhaṇḍa, in 22 *adhyāyas*.

Bound up with it, between fol. 62 and 63, are three leaves, in the Bengālī character, size 19½ in. by 3 in., containing fragments of the beginning of a tantric work called *Bṛihat-tantra* (apparently specially extracted for this purpose), the first chapter turning on the subject of the *brahmāṇḍa*.

This extract begins: देवुवाच ।

देवदेव महादेव संसारार्णवतारक ।

कालसंख्या महादेव क्रमशः कथय प्रभो ॥

को वा नित्यो महादेव नमरं वा किल प्रभो ।
 स्थूलसूक्ष्मादि ब्रह्माख्यं श्रोतुमिच्छामि सांप्रतं ॥
 श्रीमहादेव उवाच ।
 प्राणप्रिये महेशानि यदुक्तं तत्त्वमुत्तमं ।
 नानातन्त्रविधानेन शृणुष्व कथयामि ते ॥
 बृहन्नन्त्रविधानेन आदौ तत् शृणु पार्ष्विति । etc.

And on the last page we read : इति बृहन्नन्त्रे
 शिवगौरीसंवादे ब्रह्मनिरूपणं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3664.

2550. Foll. 77, and an additional leaf
 between foll. 17 & 18; size 12½ in. by 6½ in.;
 fair Devanāgarī writing of 1785 A.D.; 12 or 13
 lines in a page.

The same work, in 22 *adhyāyas*.

Dated : संवत् १८४३ शाक १७०७ पौर्णमाससंवत्सरे
 ज्येष्ठमासे शुक्लपक्षे एकादश्यां भृगुवासरे तद्विने इदं पुस्तकं
 स्वामी शारदापुरी तस्य शिष्य अलक्षपुरी पत्रने ग्रामसिका-
 पुरवासी श्रीसदाशिवार्पणमस्तु ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3665.

44. Foll. 88; 8vo, size 9½ in. by 6½ in.;
 legibly written in the Bengali character, in
 1797 A.D.; 26-28 lines in a page.

Uttarakhaṇḍa of the *Śivapurāṇa*, ascribed
 to the *Brahmottarakhaṇḍa* of the *Skanda-
 purāṇa*; in 36 *adhyāyas*.

It begins :

वागीशो दक्षिणाङ्गादजनि मधुरिपूर्वामतो यस्य वेदा¹
 बाहोर्हो वै मुनीन्दैरजगत्तद्वैर्गीयते² सामगानैः ।
 गीर्वाणाः शक्रमुखा दितिमुत्सहिता यं विदुर्न स्वरूपो³
 यः कर्ता पाति हर्ता सकलजगदिदं शम्भवे स्मै नमो ऽस्तु ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 129.

¹ r. वेधा.

² r. मुनीन्दैरवनतहृदयैर्गीयते.

³ नो विदुष्यस्य रूपं Aufr.

In the 23rd *adhyāya* the *Purāṇas* are enu-
 merated (fol. 55b) in the same order as in the
Vishṇu (iii. 6) and the *Bhāgavata* (xii.) *Purāṇas*.
 From the *ślokas* characterizing the several
 works, we may extract :

यन्नु पूर्वोत्तरे लखे शिवस्य चरितं बहु ।
 शैवमेतत्पुराणं हि पुराणशा वदन्ति हि ॥
 भगवत्याश्च दुर्गायाश्चरितं यत्र वर्तते ।
 तन्नु भागवतं प्रोक्तं न तु देवीपुराणकं ॥

The connection of the work with the
Skandapurāṇa is not referred to in any of
 the colophons.

It ends :

एवं चतुर्दशीनक्तमाहात्म्यं कथितं तत्र ।
 सर्वपापहरं साक्षात्स्विलोकप्रदायकं ॥
 इमं नक्तविधिं तखे श्रुत्वा भक्तिपरायणः ।
 चतुर्दशीनक्तफलं प्राप्नोति नरसत्तमः ॥

इति श्रीशिवपुराणोत्तरखण्डे तस्त्रिंशद्वान्देवसंवादे चतुर्दशी-
 नक्तव्रतमाहात्म्यं षड्विंशोऽध्यायः ॥ श्रुत्वाऽऽत्मा १७१९ ॥ मार्गशीर्षे
 कृष्णपक्षे चन्द्रवासरे अष्टाविंशतिदिवसे दशदशसमये पुस्तकं
 समाप्तं ॥ शैव पुराणं साखरं श्रीरामजयत्रयचारिणः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3666.

2842d. Foll. 9 (paged 1-18); 4to, size
 9½ in. by 7 in.; coarse Indian paper; modern
 Telugu handwriting; 18-21 lines in a page.

Bhīmakhanda, a legendary account of the
Bhīmeśvara *līṅga* at Dracheram (*Drākshārāma*),
 in the Rājamahendri district (Wilson, Mack.
 Coll., 2nd ed., p. 139); in four *adhyāyas*, pro-
 fessing to form part of the *Skandapurāṇa*.

It begins :

श्रीमन्नौरीलतासिंह जटापल्लवशोभित ।
 विबुधाभीष्टफलदं शंभुकल्पद्रुमं भजे ॥

अथय ऊचुः ॥

विश्वसेन तथा काश्यामधिष्ठितो महामुनिः ।

उक्त्वा मोक्षपदं काशीं व्यासो मोक्षपदं हि नः ॥

शिष्यैः सहावसक्तुर्व किं वा तीर्थमसेवत ।
 तत्सर्वं वाग्विदां श्रेष्ठं वक्तुमर्हसि सूत नः ॥
 मृतः ॥ वाराणस्यां महेशस्य कौपीनचलितस्तदा ।
 प्राप्य गंगानदीतीरे शिष्यसंघसमन्वितः ॥
 मन्त्रुः सर्वधर्मज्ञः कृष्णद्वैपायनो मुनिः ।
 पितृष्व¹ यानि तीर्थानि तानि तीर्थानि तापसाः ॥^०

It ends :

ततो ऽगच्छं प्रणमुस्तं मुनिशिष्याः ससंभ्रमं ।
 भक्तिसौहार्दविनयैस्ते वैशंपायनादयः ॥
 अथ [ती तु] महात्मानो तुल्यभागा(०गौ) नदीतटे ।
 बिल्वकांतारमध्येंदुकांतशरीतशिलातपे ॥
 उपविष्टौ मुनिवरी द्वीपोद्भवपटोद्भवौ ।
 चक्रतुः प्रियसंलापैस्तौ किंचित्कालयापनं ॥
 इति स्कंदपुराणे श्रीभीमखंडे चतुर्थोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3667.

2686. Foll. 88; size 9½ in. by 4½ in.; fairly written in Devanāgarī; 9 or 10 lines in a page.

Śambhalagrāmamāhātmya, a legendary account of the shrines in and about Sambhalpur in Gondwana; in 27 *adhyāyas*, professing to form part of the *Bhūkhanda* of the *Skanda-purāṇa*.

It begins :

नारायणं नमस्कृत्य^० ॥ अगस्तिरुवाच ॥
 पार्वतीद्वयानंदं सर्वज्ञांगभव प्रभो ।
 किंचित्प्रभुमनाः स्वामिन् तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ २ ॥
 नंदग्रामस्य(नंदि^०) माहात्म्यं श्रुतं सर्वे विशेषतः ।
 शंभलस्य च माहात्म्यं सविशेषं वदस्व मे ॥ ३ ॥

स्कंध उवाच ॥

साधु साधु महाबुद्धे अगस्ते च द्विजोत्तम ।
 कुलोचितं ब्राह्मणानां भवतां प्रतिपादितं ॥ ४ ॥
 वेदाभ्यासः कृतः पूर्वं गुरुवश्चापि तोषिताः ।
 धर्मशास्त्रपुराणेषु श्रुत्वा धर्मस्त्वयादृतः ॥ ५ ॥

¹ r. पृथिव्या.

खालितं मुक्तिपुंजद्विरभुभं(?) मुक्तिवीचीभि^० नृशरीरिणा ।
 कोविदोऽस्ति भवानेव जीविते जीवितेतरं ॥ ६ ॥

कलेवरं पृतिगंधि सदैवाभुचिभाजनं ।

सुतीर्थपुण्यपुण्येन सम्यग्विनिमित्तं त्वया ॥ ७ ॥^०

It ends : स्कंद उवाच ॥

एतन्ने कथितं ब्रह्मन् शंभलस्य प्रदक्षिणं ।

मामेव च त्वया पृष्टं लोकोपकृतिहेतवे ॥ १ ॥^० ॥ २ ॥

तस्माच्छंभलमाहात्म्यं गोपनीयं प्रयत्नतः ।

नंदग्रामस्य(नंदि^०) माहात्म्यं कथितं शंभलस्य च ॥ १० ॥

अतः परं प्रवक्ष्यामि शालग्रामस्य चोत्तमं ।

माहात्म्यं कथयिष्यामि शृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ ११ ॥

यः शृणोति नरो नित्यं माहात्म्यं शंभलस्य च ।

अपुत्रो लभते पुत्रं धनहीनो धनं बहु ॥ १२ ॥

स्त्रियं लभते कामो स्त्री(?) स्त्रीकामो धर्मार्थं कर्मबंधनी ।

भद्रराज्यो लभेद्भ्राज्यं विरक्तो मोक्षमाप्नुयात् ॥ १३ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे भूषंडे नंदग्रामानंतरं शंभलग्राममाहात्म्ये
 अवलवर्णेन नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ समाप्तं शुभं संवत्
 १८६६ चाषाढकृष्णत्रयोदश्यां चंद्रवासे लिखितमिदं त्रिपाठी-
 नंदरामेण ॥

For two other MSS. of this treatise, consisting of only 24 *adhyāyas*, see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 125; Rāj. Mitra, Notices, v., p. 59 (the defective *śloka* of which, following the 1st in this latter MS., being the 18th of the present MS.). The matter contained in these two MSS. seems to correspond to *adhy.* 1-20 of our MS., their *adhy.* 5 and 6 corresponding to *adhy.* 5, and their *adhy.* 21-24 to *adhy.* 19 of this MS., where this main portion ends (fol. 72b): स्कंद उवाच ॥

नंदग्रामस्य माहात्म्यं हरेश्चैव द्विजोत्तम ।

कथितं च महाभाग शालग्रामं निशामय ॥

The remaining seven *adhyāyas* treat of the ceremony of *pradakṣiṇa*, or devotional circumambulation of *Vishṇu's* temple (*harimandira*), the Mahodaki (*Manikarnikā*) pond, and other sacred spots at, or near, Śambhalagrāma, to be performed especially on the two days of new-moon (*sinivālī-kuhū*).

This section begins : सगस्तिरुवाच ॥

भगवन्देव देवेश लोकनाथात्मज प्रभो ।
जगदीश जगदाधार संशयो ऽस्ति महात्मन ॥ १ ॥
तमहं प्रष्टुमिच्छामि त्वं मे वद वडानन ।
हरिमंदिरमाहात्म्यं कथितं मे कृपानिधे ॥ २ ॥
तीर्थानां च फलं पुण्यं सविस्तरमुदाहृतं ।
ज्ञाने दाने च पूजायां विधानं कथितं त्वया ॥ ३ ॥
न चात्र कथितः स्वामिन् प्रदक्षिणविधिमेव ।
तमहं श्रोतुमिच्छामि प्रसादात्तव सुव्रत ॥ ४ ॥

The great efficacy of the ceremony is illustrated by two stories, viz.: that of the wicked Brāhman *Gaṅgādatta*—of *Vaiśyagrāma* (*itīkhyātah*), near *Ahicchatra* in *Pāñcaladeśa*—and the pious *Vaiśya Dharmadāsa* of *Śambhalagrāma* (*adhy.* 22); and that of the profligate *Kaliṅga* king *Subāhu* who, when expelled by his three brothers (*Dīrghabāhu*, *Suratha*, and *Madhu*), betakes himself to the sacred village; and though he there continues his wild life to the end, the punishments of the 21 hells prove afterwards without effect on him, because of his having once performed the *pradakṣiṇa* ceremony (*adhy.* 25, 26).

[MACKENZIE COLLECTION.]

3668.

1682. Foll. 88; size 9½ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1755 A.D.; 13 or 14 lines in a page.

Mārgaśīrshamāhātmya, a *Vaiṣṇava* tract, on the rites to be performed during the month of *Mārgaśīrsha*, in 16 *adhyaṅgas*, professing to form part of the *Skandapurāṇa*.

It begins :

● देवकीनन्दनं कृष्णं जगदानन्दकारणं ।
भुक्तिमुक्तिप्रदं वंदे माधवं भक्तवत्सलं ॥ १ ॥
सूत उवाच ॥
श्रेतङ्गीपे सुखासीनं देवदेवं रमापतिं ।
चतुर्वक्त्रो नमस्कृत्य पप्रच्छ पितरं तदा ॥ २ ॥

ब्रह्मोवाच ॥

दुषीकेश जगद्वातः पुण्यश्रवणकीर्तन ।
प्रहस्य ब्रूहि मे देव सर्वत्र सकलेश्वर ॥ ३ ॥
मासानां मार्गशीर्षो ऽहमित्युक्तं भवता पुरा ।
तस्य मासस्य माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ४ ॥
को देवस्तस्य किं दानं कथं ज्ञानं विधिश्च कः ।
पुरुषैश्चात्र किं कार्यं भोक्तव्यं किं रमापते ॥ ५ ॥
वक्तव्यं किं तथा पूजा ध्यानं मंत्रादिकं च यत् ।
तत्र यत्कथ्यते कर्म तत्सर्वं ब्रूहि मे ऽच्युत ॥ ६ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥

साधु पृष्टं त्वया ब्रह्मन् सर्वलोकोपकारिणा ।
यस्मिन्कृते कृतं सर्वमिष्टापूर्तादिकं भवेत् ॥ ७ ॥
सर्वश्रेष्ठेषु यन्पुण्यं सर्वतीर्थेषु यत्फलं ।
तत्फलं समवाप्नोति मार्गशीर्षे कृते सुत ॥ ८ ॥
तुलापुरुषदानाद्यैर्यत्फलं लभते नरः ।
तत्फलं प्राप्यते पुत्र माहात्म्यश्रवणात्किल ॥ ९ ॥
यज्ञाभ्ययनदानाद्यैः सर्वतीर्थावगाहनेः ।
संन्यासेन च योगेन नाहं वश्यो भवे नृणां ॥ १० ॥
ज्ञानेन दानेन च पूजनेन
होमेन मौनेन जपादिभिश्च ।
वश्यो यथा मार्गशीर्षे च मासि
तथा न चान्येषु सुगुह्यमुक्तं ॥ ११ ॥
अन्यधर्मादिकं चोक्त्वा गोपितं मार्गशीर्षिकं ।
मत्प्राप्तेः कारणं मत्वा देवैः स्वर्गनिवासिभिः ॥ १२ ॥
ये केचित्पुण्यकर्माणां मनः भक्तिपरायणाः ।
तेषामवश्यं कर्तव्यं मार्गशीर्षे मदापनं ॥ १३ ॥

He then relates how he himself taught the Gopis to observe the *Mārgaśīrsha* rites. *Adhy.* 2. expounds the ceremonies to be performed during that month; 3. the *pundra* mark; 4. *taptamudrā*, etc.; 5. *pañcāmritasnapanam*; 6. *ghaṭṭānāda*; 7. the favourite flowers of *Hrishīkeśa*; 8. the *tulasī* plant; 9. *naivedyam*; 10. *naivedyānantarakāryam*; 11, 12. ceremonies performed on the 11th day; 13. do., on the 12th day; 14. *brāhmaṇapūjā*, *kṛishṇanāmakīrtanam*; 15. *kṛishṇadhyānam*, *mantram*, *bhāgavata-pāṭhaḥ*; 16. eulogy of *Mathurā*, as the most sacred of *tīrthas*.

It ends :

यथा ते कथितं [कार्यं] मार्गशीर्षे मम प्रियं ।
करोति यो नरो भक्त्या तस्य पुण्यफलं शृणु ॥
तीर्थायुतेषु यत्पुण्यं यत्फलं व्रतकोटिभिः ।
सर्वयज्ञेषु यत्पुण्यं तत्पुण्यं समवाप्नुयात् ॥
अपुत्रो लभते पुत्रं निर्धनो धनमेव च ।
विद्यार्थी च तथा विद्यां रूपार्थी रूपमाप्नुयात् ॥
ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसो क्षत्रियो विजयो भवेत् ।
वैश्यो निधिपतित्वं(?) शूद्रः श्रुध्येत पापकात् ॥
यदुल्लेभं च दुष्प्राप्यं त्रिषु लोकेषु मानदं ।
तत्सर्वं प्राप्नुयान्मर्त्यो सहोमासे न संशयः ॥
अतिदुर्लभा हि मद्भक्तिमेव वश्यकरो शुभा ।
सर्वा संप्राप्यते पुत्र सहोमासे न संशयः ॥
मम प्रीतिकरं मासं सर्वदा मम वल्लभं ।
सर्वं संप्राप्यते युष्मात्(?) पुत्र मत्प्रसादाच्चतुर्मुख ॥
किं बहुना प्रसादेन अवणात्कीर्तनाच्च मे ।
सर्वं संपूर्णं याति [न] न्यूनं च न संशयः ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे मार्गशीर्षमाहात्म्ये भगवद्ब्रह्मसंवादे षोडशो
ऽध्यायः ॥ १६ ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3669.

552. Foll. 191; folio, size 10½ in. by 17 in.;
European paper; large, clear Devanāgarī
writing; 22-24 lines in a page.

Revākhaṇḍa, or *Narmadākhaṇḍa*, of the
Skandapurāṇa, in 115 *adhyāyas* (counted as
125).

It begins :

मञ्जन्मार्तगर्भच्युतमदमदिरा[मोद]मन्नालिजालं
आनैः सिङ्गागनानां कुचयुगविगलकुङ्कुमासंगर्पिणं ।
सार्यप्रातर्मुनीनां कुच(र. कुश)कुसुमचयैश्चक्रतीरस्थनीरं ।
पापाद्भो नर्मदाभः करिकलभकराक्लातरंहस्तरंगं ॥ १ ॥
एकदा पर्वते रम्ये कैलासे सुरसेविते ।
नानापक्षिसमाकीर्णं नानाद्रुमलताकुले ॥ २ ॥
मंदाकिन्याः प्रवाहेण सर्वतः प्राचिते शुभे ।
ध्यानयोगपरै रम्ये मुनिभिः समधिष्ठिते ॥ ३ ॥
क्षिप्रोऽङ्गकारमिश्रेण विहङ्गविरुतेन च ।
निर्झराणां निनादेन सर्वतः प्रतिनादिते ॥ ४ ॥

तत्राजगाम भगवान् शिवो भुजगभूषणः ।
नानापेषाकृतिधरैः स्वगणैरन्वितस्तदा ॥ ५ ॥
फलान्यमृतकल्पाणि केचित्त्वादति वै गणाः ।
गर्जति केचिद्विनदति केचिन्नृत्यति केचिद्भुवि विप्रवतः ॥ ६ ॥
षदति केचिद्देवेशं केचिदायति हर्षिताः ।
दिव्यसिंहासनासीनं पार्वत्या सहितं हरं ॥ ७ ॥
तेषां मध्ये समुत्थाय स्कंदो वचनमब्रवीत् ।
कृताञ्जलिपुटो भूत्वा साष्टांगं प्रणिपत्य च ।
सृष्टिसंहारकर्तारं सुरासुरनमस्कृतं ॥ ८ ॥
ब्रह्मविष्णुवन्द्यवन्दं भक्तानां भक्तवत्सलं ।
त्रिनेत्रं नीलकण्ठाय ज्ञाताज्ञातस्वरूपिणे ॥ ९ ॥
ईश्वराय विनाशाय सप्तलोकनिवासिने ।
नमः काताधिदेहाय गजचर्मोषगुण्डिने ॥ १० ॥
स यो वामस्तथा घोरः पुरुषपतये नमः ।
ईशानपरमेशाय सदाशिव नमो ऽस्तु ते ॥ ११ ॥
शृग्यजुःसामरूपाय अथर्वाय नमो ऽस्तु ते ।
नमः कालाग्निरूपाय सप्तलोकनिवासिने ॥ १२ ॥ ०१४ ॥
जिह्वाचपलभावेन खेदितो ऽसि मया प्रभो ।
क्षमस्व मम ईशान अज्ञानाऽज्ञानतो ऽपि वा ॥ १५ ॥

श्रीईश्वर उवाच ॥

वरं वृणीष्व भद्रं ते स्तवेनानेन सुव्रत ।
ददामि ते न संदेहो वरं मनसि कौक्षितं ॥ १६ ॥

स्कंद उवाच ॥

यदि तुष्टो ऽसि मे तात वरं दातुं ममेच्छसि ।
उत्तरे तु दशाभागे हर्म्या हेममयाः शुभाः ॥ १७ ॥
शतं भौमास्तु विस्तीर्णा हेमप्राकारतोरणाः ।
नानामणिसुमुक्ताढ्या वज्रवैडूर्यमंडिताः ॥ १८ ॥
तत्रोपधुरवाणी [च] वेणुवोणा सहस्रशः ।
प्रेक्षणीयैर्नृत्यगोतैर्दिव्यकौतुभनोहरैः ॥ १९ ॥
कस्यैतानि गृहाण्येति मेरोरुत्तरतः शिव ।
त्वत्प्रसादात्तदिच्छामि परं कौतूहलं मम ॥ २० ॥

श्रीशिव उवाच ॥

शृणु स्कंद सुरप्रेष्ठ कथ्यमानं निबोध मे ।
मृगस्थानपुरे ये वै राहुसूर्यसमागमे ॥ २१ ॥ ०

The following may serve as an index to
the work : 2. *ādikalpaḥ*; 3-5. *dvitīyaḥ*, *catur-*
thaḥ, *avatārah*; 6. *narmadāmāhātmyam*; 7.
aśvatīrtham; 8. *tripurī*; 9. *markaṭīrtham*;

10, 11. *mataniga*(*ṛishi*)*vyākhyānam*; 12. *gaṅgā-jalātīrtham*; 13. *matsyēśvaratīrtham*; 14. *śuśkatāpī*; 15. *kārtavīryopākhyānam*; 16, 17. *nāgeśvaratīrtham*; 18. *janakayajnaḥ*; 19. *saptasārasvataḥ gandharvaḥ*; 20. *brahmahatyā-paricchedaḥ*; 21. *kubjā*; 22. *vilvāmraṣṭapattīḥ*; 23. *harikeśakathanam*; 24. *revākubjāsamgamah*; 25. *māheśvaratīrtham*; 26. *gardabheśvaratīrtham*; 27. *karamardeśvaratīrtham*; 28. *māndhātūr upākhyānam*; 29. *amareśvaratīrtham*; 30. *catuḥsamgamah*; 31. *pañcaliṅgatīrtham*; 32. *brāhmaṇasya (jābālek) striyā saha svargā-rohaṇam*; 33. *pātāleśvaraḥ*; 34. *īndradymna-yajñe nīlugaṅgāvātārāḥ*; 35. *vaidūryaparvataḥ*; 36. *kapilāvatārāḥ*; 37. *kalpāntadarśanam*; 38. *cakrasvāmīvarṇanam*; 39. *vīmalesvaratīrtham*; 40. *sūtrayāgavarṇanam*; 41. *kāverī*; 42. *vegā*; 43. *eraṇḍīsamgamah*; 44. *durvāsācaritram*; 45. *śalyāviśalyā nadī*; 46. *bhṛīgupatanam*; 47. *omkāramahimā*; 48. *pañcabrahmātmakāḥ stavah*; 49. *vārāhasvargārohaṇam*; 50. *kapilāsamgame dhundhumāropākhyānam*; 51. *mucukundakuvalayāśvasvargārohaṇam*; 52. *narakavarṇanam*; 53. *narakalakṣhaṇam*; 54. *karmagatīvarṇanam yamena*; 55. *godānamahimā*; 56. *mātāṅgāśramatīrtham*; 57. *narmadāmāhātmyam*; 58. *śivalokavarṇanam*; 59. *śivamahimā*; [60–69 left out;] 70. *vānarahemadehaḥ*; 71. *raṇḍidevo rājā*; 72. *mātristutiḥ*; 73. *kubjā*; 74. *viśṇukīrtanam*; 75. *narmadāmāhātmyam*; 76. *asokavanikā*; 77. *vāgīśvarapuram*; 78. *vārāhamahimā*; 79. *śambhustutiḥ*; 80. *yayātīśuklatīrtham*; 81. *dvīpeśvaratīrtham*; 82. *viśṇustutiḥ*; 83. *meghanādaliṅgam*; 84. *dārutīrtham*; 85. *devatīrtham*; 86. *dāruvanaprasaṅge narmadeśvarakīrtanam*; 87. *karaṇjeśvaratīrtham*; 88. *kuḍaleśvaratīrtham*; 89. *pippaleśvaratīrtham*; 90. *guhyāvatīrtham*; 91. *pañcaliṅgamahimā*; 92. *mṛikandāśramah*; 93. *harīṇeśvaraḥ*, *vāṇeśvaraḥ*, *lubbhakeśvaraḥ*, *dhanurīśvaraḥ* and *rāmeśvaraḥ*,

5 *lingāni*; 94. *andhakavadhaḥ*; 95. *andhakavadhavarapradānam*; 96. *tūlabhedotpattīḥ*; 99. *dirghatāpā ṛishīḥ*; 100. *citrasena ṛishīḥ*; 101. *śabarasvargārohaṇam*; 102. *bhānumatīsvargā-rohaṇam*; 103. *arkatīrtham*; 104. *ādityeśvara-tīrtham*; 105. *agastyatīrtham*; 106. *bhaṣmāṅga-vadhaḥ*; 107. *maṇināgatīrtham*; 108. *gopāleśvaratīrtham*; 109. *śaṅkhacūdātīrtham*; 110. *parāśareśvaratīrtham*; 111. *nandīrtham*; 113. *hanūmadīśvaratīrtham*; 114. *urasamgame so-manāthatīrtham*; 115. *kapileśvaratīrtham*; 116. *cakratīrtham*; 117. *candrādityeśvaratīrtham*; 118. *yamahāsatīrtham*; 119. *vyāsatīrtham*; 120. *prabhāsatīrtham*; 121. *mārkaṇḍeśvara-lingam*; 122. *manmatheśvaratīrtham*; 123. *eraṇḍatīrtham*; 124. *cakratīrtham*; 125. *revā-caritam*.

Besides the names here enumerated, many more *tīrthas* and legends are, however, referred to in the body of the work, the colophons, as a rule, mentioning only the last of those treated of in each chapter. It ends:

इति ते ऽलिलमाख्यातमाख्यानं नार्नेदं नृप ।
सर्वसस्यसमायुक्ता मही पादे या(१) महोत्तले ॥
यद्यदिदं भवेत्तत्र तदेव अद्वया पर ।
अद्वयापूतं च यत्कर्म तदेवात्र परच च ॥
कर्तारमुपतिष्ठेत् न संदिग्धं न नास्तिकं ।
इति ते ऽलिलमाख्यातमाख्यानं नार्नेदं नृप ॥
कुरु त्वमास्तिको भूत्वा रेवातीर्थोद्योगाहं ।
भुक्तिमुक्तिं च लभ्यासि राज्यं च हतकंटकं ॥
रेवाप्रभावादचिरान्ता कुरुष्वान्न संशयं ॥

सूत उवाच ॥

तच्छ्रुत्वा राजशार्दूलो मार्कण्डेयस्य भाषितं ।
अथै दस्त्वा यथान्यायं पूजयित्वा ऋषींस्तदा ।
अथैर्गजैश्च रत्नैश्च ऋषिभिः सह धर्मराट् ॥
तीर्थयात्रां चकारानु नर्मेदायां युधिष्ठिरः ।
उत्तरे दिशि च तीरे नर्मेदाया महात्मना ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे रेवालंके युधिष्ठिरमार्कण्डेयसंवादे रेवाचरितं
शतसुतर[thus generally after 100]पंचविंशतितमो
ऽध्यायः ॥ इति नर्मेदासंकेत समाप्तं ॥

For another MS. of this work, apparently differing considerably from the text of the present MS., see Raj. Mitra, Notices, v., p. 42.

[H. T. COLEBROOKE.]

3670.

644a. Foll. 87 (counted 86; no. 45 being double); size 13 in. by 6½ in.; careless Devanāgarī writing of 1795 A.D.; eleven lines in a page.

Vaiśākhamāhātmya of the *Skandapurāṇa*, in 24 *adhyāyas*, devoted to the religious ceremonies to be performed in honour of *Vishṇu* in the month of *Vaiśākha*. Rather incorrect.

It begins: स्मृत उवाच ॥

भूयो ऽर्धगभुवं राजा ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ।

पुण्यं माधवमासस्य माहात्म्यं¹ पर्यपृच्छत ॥ १ ॥

संचारीष उवाच ॥

सर्वेषामपि मासानां त्वत्तो माहात्म्यमंजसा ।

श्रुतं मया पुरा ब्रह्मन् यदा चोक्तं तदा त्वया ॥ २ ॥

वैशाखः प्रवरो मासो मासेष्वेतेषु निश्चितः ।

इति तस्माद्विस्तरेण माहात्म्यं माधवस्य च ॥ ३ ॥

श्रोतुं कौतूहलं विद्वत्² कथं विष्णुप्रियो ह्यसौ ।

केचिद्³ विष्णुप्रिया धर्मा मासे माधववत्सभे ॥ ४ ॥ ०

It ends:

लिखितं पुस्तकं षेष्ठा गृहे तिष्ठति मानद ।

तेषां मुक्तिः समाख्या⁴ हि किमु तच्छ्रवणात्मना ॥ ६८ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे वैशाखमाहात्म्ये चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

The work has been printed several times at Bombay. The edition of 1879 (which alone has been consulted) counts 25 *adhyāyas*; *adhy.* 12 of the MS. (vv. 188) being there divided into two (12 and 13, of 38 and 72 vv. resp.).

[H. T. COLEBROOKE.]

¹ माधवमाहात्म्यं नारदं ed.

² r. के च.

³ ब्रह्मन् ed.

⁴ करस्या ed.

3671, 3672.

1431, 238. Foll. 171 & 186; size 12½ in. by 6½ in.; fairly written, in Devanāgarī, by three different hands, up to 1804 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Śivarahasyakhaṇḍa, of the *Śaṅkarasamhitā* (cf. *Agastyasamhitā*) of the *Skandapurāṇa*.

The work is divided into seven *kāṇḍas*, four of which are contained in the first, and three in the second volume.

1. *Sambhava-kāṇḍa*, in 50 *adhyāyas* (foll. 80), begins:

सौकारनिलयं देवं गजवक्त्रं चतुर्भुजं ।

पिचिंडिलमहं वंदे विघ्नेशं गणनायकं ॥ १ ॥

सुमुखश्चैकदंतश्च कपिलो गजकर्णकः ।

लंबोदरश्च विकटो विघ्ननाशो विनायकः ॥ २ ॥

भूयःकेतुर्गणाध्यक्षो भालचंद्रो गजाननः ।

वक्रतुंडः सूर्यकर्णो हेरंबः स्कंदपूजेन ॥ ३ ॥

षोडशैतानि नामानि यः पठेच्छृणुयादपि ।

विद्यारंभे विवाहे च प्रवेशे निर्गमे तथा ॥ ४ ॥

संग्रामे संकटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते ।

सुब्रह्मण्यं प्रणम्याहं सर्वज्ञं सर्वगं सदा ॥ ५ ॥

सभीक्ष्णितार्थैस्त्रय्यं प्रवक्ष्ये नामषोडशं (१०३) ।

प्रथमो ज्ञानशक्त्यात्मा द्वितीयः स्कंद एव च ॥ ६ ॥

अग्निभूयतृतीयः स्याद्वाहुलेयश्चतुर्थकः ।

गोगेयः पंचमो विद्यात् षष्ठः शरवणोद्भवः ॥ ७ ॥

सप्तमः कार्तिकेयः स्यात् कुमारः स्यादष्टमकः ।

नवमः षष्ठमुखश्चैव तारकारिदेश स्मृतः (!) ॥ ८ ॥

सेनात्येकादशश्चैव गुहो द्वादश एव च ।

त्रयोदशो ब्रह्मचारी षष्ठमातुरश्चतुर्दशः ॥ ९ ॥

क्रौंचभित्त्यचदशकः षोडशः शिखिवाहनः ।

एतत्षोडशनामानि जपेत्सम्यक् सदादरं ॥ १० ॥

विवाहे दुर्गमे मार्गे दावाग्नौ गिरिगह्वरे ।

कवित्वे च महाशास्त्रे विज्ञानार्थी फलं लभेत् ॥ ११ ॥

कन्यार्थी लभते कन्यां जयार्थी लभते जयं ।

पुत्रार्थी लभते पुत्रं धनार्थी लभते धनं ॥ १२ ॥

आयुरारोग्यवश्यं च धनधान्यसुखावहं ॥ हरिः ओम् ॥

पुरा काश्यां चतुर्वक्त्रस्तताप परमं तपः ।
 सप्तकामः प्रजाः सर्वाः कृपया परमेष्ठितुः ॥ १ ॥
 तस्मिन्महेशचरणपरिचर्यापरायणे ।
 मुनयः कतिचित्सुखे स्थित्वा गार्हस्थ्य उत्तमे ॥ २ ॥
 वैखानसाश्रमे तमुं तपो नियतमानसाः ।
 प्रापुस्तन्निकटं प्रष्टुं तदहं स्थानमुत्तमं ॥ ३ ॥
 ततस्तमभिवाद्यैतेऽपृच्छन्प्राज्ञलयो विधिं ।
 देव कुत्र वयं स्थित्वा वानप्रस्थपरायणाः ॥ ४ ॥
 तपः कुर्मो वदैतत्त्वं नमस्ते प्रपितामह ।
 इति तेषां समाकर्ण्य वचनं वारिजासनः ॥ ५ ॥
 ध्यात्वा मुहूर्तमादाय कुशकूर्चं मनो व्यधात् ।
 तानालोक्याह यवानः शीर्यते निर्जने वने ॥ ६ ॥
 तद्धनं वः क्षमं कर्तुं तप इत्यनुशास्य तान् ।
 विससर्ज तदा ब्रह्मा शिवं ध्यात्वा शिवामपि ॥ ७ ॥
 ततस्तु नेमिः सा क्वापि चारुस्रष्टृशिलातले ।
 शीर्यो तैरन्वितारख्ये तद्धनं तेन निर्मितं ॥ ८ ॥
 गंगा हिमवतो यत्र चंद्रमंडलनिःसृता ।
 अवतीर्यावनीभागे भगीरथपदानुगा ॥ ९ ॥
 शोभोः कपर्देविलसत्कृतमालासुगंधिनी ।
 तया तं नैमिषं पुण्यं सर्वलोकैकपावनं ॥ १० ॥ ० १४ ॥
 तत्र सर्वं समाकर्ण्य समारब्धं मुनीश्वरैः ।
 मुनेः सत्यवतीसूनोरंतेवासी तपोनिधिः ॥ १५ ॥
 मृतः पौराणिकः श्रीमान् पुरारिचरणप्रियः ।
 संप्राप तरसा तेषां मुनीनां भाग्यगौरवात् ॥ १६ ॥
 तं दृष्ट्वा ते मुनिश्रेष्ठाः प्रीतिकण्टकितत्वचः ।
 सपर्यया तदा मृतं ते सर्वे पर्यपूजयन् ॥ १७ ॥
 निर्दिष्टमानसं भजे तत्पुत्री मुदितातरः ।
 मृतः पौराणिकः श्रीमान् समयमानमुखोबुजः ॥ १८ ॥
 तदा तमनुकूलाभिर्वाग्भिस्ते वाग्विदा वर ।
 प्रीतिं विधाय तेऽपृच्छन् कथाः पौराणिकाः पुभाः ॥ १९ ॥
 मुनयः ॥
 वयं नैमिषमासाद्य कृताधी वचनाद्विधेः ।
 तदिदानीं वदास्माकं स्कंदस्य चरितं महत् ॥ २० ॥ ०

In the 2nd *adhyāya* we find the following enumeration of the *Purāṇas*, with a statement regarding the subdivisions of the *Skandap.*:

भूत्वा नारायणो व्यासः सत्यवत्याः सुतो महान् ।
 संक्षिप्य चतुरो वेदान् स मुनिर्वादरायणः ॥ २५ ॥

वैलादिभ्यो विभज्यमानं पृथक्पृथगसंकरं ।
 दशधा चाष्टधा कृत्वा पुराणानि मुनीश्वराः ॥ २६ ॥
 मयं करुणया प्रादाद्गुरुः सत्यवतीसुतः ।
 ब्राह्मं पार्श्वं वैष्णवं च शैवं भागवतं तथा ॥ २७ ॥
 भविष्यं नारदीयं च मार्कण्डेयमतः परं ।
 आग्नेयं ब्रह्मवैवर्तं लिंगं वाराहमेव च ॥ २८ ॥
 स्कंदं च वामनं चैव मात्स्यं कीर्तिं * च गारुडं ।
 ब्रह्मांडं चेति पुराणोऽयं पुराणानामनुक्रमः ॥ २९ ॥
 तत्र शैवानि शैवं च भविष्यं च द्विजोत्तमाः ।
 मार्कण्डेयं तथा लिंगं वाराहं स्कंदमेव च ॥ ३० ॥
 मात्स्यमन्यतथा कीर्तिं वामनं च मुनीश्वराः ।
 ब्रह्मांडं च दशेमानि त्रीणि लक्षाणि संख्यया ॥ ३१ ॥
 यंचानां महिमा सर्वैः शिवस्यैव प्रकाश्यते ।
 असाधारणया मूर्त्या नास्मा साधारणेन च ॥ ३२ ॥
 वदंति शिवमेतानि शिवस्तेषु प्रकाश्यते ।
 विष्णोर्हि वैष्णवं तच्च तथा भागवतं तथा ॥ ३३ ॥
 नारदीयपुराणं च गारुडं वैष्णवं विदुः ।
 ब्राह्मं पार्श्वं ब्रह्मणो द्वे अग्नेराग्नेयमेककं ॥ ३४ ॥
 सवितुर्ब्रह्मवैवर्तमेव महादश स्मृतं ।
 चत्वारि वैष्णवानोऽश्विष्णोः साम्यपराणि वै ॥ ३५ ॥
 ब्रह्मादिभ्योऽधिकं विष्णुं प्रवदंति जगत्पतिं ।
 ब्रह्मविष्णुमहेशानां साम्यं ब्राह्मे पुराणके ॥ ३६ ॥
 अन्येषामधिकं देवं ब्रह्माणं जगतां पतिं ।
 प्रवदंति दिनाधीशं ब्रह्मविष्णुशिवान्मकं ॥ ३७ ॥ ० ४३ ॥
 तच्च स्कंदं प्रवक्ष्यामि पुराणेषु त्रयोदशं ॥ ४४ ॥
 संहिताभिस्तथा षड्विंशैर्यैर्वैविराजितं ।
 दश शैवपुराणानि सांख्यिकानि विदुर्बुधाः ॥ ४५ ॥
 अद्वेयानि द्विजवरैस्तेषां धर्मोस्तु तच्च यत् ।
 सत्त्वं शुक्लं समादिष्टं सुखं ज्ञानास्पदं तु यत् ॥ ४६ ॥ ० ५३ ॥
 तेष्वपीदं मुनिश्रेष्ठाः स्कंदं सुखदमुत्तमं ।
 सर्ववेदांतरसारस्य पंचाशत्संमंडितं ॥ ५४ ॥
 आद्या सनत्कुमारीया द्वितीया मृतसंहिता ।
 ब्राह्मी तु संहिता पञ्चाशुरीया वैष्णवी मता ॥ ५५ ॥

* In most other works the *Kaurma* is placed before the *Matsya*.

पंचमी शांकरो ज्ञेया सौरी षष्ठी तु संहिता ।
 आद्या तु पंचपंचाशत्सहस्रैः * श्लोककैर्युता ॥ ५६ ॥
 द्वितीया संहिता विप्राः षट्सहस्रैरलंकृता ।
 त्रिसाहस्रैर्युता त्राद्वी पंचभिर्वैष्णवी युता ॥ ५७ ॥
 त्रिंशद्भिः शांकरो युक्ता खंडैश्चैकदशभिस्तथा ।
 षष्ठी तु सौरी संयुक्ता सहस्रेणैककेन सा ॥ ५८ ॥
 ग्रंथलक्षयुतं स्कांदं पंचाशत्संज्ञमंडितं ।
 तदद्य संप्रवक्ष्यामि युष्मभ्ये विप्रपुंगवाः ॥ ५९ ॥
 तत्र या संहिता प्रोक्ता शांकरो वेदसंमिता ।
 त्रिंशत्सहस्रैर्यथानां विस्तरेण सुवितृता ॥ ६० ॥
 आदौ शिवरहस्याख्यं खंडमद्य वदामि वः ।
 तत्तयोदशसहस्रैः सप्तकांडैरलंकृतं ॥ ६१ ॥
 पूर्वैः संभवकांडाख्यो द्वितीयस्त्वामुरः स्मृतः ।
 माहेंद्रस्तु तृतीयो हि युद्धकांडस्ततः स्मृतः ॥ ६२ ॥
 पंचमो देवकांडाख्यो दशकांडस्ततः परं ।
 सप्तमस्तु मुनिश्रेष्ठा उपदेश इति स्मृतः ॥ ६३ ॥
 तत्र सर्वगुहस्यैव चरितं वर्णितं पुरा ।
 विक्रमं तस्य सेनान्यो व्यासेन मुनिना द्विजाः ॥ ६४ ॥
 इदमिह विबुधानामातिमोहापनोदं
 प्रकटितमनुभावं कीर्तयत्येष नित्यं ।
 श्रुतिपुटमधु(श्रुतिपठमनु B) भूयो भूय द्वाद्रिपते
 भुवि सुतपन्पुप्लीवंधुमित्रै रमते ॥ ६५ ॥

II. *Āsurakāṇḍa*, in 15 *adhyāyas* (foll. 26),
 begins :

अर्धे श्रीशिवप्रियं देवं देवानामधिदैवतं ।
 भजे ऽहं विघ्नराजं ते विघ्नहंतारमभ्ययं ॥ १ ॥
 कविं कवीनामीशानं गणानां गणनायकं ।
 वक्रतुंडं महाकायं विघ्नेशं ते नमाम्यहं ॥ २ ॥
 कार्ष्णिकेयं महासेनं कुमारं पुष्करस्रजं ।
 नमामि केकिर्कठस्थं किंकिणीनादमेदुरं ॥ ३ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

भगवन्सूत सर्वज्ञ पुराणार्थविशारद ।
 शूरस्य सिंहवक्त्रस्य तारकस्य महौजसः ॥ ४ ॥

* Cp. the statement in the *Sūtasamhitā* : ग्रंथतश्चैव
 षट्त्रिंशत्सहस्रेणोपलक्षिता । आद्या तु संहिता विप्रा द्वितीया
 षट्सहस्रका ॥

अन्येषामपि दैवानामुत्पत्तिं च तथा क्रियां ।
 विस्तरेण वदाद्य त्वं शुश्रूषा महती च नः ॥ ५ ॥

सूत उवाच ॥

शृणुध्वमृषयः सर्वे कुमारायामिति जसे ।
 उक्तं गोप्यतिना पूर्वं तद्वो वक्ष्याम्यनुक्रमात् ॥ ६ ॥
 अस्ति दैत्यगुरुः कश्चित् काश्यपाख्यस्तपोधनः ।
 ब्रह्ममृनुजितक्रोधः सत्यवाग्धर्मतत्परः ॥ ७ ॥ ०

III. *Viramāhendra-kāṇḍa*, in 7 *adhyāyas*
 (foll. 13), begins : श्रीशंकर उवाच ॥

अथ वाचं निशम्यायं स्कंदस्तां गुरुणोदितां ।
 वीक्ष्यैनं करुणादृष्ट्वा तिष्ठेत्साह तदा द्विजाः ॥ १ ॥
 ततः प्रोवाच वचनं ब्रह्मविष्णुपुरोगमान् ।
 देवानवेक्ष्य सेनानीर्हिंताथं अवर्णप्रियं ॥ २ ॥
 शृणुध्वममराः सर्वे ब्रह्मविष्णुपुरस्कृताः ।
 शूरं सवांधवं हत्वा स्थापयिष्यामि वो भुवः ॥ ३ ॥
 प्रेम्पस्तदर्थं को वा स्याद्भूतस्तस्य बलाबले ।
 उन्नतिनिष्ठतां ज्ञातुं मर्मज्ञो वा विचक्षणः ॥ ४ ॥
 तदाकर्ण्य वचः सर्वे वीरबाहुं बलोकटं ।
 निश्चिन्त्यानुमतिं लब्ध्वा स्कंदस्यैनं सुरोत्तमाः ॥ ५ ॥ ०

IV. *Yuddhakāṇḍa*, in 35 *adhyāyas* (foll. 52),
 begins : सूत उवाच ॥

भानुकोपस्तु निर्गत्य रथमारुह्य तत्स्थितात् ।
 गत्वा गेहं स्कंदं बुद्ध्वा कवचवस्त्रनिधुरं ॥ १ ॥
 तूष्णीरविलसत्पृष्ठभागः सङ्गलसत्करः ।
 अंगुलिचाणूरमणीयोऽंगुलीभिर्मनोहरः ॥ २ ॥
 गोधाचर्मोवृतात्सीयमणिबंधोत्तरस्थलः ।
 तप्तजालूनदोद्भास्यतीतांबरपरिष्कृतः ॥ ३ ॥
 वीरपट्टावृतस्तद्वज्रानाभरणभूषितः ।
 द्रोणप्रसूनव्यरुचहामोहामप्रभावतः(?) ॥ ४ ॥ ०

V. *Devakāṇḍa*, in 7 *adhyāyas* (foll. 14),
 begins : सूत उवाच ॥

अथ वीक्ष्य गुहो देवान् जयंतप्रमुखानिह ।
 बंधितानानयेत्साह वीरबाहुं तदामुरैः ॥ १ ॥
 स तथेति विनिर्गत्य गुहाज्ञां शिरसा वहन् ।
 जयंतादीनवाप्याय बंदितस्त्वैमेहाबलः ॥ २ ॥
 वृक्षांतमुक्त्वा तान् शीघ्रादानयित्वा समागतः ।
 प्रणम्य ते गुहं दृष्ट्वा स्तुतिं चक्रुस्तपो तदा ॥ ३ ॥

तानुवाच कृपाभोधिः सुखिनो भवताभुना ।
स्वर्गभोगान्यथापूर्वं भुक्त्वा यूयमिति द्विजाः ॥ ४ ॥
कृताशिषो जयंतादिदेवाः परमया मुदा ।
प्रणेमुर्दिद्रमभ्यासे स्थितमग्नीभुवस्तदा(1) ॥ ५ ॥ ०

vi. *Dakṣhakāṇḍa*, in 40 *adhyāyas* (foll. 50),
begins : चक्षुः ॥

दक्षाध्वरस्त्वया प्रोक्तः पुरा सूत तपोधन ।
जयंतायेद्रुपुत्राय समासेन बृहस्पतिः ॥ १ ॥
प्रोक्तवानिति ते भूयो विस्तराद्भक्तुमर्हसि ।
तदेतेषां वचः कर्णे कृत्वा ग्राह्यः शृणुष्वरः ॥ २ ॥
शृण्वन्तु ब्राह्मणाः सर्वे भवन्तो ब्रह्मविज्ञमाः ।
सत्यलोके पुरा ब्रह्मा सर्वदेवैस्तपोधनेः ॥ ३ ॥
शृष्विभिर्देशभिः पुत्रैः प्रजापतिभिरास्थितः ।
दक्षो ज्यैष्ठ्यं प्रथमस्तस्य पुत्राणां ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ४ ॥ ०

vii. *Upadeśakāṇḍa*, in 85 *adhyāyas* (foll. 122), begins :

विष्णुश्चरं विष्णुवंशं विमलज्ञानबोधकं ।
उपदेशपादपूर्वार्थमुमापुत्रं नमाम्यहं ॥ १ ॥

चक्षुः ॥

अस्ति मेरोरुदगभागे महाकैलासपर्वतः ।
समीपतोऽडभिज्ञेश्वर भवतेति समीरितं ॥ २ ॥
किंरूपो ज्यमृषिश्चेह किंप्रमाणः किमुच्चयः ।
एतत्सर्वं विशेषेण वक्तुमर्हसि तापस ॥ ३ ॥

सूत उवाच ॥

इति तेषां वचः श्रुत्वा ग्राह्यं पौराणिकोत्तमः ।
शृणुष्व ब्राह्मणाः सर्वे गुह्याद्गुह्यतरं परं ॥ ४ ॥
अस्ति मेरोरुदगभागे महाकैलासपर्वतः ।
सावस्य सगणस्यायं सभक्तस्येदुमौलिनः ॥ ५ ॥
संवासो योजनानां च त्रिंशत्कोटिभिरावृतः ।
असंख्यमेतद्गुणमस्य ज्ञेयं द्विजोत्तमाः ॥ ६ ॥ ०

It ends :

इह लोके परत्रापि स्कंदसामुज्यमाप्नुयात् ।
तस्मादहरहर्निर्तुं श्रोतव्यमभिवृद्धये ॥ १४० ॥
सूतात्मजस्य वचसोति(१० सेति)मुनीन्द्रवर्योः
संतोषवार्धिलहरीत(१० सं)निमग्नचिन्ताः ।
संभाष्य सूतमपि — — — विमृज्य
प्रापुस्तदाश्रयपहं त्रिदिवानपित्रीः(1) ॥ १४१ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यसंह उपदेश-
कांडे पंचाशोतितमो अध्यायः ॥ ६५ ॥ संवत् १८६१ ॥

The date, though only referring to the last 31 leaves, may be applied to the whole of the MS.

A prose paraphrase in Telugu of the whole of the *Śivarahasyakhaṇḍa*, by *Mudigonda Brahmāya Līngārādhyā*, was published, at Madras, in 1859. [H. T. COLEBROOKE.]

3673.

382b. Foll. 43; folio, size 16½ in. by 10½ in.; European paper; good Devanāgarī writing; thirty lines in a page.

The first or *Sambhava-Kāṇḍa* of the *Śivarahasyakhaṇḍa*.

This MS. is rather more correct than the corresponding section of the last MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

3674.

1688. Foll. 79 & 43; size 9½ in. by 4 in.; modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Two fragments of the seventh or *Upadeśa-Kāṇḍa* of the *Śivarahasyakhaṇḍa*; comprising *adhyāyas* 9-28 and 39-47 respectively.

In the first fragment two leaves are numbered 40, and fol. 20 of the second fragment is bound up with the first between foll. 19 and 20. [H. T. COLEBROOKE.]

3675.

382a. Foll. 29; folio, size 16½ in. by 10½ in.; clear Devanāgarī writing; thirty lines in a page.

Sanatkumārasaṃhitā, of the *Skandapurāṇa*, in 21 *adhyāyas*, containing Śaiva legends,

especially regarding visits of gods and kings to sacred places in the neighbourhood of Kāśī where famous *lingas* are established.

Sanatkumāra seems to have given its name to the work as one of the chief interlocutors and narrators.

The MS. is very incorrect. It begins (somewhat corrected):

मुदृढं योगमारुढैर्गूढमनः प्रदीकितं ।

वन्दे योहनमद्भिम् (? यो ह्व०) प्रौढं दीढविनायकं ॥ १ ॥

तपःप्रसन्नश्रीकण्ठप्रसादामातुलप्रभं (? ० सादादुलप्रभं) ।

श्रीदंडपाणिं काशीस्थं योगक्षेमपरं (? ० करं) श्रये ॥ २ ॥

योगाभ्यासेन शक्रास्तपसेनचरता (?) भक्तिमार्गेऽप्यगाधे
नांतस्थाः प्राणिनो ये कलिमलकलुषास्तानशेषाभवाभौ ।
उद्धतुं यः कृपालुर्निवसति सगणे (० गणे) विश्वपा साकमोद्गो
देव्या [ः] क्षेत्रे [ऽ] विमुक्ते स भयता श्रयेसे विश्वनाथः
सनत्कुमार उवाच ॥ [गणेशः] ॥ ३ ॥

कृत्वोद्वाहं देवदेवोऽथ देव्या

सैरीकामान्मुञ्चत्वधर्तेद्रात् ।

ब्रह्मेन्द्रादीन्दैवतांस्तान्विसृज्य

क्रोडासक्तो नदिमुख्येर्गणेशः ॥ ४ ॥

देव्याः प्रीत्यै कामरूपैरनैतैः

सिंहव्याघ्रक्षाननैः सारिकास्यैः ।

कैश्चित्सार्ङ्गाश्च नागैश्चकाक-

क्रोडश्चाविडो (? क्रो) श्वहंसादिवह्नैः ॥ ५ ॥ ० १० ॥

देव्युवाच ॥

कादंबसंस्थागणनायकानां

रूपाणि कर्माणि बलानि चैषां ।

पुण्यानि पूर्वत्र कृतानि तानि

प्रसीद सर्वज्ञ न मेऽस्ति तृप्तिः ॥ ११ ॥

आविष्कारितगभीरगूढभावो महेश्वरः ।

आघ्राय वदनाभोजं तामेवात्मगिरं जगौ ॥ १२ ॥

ईश्वर उवाच ॥

नैषां प्रसंख्यानमितं (० दृ) स्वरूपं

कर्माख्यमेयानि बलानि चौर्यैः ।

पुण्यानि चाप्यापि वदामि देवि

ना[ना] नतान्मे रतिरस्ति काचित् ॥ १३ ॥ ०

1. *viśveśvaragaṇānuvarṇanam* (20 ślokas); 2. *kāśyapavarṇanam* (150); 3. *mokṣhopāyanirūpaṇam* (32); 4. *viśveśvaraliṅgāvirbhāvākathanam* (30); 5. *pāpaharaṇopāyavarṇanam* (53); 6. *bhavanīvarṇanam* (71); 7. *yātrāvarṇanāpraśamsā* (34); 8. *devānām avimuktāntaḥpraveśavarṇanam* (33); 9. *tīrthāvalīparibhṛta-bhāgīrathīpraveśavarṇanam* (54); 10. *śivayor nrītyakathanam* (45); 11. *hiraṇyapraśamsā* (100); 12. *prabhākara(sya) kāśīpraveśaḥ* (28); 13. *pāśupatavratopadeśaḥ* (94); 14. *prabhākaraśya kāśīvāsapradānam* (72); 15. *garuḍeśvarayātrāvarṇanam* (48); 16. *kalivyākulasatvaravyāsa-vīrāṇasīpraveśakathanam* (74); 17. *vyāsabhikṣhāṇavarṇanam* (106); 18. *vyāsasamayakathanam* (150); 19. *adābhyeśvaramāhātmyavarṇanam* (116); 20. *kāśīdharmanirūpaṇam* (89); 21. *vyāsacaritravarṇanam* (51).

It ends: सूत उवाच ॥

इत्युक्ता भगवान्व्यासः सह लोकैर्महामुनिः ।

मणिकर्णिकामहातीर्थं प्रयावतिर्हर्षितः ॥

स्नात्वा तत्र विधानेन पृथग्विश्वेश्वरं शिवं ।

पूजयित्वा विधानेन मुक्तिमंडपमाश्रितः ॥

उपास्य दक्षिणामूर्तिं कृत्वा नक्तं यथाविधि ।

रात्रिशेषं दिव्यास्थानैर्जगतीश्वरसन्निधौ ॥

उपादिदेश भगवान् क्षेत्रमाहात्म्यमुत्तमं ।

यथावद्यततो (?) सर्वं न मुञ्चति कथंचन ॥

महापत्स्वपि यत्नेन तेऽपि विज्ञानकाशिकः ¹ ।

समुत्सं न्यवसन्क्षेत्रे प्राप्तास्तिलमनोरथाः ॥

इत्येतद्भासचरितं पवित्रं पापनाशनं ।

यः पठेद्भासचरितं स विघ्नैर्नाभिभूयते ।

सर्वकार्येषु सर्वत्र व्यासस्य वचनं यथा ॥ ५१ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सनत्कुमारसंहितायां व्यासचरित्रवर्णनं
नामैकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ सनत्कुमारसंहिता समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

¹ ? ० कौशिल्यः.

3676.

1432a. Foll. 40; size 12½ in. by 6 in.; rather careless Devanāgarī writing of 1705 A.D.; 13 or 14 lines in a page.

Kārttikamāhātmya, in 26 *adhyāyas*, ascribing itself to the *Sanatkumārasamhitā* of the *Skandapurāṇa*.

In form of dialogues between the principal gods and between the *Rishis* and *Vālakhilyas*, it contains speculations on the divine powers invested in each of them, and on the benefit derived from devotions held in honour of *Vishṇu* in the month of *Kārttika*.

It begins : कृपय ऊचुः ॥

मुनिश्रेष्ठा बालसित्याः सर्वलोकहितेच्छया ।
कलौ कलुषचिन्तानां लोकानां दीनभाषिणी ॥ १ ॥
ज्ञानविज्ञानहीनानां शिरोदरमुखैषिणी ।
क्षणभंगुरबुद्धीनां स्वार्थतत्परमानसां^(०)चेतसां ॥ २ ॥
करं प्रसन्नो भगवान्भविष्यति जनार्दनः ।
श्रुतं चेद्वास्त्वमुखात्तद् ब्रूत व्रतमुत्तमं ॥ ३ ॥ ०

It ends :

सर्वरोगापहं सर्वपापनाशकरं शुभं ।
धनधान्यकरं मुक्तेर्निदानं कार्त्तिकव्रतं ॥ २२ ॥
विष्णुप्रीतिकरं नानाचि[त्ति]तार्थफलप्रदं ।
यः करोति नरो भक्त्या तस्य पुण्यफलं महत् ॥ २३ ॥
इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये षड्विंशतितमो
ऽध्यायः ॥ २६ ॥ संवत्सतशे १७६२ ॥ मन्मथमसंवत्सरे ॥ शके
१६२७ ॥ दुर्मुखनामसंवत्सरे दक्षिणायणे भाद्रपदशुद्धपौर्णिमास्यां
१५ विट्ठलभदयाध्येनेरकर काश्यां लिखितं ॥ स्वार्थं वा पर-
मार्थं वा ॥

The index indicatorius in MS. 366 contains (foll. 217-18) an abstract of the contents of a "*skānde amṛitasāroddhāre kārttikamāhātmyam*," but it is evidently a different work from the present.

There are two Bombay editions of this work, a printed (1854) and a lithographed one (1860).

[H. T. COLEBROOKE.]

3677.

2581. Foll. 44; size 11 in. by 5½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Kārttikamāhātmya, *adhyāyas* 1-24.

[MARSDEN.]

3678.

372a. Foll. 35; size 10 in. by 4 in.; in-different Devanāgarī writing of 1681 A.D.; 11 or 12 lines in a page.

Tulasimāhātmya [A], of the *Sanatkumārasamhitā* of the *Skandapurāṇa*, in 15 *adhyāyas*; praising the miraculous qualities of the *Tulasī* plant, and raising it to the rank of a goddess to which divine worship is to be offered.

In the colophons of 5 of the 15 *adhyāyas* of the present MS. (viz. *adhy.* 8, 10, 12, 13, 14), though otherwise agreeing with the other MS., the treatise is assigned to the *Padmapurāṇa*.

It begins : सूत ० ॥

पुरा कदाचिद्बुधारिः प्रणिपत्य बृहस्पतिं ।
विजिज्ञिषन्महाभागं^१ सर्वज्ञं वंशिनां वरं ॥
भगवन् प्राणिनः सर्वे जैलोक्ये साधिते^२ मया ।
दुर्वृत्ता दुःखसंपन्नाः सदाचारविवर्जिताः ॥
संसारसागरे मग्नाः संकीर्णैर्तरजातयः ।
जातिभ्रष्टाः प्रवर्तन्ते हीनाचाराश्च हिंसकाः ॥
मोक्षमार्गः खिलोभूतो^(ख० B) धर्मध्वजविनाशितः ।
संपदश्च विनश्यति क्षणमात्रेण वै गुरो ॥
पुरुषार्थो भविष्यति येनोपायेन सुव्रत ।
ब्रूहि तत्सविदो श्रेष्ठ सर्वसंपत्समृद्धिदं ॥

बृहस्पतिरुवाच ॥

साधु पृष्टं महाभाग जैलोक्यैश्चयेवधेन ।
श्रीमहागुलसीदेव्या गुणाः सर्वे त्वयोदिताः^३ ॥

^१ र. विजिज्ञप०.

^२ साधितो B.

^३ मयो० B.

सिध्तिं नात्र संदेहः सा लक्ष्मीः सर्वसिद्धिदा ।
येनैव वर्धिता देवी स लक्ष्मीभाजनं भवेत् ॥
यत्र तिष्ठति सा देवी तत्र नृपति संपदः ।
तस्याः प्रभारं देवेश कल्पकोटिशतैरपि ।
वक्तुं नालमनो वक्ष्ये संक्षेपात्पाकशासन ॥
हिरण्यकशिपोः पुत्रः प्रह्लादो भूमुताय वै ।
नरकाय (नारदाय B) जगदैवं तुलसीकाष्ठवैभवं ॥

प्रह्लाद उवाच ॥

मृतो तुलस्या माहात्म्यं शृणु यत्पूजया पुमान्¹ ।
भुक्तेह वाञ्छिताभोगानन्ते मोक्षमवाप्नुयात् ॥
आस्ते हि तुलसीकाष्ठं मुष्टिमात्रं धरासुत ।
सांनिध्यं कुरुते (कुर्वते) तत्र देवा नारायणादयः ॥
तुलसीकाष्ठमाहात्म्यं श्रवणात्पठनादपि ।
इयन्त्या परिच्छिद्य मया वक्तुं न शक्यते ॥ ०

It ends :

यस्तु श्रीतुलसीगंधमाघाति द्विजसत्तमः² ।
स एव गीता तद्विष्णोः पदमर्त्यतदुल्लेखं ॥
एवंप्रभावा सा देवी तुलसी पुण्यदायिनी ।
इमां तु तुलसीगाथां आङ्गकाले तु यः पठेत् ।
सर्वे ते पितरस्तस्य यास्मिन्ति परमां गतिं ॥
इदं पवित्रं परमं सर्वपापप्रणाशनं ।
यः पठेत्प्रातरुत्थाय स देवैरपि पूज्यते ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सनत्कुमारसंहितायां तुलसीमाहात्म्ये
पंचदशोऽध्यायः ॥ ० संवत् १७३६ समच्चैत्रशुक्लत्रितोयायां
शनिवारे टक्कानगरे लिखितं तुलसीमाहात्म्यमिति ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3679.

1856. Foll. 50; size 11 in. by 4½ in.;
good Devanāgarī writing of 1726 A.D.; nine
lines in a page.

Tulasīmahātmya. [B.]

Dated : श्रीशके १६४६ पराभवसंवत्सरे होनभट्ट उंडाळे-
कर तुलसीमाहात्म्यं लिखितं ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

¹ तत्पूजया ° A ; यत्पूजयाम्यहं B.

² B om. this line.

3680.

2559. Foll. 61; folio, size 13½ in. by
10½ in.; modern Telugu handwriting; about
thirty lines in a page.

Trisīragiri-māhātmya, or *Trisīrasaīla(nātha)-*
māhātmya, of the *Sanatkumārasmṛitā* of the
Skandapurāṇa; "a legendary account of the
hill of Trisīra or Tricanapali, an outwork of
Lankā in the days of *Rāvaṇa*, under charge
of a demon named *Trisīras*, killed by *Rāma*"
(Wilson, Mack. Coll., p. 135); including an
account of the Cola kings.

It begins :

नैमिशारण्यनिलया मुनयः शीनकादयः ।
अष्टांगयोगनिरता ब्रह्मज्ञानैकतत्पराः ॥ °
मुमुक्षवो महात्मानो निर्मेमा ब्रह्मवादिनः ।
धर्मज्ञा सनसृयाश्च सत्यव्रतपरायणाः
जितेन्द्रिया जितक्रोधाः सर्वभूतदयाळवः ।
भक्त्या परमया युक्ता सर्वयंतः सदाशिवं ॥
तपस्ते पुर्महापुण्ये नैमिशे मुक्तिदायिनि ।
एकदा ते महात्मानः समाजं चकुरुत्तमं ॥
कथयंतो महापुण्याः कथाः पापप्रणाशनीः ।
मुक्तिं मुक्तेरुपायं च जिज्ञासंतः परस्परं ॥ °

The work seems to be incomplete. There
are 56 *adhyāyas*, the last of which is however
without a colophon, ending thus :

इति पूर्वं समासेन कथितं मुनिपुंगवे ।
तच्छ्रुत्वा करिकालोऽपि कुंभजान्मुनिपुंगवात् ॥
न्यायार्जितं च सकलं द्रव्यमपितवान्मृधे ।
अगस्त्यचोदितो राजा राक्षसैर्घोरकर्मभिः ॥
खिलीकृतानि तीर्थानि द्वादशात्यहुतानि च ।
प्रकाशितानि पुण्यानि व्यतनोद्वक्तिस्फुटतः ॥

Foll. 49-61 have been wrongly inserted
first in the volume.

On a special treatise on the Cola dynasty,
assigned to the *Bhavishyottarapurāṇa*, see
above, no. 3456. [MACKENZIE COLLECTION.]

3681.

2730c&d. Foll. 25; small 4to, size 8½ in. by 6 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 23-28 lines in a page.

Two treatises professing to belong to the *Sahyādrīkhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*.

1. *Vānavāsīkshetramāhātmya*, celebrating the neighbourhood of Vānavāsī, as a locality hallowed by the worship of *Madhukēśvara-Śiva*, and by the fact of his *Devī* having been born at the foot of mount Sahya; and professing to form *adhyāyas* 22-26 of the *Sahyādrīkhaṇḍa* of the *Sanatkumārasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa*.

It begins: बाणवासिष्वेनहिना लिख्यते ॥

चुषय जुषुः ॥

भगवन्सुत सर्वज्ञ वानवासीति या ज्ञया ।

पुरा प्रोक्ता महाबुद्धे कुत्रास्ते सा पुरी जुभा ॥ १ ॥

केनादौ निर्मिता चेयं कथं पुष्पतराभवत् ।

एतत्सर्वं च विस्तार्य वक्तुमर्हस्यशेषतः ॥ २ ॥

श्रीमृतः ॥

शृणुध्वं तत्कथो पुष्पामृषयः शंसितव्रताः(संशित^०) ।

सर्वाधीयक्षयकरिं श्रोतृणां विस्मयप्रदो ॥ ३ ॥

कल्पादौ भगवान् ब्रह्मा सृष्ट्वा लोकाननेकजः ।

तत्रत्यानां जनानां च सदाह्लादनकारिणः ॥ ४ ॥

नदीनदतटाकांश्च पुरीर्निर्माय सप्त च ।

पञ्चादुपपुरीः सप्त निर्मेमे जगतां यतिः ॥ ५ ॥

तासां नामानि पुष्पानि शृणुध्वं मुनिपुंगवाः ।

वानवासी कुशा लंका काश्मीरी कुंडिनी पुरी ॥ ६ ॥

जहरी मंदरी चेति सुपुष्पैः प्रकीर्तिताः ।

कृते तु कौमुदी प्रोक्ता वेतायां वैदधी तथा ।

डापरे तु जयंती स्याद् वानवासी कलौ युगे ॥ ७ ॥ ०

The ascendancy which *Śivaism* gained in those parts over other forms of worship is symbolized, in *adhy.* 24, by an account of a dispute between the gods of the *Trimūrti* for precedence, decided in favour of *Śiva* by his

own self-assertion; whilst other legends are introduced to illustrate the marvellous efficacy of acts of devotion performed there. Thus, in *adhy.* 22, the story of *Caṇḍikā*, the quarrelsome wife of *Mārtāṇḍa dvija* of Barbaradeśa, who had to be put away by her husband, and who, when she died, became a *paśācī* in 15 successive transformations, until she atoned for her sin by paying homage to *Madhukēśvara*, and became released. Another story (in *adhy.* 23) is that of the redoubtable brigand *Huṇḍa*, and his atrocious wife *Pulkasī*, who were finally overcome by *Malla nripati*, after invoking the assistance of the powerful god.

It ends: इत्यादिमहापुराणे स्तोदे सनाकुमारसंहितायां सत्याद्रिसंज्ञे षड्विंशो अध्यायः ॥

II. *Mayūravarmākhyaṇa*, the story of *Mayūravarma*, or *Śikhiwarman*, of Jayantipura; in a different version from that contained in G. Da Cunha's edition of the *Sahyādrīkhaṇḍa* (pp. 334 seqq.; see next MS.). Rather incorrect.

It begins (fol. 13b): मयूरवर्मोत्थानं लिख्यते ॥

अभूदभूमः(!) प्रपितः(र. ०^०) पृथिव्या

पुरं जयंतीपुरमित्युदारं ।

पुरंदरस्यापि पुरीमपास्य

स्थितेच यत्र स्थितिरधी(?) स्थिरधीः) सदा श्रीः ॥

तदिदं पृथिवीजयार्जितं विजयंतीपुरमित्युज्जति च

कनकाद्रिपुरं परे जगुर्वैनवासीपुरमीरयंयदः ।

नवनंदसमाह्वया नृपा नव सिंहासनसंश्रयास्त्वह

नवमास्यददृश्यः पुरा नवमाया किल रान्यपा दधुः ॥ ०

Whilst much is made of the miraculous feats performed by the hero of the story, and the adventures he went through before his accession to the throne, comparatively little is said of the memorable event of his reign, viz. the introduction of Brāhmins from the north into this part of the southern peninsula.

His policy, however, is shown to have been continued by his son *Trinetra Kādamba*, who spread these apostles of civilization further south to Gokarna, the country "which in former times had been purified by the arrows of *Rāma*, and by *Śiva*." Cf. Wilson, Mack. Coll., i., pp. 95, 96.

The tract consists of 287½ *ślokas*, the last five of which have been added by another hand, the last leaf of the original MS., and with it the colophon, having apparently been lost. Whether it is meant to be included in the *Skandapurāṇa* does not now appear, though the subject-matter makes its connection with the *Sahyādrīkhaṇḍa* very probable.

It ends: ते झुत्तरसहस्राख्याः सभ्यज्ञेयुः(!) प्रकीर्तिताः ॥
इति देशोत्पत्तिपद्धतिः ॥ [MACKENZIE COLLECTION.]

3682.

2703. Foll. 221 (counted 219; nos. 48, 142, 214, 215 being double, and nos. 116 & 121 omitted); size 8½ in. by 4 in.; Devanāgarī character, written by several hands in 1806 A.D.; 7-9 lines in a page.

Two sections of the *Sahyādrīkhaṇḍa*, and one section of the *Sūtasamhitā* of the *Skandapurāṇa*.

This *Khaṇḍa*, containing the legendary record of the region along the Sahyādrī range (especially the North Canara country), has been edited (Bombay 1877) by G. Da Cunha. The MS. contains these two sections of that *khaṇḍa* :—

1. (Foll. 1-141.) *Reṇukāmāhātmya* of the edition (foll. 389-440), begins :

लक्ष्मीचारुकुचद्वन्द्वकुङ्कुमोक्तिवद्यमे ।

नमो नृसिंहनाथाय सर्वमंगलमूर्तये ॥

सम्राट्ककेशोत्तमोत्तमावकाचन ।

वज्राधिकनसम्पद्दिग्दिसिंह नमो स्तु ते ॥

श्रवणः ॥ यक्षया कथितं स्कंद भुक्तिमुक्तिफलप्रदं ।

विचर्जं (विरजं ed.) मेखलं तीर्थं तदस्माभिः श्रुतं प्रभो ॥

मातृतीर्थमिति ख्यातं [प्रणीतादक्षिणे तटे] । °

The gods, vanquished by the *Dānavas*, appeal for help to *Vishṇu*, who tells them that he will be born from *Aditi-Pārvatī*, who is to enter human form as *Ekavīrā* or *Reṇukā*, the daughter of *Reṇu* (*adhy.* 1, 2). Birth of *Reṇukā* (*adhy.* 3, 4), and of *Jamadagni* (*adhy.* 5-7). Marriage of the two (*adhy.* 9-12), and birth of *Jāmadagna Paraśurāma* (*adhy.* 13). The boy's training in arms and his return (*adhy.* 14-19). Subsequently, whilst *Rāvaṇa* and the *Rākshasas* are causing trouble, *Kārtavīrya*, king of the *Haihayas*—who is no other than *Arjuna*—arrives to assist *Jamadagni* (*adhy.* 29); but on being refused the gift of *Kāmadhenu*, he becomes his deadly enemy: we have thus another version of the story of the quarrel of *Vasishṭha* and *Viśvāmitra* over the cow. *Jamadagni* is slain (*adhy.* 35), and *Paraśurāma*, to avenge his father, challenges and kills *Kārtavīrya* (*adhy.* 47), and subsequently exterminates the *Khatriyas* and *Rākshasas* (*adhy.* 50). The remainder of this section is devoted to the glorification of *Paraśurāma*, and the institution of sacred *tīrthas* such as *Rāmatīrtha* (fol. 123a), *Cakratīrtha* (fol. 123b), and *Mātrī-tīrtha* (fol. 137b). It breaks off at the bottom of fol. 141b, after 2½ *ślokas* following the end of *adhy.* 58 (*mātrī-tīrthavarṇanam*). In the edition, the *Reṇukāmāhātmya* consists of only 40 *adhyāyas*, corresponding to *adhy.* 1-42 of the MS. (where *adhy.* 31 and 38 form two chapters each); this correspondence, however, only extends to ed. *adhy.* 40, v. 35, where, from the middle of the first half-verse, the MS. (fol. 96a, l. 6) is quite different. Between foll. 96 and 97 the end of *adhy.* 42 and beginning of 43 is wanting.

II. (Foll. 142-165.) '[*Mayūravarmākhyāna*], being *adhy.* 7-10 of the *Uttarārdha*—here called *Uttarakāṇḍa* after the first two chapters, afterwards *Uparibhāga*—of the *Sahyādrīkhaṇḍa*, as edited; with two new chapters—*mayūravarmotpattiḥ* and *ahicchatrubrahmanāyanam*—inserted between 7 and 8.

It begins: *शुभय ऊचुः ॥*

भगवन्सूत सर्वज्ञ पुराणेष्वतिकोविद ।

किमर्थं भार्गवो देशं चकाराभी स्वयंविभुः ॥

By throwing his axe three *yojanas* into the sea from the top of the *Sahyādrī*, *Parasurāma* reclaims land which he first bestows on the *Brāhmanas*, but takes from them again; whereupon it comes under the sway of *Mayūravarma*, or *Śikhivarman* (fol. 145a), who founds 32 villages (fol. 145a, 151b) and the town of *Jayantikā* (fol. 148b) or *Vānavāsī* (or *Vanavāsīpura*, the modern *Bangwasi*), into which he introduces *Brāhmanas* from *Ahicchatrā* (fol. 150a). The chapters have no numbers, space being left in the colophons for them.

From fol. 186b, l. 1 *infr.* to 205b, 2 *infr.*, this section is repeated in a more correct form; three more chapters (11-13 of the ed.) being added thereto, ending: *इति श्रीस्कंदे सयाद्री पतित्यकथनं ॥*

III. (Foll. 166a-186b). A chapter claiming to be taken from the *Jñānayogakhaṇḍa* of the *Sūtasamhitā* (but partly vernacular), beginning: *तौलव द्वाविंशद्वाप्तमानानि भेदाः। आदौ पश्चिमोदशायामभेदा लिख्यते। कारेडेरु। कर्काडि। मरणे। कोलिविमाडु।^० and ending: इति श्रीस्कंदपुराणे सूतसंहितायां ज्ञानयोगखंडे आसनविधिकथनं ॥* [MACKENZIE COLLECTION.]

3683.

2704. Foll. 25; size 8 in. by 6 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 12 or 13 lines in a page.

A section of the (*uparibhāga* of the) *Sahyādrīkhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*.

It consists of 13 *adhyāyas*, treating of two different subjects, viz.:—

1. *Adhyāyas* 1-10. [*Ishupāta*]-*Rāmakṣitramāhātmya* [A], being another version of the myth of *Parasurāma* reclaiming land from the sea by shooting an arrow into it.

It begins (with the numbers supplied):

सूत उवाच ॥

नेमिषे निमिषस्त्रे शुभयः सत्रमासत ।

शतसंवत्सरं दीर्घं नानापश्चिद्विंसकुलं^१ ॥ १ ॥

तत्रासशुभयः सर्वे दिव्या भीमाश्च^२ नित्यज्ञः ।

यज्ञनारायणं^३ साक्षाद्यज्ञैर्देवैर्नैर्हर्षिभिः^४ ॥ २ ॥

वेदेष्टु सवनैः स्तोत्रैः शस्त्रैरस्त्रैश्च संयुताः^५ ।

मंत्रानुमंत्रिताः सर्वा देवता निवसन्ति हि^६ ॥ ३ ॥

त्रयाणामपि लोकानामुत्सवः सम्भूतदा ।

इन्द्रादयो देवगणा देवाचार्यपुरोगमाः^७ ।

शौनकं मुनिशार्दूलं पुरस्ताद्य ययुस्तदा ॥ ४ ॥

तानागतान्समालोक्य^८ शुभयः प्रश्नयान्विताः^९ ।

उत्तम्युः^{१०} परमप्रोत्था शौनकं चेदमब्रुवन ॥ ५ ॥

अहो धन्यतमो लोके^{११} स एव पुरुषो महान् ।

यस्यागमनमात्रेण सर्वे प्रमुदिता जनाः ॥ ६ ॥

वयमत्र समासीनाः सत्रयागचिकीर्षया ।

कर्मावसाने चास्माकं कालो नैवातिवर्तते ॥ ७ ॥

कथाभिः सुविचित्राभिरितिहासैः पुरातनैः ।

त्वं नः सुखयितुं कालमर्हो ऽसि^{१२} पुरुषोत्तम ॥ ८ ॥

^१ Thus A, B; *शुचितसंयसमावृतं* ed. (from the var. lects. here given, some idea may be formed of the edition).

^२ दिव्यभोगाश्च B; दिव्यभोगाश्च ed.

^३ Thus A, ed.; यज्ञे नारायणं B.

^४ यज्ञदेवैः^० ed.

^५ शास्त्रैः^० संयुते ed.

^६ मंत्रानुमंत्रितास्सर्वान्देवतानि वसन्ति हि । ed.

^७ B, ed. omit this and the next line.

^८ समालोक्य B, ed.

^९ शुभयश्च दयान्विताः ed.

^{१०} ततस्तु ed.

^{११} लोकान् ed.

^{१२} सुखवसत्कालमर्हसि (!) ed.

इत्युक्तो मुनिशार्दूलैः शौनकः करुणानिधिः ।

द्वैपायनं पुरस्कृत्य वरमासनमास्थितः ॥ ९ ॥

कथयामास विविधाः कथाः सर्वमनोरमाः ।

धर्मान्देशाश्रितान्कालयुगपर्वतसंश्रितान्¹ ॥ १० ॥

वर्णसंकरजानां च² कर्माख्युच्चावचान्यपि ।

एवं कथयतस्तत्र कालो बहुतिथो³ गतः ॥ ११ ॥

कदाचिदागतस्तत्र ऋषिसंघसमावृतः ।

जामदग्न्यो मुनिवरस्तपसा⁴ प्रञ्जलन्निव ॥ १२ ॥ ० ३६ ॥

इति तेषां वचः श्रुत्वा जामदग्न्यो महामुनिः ।

शौनकं प्रेरयामास तीर्थमाहात्म्यकीर्तने ॥ ३७ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सत्याद्विसंडे रामक्षेत्रमाहात्म्ये प्रथमोऽध्यायः ॥

शौनक उवाच ॥

शौनकोऽहं प्रवक्ष्यामि क्षेत्रमाहात्म्यमुत्तमं ।

रामस्य रेणुकेयस्य (१०) इषुपातोक्तितस्य च ॥ १ ॥

रामेण रेणुकेयेन (१०) भूमिः सर्वस्वदक्षिणा ।

दत्ता विप्राय विधिवत्कश्यपाय महात्मने ॥ २ ॥ ०

The first *adhyāya* corresponds to the last *adhyāya* but one (the 20th) of the *uttarārdhu* of the *Sahyādrīkhaṇḍa* in the edition, but the latter seems to contain nothing corresponding either to the remaining 9 *adhyāyas*, or to the succeeding tale.

It ends : शौनक उवाच ॥

इदमाख्यानकं सर्वं पुरंदरजयावहं ।

यः पठेच्छृणुयाद्वापि संपद्भिर्न विमुन्यते ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सत्याद्विसंडे इषुपातरामक्षेत्रमाहात्म्ये दशमोऽध्यायः ॥

11. *Adhyāyas* 11-13. *Pushpadantopākhyāna* (rather incorrect), beginning :

ऋषय ऊचुः ॥

शौनकस्त्वं महान्योगी सर्वधर्मविदा वरः ।

नानाकथानकतोऽसि मितवाक्यस्तथावयवः ॥

रामक्षेत्रस्य माहात्म्यं रेणुकेयस्य (१०) वै श्रुतं ।

तेनास्माकं हि संतोषः संजातो ज्योषमातितः (!) ॥

¹ धर्मान्देशाश्रितः कालो युगपर्वतसंस्थितान् ed.

² वर्णसंकरजातांश्च ed. ; ० संकरजातां च B.

³ बहुतरो ed.

⁴ जामदग्न्यैर्मुनिवरैस्तपसा ed.

तथापि श्रोतुमिच्छामो तन्मुखाभोजनः पुनः ।

अस्मिन्क्षेत्रे जनिष्यते स्वर्गाध्युता दिवौकसः ॥

गंधर्वा यक्षसाध्याश्च शिवविष्णुगणास्तथा ।

ज्ञापेन स्तेजसा वापि येन केनापि हेतुना ॥ ०

The *Gandharva Pushpadanta*, having heedlessly disturbed the divine service of *Śiva's* worshippers, is condemned by the god to become deprived of his reason (*cetanāhīna*) and of the power of motion (*niśceśhātā*); but on addressing *Śiva* with the *Mahimnah stava* (महिम्नः पारं ते ०)—which is indeed ascribed to a *Pushpadanta*—is pardoned for his offence against the god, whilst that committed against the pious worshippers is to be expiated by the *Gandharva* undergoing a term of earthly existence in the *Sahyādri* region. The events that are to take place during this time are, in some way, connected with the Śaka year 1634 :

अतः स मर्त्यलोकेऽस्मिन् अष्टाविंशतिपर्यये ।

कलावस्मिन् भविता शाके वै शालिवाहने ॥

वेदाग्निरसभुवर्षे सैय्याद्विषयेष्वपि (सत्या ०) ।

भौंसलानां कुले नूनं भविष्यति सुबुद्धिमान् ॥

नागाह्वयो महातेजाः सर्वविद्याविशारदः ।

पूर्वसंस्कारतश्चारुगानविद्यापरः सदा ॥

गीतवादित्रकुशलः स्वबुद्ध्या मूर्च्छनाविदः ।

ततः किंचित्समास्थित्वा (!) पितृगृहेऽपि लालितः ॥

ततः स्वबुद्धिमादाय पितृराप्रजा (? ० राष्ट्रं) प्रगृह्य च ।

उल्लंघ्य सय्यशिरसं (सत्य ०) यः कश्चित्पर्वते वसन् ॥

करोति स महत्कीर्तिं (!) शस्त्रविद्याविशारदः ।

विष्णुभक्तिपरो नित्यं करोति द्विजपालनं ॥

ततश्चंद्राख्यनगरं संप्राप्य विक्रमेण च ।

स्थित्वा तत्र महद्भक्तिं (!) वैष्णवो प्रकरिष्यति ॥

It ends :

ततः पुनः समासाद्य स्वस्थलं नागभुजः ।

सचिवैः सह धर्मात्मा शास्ते राज्यं विद्याजितं ॥

महोत्साहायुनस्तत्र द्विजसंतर्पणादिकं ।

दत्त्वा भूरिधनं चारुवासीसि विविधानि च ॥

गायकाम्पागधावाङ्मनानां च स्तुतिपाठकान् ।

स्वाहाविक्रमेणार्थकर्ता पालनमहुतं ॥

यः शृणोतीदमाख्यानं नागेंद्रस्य जयावहं ।

सर्वान्कामानवाप्नोति विष्णुसाक्षिभ्यमेव च ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सत्याद्रिखंडे पुष्पदंतोपाख्याने त्रयोदशो

ऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3684.

2618a. Foll. 46 (paged, in European figures, 215-308); 4to, size 9½ in. by 7½ in.; modern Telugu handwriting; 32-42 lines in a page.

Uttara-sahyādrīkhaṇḍa, or Part II. (*uparibhāga*) of the *Sahyādrīkhaṇḍa*.

I. *Rāmakṣetramāhātmya* [B], in 10 *adhyāyas*, beginning :

सत्यसर्वोद्भवान् सृत नदीष्वेवाश्रमादिकान् ।

महर्षीणां च तीर्थानां महिमानं वदस्य नः ॥ १ ॥

सृतः ॥ नैमिषे निनिषज्जे ०

In the colophons, the episode is six times assigned to the *Sahyādrīkhaṇḍa*, thrice to the *Uttara-sahyādrīkhaṇḍa*, and once to the *Uparibhāga* of the *Sahyādrīkhaṇḍa*.

At the end (p. 221) a note is appended, stating that 10 *adhyāyas* are omitted (*atras thāle daśa adhyāyāḥ patitāḥ*). Nevertheless, the MS. resumes with the 20th *adhyāya*—perhaps a mistake for 21, seeing that in counting the subsequent chapters, no. 36 is omitted. Of the succeeding six *adhyāyas* (20-25), *adhy. 22* is called *Parasurāmacaritra*, and 24-5 *Virūpākṣamahodaya*.

II. *Māṅgikāmahātmya*, *adhy. 26*(? 27)-42, beginning : सृतः ॥

इत्वं निशम्य शितिकंठमुतासवित्रान्

आर्कंदकारणकथामप्य¹ सो ऽप्यगच्छः ।

नत्वाप्ययमुत्पदं परमादरात्

ग्रहं प्रचक्रम इह स्वमनोविभं² यत् ॥

¹ मानंदकानन⁰ ed.

² इदं स्वमनोविभं ed.

The 12 *adhyāyas* of which the *Māṅgikāmahātmya*(!) consists in the edition (pp. 533-576), correspond to *adhy. 26-35* of the MS. (*adhy. 30*=*adhy. 5* + 6 of ed.); whilst for the remaining six *adhyāyas*, there is nothing corresponding in the edition.

This additional portion begins : श्रुचयः ॥

एके चित्संस्थिता विप्रा उन्नरस्यो दिक्षि द्विजाः ।

ते रामं च कृपानिधमाजगमुर्वरमोक्षवः ॥

It ends :

मृगेंद्रमार्गात्(०)दृश्यदूरं मार्तण्डयूषान्यपि संचरति ।

तथा भवद्गोरुठारमार्गादाक्रंदतो नूनमहो नरेन्द्राः ॥

इति श्रीस्कंदे उपरिभागे मंगीशमाहात्म्ये द्विचत्वारिंशो

ऽध्यायः ॥

III. *Pātityagrāmanirṇaya* (foll. 15-22), 11 *adhyāyas*, numbered 88-90, 191-193, 174, 175, 194, 124, 125, and corresponding, in the same order, to *adhy. 9-19* of the *Uttarārḍha* of the *Sahyādrīkhaṇḍa* as edited (p. 338 seqq.).

It begins : श्रीश्रुचयः ॥

सृत सर्वपुराणार्थविज्ञानविमलाश्रय ।

तत्र मुखेदुगलितं कथापीयूषमंगलं ॥

पोत्वा श्रुतिपुटैर्भूयः पिपासा वर्धते हि नः ।

अतः कथामृतं श्रोतुं पुष्टं पापभवातिहं ॥

रहस्यं विविधं जन्मन्³ त्वया मतिमतां वर ।

श्रुतानि सकलान्यस्य धर्माणि विविधानि च ॥

द्वाविंशद्दामनामानि ग्रहभेदानि यानि च ।

पूर्वमेव त्वयैवोक्तं पातित्यग्रामसंज्ञिकं ॥ ०

Colophon : इति श्रीसत्याद्री उपरिभागे पातित्यग्रामे पंचविंशततमो ऽध्यायः ॥

IV. *Śambhugirimāhātmya* (of the *Mārkaṇḍeya-saṃhitā*) of the *Uparibhāga* of the *Sahyādrīkhaṇḍa* (foll. 23-31b), *adhyāyas 1-12*.

It begins : शौनकः ॥

बहूनि क्षेत्रमुखाणि त्वयोक्तानि श्रुतानि चः(?) नः) ।

पुनरन्यन्महाश्वं सृतो(सृत) नो वद पावनं ॥

³ Thus also ed.

माखाद्यासमुखास्तर्धे त्वया श्रुत्वावधारितं ।

धर्मोश्च बहवः सन्ति श्रुतिस्मृतिसमन्विताः ॥

The first colophon runs thus: इति श्रीसद्याद्री
स्कांदे मार्कंडेयसंहितायां उपरिभागे शंभुगिरिमाहात्म्ये प्रथमो
ऽध्यायः ॥

It ends :

शुक्लपक्षे नवम्यां तु भृगुवारे विशेषतः ।

सोमवारेऽनुमत्या वा दुर्गानुग्रहसिद्धये ॥

दंपती समलंकृत्य वासोर्गंधविभूषणैः ।

भोजयेत्साधुनात्नेन तस्य माया प्रसीदति ॥

इति श्रीस्कांदे सद्याद्री उपरिभागे शंभुगिरिमाहात्म्ये द्वादशो
ऽध्यायः ॥

v. *Āmalakīgrāmamāhātmya* (foll. 31b-46),
adhyāyas 52-70, etc. It begins :

श्रुत्वैतत्पुष्पमाख्यानं त्रैगर्तो राजसत्तमः ।

पूजयामास विप्रैर्द्रुमुपमन्युं विधानतः ॥

नमस्कृत्य ततः ग्राह्य भक्तिनयनात्मकंधरः ।

त्रैगर्तः [॥]

नक्षया दोग्धु¹ नदी पापविनाशिनी ॥

कुतश्च कारणाज्जाता केन वा निर्मिता पुरा ।

सर्वमेतत्समाचक्ष्य शिष्याय प्रणताय मे ॥

उपमन्युः ॥

पुरा खचवधे रामः कृत्वा भृगुकुलोद्भवः ।

त्रिस्त्रिंशत्कृत्वः पृथिवीं पर्यपे(?) पर्याटनं नैकवीरहा ॥^०

This section is incomplete. The last colo-
phon occurs on the last page : इति श्रीस्कांदे सद्या-
द्रिस्कांदे आमलकीग्राममाहात्म्ये सप्ततितमोऽध्यायः ॥

The MS. then continues for a few more
lines, when it breaks off abruptly in the middle
of the verse :

स्कंदः ॥ इत्युक्त्वा प्रणम्यादौ दत्तात्रेयोऽथ रेणुका ।

In the edition there seems to be nothing
corresponding to the two sections here noticed
under iv. and v.

[MACKENZIE COLLECTION.]

¹ ? Three *aksharas* seem to be wanting here. Prof.
Aufrecht suggests न शक्यत इयं बोद्धुं.

3685.

2702. Foll. 7; large 8vo, size 8½ in. by
6 in.; clear, modern Devanāgarī writing;
European paper; 15-18 lines in a page.

Kesarakshetramāhātmya, in three *adhyāyas*,
assigned to the *Sahyādri-uttarakhaṇḍa*.

The tract (composed in rather incorrect
Sanskrit) celebrates the miraculous power of
a *liṅga* established, at Kesarakshetra, by *Mitra-*
tapas, or *Satyatapas*, son of *Brahmatapas*, and
grandson of *Jñānatapas*, residing at Candra-
giri. The locality derives its name from a
famous *Kesara* tree in the district of Bakula-
kshetra.

It begins : श्रीसत्यनाथेश्वराय नमः ॥

स्कंद उवाच ॥

वन्दे शंभुं सकलदुरितध्वोतसूर्यं त्रिनेत्रं

विष्णुब्रह्मादिभिरपि सदा पूज्यमानंदरूपं ।

भक्ताभीष्टप्रदानिखिलयोगिहृदयानगम्यं

मायातीतं सुरगणनुतं वेदवेदांतवेद्यं ॥ १ ॥

भूयोऽपि केसरक्षेत्रमाहात्म्यं परमाद्भुतं ।

प्रवक्ष्यामि मुनिश्रेष्ठाः सर्वाभीष्टफलप्रदं ॥ २ ॥

स दृष्ट्वा वकुलक्षेत्रं तपते कृतनिश्चयः ।

बहुपुष्पफलोपेतं केसरद्रुमसन्निधौ ॥ ३ ॥

तत्रैव मुनिभिः साकं वृत्तजं(उ०) कारमुद्यतः(?) कर्तुमु० ।

गृहीत्वा सितधारं च स्वधितिं मुनिपुंगवः ॥ ४ ॥

कुशाद्यं हर्तुकामोऽसौ ययौ काननमुत्तमं ।

समितकुशादिकं तत्र छित्त्वा छित्त्वा भुवस्थले ॥ ५ ॥

स्थापयामास स मुनिः आगते मुनिपुंगवैः ।

स्थापितुं तत्र तत्रैव भारं कृत्वा पृथक्पृथक् ॥ ६ ॥

कुशच्छेदनकाले तु मुनेस्तस्य महात्मनः ।

अभवत्तर्जनीच्छेदप्रमादो मुनिसत्तमाः ॥ ७ ॥

तदा मित्रतपा नाम मुनिः शिव शिवेति च ।

जपत्रेकाग्रचित्तस्तु शिवध्यानपरोऽभवत् ॥ ८ ॥

It ends :

तदारभ्य तु तत्क्षेत्रे मुनयोऽभीष्टलभकाः ।

इति निश्चित्य मनसा शिवपादार्चने रताः ॥ २० ॥

दिने दिने सुधावाण्यां स्नात्वा लिंगार्चनं कृताः(!) ।

एतस्मिन्कुलक्षेत्रे उवाच मुनिसत्तमाः ॥ २१ ॥

इदं रहस्यं परमं ये श्रुन्वन्ति जना भुवि ।

लभते कामिजाः(०कं) सद्यो प्रामुयात्परमो गतिं ॥ २२ ॥

इति सत्याश्रुत्तरखंडे केसरक्षेत्रमाहात्म्ये तृतीयो अध्यायः ॥

The edition of the *Sahyādrīkhaṇḍa* (and six *māhātmyas*) contains nothing corresponding to this tract. [MACKENZIE COLLECTION.]

3686.

1803. Foll. 29; size 14½ in. by 6½ in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; seventeen lines in a page.

Hariharsvaramāhātmya (or *Hariharamāhātmya*, as it is called in one of the colophons), a treatise, in 18 *adhyāyas*, inculcating devotion to *Vishṇu* and *Śiva*, in their combined form of *Harihara*, as originally communicated by *Vasishṭha* to *Dilīpa*, and professing to form part of the *Sahyādrīkhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*. It begins:

विद्याविज्ञानसानंदसरागमुखपंकज ।

परं ब्रह्मगुणारामं श्रुत्वरामं समीमहि ॥ १ ॥

आनंदीकुरसद्भावसंभावितचराचरं ।

भक्तानंदभुवं वंदे देवोमार्था(०यां) गिरं शिवां ॥ २ ॥

अनंतपारसंसारपारावारान् खलिलया ।

अजां वत्सपदां(?) चक्रे यस्तं वंदे गुरुं हरिं ॥ ३ ॥

निरालंबो मायानुभव इतरालोकनभिदा

समाभातानंतो मृगसलिलपुरोच्चय इव ।

यदानंदोद्भोदोदयविततश्रीतिदृतिगिरिस्

ततोऽनंतप्रेमांशुकणवशतोऽभूदनुदितः ॥ ४ ॥

तमीश्वरमुमाकांतमनुमादृवैभवं ।

परमात्मानमानंदं शिवं वेदांतमीमहि ॥ ५ ॥

यो दृशो^१ ऽपि न दृक्पथे भुवि च सन्नपूष्वेमाभासते

नानाभूतिनिदानमेकमजयन् यः शैलरूपो ऽपि सन् ।

यत्सान्निध्यमवाप्य भुक्तिमगमन्येता ऽपि व्याहता

स श्रीभुक्तिशःप्रदो हरिहरो देवादलं मंगलं ॥ ६ ॥

^१ ? दृश्यो.

नमस्तस्मै चिदंभोधिलसाकामदुमालये ।

कृतलीलाविलासाय नरसिंहाय योगिने ॥ ७ ॥

कल्याणचलिदानानां यत्कृपाभूमुपासतां(०भूदुपासतां) ।

तमुदारमुमाकांतमाधारं जगतां प्रभुं ॥ ८ ॥

सूत उवाच ॥

पुरा नैमिषसंवादे नैमिषे शीनकादयः ।

सूतं चित्रकथा दिव्याः पप्रच्छुरनुरंजनीः ॥ ९ ॥

शृणुय ऊचुः ॥

सूतानंतकपास्वन्नः श्रुताः यीराणिकाः प्रियाः ।

तासु नः अहंप्रधानां माहात्म्यं वद चेद्धरं ॥ १० ॥

वाराणसी शिवक्षेत्रं द्वारका विष्णुवत्सभा ।

प्रयागं ब्रह्मणः क्षेत्रं भास्करस्य पदानि च ॥ ११ ॥

मायापीठानि सिद्धानां साधनानि बह्व्यलं ।

श्रुतानि बहुशस्त्रेषु न योगः सर्वतः श्रुतः ॥ १२ ॥

इदानीं योगिनां सिद्धिः कामिनां सिद्धिदं वरं ।

पुरश्चरणसत्पीठमंजेशं हृतपातकं ॥ १३ ॥

देवतानां च तीर्थानां सिद्धिदानां च सर्वशः ।

एकवासो भवेद्यत्र तत्क्षेत्रं वदतां वरं ॥ १४ ॥

The great shrine of *Harihara* is situated on the west coast, near the mouth of the river *Krishṇā* (fol. 4a, l. 6):

पश्चिमांशुनिधेस्तोरे पश्चिमाभिमुखे स्थितः ।

नाम्ना हरिहरो देवो रूपद्वयसमाश्रितः ॥

एकं पर्वतरूपेण द्वितीयं लिंगरूपधृक् ।

सर्वकामप्रदोऽनंतः सेवितः स सुरासुरैः ॥

Fol. 5b, l. 12:

सत्याद्रेस्तोर्थमुख्यानि श्रुतानि भवतो मया ॥

सावित्र्या उत्तरे तीरे कृष्णासागरसंगमे ।

पंचक्रोशेन विस्तीर्णं मुक्तिक्षेत्रं वसुंधरं ॥

तीर्थोत्तमं हरिहरं सिंधोस्तोरे उदोरितं ।

तस्योद्भवं समाचक्ष्य महिमानं च प्रशुभम् ॥

To this place it was that *Agastya*, the founder of this creed, emigrated with his wife *Lopāmudrā* from *Kāśī* to do honour to *Harihara* and institute the rules, expounded in the following chapters, by which his disciples should be guided. The *Mayūrādri* is likewise specified (foll. 16 and 17) as one of the places

where *Agastya* established the *linga* *Hari-hareśvara*. The saint *Dattātreyā*—who is held in equal veneration amongst *Vaiṣṇavas* and *Śaivas*, and who, in the *Sahyādrīkhaṇḍa* proper, plays a leading part in the counsels of *Parasurāma* when the latter is preparing for revenge on *Kārtavīrya*—is mentioned in the first chapter in connection with *Rāma*.

Perhaps the treatise originated in the peculiar doctrines of some sect of *Śaiva Yogins* (cf. Wilson, *Ess. on Hindu Rel.*, i., p. 205).

It ends :

छोमूषा यस्य देवस्य लोकपाला विभोभुजाः ।
चंद्रसूयानला नेत्रत्रयं ओत्रेषु वै दिशः ॥ ६३ ॥
बायुर्गंधवहः आसो हृदयं वियदोशितुः ।
पादौ रसा रोमकूपास्तारका पक्ष्मणी वयः ॥ ६४ ॥
इंद्रियाणि विभोर्देवा देह एतच्चराचरं ।
मुखमग्निः सरित्नाथ उपस्थं यस्य मूदक्षु(?) ॥ ६५ ॥
तमजं देवदेवानामीश्वरं व्यापकं शिवं ।
अष्टधा शतधा पंच चतुर्विंशतिधा स्थितं ॥ ६६ ॥
पश्य सद्रूपं मम तु तदात्मा गौतमः पुरः ।
अकस्मात्पुरुषं दृष्ट्वा दृष्ट्वा हरिहरेश्वरं ॥ ६७ ॥

इति श्रीहरिहरेश्वरमाहात्म्ये स्कंदे सत्ताद्विंशे अष्टादशो
अध्यायः ॥ १८ ॥ ०

The edition of the *Sahyādrīkhaṇḍa* does not contain this *Māhātmya*.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3687.

2838b. Foll. 19; folio, size 12½ in. by 7½ in.; European paper; small, but clear, Telugu handwriting; 34–36 lines in a page.

Simhācala-māhātmya, or *Nrisimhakshetra-māhātmya*, an account of a temple of *Vishṇu* on the Lion-mountain near *Vizagapatam*, in 28 *adhyāyas*.

The first *adhyāya* runs as follows :

चाहीति आहरंतं त्रिदशरिपुसुतं त्रातुकामो रहस्ये
विश्रम्य^१ पीतवस्त्रं निजकटिपुगले नव्यहस्तेन गृह्णन् ।
वेगध्वांतं नितान्तं भगवतिममृतं पाययन्नन्यपाणी
सिंहाद्रौ^२ शीघ्रपातक्षितिपिहितपदः पातु मां नारसिंहः ॥

अथ चतुः ॥

श्रुतं हि क्षेत्रमाहात्म्यं जगन्नाथस्य जैमिने ।
सर्वपापक्षयकरं त्वत्तोऽस्माभिस्तु विस्तरात् ॥
तन्निवेदितमाहात्म्यं क्षेत्रमाहात्म्यमेव च ।
तस्योत्सवांश्च सकलानुपचारान्यथाक्रमं ॥
कृतार्था ओत्रवृत्तिर्नः कृता ब्रह्ममुने तथा ।
ओत्रव्यं नान्यदस्तीह भवात्तारणकारणं ॥
नृसिंहमंत्रराजेन जगन्नाथः समर्चितः ।
ब्रह्मणेति त्वया प्रोक्तमिन्द्रद्युम्नकृते पुरा ॥
तद्वयं ओतुमिच्छामो नृसिंहस्य विशेषतः ।
माहात्म्यं तस्य विस्तार्ये सर्वज्ञाद्भवतोऽधुना ॥
नरसिंहः परब्रह्मेयस्माभिर्निश्चितं मुने ।
एतत्सर्वं महाभाग वक्तुमर्हसि नः स्फुटं ॥
अधोणां श्रद्धधानानां गुरुत्वं परमो मतः ॥

जैमिनिः ॥

स्थानानि नरसिंहस्य संत्यनेकानि भूतले ।
सुगुमानि च रम्याणि पर्वतेषु वनेषु च ॥
भूतानि च भविष्याणि भुक्तिमुक्तिप्रदानि वै ।
विविधान्यन्यरूपाणि संत्यहुततमानि च ।
तेषु मुख्यानि चत्वारि प्रथितानि विशेषतः ॥
अहोबलं हरंपापं कृतशीचं तथैव च ।
सिंहाचलं तथैतेषां चतुर्थं मुनिसत्तमाः ॥
अहोबले महाक्षेत्रे नृसिंहस्तभसंभवः ।
विदार्ये दैत्यं करजैर्हिरण्यकशिपुं स्थितः ॥
यत्र दारयते दैत्यं नृसिंहस्य दिवौकसः ।
अहो बलमिति प्राहुः कथ्यते तदहोबलं ॥
हरंपापे तथा क्षेत्रे विडालनरकेसरी ।
आस्ते भैरवरूपेण कालमूषकसंहरः ॥

^१ Read विश्रम्यं.

^२ The word सिंह is throughout written with श, and the ह is apparently doubled after the *anusvāra*; though it has rather the appearance of शिंश (शिंशाद्रि, शिंशाचल, नृशिंश etc.).

यत्र पापानि सर्वाणि ह्रियन्ते दृष्टिमात्रतः ।
 तत्कथ्यते हरपापं क्षेत्रं मुक्तिप्रदं द्विजाः ॥
 कृतशीचे तथा क्षेत्रे शत्रुचक्रविहिंसकः ।
 योगानन्दमयो ह्यास्ते योगिनीचक्रसेवितः ॥
 दैत्यासृग्यान्वपुषो यत्र शीचं हरेर्मुदा ।
 मूर्तिमद्भिः कृतं तौर्यं कृतशीचं तदुच्यते ॥
 सिंहाकारो गिरिवरं नृसिंहाभिहितः स्थितः ।
 भुक्तिमुक्तिप्रदं तद्वि क्षेत्रं सिंहाचलं स्मृतं ॥
 यदा हिरण्यकशिपुं प्रह्लादं पंचवार्षिकं ।
 पातयामास जलधौ दैत्यैः संत्यक्तसीदुदः ॥
 तदा तद्रक्षणार्थं तु वैकुण्ठादागतः स्वयं ।
 तत्र शान्तस्वरूपेण ह्यास्ते नरहरिद्विजाः ॥
 नृसिंहो येन रूपेण वर्तते पुरुषोत्तमे ।
 तथा तेनैव रूपेण सिंहाद्री वसति भुवः ॥
 कुंदाभसुंदरतनुः परिपूर्णचंद्र-
 चिंचानुकारिवदनो द्विभुजस्त्रिनेत्रः ।
 शान्तस्त्रिर्भगिललितस्त्रितिगुणपादः
 सिंहाचले जयति देववरो नृसिंहः ॥
 ताश्चैतान्यपीतवसनांचलदत्तहस्त-
 युग्मोन्नतांसवलयीकृत - - - ।
 संस्तब्धकर्णयुगलश्च सटाभिरामः
 सिंहाचले जयति देववरो नृसिंहः ॥

It ends :

य एतच्छ्रावयेद्भक्त्या नृसिंहस्याग्रतो द्विजाः ।
 नृसिंहक्षेत्रमाहात्म्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
 सोमेन वेदपाठेन यत्कालं लभते द्विजाः ।
 पठन्नेतत्प्रयत्नेन शश्वदाम्प्रोति तत्कालं ॥
 कृतशीचं हरपापं सिंहाचलमहोचलं ।
 गत्वा यत्कालमाप्नोति दृष्ट्वा तत्र नृकेसरिं ।
 प्राप्नोति तत्कालं मर्त्यैः सत्यं सत्यं ब्रवीमि वः ॥
 नृसिंहोत्सवकालेषु दर्शनार्थं समागतान् ।
 आश्रयेच्छत्रुधनानां तस्य शृङ्खलं यत्कालं ॥
 तस्य ये पितरः पूर्वं ये च मातामहादयः ।
 ते सर्वे पापनिर्मुक्ता याति विष्णोः परं पदं ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सिंहाचलमाहात्म्ये अष्टाविंशोऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3688.

140. Foll. 191; size 13½ in. by 7 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 21-33 lines in a page.

Sūtasamhitā, of the *Skandapurāṇa*, in four *khaṇḍas* (the last subdivided into two sections); with *Mādhavācārya's* commentary, entitled *Sūtasamhitā-tātparyadīpikā*. [A.] Now published in the *Anandāśrama* Series.

I. *Śivamāhātmyakhaṇḍa* (foll. 29), in 13 *adhyāyas*, begins—after 11½ verses (सौम्य महेश्वरः) belonging to the third section:—

ऐश्वरं परमं तत्त्वमादिमध्योत्तवर्जितं ।
 आधारं सर्वलोकानामनाधारमविक्रियं ॥ १ ॥
 अनंतानंदबोधोपनिधिमुद्रुतविक्रमं ।
 संविकापतिमोक्षानमनीशं¹ प्रणमाम्यहं ॥ २ ॥
 सत्रावसाने मुनयो विष्णुद्वहृदया भृशं ।
 नैमिषीया महात्मानमागतं रोमहर्षेण ॥ ३ ॥
 दृष्ट्वा यथाहं संपूज्य प्रसन्नैर्द्रियमानसाः ।
 पप्रच्छुः संहितां पुण्यां सूतं पौराणिकं मुदा ॥ ४ ॥
 एवं पृष्टो मुनिश्रेष्ठैः सूतः सर्वार्थदायिनं ।
 महादेवं महात्मानं ध्यात्वा व्यासं च भक्तिः ॥ ५ ॥
 समाहितमना भूत्वा विलोक्य मुनिसत्तमान् ।
 चक्रुमारभते सूतसंहितां श्रुतिसत्तमां ॥ ६ ॥

सूत उवाच ॥

त्रायं पुराणं प्रथमं द्वितीयं पाद्यमुच्यते ।
 तृतीयं वैष्णवं प्रोक्तं चतुर्थं शैवमुच्यते ॥ ७ ॥
 ततो भागवतं प्रोक्तं भविष्याख्यं ततः परं ।
 सप्तमं नारदीयं च मार्कंडेयं तथाहमं ॥ ८ ॥
 आग्नेयं नवमं पश्चाद् ब्रह्मवैवर्तेमेव च ।
 ततो लैंगं वाराहं च ततः स्कंदमनुत्तमं ॥ ९ ॥
 वामनाख्यं ततः कीर्ति मातस्य तत्परमुच्यते ।
 गारुडाख्यं ततः प्रोक्तं ब्रह्मांडं तत्परं विदुः ॥ १० ॥

¹ For verses 1 and 2 see above, p. 1224a, ll. 23 seqq., where the wrong reading अनिशं—comm. ईशानमनीशानमिति (!) संसारिणो हि अनिशितृत्वात्पुरुषोत्तरपरतत्त्वाच्च सत्यमनीशाना ईशवंतश्च ।

ग्रंथतश्च चतुर्लक्षं पुराणं मुनिपुंगवाः ।
 अष्टादशपुराणानां कर्ता सत्यवतीसुतः ॥ ११ ॥
 कामिकादिप्रभेदानां यथा देवो महेश्वरः ।
 अष्टादश पुराणानि श्रुत्वा सत्यवतीसुतान् ॥ १२ ॥
 अन्यान्युपपुराणानि मुनिभिः कीर्तितानि तु ।
 आद्यं सनत्कुमारेण प्रोक्तं वेदविदां वराः ॥ १३ ॥
 द्वितीयं नारसिंहाख्यं तृतीयं नादमेव च ।
 चतुर्थं शिवधर्माख्यं दौर्वासं पंचमं विदुः ॥ १४ ॥
 षष्ठं तु नारदीयाख्यं कापिलं सप्तमं विदुः ।
 अष्टमं मानवं प्रोक्तं ततश्चोशनसेरितं ॥ १५ ॥
 ततो ब्रह्मांडसंज्ञं तु वारुणाख्यं ततः परं ।
 ततः कालीपुराणाख्यं विशिष्टं मुनिपुंगवाः ॥ १६ ॥
 ततो वासिष्ठलिंगाख्यं प्रोक्तं माहेश्वरं परं ।
 ततः सांख्यपुराणाख्यं ततः सौरं महाद्भुतं ॥ १७ ॥
 पाराशरं ततः प्रोक्तं मारीचाख्यं ततः परं ।
 भार्गवाख्यं ततः प्रोक्तं सर्वधर्मायैसाधकं ॥ १८ ॥
 लक्षं तु ग्रंथसंख्याभिः सर्वविज्ञानसागरं ।
 स्कंदमहाभिवक्ष्यामि पुराणं श्रुतिसंमितं ॥ १९ ॥
 षड्विधं संहिताभेदैः पंचाशत्संज्ञमिति ।
 आद्या सनत्कुमारोक्ता द्वितीया सूतसंहिता ॥ २० ॥
 तृतीया शांकरा विप्राश्चतुर्थी वैष्णवी मता ।
 तत्परा संहिता ब्राह्मी सौरात्या संहिता मता ॥ २१ ॥
 ग्रंथतश्चैव षड्विंशत्सहस्रेणोपलक्षिता ।
 आद्या तु संहिता विप्रा द्वितीया षट्सहस्रिका ॥ २२ ॥
 तृतीया ग्रंथतस्त्रिंशत्सहस्रेणोपलक्षिता ।
 तुरीया संहिता पंचसहस्रेणाभिनिर्मिता ॥ २३ ॥
 ततो ज्या त्रिसहस्रेण ग्रंथेनैव विनिर्मिता ।
 अन्या सहस्रतः सृष्टा ग्रंथतः पंडितोत्तमाः ॥ २४ ॥
 द्वितीया संहितां वक्ष्ये सर्वपापप्रणाशिनो ।
 मुनिभिर्देवगंधर्वैः पूजितामतिशोभनां ॥ २५ ॥
 चतुर्थी संज्ञिता सापि पवित्रा वेदसंमिता ।
 शिवमाहात्म्यसंज्ञाख्यः प्रथमः परिकीर्तितः ॥ २६ ॥
 द्वितीयो ज्ञानयोगाख्यः सर्ववेदांतसंग्रहः ।
 तृतीयो मुक्तिसंज्ञाख्यश्चतुर्थो यत्नवैभवः ॥ २७ ॥
 आद्याः सप्तशतं प्रोक्तं ग्रंथतः पंडितोत्तमाः ।
 द्वितीयो ग्रंथतः सप्तशतं त्रिंशत्सहस्रतो अधिकं ॥ २८ ॥

ततो अधिकं च सप्तैव मुनयः परिकीर्तितः ।
 तृतीयं षट्शतं विप्राः सप्तत्रिंशद्विचर्जितः ॥ २९ ॥
 चतुर्थेस्तु मुनिश्रेष्ठाः सहस्राणां चतुष्टयं ।
 उपर्यधोभागभेदाद् द्विधा भूतः स उच्यते ॥ ३० ॥
 आद्यस्त्रयोदशाध्यायो द्वितीयो विंशतिस्तथा ।
 तृतीयो नव विप्रेन्द्राश्चतुर्थेस्तु तथैव च ॥ ३१ ॥ ०

II. *Jñānayogakhaṇḍa* (foll. 24), in 20 *adhyaṃs*, begins :

कैलासशिखरे रम्ये नानारत्नसमाकुले ।
 नानापुष्पसमाकीर्णे नानामूलफलोदके ॥ १ ॥
 नानावल्लीसमाकीर्णे नानामृगसमाकुले ।
 नानावृक्षसमाकीर्णे नानायोगिसमावृते ॥ २ ॥ ० ३ ॥
 नानापक्षिसमाकीर्णे नानागंधर्वसेविते ।
 सुखासीनं मुप्रसन्नं सुनेत्रं सुस्मितं शुचिं ॥ ४ ॥ ० ५ ॥
 स्वयं स्वमेव ध्यायंतं सूतं बुद्धिमतां वरं ।
 विष्णुबुद्धो विशालाक्षो वत्सः कुंडिन आरुणिः ॥ ६ ॥ ० ७ ॥
 समागम्य समाधिस्यं दंडवत्प्रणिपत्य च ।
 स्तोत्रैः स्तुत्वा महात्मानं पप्रच्छुः पंडितोत्तमाः ॥ १५ ॥

III. *Muktikhaṇḍa* (foll. 16), in 9 *adhyāyas*, begins :

सौम्यं महेश्वरं साक्षात्सत्यविज्ञानमद्वयं ।
 वंदे संसाररोगस्य भेषजं परमं मुदा ॥ १ ॥
 यस्य शक्तिरुमा देवी जगन्माता त्रयीमयी ।
 तमहं शंकरं वंदे महामायाविबुधस्य ॥ २ ॥
 यस्य विश्वेश्वरः श्रीमान्पुत्रः स्कंदश्च धीर्यवान् ।
 तं नमामि महादेवं सर्वदेवनमस्कृतं ॥ ३ ॥
 यस्य प्रसादलेशस्य लेशलेशलवांशकं ।
 लब्ध्वा मुक्तो भवेज्जंतुस्तं वंदे परमेश्वरं ॥ ४ ॥ ० ५ ॥
 यं विशिष्टजनाः शांता वेदांतप्रवणादिना ।
 जानन्त्यात्मजनाः वंदे तमहं सत्यचित्सुखं ॥ ६ ॥
 हरभक्तो हिरण्याक्षः शैवपूजापरायणः ।
 चंडिकाचरणज्जेह ईश्वराधिपरायणः ॥ ७ ॥
 क्रांतः क्लेशहरः क्लीव ईशपूजापरायणः ।
 ओंकारवत्तमो लुब्धो लोलुपो लोललोचनः ॥ १० ॥

महाप्राज्ञो महाधीमाम्महाबाहुर्महोदरः ।
 शक्तिमाच्छक्तिदः शंकुः शंकुकर्णः शनैश्चरः ॥ ११ ॥
 भगवान्भग्नपाशश्च भवो भवभयापहः ।
 भगदर्पो भवप्रीतो भागज्ञो भंगुराशुभः ॥ १२ ॥
 अग्निवर्णो जपावर्णो बंधूककुसुमच्छविः ।
 विरक्तो विरजो विद्वान्वेदपारायणे रतः ॥ १३ ॥
 समचित्तः समयोवः समलोष्टाश्मकीचनः ।
 शाकाशी फलमूलाशी शत्रुमित्रविवर्जितः ॥ १४ ॥
 कालरूपः कलामाली कालतस्त्रविशारदः ।
 अडिमांडो^१ मुनिश्रेष्ठः सोमनाथप्रियः सुधीः ॥ १५ ॥ ०

Sūta, meeting the *Rishis*, instructs them on the subject of 'mukti.'

IV. *Yajñavalkyaibhavaḥkhaṇḍa* :—

A. *Adhobhāga* (foll. 78), in 47 *adhyāyas* :

एवमाद्यंतनिर्मुक्तमतिशोभनमादरात् ।
 नमामि विग्रहं सोमं संसारविषभेषजं ॥ १ ॥
 सत्तावसाने संनद्धाः सर्ववेदार्थवेदिनः ।
 सर्वलोकहिते युक्ताः सारासारविवेकिनः ॥ २ ॥ ० ॥ २ ॥
 औतस्मार्तिसदाचाराः सर्वगोत्रधियो पराः ।
 व्यासप्रसादसंपन्नं विश्वज्ञानमहोदधिं ॥ १० ॥
 विश्वात्मवेदिनं साक्षाद्विभ्वस्तभवकाननं ।
 स्मृत्वा भक्त्या महात्मानं तुष्टुः सृतमुन्नमं ॥ ११ ॥
 एतस्मिन्नंतरे श्रीमान्महाकारुणिकोत्तमः ।
 सर्वज्ञः सर्वभूतानामभीष्टफलदः प्रभुः ॥ १२ ॥
 प्रादुरासीन्महातेजा राज्ञी सूर्य इव स्वयं ।
 तं दृष्ट्वा मुनयः सर्वे विस्मिता गतदस्वराः ॥ १३ ॥ ०

B. *Uparibhāga* (foll. 45), consisting of (a) *Brahmagītā Upanishadaḥ* (*Brahmavidyā*), in 12 *adhyāyas*; and (b) *Sūtagītā Upanishadaḥ*, in 8 *adhyāyas*, begins :

मुनय ऊचुः ॥

भवता सर्वमाख्यातं संक्षेपाद्विस्तरादपि ।
 इदानीं श्रोतुमिच्छामो ब्रह्मगीतामनुत्तमां ॥ १ ॥
 सर्वविज्ञानरत्नानामाकरस्य महात्मनः ।
 कृष्णद्वैपायनस्यैव भवाविष्णुः सुशिक्षितः ॥ २ ॥

It ends :

पुराणसंहितामिमामतिप्रियेण यः पुमान् ।
 शृणोति संमृतिं पुनर्न याति याति शंकरं ॥ ६१ ॥
 परा तु भूतिरहया विज्ञायते च तस्य सा ।
 शिवा च चापि नृत्यति प्रियेण शंकरो ऽपि च ॥ ६६ ॥
 सत्यबोधमुखपूर्णलक्षणं तत्त्वमर्थविभवं सनातनं ।
 मत्स्वरूपमनुभाषहं शिवं भक्तिगम्यममलं सदा नुमः ॥ ६९ ॥
 या तु भूतिरमला सदोदिता वेदमाननिरता शुभावहा ।
 तामतीव सुखदामहं शिवा केशवादिजनसेवितां नुमः ॥ ७० ॥
 वेदपद्मनिकरस्य भास्करं देवदेवसदृशं घृणानिधिं ।
 व्यासनिष्ठफलदं गुरुं नुमः शोकमोहविषवेगभेषजं ॥ ७१ ॥
 ये वेदवेदीतयना महाजनाः

शिवाभिमानैकनिरस्तकिल्बिषाः ।

नमामि वाचा शिरसा हृदा च तान्

भवाहिवेगस्य निकारकानहं ॥ ७२ ॥

इति श्रीसूतसंहितायां यज्ञवैभवसंड उपरिभागे स्कंदपुराणे
 सूतगीतायामष्टमोऽध्यायः ॥

Mādhavācārya's commentary begins :

प्रणमामि परं ब्रह्म यतो व्यावृत्तवृत्तयः ।
 अविचारसहं वस्तु विषयीकुर्वते धियः ॥ १ ॥
 श्रीमत्काशीविलासाख्यक्रियाशक्तीशसेविता ।
 श्रीमत्संयमकपादाश्रमसेवानिर्वातचेतसा ॥ २ ॥
 वेदशास्त्रप्रतिष्ठाया श्रीमन्माधवमंत्रिणा ।
 तात्पर्येदीपिका सूतसंहिताया विधीयते ॥ ३ ॥

On fol. 4a, the commentator gives the following analysis of the work (figures being substituted for his word-numbers):—

I., 1. यथावतारः; 2. चानुपतत्रतः; 3. नंदोश्चरविष्णु-
 संवादेन ईश्वरप्रतिपादनं; 4. ईश्वरपूजाविधानं पूजाफलं च;
 5. शक्तिपूजाविधिः; 6. शिवभक्तपूजा; 7. मुक्तिसाधनं; 8.
 कालपरिमाणतदनवच्छिन्नस्वरूपकथनं; 9. पृथिव्युद्धारणं; 10.
 ब्रह्मणा सृष्टिकथनं; 11. हिरण्यगर्भादिविशेषसृष्टिः; 12.
 जातिनिर्णयः; 13. तीर्थमाहात्म्यं ॥

II., 1. ज्ञानयोगसंप्रदायपरंपरा; 2. ज्ञात्मना सृष्टिः; 3.
 ब्रह्मचर्याश्रयविधिः; 4. गृहस्थाश्रमविधिः; 5. वानप्रस्थाश्रम-
 विधिः; 6. संन्यासविधिः; 7. प्रायश्चित्तं; 8. दानधर्मफलं;
 9. पापकर्मफलं; 10. पिंडोत्पत्तिः; 11. नाडीचक्रं; 12.

¹ अणिमंडो B; ?r. अणीमांडो.

नाडीशुद्धिः ; 13. सष्टांगयोगे यमविधिः ; 14. नियमविधिः ;
15. आसनविधानं ; 16. प्राणायामविधिः ; 17. प्रत्याहार-
विधानं ; 18. धारणाविधिः ; 19. ध्यानविधिः ; 20. समाधिः ॥

III., 1. मुक्तिमुक्त्युपायमोचकप्रदचतुर्विधप्रश्नः ; 2. मुक्तिभेद-
कथनं ; 3. मुक्त्युपायकथनं ; 4. मोचककथनं ; 5. मोचक-
प्रदकथनं ; 6. ज्ञानानुत्पत्तिकथनं ; 7. गुरुपसदनशुश्रूषण-
महिमा ; 8. व्याघ्रपुरे देवानामुपदेशः ; 9. ईश्वरनृत्यदर्शनं ॥

IV.a, 1. वेदार्थप्रश्नः ; 2. परापरवेदार्थविचारः ; 3.
कर्मयज्ञवैभवं ; 4. वाचिकयज्ञः ; 5. प्रणवविचारः ; 6. गा-
यत्रीप्रपञ्चः ; 7. आत्ममंत्रः ; 8. षडक्षरविचारः ; 9. ध्यानयज्ञः ;
10. ज्ञानयज्ञः ; 11-15. ज्ञानयज्ञविशेषाः ; 16. ज्ञानोत्पत्ति-
कारणं ; 17. वैराग्यविचारः ; 18. अनित्यवस्तुविचारः ; 19.
नित्यवस्तुविचारः ; 20. विशिष्टधर्मविचारः ; 21. मुक्तिसाधन-
विचारः ; 22. मार्गप्रामाण्यं ; 23. शंकरप्रसादः ; 24, 25.
प्रसादवैभवं ; 26. शिवभक्तिविचारः ; 27. परपदस्वरूपविचारः ;
28. शिवलिङ्गस्वरूपकथनं ; 29. शिवस्यानविचारः ; 30.
भस्मधारणवैभवं ; 31. शिवप्रोतिकरं जीवब्रह्मैक्यविज्ञानं ; 32.
भक्त्यभावकारणं ; 33. परतत्त्वनामविचारः ; 34. महादेवप्र-
सादकारणं ; 35. संप्रदायपरंपराविचारः ; 36. सद्योमुक्तिकर-
स्त्रोत्रमहिमा ; 37. मुक्त्युपायविचारः ; 38. मुक्तिसाधनविचारः ;
39. वेदानामविरोधः ; 40. सर्वसिद्धिकरकर्मविचारः ; 41.
पातकविचारः ; 42. प्रायश्चित्तविचारः ; 43. पापशुद्धिपायः ;
44. द्रव्यशुद्धिपायः ; 45. अभ्यसनिवृत्तिः ; 46. मृत्युसूचकं ;
47. अथशिष्टपापस्वरूपकथनं ॥

IV.b, 1. ब्रह्मगीता ; 2. वेदार्थविचारः ; 3. साक्षिशिव-
स्वरूपकथनं ; 4. साक्ष्यस्तित्वकथनं ; 5. आदेशकथनं ; 6.
दहरोपासनं ; 7. वस्तुस्वरूपविचारः ; 8. तत्त्ववेदनविधिः ; 9.
आनन्दस्वरूपकथनं ; 10. आत्मनो ब्रह्मतत्त्वप्रतिपादनं ; 11.
ब्रह्मणः सर्वेशरीरस्थितिः ; 12. शिवस्य अहंप्रत्ययाश्रयत्वं ; 13.
सूतगीता ; 14. आत्मना सृष्टिः ; 15. सामान्यसृष्टिः ; 16.
विशेषसृष्टिः ; 17. आत्मस्वरूपकथनं ; 18. सर्वेशास्त्रार्थसंग्रहः ;
19. रहस्यविचारः ; 20. सर्ववेदांतसंग्रहः । इति सामान्येनाध्या-
यार्थाः कथिताः ॥

Colophon of commentary : इति श्रीमत्काशिविला-
सक्रियाशक्तिपरमभक्तश्रीमत्सर्वकपादाञ्जसेवापरायणेनोपनिष -
न्मार्गप्रवर्तकेन माधवाचार्येण विरचितायां सूतसंहितातात्पर्य-
दीपिकायां यज्ञवैभवखंडस्योपरिभागे सूतगीतासूपनिषत्सु सष्टमो
ध्यायः ॥ समाप्त्यै सूतसंहिता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3689.

644b-d. Foll. 32+54+56 ; size 13 in. by
6½ in. ; careless, modern Devanāgarī writing ;
7-14 lines in a page.

Sūtasamhitā, with *Mādhavācārya's* commen-
tary. *Khaṇḍas* I.-III., bound in the reverse
order : *Muktikhanda*, *Jñānayogakhanda*, and
Śivamāhātmyakhanda. [B.]

Every now and then the accompanying
commentary has been omitted through the
carelessness of the copyist. At the begin-
ning of the *Muktikhanda*, the first 11½ śloka
are omitted, the beginning of the commentary
on *Khaṇḍa* I. being given instead. In this
respect there would seem to be some kind of
connection between this and the preceding MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

3690.

716. Foll. 30 ; size 14 in. by 6½ in. ; in-
different Devanāgarī writing of 1749 A.D. ;
19-23 lines in a page.

Sūtasamhitā, with *Mādhavācārya's* commen-
tary. *Khaṇḍa* I., or *Śivamāhātmyakhanda*.

The MS., which is pretty correct, was
written at Benares, in Samvat 1806, for
Jagannātha Bhaṭṭa.

[H. T. COLEBROOKE.]

3691, 3692.

58, 59. Foll. 241 (counted 240, two leaves
being numbered 83) ; size 10½ in. by 4 in. ;
fairly good Devanāgarī writing of 1618 A.D. ;
11-14 lines in a page.

Setumāhātmya, of the *Skandapurāṇa*, in 52
adhyāyas ; treating of the sacred places of
Setubandha or Rāmasetu (Adam's Bridge), also
called Rāmeśvara after one of its islands, and
principal shrines.

It begins :

नैमिषारण्यनिलया मुनयः शौनकादयः ।
अष्टांगयोगनिरतास्तत्त्वज्ञानैकतत्परः ॥ १ ॥
मुमुक्षुषो महात्मानो निर्मेमा ब्रह्मवादिनः ।
धर्मज्ञाना सनसूयाः सत्यव्रतपरायणाः ॥ २ ॥
नितेन्द्रिया जितक्रोधाः सर्वजीवदयालवः ।
भक्त्या परमया विष्णुमर्षयन्तः सनातनं ॥ ३ ॥
तपस्तेषुर्मेहात्मानो नैमिषे मुक्तिदायिनि ।
एकदा ते महात्मानः समाजं चक्रुरुत्तमं ॥ ४ ॥
कथयन्तो महापुण्या कथां पापप्रणाशिनीं ।
भुक्तिमुक्त्येव पापानां च जिज्ञासन्तः परस्परं ॥ ५ ॥
घडिंशतिसहस्राणामृषीणां भावितात्मना ।
तेषां शिष्यप्रशिष्याणां संख्या कर्तुं न शक्यते ॥ ६ ॥
अत्रांतरे महाविद्वान् व्यासशिष्यो महामुनिः ।
अगमनैमिषारण्यं सूतः पौराणिकोत्तमः ॥ ७ ॥
तमागतं मुनिश्रेष्ठं ज्वलन्तमिव पावकं ।
अर्घ्याद्यैः पूजयामासुर्मुनयः शौनकादयः ॥ ८ ॥
सुखोपविष्टं तं सूतमासने परमे शुभे ।
पमन्त्र परमं गुह्यं लोकानुग्रहकाक्षया ॥ ९ ॥

श्रुत्वा यः ॥

सूत धर्मादितस्त्वज्ञं स्वागतं मुनिपुंगव ।
श्रुतवाञ्छं पुराणानि व्यासास्तववतीसुतात् ॥ १० ॥
अतः सर्वपुराणानामर्थज्ञो ऽसि महामुने ।
कानि क्षेत्राणि पुण्यानि कानि तीर्थानि भूतले ॥ ११ ॥
कथं वा लिप्यन्ते मुक्तिर्जीवानां भवसागरात् ।
कथं हरे हरौ वापि नृणां भक्तिः प्रजायते ॥ १२ ॥
केन सिध्येत तपसः कर्मणस्त्रिविधं फलं ।
एतच्चान्यच्च नः सर्वं सूत त्वं कृपया वद ।
ब्रूयुः खिग्धाय शिष्याय गुरवो गुह्यमप्युत ॥ १३ ॥
इति पृष्टस्तदा सूतो नैमिषारण्यवासिभिः ।
वक्तुं प्रचक्रमे नत्वा व्यासं स्वगुरुमादिभं ॥ १४ ॥

श्रीसूतः ॥

सम्यक्पृष्टमिदं विप्रा युष्माभिर्जगतो हितं ।
रहस्यमेतद्युष्माकं वक्ष्यामि शृणुतादरात् ॥ १५ ॥
मया नोक्तमितः पूर्वं कस्यापि मुनिपुंगवाः ।
मनो नियम्य विप्रेन्द्राः शृणुध्वं भक्तिपूर्वकं ॥ १६ ॥
अस्ति रामेश्वरं नाम रामसेतौ पवित्रके ।
क्षेत्राणामपि सर्वेषां तीर्थानामपि शोभनं ॥ १७ ॥

The rest of the first chapter is devoted to the praise of this wonderful place in general terms. In the second *adhyāya*, the story of *Rāma* bridging the ocean with the help of the monkey *Nala* is related, concluding with an enumeration of the principal *tirthas* on the island :

चतुर्विंशतितीर्थानि सन्ति विप्राः प्रधानतः ।
प्रथमं चक्रतीर्थं स्याद्वेतालवरदं तथा ॥ १०४ ॥
ततः पापविनाशाख्यं तीर्थं लोकेषु विद्युते ।
ततः सीतासदः पुण्यं ततो मंगलतीर्थकं ॥ १०५ ॥
ततः सकलपापघ्नी नाम्ना चामृतकूपिका ।
ब्रह्मकुंडं ततस्तीर्थं ततः कुंडं हनुमतः ॥ १०६ ॥
आगख्यं हि ततस्तीर्थं रामतीर्थं ततः परं ।
ततो लक्ष्मणतीर्थं स्याद्विजयतीर्थमतः परं ॥ १०७ ॥
ततो लक्ष्म्याः परं तीर्थं अग्नितीर्थमतः परं ।
चक्रतीर्थमतः पुण्यं शिवतीर्थमतः परं ॥ १०८ ॥
ततः शंखाभिधं तीर्थं यमुना(?) च ततः परं ।
गंगातीर्थं ततः पञ्चात् ग्यातीर्थमनन्तरं ॥ १०९ ॥
ततः स्यात्कोटितीर्थख्यं ततः साध्यामृतं तथा ।
मानसाख्यं ततस्तीर्थं धनुःकोटिमतः परं ॥ ११० ॥
प्रधानतीर्थान्येतानि महापापहराणि च ।
कथितानि द्विजाः श्रेष्ठाः सेतुमध्ये गतानि वै ॥ १११ ॥

The detailed description of these places and the legends connected therewith form the subject of the subsequent chapters. Vol. II. commences with v. 3 of chapter 27.

It ends :

ततो व्यासः समृतः सन् शिष्यैः सह समन्वितः ।
अनुज्ञाय मुनीन्सर्वान् कैलासं पर्वतं ययौ ॥ २६१ ॥
श्रुत्वा नैमिषारण्यनिलयास्तुष्टिमानसाः ।
प्रत्यहं सेतुमाहात्म्यं श्रुत्वाति च पठति च ॥ २६२ ॥
तथा सर्वेषु लोकेषु श्रोतव्यं च सदा बुधैः ॥

इति श्रीस्कांदेयपुराणे सेतुमाहात्म्ये सेतुबर्णनकथनं नाम
द्विपञ्चाशत्तमो अध्यायः ॥ ५२ ॥ इति सेतुमाहात्म्यं संपूर्णं ॥ ० ॥
स्वस्ति श्रीमद्युगशालिवाहन शके १५४० आनन्दनामसंवत्सरे
भाद्रपदवदिचतुर्थी रवौ उभयसागरयोर्मध्ये गंधमादनपर्वते
भास्करक्षेत्रे श्रीरामेश्वरदेवसन्निधौ उपासनी (०) श्रीन श्रीरघु-
नाथभट्टेन लिखितमिदं सेतुमाहात्म्यं ॥

The praise of the *Gandhamādana* mountain (यो जम्भोधी सेनुरूपेण वर्तते गन्धमादनः ।) forms the subject of the 10th *adhyāya*. The local origin of the work indicated by the description of the places, taken in connection with the origin of the MS. itself, and the great care with which it is written, might make one inclined to think that the work was perhaps composed by *Raghunātha* himself. [H. T. COLEBROOKE.]

3693.

382c. Foll. 18; folio, size 16½ in. by 10½ in.; European paper; good Devanāgarī writing; 25–28 lines in a page.

Saurasamhitā, of the *Skandapurāṇa*, in 16 *adhyāyas*, claiming to have been originally revealed by the Sun (*Sūra*) to *Yājñavalkya*.

The work consists chiefly of cosmogonic theories, and speculations on the origin and the cure of evil, and on the nature and attributes of the Absolute as represented by *Śiva* (or *Sadāśiva*), the fountain-head of all true knowledge, and therefore the chief object of human worship; whilst the Sun, however, also comes in for a certain amount of adoration.

It begins :

ओं नमो ऽहंपदायीय पराहंतास्वरूपिणे¹ ।
भास्कराय नमस्तस्य^(० स्मै) भवाय भयहारिणे ॥ १ ॥
नमः सांवाय सर्वाय सर्वविज्ञानदायिने ।
स्वशक्तिरचितेदंताहंतारूपाय साक्षिणे ॥ २ ॥
समस्तजगदुत्पत्तिस्थितिनाशकहेतवे ।
रुद्रविष्णुविरिंचादिस्वरूपाय नमो नमः ॥ ३ ॥
प्रणम्य सांभमीशानं सर्वदेवनमस्कृतं ।
पुराणं संप्रवक्ष्यामि जगतामभिवृद्धये ॥ ४ ॥
सच्चांते मृतमद्वैतं जटावल्कलसंयुतं ।
त्रिपुंड्रावलिभिर्दीपं भस्मोद्धूलितवियहं ॥ ५ ॥
सर्वशास्त्रार्थैतत्सर्वं सर्वभूतहिते रतं ।
व्यासशिष्यं विशेषेण महाभक्तं शिवम्प्य तु ॥ ६ ॥

¹ तत्पदार्थस्वरूपिणे Rāj. M.

स्वयमेवागतं शंभोः प्रसादादेव केवलं ।

तेजसा भासयन्सर्वं चेतनाचेतनात्मकं ॥ ७ ॥

बालस्थित्या महात्मानो महाशक्तिसमास्थिताः ।

पुराणसंहितां पुण्यो पप्रच्छुः पुण्यगौरवात् ॥ ८ ॥

भवता भगवान् व्यासः सर्वज्ञः करुणानिधिः ।

पुराणविद्यासिद्ध्यर्थं पुरा सम्यगुपासितः ॥ ९ ॥

तेन पौराणिकी विद्या व्यासेनामिततेजसा ।

उपदिष्टा तयास्माकं (? तवा^०) वक्तुं तामहंसि प्रभो ॥ १० ॥

मुनीनां वचनं श्रुत्वा स्मृतः पौराणिकोत्तमः ।

वक्तुमारभते विद्यां नमस्कृत्य पिनाकिनं ॥ ११ ॥

मृत उवाच ॥

ब्राह्मं पार्श्वं वैष्णवं च शैवं भागवतं तथा ।

भविष्यं नारदीयं च मार्कंडेयसमाहृत्य ॥ १२ ॥

सागनेयं ब्रह्मवैवर्तं लिंगं घाराहमेव च ।

स्कांदं च वामनं चैव कीर्त्तयामास्य च गारुडं ॥ १३ ॥

ब्रह्मांडं चेति पुण्यो ऽयं पुराणानामनुक्रमः ।

अन्यान्युपपुराणानि कथितानि महर्षिभिः ॥ १४ ॥^० १५ ॥

आद्यं मनकुमारोक्तं नारसिंहं ततः परं ।

तृतीयं स्कांदमुद्दिष्टं कुमारेण तु भाषितं ॥ १६ ॥

चतुर्थं शिवधर्माख्यं पुराणं नदिनेरितं ।

ततो दुर्वाससंप्रोक्तं नारदीयं ततः परं ॥ १७ ॥

कापिलं मानवं चैव तथैवोशनसेरितं ।

ब्रह्मांडं च ततः पुण्यं वारुणाख्यं ततः परं ॥ १८ ॥

ततः कालीपुराणाख्यं कालकंठं च नामतः ।

ततो वासिष्ठलिंगाख्यं नास्मा माहेश्वरं त्विति ॥ १९ ॥

ततः शांभुपुराणाख्यं सुमृक्षमिति चेरितं ।

ततः सौरपुराणाख्यं सावित्रमिति चेरितं ॥ २० ॥

पाराशर्यं च मारीचं भार्गवं मुनिपुंगवाः ।

सर्वाण्युपपुराणानि शिवज्ञानकराणि वै ॥ २१ ॥

स्कांदमद्याभिवक्ष्यामि लक्ष्यग्रंथविनिर्मितं ।

षड्विधं संहिताभेदैः पंचाशत्खंडमंडितं ॥ २२ ॥

संहितां तथा बुधास्तासु या सा सौरसमाह्वया ।

तामहं संप्रवक्ष्यामि संहितामतिशोभनां ॥ २३ ॥

पुरा सूरसमाख्येन कथिता भानुना यतः ।

याज्ञवल्क्याय तेनैव संहिता सौरसंहिता ॥ २४ ॥

सौरसंज्ञा तु सा त्वच ग्रंथतस्तु सहस्रतः ।

निर्मिता सर्वविज्ञानसागरा पावनी परा ॥ २५ ॥^०

It ends :

भवतो ऽपि महादेवप्रसादात्सौरसंहिता ।
श्रुतवतस्त्वहो भाग्यं भवतां मनुस्त्राबुजात् ॥ ९२ ॥
संहितां षोडशाध्यायैर्निर्मितां सौरसंहितां ।
महाकारुणिकेनैव व्यासेनामिततेजसा ॥ ९३ ॥
यः षोडश्याद्यापि श्रद्धया सौरसंहितां ।
यथावत्तस्य वेदार्थः प्रतिभाति न संशयः ॥ ९४ ॥
बलेन महता तुल्यो ब्रह्मणा ब्रह्मवर्षसा ।
धरत्या क्षमया तुल्यः प्रभावेन शिवेन तु ॥ ९५ ॥
विद्यया मत्समः साक्षात्तेजसा भास्कोपमः ।
अत्रिया धनदतुल्यः स्यात्तु हि संशयकारणं ॥ ९६ ॥
इत्युक्त्वा भगवान्मृतः सर्वज्ञः सौवमीश्वरं ।
भ्यात्वा परमया भक्त्या पपात विवशो भृशं ॥ ९७ ॥
बालस्त्रित्वा महात्मानं व्यासशिष्यं कृपाकरं ।
यथाहं पूजयामासुः सृतं मुनिसादरात् ॥ ९८ ॥
इति श्रीस्कंदे महापुराणे सौरसंहितायां षोडशो अध्यायः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, v., p. 48, where the work is assigned to the *Kāśīkhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*. [H. T. COLEBROOKE.]

3694, 3695.

82, 83. Foll. 446 (counted 445; nos. 104 & 153 being used twice, and no. 363 being passed over); size 12½ in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing of 1796 A.D.; twelve lines in a page.

Himavatkhanda, a section of the *Skandapurāṇa*, in 185 *adhyāyas* [A]; treating principally of the sacred places in the Himālaya country, and the various *līngas* connected therewith.

It begins :

यस्यात्मा हिमशैलेना गणपतिः सूर्यो हि विष्णुर्हरेः
पंचात्मैः सुविभूषितः पशुपतिलेखां च पंचात्मकैः ।
त्रैलोक्यं सचराचरं त्रिगुणं पंचात्मभिः संदधे
योऽजसं हि रसादिभिश्च भगवांस्तस्मै नमः शंभवे ॥ १ ॥

चमय ऊचुः ॥

मुनीश्वर प्रसादान्ने श्रुतं मेरोः प्रशंसनं ।

भूयश्च श्रोतुमिच्छामो माहात्म्यं हिमवद्भिरेः ॥ २ ॥

तत्र तपः कृतानी यद्(?) कृतं न्यायाद्) देवानां च विशेषतः ।
माहात्म्यं तच्च तीर्थानां नृत्पतां वद नो विभो ॥ ३ ॥

लोमहर्ष उवाच ॥

नृगुण्यं विप्रशार्दूला यदृत्तांतं पुराभवत् ।
तयोर्मियो हि संवादमगच्छ्यस्कंदयोगिरी ॥ ४ ॥
माहात्म्यं चैव तीर्थानां हरात्मजं महाविभु ।
यप्रच्छ स्तु सेनानो कुलशैले षटोद्भवः ॥ ५ ॥

अगच्छ उवाच ॥

प्रदिष्टं भवता यद्यच्छ्रुतं देवीशयोर्मुखात् ।
भवान्सर्वज्ञ एवायं सर्वज्ञात्मोद्भवो यतः ॥ ६ ॥
पीत्वा तत्र मुक्ताभोजान्निःसृतं वाङ्मयमातुं ।
न तृप्यामि तत्रा स्कंद यमार्तः सलिलं यथा ॥ ७ ॥
प्रमाणं च सुमेरोहि तच्छृंगाणां प्रशंसनं ।
अधिष्ठानानि देवानां त्वत्प्रसादाच्छ्रुतं मया ॥ ८ ॥
भूधराणां ययोत्पत्तिं तीर्थानां तेषु जन्मनां (जन्मिनां B) ।
हिमालयस्य माहात्म्यं वद मे शंकरप्रिय ॥ ९ ॥

स्कंद उवाच ॥

ईश्वरेणैव मे प्रोक्तं मणिमये शिलोच्चये ।
तत्सर्वं ते प्रवक्ष्यामि समामेन षटोद्भव ॥ १० ॥ ०

We subjoin an index to the chapters, supplemented by the abstract of the work in the 'Index indicatorius' in MS. 366 (no. 3138):—

1. *pushkaraprādurbbhavaḥ* (story of the *Asuras Madhu* and *Kaiṭabha*);
2. *medinyuddharaṇam*;
3. *saptadvīpasamudravaraṇanam*;
4. *lokaśaṅgaḥ*;
5. *pūtālavaraṇanam*;
6. *saptalokavaraṇanam*;
7. *meruhimālayayor vivāhārthaṁ pitṛikanyāyācanārthaṁ hemakūṭe nāradagamanam*;
- 8.–10. *himācalamāhātmyam*;
11. *bhasmarudrākshamāhātmyam*;
12. *śakrotpattiḥ*;
13. *agnyutpattiḥ*;
14. *yamotpattiḥ*;
15. *nirpitiṭapasyā*;
16. *varuṇatapasyā*;
17. *vāyutapasyā*;
18. *vāyo rājyapṛāptiḥ*;
19. *kuveratapasyārājyapṛāptiḥ*;
20. *rudratapasyā*;
21. *dikpatitvaprāptiḥ*;
22. *dhruvalokavaraṇanam*;
23. *daityāhvānam*;
24. *devānām yuddhodyogaḥ*;
25. *devāsura-saṁgrāmaḥ*;
30. *devānām parājayaḥ*;
31. *varāheṇa hiraṇyākshayuddham*;
32. *sundaraśailamāhātmyam*;
33. *kāmākhyāmāhātmyam*;

34, 35. *varāhamāhātmyam* ; 36. *umātāpasya-siddhiḥ* ; 37-39. *gaurīdvādaśamāsavratam* ; 40. *kaśīkodbhavāyā vratadānādi* ; 41. *kaśīkīmāhātmye śumbhanīryāṇam* ; 42. *śumbhavadhaḥ* ; 43. *kaśīkīmāhātmyam* ; 44. *umāvrate gaṇḍakīmāhātmyam* ; 45-48. *nīlakaṇṭhamāhātmyam* ; 49. *yaśodhārāmāhātmye * tripurāsūravadhāḥ* ; 50. *hiraṇyakāśīpūvadhaḥ* ; 51. *viśvāmītratāpā-siddhiḥ* ; 52. *saptāpsarogaṇasiddhiḥ* ; 53. *devāsuranīryāṇam* ; 54. *tārakavadhaḥ* ; 55. *kṛishṇaprabhāmāhātmyam* ; 56. *muktikshetrotpattiḥ* ; 57. *vadarikāśramamāhātmyam* ; 58, 59. *pārvatīvivāhārtham viśṇupreshitanūradagamanam* ; 60. *pārvatīvivāhaḥ* ; 61. *baleḥ pātālapraśeṣanam* ; 62. *alakanandā-bhāgīrathīsaṃgame devaprayāgaḥ, kāmāprayāgaḥ, brahmaprayāgaḥ, viśṇuprayāgaḥ* ; 63. *durvāsahśūpaḥ* ; 64. *budhāvātāraḥ* ; 65. *jātiśmaratīrtham daityānāṃ pātālasthitiḥ* ; 66. *brahmatīrthamāhātmyam* ; 67. *līngatīrthamāhātmyam* ; 68. *dharmatīrthamāhātmyam* ; 69, 70. *nepālamāhātmyam* ; 71. *paśupati-kshetram* ; 72. *paśupatīpurī* ; 73. *nepālamāhātmyam*. Vol. II. : 74. *paśupatīmāhātmye līngotpattiḥ* ; 75. *jyotīrlīngotpattiḥ* ; 76. *īśvara-stutivākyaṃ* ; 77. *paśupatīsthāvaralīngotpattiḥ* ; 78. *nandīśvarapradānam* ; 79. *śleśhmātakavara-pradānam* ; 80. *paśurūpaśīvakṛīḍanam* ; 81, 82. *śleśhmātakavanadarśanam* ; 83. *harīṣeśvaramāhātmyam* ; 84. *rāvaṇatāpāśiddhiḥ* ; 85. *dakṣiṇagokarṇeśvaraḥ, nepālagokarṇeśvaraḥ* ; 86. *vāgmatīsamabhavaḥ* ; 87. *śāṅkhamūlamāhātmyam* ; 88. *vāgmatīrthamāhātmyam* ; 89, 90. *virūpākṣatīrtham* ; 91. *kaphīśvaratīrtham* ; 92. *kaśyapeśvaramāhātmyam* ; 94. *ugratīrtham* ; 95. *dhaneśvaramāhātmyam* ; 96. *pushpatīrthavīkaṭeśvaramāhātmyam* ; 97. *śacīrtham* ; 98. *bhāleśvaragandharvatīrthayor māhātmyam* ; 99. *gupte-*

śvaratīrtham ; 100. *nīleśvaratīrtham* ; 101. *campakeśvara-sarasvatīkuṇḍatīrthayor māhātmyam* ; 102. *rāmeśvaratīrtham* ; 103. *kāleśvaratīrtham* ; 105. *udārakeśvaratīrtham* ; 106. *gopālavyāghratīrthayor māhātmyam* ; 107. *brahmatīrtham* ; 108. *suvarṇatīrtham* ; 109. *nandīrtha-nandīkeśvarayor māhātmyam* ; 110. *gavāṇīrtham, gokhureśvaramāhātmyam* ; 111. *bhadratīrtham, paṇḍukeśvaramāhātmyam* ; 112. *gālavatīrtham, kūṭeśvaramāhātmyam* ; 113. *asītatīrtham, asīteśvaramāhātmyam* ; 114. *bhairaveśvaramāhātmyam* ; 115. *brahmatīrtham, brahmeśvaramāhātmyam* ; 116. *skandatīrtham, skandeśvaramāhātmyam* ; 117. *pushpavṛiṣṭīparvate nṛiṣiṃhatīrtham, śatarudramāhātmyam* ; 118. *kākeśvaratīrtham* ; 119. *maṇicūḍeśvaramāhātmyam* ; 120. *yogagaṅgā, yogeśvaramāhātmyam* ; 121. *nārāyaṇeśvarahradah* ; 122. *yogatīrtham, jyotīrlīngam* ; 123. *ratnacūḍeśvaraḥ* ; 124. *vīranadī, vāgīśvaraḥ* ; 125, 126. *kīleśvaraḥ* ; 127. *vīrabhadratīrtham, vālmīkeśvaraḥ* ; 128. *rudratīrtham, maṇigaleśvaraḥ* ; 129. *vimalodakagaṅgā, vīmaleśvaraḥ* ; 130. *anantalīngam* ; 131. *vṛiddhagaṅgā* ; 132. *somalīngam* ; 133. *gośṛīngatīrtham, gobharāṭeśvaraḥ (!)* ; 134. *bhṛīṅgeśvaraḥ* ; 135. *trīlīṅgeśvaraḥ* ; 136. *kupiteśvaraḥ* ; 137. *sarveśvaraḥ* ; 138. *rudratīrtham, golakeśvaraḥ* ; 139. *mīnatīrtham, mātṛitīrtham* ; 140. *bhasmatīrtham, candanabharāṭeśvaraḥ* ; 141. *pakṣatīrtham, pakṣeśvaraḥ* ; 142. *pīṇḍārakatīrtham, caṇḍikeśvaraḥ* ; 143. *dharmeśvaraḥ* ; 144. *paitāmahatīrtham, gokarṇeśvaraḥ* ; 145, 146. *hanumatīrtham, rudradhūrātīrtham, pātālagagaṅgā, koṭīśvaraḥ* ; 147. *vāṇeśvaraḥ* ; 148. *mayūratīrtham, jñāneśvaraḥ* ; 149. *kūpatīrtham, parvateśvaraḥ* ; 150. *jaleśvaraḥ* ; 151. *gupteśvarī* ; 152. *mṛigasthālī* ; 153, 154. *kirāteśvaraḥ* ; 155. *bhasmagaṅgākūṇḍam* ; 156. *bhuvaneśvaraḥ* ; 157. *rudrāgāreśvaraḥ* ; 158. *vāsukīvaradānam* ; 159. *paśupatīśidheśvaraḥ* ; 160, 161. *vāgmatīrtham* (cf. no. 3697) ; 162,

* The Yaśodhārā (thus A, B throughout), near which Tripura is slain, is a river flowing together with the Dharmadhārā.

163. *vaiśālādhīpasatyavatīpraveśanam* ; 164. *dharmadattasya śivalokagamanam* ; 165. *mri-gopākhyānam* ; 166. *vajravara-pradānam* ; 167. *pradyumnottare indradamanavijayah* ; 168. *setubandhanam* ; 169. *umāvarapradānam* ; 170. *pradyumnatīrtham* ; 171. *pradyumnanārada-samāgamah* ; 172. *daityamohah* ; 173. *prabhā-vatīkaraṇam* ; 174. *indradamananārada-vākyaṃ* ; 175. *prabhāvatīkaustubhaharaṇam* ; 176. *vāg-matīvarapradānam* ; 177. *śaṅkhāsura-vadhah* ; 178. *dānāsura-vadhah* ; 179, 180. *śukratāpa-sainyavadhah* ; 181. *kacchapāsura-vadhah* ; 182. *kṛishṇatīrthayātrā* ; 183. *suprabhāpraveśanam* ; 184. *śakraprasthāpanam* ; 185. *nepālamahātmye pradyumnottare yādavapratyāgamanam*.

It ends :

यः शृणोति नरश्रेष्ठः प्रद्युम्नविजयं श्रुतिः ।
अह्वानः सदा भक्त्या सर्वनोभिः प्रमुच्यते ॥
यः पुनः परया भक्त्या विद्यां संपूज्य चाहिष्यैः ।
शृणोति अह्वानो वै तस्य पुण्यफलं शृणु ॥
जाबूनदमये याने परिवारैः समं बुधः ।
आस्थाया प्रमथैः सम्यगाद्रियाणो पुनः पुनः ॥
रुद्रकन्याकरोडुतैश्चामरैर्व्यजयन् (० वींजितो B) मुदा ।
नीयते गगने नैशं बाह्यगीतैर्विनोदयन् (० दितः B) ॥
माहात्म्यं वै वरहिमगिरेः किं ब्रुमश्चाद्भुतं तद्
यज्जृंगेषु प्रसभमनिशं संति देवाः प्रसिद्धाः (ससिद्धाः B) ।
जामातेशो वसति मुनयो यस्य पुत्री च गौरी
सद्योपायोः [ः] छयमपि पृथक्ते न मुंचति शृंगं ॥

इति श्रीस्कादे हिमवत्सर्वे नेपालमाहात्म्ये प्रद्युम्नोत्तरे यादव-
प्रयागमनं नाम पंचाशीत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १८५ ॥ समाप्तो
स्यं स्तंभः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3696.

2547. Foll. 372 (counted 371, two leaves being numbered 278); size 13½ in. by 7½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 13 or 14 lines in a page.

Himavatkhanda, of the *Skandapurāṇa*, in 185 *adhyāyas*. [B.] [MACKENZIE COLLECTION.]

3697.

2935. Foll. 13; size 11 in. by 5½ in.; modern Devanāgarī writing (Nepalese paper); twelve lines in a page.

Vāgvatīrthayātrāprakāśa, a treatise on the sacred places along the river Vāgvatī or Vāgmatī (Vāṇmatī), by *Gauridutta Paṇḍita*, son of *Rāmabhadra*.

The subject is treated in two chapters, corresponding to *adhyāyas* 160 and 161 of the *Himavatkhanda* of the *Skandapurāṇa*, to which it forms a kind of commentary.

It begins :

गौरीसुतं प्रणम्यादी हिमवत्सर्वसंमतः ।

श्रीवागवतीतीर्थयात्राप्रकाशः क्रियते मया ॥ १ ॥

श्रीवागवतीं तां मनसा स्मरामि

विचित्ररूपी शिववत्संभवाम् ।

उच्चाटिकूटादवनीमुपागतौ

स्वच्छाबुकलोलवहां पुनः पुनः ॥ २ ॥

अथ हिमवत्सर्वसंमतानुसारेण वागवतीतीर्थयात्रा ॥ तत्प्रमाणम् ॥
सेतुभिन्नाद्भुतसरस्वतीं यावत् ॥ विरुपाक्ष उवाच ॥

भगवन्भूतुमिच्छामि भूयो उहं भवतो भुवम् ।

वागवत्याः संगमज्जानमित्युक्तं भवताधुना ॥

कं तीर्थं च समारभ्य आतव्यं केषु केषु च ।

एतद् ब्रूहि मुनिश्रेष्ठ सर्ववार्ताविशारद ॥

सिद्धिर्बिरुवाच ॥

सेतुभिर्बलं महातीर्थमारभ्य आयातां द्विज ।

श्रीवाग्मत्युद्भवा (० वो) यत्र ततः कामं लभिष्यसि ॥

इति सिद्धिर्बिर्बिरुपाक्षं प्रति सेतुभिन्नाद्वागवतीसंभवं यावत् ॥

सेतुभिर्बलं समारभ्य विरुपाक्षो षटोद्भव ।

वाञ्छ्यतीसंभवा [ह] यावद्भक्त्या सखी हि तेषु च ॥

इत्यगस्त्यं प्रति स्कन्दवचनाच्च । स्नेहान्नकवनस्य मुक्तिश्चेन्न-
कपने चतुर्देशयोजनात्मकत्वं शिवपुराणादिप्रतिपादितं लिङ्ग-
यात्रात्मकं क्षेत्रप्रमाणम् । अत्रोक्तं तु तीर्थप्रमाणमिति ॥ तत्र प्रथमं
सेतुभिन्नातीर्थं ज्ञानम् । तत्रेति कर्तव्यता ब्राह्मणवरणपूर्वकेन ॥

प्रातःकृतं समुत्तीर्य यथाविभवविस्तरेः ।

प्रसन्नमानसो भूत्वा तीर्थज्ञानोत्सुको भवेत् ॥

उपस्करं समादाय गृहात्प्रनिःसृतो (० प्रणिः ०) बहिः ।
 जातु गच्छामि वाग्बती कृतेति मनसा व्रजेत् ॥
 आयातीर्थे जलाप्रावं कर्तुं गच्छामि सांप्रतं ।
 वाचोक्ता मनसा चिंत्य गृहाद्बहिः पथि व्रजेत् ॥ इति ॥
 आयातीर्थे तु पलक्षणं मुख्यत्वात्तदुपादानं । अथ वाग्बती-
 दर्शनमंत्रः । ओं

नमस्ते वाग्बति देवि सर्वदुष्कृतनाशिनि ।
 अद्य मे धूनिर्तं पापं दर्शनात्ते चिरार्जितम् ॥ इति ॥
 प्रणम्य गौरवात्तीर्थे शिखां चञ्चला यथाविधि ।
 कुशोदकं समादाय संकल्प्येत हि वाक्यतः ॥
 तिङ्मुच्यन्त्युत वाक्यमात्मनेपदि युज्यते ।
 मध्ये कामं च हेतुं च तिष्यादिं (० दि) वाक्यमुच्येत् ॥
 मासं पक्षं तथा वारं तिथिं नक्षत्रमेव च ।
 योगे नाम स्वगोत्रं च अद्यादिः काम एव च ॥
 अद्यामुष्मिन्पामासे यथापक्षे दिने तिथौ ।
 नक्षत्रे च यथायोगे स्वस्मिंस्तीर्थे ततः परम् ।
 षडेत्स्नानमहं कुर्वे साधारणमते मुने ॥

इति साधारणसंकल्पान्ते । ०

1. After 1. Setubhinnatīrtham (ending fol. 3a), the following bathing-places (mostly dedicated to Śiva in one form or another) are dealt with: 2. Durgākūṇḍatīrtham, fol. 3a; 3. Gopālātīrtham (near Śikharapura); 4. Dāmodaratīrtham; 5. Sarvaushadhirasatīrtham (where the water flowing from the Karkoṭakahrada joins the river); 6. Gaṇeśatīrtham, fol. 3b; 7. Anantatīrtham; 8. Cakratīrtham (to Pradyumneśvara); 9. Bhrīgupātātīrtham (to Muktiśvara); 10. Pramodātīrtham (to Rāmeśvara); 11. Kāyanirmalatīrtham (to Nirmaleśvara), fol. 4a; 12. Śakratīrtham; 13. Pañcanadatīrtham (to Pañcaliṅgeśvara; at the confluence of Vāgvatī and Viṣṇumatī); 14. Kālātīrtham (to Yameśvara Śiva; near Kāntipura, i.e. Kāthmāṇḍu), fol. 4b; 15. Mrityumjayatīrtham (to Sarveśvara Śiva; near Kumbheśvarasthāna); 16. Sahodaravadhamocanatīrtham (to Jñāneśvara; at the confluence of Bhādramatī and V.); 17. Śaṅkhamūlatīrtham, or Uttaraprayāga (to

Kumbheśvara; at the confluence of Maṇimatī and V.), fol. 5a; 18. Amarāvātītīrtham (to Śakreśvara); 19. Vimalāvātītīrtham; 20. Nirmalāvātītīrtham, fol. 5b; 21. Vāyuvatītīrtham (to Kūṭeśvara); 22. Yogakūṇḍatīrtham (to Yogeśvara Śiva); 23. Maṇitīrtham (to Maṇicūṭeśvara); 24. Prayāgatīrtham (to Bāṇeśvara); 25. Pīṭhikātīrtham (to Icchāvalokeśvara), fol. 6a; 26. Trivikramatīrtham (to Vāmaṇeśvara); 27. Svarṇatīrtham (to Svarṇeśvara; at the confluence of Svarṇanadī and V.); 28. Brahma-tīrtham (to Śmaśāneśvara); 29. Kṣatriyatīrtham (to Khaḍgeśvara); 30. Rājēśvaritīrtham; 31. Umāpatītīrtham (west of the liṅga of that name); 32. Viṣṇutīrtham (to Vaiṣṇaveśvara Śiva), fol. 6b; 33. Jayamaṅgalātīrtham (to Maṅgaleśvara); 34. Ākāśabhairavatīrtham; 35. Śrīvatsalātīrtham; 36. Koshodakatīrtham (to Kōsheśvara Śiva); 37. Saubhāgyadam tīrtham (to Saubhāgyeśvara); 38. Kuveratīrtham, fol. 7a; 39. Gaurītīrtham (near a Gaurīmūrti).

Colophon: इति श्रीवाग्बतीतीर्थयात्राप्रकाशे षष्ठ्युत्तर-
 शततमाध्यायोक्ततीर्थप्रकाशः प्रथमः ॥ १ ॥

II. अपैकषष्ठ्युत्तरशततमाध्यायोक्तानि महोदकमहीतीर्थदीनि ।
 तत्र मृगेश्वरस्य पूर्वभागे मृगोदकतीर्थम् । मृगेश्वरो देवः ॥
 नेमुनिरूपाच । ने इत्येकाक्षरमत्रिपुत्रस्य सिद्धवेर्नाम । अत एव
 नया (?) नेनासा मुनिना पालितो नेपाल इति देशनाम ।

मृगोदके महातीर्थे कान्तिकस्याहमोतिथौ ।

आयते विधिवद्भक्त्या मुच्यते पशुजन्मभिः ॥

कृष्णाहम्यां ततस्तस्यां रुद्रात्मा आयते यदि ।

यो व्याप्य कान्तिकं मासं तस्य पुण्यफलं नृणु ॥ ०

40. Mrigodakatīrtham; 41. Kharvarikātīrtham (to Jyotirīśvara Mahādeva; east of Āryātīrtha, where there are two liṅgas), fol. 7b; 42. Śrīmad-Āryātīrtham (mahāpunyam; tad eva triveṇīsaṅgamam nāma tīrtham); 43. Nārāyaṇatīrtham, fol. 8a; 44. Pāvanikātīrtham (to Siddheśvara); 45. Agastyatīrtham (east of an Agastyamūrti, pāścimaparvatamadhye); 46.

kāyām); 85. Bhairavakunḍatīrtham (*vāgvati-pātād adhastād atisthūlakilāntare*); 86. Vāgmātipatanatīrtham (to *Śṛīgūḷeśvara*); 87. Sundarikātīrtham (to *Sundarīśvara*), fol. 12a; 88. Vimalāmbutīrtham; 89. Kāmadhenutīrtham; 90. Apsarogaṇatīrtham (to *Gandharveśvara*); 91. Agastyatīrtham (*evacchāmbuvāhinī-vāgvati-saṃgame*); 92. Brahmasarasvatitīrtham, fol. 12b. To these, treated of in the *Himavatkhanda*, are added (as the effects of the pilgrimage): 93. *Maṇicūḍāparvate. yogakunḍe mantrasnānādi*; 94. *Yogadhārātīrthe snānam*; 95. *Tāriṇīpūjādi*; 96. *Nemunīpūjā*; 97. *Garuḍanūrāyaṇadarśanam*; 98. *Guhyēśidarśanam*; 99. *Śrīmat-Paśupati-darśanam*.

श्रीमत्कौशिकवंशजः सुकृतवाग्भट्टीरामभट्टः पिता

तेन श्रीकविनायकेन रचितस्तोत्रप्रकाशो मया

इति श्रीगौरीदेवपण्डितसंगृहीतवाग्वतीतीर्थयात्राप्रकाशः
पूर्णः ॥ [B. H. HODGSON.]

[B. H. HODGSON.]

2682. Foll. 252; size 9 in. by 4½ in.; fair, modern Devanāgarī writing, on coarse country paper; 11 or 12 lines in a page.

Wilson, Mack. Coll., i., 77 (2nd ed., p. 138), calls it *Pampāmāhātmya*, forming part of the *Hemakūṭakhanda* of the *Skandapurāṇa*. Though *Skanda* is, indeed, one of the principal inter-

locutors in the work, there is no allusion in this MS. to any connection with the *Skandapurāṇa*; and the *Bharadvājasuṃhitā* of which it forms a part may possibly be a local *Purāṇa*, if, indeed, it is not the work of that title mentioned as one of the divisions of the *Pāñcarātrāgama*.

It begins (somewhat corrected): श्रुष्य ऊचुः ॥

सूत सूत महाप्राज्ञ स्वात्मज्ञानधरो वर ।
 त्वद्वाक्यामृतनिष्यदेः सर्वे संजीविता वर्य ॥ १ ॥
 नानाविधानि देवस्य विरूपाक्षस्य शृण्वतां ।
 चरितानि त्वदुक्तानि चरितार्था मतिर्हि नः ॥ २ ॥
 संत्यजे ऽपि महाप्राज्ञ संतः सन्नर्षयो मताः ।
 महादेवं विरूपाक्षं दृष्ट्वन्तो हि ईदृशाः ॥ ३ ॥
 तेषां योगस्तपस्तेषां तेषां यागादिकाः क्रियाः ।
 ये तु शृण्वन्तु (०ति) ते वाक्यं शिवमाहात्म्यसिद्धिदं ॥ ४ ॥
 सुधानिष्यं (!) सुराणां हि सारात्सारतरं तव ।
 सूक्तं श्रुत्वा वर्यं सूत स्वात्मानंदमयाः स्थिताः ॥ ५ ॥ ०६ ॥
 यदुक्तं लग्नमस्माकमनायासेन तन्मनः ।
 ते सत्यमुनयः पञ्चात्मिकमकुर्वन्त तद्दद ॥ ६ ॥
 सूत उवाच ॥
 साधु साधु मुनिश्रेष्ठाः गरिष्ठः प्रज्ञ एव वः ।
 वाक्यं शृणुत सर्वेषां कल्याणफलदा कथा ॥ १० ॥
 एकचिन्ता यदि वरं श्रोतारः श्रुतिसंमताः ।
 वक्तुः सफलतां याति वाणी वै सत्यशोभिनी ॥ ११ ॥
 सनत्कुमार एवार्थमिदमर्थविदा वरः ।
 पप्रच्छ स्कंदमानस्य परं कौतूहलान्वितः ॥ १२ ॥
 सनत्कुमार उवाच ॥
 स्कंदं तत्त्वार्थसद्भाव प्रभावपरमोदय ।
 भगवन्मव्यचिन्तानां दिव्याश्चर्यप्रकाशिकं ॥ १३ ॥
 सन्नर्षिध्याननिर्व्यूढं विरूपाक्षस्य वैभवं ।
 देवस्य तत्तदाकर्ण्य मम प्रोज्झसितं मनः ॥ १४ ॥
 उपर्यपि च किं वृत्तं तेषामासीन्महात्मनां ।
 साध्वी ते बुद्धिरुत्पन्ना भूयस्त्वदनुबंधिनी ॥ १५ ॥
 स्कंद उवाच * ॥
 सनत्कुमार वक्ष्यामि शृणु सर्वोत्तराशय ॥ १६ ॥

* The MS. has these two words after the next half-sloka; and, from v. 9 onwards, it has the numbers at the end of the preceding half-verse.

एवं हिमवतः प्रांते क्षेत्रे भद्रशिलाह्वये ।
 सन्नर्षयो महाभागाः अद्वाभक्तिसमन्विताः ॥ १७ ॥
 एवं प्रत्यक्षितान्नेशाः सर्वे संयमिनो वराः ।
 स्वात्मानुरूपैः संकल्पैरासन्नत जिताशयाः ॥ १८ ॥ ० २० ॥
 स्वात्मा भद्रशिलातीर्थे सर्वे ते प्रयताशयाः ।
 सद्यो दृष्टं समातप्यं यतिभिर्धेयमोक्षरं (?) ॥ २१ ॥
 कृतध्यानाः कृतजपाः कृतस्तोत्रा हुताग्नयः ।
 भरद्वाजं पुरस्तात् प्राप्नुमद्भद्रशिलां तु ते ॥ २२ ॥
 नमो भद्रशिले तुभ्यं त्वत्प्रसादादमो वर्य ।
 आभ्यामेव हि चक्षुर्भ्यां दृष्ट्वन्तो महेश्वर ॥ २३ ॥ ०

The geographical position of the Hemakūṭa is thus defined (fol. 31a, *adhy.* 9, v. 22 seqq.):

एष किष्किंधनामा हि दृश्यते धरणीधरः ।
 सस्यैव हृदयस्थेयान्^१ हेमकूटो महाद्रिराट् ॥
 मध्ये किष्किंधशैलस्य महतो ऽस्य महानयः ।
 दृश्यते हेमकूटो यः परितः पंचयोजनः ॥
 सत्र द्वाराणि चत्वारि मुख्यान्वाहुर्मनीषिणः ।
 उपद्वाराणि चत्वारि येषु सिध्यति सत्क्रियाः ॥

The four gates (each furnished with a *linga* after which they are called) lie in the direction of the four quarters from the sacred *Brahma-kūṇḍa*:—the Eastern one, called Kinnareśvara, guarded by the elephant-faced *Bhairava Ghar-gharin* (*asitāṅga*, fol. 34a), is said to belong to the Kinnaras;—the Southern one, called Jāmbavateśvara (from *Jāmbavat*, son of *Brahman*, who there praised *Śiva* on his first visit), guarded by the club-armed *Bhairava Caṇḍa* (fol. 35b), to the Siddhas, who there worship *Vighneśa* (*Gaṇeśa*) as '*Vīra*';—the Western one, on the Somagiri, called Someśvara, guarded by the *Bhairava Unmatta*, and sacred to *Soma*, where the devout adherents, on *Vaiśākha* full-moon, bathe in the Somakūṇḍa (or Somatīrtha) and worship *Someśa*;—the Northern one, called Mañibhadreśvara, guarded by the *Bhairava*

^१ ? r. हृदयस्थेयान्.

Bhishana (enveloped in a blue coat of mail, *kañcuka*), assigned to the *Yakshas* (*Guhyakas*), *Gandharvas*, *Vidyādhara*s, and *Munis*. The four minor gates (beginning from S.E.) are called resp.: *Draupadī-kshetram*, sacred to *Devī Mahāmāyā*; *Śaṅkareśvara*, sacred to *Kālī-vyāghravāhinī*; *Mahākāleśvara*, sacred to *Mahākālī*; and *Devaghāteśvara*, sacred to *Mahābhairavī Durgā*; and are guarded by the *Bhairavas Ruru*, *Krodha*, *Kapālin*, and *Samhāra* respectively.

For a general view of the contents we sub-join the indications given in the colophons: 1. *saptarshibhir hemakūṭadarśanam*; 2. *kshetra-praveśaḥ*; 3. *devamaṇḍapapraveśaḥ*; 4. *saptarshibhir virūpākshapūjavarṇanam*; 5. *saptarshistavanam*; [6, 7. the seven *Rishis* (*Bharadvāja*, *Jamadagni*, *Viśvāmītra*, *Atri*, *Gautama*, *Kaśyapa*, *Vasishṭha*) obtain *Śiva's* favour, and settle near the lake *Paumpā* (*Pampā*, fol. 25b)—named after *Paumpāmbū Devī*, fol. 147b seqq.—to worship the *linga*; 8. *Vishṇuvṛiddha*, of the race of *Bharadvāja*, calls on the latter to relate the story of the *Hemakūṭa-kshetra* and the *māhātmya* of *Virūpāksha*, and is supported by the other *Rishis*—here (fol. 28a, 29a) enumerated as *Jamadagni*, *Kaśyapa*, *Bhṛigu*, *Gautama* (*Atri*, fol. 29a), *Kauśika*, *Vasishṭha*;] 9. [Beginning of description of *Hemakūṭakshetra*, with its gates, on entering through the eastern one of which, *Śiva* was praised by the *Kinnaras*] *kinnareśvarastavaḥ*; 10. [The eastern gate is by *Śiva's* favour assigned to the *Kinnaras*, who worship the *Kinnarakilā* near it;] 11. [Description of southern gate] *jāmbavatiśvaramahimavarṇanam*; 12. *somagirikathanam*; 13. *uttaradvārapraśamsāyām bṛhaspatidevatā-sambhāṣanam*; 14. *vidyādharaḥnirvīdadh*; 15. *māṇibhadreśvaramāhātmyadevatāvarapraśamsā*; 16. [Beginning of description of the four lesser

gates] *āgneyanairṛityopadvārapraśamsā*; 17. *vāyavyaiśānopadvārapraśamsā*; 18. *śivādītṛthapraśamsā*; 19. *śaṇmukhatīrthakathanam*; 20. *avāntaratīrthakathanam*; 21. *nīleśvarādīyoganṛisīṇhaparyantadevakathanam*; 22. *mahākālūdi-śaktitrayapadanyāsakathanam*; 23. *skandamāhātmyakathanam*; 24. *śvetāśvatthakathanam*; 25. *somanātham ārabhya rūmatīrthaparyantaṁ devatākathanam*; 26. *śaṅkhatīrthaprabhṛitīśikatāvighneśvarāntaṁ tīrthadevatākathanam*; 27. *brahmeśvarādīmatāṅgāśramakathanam*; 28. *matāṅgāvatārakathanam*; 29. *kūmadāhaḥ*; 30. *vibhūtimāhātmyam*; 31, 32. *rāmopākhyānam*; 33. *duṇḍubhivadhaḥ*; 34. *bālīpaumpākathanam*; 35. *vatsaramāśapākshapūjā*; 36–50. *hariścandropākhyānam*; 51. *pāpavināśanāśvamedhatīrthavarṇanam*; 52. *brahmatīrthādīnāgatīrthaparyantapraśamsā*.

The copyist of this MS., as those of many others of the Mackenzie Collection, was evidently not very familiar with the Devanāgarī orthography. Certain peculiarities, such as that of writing 'yeka' for 'eka,' and the interchange of media and tenuis, make it probable that he was of Telugu origin.

It ends:

एतानि तीर्थानि तपोदितानि

सरिङ्गराकूलविभाषितानि ।

संक्षिप्तमात्रेण विष्णुहनुड्डे

माहात्म्यमेतेषु सरामहोयः (१ सरोम०) ॥ ३६ ॥

इत्यादिमहापुराणे भरद्वाजसंहितायां हेमकूटसंज्ञे मध्यमभागे
ब्रह्मतीर्थादिनागततीर्थपर्यंतप्रशंसं नाम द्विपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५२ ॥
श्रीपौर्वाचारिरूपाक्षेश्वरारण्यमु ॥

This dedication has apparently caused the work to be called *Paumpāmāhātmya*, as inscribed on the first page both in Devanāgarī and in English (*Pumpa Mahatemyem*), and subsequently repeated in Wilson's Mack. Coll.

[MACKENZIE COLLECTION.]

b. Miscellaneous Paurāṇik Tracts.

3699.

2551. Foll. 56; size 12½ in. by 6½ in.; fairly well written in Devanāgarī; twelve lines in a page.

Indraprastha-māhātmya, in 18 *adhyāyas*; a legendary account of Indraprastha and its surroundings;—(also called, or) forming part of the *Saubharisamhitā*, being narrated to *Yudhisṭhira* by the sage *Saubhari*.

It begins: स्य निगमबोधमाहात्म्यं (with इन्द्रप्रस्थ written over) लिख्यते ॥

श्रीसूत उवाच ॥

धर्मपुत्रो धर्मकर्षां शुश्रूषुः सौभरेः शुभां ।

शौनकाश्रममभ्येत्य नत्वा तमिति पृष्ठवान् ॥

मुधिष्ठिर उवाच ॥

ब्रह्मन् माहं डतनयातीरतीर्थेषु यच्छुभं ।

तीर्थं तद्वद वैकुण्ठजन्मभूमिपरान्तरं ॥

सौभरिरुवाच ॥

एकदा तु मुनिश्रेष्ठो दिवि नारदपर्वतो ।

गच्छंतो स्त्रोडववनं पश्यतः स्म मनोहरं ॥

तत्रावतीर्णो नभस उपविष्टो तटे शुभे ।

कालिंद्याः क्षणविश्रांतीं चातुं विविशतुर्जले ॥

शिविरौशीनरो राजा मृगयां तौ चरन्वने ।

दृष्ट्वा तन्निर्गमापेक्षी निषसाद सरित्पटे ॥

तौ मुनी विधिवत्स्नात्वा परिधायान्वराणि च ।

वदितौ शिरसा राजा तेनोपविशता तटे ॥

तत्रालोक्य सुवर्णस्य शिविरूपान् सहस्रशः ।

नारदं गर्वरहितं पर्वतं च जगाद सः ॥

शिविरुवाच ॥

कथ्यतां मुनिशार्दूलो कस्येमा यागदृष्टयः ।

केनात्र विहिता यज्ञाः सुरेणाथ नरेण वा ॥

मुक्त्वा काश्यादितीर्थानि यज्ञैरीजे स्र कः पुमान् ।

को विशेषो स्र तीर्थेभ्यस्तेभ्यो विज्ञानसन्निधिः ॥ ०

i. *Indrayajñavidhānam* ends fol. 3; ii. *Kīrūtasamphavaikunṭhaprapṛtīh*, fol. 7; iii., fol. 10;

iv., fol. 12; v. *Dilipacaritam*, fol. 14b; vi. *Vaiśya(sya) vaikunṭhārohaṇam*, fol. 19; vii., fol. 20b; viii. *Dvārikāvarṇanam*, fol. 22b; ix., fol. 27; x. *Mukundopākhyānam*, fol. 31; xi., fol. 34b; xii., fol. 40b; xiii. *Madhuvanamāhātmyavarṇanam*, fol. 42; xiv. *Vadārikāśramavarṇanam*, fol. 45b; xv. *Haridvāramahīmāvarṇanam*, fol. 47; xvi. *Pushkaramāhātmyavarṇanam*, fol. 50b; xvii. *Prayāgavarṇanam*, fol. 54.

It ends:

इन्द्रप्रस्थगता यो यत्कालिंद्यां स्नानतः फलं ।

तत्फलं तत्र कुण्डे तु जायते नात्र संशयः ॥

इति श्री[सौभरिसंहितायां elsewhere] इन्द्रप्रस्थमाहात्म्ये काशीगोकर्णेशिविकातीर्थसप्तकभीमकुण्डवर्णनो नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ संवत् १८५९ मासोत्तममासे श्रावणमासे कृष्णे पक्षे शुभतिथौ दशमायां (०म्यां) बुधवासरे लिखतम् मिश्रकृष्णदासद्वनीरामश्चात्मजस्य गुरुभीमसेनपठनार्थं ॥

For another MS. of this work see Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 75.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3700.

1087. Foll. 72; size 13 in. by 5½ in.; good, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Kāmarūpanibandha (*Harigaurisamvāda*), an account of the Kāmarūpa country, and the local dynasties supposed to have reigned there—with occasional glances at neighbouring districts, such as Gauḍa, Mathurā, Avantī, Dillī or Hastināpura—communicated, in form of prophecies, by Śiva to Pārvatī.

It begins: देव्युवाच ॥

भगवन् सर्वधर्मज्ञ चन्द्राहिकृतभूषण ।

विप्रस्रवविशां धर्मैः शूद्रस्य कथितास्तवया ॥

निखीतिं लक्ष्यं तेषां यथानुक्रमयोगतः ।

ब्रह्मचर्यं तथा गार्हो(!) वानप्रस्थाश्रमे ऽपि च ॥

धर्मस्ते शकलो देव भिक्षुकाश्रम ईरितः ।
 स्त्रियो धर्मा चालधर्मा ये चान्ये त्वनुषङ्गिनः ।
 वर्णसंकरधर्माश्च श्रेष्ठधर्माः समीरिताः ॥
 सूर्यविप्रस्य माहात्म्ये चन्द्रभोजनस्य(!) च ।
 नाक्षत्रगणकादीनां लक्षणसमुदीरणं ॥
 विशेषतः क्षत्रियाणां देवतेजोऽंशिनामपि ।
 पुनरेव समुद्दिष्टं भूभृतां लक्षणं पृथक् ॥
 इदानीं श्रोतुकामास्मि कलौ कः कोऽत्र पालकः ।
 भविता भारते वर्धे सपादपृष्ठलक्षके(?) ॥
 त्वदीया तव भक्ताहं भार्यास्मि चन्द्रशेखर ।
 यदि योग्यास्मि ते चित्रे प्रेयसी प्राणवत्स्रभ ॥
 पुरापुरीकृतं देव रहस्यमपि वत्स्रभे ।
 वदिष्यामीति देवेशी(०श) तस्मै कथय शङ्कर ॥
 ईश्वर उवाच ॥
 कथयिष्यामि देवेशि गोप्यातिगोप्यमुत्तमं ।
 गन्तास्ते निर्जनस्थानमित्युक्त्वान्तरधीयत ॥
 विचार्य भारते वर्धे निर्जनस्थानलिप्सया ।
 पीठरत्नं कामरूपं सिद्धयेन्नमलोकयत् ॥
 कापालभस्मनिचर्यं पिण्डोक्त्य करेण नत् ।
 इन्द्राचलपुरो मध्ये जले ब्रह्मभुवो गच्छयत् ॥
 भस्माचल इति ख्यातः सिद्धानां सिद्धिसाधकः ।
 ह्यापरे समनुग्रामे तृतीयपुण्यये ॥ ०

The only chapters numbered are *adhyāyas* 1-6, 24, 25; *paṭalas* 25(!)-28.

Haragaurīsamvāde (thus generally) *rājanir-*
naye haragaurīsamāgamah, fol. 2b; *rājanir-*
naye samkhyāniyamah, fol. 4b; *devīpīṭhanir-*
nayah, fol. 5b; *cakravartinīyamah*, fol. 6b; *nṛpacakra-*
vartinīyamah, fol. 7b; *rājacarite narakānvaya-*
nirṇayah (6th *adhy.*), fol. 9b; *catusprishṭhā-*
tmakakāmarūpanṛpatinirṇayah, fol. 11a; *indra-*
vamśānujah, fol. 13b; *indravamśāprathamānva-*
yah, fol. 15a; *indravamśāntaram*, fol. 17a;
kāmarūpanṛpanirṇayah, fol. 18a; *punar-aindra-*
praveśah, fol. 18b; *guror aṃśah*, fol. 21a; *śu-*
krāṃśah, fol. 21b; *kujāṃśah*, fol. 22b; *budhāṃśah*,
 fol. 23a; *kāmarūpanirṇayah*, foll. 27b, 30b;
utkalanirṇayah, fol. 31b; *gauḍanirṇayah*, fol.
 32b; *mathurānirṇayah*, fol. 33b; *avantideśanir-*

nayah, fol. 34b; *kāmarūpanirṇaye* (24th *adhy.*),
 fol. 36a; do. (25th *adhy.*), fol. 37a; *pīṭha-*
nirṇayah, fol. 37b; (war between *Saumāras* and
Turushkas, etc., 25th *paṭala* !), fol. 39b; (26th
p.), fol. 45a; (*Kāmarūpanirṇaye*, 27th *p.*), fol.
 41b; (28th *p.*), fol. 48b; followed by more
 dynastic accounts mingled with legends (such
 as that of the *Apsaras Śyāmā*, who, being
 cursed by *Nārada* and loved by *Indra*, becomes
 the fore-mother of a race of kings, the *Kālajāṅghas*). In this section, which has no further colophon, there is a good deal of mystic play on the magic effect of certain letters in the king's names. The *Brahmayāmala* is referred to once (fol. 67b, l. 5).

The MS. ends abruptly at the foot of fol. 72a: देवुवाच ॥

कथय त्वं महाबाहो सकाले वृषवासरात्(!) ।

धनदस्य प्रसादेन जनितो येन सर्वतः ॥

शङ्कर उवाच ॥

नवाद्ये ग्रहणाकारे कार्तिकस्य घरे यदि(?) ।

श्रीकामरूपाङ्गे(?) रत्ने राजा उकारादिभेदविधिति ॥

For another incomplete MS. of the work see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 177, where it is classed as a *Tantra*.

None of the colophons give the above title, but on fol. 72b Colebrooke's Paṇḍits have inscribed the title (as, indeed, it is also given by Rāj. M.) as *Kāmarūpīyanibandha*. For the subjects treated, cf. also *Kālikāpurāṇa* (no. 3339), ch. 79 seqq. [H. T. COLEBROOKE.]

3701.

670. Foll. 78; size 10½ in. by 5½ in.; good, recent Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kāśīprakāśa, a digest of passages (chiefly *paurāṇik*) regarding the city of Benares, its religious merits and holy places, etc., com-

piled—at the request of *Sarvabhaṭṭa*, *guru* to *Kṛishṇa Nāyaka* of *Madhurā*—by *Nanda paṇḍita*, surnamed *Vināyaka paṇḍita*, son of *Rāma paṇḍita*.

The MS. is very incorrect. It begins (somewhat corrected) :

संवायाः कुचमुपनीय वक्त्रविंशे
जिघ्रंते सुहितकरंबपुष्करेण ।
भूडोके पितुरुपदेशलिप्सयेव
प्रेम्णा ते कमपि शिशुं वयं भजामः ॥ १ ॥
करे कलितकंदुकः कपटकेलिकौतूहलाद्
दृगंचलमुदंचयन्कुचयुगे कुरंगीदृशः ।
प्रहर्तुमितिचातुरीविहितवंचनः कंचन
प्रियं समवलोकयन्नवतु देवकीनंदनः ॥ २ ॥
कोऽपि द्वाविडनीवृद्धस्ति जगतीमूर्धा समृद्धानो
लाटा यस्य ललाटातां दधति ते यत्कुंतलाः कुंतलाः ।
चोला यस्य निचोलतां दधति यः कण्ठाटकण्ठाटकस्
तुंडास्तुडमिवावभाति सततं यत्कौशिकाः कौशिकाः ॥ ३ ॥
तत्रास्ति कापि मधुरा मधुराकृतिः सा
यस्याः पुरो ऽस्ति [नगरी] न गरीयसीह ।
यामह्य पुण्यकलिका कलिकालभीता
कृष्णेन दत्तसमया समयाभ्युपैति ॥ ४ ॥
सर्वत्रापि समेक्षणोऽमृतधरः कंबे(कंठे)द्विजिह्वान् निजाद्
देशादप्यपसारयत्यनुदिनं पुष्पाति कामान्वहन् ।
मूर्ध्ना यः शतशो दधौ द्विजयतीन्गौरी यदीया दिशः
कीर्तिर्धावति सोऽत्र कोऽपि समभूच्छ्रीविष्णुनाथनृपः ॥ ५ ॥
नित्यं सत्यानुरक्तः सततमनुगतो यो बलनानुगृह्णन्
गोपात्कोपानलस्य प्रशमनविधिनानंदपुष्टः सदैव ।
आन्निहो यः सुदासा बहुषु सहचरेषूद्धवं वर्धयिष्यन्
कृष्णस्तदात्मजो भूज्जगति कुवलयपीडनिष्पीडनाय
सद्यमसलं कुरुते रिपुभिः सुकृदां मृधे^१ स मृधेषु ॥ ६ ॥
असुतचस्तस्य^२ सुतो भूच्छ्रीमान्नीरनायको^३ नृपतिः ॥ ७ ॥
तस्य कीर्तिजितपंचसायकः
संपदा विजितनाकनायकः ।
यस्य सर्व इह कीर्तिगायकस्
तत्सुतो जयति कृष्णनायकः ॥ ८ ॥

^१ ? *r.* सुकृतां मुदे. ^२ ? *r.* समृताभेस्तस्य (ocean of charity). ^३ ? भूच्छ्रीमान्नीरनायको MS.

यदकृत मधुरायां शर्मनर्मेणि^४ कृष्णः
प्रथमजनुषि तेषां दर्शनेनांतरस्याः(?) ।
अनुसरति [स] पत्नीमत्सरेणानुतापं
समुदितमपनेतुं(?) किंतु भूयो स्वतोये ॥ ९ ॥
स्मुरत्कनकसंकुलं प्रचुरचारुसिंहासनं
चलदुचिरचामरं विकसितोज्ज्वलच्छत्रकं ।
न भून्यमपि मंदिरं विसदृशं रिपूणामभृद्
यदेष महिमाहुतो जयति कृष्णभूमोपतेः ॥ १० ॥
उपनीय धनौघमर्चितालं
प्रथमं लियति यन्नु चंदनेन ।
तदवेमि तदक्षराणि दुष्टा-
न्यपसार्या ननु ते ऽत्र योग्यतावं(?) तापं ॥ ११ ॥
नीलकंठस्य नीलश्रेकंठो न स्यादुमा तदा ।
विशेषमभिज्ञानोयासद्यशोराशितः कथं ॥ १२ ॥
तस्य कोऽपि विबुधो ऽस्ति बुधो
ऽन्यो यस्य भूमिबलये — — छेत् ।
साम्यमत्र सुकृती न कृती
वा सर्वभट्ट इति यो गुणहृद् ॥ १३ ॥
षड् दर्शनानि श्रुतयश्चतस्रः
कुलाश्रयः पट्टिरयामलत्विषः ।
नानावृषा यस्य स कोऽपि शर्वः
श्रीसर्वभट्टो ऽस्य गुरुर्विभाति ॥ १४ ॥
धर्मेननेकानचिरद्युतोत्स
कृत्वापि संतोषमवाप नांतः ।
विश्रोपकाराय यशोनिदानं
काशीप्रकाशं हि विधातुमैच्छत् ॥ १५ ॥
समर्थो ऽपि स्वयं सर्वशास्त्राणां तत्त्वनिर्णये ।
न्ययोजयत्तथाप्यत्र तत्प्रोया नंदपंडितं ॥ १६ ॥
श्रीसर्वभट्टसिद्धिः कुरुते नंदपंडितः ।
काशीप्रकाशं विदुषां संतोषाय यथामति ॥ १७ ॥

ननु वस्तुस्वरूपसद्भावे तद्विशेषनिर्णयाय प्रेषावता प्रवृत्ति-
रुचिता स एव नु काश्याः कलौ दुर्लभ इति नेयं प्रतिज्ञा घटते
श्रीमतां प्रमाणाभावात् । ०

अथ याननिर्णयः fol. 12b ; अथ यात्रायां नियमाः fol. 13a ; अथ तीर्थयात्राविधिः fol. 15a ; अथ काश्यां प्रथम-
दिनयात्राविधिः fol. 26a, etc.

^४ यदकृतमधुरायां शर्मनर्मेणि MS.

It ends :

अर्थे [वर्त]नमेतयोरुभययेयस्माद्विवृत्तं मया
यच्छीलं सहजं सदा सदसतोस्तत्कोऽन्यथात्वं नयेत् ।
कस्य प्रार्थनया पुनाति सकलं दुष्टं जनं जाह्नवी
कस्य अर्थेनया निर्हति सुकृतं सा कर्मेनाशापि वा ॥
इति श्रीधर्माधिकारिरामपंडितात्मजविनायकपंडितापरनाम-
धेयनदपंडितविरचितः काशीप्रकाशः संपूर्णः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3702.

2522. Foll. 78; size 10½ in. by 5½ in.; large, clear Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kāśirahasyaprakāśa, a description of Benares, its holy places and mystic powers; in five chapters (*praśnanirṇaya*), composed—by order of *Kānadāsa* (son of *Rāghavadāsa*, *divan* at *Vijāpura*)—at *Rājanagara*, by *Bhaṭṭa Nārāyaṇa*, surnamed *Bālabopa*, son of *Bhaṭṭa Rāma*, grandson of *Bhaṭṭa Nārāyaṇa*, and disciple of *Bāpūdeva*.

It begins :

या धीर्वेदशिक्षोद्भवा परपदप्राप्त्यै प्रसिद्धा नृणाम्
अत्यायाससमुद्भवेह परतो वास्यै भवेत् कस्यचित् ।
यस्यां त्वीशकृतोपदेशजनितब्रह्मात्मधीस्तत्पदे
धत्ते जंतुमिहैव सा शिवपुरी काशी सदा काशते ॥ १ ॥
योगाशक्तपोविरक्तसुकृतानासकभक्तेतरान्
कामक्रोधमदादिसक्तमनसो मग्नान् भवाभौ कलौ ।
तान्स्वोन् कृपयोहिधीधुरविमुक्ते यः सदास्ते सुरैः
सार्कं विष्णुमुखैः शिवः स भवतु श्रेयस्करोऽहर्निशं ॥ २ ॥
श्रीमद्गुर्जरदेशपालसचिवः प्राग्वटवंशोत्तमात्
प्रादुर्भूय गणेशराव इति हि ख्यातिं गतो भूतले ।
हृष्यन्नादिसमस्तवैभवयुतः श्रीकृष्णदासाभिधः
पुत्रस्तस्य च धार्मिकः समभवत् सत्सुतसर्वाग्रणीः ॥ ३ ॥
श्रीमद्रायवदास इत्यभिधया ख्यातिं गतः साधेया
तत्पुत्रो हि विज्ञापुराधिपतिः प्राप्ताधिकारोत्तमः ।
सत्कीर्तिर्हि जने देवसेवनरतो योऽन्योपकृत्यै प्रभुम्
तज्जो गुर्जरदेशभूषणमणिः श्रीकानदासाभिधः ॥ ४ ॥

सद्विद्वज्जनवत्तमोऽतिचतुरः सद्बुद्धिरत्नाकरो
यो बांक्षाधिकदो हि राजनगरे वर्षेभिः सर्वोपरि ।
धर्माद्यैश्चतुह्येऽतिनिपुणो दिक्षीपतेः संमतम्
तत्प्रज्ञानवलम्ब्य सर्वहितकृत् काश्या रहस्यं ब्रुवे ॥ ५ ॥

इह सत्सु सकलश्रुतिस्मृतिपुराणेषु प्रायोक्तमणकालीनजंतु-
मात्रस्य श्रीविश्वेश्वरोपदेशजन्यब्रह्मात्मैक्यज्ञानप्रयोजकतया परम-
पुमर्थैकप्रापकत्वेन प्रसिद्धमपि श्रीकाशीक्षेत्रमहिमानं धर्माद्यै-
काममोक्षाणां श्रद्धा परमकारणं । पुंसामश्रद्धापानानी न धर्मो
नापि तत्फलमिति महाभारतोक्तेरन्यथातिरेकाभ्यां चतुर्विधपुरु-
षार्थप्राप्तिनिदानभूतया । सर्वधर्मफलं सम्यक् काश्या यत् श्रद्धया
(? श्रद्धया) मन इति ब्रह्मवैवर्तोक्तेरनेकजन्मार्जितपुण्यपुण्यपरिपा-
कोदयसंज्ञातया संतः सेव्यास्तन्मुखात् काशिकायाः श्रोतव्यामे
तदुणाः सिद्धिरूपाः ॥ ०

I. *śrīmatkānadāsīya-kāśīśvarūpavishaya*- ends fol. 12b; II. *śrīmatkānadāsīya-kāśīkahetrabhedavishaya*-, fol. 18b; III. *śrīmatkānadāsīya-muktibhedavishaya*-, fol. 55; IV. *śrīmatkānadāsīya-muktyadhyādhikārivishaya*-, fol. 73b. v. ends :

स्वरूपं किं काश्याः कतिविधमथो तत्र कतिधा
विमुक्तिः सा नृणामुत नगतिरश्नामपि भवेत् ।
विमुक्तौ सिद्धायां गमनविधिपूर्वो निवसनै
विधिः कस्तस्मिंस्तद्भवति नयनो भैरवभय ॥ १ ॥

इति प्रश्नरत्नानि मुक्ताः सुयुक्ताः

समादाय काशीगुणैर्गुणिता स्रक् ।

इयं कानदासात् गुरुणा प्रसादात्
दधत्तां गले को लभेन्नतिर्सीत्स्यं ॥ २ ॥

श्रीनारायणभट्टमनुरभवत् श्रीभट्टरामाभिधो

विश्वामित्रकुलस्तदीयतनुजः पैतामहीयाभिधः ।

वापूदेवगुरोः पदाञ्जनिरतः काशीपुरीमाश्रितश्च

चक्रे यंयमिह हि राजनगरे श्रीकानदासाश्रया ॥ ३ ॥

इति श्रीमत्पुर्वोत्तरमीमांसाद्वैतसाध्याज्यधुरंधरवापूदेवगुरुवर-
णारविंदसेवापरायणशालवोपनामक [० वालवोपाभिध else-
where] भट्टनारायणकृते श्रीकाशीरहस्यप्रकाशे श्रीमत्कान-
दासीयकाशीविषयपंचप्रश्नोत्तरैः समाप्तः ॥ संवत् १९५८ वर्षे
माघमासे सिते पक्षे चतुर्दशी अंतरपूर्णिमाश्री ज्ञानोवासरे स्थिते
राजनगरे राजपुरवास्तव्यं मालवीश्रीगीडशास्त्रीयपद्मगंगारामः ॥

For a *Kāśirahasya* (or *Kāśīmāhātmyakhaṇḍa*), assigned to the *Brahmavaivartapurāṇa*, see Burnell (Tanjore MSS., p. 189). [GAIKAWAR.]

3703.

1639a. Foll. 118 (of which foll. 2 and 6 are wanting, and fol. 1 supplied by a modern hand); size 10½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1621 A.D.; eleven lines in a page.

Gaṅgāmāhātmya, a compilation of passages regarding the sacred river from different *Purāṇas* and the epics.

The extracts are arranged in the following order: *Anuśāsanaparvan* and *Āraṇyaparvan* of the *Mahābhārata*, foll. 7a, 14a; *Brahmapurāṇa*, fol. 17a; *Vishṇupurāṇa*, fol. 17b; *Matsyapurāṇa*, fol. 27a; *Kūrmapurāṇa*, fol. 29b; *Revākhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, fol. 44b; *Līṅgapurāṇa*, fol. 45a; *Vāmanapurāṇa*, fol. 49b; *Varāhapurāṇa*, fol. 52b; *Vishṇudharmottara*, fol. 58b; *Brahmāṇḍapurāṇa*, fol. 66b; *Bālākhaṇḍa* of the *Rāmāyaṇa*, fol. 70b; *Nāradya*, fol. 71b; *Kāmakasamhitā*(!), fol. 83b; and *Bhaviṣhyapurāṇa*, fol. 118b.

It begins (as supplied by the modern hand):

शैलवृक्ष उवाच ।

के देशाः के जनपदाः के अमाः(!) के च पर्वताः ।

प्रकृष्टापुराणतः काश्च हेया नष्टस्तदुच्यते ॥

सिद्ध उवाच ।

ते देशास्ते जनपदास्ते अमास्ते च पर्वताः ।

येषां भागीरथी गंगा मध्ये याति सरिद्धरा ॥ ०

Fol. 1a has the title inscribed on it: सकल-पुराणोक्तसंग्रहगंगामाहात्म्य सं ३२०० भग्नं पत्र २. ६.

It ends with the colophon of the last set of extracts: इति भविष्यपुराणे गंगामाहात्म्यं समाप्तं ॥ संवत् १६७८ आश्विन सुदि अष्टम्यां लिखितं ॥

The later ownership of *Upādhyāya Sadāśiva* is recorded by another hand in the following words: भट्टरामचंद्रेण पौराणिकेतुपाधिनामधारकेण सो-दीच्यज्ञातोयेन (श्री ०) उपाध्याय सदाश्रिवाय दत्तमिदं ग्रंथ श्रीकृष्णप्रोत्ते ॥ संवत् १९२८ ॥ ०

[H. T. COLEBROOKE.]

3704.

2688b. Foll. 42; size 9½ in. by 5½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Citrakūṭamāhātmya—also called *Rāmaraḥasya*—a treatise, in 16 *adhyāyas*, in commendation of pilgrimages to the holy places in the Bundelkand country, hallowed by *Rāma's* stay during his exile.

The work purports to be revealed by *Atri* to king *Bharata*, and then again by *Bhrūṅḍi* to *Śaṇḍilya*, or by *Agastya* to *Sutikṣhṇa*; and claims to belong to the *Ādirāmāyaṇa*, and to have been composed by *Vālmīki* himself.

It begins :

यतः सर्वाणि भूतानि प्रतिभाति स्थितानि च ।

यत्रैवोपशमं याति तस्मै सत्तात्मने नमः ॥ १ ॥

ज्ञाता ज्ञानं तथा ज्ञेयं दृष्ट्वा दर्शनदृश्यभूः ।

कर्ता हेतुः क्रिया यस्मात्तस्मै ज्ञानात्मने नमः ॥ २ ॥

स्मरंतु(०ति) शीकरा यस्मादानंदस्याचरे [६] वनौ ।

सर्वेषां जीवनं तस्मै ब्रह्मानंदात्मने नमः ॥ ३ ॥

चरितं रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरं ।

एकैकमक्षरं पुंसो महापातकनाशनं ॥ ४ ॥

नमस्तस्मै मुनीशाय श्रियुताय तपस्विने ।

सर्वज्ञानाधिवासाय वाल्मीकाय नमो नमः ॥ ५ ॥

शोडश उवाच ॥ (Gorr., Rām., 1., 3.)

श्रुतं त्वत्तः कृपासिंधो जगदुत्पत्तिकारणं ।

अधुना श्रोतुमिच्छामि विस्तरेण कथामिमां ॥ ६ ॥

तीर्थानि देवसंज्ञानि वनान्यायतनानि च ।

माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामि रहस्यं श्रुतिसंमितं ॥ ७ ॥

श्रुतं च परमैश्वर्यं श्रीरामस्य गिरेः प्रभो ।

सोतायाश्च तथा देव्या महदैश्वर्यमद्भुतं ॥ ८ ॥

श्रोतुमिच्छाम्यहं तात तीर्थानि विविधानि च ।

रहस्यं रघुनाथस्य सर्वेषां च प्रियंकरं ॥ ९ ॥

चित्रकूटगिरौ रम्ये मंदाकिनीतटे शुभे ।

शुभीशानामाश्रमपदे सदा तिष्ठति सानुजः ॥ १० ॥

मंडलं परमं शुभं निर्मितमृषिणा पुरा ।

श्रीणि योजनसंख्यानि चतुर्णां दिशिमुत्तमं(!) ॥ ११ ॥

माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामि तीर्थानि विविधानि च ।

एतन्मे[३]संशयं तात तदनुज्ञातुमर्हसि ॥ १२ ॥

भुशुंडिरुवाच ॥

रहस्यं मे परोक्षं दुर्लभं मुनिदेवयोः ।

तदापि ते वदिष्यामि साधवे जिग्यचेतसे ॥ १३ ॥

Regarding the geographical position of the localities described in it, we gather the following information: Citrakūṭa, identified with Hemakūṭa (foll. 3a, l. 11; 8a, l. 7), is situated on the banks of the river Mandākinī—a tributary of the Payoshnī (fol. 41b, l. 3)—west of Prayāga (fol. 3b, l. 1), seven *yojanas* long, in the midst of eight rivers (fol. 40)—Sarasvatī and Payoshnī in the east, Kāverī and Virajā in the south, Kauśikā and Candrabhāgā in the west, and Sarayū and Yamunā in the north. Venkātādri lies south-west, Pāñcajanya-giri west, of Citrakūṭa (foll. 34b, 35a). Of the other *tīrthas*, rivers and hills in this circle the principal ones are: Vālañjara (foll. 6a, l. 10; 33b, l. 10), Mānasatīrtha (foll. 6b, l. 5; 7a, l. 1; 35a, l. 5), Mandarapārvata, north of the Daṇḍaka forest (fol. 14b, l. 3), Gāyatrī nadi (fol. 20b, l. 1), Brahmakuṇḍa, the source of the Payoshnī (foll. 20a, l. 9; 22b), Aṅganātīrtha (fol. 28b, l. 8), Brahmatīrtha (fol. 29a, l. 5), Saṃkarshaṇatīrtha (fol. 29b, l. 1), Sitākuṇḍa (foll. 29b, l. 7; 31a, l. 10), Badarikātīrtha (fol. 31a, l. 2), Daṇḍakatīrtha (fol. 31a, l. 10), Karṇakotakatīrtha (foll. 31b, l. 1; 36a, l. 2), Rāmātīrtha (fol. 31b, l. 2), Sūryakuṇḍa (fol. 31b, l. 4), Guptagodāvarī (foll. 31b, l. 7; 32a, l. 1 *inf.*), Rīṇamocanātīrtha (foll. 32b, l. 7; 36a, l. 1), Kapila-tīrtha and parvata (fol. 33b, l. 6), Maṇikūṭa (fol. 34b, l. 2), Brahmāṇḍabhedakatīrtha, two *yojanas* east of Citrakūṭa (fol. 35a, l. 9), Daridramocanātīrtha (fol. 36a, l. 4), Grīdhrakapārvata (fol. 37a, l. 1), Vālmīkī āśrama (fol. 40b, l. 2), Sūtikṣhṇāśrama (fol. 40b, l. 4),

Agastyāśrama (fol. 40b, l. 5), Sahyācala (fol. 40b, l. 6), Viśvāmitrasya sthānam, on the confluence of Kālindī and Sarayū (fol. 41a, l. 4).

On fol. 42a, l. 1, the work designates itself as *Rāmarahasya*; on fol. 4b, l. 6, as *Rahasyaṃ rāmasitayoh*.

It ends:

चैवे विशदयन्मया तदादिविधिपूर्वकं ।

येषु पुणि संग्रामे तीर्थयात्रां करोति यः ॥ ६६ ॥

सर्वपापविशुद्धात्मा रामधामवासुयात् ।

यत्ने मनसि व्रतिते यत्पुष्टो ऽहं वदामि ते ॥ ६७ ॥

इत्यार्षे श्रीसादिरामायणे वाल्मीकिविरचिते शतसंहितायां श्रीचित्रकूटमाहात्म्ये द्वितीयांशे भुशुंडितोषयावाचनेन नाम मोक्षोपाख्यानगुप्ततीर्थवर्णने नाम षोडशो अध्यायः ॥ १६ ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3705, 3706.

392, 393. Foll. 1-219, 220-439; size 16½ in. by 5½ in.; well written in the Bengali character, by different hands, in 1810 A.D.; nine lines in a page.

Citratīrthakathāvalī, a work on sacred places of pilgrimage; compiled (in 1799 A.D.) for Colebrooke, chiefly from *Purāṇas*, by *Citrapati Śarman*.

It begins:

अमृतनोदरस्थेन धियन्ते(वि० MS.) सर्वदेवताः ।

कस्यस्थितविषेणापि यो जीवति स पातु नः ॥ १ ॥

अर्धो नमो गणेशाय ॥ अगङ्गादेव्यै नमः ॥

गङ्गा ऽयोध्यादितीर्थानि विचिन्त्य दुरितक्षये ।

तन्यते चित्रपतिना चित्रतीर्थकथावली ॥ १ ॥

पुराणोपपुराणानि धर्मशास्त्राणि वा पुनः ।

आकलय्य निबन्धांश्च तीर्थेभ्यन्नेषिणा मुदे ॥ २ ॥

प्रसङ्गादन्यतीर्थस्य प्रसिद्धविषयस्य च ।

पुराणादीतिहासस्य कथाश्च समुदाहृता ॥ ३ ॥

गङ्गायाश्चाप्ययोध्याया मथुराया व्रजस्य च ।

मायाया द्वारिकायाश्च काश्याश्चैवापरा पुनः ।

अवन्तिकायाः काश्याश्च माहात्म्यं सरितामिह ॥ ४ ॥

श्रीमतः साहवेन्द्रस्य कोलवृक्षस्य धीमतः ।

आज्ञया विस्तृतामेतो कृपया पश्यत बुधाः ॥ ५ ॥

अथान्न प्रथमं तीर्थयात्राविधिलिख्यते । मार्कण्डेयपुराणे । ०

It ends with 13 ślokas, in which the author informs us that he was the third of five sons of *Nandipati* and *Mānavatī*—the others being *Ratnapati* (father of *Dharmanātha*, etc.), *Lakshmīpati* (who taught the author), *Sanātha* and *Medhākāra*—that his father had a younger brother *Krishnapati* (whose sons were *Guṇapati*, *Khelapati* and *Śaṅkara*), and that his (paternal) grandfather was *Madhusūdana*, the son of *Maithila Rāmacandra*, of *Dhamahāgrāma* in the district of *Dharmapura*.

Colophon : इति श्रीमन्नन्दीपतितनूजमहोपाध्यायश्रीम-
ल्लक्ष्मीपतिशर्मानुजमहोपाध्यायश्रीमन्निचयतिशर्माविरचिता चित्र-
तीर्थकथा समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3707.

3112. Foll. 112; 8vo, size 9 in. by 5½ in.; thick, recent Devanāgarī writing; 22 lines in a page.

Jalandhara-māhātmya, the legendary history of the *Jalandhara* district (*kshetra*), named after the *Daitya Jalandhara*.

It consists of some 2450 ślokas (written in half-śloka lines), and shows no division into chapters.

It begins (slightly corrected):

अलिकुलसेवितगंडो दिविषङ्गणवदितचरणसरोजः ।

जयति हिमाद्रितनयाभूः प्रत्यूहनाशनो गणपः ॥ १ ॥

वज्रेश्वरी जगदृषा सर्वमंगलदायिका ।

करोतु सर्वकालं मे मंगलानि शिवप्रिया ॥ २ ॥

श्रीनिवासगुरोरंघ्रियुगलं मुक्तिर्मदिरम् ।

नत्वा त्वयचिनाशाय वयम् किञ्चिच्छयाश्रुतं ॥ ३ ॥

वज्रेश्वरी जयंती च रम्या ज्वालामुखी शिवा ।

अंबिका च जगदंघ्रा जालंधरकृतालया ॥ ४ ॥

अतस्तः संति या देव्यास्ताः संतु दक्षिणा मयि ।

एकदा सर्वशिशुानां वरिष्ठानां शिरोमण्ये ॥ ५ ॥

वशिष्ठस्यातिके पृष्टं व्यासेन परमर्षिणा ।

मुनिवर्ये महाभाग कस्मिन्क्षेत्रे मया पुना ॥ ६ ॥

स्थितोपास्या महामाया मायामोहनिवर्तिका ।

यावत्सम्यक्प्रकारेण न मया मृडगेहिनी ॥ ७ ॥

उपास्यते महाक्षेत्रे तावत्त मम भारती ।

आह्लादयति चेतोसि नृणामवनिर्मडले ॥ ८ ॥

यत्तस्याः पादुकाधारा सुकृता सेवना तथा ।

श्रेष्ठतां नयति क्षिप्रं नरं सापि निरंतरम् ॥ ९ ॥

तस्यैव सफला नास्ति जनिः सर्वैर्गमुंदरि (!) ।

यावन्मनो न वै सम्यक्प्रकारेण प्रजायते ॥ १० ॥

कुरुपांडवयोयुद्धवर्णेन फलवर्जितम् ।

जीवने मन्यते स्वस्य तस्मात्साधय मे हितं ॥ ११ ॥

एतच्छ्रुत्वा तु वचनं व्यासस्यामिततेजसः ।

उवाच वचनं शीघ्रं वशिष्ठो मुनिसत्तमः ॥ १२ ॥

व्यास गत्वा त्वया शीघ्रं क्षेत्रे जालंधराभिधे ।

मृडस्य वनिता भव्या पुरश्चरणसाधनात् ॥ १३ ॥

तोषणीया यथा शक्तिः सा प्रसन्ना भविष्यति ।

तस्यां संतोषितायां तु त्वत्तो ज्यो न भविष्यति ॥ १४ ॥

कुरुपांडवयोयुद्धवर्णेन स्वर्गसाधिकम् ।

सम्यक्काव्यस्य करणात्स्वरा कीर्तिर्धरातले ॥ १५ ॥

प्रतिष्ठति (०ष्ठति) नृणां भव्या तथा स्वर्गः प्रजायते ।

एवमाप्य निदेशं तु वशिष्ठस्य महात्मनः ॥ १६ ॥

व्यासेन तस्य निकटे कथितं प्रीतिपूर्वकम् ।

मुनिवर्ये महाभाग क्षेत्रं जालंधराभिधं ॥ १७ ॥

कुत्रास्ति यस्य नास्ति वै गीयते तत्तु क्षेत्रकं ।

स चक्रो वै स्थितः पूर्वं तन्ममाख्याहि सत्वरं ॥ १८ ॥

एवं वाक्यं प्रपीचस्य श्रुत्वा तेन तदतिके ।

कथितं तु समासेन वाक्यं तत्समये स्वयं ॥ १९ ॥

विषाशापरपारं तु समारभ्य विशिष्टकं ।

हिमाचलावधि स्वस्तिक्षेत्रं तत्सर्वसमतं ॥ २० ॥

जालंधराभिधं सर्वे(?) सर्वे?)सिद्धीनां निलयं सदा ।

एकदा नारदं दृष्ट्वा ब्रह्मणा वेदमूर्तिना ॥ २१ ॥

संतोषेण तु वै हासो विहितः शोकनाशकः ।

तत्कालं तस्य नयनादानंदरभते(?) ०से) जलं ॥ २२ ॥

पतितं धरणोपृष्टे तस्माज्जातस्तु बालकः ।
 स बालो ब्रह्मणा स्वस्य क्रोडे संविहितः स्वयं ॥ २३ ॥
 तेन बालेन रभसा कूर्चो वै दुहिणस्य तु ।
 हस्तेन संभृतं (० तः) कामं दंभोलो (० लि) कर्कशेन तु ॥ २४ ॥
 तत्कालं ब्रह्मणा बालः कालकल्पस्तु (?) नाकिना ।
 संप्रक्षिप्तस्तु जलधौ तिमिनऋषाकुले ।
 समुद्रेण तु सर्वेषां रक्षकेण स रक्षितः ॥ २५ ॥
 महांतो न विहिंसन्ति सर्वदा शरणागतम् ।
 शिवीनां मांसदानेन कपोतः किं न रक्षितः ॥ २६ ॥
 मादृशैर्यदि नो रक्ष्या नितरां शरणागताः ।
 तर्हि होतैः कथं स्वयमवनी शरणार्थिभिः ॥ २७ ॥
 शरणागतसंचारं कुरुते यो ऽपि (र. न) शक्तिः ।
 तस्य पुण्यं समग्रं तु क्षयं संयाति सत्वरं ॥ २८ ॥ ०

Samudra then adopts *Jalandhara* as his son, who becomes chief of the *Daityas*, and, by worshipping *Śiva's* consort, attains to great power over the gods; but, on their entreaties, he is ultimately abandoned by the goddess and slain (fol. 32b), etc.

The MS. is very incorrect. The last portion of the work is taken up with tedious commendations of various sacred places along the north, such as *Haridvāra*, *Dvāravati* (*Dvārakā*), *Prayāga*, *Kāśī*, etc.

It ends :

न ज्ञाता येन यमुना न दृष्टा मथुरा पुरी ।
 नाबिंतो माधवो येन किं कृतं तेन जन्मना ॥
 वाणी यस्यास्ति मथुरा मथुरायां तु संस्थितिः ।
 उपास्यो माधवो यस्य तस्य मुक्तिः करे स्थिता ॥
 माधवो नाबिंतो येन न स्थिता मथुरा पुरी ।
 मानसं न जितं येन तस्य जन्म निरर्थकम् ॥
 मधुरं वचनं यस्य माधवो यस्य देवता ।
 मथुरायां स्थितिर्देवस्य स देवानतिरिच्यते ¹ ॥
 मथुरा प्राप्य ते पूजा ² माधवस्य न भक्तिः ।
 ते मत्वा धर्मजातोषु (!) प्रभवन्ति यदे यदे ॥

¹ The MS. reads देवानातिरिच्यते ।

² ? यैः पूजा ; or perhaps येषां पूजा (or ये पूजा, viz. कुर्वन्ति).

मथुरा प्राप्य ये मूढा न कुर्वन्ति मनोमयं ।
 जीवंत एव ते भूता ज्ञातव्या राजमाधवाः ॥
 मनो नियमितं येस्तु ते यांतु मथुरा पुरीं ।
 स्वभावचलचित्तान्तु मायांतु मथुरा पुरीं ।
 मनोमयनसामर्थ्यमस्ति येषां तु ते मुक्तं ॥
 इति श्रीमालंधरमाहात्म्यं संपूर्णम् ॥

[GENERAL SIE A. CUNNINGHAM.]

3708.

920c. Foll. 31; size 12½ in. by 6 in.; good, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Nāmamāhātmyastotra, a compilation of passages from the *Purāṇas* and *Tantras* inculcating the all-important obligation of constantly pronouncing the name of *Kṛishṇa*, as an essential element of faith (see *Wilson, Works*, i., 161).

It begins with a short introduction :

यन्नामकीर्तनादेव सद्यः पापक्षयो भवेत् ।
 तमहं संस्मरामीशं शिवं कृष्णं विमुक्तये ॥ १ ॥

ननु नामकीर्तनात्सद्यःपापक्षयमितिपादकर्मचार्येवादेतिहाम-
 पुराणोपपुराणसंहितागमादीनां कर्मानुष्ठानादिपुराणानां स्वार्थे
 ऽपि ग्रामाख्यं नास्तीति चेन्नानांतरसंवादिषिसंवादिषाक्षानाम-
 ग्निहिंसस्य भेषजं ०

It ends : संस्कारो ऽपि किमतिशयाधानेन मलापकरणेन
 वा तत्रातिशयाधानं पूरणेनैव निराकृतं ॥ मलापाकरणं चार-
 यति निरंजन इति निर्मलः ॥ २३ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3709.

3221. Foll. 180; size 9½ in. by 5½ in.; thick, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Nilamata (-*Purāṇa*), a legendary account of *Kāśmīr*, and its sacred places on the river *Vitastā*; forming one of the chief sources of the *Rājatarāṅgiṇī*. [A.]

It begins (cf. *Rājatar.*, i., 25 seq.):

यत्सत्याः समभूद्धिहारसरसी कल्याणनृन्यद् ततो
मारीचेन सुरचयीकलनया निर्मय्य दैत्यं बलात् ।
कश्मीरा इति मखलं विरचितं वैवस्वते स्मिन्ननौ
केडास्योद्धितमात्मना (?) भगवता यन्मार्वतीतीक्ष्णया ॥ १ ॥

श्रीनिवासं हरिं देवं वरदं परमेश्वरम् ।

त्रैलोक्यनाथं गोविन्दं प्रणम्याश्चरमव्ययम् ॥ २ ॥

परिषिद्धं शभृच्छ्रीमानुपतिर्जनमेजयः ।

पप्रच्छ शिष्यं व्यासस्य वैशम्पायनमनिकात् ॥ ३ ॥

जनमेजय उवाच ॥

महाभारतसंग्रामे नानादेश्या नराधिपाः ।

महाभूराः समायाताः पितृणां मे महात्मनाम् ॥ ४ ॥

कथं काश्मीरिको राजा नायातस्तत्र कीर्तय ।

पाण्डवैर्धार्तराष्ट्रैश्च न वृतः स कथं नृपः ॥ ५ ॥

कश्मीरामखलं चैव प्रधानं जगति स्थितम् ।

कथं नासी समाहूतस्तत्र पाण्डवकौरवैः ॥ ६ ॥ ०

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 818; G. Bühler, Report of Tour in Kāśmir, p. 38 seq.; app., p. v.; Indian Antiq., xviii., p. 184; R. G. Bhandarkar, Report for 1883-4, p. 44, where the real title of the work is stated to be 'the *Kāśmīra-māhātmya* according to *Nilamata* (? *Nilā*).'

It ends (fol. 157):

इत्येवमुक्तं जनमेजयस्य व्यासस्य शिष्येण महाव्रतेन ।

संक्षेपतो ग्रन्थबहुत्वभीत्या समग्रशास्त्रै स्खलु सूचितं यत् ॥

सर्वत्र नैतदुपयोगमेति ततो न बोधे भगवान्महात्मा ।

अतीव दुष्टे बहुविस्तरे ऽपि जनप्रिये भारतपूणेचन्द्रे ॥

इति नीलमते वितस्तामाहात्म्यं समाप्तं चेदं नीलमते नाम
पुराणम् ० ॥

The work is likewise called a *Purāṇa* in the *Rājatarāṅgiṇī* (cf. Bühler, Ind. Ant., xix., p. 410); and accordingly the leaves of the volume are marked नी० पु० throughout.

Then follow two supplements, the first of which (foll. 6) contains some account of Nila and matters relating to the *Purāṇa*, including chronological computations, drawn from the *Rājatarāṅgiṇī*.

This portion begins: महाकविकल्हणकृतौ राजत-
रङ्गिण्यां ॥ आद्येन चन्द्रदेवेन० ययुरिति (*Rājat.* i. 184-6) ॥
अथैवं व्यवस्था संक्षिप्य प्रदर्शयते ॥ कल्यादारभ्य धर्मनुषर्षेणं
कश्मीराः सतीसरोभूत् ॥ यत्र कश्यपपुत्रा नागा समृताहरण-
वेलायां बलप्रदर्शनप्रसङ्गोभूतेन शक्रेण तवेमे भक्ष्या भविष्यन्ति ०

The second supplement (foll. 17) consists of a list of contents.

[PRINCE FREDERICK OF SCHLESWIG-HOLSTEIN.]

3710.

3018. Foll. 103; size 10 in. by 8½ in.; thick, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Nilamata. [B.]

The MS., which is rather incorrect, was written by the same hand as MS. 3016 (no. 3722), and, like it, bound after the fashion peculiar to Arabic MSS., having probably formed part of some Muhammadan library in the Punjab.

The different names given to the Vitastā on foll. 18a and 36a are Viśokī (Viśokā), Trikoṭī, Candravatī and Āharshapathā (cf. Āhārapatha in MS. 3016). This MS. omits the first verse of MS. A. [?]

3711.

2568. Foll. 31; size 14 in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; 11 or 12 lines in a page.

Nilādrimahodaya, also called (or, perhaps, forming a section of the) *Purushottamakshetra-māhātmya*, an account of the sacred places of the Purushottamakshetra, in 32 *adhyāyas*.

The first *adhyāya* runs as follows:

गणेशविश्वासविधिं जनयन् ज्ञानमंडपे ।

विभक्तजनानं पायास्तौ स रामो जगत्पतिः ॥

नारायणं नमस्कृत्य ० ॥

एकदा नैमिषारण्ये पुण्ये सर्वसुखप्रदे ।

नानातीर्थसमायुक्ते नातागुल्मनोरमे ॥

फलपुष्पाद्यवृक्षाणां निकरैः परिमंजुले(?) पर०) ।
 तापसाश्रमसंकीर्णं स्थाते परमपावने ॥
 एतादृशे वने तस्मिन् शौनकाद्या महर्षयः ।
 हंडीभूय(?) तूष्णीभूय) समस्तास्ते चक्रुर्गोष्ठौ मनोरमा ॥
 समस्ततीर्थराजानां ज्ञानाय जगतीतले ।
 छेत्राणां शिवदानां च जिज्ञासायां त्वरान्विताः ॥
 सभायां जायमानायां तत्क्षणे च मुनीश्वरः ।
 जटामंडनधारी च धृतक्रीपीनसुंदरः ॥
 कृष्णाजिनोत्तरीयेण विराजितवपुर्मेनिः ।
 सूतस्तत्संसर्गं प्राप्नः सह शिष्यगणैः सुधीः ॥
 तं दृष्ट्वा परमप्रोताः शौनकाद्यास्तपस्विनः ।
 उत्थाय च नमश्चक्रुः सोऽपि तान्दंडवद्भुवि ।
 प्रणामं कृतवांस्तत्र सुवास स तदा मुनिः ॥
 समासीनं ततो दृष्ट्वा श्रुण्वस्तु मुनीश्वराः ।
 ऊचुः प्रांजलयः सर्वे सर्वलोकहिताय वै ॥

श्रुण्वय ऊचुः ॥

भगवन् सर्वधर्मज्ञ सर्वतीर्थोदितस्त्ववित् ।
 अथुना(अतो R.M.) ब्रूहि समस्तानां तीर्थानां शिवमद्भुतं ।
 छेत्राणां च फलं तावत् सूत नः कथय प्रभो ॥
 तेषां मध्ये वरं किं वा छेत्राणां च मुनीश्वर ।
 यथातथ्येन च ब्रूहि यतस्त्वं व्यासशसितः ॥
 इत्येवं वदतां तेषामृषीणामग्रतस्तदा ।
 समारभत तद्वक्तुं गुह्यं तैः पृष्टमुत्तमं ॥

सूत उवाच ॥

शृणुध्वं मुनयः सर्वे संयतात्मान एव हि ।
 छेत्राणां तीर्थराशिनां मध्ये श्रीपुरुषोत्तमं ॥
 गुह्यं सर्वतमोर्ध्वंसि सर्वपुण्यफलप्रदं ।
 अस्ति शर्मप्रदं चैव नीलभूधरभूषितं ॥
 श्रुधिकुल्यां समासाद्य या[व]ज्ञैतरणी नदी ।
 तावत्क्षेत्रस्य माहात्म्यं वर्तते मुनिपुंगवाः ॥
 समुद्रस्योत्तरे तीरे महानद्याश्च दक्षिणे ।
 वटमारभ्य तत्क्षेत्रं राजमानं च पावनं ॥
 वर्तते च तन्माहात्म्यं समताद् दशयोजनं ।
 पदे पदे श्रेष्ठतमं भुक्तिमुक्तिफलप्रदं ॥

● श्रीनीलाचलपर्यंतं तत्क्षेत्रं वर्तते तथा ।

तत्र गंतुं समर्थास्ते ये वै विगतकर्मणः(?) कल्मषाः) ॥
 ये वै चैतरणीतीरे आत्मा भुक्तिसंयुताः(?) सुसंयुताः) ।
 गदाछेत्रपि(?) चेत्यपि तां देवीं विरजां तटवासिनीं ॥

दृष्ट्वा ते मनु(?) मुनयो) योग्याश्चैकाग्रचमलोचने ।
 तत्र चैकाग्रचमने नीलवंतमुनीश्वरः ॥
 आत्मा विंदुहदे(?) हदे) रम्ये दृष्ट्वा नः(?) नः) शिवमुत्तमं ।
 ते च मर्यादायां योग्याः कोणाकपरिलोकने ॥
 अर्कक्षेत्रे पवित्रे अस्मिन् चंद्रभा[गा]नदीतले ।
 आत्मा वै सूर्यमयुयं पश्यन्ति मुनिपुंगवाः ॥
 श्रीशपापाद्य ते मर्याः क्षेत्रं श्रीपुरुषोत्तमं ।
 द्रष्टुं समर्थाः शुभं पावनं धरणीसुराः ॥

इति श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्ये नीलाद्रिमहोदये प्रथमोऽध्यायः ॥

In the colophons of the other chapters the work is simply called *Śrīkshetramāhātmya*, except *adhy.* 2, 3, 7, where the title is given as *Śrī-Purushottamamāhātmya*; whilst the designation *Nilādrimahodaya* only appears again at the end of the work.

For a MS. of what professes to be the same work, assigned to the *Sūtasamhitā* of the *Skandapurāṇa*, and beginning in the same way (with the exception of the opening stanza), but consisting of 40 *adhyāyas*, see Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 36. The brief analysis of the chapters there given does not, however, correspond to the contents of the present MS.; and, in spite of the same beginning, they may after all be two different works.

The last chapter (somewhat corrected) runs thus : सूत उवाच ॥

जगत्प्रादिपापघ्नं निर्मात्यं जगतीयते ।
 जगत्प्रापनेवेष्टं [च] महापातकनाशनं ॥
 अक्षस्त्राकलमाप्नोति कपिलाकोदानन(?) ।
 चंडालैरपि यत्पृष्टं तदसं द्विजसत्तमाः ।
 भोक्तव्यं सहसा विप्रैः पावनं देवदुर्लभं ॥
 प्रतिजन्मनि यो भक्तो विष्णोः स्थात्यरमात्मनः ।
 निर्मात्यं भोजने तस्य जायते विमला मतिः ॥
 यज्ञास्तपांसि विप्रैर्द्रा व्रतानि विविधानि च ।
 तीर्थानि [चापि] तेनैव कृतानि सुकृतानि च ॥
 जगत्प्रापस्य नैवेष्टं येन भुक्तं सुपावनं ।
 बहुना च किमुक्तेन सांप्रतं भूसुरोत्तमाः ॥

गवां कोटिप्रदानाच्च राजपेयशतारुपा ।
 अश्वमेधसहस्राङ्गे राजसूयशतारुपा ॥
 व्रतोपवासो(? सतो) विप्रा यत्फलं जायते भुवि ।
 तत्फलं समवाप्नोति जगन्नाथावभक्षणात् ॥
 एवमुक्तं महेशेन पार्वतीं प्रति भो द्विजाः ।
 कुकुरस्य मुखाद्ब्रह्म तद्ब्रह्म देवतैरपि ॥
 तस्मान्नदत्तं सहसा प्राप्तमात्रं समस्त्रियात् (!) ।
 साक्षाद्ब्रह्मस्वरूपोऽयं जगन्नाथो न संशयः ॥
 तस्यावलोकनान्मुक्तिस्तद्वशाशनतो द्विजाः ।
 जगन्नाथावभक्षणेनैव शुष्कं कृत्वा नु मुक्तिः ॥
 देशांतरे नरो यस्तु भक्षेत् प्रतिदिनं द्विजाः ।
 सर्वपापविनिर्मुक्तः स गच्छेत्परमं पदं ॥
 यस्यापि पाचिका लक्ष्मीर्भोक्ता च प्रभुरव्ययः ।
 तस्मान्नस्य नु माहात्म्यं केन वक्तुं हि शक्यते ॥
 ब्रह्मादिदेवनिश्चयप्रतिषेधमने
 नानामनोरथकरे पुरुषोत्तमाख्ये ।
 क्षेत्रज्ञमे किल वसन् परमात्मरूपः
 श्रीदारुपजगदोशकृतावतारः ॥

इति क्षेत्रमाहात्म्ये नीलाद्रिमहोदयः समाप्तः ॥ ३२ ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3712.

2161. Foll. 79; size 11 in. by 3½ in.; fairly written in Devanāgarī; ten lines in a page.

Pushkaraprādurbhāva-ṭīkā, or *Mitāksharā*, a commentary, by *Viśveśvara*, on a (*paurāṇik*) treatise on the nature of God (*Vishṇu*), in 26 *adhyāyas*.

It begins :

नन्वा नारायणं देवं वेदव्यासं मुनीन् गुरुन् ।
 कुर्वेऽहं पुष्करप्रादुर्भाषटीकां मिताक्षरां ॥

भविष्यत्रिरुपशान्तं पुष्करप्रादुर्भाषकणो निरूपयितुकाम-
 स्तद्धीजभूतं जनमेजयप्रश्नमवतारयति । प्रभावमिति सार्धद्वयेन ।
 पुष्करे भगवन्नाभिकमले पुरा यथा देवाः सर्धैर्गणाः उद्भूताः
 एतद्रूपं निखिलं पद्मनाभस्य योगं आख्याहीत्यन्वयः । कीदृशस्य
 पद्मनाभस्य । सागराभसि स्तपतः । कीदृशं योगं । प्रभावं प्रभव-
 त्स्यादिति प्रभावस्तत्प्रभावं सृष्टिकारकमित्यर्थः । ननु महाभारता-

दाववगतकल्पमप्यर्थं कथं पुनः पृच्छसीत्यत आह । एतदिति ।
 तस्य भगवतः कीर्तिं शृण्वतो मे तृप्तिर्नाभिजायते । अतो
 स्वगतमेतद्रूपं परमेश्वरस्य योगं कथयेदित्यर्थः । आशंकां नि-
 रासपूर्वकं तस्यैवार्थस्योपसंहृतत्वात् न पुनरुक्तिर्दोषः । इत्येकः
 प्रश्नः ॥ २ ॥ द्वितीयं प्रश्नमाह । कियंतमिति । ०

It ends :

पुष्करव्याख्यया देवः पूजितः पुष्करेक्षणः ।

पद्मिनीपत्रवत् कुर्यात् कलेपं मां भवे स्थितं ॥

इति श्रीपुष्करटीकायां विश्वेश्वरविरचितायां बहिर्ज्ञोद्धायः ॥ २६ ॥
 श्रीमत्काशीवास्तव्य उदीच्यज्ञातीयपुरोहितरामात्मजेन देवदत्तेन
 लिखितं ॥ संवत् १६३६ समये ॥ श्लोकग्रंथ २५६० ॥

[GAIKAWAR.]

3713.

519a. Foll. 121; size 9½ in. by 3½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Brahmavidyāmahodadhī, or *Bhaktukāmaka-
 padruma*, a sectarian treatise, of the *Paurāṇik*
 order, in 26 *adhyāyas*, intended to inculcate
 faith in *Śiva*.

The work is composed in the form of a
 dialogue between *Sūta* and the *Rishis*; *Śiva*
 and a disciple being introduced therein as the
 chief interlocutors on topics of worship.

It begins :

कदाचित्त्रैमिषे रम्ये पुण्याख्ये महर्षयः ।

शौनकाद्याः कृतप्रातर्विधयो दीप्तेजसः ॥ १ ॥

प्रणिपत्य ततः स्रुतं प्रार्थयामामुरादरात् ।

त्वन्मुखाच्च पुराणानि श्रुतान्यपि बहूनि च ॥ २ ॥

तथापि न मनः शान्तिं लेभे दुर्धरमस्थिरं ।

तनुते संशयव्रातान्वयं तेनातिविह्वलाः ॥ ३ ॥

तस्मादस्मन्ननः शान्तिं येन वा साधनेन वै ।

भविष्यति च तद् ब्रूहि यदि ते ऽस्मास्वनुग्रहः ॥ ४ ॥

सूत उवाच ॥

महानेष कृतः प्रश्नो युष्माभिर्मुनिसत्तमाः ।

मनःस्थैर्याय बहवो ऽप्युपायाः साधनानि च ॥ ५ ॥

उक्तानि संति तत्रैकः साधुसंगो द्युपायराट् ।

समु विना कृतं यच्च तत्तस्माद्यैव नान्यथा ॥ ६ ॥

संगादेव हि साधूनां ज्ञानप्राप्तिर्विनिश्चिता ।

ज्ञानादेव तु कैवल्यमित्येव श्रुतिशासनं ॥ ७ ॥

शुषय ऊचुः ॥

अस्माभिः श्रुतमेकं यत्पुराणादीं भवन्मुक्ताः ।

काश्यां तु मरणादेव मुक्तिः स्यात्सर्वदेहिनी ॥ ८ ॥

किमेतद्वद नो नाथ संशयो भूम्भहानसौ ।

त्वां विना संशयच्छेत्ता तस्मात्कमस्ति किं भुवि ॥ ९ ॥

तदेव श्रवणं यानं (? श्रावणं पानं) भुक्तं चापि तदेव हि ।

जीवितं हि तदस्माकं त्वन्मुक्ताद्यद्विनिःमृतं ॥ १० ॥

मृत उवाच ॥

एवमेव पुरा पृष्टः शिवः शिष्येण धीमता ।

तदा प्रश्नोत्तरैस्तस्य संशयानहरद्भिः ॥ ११ ॥

शृणुध्वं भो महाभागस्तमेवातिशुभां कथां ।

समाहितेन मनसा सावधानतयाः ॥ १२ ॥ ०

A. i. *śivabhuvanacitsvarūpavarṇanam*, 99 vv., ends fol. 7a; ii. *sudarśanam*, 160 vv. (86-139 of which are wanting), fol. 14a; iii. *jīvotpattivivaranam*, 69 vv., fol. 18b; iv. *śrutyāśayavivaranam*, 39 vv., fol. 21a; v. *grihasthāśramatimiratamo'riḥ*, 44 vv., fol. 24b; vi. *śrutyāśayavivaraṇe kāmīnīvishayakarikesarī*, 43 vv., fol. 27b; vii. *śruty. mahāmohārṇavaghaṭodbhavaḥ*, 91 vv., fol. 33b; viii. *śruty. purāṇaśravaṇānukathanam*, 55 vv., fol. 37b; ix. *yajñāvidhvaṃsanadhūrjatiḥ*, 60 vv., fol. 41b; x. *devārcanacandrikāmārtanḍaḥ*, 64 vv., fol. 46b; xi. *śruty. vratamṛigakesarī*, 81 vv., fol. 51b; xii. *śruty. palitapavanam*, 45 vv., fol. 54b; xiii. *śruty. brāhmaṇastavaḥ*, 36 vv., fol. 57a; xiv. *śruty. vānaprasthasannyāsādīvesha-vidumbah*, 64 vv., fol. 61a; xv. *śishyavairāgyā-vishkaraṇam*, 54 vv., fol. 64b; xvi. *śishyokti-kumudīnīpūrṇacandrodayaḥ*, 47 vv., fol. 67b; xvii. *sadgurumāhātmyānuvarṇanam*, 55 vv., fol. 71a; xviii. *saṃsāratinimiratamo'riḥ*, 90 vv., 77a; xix. *aiśasūkṣhmānuvarṇanam*, 58 vv., fol. 81a; xx. *aiśasthūlānuvarṇanam*, 106 vv., fol. 88a; xxi. *vairāgyavanavasantaḥ*, 133 vv., fol. 96b; xxii. *tattvotpattikāraṇalakṣhaṇānuvarṇanam*, 104 vv., fol. 103b; xxiii. *mokṣaṇiḥśreṇikā*, 89 vv.,

fol. 109b; xxiv. *kaivalyakuṣīcikākhyam*, 76 vv., fol. 114b; xxv. *śishyasvānandānubhavodgārāpra-candajhaṭijhānilaḥ*, 54 vv., fol. 118a; xxvi. *jñāna-vairāgyavaijakathanam*, ends: सूत उवाच ॥

सम्यक्पृष्टं मुनिच्छेदा यूयं धन्यतमोत्तमाः ।

साधुपादरजःस्पर्शाद्भोऽनुस्यूता भवेद्भक्तिः ॥ ४५ ॥

ज्ञानवैराग्यमिज्ञासौ स्वपदे दार्ढ्यदायिनी ।

परां कृतवतीं विप्रात्प्रभवन्मतिरुज्ज्वला (? भवे ०) ॥ ४६ ॥

एवमेव स शिष्योऽपि श्रुत्वा सर्वं गुरुदत्तं ।

मुहुः संप्रणमन्मुष्णुष्यन्मुष्यमुवाच ह ॥ ४७ ॥

पुराणमेकं शिवमद्वितीयं सर्वोत्तरात्मानमनन्तमप्ययं ।

परात्परं सुंदरविग्रहं सद्यः कोपि भक्त्या प्रणमेत्समे गुरुः

[॥ ४८ ॥

इति श्रीमद्रक्तकामकल्पद्रुमे ब्रह्मविद्यामहोदधौ ज्ञानवैराग्य-
बीजकथनं नाम वडिंशतितमोऽध्यायः । समाप्तश्चेदं ब्रह्मविद्या-
महोदधिर्ग्रन्थः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3714.

2638. Foll. 46; size 10½ in. by 3½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 9-11 lines in a page.

Mathurāsetu, a compilation—by *Anantadeva*, son of *Āpadeva*—of passages from the *Purāṇas* extolling the sanctity of Mathurā, on the *Yamunā*, and its neighbourhood, the ancient seat of *Kṛishṇa* worship, and describing the ceremonies to be performed there; interspersed with the compiler's own remarks and comments. It begins:

समस्तब्रह्मांडानुदरविचरे यस्य सततं

यसंति ध्यायंति स्तुहति तपसा पंच मुनयः ।

स यस्यां क्रीडाये स्पृहयति वनाश्रयिततनी

मुनीरेषा लोके जयति भवसिंधोर्मधुपुरी ॥ १ ॥

इह सल्लु सकलवैष्णवजनसमुचितमार्गप्रदर्शनाचार्येभुवोदरी-
यप्रभृतीनां परमपुरुषार्थप्रापकतया प्रसिद्धतममपि माधुर्यमंडल-
महिमानं तत्रैव सती हरिकेशवगोविंदनामानं भगवंतमनन्यज्ञ-
रक्षतया भजती तत्र भवती सती संतोषजननेन वा सकलताये
प्रदर्शयामः । तत्र तावन्नोपालतापिन्यामुपनिषदि । यथा वै
सरसि पद्मे तिष्ठति तथा भूम्यां तिष्ठति ० (G. T., II., 29) ॥

The *Vāsudevopaniṣad* is also referred to once (fol. 36a, l. 3), the *Mahābhārata* occasionally.

It ends : इत्यनेन देवोये ° (मथुरासेतौ) भक्तेरनुभावादि ॥ तस्माद्युक्तमुक्तं प्रेमभक्तेः स्वतः पुरुषार्थत्वादपि तत्प्रार्थनमुचितमिति । अन्येषां भगवत्प्रोत्पायानां भगवत्प्रामाण्यकीर्तनादीनां श्रुत्याद्यनेकमानैर्महिमप्रदर्शनमस्मत्प्रियतामहैर्भक्तिविधेके कृतमस्तीति नेहोच्यते । तथा भगवत्पूजाविधिः सर्वोपक्रमदोषिकाद्युक्तप्रकारको दोलोत्सवादिनानाविधपरिचर्याविधिसहितः सप्रमाणः विस्तरोऽस्मन्नातपरणसंकल्योत्पिते भक्तिकल्पतरावेव निरूपितोऽस्तीति नेह निरूप्यते ।

वामुदेवाभिधन्न जगदिदुतया स्थित ।

मायुरे मंडले निर्वा जगत्पानंदकारि नः ॥ १ ॥

जासीहोदावरीतोरे ° (p. 442, vv. 13-16) ॥ २-५ ॥

तदीयमूनुनिजवंशदेवं श्रीकेशवं तोषयितुं चकार ।

अनेन संज्ञो मथुरामहिम्नः सेतुं सदा कांक्षितपूर्तिहेतुं ॥ ६ ॥

अनुचिततममर्थं ब्रुवती बालस्य गीः स्वतोऽनुचिता ।

रचयति पित्रोत्सवं वागेवा स्यात्तथास्तु देहवती ॥ ७ ॥

इति श्रीमत्सकलशास्त्रार्थतत्त्वविद्वैष्णवसन्मार्गप्रतिपादनैक-
प्रयोजनगृहीतावतारश्रीमहापदेवमुत्तानंतदेवेन कृतमथुरासेतुः
समाप्तः ॥ [MACKENZIE COLLECTION.]

3715.

947a. Foll. 18; size 12 in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of 1624 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Mathurāmāhātmya(?), a similar compilation of extracts from the *Purāṇas*, celebrating the Mathurā district—near the Madhuvana, where *Hari* slew the *daitya* *Madhu*.

It begins :

हरिरपि भजमानेभ्यः प्रायो मुक्तिं ददाति ननु भक्तिं ।

विहिततदुचयति सचो(?) मथुरे धन्यां नमामि त्वां ॥

धन्यानां हृदयानंदपदं संगृह्यते मुदा ।

माहात्म्यं मथुरापुर्यैः सर्वतीर्थेशिरोमण्यैः ॥

तथास्याः पापहारित्वं आदिवाराहे ।

विंशतिर्योजनानां तु मायुरं मम मंडलं ।

यद्येव नरः ज्ञातो मुच्यते सर्वपातकैः ॥ °

Most of the quotations are taken from the *Mathurākhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa* and the *Vārāhapurāṇa* (constantly quoted as *Ādivārāha*); the other *Purāṇas* laid under contribution being the *Bhāgavata*, *Vāyu*, *Pādma* (*Nirvāṇa-khaṇḍa*, *Pātālakh.*, *Uttarakh.*, *Kārttikamāhātmya* and *Yamunāmāhātmya*), *Brahmaṇḍa*, *Vishṇu*, *Saura* and *Brahmavaivarta*.

It ends : अथ मायुरदेवताः ।

नारायणान्यपर्यायः केशवो मध्यमस्थितः ।

स्वयंभूः पद्मनाभश्च दीर्घविष्णुर्गैतन्नमः ॥

गोविंदो हरिवाराहाविति [मायुर]देवताः ।

मथुरायाश्च माहात्म्यं सवण्या (?) सवनाया) महाह्वतं ॥

गोपालोत्तरतापस्यामन्यदप्यस्ति कीर्तनं ।

तीर्थान्युक्तानि भूरीणि पुराणेष्वेव मायुरे ॥

अमुना यमुनासंख्यमथुराय मधुद्विषं (!) ।

माहात्म्यसंग्रहेणाद्य मुदनापद्यतामपि ॥

For the genuine *Mathurāmāhātmya*, forming part of the *Vārāhapurāṇa*, see Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 107-8. [H. T. COLEBROOKE.]

3716.

29a. Foll. 59; size 9½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1797 A.D.; eight lines in a page.

Mahāpurushavidyā, also called *Jagannāthamāhātmya* (or *Purushottamamāhātmya*), in nine *adhyāyas*, containing speculations on the nature of *Mahāpurusha-Vishṇu*, and descriptions of the sacred places of *Purushottamakshetra* (*Puri*).

It begins :

वंदे ऽहं परमानंदं नीलाचलपतिं प्रभुं ।

संसारभोधिभगवानामुद्धारणपरायणं ॥ १ ॥

श्रीनक उवाच ॥

सूत सूत महाभाग वेदतत्त्वार्थकोविद ।

व्यासशिष्य महाबुद्धे यत्पूजामि तदुच्यते ॥ २ ॥

कस्माज्जातमिदं विश्वं कस्मिंश्च लयमेप्यति ।

कुत्र तिष्ठति कः कर्ता विश्वस्यास्य वदस्व मां ॥ ३ ॥

संसारोभोधिमग्नानां कोद्वर्ता(!) स्मृतिमात्रतः ।
ब्रह्मादीनां परेशानां कः प्रभुस्तं वदस्व मे ॥ ३ ॥

सूत उवाच ॥

आदिमध्यांतरहितः सच्चिदानंदरूपवान् ।
सर्वदेहांतसारार्थो हरिरित्यभिधीयते ॥ ५ ॥
तस्मा[ञ्चा] तमिदं विष्टं तस्मिंश्च लयमेव्यति ।
तस्मिंस्तिष्ठति सोद्वर्ता(!) स्मरणात्सर्वदेहिना ॥ ६ ॥
ब्रह्मादीनां परेशानां प्रभुः स परमेश्वरः ।
नानारूपैः स विष्टो यो याति सर्वान् चराचरान् ॥ ७ ॥

शौनक उवाच ॥

ब्रूहि रूपाणि सर्वज्ञ विष्णोः सर्वमयस्य मे ।
धृत्वा यानि जगन्नाथो याति विष्टमिदं सदा ॥ ८ ॥ ०

It ends : सूत उवाच ॥

इत्युक्त्वा भगवांस्तस्मै त्वत्प्रसादं(स्वप्न०) सुदुर्लभं ।
ददौ विनयनवाय कृपया परया मुने ॥
लब्ध्वा प्रसादं स मुनिर्जीवन्मुक्तो बभूव ह ।
उवास सुचिरं कालं गायंस्तस्य यशो मलं ॥
एतत्सर्वं मयाख्यातं तुभ्यं शुश्रूषवे मुदा ।
मयापि नारदादेव विशाला(०लाया) श्रुतं मुने ॥

The colophons of the first eight chapters run : इति महापुरुषविद्यायां ० अध्यायः ॥ whilst the last is : इति महापुरुषविद्यायां जगन्नाथमाहात्म्ये नवमे अध्यायः ॥ The leaves are marked ज ० म ०.

See Rāj. Mitra, Notices, ii., pp. 231, 232, where the colophon runs thus : इति श्रीमहापुरुषविद्यायां विष्णुरहस्ये क्षेत्रकाखे श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्ये प्रसाद-वैभवं नाम नवमो अध्यायः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Orissa, p. 100.

[H. T. COLEBROOKE.]

3717.

1177d. Foll. 36; size 13 in. by 4½ in.; clear, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

• *Mukticintāmaṇi*, a compilation of *paurāṇik* and other passages bearing on *Vaiṣṇava* worship and observances, especially on pilgrimages to Purushottamakshetra (Puri).

It is arranged in three chapters : 1. *Kṣhetra-kāṇḍa* (ending fol. 19a); II. *Darśanakāṇḍa* (fol. 29a); III. *Prasādakāṇḍa*.

It begins : नारायणो नमस्कृत्य ० ॥

नीलाद्रौ तत्तदर्थिभ्यो दातुमर्थं चतुष्टयं ।
अदृश्यो नेत्रपदवीं यातो यस्तं हरिं मुनः ॥ १ ॥
मायामोहानलज्वालादग्धशानाकुरं नरं ।
यो स्नेकया मोचयते कृपालुं तमहं भजे ॥ २ ॥
नानागमस्मृतिपुराणमहाभिमध्याद्
उद्धृत्य बुद्धिमयनेन हरेः प्रसादात् ।
वाक्यानि यानि विलिखामि विमुक्तये इह
सतस्तदर्थमनिशं परिशीलयन् ॥ ३ ॥

विनायक्याङ्गयोगेन विनायनशनादिना ।

मुक्तिचिन्तामणिस्त्वेष मोक्षदः सर्वदेहिना ॥ ४ ॥

तत्र श्रीमद्भगवायदर्शनकीर्तननिर्मात्यभक्त्यान्तरङ्गबहि-
रङ्गभावेन मोक्षसाधनानि तत्रादौ तावन्मोक्षस्य परंपरया ना-
धनीभूतक्षेत्रे ब्रह्मपुराणादिवचनानि प्रमाणमाह । अथ क्षेत्र-
काखः । तत्र प्रथमं दारुब्रह्मावतारप्रमाणं । तद्व्याख्या पञ्चपुराणे ०

It ends :

तत्र विष्णुभक्तिप्रसङ्गे इन्द्रमुनिं प्रति नारद उवाच ॥
प्रयागतीर्थप्रमुखतीर्थानि च तपोसि च ।
अश्वमेधक्रतुवरो दानानि सुमहानि च ॥
व्रतोपवासनियमाः सहस्राद्यार्जिता अपि ।
समूह एवामेकत्र गुणितः कोटिकोटिभिः ।
विष्णुभक्तेः सहस्रांशसमो ज्यौ न हि कीर्तितः ॥

इति मुक्तिचिन्तामणौ प्रसादकाखः ॥ श्रीभैरवचन्द्रदेवज्ञमणो
लिपिरित्यं ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3718.

1066. Foll. 53; size 5½ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Mukticintāmaṇi, a similar compilation — perhaps by the same author — of *paurāṇik* passages distributed under three headings : I. *Śrījagannāthasthiti prakaraṇa* (ending fol. 9b); II. *Kṣhetramāhātmya prakaraṇa* (fol. 26b); III. *Jagannāthadarśanaphalaprakaraṇa* (?).

It begins with the same four introductory verses as the last treatise, preceded, however, by four verses containing an enumeration of the *Purāṇas* (in the *Bhāgavata* and *Vishṇu-purāṇa* order); and with an additional half-*śloka* inserted between v. 1 and 2 in MS. 1177d. The verses are followed by the same prose introduction (तत्र ० प्रमाणमाह १), followed by तत्र ब्रह्मपुराणे ।

It ends :

नामापुराणगदितं भवसागरमोचनं ।

मुक्तिचिंतामणिं श्रुत्वा जयते मुक्तिभाजनं ॥ ८८ ॥

इति श्रीनानागममूर्तिपुराणोक्तमुक्तिचिंतामणिर्यथः समाप्तः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3719.

1259a. Foll. 43; size 8½ in. by 3½ in.; neat Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; 7 or 8 lines in a page.

Yāgīśvaramāhātmya, an account of the *līṅga* *Yāgīśvara*—famed for the wonderful help it afforded to *Kuśa*, the son of *Rāma*, in reconquering his paternal dominion, from which he had been expelled—by *Lakshmīpati* (son of *Viśvarūpa*, and grandson of *Jayadeva*), a *pandit* in the service of *Jñānacandra*, Mahārāja of *Kūrmacalendra*.

The author, relating the story of *Kuśa* to his elder brother *Vireśvara*, begins thus:

यत्का वागीश्वरश्चेवमहमत्रागतो ऽस्मि वै ।

गतिः का वा मम भ्रातः संभविष्यति तद्वद ॥

एवमाकर्ण्य वचनं वीरेश्वरगुरोर्मुखात् ।

लक्ष्मीपतिर्यथाज्ञानं वागीश्वरहरस्य तु ॥

माहात्म्यं कथयामास सर्वपापप्रणाशनं ।

शरण्या दक्षिणे भागे यदस्ति दारुकाननं ॥

तत्र वागीश्वरश्चेवमिदं यत्परमेशितुः ।

तत्सामान्यं न संतव्यं नृभिः पातकनाशकं ॥

कुशेन रामपुत्रेण स्ववागत्य तु पातकं ।

निखिलं नाशितं स्वस्य वशिष्ठस्याज्ञया दूतं ॥

नितरामस्य क्षेत्रस्य स्वल्पता केन भूतले ।

वक्रव्या जानता किञ्चित्संसारभयभीरुणा ॥

कुशेन भूतले लीनां जानकीं वीक्ष्य मानसे ।

रामस्य हनने बुद्धिस्तत्काले विहिता स्थिता ॥

तस्यापवशतो रामे स्वर्गते सति राजभिः ।

कुशो विनिर्जितः शीघ्रं बलिभिः कुशशत्रुभिः ॥

नृपैर्विमर्दिता वीक्ष्य राजधानीं स्वकां कुशः ।

दुःखसागरसंपन्नो वशिष्ठस्यांतिके जगौ ॥ ०

On the locality of the *līṅga* we read, fol. 6a :

यावद्यागीश्वरो देवो दारुकाननसंस्थितः ।

जटागंगातीरसंस्थो दृश्यते न त्वया प्रभो ॥

तावन्नोहननोद्धृतपातकोपशमो न हि ।

जायते किल भूमीश तस्माद्यागीश्वरं व्रज ॥

The name of the *līṅga* (= *Yāgīśvara*) finds its explanation in the following passage (fol. 29a):

ब्रह्माणमागतं वीक्ष्य बृहस्पतिपुरोगमाः ।

शृण्वन्तु मरीच्याद्या आगताः शिवतत्पराः ॥

तैर्वैद्या बोधितः सम्यग्यज्ञार्थं यज्ञकोविदैः ।

ब्रह्मणा शिवतुल्यार्थं यागः संविहितो महान् ॥

यैः शिवस्य धरायां तु लिंगं संपातितं स्थितं ।

श्रुतिभित्तैश्च पापस्य शान्त्यर्थं शिवतृप्तये ॥

शिवस्तोमाभिधो यागः कृतः सौख्यप्रदायकः ।

तस्मिन् विहिते तेधार्मधत्तमगमस्यैव ॥

प्रादुर्भूतं शिवस्यापि लिंगं देहैकदेशकं ।

तदारभ्य इदं क्षेत्रं यागेश्वरतया भुवि ॥

कथ्यते येन यागो ऽत्र क्रियते तस्य चातुलं ।

फलं संजायते यागः सर्वैरत्र विधीयते ॥

It ends :

अतः परं महेशानं नीलपीवं त्रिलोचनं ।

प्रणिपत्य गृहे याहि पालयस्व यथामुखं ॥

एवमुक्त्वा महाभागो दशकंधरनाशकः ।

यागीश्वरहरं नत्वा गतश्चादर्शनं हरिः ॥

कुशो ऽपि भक्तिभावेन नत्वा यागीश्वरं हरं ।

संभोजयित्वा तत्रत्यान्विप्रां स्वनगरौ प्रति ।

गतो हर्षान्वितः शत्रुभयदो मित्रहर्षदः ॥

विजित्य निखिलांस्तत्र सामंतात्मसमरोगणे ।

पालयामास स्वं राज्यं मृतानाममृतप्रदं ॥

इदानीं पथ्यसमयो वर्तते भवतां गुरोः ।
 भवद्भिर्न्यतां पथ्यं कथा प्रातर्भविष्यति ॥
 विश्वविख्यातभूदेवनयदेवात्मजो महान् ।
 विश्वरूपः स्मृतो लोके चत्वारस्तस्युताः स्मृताः ॥
 तेषामाद्यः श्रीनिवासो नाम तुल्यगुणैर्युतः ।
 वीरेन्द्रो द्वितीयस्तु विद्याविनयविक्रमी ।
 विद्याललापसंपन्नो विद्यापतिरभूत्परः ॥
 लक्ष्मीपतिश्चतुर्थस्तु तस्य या लिपिमालिका ।
 विदुषां चित्तकमले भ्रमरीवास्तु सादृशं (? तादृशी) ॥

इति श्रीकृष्णचलेन्द्रमहाराजश्रीज्ञानचंद्राश्रितश्रीलक्ष्मीपति-
 र्घडितविरचितं यागीश्वरमाहात्म्यं संपूर्णं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3720.

2512. Foll. 64; size 10½ in. by 4½ in.;
 neat Devanāgarī writing of about 1450 A.D.;
 eighteen lines in a page.

Rāmanāmamahātmya, a compilation of pas-
 sages illustrative of *Vaiṣṇava* duties and
 doctrines, by *Acyutāśrama*; accompanied by
 the author's own notes and explanations.

It begins :

विश्वोर्व चिनुयं चैकं चिदूषं त्वलिलं जगत् ।
 कवीनां भाति यज्ज्ञानात्त्रं विष्णुं नीमि चित्सुखं ॥ १ ॥
 मायया यो विचित्राभस्तथाहंममता नृणां ।
 सद्यो नश्यति पापीया नमस्तस्मै चिदात्मने ॥ २ ॥
 यस्य स्मरणमात्रेण न मोहो नैव दुर्गेतिः ।
 न रोगो नैव दुःखानि तमनंतं नमाम्यहं ॥ ३ ॥
 यस्य स्मरणमात्रेण जन्मसंसारबंधनान् ।
 विमुच्यते नमस्तस्मै विष्णवे प्रभविष्णवे ॥ ४ ॥
 त्रितनुर्नंदवद्यस्तु मृष्टिस्थितिलयेषु च ।
 गुणैर्भवति कार्येषु स प्रसीदतु मे हरिः ॥ ५ ॥
 नारायणो जगद्धापी यदि वेदादिंसमतः ।
 समेन तेन निर्विघ्ना विष्णुभक्तिर्मेमास्तु वै ॥ ६ ॥

पृथं मन्वाद्यष्टादशस्मृतिषु मन्वादिभिः श्रीविष्णुनाम जायं
 पापकृतां प्रायश्चित्तं स्मृतं । तत्र विष्णुराह ॥ ०

The work consists chiefly of passages ex-
 tracted from various *Purāṇas*, interspersed
 with others taken from *Smṛitis*, the epics,
 Vedic and other works. Of the less common
 authorities may be mentioned : *Atharvaṇam*,
 foll. 16a, 17a, 19a; *Atharvaparīśiṣṭa*, fol. 17a;
Atharvaṇarahasya, fol. 14a; *Tattvasāgara*, fol.
 36a; *Nāradyapañcarātra*, fol. 35b; *Parāśara-*
samhitā, fol. 28a; *Purāṇarahasya*, fol. 29b;
Purāṇasamuccaya, fol. 40b; *Purāṇasamgraha*,
 fol. 64a; *Prayogapārījāta*, fol. 14b; *Bahvṛica-*
parīśiṣṭa, fol. 17b; *Bahvṛice Bāshkalasamhitā-*
yām, foll. 17b, 18b; *Bhaṭṭapādāh*, fol. 22a;
Vishṇutattva, fol. 20b; *ib.* (*naraka-prastāve,*
-trītiyapaṭale, antime paṭale, uparītanacaturtha-
paṭale), fol. 28a; *Vishṇurahasya*, foll. 2a, 36b,
 39a; *Śrīdhara-cārya*, fol. 6a; *Smṛitisamgraha*,
 fol. 1b.

At the end of chapters the author frequently
 adds devotional *ślokas* of his own (*avakṛita*).
 Of himself, he also remarks (fol. 2a, l. 14):

भवाणैवनिमग्नं यो महावाक्प्रदेशतः ।
 उग्रहाराच्युतं शिष्यं नं गुरुं नीमि चित्सुखं ॥
 चिदानंदाश्रमं नत्वा यंयं ब्रूते ऽच्युताश्रमः ।
 श्रीरामनाममाहात्म्यं नाद्या संसारतारकं ॥
 तत्किं सकृत्तैर्वाक्यैर्वृते उत यंपथ्यैरिवाह ।
 अतिसमृतिपुराणेतिहासवाक्यैर्न कल्पितैः ।
 सौकर्यार्थं प्रमं कृत्वा संक्षेपेण प्रकीर्त्यते ॥

From the fact that five of the chapters
 (13-17) are exclusively devoted to *śaṅkha-*
cakradhāraṇa, or *taptacakradhāraṇa*, one might
 perhaps infer that the doctrines propounded
 by the author are chiefly those of the *Mādhvā-*
cārins, or followers of *Madhvācārya*, designated
 as *cakrāṅkita*, *taptacakrāṅkita* or *taptamadrāṅkita*.

The colophon runs thus : इति श्रीरामनाममाहात्म्यं
 अतिसमृतिपुराणेतिहासोक्ते अच्युताश्रमपथिते ० प्रकरणे ॥

The volume contains 27 complete chapters,
 whilst the 28th is not brought to a close; the

MS. terminating quite abruptly at the foot of fol. 64a, with a quotation from the *Kāśikhaṇḍa*, beginning : पुनः काशीखंडे ते त्वान्या इति यम उवाच ॥

गोविंद माधव मुकुंद हरे मुरारे
शंभो शिवेश शशिशेखर शूलपाणे ।
दामोदराच्युत जनार्दन वासुदेव
त्वान्या भटा य इति संततमामनेति ॥ [१] ॥ ०
अष्टोत्तराधिकशतेन सुचारुनाम्नी
संदर्भितं [ल]लितरत्नकंदर्पकेन ।
सत्तायको दृढगुणो निजकंठगा यः
कुर्यादिमां सज्जमहो स यमं न पश्येत् ॥
इच्छति ० (three aksharas torn).

[GAIKAWAR.]

3721.

2574d. Foll. 22; folio, size 12½ in. by 7½ in.; fair Telugu writing; European paper (watermark 1800); 30-34 lines in a page.

Rudrakotīmāhātmya, a legendary account of a temple of Śiva on a hill near Mahābalipura (on the Coromandel coast, south of Madras), extracted from several *Purāṇas*.

It begins :

वागीशाद्याः सुमनसः सर्वाद्येनामुपक्रमे ।
यं नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननं ॥
आरभ्य नैमिशारख्ये सप्तद्व्यदशवार्षिकं ।
आजगुरुरखिलास्तत्र मुनयो ब्रह्मवादिनः ॥
अगस्त्यश्च पुलस्त्यश्च मार्कंडेयस्तथैव च ।
वशिष्ठो वामदेवश्च जाबालिरपि काश्यपः ॥
विश्वामित्रश्च मौद्गल्यः पर्वतो नारदस्तथा ।
मुद्गलो गौतमश्चैव कश्यपः काण्डो(?) शत्रेव च ॥
शरभंगो भरद्वाजः सुतीक्ष्णश्च महातपाः ।
दुर्वासाः काश्यपश्चैव शरभो देव्य एव च ॥
शिष्यप्रशिष्यसहिता नैमिशारख्यवासिनः ।
सत्रं प्रकुर्वन्ते तत्र ऋषयो ब्रह्मवादिनः ॥
ऋषीणामाश्रमं तत्र स्मृतं पौराणिकोत्तमं ।
आगतं तमृषिभ्यो जटामंडलमंडितं ॥

रुद्राक्षमालाभरणं वल्कलांबरधारिणं ।
भस्मोद्भूतितसवीगं त्रिपुंड्राकृतमस्तकं ॥
आसप्रसादसंपन्नं व्यासवद्विजितमृहं ।
जितेन्द्रियं जितक्रोधं जीवन्मुक्तं जगद्गुरुं ॥
सूतमालोक्य ऋषयः प्रत्युत्थानासनैस्तदा ।
संपूज्य विधिवत्सर्वे मुनयो ब्रह्मवादिनः ॥
उपरिष्ठात्तथासीनं सूतं पप्रच्छुरग्रतः ।
त्वया श्रुताः पुरा सर्वे शिवधर्मा ह्यनेकशः ॥
शिवस्त्वेवाश्रितः(?) पृथ्वीनां प्रसंगे मुनिसत्तमाः(०म) ।
रुद्रकोटिरिति स्थानं प्रकृतं धर्मसंहितं ॥
तस्य क्षेत्रस्य माहात्म्यं विस्तारं ब्रूहि तत्त्वतः ।
ऋषीणां वचनं श्रुत्वा ततः कारुणिको ब्रवीत् ॥ ०

The MS. contains 30 *adhyāyas*, the last of which is, however, left incomplete at the end of fol. 22b.

Adhy. 1-3 are, in the colophons, described as *bhaviṣhyottarapurāṇe nandikeśvaraprokta-rudrakotīmāhātmye*; 4-7. *skānde purāṇe rudrakotīmāhātmye*; 8-12. *laiṅgye(!) rudrakotīmāhātmye*; 13. *skānde rudrak. kshetravaibhavaprasamsāyām*; 14. *sanatkumārasaṁhitāyām tīrthavaibhava-khaṇḍe rudrak.*; 15. *san. tīrtha-khaṇḍe rudr.*; 16. *san. kshetravaibhavaprasamsāyām rudr.*; 17-20. *skānde rudr.*; 21. *skānde sanatk. rudr.*; 22. *brahmāṇḍapurāṇe rudr.*; 23. *skānde rudr.*; 24. *skānde rudr. sanat. kshetravaibhavaprasamsāyām*; 25 (?), 26. *skānde mānavisaṁhitāyām rudr.*; 27. *bhaviṣhyottarapurāṇe rudr.*; 28. *skānde sanatk. śivarahasye rudrak.*; 29. *laiṅgyapurāṇe rudr.*; 30. *bhaviṣhyottarapurāṇe nandikeśvaraprokte rudrakotīmāhātmye dānavailottamasāpavimocanam nāma.*

[MACKENZIE COLLECTION.]

3722.

3016. Foll. 171; size 8½ in. by 10 in.; thick, modern Kāśmīr writing; ten lines in a page.

Vitastāmāhātmya, of the *Bhṛīṅgīśasamhitā*, in 31 (? 30) *paṭalas*, celebrating the sacred localities of Śiva worship along the river Vitastā in Kaśmīr.

It begins : ओं नमः सरस्वत्यै ॥ ओं नमो विप्रहंसे ओं

अक्षसूत्रांजुजकरामादर्शकलज्ञान्विता ।

मीनपद्मासना देवी वितस्ता शरणं अये ॥

श्रीभैरवो उवाच ॥

श्रुत्वा भृंगीशविषयो हर्षनारीचरी महत् ।

तीर्थं परमदुष्प्राप्य कृतार्थोऽस्मि न संशयः ॥

अधुना श्रोतुमिच्छामि महिमानमनुत्तमं ।

विरताहास्यस्य नास्य¹ योगिनामपि दुर्लभं ॥

यतो देवी भगवती वितस्ता पापनाशिनी ।

निःसारिता महादेव त्वया भक्तहितेप्सया ॥

चैलोक्ते यानि तीर्थानि तानि कश्मीरमंडले ।

कश्मीरे यानि तीर्थानि नित्यं तानि महेश्वर ॥

वसंतस्या² महेशान् श्रुते त्वन्मुख्यकजात् ।

चैलोक्यप्रक्रमादेव यत्फलं प्राप्यते नरैः ॥

तत्फलं समवाप्नोति कश्मीरप्रक्रमाद्वरः ।

यावत्कल्य महेशान् कश्मीरस्य प्रदक्षिणं ॥

करोति विधिवच्छस्तु यत्फलं लभते नरः ।

तत्फलं समवाप्नोति वितस्ताया ज्ञानतः(!) ॥

इत्येतदपि सर्वज्ञ श्रुते भवदनुग्रहात् ।

विस्तरेण महादेव महिमानमनुत्तमं ॥

वितस्ताया महानद्या वद सत्यं महेश्वर ।

लोकानां पापशीलानां संसारे नित्यदुःखदे ॥

विशेषतः कलियुगे योरे गतिरनुत्तमा ।

वितस्ता कथिता नाथ त्वयैव जगदीश्वर ॥

यदि सहमनुयास्या प्रिया ते ऽस्मि महेश्वर ।

तदा वितस्तामाहास्यं कथयस्व प्रसादतः ॥

श्रीभैरव उवाच ॥

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि महिमानमनुत्तमं ।

वितस्ताया महानद्या रहस्यं परमाद्भुतं ॥

इदं गोप्यं महेशानि नाख्येयं यस्य कस्यचित् ।

नराणां चकवृक्षीनां तथा पार्श्ववर्तिनां ॥

तथा वेदागमाचारनिंदकानां महेश्वरि ।

गुरुभक्तिविहीनानां गुरुनिंदारतात्मनां ॥

महापातकिकीं देवि चोरपापरतात्मनां ।

यस्तानां दीर्घरोगेण तथा संसर्गिणां प्रिये ॥

न वक्तव्यं न वक्तव्यं न वक्तव्यं महेश्वरि ।

न दातव्यं महेशानि चेत्याह्वा परमेश्वरि ॥

पुरा महर्षयः सिद्धाः कश्यपाद्या महेश्वरि ।

तपसोमेण गोविंदं तोषयन्भक्तिभाविनः ।

द्रुहकामाः परं देवं श्वेतद्वीपसमीपतः ॥

तेषां वै भक्तिभावेन प्रसन्नो जगदीश्वरः ।

दर्शयामास गोविंदो देवानां स्वं यथातथं ॥ ०

Only the first seven chapters are numbered, but the second colophon is either omitted, or ch. 2-6 are wrongly numbered 3-7.

The first three (or two) chapters are devoted exclusively to the praise of the Vitastā, also called Viranāgā³ (fol. 8a, 12a), Viśokā (fol. 10b), Bhṛīṅgī and Jūṭhasamudbhavā (fol. 15a), Āhārapatha (fol. 17a), Rāmeśi (fol. 59b) or Rāmaśri (fol. 60b).

In the succeeding chapters the following *tīrthas* are described: anantatīrtham (fol. 159a), kaśyapasya tīrtham (fol. 5b), kākapūratīrtham (fol. 63b), kāsṭelatīrtham (fol. 104a), khaner baliḥ or khanibaliḥ (foll. 24a, 27a, 28a, 28b), gambhīratīrtham (fol. 58b), ghargharibaliḥ (fol. 35b, 36a), cakratīrtham (fol. 49a), jaleśvara-tīrtham (fol. 64a), jalodūyanakam (foll. 59b, 61a), dūrvātīrtham (fol. 169a), dhenutīrtham (fol. 168b), nigalatīrtham (foll. 148a, 151a), pañcātālakshetram (fol. 122b), padmasaras (fol. 147b), prahāratīrtham (fol. 154b), bhavānītīrtham (fol. 112b), mānasavitastāsamgamah (fol. 143b), lakshmitīrtham (fol. 109a), lambodaryāḥ samgamah (fol. 23b), lokāritīrtham (fol. 113a), vijayeśvara-tīrtham (fol. 46b), vitastāsindhusamgamatīrtham

³ यस्माद्विरावान्बुधैर्तो(!) निःसृता च महानदी ।

महेशानि यतस्तस्माद्विरानागेति कीर्तितं ॥

विष्णुं गृह्णाति यत्कानाद्वर्षेनादपि सुंदरि ।

तस्माद्विरिति नागो भूत्प्रथितो भुवनत्रये ॥

¹ र. विरनागाख्यनादस्य.

² र. वसंतस्या.

(fol. 129b), śāradāpuram (fol. 129b, 130a, 134a), śivapāratīrtham (fol. 87b), śilādevitīrtham (fol. 164b), śailagāṅgāsamgamatīrtham (fol. 117b), śrāddhapure prayāgaḥ (fol. 139b, 140a), śvetāvitastāsamgamah (fol. 119b), śhōḍaśatīrtham (fol. 95a), siddhakshetram (fol. 39a), sīmaprapurakatīrtham (fol. 89b), surejyāpuram (fol. 153a), somatīrtham (fol. 104b), haratīrtham (fol. 21b).

Only foll. 1-28 and 59-123 are numbered. The binding is similar to that of the *Nilamata* (MS. 3018, no. 3710), copied by the same hand.

It ends :

दानेन रहितं तीर्थस्नानं चैवाधमं स्मृतं ।
मत्स्या अपि जले स्नानं न ह्येते मोक्षभागिनः ॥
वितस्तिपरिमाणं तु यवपिष्टेन कारयेत् ।
त्रिशूलमाद्यरायां (!) तु स्वर्णखंडं प्रपूरयेत् ॥
मभ्याराविषये तादृशं राटयं (?) रीष्यं विनिश्चयेत् ।
वस्त्रेणाच्छादनं कृत्वा ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥
ब्रह्मविष्णुशिवात्मस्वमिच्छाज्ञानक्रियात्मके ।
इदं दानं त्रिशूलस्य गृहाण मदनुग्रहात् ॥
इति मंत्रेण देवेशि दानं त्रिशूलमुत्तमं ।
यात्रासाम्प्रत्यहेत्यर्थं पाठकाय निवेदयेत् ॥
इति ते कथितं देवि पूजाविधिरनुत्तमः ।
सर्वसौभाग्यजननः सर्वसिद्धिप्रदायकः ॥

इति श्रीवितस्तामाहात्म्यं संपूर्णम् ॥

[?]

3723.

2573. Foll. 128; size 13 in. by 8 in.; written, on coarse paper, in a recent, cursive Telugu hand; 32-37 lines in a page.

Veṅkaṭācala-māhātmya, consisting of extracts from various *Purāṇas* (and the *Harivaṃśa*) relating to the legendary history of the celebrated shrine of (*Vishṇu*) *Veṅkaṭeśvara*, on the Veṅkaṭa hill at Tripeti, and the mountain region around it.

It begins :

श्रीमते भूवराहाय नमः कृत्वा वसुंधरा ।

उद्धृता येन पातालाद्वासार्षं सर्वदेहितां ॥

मुनय ऊचुः ॥

भगवन् सृत सर्वज्ञ वेदव्यास कृपानिधे ।

विष्णोः स्थानेषु सर्वेषु स्वयं व्यक्तस्थलेषु च ॥

यत्र विष्णोरतिप्रीतिर्यत्र सिद्ध्यति सिद्धयः ।

सत्यद्भुतं च चारित्र्यं यत्र विष्णोः प्रवर्तते ॥

मनुष्याणां च वसतां यत्र दृश्यो भवेद्भरिः ।

अमरानन्दजननं (० नो) वृत्तान्तं (० तो) यस्य वा भवेत् ॥

[तादृशं वैष्णवं क्षेत्रमद्भुतं प्रियदर्शनं ed.] ॥

अस्माकं ब्रूहि यच्छ्रुत्वा श्रोतव्यं नावशिष्यते ¹ ॥

इति पृष्ठस्तदा सृतस्तपोध्यानसमाधिमान् ।

ध्यात्वा मुहूर्तमार्घं तु प्रोवाच मुनिसत्तमान् ॥

श्रीसूतः ।

अहो पृष्ठमपूर्वं च कीर्तुकं भवतामहो ।

ममापि घोडा महती वस्तुं तनुं पदामि वः ॥

शृणुध्वं मुनयो यूयं सावधानतया त्विदं ।

क्रोडारसेषु सकृत्स्य हरेः क्रोडासमन्वितं ॥

विविधैस्तस्य चारित्र्यरूपैर्न सर्वसिद्धिदं ।

सर्वैः [अ] ये प्रदं नृणां सर्वाश्चर्यसमन्वितं (० प्रदं शुभं ed.) ॥

पुण्यं पवित्रमा [यु] ष्यं सर्वमंगलकारकं ।

वाराहकल्पवृत्तान्तं शेषाचलसमाश्रयं ॥

इति श्रीवरदराजपुराणे ² श्रीवेङ्कटाचलमहात्म्ये श्रीगिरि-
माहात्म्यं नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

The extracts are grouped under a number of subdivisions, some of which are likewise termed *māhātmyas*, in 4 sets of leaves, viz. :—

I. Foll. 1-19, *Śrīgirimāhātmya*, from the *Varāha* (or *Bhūvarāha*) and *Brahmaṇḍa-Purāṇas*; and the *Kshetramāhātmya*, fol. 10a; followed again by extracts from (*adhyāyas* 2-9 and beginning of 10 of) some *Purāṇa* relating to the *Śrīgirimāhātmya*.

¹ श्रोतव्योऽंशो न विद्यते ed.

² In the colophons of the succeeding chapters usually changed to श्रीवराहपुराणे. In the Madras collective edition, this chapter has 36 more verses; being then followed by *adhy.* 34-50, 59-62 of the same *Purāṇa*.

II. Fol. 20 (marked 43), a fragment, followed by five blank leaves.

III. Foll. 21-34 (numbered 49-62), *adhy.* 51 (incomplete at beginning)-61 (and beginning of another chapter) of some *Purāṇa*; after which some leaves have been torn out.

IV. Foll. 35-128 (numbered 69-162):—Extracts from *Varāhapurāṇa*, *adhys.* 5 (incomplete at beg.)-10, fol. 77b;—*Śrī-Bhagavanmāhātmya* of *Padmapurāṇa*, *adhys.* 24 (fol. 80a)-29; 33, fol. 87b; 15, fol. 91b; *Vāmanapurāṇa*, *adhys.* 1-25, fol. 115b; *Garuḍapurāṇa*, fol. 116b; *Brahmapurāṇa*, *ib.*; *Harivaṃśa*, fol. 117a, etc.;—*Śrī-Bhagavatprasādamāhātmya* (fol. 123a) of *Āgneya*, *Skānda* and *Bhaviṣhyottara*;—*Śrī-Svāmīpushkarinīmāhātmya* of *Padma*, fol. 126b; *Brahmāṇḍa*, fol. 129a; *Mārkaṇḍeya*, fol. 136b; *Skānda*, *Vaiṣṇavakānde*, fol. 139a;—*Śrī-Tumburutīrthamāhātmya* of *Varāhapurāṇa*, fol. 140a, etc.;—*Ākāśagaṅgāmāhātmya* from *Bhūvarāha*, fol. 145a, etc.;—*Pāṇḍuvatīrthamāhātmya* of *Varāhapurāṇa*, fol. 147a, etc.;—*Pāpanāśanatīrthamāhātmya* of (*Bhū*)*varāha*, fol. 147b, etc.;—*Kapilātīrthamāhātmya* of *Varāha*, fol. 148a; *Garuḍa*, fol. 149b;—[*Brahmaśīla*]-*Padmasaromāhātmya* of *Brahmapurāṇa*, fol. 155b;—*Suvarṇamukharīmāhātmya* of *Varāha*, fol. 159b, *Bhūvarāha*, *Brahmāṇḍa* and *Skandapurāṇa*.

Under the same title, a collection of tracts relating to the Venkaṭeśvara shrine, and apparently including most of the extracts contained in this MS., was published at Madras in 1884. [MACKENZIE COLLECTION.]

3724.

874. Foll. 48; size 10½ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1564 A.D. (?); eleven lines in a page.

Śivavākyāvalī, a manual of devotion and

rules of conduct for votaries of *Śiva*, compiled by *Caṇḍeśvara*, son of *Vireśvara*, and chief minister of *Harasiṃhadeva* of Mithilā.

It begins :

मीली चंद्रकली ललाटफलके ज्योतिर्लतापत्रं
चक्षुःपीनगभीरमेदुरवनश्यामं च कंठस्थलं ।
विधत्सु ॐ ते ॐ माप्रकृतिक्वचैरुष्य ॐ सीमानिच
अथो विष्णुविधिस्थितिप्रशमकृन्मूर्तिवयः पातु वः ॥ १ ॥
उत्तमः कृतिनां सुखं सुकृतिनां [१] प्रज्ञानयोनिं निधिर्
मन्त्रीशस्य हिमाशुगौर्यशसो वीरेभ्यस्त्यात्मनः ।
श्रीमानेव परोपकारकुरुको मंत्रीशचंडेश्वर
[३] ज्ञाते कविबंधमंधकरिपोः प्रसीति वाक्पावली ॥ २ ॥
गुणपद्मवभाजो अस्य विद्यावर्द्धिमहोरुहः ।
यशः प्रमूनमुद्रिचं [सुर]भीकुरुते दिशः ॥ ३ ॥

संदपुराणीयशिवस्मरणे ॥ अथ कृतपापनिवृत्तिकामः शिव-
स्मरणमहं करिष्ये ॥ ०

For his authorities, the author seems almost solely to depend on *Purāṇas*, and *Paurāṇik* works such as the *Śivadharmā*.

It ends: लिङ्गपुराणे ॥ अथ कल्पकोटिसहस्रावच्छिन्नरुद्र-
लोकमहितत्वकामनया भगवतः शिवस्य सर्वसंभारयुक्तं लिङ्गमहं
प्ररोपयिष्ये ॥ हयशीर्षेपञ्चरात्रे ॥ जीर्णगृहोद्धारे ॥ अथ शिव-
शतग्रहकरणमन्यफलसमफलप्राप्तिकामनया भगवतः शि[व]-
कल्पजीर्णगृहोद्धारमहं करिष्ये ॥ वापीकूपतटागदेवतानागृह-
प्रतिमासभाष्यत्यतमजीर्णोद्धारे समीपामन्यतमकरणमन्यफलशत-
मुत्तमफलं ॥

इति सप्तक्रियमहासान्निविद्यहिकठकुराक्षीचखेभ्यरविरचित
शिववाक्पावली समाप्ता ॥ ० संवत् १६२९ समये वैशाखसुध
(वैशाखसुदि) १५ शुक्रवारे समाप्ता ॥ नरहरीकायस्थलिखितं ॥

This date may have belonged to the MS. from which the present was copied.

[H. T. COLEBROOKE.]

3725.

2096f. Foll. 30; size 9½ in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; ten lines in a page.

Fragment of a work called *Sunatkumāra-saṃhitā*, divided into *paṭalas*, of which this

MS. contains five, from 31-35, dealing with the mysteries of *Kṛishṇa* worship, especially in connection with the worship of his beloved *Rādhā*.

The composition is in form of a dialogue between *Sadāśiva-Brahman* and his interlocutor *Sanaka*, in the usual *Purāṇa* style, though claiming no connection with the *Sanātkumārasaṃhitā* assigned to the *Skandapurāṇa* (no. 3675).

It begins: सनक उवाच ॥

[भो] ब्रह्मन् ब्रह्मतत्त्वज्ञ ब्रह्मधामविशारद ।

त्वत्तो ऽहं श्रोतुमिच्छामि रहस्यं परमाद्भुतं ॥ १ ॥

गमनं श्रूयते यत्रागमनं च न वा प्रभो ।

किं तद्वाम परं गुह्यं रहस्यं देवदुर्लभं ॥ २ ॥

वैकुण्ठादिषु लोकेषु गमनागमनं प्रभो ।

गमनं श्रूयते यत्र न चागमनमेव च ॥ ३ ॥

तद्वाम च नो ब्रह्मन् सर्वदेवनमस्मृतं ।

जिज्ञासून् तत्पदज्ञानमिच्छकान् (!) कृष्णचिंतकान् ॥ ४ ॥

ब्रह्मोवाच ॥

धन्या यूयं परपुत्राः संसारबालध्वंसकाः ।

धन्यो ऽहं परभाग्यश्च यतो यूयं रहस्यगाः ॥ ५ ॥

धाम च ज्ञायते किञ्चित्परं देवादिदुर्लभं ।

सदाशिवो महाभक्तः सर्वदेवेश्वरेश्वरः ॥ ६ ॥

मयुरार्जडले रम्ये यमुनातीरे गतिनिर्मले ।

तत्र भव्यतमं धाम दृग्मपह्नवसंकुलं ॥ ७ ॥

फलिनः शास्त्रिनो यत्र चतुर्विधं तथा सदा ।

ज्ञाताश्च जंतवो यत्र युग्मध्यानाय तत्पराः ॥ ८ ॥ ०

On foll. 27b and 28a a lacuna occurs, *śloka*s 42-60 of *paṭala* 35 being omitted.

It ends:

ललितया यदुक्तं मां तत्सर्वं कथितं मया ।

खलाय परतंत्राय बहुदेवरताय च ॥ ८६ ॥

न देयं परमं गोप्यं राधाकृष्णरहस्यकं ॥

इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां सदाशिवसनकसंवादे पञ्चविंश-
परलः ॥ [GAIKAWAR.]

3726, 3727.

220, 221. Foll. 317 (counted 316; no. 285 being double); size 15 in. by 5 in.; fair Bengali handwriting of 1807 A.D.; 10-12 lines in a page.

Purāṇasarvasva, compiled by (*Halāyudha*) the son of *Purushottama*, of Bengal.

It corresponds exactly to the work described by Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 143, 144. Like Wilson's MS. (which was perhaps copied from the present one), it wants the first five *praśnas*, and begins and ends with the same words as those quoted there. Moreover, the distribution in two volumes is the same as there, vol. I. ending with *lohaparikshā* on fol. 158.

Halāyudha's name is not mentioned in the text, but added in a Devanāgarī hand on the margin of foll. 158 and 317.

The copyist's name is *Rādhānātha Śarman*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3728.

2879b. Foll. 88 (not numbered); 4to, size 7½ in. by 11 in.; fair, modern Bengali handwriting; 13-16 lines in a page.

Fragment of the *Purāṇasarvasva*, beginning with vol. II. (MS. 221, fol. 159), and reaching as far as fol. 190a, l. 6 of the preceding MS. (= foll. 1-44a of the 2nd vol. of the Oxf. MS.).

[DR. J. LEYDEN.]

3729.

920a. Foll. 127 (counted 128; no. 92 being used twice; foll. 25 and 28 are missing); size 12½ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

Paurāṇik fragments, mainly extracted from the *Padmapurāṇa*, written by different hands, but numbered throughout as if they formed one work.

It begins:

प्रमुना तेन रामेण निहते राक्षसेश्वरे ।

सस्येषु त्रिषु लोकेषु धर्मे च स्थितिमागते ॥ १ ॥

सीतायामनवधायामानीतायां हविर्भुजः ।

कथं क्रोधाग्निदग्धद्रुमस्यासमये पुनः ॥ २ ॥

The first fourteen leaves (marked पञ्च° in the margin) contain three colophons on foll. 5a, 8a and 12a, viz.: the first and second *adhy.* of the *Pātālakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa* (neither agreeing with MS. 2564 nor with the Oxford MS.), and the third *adhy.* of the *Pākshakhaṇḍa* (!) of the *Skandapurāṇa*. In reality, the three chapters seem continuous, the gods doing homage in them to *Rāma* for his exploits. The following *adhyāya* remains unfinished with v. 61, at the end of fol. 14b.

With fol. 15 begins another hand, reaching to the end of fol. 31, and comprising a part of the *Śivaitic Pātālakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa* (see MS. 2564, fol. 13b, l. 7 to 30b, 6); the leaves being marked प° पु°.

The rest of the vol., from fol. 32 to 128 in the original pagination, is written in two different hands (foll. 32-84 marked म°; 84-128 marked पाप्ते मय°). From fol. 43b, l. 10 to fol. 128b, it offers a continuous text of a section of the *Śrīṣṭīkhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa* (cf. MS. 215, from fol. 39b, l. 2 to fol. 141b, l. 1); whilst the first leaves from 32 to 43 seem to belong to another *Purāṇa*, the interlocutors being different from those following.

[H. T. COLEBROOKE.]

3730.

2730b. Foll. 3 + 2; size 6 in. by 8 in.; indifferent, modern Nandināgarī writing (European paper); seventeen lines in a page.

Scraps of information regarding *Paurāṇik* theogony and genealogy, followed by two lists of the kings of Videhadeśa and Ayodhyāpaṭṭana.

The first fragment is in a rude kind of Sanskrit, interspersed with Canarese words and terminations.

It begins: शुभमस्तु ॥ तिर्थात् । सुवेतिर्थात्तमेन विष्णोर्नाभिकमलसंज्ञातस्य ब्रह्मणः ब्रह्मणानेन परमायुर्वैष्णवं तदर्थं जातं तदुर्थं वास्तरे प्रथमायने जहनि द्वितीययाने द्विचत्वारिंशद्विनाडिकोत्तरपयोदशवटिका जाता जह्वरचतुष्टयस्वायं भुवश्चारोचिष उन्नमतामसरेषतपायुव एवं परमनयो गताः ॥

Misled by this beginning, somebody, more conversant with Tamil than with Canarese, it seems, has written the following note on the top: "A part of the Soorya Sidantum. Given to Soobarow by a Bramun of Muttur on 10th August 1805."

The two lists are headed in Canarese as follows: विदेहदेशद्वयचरसगल वंशावली चंद्रवंश ॥ i.e. a list of kings of the Videha country belonging to the *Candravamśa*; and जयोध्यापट्टकदत्ति जालिदधोरिगल हेसर ॥ i.e. the names of previous rulers at the town of Ayodhyā.

The numerals employed throughout are those used in Canarese writing.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3731.

3158b. Foll. 4; folio, size 17½ in. by 10½ in.; good, modern Devanāgarī writing; European paper; 25-33 lines in a page.

Genealogical accounts, collected from *Purāṇas*, viz. of the *Sūryavamśa* (*Nṛisimhapurāṇa*, *adhy.* 24); the *Bārhadraṭhāḥ* (*Vishṇupurāṇa*, iv., 23); *Mānavavamśa* or *Ikshvākuvamśa* (*Matsya-purāṇa*, and *Vishṇupurāṇa*, iv., 22); and of *Buddha*, taken from the first *adhyāya* of the *Purushottamamāhātmya*, it seems, with commentary quoting *Vyāḍi*, *Sarvadhara*, *Daśabala*, *Subhūti*, *Śālvata* and *Svāmin* as its authorities.

[H. T. COLEBROOKE.]

3732.

3158c. Foll. 5; folio, size 17½ in. by 11½ in.; good, modern Devanāgarī writing; European paper; 27-30 lines in a page.

Notes on the *Purāṇas*, definitions of what constitutes a *Purāṇa*, specifications of names and number of *Purāṇas*, etc.; all extracted from the *Purāṇas* themselves and from some other sources, such as *Mādhava's Rīgveda-bhāṣya*, *Rāyamakuṭa's* and *Bhānujī Dikshita's* commentaries on the *Amarakośha*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3733.

2641. Foll. 20; folio, size 11½ in. by 7½ in.; stiff, but modern Devanāgarī writing; 24-30 lines in a page.

Sketch of a cosmography, taken from the *Viṣṇupurāṇa*, ii., 2-12; supplemented (from fol. 16b onwards) by a similar chapter from the *Varāhapurāṇa*, with the colophon (followed by other 33½ śloka): इति श्रीवराहपुराणे चातुर्मास्यमाहात्म्ये सृष्टिभुगोलकथितं चतुर्दशोऽध्यायः ॥ Hence the title *Bhūgola*, inscribed on the cover of the volume.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3734.

2098a. Foll. 9; size 9½ in. by 4 in.; legibly written about 1600 A.D.; ten lines in a page.

A compilation of *Paurāṇik* knowledge of the world and its different ages, mixing mythological lore with geographical information, and historical notes on different royal houses. It consists mainly of a dry classification of names, in a corrupted form of Gujarātī, interspersed with scanty explanations in unpolished Sanskrit.

The title '*Rājāvalī*' is written in pencil on the first page, perhaps for no other reason than because some dynasties, from the *Sūryavaṃśa* down to Firōz Pādshāh (Samvat 1419) and Rāo Pādshāh, in the dominions of Ahmad Shāh (Samvat 1468), are mentioned on the last two leaves,

It begins:

अथक्रो व्यक्रतां याति यो ऽसौ ब्रह्मांडलोलया ।

स ब्रह्मा यदि वा विष्णुः शिवो वा पातु वः सदा ॥ १ ॥

शरा रूप तथैव सप्त । अष्टाष्टस्तन्यं सनवः शशांक । पंचाष्ट चाष्टौ कृतलोचना ॥ २ ॥ शाकादियुक्तं । इति ब्रह्मकालं । इति ब्रह्मकालगतसंख्या ॥ २ ॥

It ends: संवत् १४१९ वर्षे भाद्रपदवदि २ सोमे । पात-साहस्रीपीरोजराज्ये उपविष्ट । एवं छ ३७ स्त्रेख ॥ संवत् १४६८ वर्षे पोषवदि ११ रवौ पातसाहस्रीहमदराजे । दवेसाभाशत् दवे हीरा लक्षितं श्रीश्रीमालज्ञातीय दवे हीरापचनार्थं ॥

[GAIKAWAR.]

3735.

2765. Foll. 299; 4to, size 13 in. by 10 in.; neat Devanāgarī writing of 1801 A.D.; 23-26 lines in a page.

Purāṇasaṃgraha, a collection of extracts from *Purāṇas*, the *Mahābhārata* and *Rāmāyaṇa*, compiled, in 1801 A.D., for Captain Wilford, and presented by him to the Coll. of Fort William.

It consists of three parts: I., foll. 135 (counted 136, no. 94 being passed over); II., foll. 112 (not numbered), besides six leaves belonging between foll. 1 and 2 of this part, but wrongly bound between foll. 61 and 62 of pt. I.; III., foll. 45, the numbering of which is discontinued after fol. 34.

A prefatory note, inscribed on the fly-leaf, informs us how Wilford, "the well-wisher of the Company," prepared these extracts:

साक्षा जगर्हि राज्ञा मुकुटमणिगणेष्वभिपारेषु कीर्तितं

तेजः प्रोहामवैरिखितपतिनगरेषूष्णरश्मिप्रगल्भं ।

स्वातेषु स्मात्तेमार्गेप्रणिहितमनसा न्याय उन्मूलितायः

सौराज्यं च प्रजासु प्रतिसदनमलं कुम्पनिस्त्रोणिभङ्गैः ॥

तस्य खितौद्रस्य सदा हितैषी श्रीमानुयिल्कोडेपदाभिधेयः ।

पुराणविद्याप्रणयो बुधाश्रयो धर्मेप्रियः साधुजनप्रियश्च ॥

स इत्यथोवर्षे ऽस्मिन् शशिवसुचर्दैः परिमिते विवृद्धे वि-
द्यानां बुधगणहितैषी गुणस्त्रिपुराणेभ्यः सारानमृतमिव चिन्तन्
जलनिधेः शरद्राकाशद्रोपमविशदकीर्तिं समतत ॥

The history of these compilations was written by Capt. Wilford himself in the *As. Res.*, viii., 249 seqq. (1805), where he gave an account of the systematic forgery practised upon him by his chief Paṇḍit. The date of the present volume preceding that discovery by several years, the precaution there recommended, on p. 253, applies to this work in its full force. [COLL. OF FORT WILLIAM.]

3736.

1390. Foll. 214; size 10½ in. by 14 in.; Devanāgarī writing of 1801 A.D.; 25-28 lines in a page.

The same extracts, parts I. and II., copied from the preceding MS.

Pt. II. (in 96 foll.) has been placed before pt. I. (in 112 foll.). One leaf between the two parts contains a transcript of the preface quoted above. Foll. 113-117, terminating the whole, are a repetition of the first five leaves of this volume. [H. T. COLEBROOKE.]

3737, 3738.

365, 366. Foll. 148 (counted 149) + 283; size 5½ in. by 9¼ in.; modern Devanāgarī writing; up to 23 lines in a page.

"Index indicatorius" to different works chiefly of the Epic and *Paurāṇik* literature, being—like the volume described by Aufrecht, *Cat. Bodl.*, no. 142—a copy of the index which Captain Wilford had prepared for himself by his Paṇḍit.

For easier reference, and in order to show the extent to which each work is drawn upon, the titles of the works follow here in the order of the MS. :—

I. *atha upapurāṇa-itihāsamahābhāratadīnām saṃkshiptasūcīpatraṇi*, fol. 1; *narasiṃhapurāṇa*,

fol. 2; *nāradapañcarātra (pādmātantre)*, foll. 3-5; *devīpurāṇa*, foll. 7-9; *devībhāgavata* (in five *skandhas*), foll. 10-15; *vāyupurāṇa*, foll. 17-20; *śvetavārahe vāyupurāṇe gayāmāhātmyam*, foll. 20b-21a; *vāyupurāṇe vāyavīyasamhitāyām uparibhāgaḥ*, fol. 22a; *vrīhannāradya upapurāṇa*, foll. 23a-25b; *gaṇeśapurāṇe upāsandkhaṇḍaḥ*, foll. 27a-31a; *gaṇeśapurāṇe uttara-khaṇḍaḥ*, foll. 31a-34b; *āḍipurāṇa*, foll. 35a-36b; *ādityapurāṇa*, fol. 37; *śāmbapurāṇa*, fol. 39; *nandipurāṇa*, fol. 41; *kalikapurāṇa*, foll. 43-50; *bhojaprabandha*, foll. 51a-52a; *vrīhat-kathā*, foll. 53a-66a; *kshemendrakṛitavrīhat-kathā*, foll. 66a-67a; *mahābhārata*, foll. 69-138; *harivaṃśa*, foll. 140-146; *jaimini-ātvaṃśa*, foll. 148-49. Eighteen of the leaves in this volume, although numbered, are left blank.

II. *brahmapurāṇa*, foll. 2a-5a; *padmapurāṇa*, foll. 6b-7a, and again 9a-28a; *vishṇupurāṇa*, foll. 29-36; *śivapurāṇa*, foll. 37a-40a; *liṅga-purāṇa*, foll. 41a-44a; *garuḍapurāṇa*, foll. 45a-48a; *nāradyapurāṇa*, foll. 49a-50a; *bhāga-vatapurāṇa*, foll. 52a-66a; *agnipurāṇa*, foll. 67-69; *skānde kṛtikhaṇḍaḥ*, foll. 71a-76a; *skānde ambikākhaṇḍaḥ*, foll. 77a-81b; *skānde prabhāsakhaṇḍaḥ*, foll. 81b-97b; *skānde avantī-khaṇḍaḥ*, foll. 98a-113a; *skānde revākhaṇḍaḥ*, foll. 113a-130a; *skānde nāgarākhaṇḍaḥ*, foll. 130a-138b; *skānde sanatkumārasamhitā*, foll. 138b-142b; *skānde kumārikākhaṇḍaḥ*, foll. 142b-157a; *skānde tapimāhātmyam*, foll. 157a-164a; *skānde agastyasamhitāyām hālāsya-māhātmyam*, foll. 164a-166b; *skandapurāṇe sanatkumārasamhitāyām pañcamo' dhyāyaḥ*, foll. 167a-168a; *skandapurāṇe bhūkhaṇḍe śambhalagrāmamāhātmyam*, foll. 169a-170a; *skandapurāṇe vināyaka-vatāravarṇanam*, fol. 171; *skānde gaṇeśa-khaṇḍaḥ*, fol. 173; *skandapurāṇe dvārakāmāhātmyam*, fol. 175; *saṅkarasamhitāyām devakhaṇḍaḥ*, fol. 177a; *skānde sahyādrīkhaṇḍaḥ*, fol. 178a;

skandapurāṇāntargataśaṅkarasaṃhitā, foll. 179a-183a; *sūtasamhitāyām śivamāhātmyakhaṇḍaḥ*, foll. 184, 185; *skānde kedāraḥkhaṇḍe gaṅgādvāramāhātmyam*, foll. 186, 187; *skānde brahmot-taram*, foll. 188b-189b; *skandapurāṇe vāyavīyaḥ setukhaṇḍaḥ*, foll. 190b-191b; *skandapurāṇe sahyādrīkhaṇḍaḥ*, fol. 192b; *skānde saurasamhitā*, fol. 193; *skānde vāyavīyasamhitāyām pūrvabhāgaḥ*, fol. 194b; *śaivī samhitā*, fol. 195a; *skānde kedāraḥkhaṇḍaḥ*, foll. 196a-198a; *skānde sahyādrīkhaṇḍe daṇḍakāraṇyaḥ*, foll. 198b-200b; *skānde śivarahasyam*, foll. 201a-204a; *skānde śaṅkarasaṃhitāyām śivarahasyam*, fol. 204b; *skānde śivarahasye dvitīyāṃśaḥ*, fol. 205; *ib. tṛitīyāṃśaḥ*, fol. 206a; *ib. tṛitīyāṃśe uttara-khaṇḍaḥ*, foll. 207a-208b; *ib. caturthāṃśaḥ*, foll. 209a-210a; *ib. śaṣṭhāṃśaḥ*, fol. 211; *skānde himavatkhandaḥ*, foll. 212a-217b; *skānde amṛitasāroddhāre kārttikamāhātmyam*, foll. 217b-218a; *skandapurāṇe ayodhyākhaṇḍaḥ*, fol. 219a-b; *skānde kanakādrīkhaṇḍe kokilamāhātmyam*, foll. 219b-220b; *skandapurāṇe utkalakhaṇḍe puruṣhottamamāhātmyam*, foll. 221a-224a; *skandapurāṇe śrīmālākhaṇḍaḥ*, foll. 224a-226b; *skandapurāṇe pātālākhaṇḍaḥ*, foll. 228, 229; *skānde kedāraḥkalpaḥ*, fol. 230a; *skānde sadāśivasamhitāyām golokavarṇanam*, fol. 231a; *bhaviṣhyapurāṇa*, foll. 232a-235a; *brahmavai-varte pitāsumatisaṃvādaḥ*, fol. 236a; *brahma-vaivarte gaṇapatīkhaṇḍaḥ*, foll. 236b-237b; *ib. prakṛitīkhaṇḍaḥ*, foll. 238, 239; *ib. kṛishṇa-janmakhaṇḍaḥ*, foll. 240-245; *mārkaṇḍeya-purāṇa*, foll. 247-249; *vāmanapurāṇa*, foll. 250-252; *vārāhapurāṇa*, foll. 255a-265a; *matsya-purāṇa*, foll. 267-276; *kūrmapurāṇa*, fol. 277; *brahmāṇḍapurāṇa*, foll. 279a-282a; *brahmāṇḍe uttarākhaṇḍe lalitopākhyāne hayagrīvamunya-gastya-saṃvādaḥ*, fol. 283.

In this vol., twelve numbered and two un-numbered leaves are left blank, three nos. (85,

90, 95) are passed over in pagination, and no. 121 is used twice.

Most of these abstracts have references to the pages of MSS. partly belonging to Colebrooke's Collection. [H. T. COLEBROOKE.]

3739.

1022. Foll. 102; size 9 in. by 11½ in.; no date; seventeen lines in a page.

A partial reproduction of the "Index Indicatorius" of the preceding volumes.

The *Purāṇas*, etc., contained in it are the following: *Matsya*, ending fol. 10b; *Vārāha*, fol. 22a; *Vāyu*, fol. 26b; *Śvetavārāhe vāyupurāṇe gāyāmāhātmyam*, fol. 27a; *Brahmāṇḍa*, fol. 29b (an independent index, and much shorter than the one in MS. 366); *Mārkaṇḍeya*, fol. 33a; *Padma*, *prathamakhaṇḍa* and *bhūkhaṇḍa*, fol. 42b; *Brahmavaiivarta*, *kṛishṇa-janmakhaṇḍa* and *gaṇapatīkhaṇḍa*, fol. 49a; *Gaṇeśa*, *upāsanaḥkhaṇḍa* and *uttarakhaṇḍa*, fol. 58a; *Bhaviṣhya*, fol. 61b; *Harivaṃśa*, fol. 62b (independent and condensed); *Adbhutarāmāyana*, fol. 62b (fragmentary); *Skanda*, *bhūkhaṇḍa* and *vināyakaḥvatāravarṇana*, fol. 65a; *Garuḍa*, fol. 68b; *Devī*, fol. 72a; *Vāmana*, fol. 75a; *Padma*, *uttarakhaṇḍa*, fol. 79b; fragment of the *Mokshadharmā* of the *Mahābhārata*, fol. 81a; *Skanda*, *Himavatkhanda*, fol. 87a; *Vṛihatkāthā*, fol. 102a.

The references to the pages of the original MSS. are mostly left out, with the exception of the *Himavatkhanda*, where they are copied as they stand in MS. 366.

The copyist's name is *Haribhaṭṭa*.

[H. T. COLEBROOKE.]